

JO. FRANCISCI SCARDONÆ
CIVIS RHODIGINI

In Patria Sientiarum Academia Medicinæ Lectoris

APHORISMI
DE COGNOSCENDIS
ET
CURANDIS MORBIS

Uberrimis commentariis, atque animadversionibus illustrati,
Quibus quæstiones singulæ, quæ cum in theoriam, tum in praxim medicam
cadunt, hodie maxime illustres sedulo pertractantur, discutiunturque.

EDITIO ITALA TERTIA
AUCTIONIOR, ET RETRACTATIONIOR.
LIBER QUARTUS
De Febribus in genere, & in specie.

PATAVII, Typis Seminarii. MDCLXII.
A quod Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

JO. FRANCISCI SCARDONAE
CIVIS RHODIGINI

In Patris Scientiarum Academiae Medicinæ Lectoris

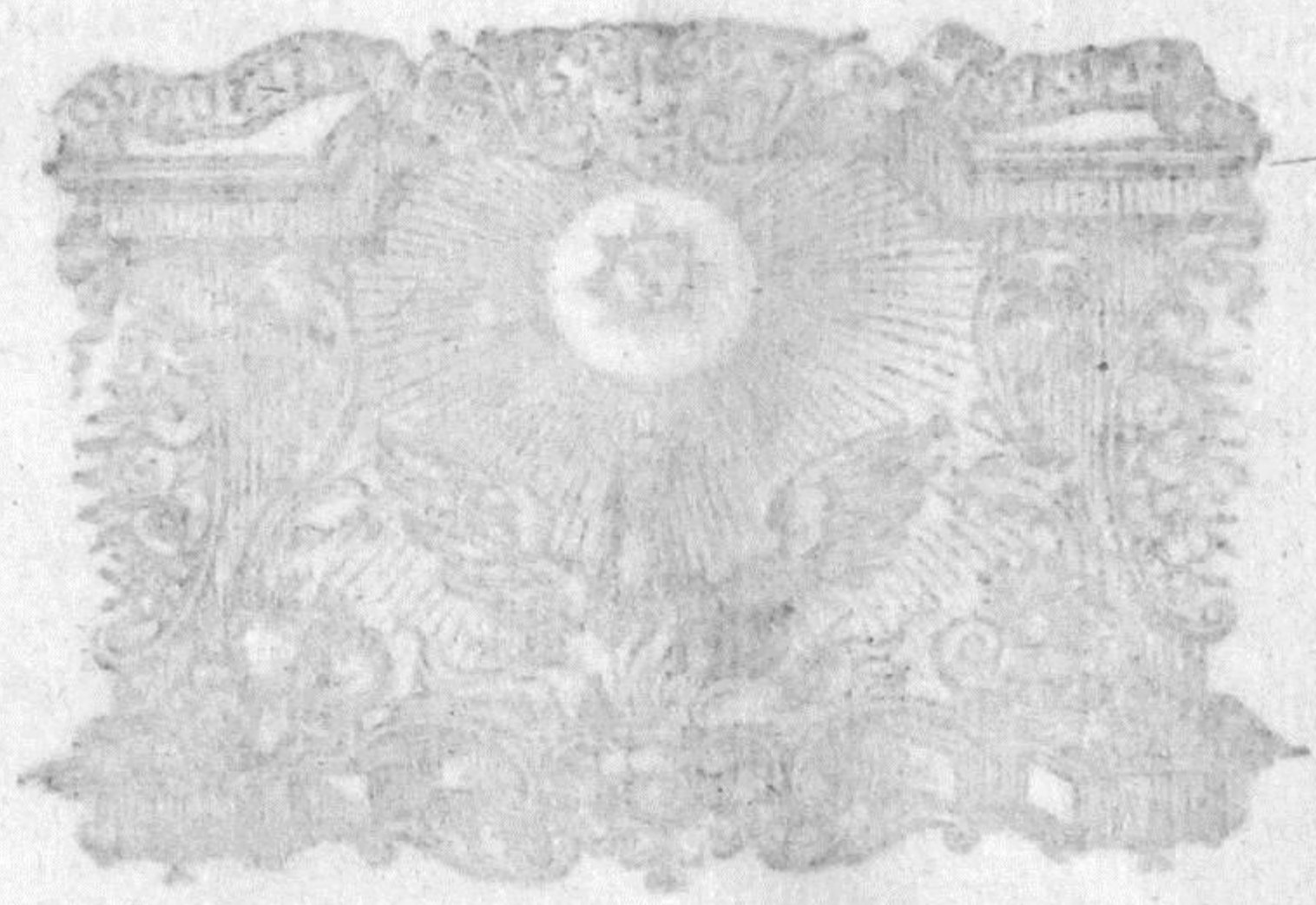
APHORISMI
DE COGNOSCENDIS
ET

CURANDIS MORBIS

Ubertimis commentariis, acque animadvertionibus illustrati,
Quibus quaestiones singulae, quæ cum in theoriam, tum in praxim medicam
cadunt, hoc maxime illustre sedulo pertractantur, discutunturque.

EDITIO ITALICA TERTIA

AUCTOR, ET RETRACTATOR.
LIBER QUARTUS
De Febris in genere, & in specie.

PATAVII, Typis Seminarii. MDCCLXII.
A. J. et Joannem Martini.
SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

INDEX CAPITUM

Quæ in hoc Volumine continentur.

- I. De Febris in genere. 1
- II. De Febris in specie, de Ephemera, & Synocho simplici. 46
- III. De Synocho putri, & Cauſo, ſeu febre ardente. 65
- IV. De Febre Heſtica. 84
- V. De Febris intermittentibus in genere. 95
- VI. De Febris intermittentibus in ſpecie, quotidianis, tertianis, quartanis. 121
- VII. De Febris periodicis continuis, nempe quotidianis, tertianis, quartanis, hemitritæo. 148
- VIII. De febris malignis, contagioſis, peſtilentibus, & peſte. 170
- IX. De Febre Varioloſa, & Morbilloſa. 193

NOTI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. *Fra Francesco Antonio Mantoa* Inquisitor Generale del Santo Ufficio di *Padova* nel Libro intitolato: *Jo. Francisci Scardona Rhodigini Aphorismi de Cognoscendis, & Curandis Morbis &c.* non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giovanni Manfrè Stampatore di Venezia*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. 21. Marzo 1762.

(*Marco Foscarini Kav. Proc. Rif.*
(*Alvise Mocenigo IV. Kav. Proc. Rif.*
(*Polo Renier Rif.*

Registrato in Libro a Carte 125. al num. 561.

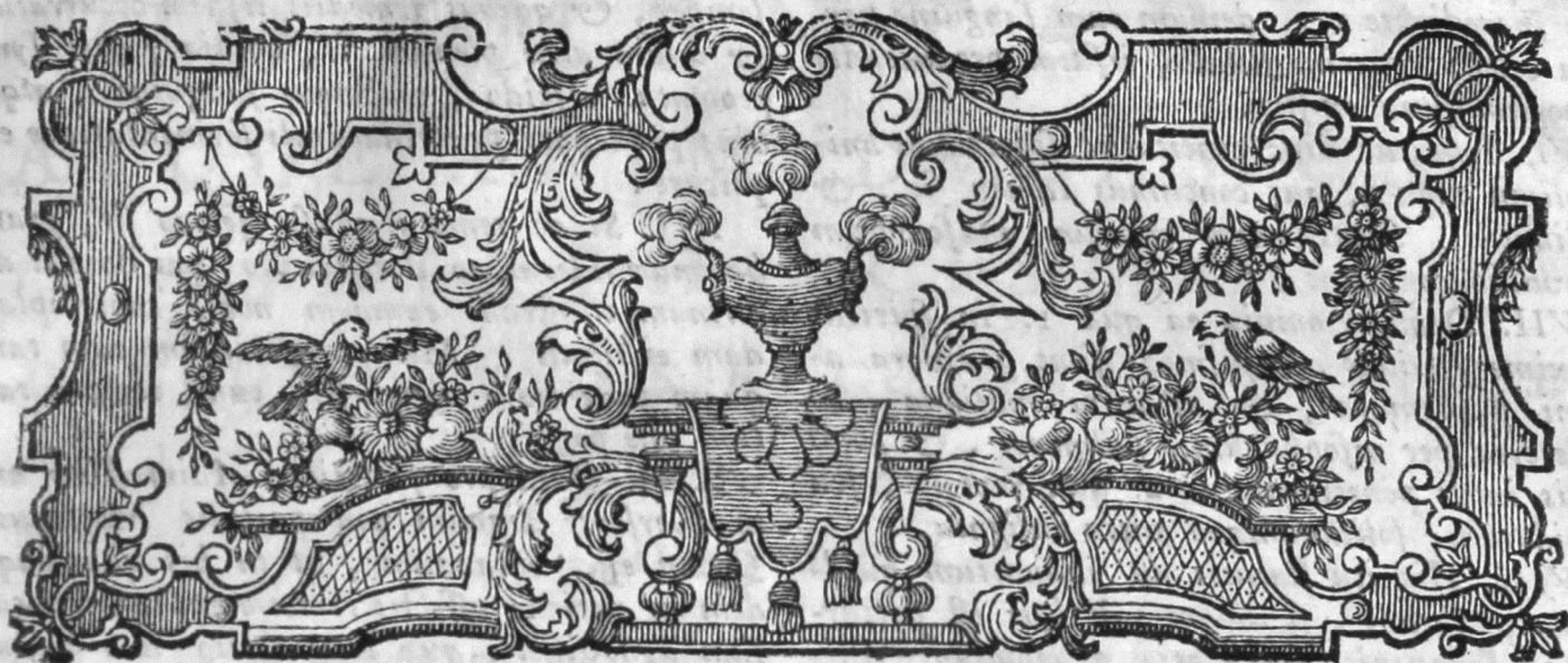
Giacomo Zuccato Segr.

Registrato

Francesco Gadaldini Segr.

APHO-

A P H O R I S M I

D E C O G N O S C E N D I S ,

E T C U R A N D I S F E B R I B U S .

L I B E R Q U A R T U S .

C A P U T I .

De Febris in genere.

I.

I Febrem communissimum, sevrissimumque morbum esse dicam, mox salutarem, garrive forsitan, & somnia narrare nonnullis videar. Mirum autem id ipsum esse, quod febrem claram facit.

II. Si definitionem traditurus ab investigatione earum affectionum, quæ febris maxime propriæ sunt, exordiar, neque ingenio velame dare velle alii facile intelligent, nec ejus ætiologiam, ac causas arbitrio, & voluntate dimetiri.

III. Ea autem sunt fere pulsus celer, & frequens conjunctus interdum cum frigore, horrore, rigoreque, cui calor succedit, vel cum perpetuo frigore, vel perpetuo calore, vel caloris, & frigoris insultibus alternis, vel aliarum partium frigore, aliarum calore, vel

Tom. IV.

frigore, & calore in una eademque parte.

IV. Horum symptomatum causam proximam & continentem non aliam esse, quam circulationem sanguinis vel nimis velocem, vel nimis tardam, vel partim nimis velocem, partim tardam facile constitui, cum probe noverim, calorem naturalem a naturali sanguinis circulatione pendere, atque eundem etiam in naturali statu dispari velocitate moveri, & ubi pars aliqua sanguinis ob quamvis causam segniter movetur in quibusdam vasis, ansam præbere aliæ parti sanguinis ad celerius fluendum in aliis, & contra.

V. Remote velocior cordis, & arteriarum contractio conjuncta 1. cum sanguine crasso, viscido, & lento, cujus crassitiem, visciditatem, & lentorem solvere possit, vel contra cum sanguine, cujus lentorem solvere nullo modo possit, vel ubi jam solutus sit, in pristinum statum restituatur: 2. conjuncta cum sanguine naturaliter fluido, aut fluidiori naturali

A

turali concinne, atque ordinate ventriculos cordis ingrediente; 3. demum cum sanguine partim crasso, partim fluido, iisdem producendis opportunissima existit.

VI. Sequitur hinc concitatus spirituum animalium motus, qui concinnus tamen sit, & ordinatus. Secus enim omnium musculorum convulsio contingit.

VII. Demum omnia ea quæ 1. in spiritus proxime seviunt, cujusmodi sunt graviora animi pathemata, & effluvia maligna, ac deleteria per œsophagum, pulmones, & poros cutis intus penetrantia: 2. quæ remote, seu fluidorum, solidorumque vitia insignia.

VIII. His ita statutis an inauditum quidpiam proferam, si dicam: Febris est perturbata sanguinis circulatio œconomiam Animalis pervertens, orta a velociore cordis, & arteriarum contractione conjuncta cum variis sanguinis constitutionibus, ob auctum spirituum animalium motum, ab insueta vi præsentis stimuli excitatum?

IX. Nemo dixerit, qui causam proximam sedulo perpendat, quam partim ab Archibaldo Pitcarnio, qui febrem in circulatione sanguinis per æqualia temporis intervalla æqualiter aucta constituit, partim a Jacobo Sylvio, qui a circulatione sanguinis nimis segni, & tarda repetit, depromptam viderit.

X. Si Pitcarnius animadvertisset quanti facienda sit Galenicorum sententia, qui putant, proximam febris causam esse calorem in universum corpus diffusum, cum quibus fere consentit, in quas propterea incidat difficultates, quæ contra Galenicos afferri solent, quasque contradictiones involvat, Algidam febrem excludens, vel eandem ab aucta sanguinis circulatione repetens, nec non signa morbi febrili adherentis tradens, procul dubio tantus ingenio vir auctam sanguinis circulationem unicam febris causam minime constituisset.

XI. Neque Jacobus Sylvius suam illam nimis segnem, & tardam pro unica febris causa habuisset, si sedulo perpendisset, quot sunt febres, in quibus sanguis nimia velocitate

moveretur, vel in statu & vigore solum, vel semper, & quibus remediis iisdem occurratur, & quam alicui plenum sit, omnia febris symptomata viscido, coactoque sanguine, atque hinc prodeunte præternaturali fermentatione explicare.

XII. Si de remota causa sermo sit, grates habende Hermano Boerhaavio, qui Borelli doctrinam illustrans eandem nobis contemplandam exhibuit. Mirum & ipsum eam tamquam proximam agnovisse, cum remota tantum esse possit.

XIII. Quid pro spiritibus Animalibus animadversione dignum non pretulit Mortonus? Quam esset optandum, ut in his quacumque demum ratione affectis remotiorem tantum causam agnovisset, quæ licet tertio loco posita, tamquam princeps est respicienda!

XIV. Remotissimas tandem mirum dictu omnis ævi Medicos attigisse. A. Veteres putredine illa sua, quam ad corruptionem sanguinis per coagulationem, vel per dissolutionem, vel coagulationem simul, & dissolutionem apte referas. B. Bellinum vitio illo suo sanguinis in quantitate, qualitate, motu; plethora scilicet vera, vel apparente, vel e contra inanitate, crassitie, visciditate, & lentore, vel tenuitate, ac fluiditate nimia, & fusione: acrimonia sive acida, sive alchalyca, sive salsa; aucto demum sanguinis motu, vel diminuto, vel perturbato. C. Villisium, & Chymicos fermentatione, vel si libet aucto motu intestino, & progressivo sanguinis, qui nonnullis fermentationis nomine venit. D. Mazinum suo illo motu asymmetrico elementorum massæ sanguinis. E. Franciscum Deleboe, Sylvium sua succi pancreatici cum bile atque pituita effervescentia. F. Borellum sua illa obstructione glandularum. G. Vetustissimum Dioclem Solidorum inflammatione, abscessu, ulcere. H. Hoffmannum spasmodica universi generis nervosi, & vasculosi affectione: quæ omnia in spiritus agunt eos remote concitando, & compellendo.

COMMENTARIA, ATQUE ANIMADVERSIONES IN APHORISMOS

DE COGNOSCENDIS, ET CURANDIS FEBRIBUS.

LIBER IV.

CAPUT I.

I. *SI febrem communissimum, seivissimum-
que morbum esse dicam, mox saluta-
rem &c.*

Qui salebrosam, abstrusam, & innume-
ris fere Philosophorum, Medicorumque in-
ter se discrepantibus speculationum com-
mentis, & hypothesebus superstructam fe-
brium provinciam aggrediuntur, ab inve-
stigatione nominis, ejusque naturæ plerun-
que initium ducere solent. Hinc febris
nomen alii a verbo ferbeo, idest ferveo, &
effervesco derivatum volunt: Quæ enim La-
tinis febris, Græcis πυρετός, & Hippocrati πῦρ,
ignis, ut notat Galenus (1), appellatur,
præsertim si vehementia sua ad igneam ca-
liditatem accedat. Alii e contra a februo,
idest expio, & expurgo derivatum volunt:
ut enim a dolendo, & ferventibus flammis
februa celebrantur, sic febrilis caloris fervo-
re sanguinis, & humorum vitia expurgan-
tur. Si quis velit ab utroque, ei licet:
dummodo per igneam naturam id potissi-
mum intelligat, quod ignis instar, aut sæ-
vius eodem totum hominem, animam, &
mentem extorqueat, quod vel iis accidere
videmus, qui Algida febre laborant, ut
infra dicemus, vel frigore, horrore, aliis-
que gravissimis symptomatibus inter initia
februm plerumque exercentur. Præterquam
enim quod communissimus morbus est fe-
bris, & omnes homines ex equo abripit,
cujuscumque sint ætatis, sexus, & tempe-
ramenti, quocumque sub cælo vivant, ut
ajebat Cajus Mæcenai & quocumque etiam
victu, & vitæ regimine utantur; illud et-
iam accedit, non raro Epidemice grassari,

& in mortis discrimine prope certissimo
constituere, & quamplurimis aliis passio-
bus adjunctam, cachexiæ videlicet, scorbu-
to, phthisi, lvi venereæ, hydropi, hæmor-
rhagiæ, capitis dolori, cranii fracturis, con-
tusionibus, arthritidi, aliisque pene innu-
meris easdem periculi plenas facere sævio-
resque, unde tritum illud invaluit: Nemi-
nem sine febre mori. Quid de iis morbis
referam, qui febre accensa concitato motu
cordis, ut pravi, & incongrui humores
massam sanguinis conspurcantes extra cor-
poris confinia educantur, proficiscuntur?
Nonne vitio naturæ stagnantibus iisdem in
Cerebro Apoplexiæ, Epilepsiæ; in corde,
aut Pulmonibus palpitationes, syncopes,
asthma, tubercula; in Ventriculo cardial-
giæ, vomitus; in Intestinis diarrhœæ, dy-
senterix, dolores colici, iliaci; in Hepate,
Mesenterio, obstructions, hydrops; in
glandulis cutaneis lepra, scabies, elephan-
tiasis, exanthemata, variolæ, morbilli,
pustulæ, aliaque fere infinita mala enascun-
tur? Quamquam provida naturæ beneficen-
tia effectum est, ut quæ gravissimorum mor-
borum causa fuerit, multorum quoque, quos
medicamenta non sanat, sit medicina. Et
sane febrili motu universo corpore concusso
crudi, lentique humores atteruntur, atte-
nuantur, coquantur, & repurgantur, &
qua data porta extra corpus eliminantur.
Ejusmodi sunt Epilepsiæ, Apoplexiæ, Pa-
ralyses, Convulsiones, Arthritides, morbi-
que in primis omnes, qui appellantur chro-
nici, & lenta ipsa febris, alique ab Hip-
pocrate memorati plurimis in locis (2),

A 2

quo-

(1) Com. in 1. epid. (2) Aph. 42 sect. 2. de morb. lib. 1. cap. 7. Aph. 5. de morb.
lib. 1. cap. 4. Epidem. lib. 1.

quorum magnam partem collegit Celsus agens de illis notis, quæ in quoque morbi genere, vel spem, vel pericula ostendunt: cuiusmodi sunt præcordiorum, & jecinoris dolores sine inflammatione, nervorum distensio, & rigor, difficultas urinæ, aliaque id genus. Hinc optime febrim interdum excitandam esse data ope tradiderunt Hippocrates, & Galenus, & jure Crato apud Celsum, & Galenum vinum iis potandum exhibebat, qui lenta febre tenebantur, ut magna superveniente, felici eventu eadem deleteretur. Quid de congenitis, & hæreditariis morbis dicam, quos sola febris radicitus evellit? quid de detrimentis ineuntis ætatis, quæ longioris adolescentiæ fructus facit? quid de senum imbecillitate, quos mirifice recreat, confirmat? quid de corporis languore, cui venustatem conciliat, & robur? Quibus fere rationibus permotum Cl. Hoffmannum minus mirari subit ad conscribendam dissertationem de febrium salubritate excitatum fuisse, ac virum præstantissimum Sydenhamium febrem non aliud definivisse, quam *naturæ conatum materię morbiicę exterminationem in ægri salutem molientis*; ac Campanellam bellum naturæ dixisse *adversus causas morborum, quas omnino edomat, nisi invita corporis destitutio naturæ conatus irritos, & inanes faciat*. Apte cecidit in hunc locum, quod tradunt fere rerum Scriptores, Antiquiores homines pervidentes febrem perniciosissimum esse morbum, nescientesque ad quodnam causarum genus referrent, Numen finxisse, ideoque templa ipsi dicasse nomine Febronæ sævissimi Numinis, cui trepido metu sacra faciebant, ut placaretur, ut Plinius testatur (1). Hinc forte veteres Hesiodi ex Pandora pixide elapsos febres simpliciter vocasse Horatium dicentem:

Post ignem æthereæ domo

Subductum, Macies, & nova Febrim

Terris incubuit cohors.

egregie adnotavit celeberr. Gerardus Wansvieten Cæsareus Archiater, ac præclarissimus Hermanni Boerhaavi Interpres eruditissimus (2). Qui cultus, atque observantia successu temporis florentibus Hippocrate, & Asclepiate altiori voce damnata fuit ab iis, qui pervidentes emolumenta, quæ interdum ex febre in homines emanare solent, beneficium Numen esse dixerunt, & ob id

potissimum in templis sacra facienda: stulte quidem, ut ait Cicero, sapienter tamen, significantes interdum perniciosissimum esse morbum, interdum vero ejus vim, & utilitatem esse tantam, proficuum adeo, & salutarem, ut non morbus, sed morborum domitrix appellari jure merito possit, quod erat nobis demonstrandum.

II. Si definitionem traditurus ab investigatione earum affectionum, quæ febris maxime propriæ sunt (C.) Si febris natura vera, ac genuina hæctenus a Medicis, qui in ejus inquisitione nervos industriæ omnes intenderunt, satis explorata non fuit, ob id potissimum evenisse facile judicaverim, quod in tanta opinionum varietate, ea quæ perspicua videntur, & minus incerta ab incertis, atque obscuris minime separarunt, atque optimum illud hac in re solertissimorum Philosophorum consilium assequuti non sunt, qui monent, cum rei cuiuspiam naturam investigamus, omni diligentia, atque animi contentione inquirendum esse, quæ inter omnes rei affectiones ab ipsa possint secerni, quæ vero non possint; in his postremis jam fortasse requiri, in quo rei natura sit constituta. Hæc vero ut erui commodè possit, pervidendum nobis esse, utrum aliqua ex his affectionibus, quæ a se separari non possunt ejusmodi sint, ut reliquæ ab ipsa quasi rivulus a fonte emanent, cumque eam assequimur, rem totam, & reliqua, quæ ad ipsam spectant, assequamur: hanc enim ubi invenerimus, minime dubitandum esse, quid pro quæsitæ rei natura sit habenda. Id quod facere, licet difficultatis, ac periculi plenissimum noverim, præclarissimi tamen Boerhaavii præeunte exemplo, ingenioli mei vires tentare ausus sum, atque ex omnibus affectionibus, quibus febris stipatur, eas seligendas esse constitui, quæ cum omni febre, cum sola, & semper conjunctæ sunt, quasque cum in homine percipio, febricitare eundem, cum vero abesse video, hominem a febre immunem esse certo certius affirmo. Quod fere per ea verba expressi: *earum affectionum, quæ febris maxime propriæ sunt*: quodque plerique Medicorum non præstitere, ut mox videbimus.

III. Ea autem sunt fere *pulsus celer, & frequens conjunctus interdum cum frigore, horrore &c.*) Nimirum communi Medicorum con-

(1) *Histor. natur. lib. 3. cap. 7.*

(2) *Com. in aph. Boer. 558.*

consensu statutum est, unum esse maxime proprium, & inseparabile febris signum, quo solo præsente de febris existentia certum judicium ferri possit. In eo tamen assignando orta litigia. Alii enim frigoris sensum, horrorem, rigoremque volunt, & hæc quidem varia gradu pro morbi, & subjectorum diversitate, cui calor succedit, & ipse varius, ut varia sunt febris gradus, & tempus, subjecta item, & causæ: alii calorem tantum: alii demum pulsum naturali frequentiore ceteris proprietatibus, quæ & sensibus obviæ sunt, & a Medicis colliguntur ad ferendum judicium de febre facile anteponendum esse sustinent. Hæ sunt celebriores Auctorum opiniones. Reliquum modo est, ut mentem nostram aperiamus. Si de frigore, horrore, rigoreque sermo sit, fateri oportet, multas quidem esse febres, quæ hisce affectionibus comitatæ incipiunt: sed illud etiam tenere necessum est, non paucas esse, quæ nullo prægresso frigore invadunt cum caloris sensu, nec non alios esse casus, in quibus friget universum corpus præter febris initia. Qui Rheumatismo, qui malo Hypochondriaco tenentur, algent: algent qui diuturnis tenentur morbis: algent demum eadem fere ratione, qua solent febrientes, Melancholici, ut diligens observator Sydenhamius animadvertit. Præter quam quod non quovis tempore febris observatur eadem, ut notat egregie Boerhaavius, sed inter initia tantum, & si forte diu protrahantur, febrem non prius desinere, quam ægri intensissimo calore torqueantur. Calorem modo contemplemur. Sed antea nonnulla circa Veterum doctrinam exploremus. In calida nempe totius corporis intemperie febris naturam Veteres unanimi consensu posuerunt. Cum enim vitalis calor juxta ipsos a corde in omnes partes emanet, si forte in ipsis calor quidam præter naturam accendatur, isque diffundatur in totum corpus, naturali partium temperiei additus excessum quemdam caloris efficiet, atque intemperiem calidam suscitabit in toto corpore, quæ febris nominatur: propterea febris a Sennerto ex illorum sententia non aliud definitur, quam *intemperies calida totius corporis a calore præter naturam in corde accenso, & mediantibus spiritibus, & sanguine per venas, & arterias in totum corpus diffuso ortum habens, functionesque naturales lædens*. Modo hunc-

ce eundem calorem signum pathognomonicum febris ausi sunt pronuntiare. Verum hanc Veterum doctrinam redarguunt in primis observationes febrium, in quibus non calor, sed frigus potius, & algor percipitur: Ejusmodi sunt Algide, Castrenses, Syncopales, Lactee, & Lentæ omnes, & Malignæ nullo infesto calore ægris moleste, ut Hippocrates, Avicennas, Helmontius, Franciscus De le boe Sylvius, aliique commemorant. Quibus rarius addi potest exemplum tertianæ febris, in qua frigori, & horrore non calor, uti fieri solet, sed acerbissimi dolores totum corpus excruciantes succedebant, ut Cl. Etmullerus testatus est. At hisce etiam omisiss non ita certe rarum est morbos dari quosdam, qui cum molesto calore conjunguntur, licet febris non adsit. Nonne Maniaci febre carentes adeo incallescunt, ut vel intensissimum frigus tolerent? nonne qui temperamento donantur bilioso, nocturno præsertim tempore calore æstuant, licet febre non afficiantur? Hoc demum uno satis oppugnari posse videtur opinio; quod cum frigore pleræque febres adoriuntur, intermittentes omnes, & nonnullæ etiam continuæ, & tunc solum calor se prodit, cum jam orta est febris. Sed jam facile conjicio non defuturos quibus hæc differendi ratio displiceat, iis præsertim, qui cum proximam febris causam in calore ponant per universum corpus diffuso, ut ab hac difficultate se expediant, frigus, horrorem, rigoremque non verum initium febris esse dicunt, sed nescio quid adveniens ante accessionem febris: atque hinc nullam dari Algidam febrem putant, atque initium febris cum calore semper conjungi, perinde ac si febris initium non sit febris ipsa, & si forte contingat, ut ægri tunc cum frigore, quod magnam paroxysmorum partem occupat, torquentur, pereant, non febre pereant, sed frigore, quod plane ridiculum est. Cum his fere consentit Archibaldus Pitcarnius, qui propterea eisdem fere rationum momentis refelli potest. Sed de hoc erit infra dicendi locus. Illud interim, cum proprium febris criterium, & pathognomonicum signum constituent ea, quæ omni febre, & semper, quin etiam soli convenient, illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, neque frigus, horrorem, rigoremque, neque calorem, cum neque omnibus febribus, ne-

que

que folis convenient, pro eodem haberi nulla ratione posse, ut egregie adnotavit Boerhaavius. Eritne pulsus naturali frequentior, ut ipse præstantissimus vir (1), De le boe Sylvium, (2) & Alphonsum Borellum (3) hac in re sequutus, existimavit? Nisi aliud magis sententiæ officeret, quam id quod a nonnullis opponitur, in primis ab Avicenna (4), qui dari asserit quasdam febres, in quibus pulsus non alteratur, immo in principio febris phlegmaticæ, & Syncopalis pulsus esse rariorem, me ne vel minimum quidem moverent, quominus eam pugnacissime sustinerem. Quod enim de alteratione pulsus dicitur ab Avicenna, nolim ejus defensionem ita suscipias, ut neges aperte nulla ratione a naturali discedere. Nullam enim alterationem patietur, si magnitudinem respicias, duritiem, robur, aliasque ejusmodi proprietates. At nisi frequentiam excipias, vereor, ne pulsus illa mutatio, quam adnotavit Galenus (5), & quam confirmavit Sennertus (6), quæ videlicet adeo exigua est, ut cum pro nulla fere haberi possit, facile quoque Medicos decipiat, te quoque in fraudem inducat. Si de rariore pulsu febris phlegmatico, ut Avicennas putat, sermo sit, quis credat de raritate absoluta, non respectiva, loquutum fuisse, ideoque pulsus esse naturali frequentior? Si de Syncopalis febris pulsu loqui velimus, eo quod debilis, & imbecillis sit, rarior videtur naturali, frequentior tamen esse Cælius Aurelianus (7) animadvertit. Ad hæc adde, quod pulsus frequentia omni febris tempore adest, ita ut pulsus initio parvus, sæpe & debilis sit, semper vero frequens observetur, non ita quidem ut in febris augmento, & statu; sed tamen magis frequens, quam naturaliter esse soleat: frequentior enim fit, quo magis augetur febris. Verum enimvero cum probe noverim multos esse morbos, qui pulsus naturali frequentior conjunctum habent, febrem non habent, dempta mihi omnis suspicio non est, eundem pro maxime proprio, & pathognomónico febris signo haberi posse. Ejusmodi sunt palpitatio cordis, polypus, aneurysma, alia-

que organica præcordiorum vitia, quæ cum sedem suam agnoscant in parte prope cor sita, pulsus quidem celerem efficiunt, non eum tamen velociorem sanguinis motum, ejusque rarefactionem efficiunt, qua opus est ad febrilem calorem excitandum, qui in aliis observatur, ut currentes silentio prætereant, & qui magnis exercitationibus corpus exagitant, qui gaudio summo, aut ira, qui merore insigni, ac timore, aliisque similibus pathematibus afficiuntur, pulsus frequentia corripitur, febre non corripitur, nisi istorum vehementia, & diuturnitas tanta sit, ut velocitas naturalis sanguinis augeatur non solum, sed aucta diutius permaneat. Quapropter ut pulsus naturali frequentior signum inseparabile febris dici posset, oporteret talem diu permanentem concipere citra ullius externæ causæ concursum, atque præsentiam morborum organicorum cordis, & arteriarum, quæ impedimento sunt, quominus circulationem sanguinis pervertat. Quibus conditionibus cum decipi facile Medicus possit, aut dubius ancepsque animo herere, luce clarius apparet, signum maxime proprium, & pathognomonicum, quod competat omni, soli, & semper non aliunde desumendum esse, quam a collectione, seu, ut ajunt, syndrome quadam affectionum, quæ si non seorsim singulæ, sed omnes vel pleræque earum simul spectentur, certum de febris existentia possumus judicium ferre. Hanc autem syndromem constituunt præter pulsus celeritatem, frequentiam, quæ omnibus febribus competit, & semper, & cum allatis conditionibus etiam soli, modo frigus, horror, & rigor, cui calor succedit, modo perpetuum frigus, modo perpetuus calor, aliaque supra recensita symptomata, quæ omnia non omnibus quidem febribus, sed alia in aliis varia pro varia febris indole percipiuntur.

IV. *Horum symptomatum causam proximam, & continentem non aliam esse, quam circulationem sanguinis vel nimis velocem &c.* Ubi earum affectionum, quæ proprium febrium criterium, seu pathognomonicum signum constituunt, causas invenerimus, jam confecta res. Quænam sint causæ febris facili negotio intelligemus. Cum enim a febre

(1) *De feb. in genere* §. 570. (2) *Disput. Med. prax. Med. lib. 1. cap. 27.*

(3) *De motu Animal. cap. 2. prop. 225.* (4) *Prim. f. 4. can. cap. 4.*

(5) *Lib. 3. de præfag. puls. cap. 3.* (6) *Lib. 4. cap. 10. de febr. pestil.*

(7) *Acut. morb. lib. 2. cap. 32.*

bre se jungi nulla ratione possint, seu febris nil aliud sit, quam collectio symptomatum, & affectionum, quibus eadem ab aliis morbis distinguitur, consequens est, ut cum istarum causas assequimur, & febris causas simus assequuti. Id autem facere alex plenum opus est, ac discriminis. Cum enim præstantissimi omnis ævi Medici in iis inquirendis omni studio, omnique animi contentione incubuerint, mira res videtur, nondum nobis probe cognitae esse pleneque perfectas. Quod non aliunde, si quid in re ardua, ac perdifficili sentio, repetendum traderem, quam ex altero Medicorum vitio, qui ad multiplices, uti cæterorum morborum, ita etiam febrium causas minime attendentes, ne suum quidem unicuique locum tribuerunt. Hinc eversus earum ordo, quem in rerum obscurarum investigatione servare non solum apprime utile, sed pernecessarium esse jam docuit Galenus (1), hinc orta confusio, quæ claram earum notitiam summopere retardavit. Utrum hac in re aliorum morem sequutus sim, viderint alii. A proxima certe & immediata initium duxi, eamque non aliam esse, quam circulationem sanguinis vel nimis velocem, vel nimis tardam, vel partim nimis velocem, partim nimis tardam constitui, animadvertens potissimum illam esse, a qua omnes affectiones, & proprietates, quæ proprium febris criterium constituunt proxime, & immediate, tamquam rivulus a fonte emanant, ut infra ostendemus.

Cum probe noverim, calorem naturalem a naturali sanguinis circulatione pendere &c.)

Ad hujusce rei statum melius intelligendum investigare primum operæ pretium esse duxerim, undenam calor naturalis profiscatur. Qua in re quidem non Antiquorum doctrinas sectabimur, qui in explicatione sui illius calidi innati calorisque nativi ideas sibi efformarunt ea obscuritate laborantes, ut quo magis iis operam naves, eo fere indoctior evadas, sed Recentiorum Philosophorum, qui essentiam caloris, quam Veteres generaliter non conceperunt, in motu fere posuerunt. Et sane experientia compertum est, calorem vel esse ipsum dictum motum, vel saltem proximum ejus effectum. Videmus siquidem dum sanguis incalescit, floridum esse, dum calorem amittit, amittere etiam motum: in

vase quiescentem motu sensim sensimque privari, frigescere, figi, condensari, & in partes inter se diversas secedere: quæ omnia adeo perbelle evincunt, calorem naturalem sanguinis in motu consistere, ut nullus supersit ambigendi locus: atque eo quidem motu, qui neque a fermentatione oriundus sit, ut quidam cum Chymicis voluerunt, quæ a veritate alienissima est, ut infra dicemus, neque accensionis, & inflammabilitatis, quæ in sanguine aqueis particulis diluto, & in vasis sanguiferis teneris, flexilibusque membranis obvolutis, neque concipi potest, neque intelligi, sed eo tantum, quem cordis contractione particulæ sanguinem constituentes recipiunt, placido æquabilique, neque nimis veloci, neque nimis tardo. Cum enim sanguis fluidum sit compositum ex diversis particulis crassis, tenuibus, fluidis, solidis, salinis, sulphureis, terrestribus, volatilibus, aereis si libet, ut multi cum Listero sunt opinati, aliisque nobis fortasse ignotis, tum cum e Corde moderate pulsus primum in Aortæ latera impingitur, & tota fere sua mole in curvaturam ejus incurrit, dum a figura, & elatere ejus, nec non a mole præcedentis sanguinis retro premitur, dum in Aortæ ramos dispergitur, canalesque conicos elasticos, varieque inflexos, obicem offendit, dum incumbendum denique partium moderato elaterio, pondere, ac motu premitur, cuilibet sanguinis particulæ quolibet momento temporis moderatum motum, nimum, rotationem, attritionem conciliari contingit, moderatam sulphurearum, ac volatiliū exsolutionem subsequi, atque hinc naturalem totius massæ fluiditatem, ac naturalem calorem exoriri.

Atque eundem etiam in naturali statu dispari velocitate moveri.) Illud etiam scire oportet, utrum sanguis in naturali statu dispari velocitate moveatur, an contra. Quo loco quæstio occurrit. Si enim Cl. Verheyenium audimus, qui cum observasset per singulas horas in homine sano, & consistentis ætatis plus minus ter mille cordis pulsationes, unamque circiter unciam e quolibet cordis ventriculo singulis constrictionibus expedi posse, facile colligit, singulis horis per cor tria millia unciarum sanguinis circiter, quæ constituunt libras ducentas, & quinquaginta medicinales, quarum

(1) lib. de Symptom. differ.

rum unaquæque unciiis duodecim constat, transire: unde dato in homine staturæ mediocris contineri libras sanguinis quindecim cum dimidia, totam sanguinis massam plus decies sexies in hora cor pertransire constituit. Quam sententiam, quidquid aliis videatur, nullatenus sectari ausim, quoniam ut omni ex parte vera esset, aut ad veritatem saltem propius accederet, oporteret, ut omnes partes massam sanguinis constituentes pari velocitate per vasa sanguifera moverentur. Quod jure negant alii cum Lancisio: hinc fieri quidem posse reputatur, ut libræ circiter quindecim plus decies sexies singulis horis juxta Verheyenii calculum per cor pertransiant, non vero tota massa sanguinis, ut præclariss. Lancisius egregie demonstravit (1), qui datis etiam in homine bene constituto libris sanguinis duabus, & viginti (quo loco lis occurrit adeo parva, ut animadversionem mereri non videatur) conjiciensque unaquæque cordis pulsatione sanguinem emitti duarum circiter unciarum copia, universam quidem sanguinis molem plus decies sexies cordis itinera singulis horis remetiri putat, quasdam tamen partes bistantum, aut ter. Nisi autem sentias id evenire ex dispari sanguinis velocitate, ad meliores causas confugas necesse est. Nullus tamen dubito, quin in hanc aliis relictis opinionem iturus sis, si illud vel leviter tantum mente volutaveris, sanguinem humorem esse diversis partibus constantem, quemadmodum apparere facile potest perpendenti ex Chylo succo maxime heterogeneo oriri omnium partium nutritioni, succorumque omnium secretioni destinatum, quarum rerum diversitas fere est incredibilis, sibi que relictum in partes secedere inter se longe diversas, ac demum destillationi commissum primum copiosum phlegma largiri, tum dein modicam liquoris acris portionem, auctoque gradatim igne liquorem tenuem foetentem, mox nigrum, & foetens oleum, tandem sal fixum, & terram: quæ omnia adeo manifeste evincunt, partes eundem constituentes mole, figura, promptitudine ad motum diversas esse oportere, alias videlicet crassiores, alias tenues, quasdam asperas, leves alias, nonnullas rotundiores, ramosas alias, has fluidas, & viscidas, illas vero solidas, ideoque non omnes

ab eadem vi cordis pari velocitate pelli, pari directione, ac constantia, sed alias recta, alias oblique, quasdam tardius, velocius alias moveri, ut nihil sit manifestius. Si tamen suspicari non desinas, explora quæso varium partium situm, & distantiam a corde, nec non variam earum structuram: nullus enim dubito quin & diversum quoque sanguinis per eas fluentis motum constituas. Quæ per vasa pericardia, & coronaria moventur, pari ne velocitate movebuntur cum iis, quæ ad caput ascendunt, licet non procul a corde natura locaverit? Ecquis nesciat, ita difficilem esse sanguinis ad Cerebrum ascensum, ut si forte Cordis vis motrix non admodum sit valida in situ erecto facile animi defectiones contingant? Dum horizontaliter decumbimus, & difficilem esse ejusdem sanguinis regressum ad cor manifesta res est: hinc declivis capitis situs valde noxius, & summi discriminis plena res est moribundis pulvinaria subtrahere non ob aliam rationem, nisi quod difficiliore reddito sanguinis ad Cor regressu, languidus ipsius cordis motus facile extinguatur. Partes sanguinis quæ per Pulmones, aut Renes iter conficiunt contemplare: quam expedite ob respirationis vim, vel ob fortem vasorum structuram, vel amplitudinem, vel parvam a Corde distantiam conficiunt? Non eadem vero ratione promptus, & expeditus erit sanguinis cursus in Hepate ob peculiarem vasis advehentis structuram, quod vena est arteriæ munus gerentis. Hinc ab hoc difficili transitu sanguinis per venam Portæ ad Hepar stagnationes, infarctus, alique innumeri morbi lenti, & chronici in visceribus cum ea vena communicantibus proficiuntur. Quid quod retardato sanguinis per eandem venam progressu ex arteria mesenterica inferiore, novus sanguis ad intestinum Colon, & Rectum delatus vasa in extremis ani partibus ita distendat, ut interdum etiam disrumpat, unde hæmorrhoidalis fluxus originem habet? Partes sanguinis quæ per cellulosa Lienis structuram moventur expende, & difficilem esse sanguinis progressionem facile invenies: non secus ac in Omento, & Utero ob frequentes vasorum plexus. Quæ ad extremas partes, ad pedes feruntur inspicere, ac difficillime ad Cor redire ob longissimum iter

fa-

facile deprehendes, unde tam facile in imbecillioribus post graves morbos tumores in ipsis contingere solent. Quid plura? Eadem ne velocitate moveri censeas partes quæ per axem feruntur, ac illæ quæ per latera, dum hæ tot affricus remoraque patiuntur, illæ vero nullum obicem offendentes circulum suum conficiunt? Ut silentio præteream, alias partes sanguinis per meatus glandulares, alias in interioribus corporis partibus moveri, alias per exteriora frigoris injuriis, atque aeris prementis ponderi subjecta: quæ omnia nisi te ad credendum vehementer adducunt, sanguinem in statu naturali dispari velocitate moveri, Medici dignitate cadas, cum ejusmodi sint, ut lippis æque, ac tonsoribus nota sint plus, quam ipsorum digiti, atque ungues.

Et ubi pars aliqua sanguinis ob quamvis causam segniter movetur in quibusdam vasis, ansam præbere &c.) Si demum constet, partem aliquam sanguinis segniter motam in quibusdam vasis, ansam præbere alii parti sanguinis ad velocius fluendum in aliis, & contra, nihil nobis negotii faceret explicatio omnium affectionum, & proprietatum, quæ proprium febris criterium, & signum pathognomonicum constituunt per solam perturbatam sanguinis circulationem, quam proximam, & immediatam earundem causam constituimus. Cur autem non constet exemplo præclarissimo in ramis fluminis, aut in rivis in flumen tamquam in communem alveum influentibus? Obstructis enim aliquot ejus ramis aquam majori vi, copia, & velocitate in non obstructos exonerari videmus, aut aliquot obstructis rivis, aquam ex aliis non obstructis majore vi, copia, & velocitate in flumen influere, ac devolvi. Res est luce clarior. Rami arterias, rivi fluminis venas ad amussim æmulantur. Si igitur rami arteriarum obstructantur, sanguinem obicem offendentem ramorum, qui sunt obstructi, majore impetu, velocitate a trunco arteriæ influere in vicinos ramos contingit, qui obstructi non sunt, pleniorique flumine in eosdem irruere; non secus ac ramis venarum in communem truncum influentibus obstructis, sanguinem minus impediti offendentem ad fluendum propter defectum sanguinis, qui ex obstructis ramis effluere nequit, majore velocitate ex non obstructis ramis in eundem communem truncum influere ne-

Tom. IV.

cesse est. Quod si sanguis nimia velocitate fluat per ramos quosdam arteriarum, nonne singulis cordis pulsationibus plus sanguinis arteriarum ostia ingredi oportet, minus vero ingredi ostia vicinarum, qui minore vi, ac momento præcedentem sanguinem in iisdem arteriis urget, & movet? Sanguinem hinc magna celeritate motum in quibusdam ramis arteriarum causam esse, cur in aliis segniter moveatur, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. His ita statutis propositi nostri non pœniteat, & symptomatum explicationem aggrediamur. Jam vero cum ex hætenus dictis luce clarius appareat, calorem naturalem a naturali sanguinis circulatione pendere, neque scilicet veloci nimis, neque nimis tarda, equis non videt, aucta eadem, ac celeriore facta, calorem præternaturalem facile subsequi oportere? Dum nempe sanguis nisu, vi, atque impetu in Cor truditur, Cor onere, & mole sanguinis influentis pressum, & dilatatum celeriter constringi contingit, hinc sanguinem in Aortæ latera, ejusque ramos impelli, ac musculorum, & partium corporis vasa circumplectentium pressione valida accedente, validos ictus pati, atteri præter modum, ac fundi, unde sulphureæ, ac volatiles particulæ libertatem nactæ, ac per universum corpus diffusæ agitationem, furoremque inducunt, ac calorem. Quod si e contra sanguis tarde admodum moveatur, lentum quoque, & segnem esse particularum eundem constituentium motum, ac nisum necesse est, hinc earundem rotationem, attritionemque præpediri penitus, aut plurimum saltem imminui, sulphureas, ac volatiles salinarum, terrestrium, fixiorumque copia coerceri, hinc nullam non modo agitationem, caloremque excitari, sed contrariam omnino affectionem, frigus nempe exoriri. Ex his illud tuto colligi posse videtur, cum sanguis in quibusdam febribus inter initia nimia tarditate movetur, in statu vero nimia velocitate, frigus primum, dein calorem exoriri: cum omni febris tempore nimia tarditate movetur, perpetuum frigus, cum e contra nimia velocitate, perpetuum calorem. Quoniam vero demonstratum est, sanguinem etiam in statu naturali ob variam ipsius constitutionem, vasorumque vim, robur, & figuram dispari velocitate moveri, & ubi pars aliqua sanguinis ob quamvis causam segniter move-

B

tur

tur in vasis, anſam præbere alii parti ſanguinis ad celerius fluendum in aliis, & contra; fieri hinc ſubinde poſſe perſpicuum eſt, ut ſanguis partim nimia velocitate, partim nimia tarditate moveatur, vel vero in quibusdam vasis nimia velocitate, in aliis nimia tarditate, unde caloris & frigoris inſultus alterni, vel aliarum partium calor, aliarum frigus, vel calor, & frigus in eadem parte proficiſcuntur.

V. *Remote velocior Cordis, & arteriarum contractio conjuncta cum ſanguine craſſo, viſcido, lento &c.*) Quoniam inter omnes affectiones, & proprietates, quæ proprium febris criterium & ſignum pathognomicum conſtituunt, pulſus frequentia principem obtinet locum, quid ni liceat ſuſpicari, frequentię huiusce proximam cauſam, quæ nihil eſt aliud quam velox Cordis contractio, arteriarumque, pro cauſa febris proxima habendam eſſe? Ut tamen ſatis eſſet momenti in hoc argumento, oporteret, ut a velociori hac Cordis contractione omnia febris ſymptomata proxime proficiſcerentur. Quod veritati repugnat. Velox enim Cordis, & arteriarum contractio ſymptomata febris propria non alio modo progignere valet, quam ſanguinem ea ratione movendo, qua opus eſt vel ad majorem ſulphurearum, ac volatiliū particularum ſecretionem a reliquarum nexu, exſolutionemque, unde calor, vel ad earumdem depreſſionem majorem, quam naturæ ordo poſtulat, unde frigus excitatur: verbo dixerim, circulationem ſanguinis pervertendo, unde caloris, & frigoris inſultus alterni, vel aliarum partium calor, aliarum frigus, vel calor, & frigus in una eademque parte ſubſequentur. Ut autem id efficiat, neceſſe eſt, ut cum variis ſanguinis conſtitutionibus jungatur. Inter varias autem ſanguinis conſtitutiones, quibuſcum conjuncta velox Cordis, & arteriarum contractio ſymptomata febris propria ciere valeat, recenſetur primo craſſities, viſciditas, & lentor, cum ex hoc potiffimum fonte frigus, quod plerunque initio nonnullarum invadit, ſit repetendus. Cui quidem ſententiæ hoc vel unum robur addit, quod ſanguis craſſus, viſcidus, & lentus, ſegniter per vaſa movetur, & a Corde in univerſum corpus diffuſus pari ratione peracto circulo Cordis ſemitas repetit: conſequens

hinc eſt, ut ſegnius, quam par eſt in Cor redeunte ſanguine, Cordis & arteriarum contractio parva fiat, exiliſque: cum illud invaluerit, parvitatem ſyſtolis, & diaſtolis, ſeu conſtrictionis & dilatationis Cordis ab inopia ſanguinis ejus ventriculos, & auriculas ingredientis pendere. Atqui in parva exiliſque Cordis contractione minus truditur ſanguinis in arterias, quam in contractione naturali, ubi magnitudo contractionis naturalis majorem habeat rationem ad magnitudinem contractionis parvæ, quam reciproce velocitas contractionis parvæ ad velocitatem contractionis naturalis: ergo in veloci Cordis contractione conjuncta cum ſanguine craſſo, viſcido, & lento minus ſanguinis truditur in arterias, quam in contractione naturali. Sed quoties Cordis contractio minus ſanguinis trudit in arterias, maſſam ſanguinis ſegniter movet, ex motu vero ſanguinis imminuto, & retardato oritur frigus, ut demonſtratum eſt; ergo velox Cordis contractio conjuncta cum ſanguine craſſo, viſcido, & lento frigus efficit. Ad huiusce rei ſtatum melius intelligendum nonnulla exploranda ſunt, quæ paſſim tradunt Anatomici circa ſanguinis quantitatem, quæ in naturali Cordis contractione truditur in arterias, & circa frequentiam ipſius naturalis contractionis. Invaluit igitur in naturali cordis contractione duas uncias ſanguinis medicinales, quarum unaquæque drachmis octo conſtat trudi in arterias, & Cor omni minuto ſecundo ſemel conſtringi (1). Si ergo parva cordis contractio, quæ quoties naturalis eſt trudit in arterias uncias duas ſanguinis omni minuto ſecundo, eodem ipſo temporis intervallo quadruplo velocior fiat, quam naturalis, erit ratio magnitudinis contractionis naturalis ad magnitudinem contractionis parvæ, ut 16. ad 2. ſeu ut 8. ad 1.: erit velocitas contractionis parvæ ad velocitatem contractionis naturalis, ut 4. ad 1., & propterea ratio magnitudinis contractionis naturalis ad magnitudinem contractionis parvæ major erit, quam velocitas contractionis parvæ ad velocitatem contractionis naturalis, & propterea omni minuto ſecundo, quo naturalis Cordis contractio uncias duas ſanguinis trudit in arterias, quotieſcumque parva fiet, trudet in arterias unciam unam tantum. Quare minuto ſecundo contractio

Cor-

Cordis parva minus sanguinis trudet in arterias, quam naturalis. Atqui ostensum est, segnem, & tardam sanguinis circuitiōem frigus efficere: velociorem igitur cordis & arteriarum contractionem conjunctam cum sanguine crasso viscido, & lento in febribus frigus progignere adeo manifesto evincitur, ut nullus super sit suspicandi locus.

Cujus crassitiem, visciditatem, & lentorem solvere possit.) Reliquum modo est, ut videamus quomodo a velociori Cordis contractione soluto sanguine calor exoritur. Quæ res nullius fere momenti est. Si enim Cor repetitis suis contractionibus sanguinem crassum, viscidum, & lentum solvat, eumque solutum conservet, perspicuum est, celeriter quoque solutum sanguinem moveri oportere per vasa universa corporis, & a Corde profectum celeriter quoque a natura destinatas semitas remitti, hinc contractionem Cordis velociorem fieri necesse est, vehementioremque. Quemadmodum enim parvitas systolis & diastolis ab inopia sanguinis Cordis ventriculos, & auriculas ingredientis pendet, ut supra ostendimus, ita magnitudinem ab ejusdem copia exoriri manifestum est; nam a contraria causa contrarium etiam effectum nasci luce meridiana clarius apparet. Consequens hinc est, ut ocyus quam par est in Cor redeunte sanguine, velocior quoque, ac vehementior fiat Cordis contractio, quo sanguinem & velocius, & validius moveri contingit, exagitari, sulphureas ejus, volatilesque particulas exaltari, fundi, exsolvi, atque hinc calorem post frigus exoriri. Rem si placet exemplo illustremus. Naturalis Cordis contractio in arterias trudit uncias duas sanguinis, contractio parva trudit unciam unam omni minuto secundo. Fiat contractio parva omni minuto secundo quater, naturalis semel tantum. Erit magnitudo contractionis naturalis ad magnitudinem contractionis parvæ, ut 2. ad 1. Erit velocitas contractionis parvæ ad velocitatem contractionis naturalis, ut 4. ad 1. ergo magnitudo contractionis naturalis ad magnitudinem contractionis parvæ majorem habebit rationem, quam reciproce velocitas contractionis parvæ ad velocitatem contractionis naturalis: ergo velocior Cordis, & arteriarum contractio conjuncta cum sanguine crasso, viscido, & lento, cujus crassitiem, visciditatem, & lentorem solvere

possit, primo frigus, deinde calorem excitabit. Solvere autem posse Cor repetitis suis contractionibus sanguinem crassum, viscidum, & lentum dubitare nemo potest, qui sedulo perpendat, totam Cordis actionem Muscularem esse, & tantam, ut quæ de ipsa ab Auctoribus traduntur incredibilia pæne videantur. Animadversionem præ cæteris meretur experimentum, quo compertum est intrusum digitum in vulnus Animantis Cordi inflatum, validissimam constrictionem persentire, quod sane insignem illam vim arguit, qua opus erat ad tot atque tam magnas resistentias superandas, quot sanguinis cursui obsistunt: molem videlicet sanguinis vasa replentis, conicam arteriarum figuram, curvaturam Aortæ, vim ejus elasticam, ambientium partium pressionem, atque extremorum vasculorum angustiam. Quæ vis Cordis excedens supra resistentias omnes simul aggregatas, licet magni facienda sit quoad motum sanguinis perennem, & nunquam interruptum, a quo partium eundem constituentium rotatio, attritio, atque hinc naturalis fluiditas conciliatur, nullius tamen momenti est si cum ea comparetur, quam largita est ei natura per interiorē ventriculorum cavitatem variis sulcis, & fibris inæqualem, præsertim vero per columnas, seu lacertulos, carunculas scilicet quasdam teretes, & oblongas a lateribus sursum erectas, quarum apicibus per tendinosa filamenta valvulæ triangulares alligantur: quibus columnis intertexti cum sint multiplices fibrarum fasciculi retis in modum implicati, qui in dextero præsertim ventriculo ab interno latere ad oppositum trabis ad instar tenduntur, mirum pistilli ad instar conteri sanguinem, attenuari, fundi, & quasi per cribrum filtrari, ut sapientissime præ cæteris Malpighius opinatus est. Quo loco minus mirari subit, in febrium intermittentium initiis frigus cum pulsu celeri, ac parvo adesse, in incremento vero, & vigore calorem cum pulsu frequentiori non solum, sed validiore naturali promoveri: quod non ad aliam causam aptius retuleris, quam ad crassitiem, visciditatem, & lentorem sanguinis vi Cordis solutum, quo spiritus Animales majore copia secerni, & in Cordis fibras uberius, ac vehementius influentes, calorem non solum excitare perspicuum est, sed pulsum celeriores, validiores.

dioremque : nisi forte ea sit febrium conditio , quarum paroxysmi cum frigore invadunt , quod nullus , vel minimus deinceps calor excipit ; quæ res spiritus Animales celeri quidem motu influentes designat , sed summe languidos , qui nisi vires recolligant suas , validiusque ad Cor , & ceteras partes vigorandas ferantur , ejus actio omnis tandem cessabit , ut in malignis quibusdam febribus contingere haud raro videmus .

Vel contra cum sanguine , cujus lentorem solvere nullo modo possit , vel ubi &c.) Quomodo frigus primum , deinceps calor in febribus a velociori Cordis contractione exciteretur ostendere haftenus conati sumus . Nunc industriæ opus erit perpetui frigoris causam assignare . Quo in opere quidem nihil fere allaborandum est , cum frigoris ratio a sanguine crasso , viscido , & lento oriundi ex priore demonstratione colligi possit . Si vero Cor eidem terendo , solvendoque impar sit , aut ubi jam solutus sit reficiatur , quod tum contingit , cum elementa lentoris , quæ fermenti nomine appellare non dubitarim cum Cl. Torto , aliisque , remanent in sanguine , vel nova statim in sanguinem inferuntur , vel ipsi sanguini ingenerantur , intelligi facile potest , quomodo permanente toto decursu febris eadem causa , idem etiam effectus habeatur . Si enim velocior Cordis contractio conjuncta cum sanguine crasso , viscido , & lento in febrium initiis , eo quod sanguis ipse segniter per vasa fluat , & a Corde in universum corpus diffusus cunctanter in ipsum revertatur , parva fit exilisque , minusque sanguinis trudit in arterias , quam naturæ ordo postulat , ac propterea totam massam sanguinis ita movet , ut hinc frigus exciteretur , quare & in incremento & vigore perdurans perpetuum frigus non excitabit ? Ad hæc adde a sanguine crasso , viscidoque spiritus ejusdem plane indolis secerni , & per nervos in Cor derivari , quem propterea ea ratione minime moveri contingit , qua opus est ad sanguinem conterendum , exsolvendumque , unde nova perpetui frigoris causa . Hinc Malignas febres supra indicatas , quarum paroxysmi cum frigore invadunt , quos nullus , vel minimus calor excipit , quid niliceat pronuntiare , ejusmodi esse , ut interdum sanguinem crassum , viscidum , & len-

tum pro causa agnoscant , qui materiam spiritibus ejusdem naturæ suppeditando languide , debilique Cordis contractioni ansam præbeat , unde non attrito sanguine , non exsolutis sulphureis particulis in toto febris decursu , frigus non solum inter initia invadat , sed egrum tamdiu exerceat , quamdiu febre laborat ? Interdum inquam : cum neminem lateat , & a contraria omnino causa , dissolutione scilicet texturæ ipsiusmet sanguinis originem suam mutuari posse , aut coagulatione , & dissolutione simul . Alterutrum tamen , aut utrumque contingat , cum in febribus malignis principium sit aliquod , quod in spiritus proxime sævit , & debacchatur eosdem obruendo , si placet cum Mortono , aut profligando , ineptosque suis muneribus prompte obeundis constituendo , summum cordis languorem , atque hinc prodeuntem sulphurearum , ac volatilium particularum depressionem adjunctam habent , quæ vel una satis est ad frigus procreandum . Quibus ita se habentibus illud etiam satis clare , quantum in nobis situm est , explicari posse videtur , cur scilicet morbi a crasso , ac viscido oriundi fenes in vitæ discrimen plerunque adducant , & cur intermittentium febrium paroxysmi quartanæ præsertim frigoris tempore , eosdem letho tradant . In Senectute enim , ut notat Bacco de Verulamio (1) , calor innatus , & humidum radicale consumitur . Quæ nomina a Veteribus magna veneratione prosequuta , si ad trutinam , ut ajunt , revocentur , ita a nobis accipi solent , ut per ea nihil intelligamus , nisi languescentem Solidarum partium elaterem , vasorum contextum exsuccum , aridumque , sanguinis , ac reliquorum humorum cursum diminutum , sulphurearum , ac volatilium particularum exsolutionem præpeditam , spirituum Animalium jacturam insignem , vitaliumque functionum debilitatem tantam , ut crassities , visciditas , ac lentor humorum solvi aut nulla , aut difficillima ratione possit , unde vitæ discrimen .

II. *Conjuncta cum sanguine naturaliter fluido , aut fluidiori naturali .*) Non ad aliam meliorem causam perpetuum in febribus calorem retuleris , quam ad velociorem Cordis contractionem conjunctam cum sanguine naturaliter fluido , aut fluidiori naturali , qui cum celeriter per vasa feratur , &

a Cor-

(1) *Histor. vit. & mort.*

a Corde profectus rapido cursu Cordis semitas repetat, majori ipsiusmet Cordis contractioni ansam præbet, qua propterea majorem sanguinis quantitatem trudi in arterias necessum est, quam in contractione naturali, ubi velocitas majoris contractionis majorem habeat rationem ad velocitatem contractionis naturalis, quam reciproce magnitudo contractionis naturalis ad magnitudinem contractionis majoris, velociorisque. Cum vero Cor continuo plus sanguinis trumat in arterias, quam in statu naturali, universam sanguinis massam celeriter quoque moveri contingit, atque hinc sulphureas volatilesque particulas exsolvi, unde perpetuus calor, quemadmodum in Ephemera, in Synocho, Hæctica, aliisque febribus, in quibus sanguis aut naturaliter fluidus est, aut fluidior naturali contingere deprehendimus. *Concinne, atque ordinate ventriculos Cordis ingrediente.* Nemo ignorat, sanguinem utpote ex partibus constantem mole, figura, promptitudine ad motum diversis, crassioribus præsertim, ramosis viscidisque aqueo fluido innatantibus, suapte natura lentulum, ac viscidulum esse; propterea sibi relictum extra vasa in partes longe inter se diversas secedere consistentes, & solidas, fluidasque, quæ pariter si diutius continuato calori exponantur, densiores, & cartilagineæ evadunt, naturalis visciditatis sanguinis indicio prope certissimo. Hinc certo opus esse temporis spatio sanguini etiam naturaliter constituto, ut auriculas, & ventriculos Cordis ingredi valeat, manifesta res est. Quod si Cor tanta velocitate moveatur, ut nullum sanguini finat temporis spatium ad ingrediendum ejus auriculas, ac ventriculos, vel inconcinne tantum, atque per intervalla ingrediatur, quod in convulsivis plerumque affectionibus contingit, velociorem Cordis contractionem conjunctam cum sanguine naturaliter fluido, aut fluidiori naturali minus sanguinis aut nihil prorsus trudere in arterias perspicuum est, ac propterea totam sanguinis massam segniter movere, atque ea fere ratione, quæ aut frigori excitando, aut Lipothymie, & Syncopi producendæ est opportuna.

III. *Demum cum sanguine partim crasso, partim fluido &c.*) Nulla meliori ratione innotescet sanguinem ea dyscrasia peccare, ut

aliæ partes crassæ sint, viscidæque, aliæ vero fluidæ, & solutæ, quam sanguinem e vena extractum ad examen sedulo revocando. Si enim sanguinem recenter e vena extractum spectemus, avolantibus subtilioribus particulis sub specie fumi, & omni ejus motu cessante, caloreque, totam cruoris massam in duas partes secerni videmus, consistentem unam, suisque partibus coherentem, quæ crassamentum rubrum vocatur, alteram vero fluidum aqueum, quod Serum appellatur. Plerique eo quod gravius sit crassamentum fundum petere existimarunt, Serum eidem supernatare. Egregie tamen animadvertit Gulielminus (1), crassamentum segregari a Sero non vi solius gravitatis, verum etiam ratione fortioris, vel debilioris texturæ, quam habet ad amplectendas crassamenti partes, quippe texturæ fortis totum fere Serum occultat, fortior illud exprimit copiosius, debilis vero vix illud a Sero segregat, & tunc cruor crassamento similis homogeneus fere, non concretus, sed lentescens deprehenditur. Hinc est, quod si in Pleuritide, aliisque ejusmodi inflammationibus extractum sanguinem contemplemur, universam ejus superficiem quadam quasi membrana alba, & non raro lutea obductam inspicimus, quæ cortex, seu crusta nuncupatur, interdum adeo dura, ut cultri anatomici vel acutissimi aciem possit effugere, & tunc plurimum Seri eidem supernatat; interdum vero non adeo resistit, ut vel parva vitrei vasis pressione scindi non possit, & parum Seri in ejus superficie tunc licet intueri. Nimirum fibrosæ partes non adeo concretæ sunt inter se, fortiterque connexæ in hoc postremo casu, ut totum fere Serum exprimere valeant, quemadmodum sunt in priore, quæ propterea totum idem cunctis adhibitis viribus exprimunt, nihil fere occludunt. Occludere vero in statu naturali per varia experimenta deprehendit Cl. Boyleus docens, partis serosæ proportionem fere se habere ad consistentem, ut 2. ad 1. Idque præsertim in vasis arteriosis, in quibus serum, ac lymphæ nondum vel in secretionem, vel in nutritionem absorpta est, vel in lymphatica effusa, ut Marcus Aurelius Severinus testatus est. Quibus ita statutis illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, sic perturbari posse mixtionem sanguinis.

(1) Exercit. phys. medic. de sanguin. natur. & constit.

guinis, ut alię partes, uti dicebat Hippocrates, a se invicem segregentur, ut separatae conspicuę fiant. Quod præclarissimo exemplo illustratur in lacte, qui si aliquando in vase aliquo aeri exposito servetur, acorem contrahit, simulque in partes secedit, avolantibus nimirum subtilioribus particulis, quarum motu reliquę omnes commixtę servabantur, inter quas spectabilis est, quę ad superficiem pinguis, & oleosa flos, & cremor lactis appellata, quę deinde per artificiosam quassationem ab aliis partibus secreta butyrum constituit. Inde paulatim tota lactis massa in duas alias partes separatur, tenuem unam, & aquosam, Serum dictam, alteram crassam, & coagulata, caseosam appellatam, quę in fundo heret, quęque admixtione præsertim tantilli acidi citissime, nullaque mora interposita a reliqua separatur, caseoque materiam præbet convenientissimam. Quę omnia adeo perbelle evincunt, tunc cum mixtionem sanguinis perturbari contingit, fibrosas partes a serosis separari, & in massulas concrecendo, solutas partes, & Serum exprimere, ac propterea sanguinem ea dyscrasia peccare, ut alię partes crassę sint, & viscidę, alię vero fluidę, & solutę, ut nullum relinquant suspitioni locum. Et sane vix obstructions viscerum imi ventris in cachexia, atque hydrope laborantibus conciliare potueris cum sanguine ex eorum venis extracto, qui solutus omnino, atque fluidissimus apparet, nisi ad hanc dyscrasiam confugas, qua fit, ut partes crassę, viscidę, & lentę in Hepate, Liene, Mesenterio hærentes obstructions vasorum, tumoresque prædictorum viscerum gignant, serosę vero a reliquarum nexu sejunctę totam cruoris massam plus æquo fluidam, solutamque efficiant. Nisi peculiare hoc genus compositi fluidi per coagulationem, & dissolutionem simul admiseris, qua unquam ratione Scorbuticę affectionis, aut Malignarum, & Pestilentium febrium symptomata explicueris? Sed de his erit infra dicendi locus. Quę cum ita sint, nihil fere laboris, atque industrię impendendum esse nemo non videt ad demonstrandum, a velociori Cordis contractione conjuncta cum sanguine partim crasso, partim fluido oriri caloris, & frigoris insultus alternos, vel aliarum partium calorem, aliarum frigus, vel calorem & frigus in una eademque parte. Cum enim partes, quę

crassę, viscidęque sunt segnius, & tardius moveantur, quam quę fluidę, & solutę sunt, & ad motum magis expeditę, illas propterea ad capillares arterias, & venas tunc solum pervenire contingit, cum hę Cordis semitas bis terque remensę fuerint, cumque illę eedem pervenerint, tenuiorum, fluidiorumque liberum in Cordis auriculas, & ventriculos ingressum præpedire perspicuum est, ac propterea totam sanguinis massam segniter per vasa moveri, parumque sanguinis ad ultima arteriolarum, venarumque ostiola derivari, atque hinc ad venam cavam, ad Cor. Quamobrem velociorem Cordis contractionem tunc temporis parvam fieri necesse est, ac consequenter magnitudinem contractionis naturalis ad magnitudinem velocioris contractionis majorem habere rationem, quam reciproce habeat velocitas contractionis parvę ad velocitatem contractionis naturalis, hinc parum sanguinis trudere in arterias, ac totam massam segniter movere, atque ea fere ratione, quę rigori excitando est opportuna. Ubi e contra ad maximam partem capillarium arteriolarum tenuiores fluidioresque partes pervenerint, magna velocitate a capillaribus arteriis ad venas moveri oportebit, & multum sanguinis in venam cavam, in auriculas, & ventriculos Cordis effundi; tunc vero cum effunditur, velociorem Cordis contractionem majorem quoque fieri contingit, ac velocitatem ipsius velocioris contractionis ad velocitatem contractionis naturalis majorem habere rationem, quam reciproce habeat magnitudo contractionis naturalis ad magnitudinem velocioris contractionis, ac propterea a velociori, majorique Cordis contractione non solum multum sanguinis in arterias trudi, sed magna velocitate; hinc moveri ea fere ratione, qua opus est ad sulphureas, volatilesque sanguinis particulas exagitandas, exsolvendas, unde calor. En quo modo in una eademque febre a velociori Cordis contractione conjuncta cum ea sanguinis constitutione, ut alię partes crassitie peccent, & visciditate, alię vero fluiditate, & dissolutione, caloris, & frigoris insultus alterni excitentur. Quid quod ab hoc eodem fonte aliarum partium calor, aliarum frigus interdum sit repetendum? Ad cujus rei statum melius intelligendum in memoriam sunt revocanda, quę supra demonstrata sunt: partem videlicet
sam-

sanguinis ob quamvis causam in quibusdam vasis stagnantem ansam præbere alii parti sanguinis ad velocius fluendum in aliis, & contra in quibusdam velocitate motum alii ansam præbere, ut in aliis segniter lenteque moveatur. Quæ res vel una satis valere potest ad efficiendum, ut sanguis ea sui parte, quæ crassitie, ac visciditate peccat, quæque aut segniter per vasa moveatur, aut omnino in aliqua parte consistit ansam præbeat fluidioribus solutisque ad velocius percurrendum in alia, in hac propterea sulphureis, ac volatilibus particulis exsolutis calor, in alia e contra depressis, coercitisque frigus percipiatur, quemadmodum in Lypiria contingere non raro videmus, in qua externæ partes frigent, cum internæ adeo incalescant, ut uri fere ægrotañtes videantur. Cujusce rei rationem nisi in eo fere sitam esse constituas, quod sanguis in internis partibus nimia velocitate movetur, in externis vero sive ob lentorem sanguinis ad extrema stagnantis, ut præclare ait Boerhaavius, sive ob externum frigus, atque aeris prementis pondus nimia tarditate, ad quasnam meliores causas confugas? Neque ad alias Epialam, in qua ægri calore, & frigore in una eademque parte corporis exercentur aptius retuleris, quam ad sanguinem, qui ea sui parte, quæ viscida est, ac tenax per ramos quosdam vasorum segniter moveatur, atque ea ratione, quæ ad frigus procreandum est necessaria; per alios vero altera parte, quæ fluida, & soluta est nimia velocitate, atque eo fere modo, qui calori excitando, ut sæpe diximus, opportunus existit.

VI. *Sequitur hinc concitatus Spirituum Animalium motus.*) Cor Musculum esse extra omnem dubitationis aleam positum est. Ab iisdem causis moveri consequenter debere, a quibus cæterorum Musculorum motus dependet, manifestum est, quam quod maxime. Qua vero ratione motus Musculorum contingat, lis est. Si enim viros clarissimos Stenonem, ac Schelhamerum audimus, qui fibras impervias faciunt, ac spiritus Animales commentitios, causam motus Muscularis in sola fibrarum contractione, & mutatione figuræ Musculi agnoscunt, ita ut Musculus in actione positus ex propria tantum peculiari structura mere contrahatur, & rigeat. Atque hanc quidem sententiam firmis rationum momentis confir-

mare nituntur. Suppositionibus tamen ipsis opus est non paucis, quarum potissima illa videtur, fibris non aliam fuisse datam a natura conformationem, quam duarum fere spiraliū linearum in oppositum inter se constitutarum, qualem fere apud Latinos littera S præferret; nisi præterea inditum fuisse maximum, seu elasticitatem insignem, per quam ad sese explicandum, ac mutuo comprimendum, atque ad tremorem, impressumque motum ab uno extremo ad alterum communicandum opportunissime existunt. Quibus de rebus factum est, ut si comprimantur ita, ut per objecti externi vim, aut sponte coarctari cogantur, ac quasi impetu quodam statim resiliant, motum etiam qualemcumque facile excitari putent, præsertim si per intervalla mox subsequantia, atque per subsaltus recurrant. Multa hinc ex Mechanicis desumunt, quibus fibrarum elateres compressioni idoneos, spiralemque figuram convulsioni aptissimam probent, & a Baglivio referente de Leonina crispatura insigni, & fibrarum solidissimis filiculis, quæque non nisi per vim scindi possunt, atque avelli, quo solidæ fibræ vires summas arguunt, & a cl. Mercuriali narrante de veteribus Græcorum, & Romanorum Athletis, nec non de Gladiatoribus, qui pythagorico victu utentes sola assidua exercitatione robur sibi incredibile adsciscere soliti fuerunt, quibus energiam, & vim solidarum partium nullo ex liquido, fluidoque spirituofo repeti posse contendunt, sed a solo fibrarum elatere, & crispatura per exercitationem intensa. Quæ quamvis perbelle sint dicta, alii tamen, a quibus non sumus, quique ad motum Musculorum, & spiritus Animales, & subtiliorem sanguinis partem, seu liquidum arteriosum dictum necessarium esse contendunt, tanti faciunt, quanti possunt, ac debent. Licet enim haud inficiaverim, naturalem quamdam dispositionem fibrarum Muscularium ad se contrahendum necessariam esse ad Musculorum actionem, quæque dependere videtur a structura earum mechanica qualiscumque sit, & quæ chordarum ad instar tensæ in continuo sese contrahendi, & corrugandi nisu sunt præditæ, ut præclare ostendit Etmullerus; cur tamen & spiritus Animales, & liquidum arteriosum in muneris partem vocandum esse censeam, facit primum illa cogitatio, cinericiam

ciam Cerebri partem, sive glandulosa sit juxta Malpighium (1), sive vasculosa juxta Ruyschium (2), ad fluidi alicujus secretionem comparatam videri. Fluidum autem istud a Cerebro in nervos influere a continuatione eorundem cum Cerebro facile deduxerim. Quod per nervos in partes omnes influens nostri corporis motui eorundem inserviat, experimento satis claro confirmatum crediderim. Denudato enim, digitoque compresso nervo aliquo, motum illius partis, ad quam nervus ille transmittitur, desinere, remoto vero digito, vel paulo post nervi portione inter digitum prementem, & partem resolutam intercepta sic compressa, ut si quid fluidi in ea subsistit, calcare eidem addatur, & in partem exprimi valeat, redire rursus haud injucundo spectaculo deprehendimus, ut alibi a nobis dictum est (3). Quid quod ligata, aut compressa arteria, ut fluxus sanguinis intercipiatur, amittitur motus Musculi, ad quem sanguis per eam deducitur? Quo satis tuto pronuntiari posse videtur, fibras musculares moveri ab arterioso sanguine, & spiritibus Animalibus simul, quibus confluentibus sive cellulæ, sive vesiculæ, sive cavitates ipsarum inflantur, adducuntur, & tenduntur. Utrum vero dum hæc vesiculæ inflantur rhomboidalem, ut placuit Borello (4), an sphaeroidalem figuram acquirant, ut voluit Bernoullius (5) (neque enim licet omnes subtilitates persequi) non decernimus. Neque nostram in re proposita esse provinciam censemus altius perscrutari quomodo fibræ musculares a spiritu Animali, & sanguine moveantur, quemadmodum citati Auctores, & Jacobus Keilius (6), & Lancisius (7), alique præstiterunt. Questionem jam alibi attigimus (8), prout res postulare videbatur, ac cl. quidem Borerhaavium, ac Cyrillum sectantes ad credendum vehementer adducti sumus, ad motum fibrarum muscularium, licet & arteriosus sanguis, & spiritus Animales simul conspirent, solos tamen spiritus sine ullius effervescentiæ, atque ebullitionis necessitate, aut alterius subtilius excogitatæ causæ

concurso, tamquam principes earum motores sufficere, qui fluiditate insigni, tenuitate summa, incomparabili mobilitate a nervis in fibras eisdem correspondentes citissime percurrendo, easque momento fere temporis dilatando efficiunt, ut omnes fibræ Musculi turgeant, & contractæ maneant: cum enim turgentes fibræ arctent sibi interposita intervalla, & vasa sanguifera ibi posita, venas evacuari contingit, & arterias compressas repellere crassiora, seu rubra sanguinis, subtilissima vero, vi Cordis, & sua in exilissimos canales urgere, sicque expulso sanguine totum Musculi corpus subtili humore per nervos, & arterias concurrente allato turgere, & contrahi, cessante vero hac causa flaccescere Musculum, & vigente fibrarum elatere restitui æquabile in omnibus partibus equilibrium. Quod cum de ceteris Musculis affirmari posse videatur, maxime, & citra ullius erroris suspicionem, potest de Corde, quem ab animi pathematibus, summo gaudio, ira, tristitia, forti imaginatione, terrore, & aliis, quæ sensus nostros percellunt, uti fere est ingens dolor, contusio, odores, sapesque graves, in crebriores, velocioreque contractiones agi momento fere temporis deprehendimus, ut pulsus celer, & frequens manifestissimo evincit. Ecquis vero vel rudioris ingenii suaderi poterit, tam cito sanguinis crasim proxime affici, non spiritus Animales? Neque vero rationi huic id abest, quod maximum veritatis indicium est, ut cum observationibus certissimis, atque experimentis consentiat: Cor enim vivi Animalis recens avulsum, licet sanguis neque ejus auriculas, neque ventriculos ingrediatur, pulsare tamen, & salire videmus. Ubi motus vel omnino desinit, vel majorem in modum languet, calore tepentis aquæ, aut infusione liquorum spirituosorum, aut aciculæ punctura denuo suas pulsationes repetere Cor haud injucundo spectaculo observamus. Illud autem perlibenter scirem, an vel calor tepentis aquæ, aut infusio liquorum, aut aciculæ punctura aliud unquam præstare valeat, quam spiritus, qui condensati erant

(1) Exercit. anat. de cor. cerebr. & structura glandul. epist. &c.

(2) M. Prodromus Thesaur. Anat. 6. & 10.

(4) De motu Anim. cap. 17. prop. 114.

(6) Tentam. med. phys. de mot. muscul.

(8) Aph. lib. 1. cap. 2. com. 2.

(3) Aph. lib. 1. aph. 2.

(5) De motu muscul. n. 2. & 9.

(7) De mot. Cord. prop. 54.

rant, excitare, ut excitati musculares Cordis fibras in novas agant contractiones, a quibus ejus pulsus dependet? Quid admiratione deinceps dignum non occurrit in motu Cordis vivi Animalis hominisque deficiente omnino, aut maxime languesciente, quem odore spirituosus liquoris, vel ingenti dolore, vel digitorum intorsione, vel salis frictione reviviscere, atque in pristinum elaterii statum restitui videmus? Ecquis vero vel e Medicinæ tyronibus nesciat, nihil vel odorem, vel intorsionem digitorum, vel similem vellicantem causam efficere posse, quam calcar torpidis spiritibus addere, eosque sic excitare, ut ad Musculares Cordis fibras denuo inflandas, ac tendendas idonei reddantur? Quibus rite perpensis quemadmodum inveniri nemo potest, qui neget spiritus Animales esse principes Cordis motores, ita statuere arduum non est, immo neque anceps, unum aliquod eorumdem vitium causam esse velocioris Cordis contractionis. Ubi vero vitium spirituum fuerit, quodnam tandem esse putemus, præter concitatum eorumdem motum? Cum nempe spiritus Animales sint principes Cordis motores, ambigendum minime videtur, placidum, æquabilemque eorumdem motum naturalem quoque Cordis motum efficere, neque nimis tardum, neque plus æquo velocem. Ubi vero placidus, æquabilisque spirituum motus naturalem Cordis motum efficiat, nimium, & concitatum velocioris contractionis proximam esse occasionem adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Qui concinnus tamen sit, & ordinatus. Secus enim omnium Musculorum convulsio &c.) Qua ratione concitatus spirituum Animalium motus velociorem Cordis contractionem efficiat, cæterorum vero Musculorum motum minime pervertat, atque hinc convulsionem pariat, quæstio digna fuit, ut ad eam duo præclarissimi Philosophi, ac Medici Alfonsus Borellus (1), atque Archibaldus Pitcairius (2) hypotheseos fingerent aliquam. Ac Borello quidem conjicere placuit, Cor Musculum esse sui juris, qui volentibus, nolentibusque Animalibus nunquam intermisso cietur motu, salit, micat, cæteri vero Musculi ad animi imperium, ad voluntatis nutum moventur: hinc sibi in animum inducit, mea-

Tom IV.

tus, & poros nervorum, qui tendunt in Cor, patulos esse, & apertos, eos vero per quos spiritus Animales ad alios Musculos feruntur, clausos esse, voluntatis imperio recludi, atque concurrentibus ipsis spiritibus eorum fibras inflari, tendi, atque ea affici ratione, qua opus est, ut Animal ex uno in alium locum migret, membra flectat, contorqueat, porrigat, contrahat, & his similes motus edat, hinc posse concitatum motum spirituum Animalium Musculares Cordis fibras in crebriores contractiones agere, non aliorum Musculorum motum pervertere. Cui quidem sententiæ nihil deest, quod cum doctissimi Wilisii observationibus, vel rationibus non consentiat, qui hanc motus differentiam in naturalem, & voluntarium constituit, eumque a spiritibus Animalibus, qui a Cerebello proficiscuntur, hunc vero ab iis qui a Cerebro commentus est. Quod si ulla in re reprehendendus est Wilisius, non assequor, qui Borellum quoque vellicare quodammodo non possimus, proinde quasi novum excogitet, cum interim non aliis rationibus præter eas, quas ex eodem accipit, utatur. Reprehendendus vero ea in re Wilisius, ac propterea cum eo consentiens Borellus videtur aliquibus, in qua assignantem vident veram originem nervorum, quæ Anatomicis nondum probe cognita est, planeque perspecta, cum aliæ partes nostri corporis nervos accipiant a Cerebro, aliæ a Cerebello. Præterea cum omnes partes naturali ciantur motu, (nulla quippe fibra nostri corporis est, quæ perpetuo non oscillet) si motus voluntarius a Cerebro, naturalis a Cerebello tantum exoriretur, omnes profecto naturalem motum, & a voluntate non pendentem haudquaquam habere deberet. Sed cum hæc nervorum origo id habeat peculiare, ut cum præclarissimis experimentis consentiat, & ad plurimorum phænomenorum explicationem opportunissima existat, de quibus si quis subtilius doceri velit eum ad aph. lib. 1. mitto (3), quod refert utrum vere cognita sit planeque perspecta, an non sit, & fingatur? Alia majoris momenti adversus Borellum sequamur. Si volebat Borellus sibi assentire Medicos judicanti concitatum spirituum Animalium motum,

C

tum,

(1) De motu Anim. par. 2. cap. 22. prop. 220.

(2) Element. phys. math. lib. 2.

de feb. & de circulat. sanguin. in Anim. &c.

(3) Cap. 1. n. 8.

tum, Cordis motum pervertere, non cæterorum Musculorum, ob id, quod meatus, & pori nervorum, qui tendunt in Cor, patuli sunt, atque aperti, alii vero qui in alios Musculos, clausi, ut nisi voluntatis imperio viam spiritibus liberam præbeant, aditumque, ante occurrendum ab illo erat vulgarissimæ observationi, atque experientiae, ex qua docemur in hystericis affectionibus, & reliquis corporis convulsionibus non semper Cor convelli, qui tamen deberet, cum spiritus Animales in hisce casibus majore impetu, ac velocitate a Cerebro in partes perrumpant. Hæc nisi prius tollantur, neque illi tam subtiliter cogitanti adstipulari posse videor. Hæc autem Borellum mirarer non vidisse, nisi illud magis mirandum esset, in eadem fere incidisse Archibaldum Pitcarnium, cum Musculum esse Cor Antagonista carentem constituit, cæteros vero Musculos suos antagonistas habere, atque ad motum Cordis paucioribus spiritibus opus esse, quam ad cæteros, qui antagonistas donantur, contendit. Præterquam quod id quod Pitcarnio fallaciam fecit, ea fere fuit cogitatio Cor carere Musculo antagonista, quo spiritibus paucioribus ad ejus motum opus esse sibi in animum induxit. Quare enim paucioribus spiritibus opus est ad Cor movendum antagonista carentem, qui tamen vires habeat antagonistas vim antagonista Musculi æquiparantes? Has autem esse venam cavam, & pulmonarem, & aerem, quem inspiramus, adversus Pitcarnium debilem Apoplexiæ levis pulsus ab hoc eodem fonte perperam repetentem, alibi a nobis est demonstratum (1). Et sane me nihil tale cogitantem primum omnium observatio admonuit, qua compertum est, venas prope Cor carneas esse, & muscularibus fibris præditas, ac pulsus habere ut arteriæ, præcipue vena cava, quæ ab inferiori parte in superiorem micat, & salit: præterea deficere prius motum Cordis, quam motum venæ cavæ prope Cor, ac propterea ultimum moriens non esse Cor, sed venam cavam prope Cor. Quibus rite perpenſis, nihil me continere potuit, quominus ad credendum vehementer adducerem, venæ cavæ, & venæ pulmonari tantam inesse vim ad impellendum sanguinem in ventriculos,

& auriculas Cordis, ut nihil magis: venam vero cavam ad id præstandum necessariam esse, quam quod maxime, ut a viris præstantissimis Stenone, & Lancisio adnotatum est. Quod si de aere dicamus, ecquis nesciat dum inspiramus, cum, qui ad glottidem est cessante, aut diminuta pressione pulmonum ad latera ob elevationem costarum, ad fundum ob depressionem diaphragmatis, tota gravitate sua, & vi elastica in eosdem irruere, inflare omnes illorum vesiculas, atque sanguinem per arteriam pulmonarem in pulmones a Corde fluentem ad sinistram ejus ventriculum, & auriculam per venam pulmonarem vi summa, atque impetu impellere, atque hac ratione maxime attenuare, miscere optime in omnibus suis partibus, & necessariam fluiditatem eidem conciliare? Quo vero majorem opinioni meæ fidem faciam rationes aliæ in promptu sunt: eæque potissimum ab experimento vulgatissimo ductæ, quo constat, digito, ut alibi innuimus, in vulnus Animantis Cordi inflicto, intruso, validissimam constrictionem persentiri summe, atque incredibilis ejus vis argumento prope certissimo. Et sane cum sanguinis cursui, atque Cordis impulsui resistat tanta moles sanguinis vasa replentis, conica arteriarum figura, curvatura arteriæ aortæ, vis ejus elastica, ambientium partium pressio, ac demum extremorum vasculorum angustia, ea vi opus erat, qua tot, tamque magnæ resistentiæ sanguinis per vasa fluentis omnes simul sumptæ superarentur, quæ si equalis non est centum, & octoginta libris ponderis, ut ostendit Borellus (2), parum recedere, quidquid alii sentiant, qui Borellum hac in re vellicare volunt, facile equidem judicaverim. Quid quod eandem vim arguant nervorum paria quinque, vagum scilicet, intercostale superius, & vertebrale intra cranium, intercostale inferius, & phrenicum extra cranium, quæ provido naturæ consilio in cor tendunt, ne spiritus ulla de causa unquam deficerent, ejusque motus naturalis intermitteretur, unde egregie ab Hippocrate dictum (3), fortissimum Cor esse Musculum. Hisce factum est, ut Pitcarnii sententiam naturalem Cordis contractionem perverti judicantis, non cæterorum Musculorum motum, quod

(1) *Aph. lib. 1. cap. 1. com. 8.*

(2) *De mot. Animal. par. 2. prop. 3. cap. 5.*

(3) *Lib. de Cord.*

quod ad movendum Cor paucioribus Spiritibus opus sit, quam ad ceteros Musculos, ingeniosam quidem putem, veram autem, aut probabilem esse, quantum ego conjicere possum, non putem. Sed quænam tandem erit ejusmodi, inquit molesti quidam? Nimirum quam, libero eorum iudicio, proposui, ut de ea pro suo quisque sensu judicaret; quamque mihi scribenti persuasit primum observatio, Animalia, quibus totus sanguis exhauritur, eosque homines, qui inanitione sive sanguinis, sive spirituum laborant, quique prope mortem sunt constituti, convulsivis motibus affici, atque ob id potissimum, quod sive sanguis, sive spiritus exhauriantur, sive utrumque, tollitur conjunctio partium earundem modo in his, modo in illis arteriis capillaribus, & nervis in fibras musculares tendentibus, quo fit, ut modo in has, modo in illas Musculi fibras cesset eorumdem influxus, dum interea in antagonista fibras non desinit, ac propterea illas neque inflari, neque contrahi, ac Musculi actionem deficere, dum antagonista ejus fibris inflatis, ac tensis contrahitur. Cum enim modo uni, modo alteri Musculo hæc contingant, involuntarii, & irregulares motus, hæc est motus convulsivi exoriuntur, ut Veteres Medici a Laurentio Bellino, atque Archibaldo Pitcarnio hac in parte commendati agebant, ex inanitione, ad quos excitandos neque multa vi, & impetu spirituum Animalium opus esse, sed solum perturbato, inconcinno, irregulari eorumdem motu, sic ut Musculorum æquilibrium auferatur, perspicuum est, quam quod maxime. Quibus ita constitutis haud intutum crediderim pronuntiare, posse concitatum spirituum Animalium motum Cor in crebriores, velociorefque contractiones agere, quin ceterorum Musculorum motum, ne vel minimum quidem pervertat, si concinnus sit & ordinatus, & is fere quo Musculorum æquilibrium minime auferatur, uti auferri necesse est, si non solum concitato motu, sed cæco furore, atque impetu hac illac in Musculares Cordis fibras perrumpant, quemadmodum in febribus acutis, malignis, & inflammatoriis, & iis quæ aut summo dolore, aut alia quapiam re spirituum Animalium turbas

excitante, proficiscuntur, & in quibus ægri diris convulsionibus torquentur, contingere non raro videmus.

VII. *Demum omnia ea quæ i. in spiritus proxime seviunt, cujusmodi sunt graviora animi pathemata &c.* Avicennas (1) quarundam febrium meminit, quæ ab afflictione animi, a tristitia, a mœrore, a forti imaginatione, ab ira, ab amore, aliisque similibus causis ortum traducunt. Quam ad causam satis apte eas referre possem cum cogitare cœpi, anceps animo hæere mihi diutius non licuit, perpendenti insignem animæ potestatem in spiritus, & nervos, aut saltem magnam inter illius affectiones, & istorum motus consensionem, ut alibi ostensum est. Facile enim constitui, summam quoque vim habere spiritus per nervos excurrentes varie affectos ad partium elaterium, ac robur alterandum, ad canalium diametros constringendos, aut laxandos, ac propterea ad sanguinis, humorumque motus, actionesque ab ipso pendentes multipliciter variandas. Atque hinc orti infiniti propemodum morbi, qui a spiritibus primario affectis tamquam præcipua causa dependent, & quorum optima remedia non sint, quæ spirituum influxum nimis concitatum, aut alia simili ratione alteratum congrue moderantur, nisi forte in effrænes motus acti spiritus, cæcoque furore, atque impetu in nervos irruentes, aut convulsionem lethalem, aut morbos organicos pariant. Apoplexias ab hoc fonte prodeuntes plurimi sapientissimi viri adnotarunt, Aretæus, Galenus, Bonettus, Fortunatus Fidelis, Baygerus, Bartholinus, Plinius, Valerius Maximus aliique, quorum meminimus primo libro (2), & ad quem brevitas solliciti curiosos mittimus. Hi si velint, Epilepsias invenient a solo forti timore, terroreque enatas, ut Plate-ri, Baglivii aliorumque observationibus compertum (3), ut alias gravissimas affectiones silentio præteream a sola forti imaginatione oriundas, qua spiritus Animales in concitatum motum acti nervorum, ac Cerebri ejusdem structuram labefactarunt. Iram quandoque alia ne ratione salutarem putes, atque ad paralysem profligandam idoneam, ut Hippocrates, Horstius, Valeriola deprehenderunt, & ad-

C 2

ver-

(1) pr. f. 4. can.

(2) Aph. lib. 1. com. 7. cap. 1.

(3) Ibid. cap. 8. com. 5.

versus podagram optimam, ut Pechlini, & Bartholini testimonio evincitur, & ad tertianas quartanasque febres contumacissimas debellandas, ut ex M. N. C. ac Paræo liquido constat, aliisque, quos locis variis commemoravimus (1), quam ab affectis proxime spiritibus Animalibus, atque summo furore, atque impetu hac illac irruentibus, nervorumque tensionem, solidarumque partium elaterium ea ratione adaugentibus, qua opus est ad humores lentos, crassos, ac difficiles vel in musculis, vel ossium juncturis, vel visceribus imi ventris hærentes, unde prædicta mala exoriantur, incidendos, dimovendos, eiciendos? Id vomitus manifestissimo evincunt, diarrhææ, cholerae supervenientes (2) a sola spiritum ἀνωγειν, seu inconcinno, ac perturbato motu, quo ventriculi, & intestinorum fibræ ad irregulares, ac violentas contractiones sollicitantur, ut præclare Wilisius, & Sydenhamius opinati sunt; id febres ardentes, acutæ, id dolores capitis, aliaque id genus mala quamplurima, ut a nobis alibi demonstratum est (3). Quid opus est pluribus? Nonne experimentis a se quisque factis comperit habuerit, ab unius alicujus puellæ, quam vehementer depereat, præsentia, aut recordatione commoveri spiritus, palpitare cor, pulsum alterari? Hæc fere Cl. Lindani referente Ermullero præclara doctrina est: atque Erasistratum Medicum Antiochi summa tabe confecti ob amorem Stratonicæ novercæ, quem verecundia tegebat, morbum non alia ratione, quam admota ad carpum manu, atque in faciem oculis coniectis cognovisse, & qua medicina sanandus esset Seleuco demonstrasse ex Valerii Maximi, & Plutarchi testimonio alibi ostendimus (4). Et Tulpii, & Rondeletii observationes alias citato loco indicatas cum eodem recidunt, brevitatis gratia prætermittimus. Illud interim ex hætenus dictis veritati consentaneum est quam quod maxime, febres ab animi affectionibus oriundas non aliunde aptius repeti posse, quam ex spiritibus Animalibus concitato motu in cordis fibras illabentibus, quo velociorem ejusdem contractionem excita-

ri contingit, circulationem sanguinis augeri, calorem, & alia febrilia symptomata exoriri ea prorsus ratione, qua ab inordinato, atque irregulari eorundem motu quamplurimæ convulsivæ ægritudines proficiuntur.

Et effluvia maligna, ac deleteria per œsophagum &c.) Malignæ febres sunt quædam, quas præ cæteris prodit in principio imbecillitas, & prostratio virium, & languor totius corporis cum pulsu debili, parvo, & quasi deficiente, calor ad tactum mitis, urina sanorum similis, fallacissima quædam species benignæ febris, quæ & ægrotantes, & Medicos non semel deludit, & decipit; progressu temporis intensus calor, intrinsecus magis, quam extrinsecus, parva sitis, anxietates, vigiliæ, deliria, convulsiones, lethargi, in augmento, & statu corpus immobile, cutis maculis diversicoloribus infecta, profusi sudores, diarrhææ, hæmorrhagiæ, aliaque id genus dira symptomata. Ecquis vero non solum ad suspicandum, sed ad credendum vehementer non adducatur, hæc omnia esse prius affectorum spirituum, quam turbatæ sanguinis craseos inditia manifestissima? Quo modo enim improvise virium prostratio, languor totius corporis, pulsus debilis, parvus, & quasi deficiens cum miti calore, urina sanorum simili, parva siti, cum sævissimis symptomatibus successu temporis egrum exercentibus conciliari possint, omnino non video, nisi ad spiritus, & nervos proxime affectos confugas ab invisibili aliquo principio adeo subtili, & tenui, penetrante, ut non solum per œsophagum una cum alimentis deglutitis, sed & per respirationis viam, & poros, atque meatus cutis summa celeritate ad inficienda sanorum corpora progrediatur. Non solum, inquam, per œsophagum. Haud enim ignoro, non tanta tenuitate opus esse effluvio maligno, & deleterio, ut per venas lacteas in corpus humanum sese insinuet, altiusque penetret. Cum enim deglutiri una cum alimentis debeat, atque actione ventriculi ita trituri, ut per vasa lactea in regium sanguinis flumen trajici possit in Cor, per subclaviam propelli, & ad ultimas

(1) *Aph. lib. 3. cap. 1. com. 5.*

(2) *Ibid. cap. 2. com. 4. cap. 3. com. 4.*

(3) *Aphor. lib. 1. cap. 4. com. 6. cap. 9. com. 6.*

(4) *Aph. lib. 1. cap. 6. com. 5.*

usque arterias derivari, ad quam tenuitatem tanta virium momenta patiens non redigetur?

Per pulmones &c.) Ad eam nimirum qua opus est, ut per pulmones ingrediatur. Quo loco quaestio occurrit. Sunt enim qui ductus, ac meatus per quos aer, & cum eo circumfusa corpora, quæ inspirantur, pulmonum membranas permeare posse, & sanguini misceri aut omnino inficiantur, aut valde incertum putant. Alii vero in contraria sunt opinione, atque aerem, aliaque corpora in pulmonibus sanguini misceri pugnacissime sustinent. Priorem sententiam tenent Mariottus, Etmulerus, Pitcarnius, Drachius, Suammerdamius, Boerhaavius. Aliam Meryus Academicus Parisiensis præcæteris strenue defendit. Cum eo autem pugnare nolumus. Rationum enim momenta, quibus opinionem confirmare illi nituntur, tanti facimus, quanti possumus. Ea vero hæc fere sunt, quæ trado. Si aer in pulmones mortui Animalis injiciatur, aerem extra pulmones ipsos nullo pacto excerni deprehensum est, inditio manifesto nullos adesse ductus, ac meatus, per quos ea, quæ in pulmonibus continentur, excerni queant per extimam ipsorum membranam. Deinceps alio experimento constat, aerem membranarum, in quibus inclusus est, poros etiam in vacuo non transire, præsertim si eæ madidæ sint. Modo cum pulmonares vesiculæ perpetuo humore madent per insignem illam perspirationem, quæ per pulmones habetur, incongrue quoque, & fortasse noxiæ particulæ exhalantur motu illi prorsus contrario, quo aer in sanguinem ipsum ferri deberet, ecquis non videt, hunc ipsum motum aeris ingressui maxime obsistere, atque ipsum potius penitus præpedire. Quæ quamvis veri specie dicantur, cur tamen rem accuratius ad trutinam, ut ajunt, revocanti minus probentur, commendanturque, facit potissimum ea ratio, quamplurima esse posse in corporibus viventibus, quæ in cadaveribus nulla ratione deprehendi unquam potuerunt, hinc nihil ex allatis experimentis colligi posse, quo certo certius statuatur nullos adesse ductus, ac meatus, per quos ea, quæ in pulmones respirationis ope transmittuntur, extra ipsos educantur. Nonne enim evenire potest ex nimia distensione bronchiorum, atque vesicularum pulmo-

narium, quæ ex violenta aeris per follem immissione in pulmonum substantia enascitur, ut ductuum, si quæ sint orificia præcludantur, omnisque secretio inhibeatur? Quod si de vesicularum humore madentium poris loqui velimus, qui aeri præcludere aditum valent, licet haud inficias ire auisim, crassioribus, atque elasticis ejusdem particulis id fortasse evenire, quominus vero spirituosum, summe tenue, ac volatile principium in sanguinem per pulmones minime pervadere posse censeam, plura mihi suadere videntur, eaque observationibus certis, atque eximiis experimentis ducta. Primum enim Animalia in spatio angusto clausa, nisi recens aer admittatur, brevi mori deprehensum est. Nisi vero ad subtilissimum quoddam principium, quod in sanguinem per pulmones derivetur, a quo ejusdem sanguinis motus, vigor, fluiditas dependeat, ac materia fortasse spiritibus subministretur, quamam meliori ratione præclarissimum phænomenon explicare valeamus? Aere nimirum alienis, & incongruis effluviis referto, aut angusto spatio coercito, modicam illam subtilis hujusce principii quantitatem ab Animalis respirante brevi absorberi contingit, atque ob ejus inopiam idem mori. Neque vero rationibus hisce id abest, quod magnum verosimilitudinis est argumentum, ut cum aliorum etiam observationibus, atque experimentis consentiant, quæ principii hujusce necessitatem præclarissime evincant. Quid enim & de folliculis dicamus, quos in ovo incubato invenit Bellinus, & de innumeris tracheis, quibus donari vermes deprehendit Malpighius, provido naturæ consilio, ut aliquid per inspiratum aerem in eorum corpora sese insinuaret, & de piscibus subtus glaciem degentibus, quos nisi eadem dirumpatur, ut recens aer admittatur, suffocari testatus est Gassendus, aliisque innumeris experimentis a laudato Meryo in hanc sententiam allatis? quæ ne infinitus sim alia volens prætermitto. Illud enim aveo intelligere, si aereum istud principium in sanguinem per pulmones ingreditur vitæ conservandæ necessarium, cur & effluvium malignum, ac deleterium haud ingredi posse putemus labefactando corpori interdum aptissimum? Prohibebit ne pororum angustia, per quos nonnisi tenue, ac subtile principium admitti possit? Quid sub-

subtilius, ac tenuius effluviis, quæ a Musco, Ambra, aliisque corporibus suaveolentibus emittuntur? Quamvis effluvia per plures pedes a suo centro eque diffusa sint, mirum corpora, e quibus exhalantur, in balance posita per quinque ultra dies nullum ponderis detrimentum pati. Præterquamquod non tanta effluviolorum malignorum tenuitate opus esse, ut per respirationis viam sanguinem ingrediantur exemplo, & experimento præclarissimo ostendit Cl. Hombergius (1) docens hominem cubile ingredientem, in quo sit vapor terebinthinæ, paulo post urinas reddere odore violaceo præditas, argumento prope certissimo terebinthinæ particulas sanguinem ingredi eumque inficere. At si terebinthinæ particulae, quæ a resinoso corpore secernuntur, quæque fieri minus potest, quin crassiores nonnihil sint, ac viscidulæ per pulmonum poros transeunt, quanto facilius effluvia maligna summe tenuia ad inficienda sanorum corpora progredientur?

Et poros cutis intus penetrantia.) Summe tenuia certe sint oportet, quæ per poros cutis ingrediuntur, quorum angustia tanta est, ut non solum haud explicari dicendo possit, sed vix ac ne vix quidem mente concipi, si Leuwenhoechium (quem quis non audiat?) audimus, docentem in tantillo cutis, quantum arenæ granum occupare valet, centum & ultra mille poros inveniri. Quæ si vera sunt, minus mirari subit, aerem contentum in Animalibus, quæ in Machina Pneumatica poni solent, ut aer, qui illorum corpora, omnesque partes circumquaque premit, exantletur, & quod maxima sit pororum angustia, & atomorum tenuitas haudquaquam soluta viam sibi, aditumque sternere nulla ratione posse, unde tumere majorem in modum eadem Animalia necesse est, ut præstantissimus Meryus (2) testatus est. Reperiri autem hosce ductus, ac per eos virulentum halitum, ac contagiosum effluviolum, vel aliud simile invisibile principium ex infectorum corporibus in corpora sanorum pervadere, ac plerosque eorum, quos corripit, celerrime, ut in peste contingit, quandoque interimere adeo manifesto evincit inunctio Mercurialis, in qua hydrargyrum penetrata extrema cute in vasa exinde venosa transmittitur, ab his in arte-

riam aortam, & universum corpus diffunditur, ut nihil magis.

Quæ remote, seu fluidorum, solidorumque vitia. Nonnulli in memoriam revocantes, quæ supra diximus de motu musculorum, ad quem sanguinem una cum spiritibus Animalibus concurrere ostendimus, quære a nobis possunt, utrum sanguinis vitia velociorem cordis contractionem excitare valeant, & ipsa proxime, an remote, seu spirituum turbas promovendo. Recte illi quidem. Res est digna, ut eorum curiositatem expleamus. Antequam vero id præstemus, illud libenter scirem, an aliorum etiam recordentur, quæ in eandem rem docuimus, præsertim vero ab animi pathematibus, iisque, quæ sensus nostros percellunt, cor in velociorem contractionem agi. Vereor enim, ne si ad sanguinis vitium eas referant, arduum postea, atque insolens explicatu ipsis videatur, quomodo momento fere temporis ejus crasis ea ratione alterari possit, qua opus est ad musculares cordis fibras concitandas. Præterquamquod sunt quandoque sanguinis, humorumque vitia insignia sine velociore cordis contractione, sine pulsus celeritate. Ecquis enim nesciat, humores nostri corporis quandoque esse nimis aqueos, frigidos, & lentos, simulque aut insipidos, aut acuto sapore præditos, interdum calidos, fusos, solutosque, crassos non raro, terrestres, & siccos, simulque acidos, austeros, aut ponticos, quæ omnia vitia triplicis cacochymia nomine, pituitosæ, biliosæ, & melancholicæ complexi sunt Hippocrates, & Galenus, in quibus pallidus faciei, & totius cutis color apparet, actionesque omnes languescunt, quæ tamen velociorem cordis contractionem ac pulsus frequentiam conjunctam non habent, aut febrem? Deinceps quid sanguinis massam magis conspurcat, atque ea fere ratione afficit, quæ vel una eidem corrumpendo opportunissima existit, quam fætidum pus, quod tamen in Empyematicis sanguini immixtum, atque ad Renes una cum Sero urinario delatum, atque in ureteres, & vesicam transmissum extra corporis confinia educitur? Ecquis tamen crederet, hæc omnia sine velociore cordis contractione, sine pulsus frequentia, sine febre contingere, ut Galeni, Hollerii, aliorumque observationibus

com-

(1) Hist. Reg. S. A. P. in an. 1707.

(2) Hist. Reg. S. A. P. in an. 1677.

compertum est? Hujusce rei tamen defensionem nolim credas ita me suscipere, ut negem aperte sanguinis vitia valere posse ad velociorem cordis contractionem excitandam. Id unum contendo, proxime, & immediate eandem excitare, & citra concitatum spirituum Animalium motum, quos tunc in turbas abire contingit, atque ea ratione affici, qua opus est ad velociorem cordis contractionem, cum ea sint, ut fibras ventriculorum cordis, & arteriarum irritare, mordere, extimulare valeant, aut plus æquo distendere, aut dirumpere, aut corrodere, aut relaxare, aut spirituum crassum inficere, aut uberiores eisdem materiam suppeditare, aut alia simili ratione nervorum genus afficere, quæ valere potest ad spiritus aut deficientes, aut torpidos, aut etiam naturaliter constitutos excitandos, commovendos, compellendos. Idem plane dictum velim de fibris corporis aut solutis, aut disruptis, aut corruptis, quæ vitia cum sejungi non possint a dolore, aut convulsione, seu inæquali tensione, ac tremore nerveorum filamentorum, quibus solidæ partes contextæ sunt, spiritus Animales in concitatum motum agi contingit, crebrioresque Cordis contractiones excitari. Sed de his plura infra dicemus.

VIII. *His ita statutis, an inauditum quidpiam proferam, si dicam: Febris est perturbata sanguinis circulatio.*) Jam ad febris definitionem ventum est, quam tradere non prorsus difficile esse diximus, ubi affectionum, quæ propriam febris criterium, & signum pathognomonicum constituunt, causas non solum invenire datum fuerit, sed easdem in rectum ordinem redigere, & unicuique suum locum adjudicare. Utrum id ego præstiterim, viderint alii. Utcumque tamen res cesserit, a perturbata sanguinis circulatione, seu circulatione sanguinis vel nimis veloci, vel nimis tarda, vel partim nimis veloci, partim nimis tarda omnia febris symptomata proxime oriri demonstratum est, frigus videlicet initiis febrium invadens a circulatione sanguinis nimis tarda, calorem qui frigori succedit ab eadem nimis veloci, quæ in incremento, & statu plerunque contingit: perpetuum frigus a circulatione sanguinis nimis tarda toto febris decursu perdurante, a nimis veloci e contra per-

petuum calorem: a circulatione demum partim nimis veloci, partim nimis tarda, vel vero in nonnullis vasis nimis veloci, in aliis nimis tarda caloris, & frigoris insultus alternos, vel aliarum partium calorem, aliarum frigus, vel calorem, & frigus in eadem parte. Quid ultra a nobis quærendum erat ad febris definitionem tradendam? Ecquid enim aliud per perturbatam sanguinis circulationem intelligas, quam illam eandem circulationem vel nimis velocem, vel nimis tardam, vel partim nimis velocem, partim nimis tardam, a qua ea symptomata, quæ a febre sejungi nulla ratione possunt proxime exoriantur? Quoniam vero febrem communissimum esse morbi genus sævissimumque initio orationis fere diximus, & si quandoque salutare, nihilominus tamen minime recedere ab indole sua nerveorum filamentorum, quibus solidæ partes contextæ sunt, inimicissima, easdem varie, vehementerque percellendo, vellicando, distendendo, aut alia simili ratione afficiendo, quæ summo-pere necessaria est, ut hærentes alicubi humores lenti, ac difficiles, qui nonnullis morbis materiam præbent convenientissimam, attenuari possint, dissolvi, atteri, & qua data porta extra corporis confinia eliminari, quæ omnia sine corporis molestia insigni, sine ipsius Animæ tristitia, sine dolore, verbo dixerim sine læsione œconomiae Animalis neque fieri neque concipi possunt, providi consilii esse duximus, post perturbatam sanguinis circulationem, quæ in tradita definitione loco generis est, subdere *œconomiam Animalis pervertens*, quo satis clare appareret, perturbatam sanguinis circulationem, quæ ejusmodi non est, ut œconomiam Animalis minime pervertere valeat, velut illa, quæ a causa aliqua externa originem ducit, quæque nec diuturna est, nec satis magna, vel a solidarum partium vitiis dependens liberum, & æquabilem sanguinis cursum præpedientibus, quemadmodum in senectute, aut organicis præcordiorum morbis contingere non raro videmus, a febre esse distinguendam.

Orta a velociori cordis, & arteriarum contractione conjuncta cum variis sanguinis constitutionibus. Post proximam, atque immediatam causam, secundum obtinere locum illam, quam in velociori Cordis, & arte-

arteriarum contractione agnoscendam esse statuimus, nemo dubitarit, qui a velociori Cordis, & arteriarum contractione omnia febris symptomata oriri quidem, sed remote, & quatenus cum diversis sanguinis constitutionibus conjungitur, animadvertit. Ostendimus enim, velociorem, Cordis, & arteriarum contractionem conjunctam cum sanguine crasso, viscido, & lento, cujus crassitiem, visciditatem, & lentorem solvere possit, producere primum frigus, deinde calorem: conjunctam cum sanguinis crassitie, visciditate, & lentore, quem solvere nulla ratione possit, aut ubi jam solutus sit, statim reficiatur, perpetuum frigus creare: conjunctam cum sanguine partim crasso, partim fluido, vel caloris, & frigoris insultus alternos, vel aliarum partium calorem, aliarum frigus, vel calorem, & frigus in una eademque parte excitare. Quid ultra a nobis expectandum erat in altera febris causa assignanda? Quid enim aliud variae sanguinis constitutionis nomine veniat, quam aut crassities, aut visciditas, aut lentor, aut naturalis fluiditas, aut ejusdem dissolutio, aut ea dyscrasia per quam aliae partes plus æquo crassae sunt, aliae vero fluidae, & solutae?

Ob auctum spirituum Animalium motum. Licet Cor a sanguine arterioso, & spiritibus Animalibus moveri diximus, spiritus tamen Animales principes esse Cordis motores demonstratum est. Ubi vero spiritus Animales in musculares Cordis fibras concitato motu illabantur, non inconcinno tamen, & irregulari velociorem quidem ejusdem contractionem excitari, cæterorum autem musculorum æquilibrium permanente corpus convulsivis motibus minime exerceri. Quid opus erat pluribus, ut febris causam inveniremus, cui tertius esset assignandus locus?

Dicitur demum *ab insueta vi præsentis stimuli excitata*, quo spectant præsertim vitia fluidorum, solidorumque, ut omnes eas causas complectamur, quæ spiritibus Animalibus infestæ, eisdem quoque in concitatum motum agere valent, & remotissime ad omnia febris symptomata producenda, seu quod eodem recidit, ad febrem excitandam conspirant.

IX. Nemo dixerit, qui causam proximam sedulo perpendat, quam partim ab Archibal-

do Pitcarnio, qui febrem in circulatione sanguinis per equalia temporis intervalla equaliter aucta &c.) Mirum fortasse cuipiam videri poterit me post alios fere innumeros, qui claris editis ingenii, & doctrinæ monumentis omni ævo floruerunt, eximios viros, febrem longe diversa ratione, ac ipsi præstiterunt, descripsisse. Verum is minus mirabitur, qui posito tantisper supercilio animadvertat me inauditum nihil, nihil plane quod illorum conjecturis, ac doctrinis, qui hætenus in febris definitione erradenda enituerunt, minime respondeat, scripsisse, nihil quod ab illis prius excogitatum non fuerit, atque condigna oratione hominum memoriæ relictum: ordinem solum in iis utendo servavisse, quem tamquam inutilem negligentes, atque vera a falsis minime decernentes, qui ineditis, altis, subtilibusque speculationibus dediti famæ celebritatem comparare sibi rei novitate studuere, Medicos suis florentes temporibus non solum ab errore minime abduxerunt, sed novam deinceps aliis, aliisque causam errandi præbuerunt. Quid quod diligenter id tenens, similitudines gravissimas effugiam, eorumque benevolentiam, qui cum Veteribus, Recentioribus, Modernisque Scriptoribus aliter febrem descripserunt amittere nulla plane ratione valeam, cum eorum sententiæ meæ potissimum jecerint fundamenta? Et sane quid pro aucta circulatione sanguinis commentus non est Pitcarnius, (1) qui Barbette doctrinam de febribus illustrans per vocem febris intelligit velocitatem circulationis uniformiter auctam, idest auctam equaliter per equalia temporis intervalla? Febrem autem ita definitam simplicem esse ait, & unius tantum periodi sive legitimam, exquisitam, & veram, cumque nullo alio morbo conjunctam, additque semper hujus febris comitem esse rarefactionem sanguinis, eamque vel tamquam causam, vel tamquam effectum; & quidem tamquam effectum, auctus sanguinis motus rarefactionem facit, dum sanguis ex angustioribus arteriis in ampliores venas transfunditur; tamquam causam vero, quia rarefactio quocumque morbo in sanguinem inducta efficit, ut e laxiore ejus compage facilius in Cerebro spiritus secernantur, seu minore temporis spatio, qui propterea frequen-

tius

(1) Elem. Medic. lib. 2. cap. 1.

mus in Cor defluentes contractiones ejus sollicitet, unde expulsio sanguinis, pulsusque fiat frequentior. Hanc febrem, quam legitimam vocat, sine frigore, & rigore invadere, atque unius esse periodi existimat, hinc nullam dari febrem algidam, & si datur, uti alias a circulatione sanguinis nimis aucta originem mutuari. Quod si febris periodum aliquam habeat, eam non simplicem febrem esse, sed alii morbo adherentem. Hunc autem morbum a Cordis, & sanguinis motu aucto, auctaque rareficientia distinctum, esse sanguinis crassitudinem, & lentorem, pro cuius vario genio febris periodos varias esse, ac constituere febrem continuam, si nullum sit tempus inter ipsam a morbo immune, vel intermittentem, si aliquod sit tempus inter periodos a morbo febrem excitante, a febre prorsus immune. Lentoris hujusce indicia haberi ex iis, quæ in febribus intermittentibus in singularum periodorum initiis observantur, symptomatibus, corporis scilicet gravitate, & inertia, frigore præsertim ad extrema, pulsu parvo, quæ omnia optime intelliguntur posita sanguinis crassitudine ad capillaria vasa influentis, quemadmodum facile est intelligere, quare dicta symptomata excipiat calor sensim augescens, & reliqua omnia, quæ in augmento, & statu paroxysmi observantur, & quare hic sudore oborto finiatur: traducto enim lentore e capillaribus arteriis in venas ampliores, circulationis motus sensim augetur una cum sanguinis rareficientia, quapropter comminutis crassioribus particulis capillarum vasorum extrema obruentibus, sudor emanat, solviturque paroxysmus, ut multo fufius, & luculentius Bellinus demonstravit, a quo Pitcarnius, quæ de febrium periodis proponit, omnia fere desumpsit. Sed de his erit infra dicendi locus.

Partim a Jacobo Sylvio, qui a circulatione sanguinis nimis segni & tarda repetit, depromptam viderit.) Contraria Jacobi Sylvii opinio (1), qui causam febris proximam, & continentem circulationem sanguinis nimis segnem, & tardam sustinet, quantum mihi ex ejus opere conjicere licuit hisce potissimum nititur fundamentis: Sanguis, inquit, ob turbatam mixtionem

Tom. IV.

lentescit, crassus fit viscidusque, tarde propterea per vasa segniterque moveri necesse est, hinc parum & in ventriculis Cordis, & in vasis sanguiferis rarefieri, expandi: parum expansum sanguinem ventriculos Cordis parum dilatare, his parum dilatatis parva sanguinis quantitate opus esse ad se contrahendum, frequentius propterea eodem contrahi, ac pulsus frequentiam excitari inter febris affectiones facile principem. Cum vero a sanguine crasso, viscido, & lento igneæ, sulphureæque particulæ, quibus exaltatis, exsolutisque in aliqua parte opus est ad calorem efficiendum, coerceantur, ut ipsius utar verbis, suffocenturque, parum earumdem a sanguine expediri possunt, hinc frigus, quod in febribus contingit, præsto est. Frigus non alia de causa calor præternaturalis excipere solet, nisi quod sanguis, qui in ventriculis Cordis, vasisque sanguiferis segniter movetur, fermentationem suscipit præternaturalem plus equo validam, vehementemque, qua fit, ut injectæ particulæ igneæ, ac sulphureæ exsolvantur non solum, sed parietibus vasorum tenaciter adhereant, eosque majorem in modum calefaciant, unde calor molestissimus exoritur. En febris symptomata, en febrem ipsam a circulatione sanguinis nimis segni, & tarda prodeuntem.

X. *Si Pitcarnius animadvertisset quanti facienda sit Galenicorum sententia, qui putant, proximam febris causam esse calorem &c.*) Cum de maxime propriis febrium affectionibus ageremus, febris naturam juxta Veterum sententiam contemplati sumus, quam unanimi consensu in calida totius corporis intemperie posuerunt (2). Propterea febris a Sennerto ex Galeno, & qui Galenum sequuti sunt sententia traditam definitionem referre operæ pretium duximus, quæ in hunc fere modum se habet: *Febris est intemperies calida totius corporis a calore præter naturam in corde accenso, & mediantibus spiritibus, & sanguine per venas, & arterias in totum corpus diffuso ortum habens, functionesque naturales ledens.* Hunc eundem calorem, quem pro signo pathognomonico febris habebant, velut illud, cui id abest, quod maximum falsitatis indicium est, ut cum frequentibus, certis-

D

(1) *Lib. cui titul. novissima idea de febr. &c. Auct. Jac. Sylvio.*

(2) *Com. in aph. 3.*

tissimisque observationibus non consentiat, ex eorum censu, quæ proprium febris criterium constituunt, ejiciendum esse diximus. Dari siquidem Algidas, Castrenses, Syncopales, Lacteas, & lentas omnes, & Malignas nullo infesto calore egris molestas; dari morbos, quos molestos reddit calor, non febris, dari demum febres, quas notas facit initio statim frigus, calor solum, cum orta est febris: nullam dari Algidam, & frigus initio febris invadens a febre distinctum esse velle, ridiculum plane videri. Quid quod idem præternaturalis calor in universum corpus diffusus neque febris causa ulla ratione esse possit, sed tantum nonnullarum effectum? Si nempe calor ejusmodi proxima esset febris causa, nonne febris quæcumque sine frigore invaderet, atque nullum esset febris tempus, quo frigore, horrore, rigoreque egrotantes corriperentur? Ecquis vero nesciat, in Algidis, in principio intermittentium febrium, & multarum continuarum non calore, sed frigore, horrore, rigoreque corripiti egrotantes? Algidas dari febres nemo fit; qui juratus non credat, ut adversus Galenicos testimonio Hippocratis, Avicennæ, Helmontii, Francisci Deleboe Sylvii, Etmulleri præcitato loco ostendimus. Quamquam quo majorem opinioni fidem faciam, alia in promptu sunt. Licet enim haud inficiaverim, nonnullas dari febres, quæ frigidis potionibus, aliisque refrigerantibus remediis profligantur, quibus fere rationum momentis uti solent ad calorem illum suum a cæterorum contemptu vindicandum, plurimas tamen eque curari calidis, & solventibus tam certum est, quam quod certissimum, calorem præter naturam non febris causam esse, sed multarum effectum argumento præclarissimo; cujusce argumenti auctor fere est Hippocrates (1) affirmans nonnullas febres non frigidis, sed calidis medicamentis feliciter debellari, caloremque easdem febres comitantem non tamquam causam, sed tamquam signum esse accipiendum. Quo loco minus mirari subit Galenum contra opinionem Hippocratis pugnassee. Cum enim Medicinam constituisset ex quatuor qualitatibus, calore scilicet, frigore, humiditate, & siccitate,

cum propterea medendi methodum cum calore habito febris causa conciliare non potuisset, locum illum haud esse Hippocratis affirmare non dubitavit, quamvis revera ejusdem esse, & Prosperi Martiani libri, & dicendi genus adeo clare evincant, ut nullus relinquatur suspicioni locus. Sed cur hisce rationibus an veris, an falsis diutius immoramur, si olim jam Helmontius, qui suo tempore vigentes opiniones subvertere conatus est, ut egregie notat Cl. Van-svieten (2), febrem definiri non posse per calorem præter naturam demonstravit? Utinam aliam diversam ab illa ipse excogitasset, quam in Archeo Cordis furente posuit, ut aliquid molestum, vel nociturum in corpore expelleretur, vel saltem sic mutaretur, ut non noceret amplius. Licet enim apte Helmontius dicat (3): *Nimirum causa peccans in febre non calet ex se: calefacit autem tantum occasionaliter, & ad spinæ, sive causæ occasionalis evulsionem sequitur sanitas. Solus ubique Archeus effective febrem concitat, & quo abeunte per mortem cessat cum eo febris. Ergo calor est accidens posterius, & subsequens ad febris essentiam &c.* Eum tamen redarguit, Archei excandescuntiam, seu iram omnibus non inesse febribus, neque omni tempore veluti cum corpus frigore mulctatur, pulsus languidus, spiritus segnes, & quasi sopiti; deinde indignationem, quæ affectio animi est formalem affectus corporis, qualis est febris rationem adumbrare, hoc est, quod jure meritissimo damnat Cl. Leal. Leali in sua hebdomada febrili (4).

Cum quibus fere consentit, in quas propterea incidat difficultates, quæ contra Galenicos afferri solent.) Assequi nulla ratione possum, quomodo Pitcarnius acris ingenii vir novum quodpiam, & a Galenica diversam hypothesim fingat, cum ab eadem parum, aut nihil omnino differat, neque aliis rationibus præter eas quas a Galenicis accipit, utatur. Putant Galenici, proximam, & continentem, febris causam esse calorem præter naturam in universum corpus diffusum: scilicet effectum auctæ circulationis sanguinis. Vult Pitcarnius esse circulationem sanguinis per æqualia temporis intervalla æqualiter auctam, quæ est causa præ-

ter-

(1) Lib. de veter. medicin. 3. cap. 3. sect. 5.

(2) Com. in aph. Boer. 580.

(3) De febr. cap. 1. n. 29.

(4) Dial. 2. pag. 116.

ternaturalis caloris. Illi solo calore utentes in febrium affectionibus explicandis hærere coacti sunt, hinc frigus a febre distinctum esse haud dubie affirmarunt, Algidas dari febrem sunt inficiati. Pervidens Pitcarnius hærere debere hac in eadem re per auctam suam sanguinis circulationem, morbum febri adherentem invexit. Fateor me justis laudibus æquare non valere callidum præclarissimi viri artificium, quo hæc politioribus, ac cultioribus Medicis a rancidis Galenicorum doctrinis cane pejus, & angue abhorrentibus persuadere studuit; parcat tamen si ejus sententiam non solum Galenicorum sententiæ comparandam esse sentio, sed iisdem fere rationum momentis refelli, atque penitus everti posse contendo. Et vero quot febres, quot febrium tempora, in quibus non auctam, sed diminutam sanguinis circulationem deprehendimus? Perpende quæso Algidas, Intermittentium omnium, & nonnullarum continuarum initia contemplare, & si licet periculum facere (experimentum certe per mortem agere non licet) sanguinem e secta vena detrahi impera: quem vadem non demus, nihil omnino, aut parum ejusdem lato quantumvis vulnere inflicto per lanceolam venæ, effluere? Ecquis vero vel rudioris ingenii suaderi poterit, aucta sanguinis circulatione pleno gurgite exire sanguinem non posse, & usque ad animi deliquium? Diminutam hinc esse sanguinis circulationem segnem, & tardam, ac propterea auctam eandem tamquam unicam febris causam esse prorsus rejiciendam manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Cui quidem opinioni hoc etiam unum aut alterum maximum robur addit, quod cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus observationibus compertum est, febres attenuantibus, incidentibus, diaphoreticis, diureticis, amaris, amaro-acribus, venæ sectione sæpe tuto feliciterque profligari. Incidentia vero, attenuantia, an alia ratione operari credas præter eam, quam largita est natura salinis particulis, quibus eadem secta sunt, quæque spissos humores acutis suis spiculis incidunt, & solidas partes stimulo in crebriores, vehementiores contractiones agunt, unde sanguinis circulationem augeri contingit, humoresque hac ratione fluxiliores reddi?

Neque plane diversum censeas diureticorum operandi modum, si copiosas potiones excipias, aquam simplicem, & similia, quæ feri majorem copiam in sanguinem invehendo urinam copiosam faciunt, aut acida sive vegetabilia, sive mineralia, quæ sanguinis partes figendo, & ejus texturam quasi constringendo efficiunt, ut serosa pars ab aliis secedat, aut renalibus glandulis, tubulisque aptetur, ac facilius per renes, ac vesicam elabatur. Cætera enim sanguinem attenuando, ejusque crassiores partes incidendo, atque resolvendo, sive sanguinem ipsum exagitando, ejusque circuitum accelerando faciunt, quod sulphura præsertim præstant, sive scindendo, penetrando, atque in arctam humorum texturam sese insinuando, quod sales, serosi lactici fluxum movere, atque hac ratione noxias, atque incongruas particulas sanguinis circulationem pervertentes, unde febres, extra corporis confinia per urinæ vias educere valent. Si de diaphoreticis sermo sit, ecquis nesciat insigni pollere virtute ad heterogenea quæque, omnesque impuritates eliminandas e sanguine, ut totus in sua crasi depuratus febri excitandæ opportunissimam materiam tollat, sanguinis motum accelerando, tenuitatem, fluiditatemque conciliando, cursum ejus per exilissimos quosque corporis meatus promovendo? Virtus hæc maxime elucet in amaris, amaro-acribus, subtili oleo, ac penetranti fœtis, propterea maxima vi stimulandi, & fibras in motum adigendi præditis, atque hinc sanguinis humorumque circuitum accelerandi: unde salubre practicum consilium, nonnisi præmissis iis, quæ humores ad fluendum, solidas partes ad insignes contractiones ferendas disposuerint, ea in usum vocare, ne inflammationes, vasorum rupturæ, aliaque similia mala contingant. Venæ sectio demum cur spissitudine humorum peccante, atque hinc prodeunte segni, & tardo earumdem motu, congestione, infarctu celebrari solet, quam ut imminuta sanguinis mole imminuatur etiam resistentia, quam viribus illam moventibus illa ipsa qualitas afferebat, Cor hinc, arteriæ, & partium, intra quas sanguiferi canales excurrunt, motrices fibræ promptius, ac validius sese contrahant, hisce autem validius contractis reliqua a venæ sectione sanguinis massa propellatur, exagite-

gitetur, unde lentę, ac difficiles particulę alicubi impactę, cohęrentesque mutuum contactum amittant, a vasorum angustis excutiantur, & magis, magisque divisę attenuentur, ad motum expeditiores reddantur, seu quod eodem recidit sanguis fluxilis reddatur, ejusque circularis motus augeatur? Facile conjicio jam non defuturos, quibus hęc differendi ratio displiceat, iis pręsertim qui Pitcarnii doctrinis optime instructi ad hasce difficultates respondisse cognitum habent, planeque perspectum, asserentem in primis remediis attenuantibus, incidentibus, diaphoreticis, diureticis, amaris, amaro-acribus, & ejusmodi aliis non febrem, sed morbum febrili adhęrentem profligari: detractionem vero sanguinis augere sanguinis circulationem usque dum celebratur, paulo vero post eandem imminuere, ac propterea febribus opitulari. Verum quanta in obscuritate versentur, dici vix potest, putantes Pitcarnium difficultates effugere, cum in easdem tamen inciderit. Cum enim essentiam febris in aucta sanguinis circulatione constituat, proclive omnino est credere, incidentia, attenuantia, diuretica, diaphoretica, aliaque id genus medicamenta morbo quidem febrili adhęrenti opem ferre, nihilominus tamen minime recedere a virtute sua sanguinis circuitum accelerandi, atque hinc febris exacerbandę. Aucta enim causa, augeri etiam effectum lippis æque, ac tonsoribus notissimum est. Pręterea Pitcarnio etiam indulgere volo affirmanti detractionem sanguinis usque dum celebratur augere sanguinis circulationem, paulo vero post imminuere; at illud concedat ipse necesse est, haud infrequenter accidere, ut non solum eo tempore quo celebratur, sed postquam celebrata jam est venę sectio, imminuatur, & augeatur eadem ipsa sanguinis circulatio pro varia corporis constitutione ac virium robore. Animadversione digna hoc loco est salubris illa divisio in virium debilitatem, ut ajunt Practici, a resolutione, & illam alteram, quę fit per suffocationem. Ut enim in illa venę sectione sanguinis circulatio ante, & post ejusdem celebrationem compescitur, ita in hac majorem in modum promovetur. Pendet nimirum illa a spirituum Animalium, & cruoris inopia, atque inde fibrarum motricium languore, &

in senibus plerunque, aut iis qui diuturnis exercentur morbis, contingit: hęc vero potius a nimia plenitudine fibrarumque distractione, quę propterea illis regendis, ac debita velocitate pellendis pares non sunt, & iis solet accidere, qui plethora vere laborant, seu sanguinem revera multum in vasis continent a nutrimenti copia, vel a suppressis evacuationibus cumulatam, aut qui plethora apparente, seu sanguinem habent orgasmo nimium rarefcentem, vel consuetam mensuram excedentem ratione consuetudinis molestiam in subjectis pręsertim delicatioribus facientem. Quare sicut in priore casu venę sectione, spiritus, humoresque magis depauperantur, ac consequenter sanguinis circulatio sistitur, aut maxime retardatur, ita in secundo resistentia imminuta, vasisque depletis ob imminutam materiam, aut molem sanguinis, fibrę morrices ad pristinum elaterii sui exercitium restituntur: ut in elasticis contingit, quę nimium distracta ad sese restituendum inepta evadunt, distensione vero cessante, qua eorum fibrę infirmabantur, expeditiora redduntur. Hinc promptius, & validius sese contrahentibus, validius sanguinem impelli contingit, ejus propterea circulationem accelerari. Quid quod oppugnari etiam possit hęc Pitcarnii opinio, ipsa ipsius divisione, quam tradit febris purę simplicis, & sincere, nullique morbo adherentis in febrem Ephemeram, Synochum non putrem, & Synochum putrem? Cum enim in ephemera non adsit plethora neque vera, neque apparens, in Synocho non putri adsit plethora apparens, ita ut prę mole rarefcentis sanguinis vasa mirum in modum distendentis inflatoria dicatur, in Synocho putri adsit saltem plethora apparens, cumque sanguis in hisce febribus fluxilis sit, tenuis, ac solutus, ac propterea materiam spiritibus prębeat convenientissimam, a quibus fibrarum motricium robur, energia, & expeditissima ad circularem motum promovendum aptitudo, intelligi satis clare non potest, quomodo detractio sanguinis ejusmodi febribus prodesse valeat, quando ejus circulationem, in cujus velocitate majore earundem essentiam constituit, augere potius debet, quam imminuere. Cum vero quotidiana experientia constet post detractionem sanguinis in ejusmo-

huiusmodi febribus ejus cursum retardari, inquiet aliquis, ad meliores alias causas huiusce motus retardationis confugas necesse est, in quas priore relicta a Pitcarnio indicata pedibus iturus sis. Recte. Eas suo loco afferemus.

Quasque contradictiones involvat Algida febre excludens, vel eandem ab aucta sanguinis circulatione repetens.) Quemadmodum non sine admiratione accepi, Pitcarnium hypothese a Galenica parum, aut nihil diversam finxisse, neque longius progressum vidisse iisdem fere rationum momentis ejici posse, ac radicitus evelli, ita acquiescere non possum in tanta demum, & tam multarum rerum, quas Veteres aut ignorabant, aut cum multis ac frequentibus, tum certis ac constantibus observationibus confirmatas minime habebant, cognitione, fuisse deceptum de Algida febre, quam Hippocrates, Avicennas, Helmontius, Franciscus Deleboe Sylvius, Etmullerus, alique cognoverunt, majorem in modum suspicantem, vel eandem ab aucta sanguinis circulatione, a qua ceteras omnes febres repetit, oriri inconsulte sustinentem. Nos enim ubi in contrariam imus sententiam, sic ab eo dissentimus, quemadmodum ille dissentit a veritate. Licet enim a Pitcarnio simus, calorem molestum, qui in febribus percipi solet, ab unica causa pendere, scilicet aucta sanguinis circuitione, illud tamen neque ipse inficiaverit, frigus, horrorem rigoremque a contraria causa circulatione sanguinis nimis segni, & tarda esse repetendum. Cum vero febre Algida laborantes totius corporis frigore corripiantur, qui a tarda, segnique sanguinis circulatione ortum traducit, Algida e contra juxta Pitcarnium a circulatione aucta, velociorque proficiscatur, consequens illud est, ut duo de eodem subjecto, ut ajunt fere Logici, toto Caelo diversa prædicentur, quæ insignem faciunt contradictionem. Cui fere similem involvit, dum comitem febris morbum in scenam mittit, qui morbus a Cordis, & sanguinis motu aucto, auctaque rarefcentia distinctus nihil aliud est, si ipsum audimus, quam sanguinis crassitudo, & lentor, pro cuius vario genio, febris periodos varias constituit, ac propterea pronuntiare minime dubitavit, frigus, horrorem, rigoremque, quæ in febrium initiis observantur, non esse febris

signum, sed signum morbi febris adjuncti, lentoris scilicet, & visciditatis sanguinis, minus accurate perpendens, visciditate, & lentore sanguinis circulationem quoque, quam auctam prætendit, cohiberi oportere. Quæ rationes tantæ sunt, ut quemque facile movere possint ad vehementer credendum auctam sanguinis circulationem pro causa febris proxima a Pitcarnio, unice acceptam non solum veram non esse (quænam autem ejuscemodi?) sed ne similem quidem eorum, quæ vera esse putantur.

XI. *Neque Jacobus Sylvius suam illam nimis segnem, & tardam pro unica febris causa habuisset, si sedulo perpendisset, quot sunt febres in quibus &c.*) Sed jam ad Jacobum Sylviu ventum est, deque ipsius hypothese primum solliciti, utrum ad veritatem propius accedat perquirendum. Id vero nulla meliori ratione assequi nos posse perspicuum est, quam febrium provinciam percurrendo, inquirendoque diligenter pro ingenii modulo, num febris sit aliqua, num aliquod febris tempus, quo sanguis nimia velocitate moveatur. Id enim ubi invenerimus, Sylvi sententiam per se corruere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Quantequæque vero febres sunt, in quibus sanguis ocyus quam par est movetur, quantaquæque febrium tempora, in quibus eadem plus minus auctæ velocitatis ratio servatur? Synochus putris, & imputris, febris ardens in promptu sunt, quas magnitudo pulsus, ac celeritas insignis ab earundem invasione ad finem usque comitatur. Ecquid enim pulsus magnitudo arguit, ac celeritas, nisi sanguinem & velocius, & uberius ab arteriis trajici in venas, ab his in ventriculos, & auriculas Cordis, seu circularem sanguinis motum augeri? Cum eandem pulsus magnitudinem, ac celeritatem in intermittentiis, & plerarumque continuarum vigore deprehendere liceat, an veritati consentaneum minime videatur, illam ipsam velociorem sanguinis circulationem easdem fovere? Circulationem hinc sanguinis segnem, & tardam unicam febris causam esse non posse tam manifestum est, quam quod manifestissimum. Deinceps qua ratione, aut modo dicemus fieri, ut febres pleræque iis remediis egregie profligentur, quæ circulationem sanguinis sistunt, aut morantur? Ejusmodi sunt

sunt frigida potio, quæ ab Hippocrate (1) & Galeno (2) tantopere commendatur adversus febrem ardentem, & quam quotidiana experientia confirmat iis morbis egregie opitulari, quæ a bilis acrimonia proficiuntur. Quid de acidis, nitratis, & refrigerantibus dicam, quiete, somno, aliisque, quibus Ephemeræ a nimia exercitatione, ab insolatu oriundas curari tum Hippocrates, & Galenus, tum Avicennas ipse testatus est? An putabimus frigida aquæ potum alia ratione operari præter eam, quam largitur natura nitrosis particulis, quibus referta est, quæque nimiam sanguinis, humorumque exsolutionem, fusionemque compescere valent, solidas vero partes constringendo, crebrioribus, vehementioribusque contractionibus ineptas constituere, unde illos figi, cogi, & condensari contingit, circularem eorundem motum sisti, aut maximopere retardari? Salubre hinc accuratiorum practicum consilium, aquam frigidam iis esse interdicens, in quos suspicio cadit de viscerum inflammatione, aut scyrrhoso tumore, quæ remorata sanguinis circulatione majorem in modum intendi solent, aut foveri, & confirmari: sapienter præterea prudenterque pro more sensisse Hippocratem, qui multum aquæ frigida, & confestim frigida, vel externe solum applicanda prohibuit valde timens, ne vasa convellantur, sanguis congeletur, atque æger in mortis discrimen adducatur, quemadmodum iis accidisse novimus, qui valde calentes aquam nive perfrigeratam, vel aliam similem frigidam potionem hauriunt, ut Robertus Boyle egregie animadvertit (3). Neque plane diversum censeas acidorum agendi modum, & quæ nitrata dicuntur. Illa enim sive vegetabilia sint, sive mineralia sanguinis partes figendo, & ejus quasi texturam constringendo, hæc sanguinis motum compescendo, fervoremque temperando efficiunt, ut velocius quam par est sanguifera vasa percurrenti, unde febris exoritur, placida exoptanda tranquillitas concilietur. Somnum demum quod spectat, ecquis nesciat, nervos omnes, & reliquas motrices fibras debita spirituum copia defraudari, unde exinanita exilissima vascula collabi, exteriorum sensuum motuumque a volunta-

te pendentium organa expedite, ac facile actiones suas exercere non posse, quo sensus externos, motusque voluntarios primum languescere contingit, mox desinere, organa iisdem destinata flaccescere, relaxari, paralytica fieri, hinc magna celeritate per extrema quæque vascula universi corporis fluentem sanguinem nonnihil sisti, placidam, æquabilem, naturalemque circulationem eidem conciliari? Quæ cum ita sint, perperam sibi in animum induxisse Jacobum Sylvium, febrem a segni, ac tarda circulatione repetendam esse, manifestius quidem est, quam ut ullis egeat demonstrationibus.

Et quam alea plenum sit, omnia febris symptomata viscido, coæctoque sanguine, atque hinc prodeunte præternaturali fermentatione explicare.) Hanc quidem Sylvii hypothesim cum mihi ea primo cognita est fateor parum placuisse, sive quod revera habeat cur placere non debeat, sive quod fundamenta, quibus superstructa est ineptis rationibus sint innixa, iisque jactis cuncta febris phænomena nec satis intelligi, nec apte explicari possint. Cum enim dicit sanguinem crassum, viscidum, & lentum, quique segniter per vasa movetur, in ventriculis Cordis parum rarefcere, parumque ipsius ventriculos dilatare, hisce vero parum expansis, parva opus esse sanguinis quantitate ad se contrahendum, atque hinc evenire, ut Cor in febre velocius moveatur, concludit, & falsa eum sentire, & ignorare prorsus, quæ scitu necessaria sunt, censendum est. Primum enim in plerisque febribus pulsus magnitudinem, & celeritatem simul deprehendere licet: ecquid vero aliud arguit pulsus magnitudo præter insignem Cordis dilatationem, qua multum sanguinis in ejus ventriculos, & auriculas ingreditur, quin ne vel minime quidem eadem impediatur, quominus & frequens pulsus evadat? Quæ ratio vel una satis valere potest ad demonstrandum parvam Cordis dilatationem crebriori ejusdem contractioni ansam minime præbere. Multo minus si in memoriam revocentur, quæ supra a nobis dicta sunt, causam videlicet velocioris Cordis contractionis in concitato spirituum Animalium motu in ejus fibras influentium esse agnoscendam (4). Deinceps illud a Sylvio per-

(1) *Experim. philos.*(2) *Com. in aph. 6.*(3) *Com. in aph. Boer. 584.*(4) *Com. in aph. 4.*

libenter scirem, qua ratione, aut modo fieri putet, ut pleraque febres, quas quotidiana experientia compertum est non alium inter initia comitem habere præter calorem, a crasso isto coactoque sanguine proficiscantur. Nam illud quidem intelligo, crassum, viscidum, coactumque sanguinem segniter per vasa moveri, ac propterea igneas, sulphureasque particulas non solum in ea quantitate minime exsolvi, qua opus est ad calorem excitandum, sed deprimi potius, ac coerceri, unde contrarius effectus, nempe frigus exoritur necesse est. Quoniam vero (quod diligenter tenendum) fatetur ipse, viscidum, coactumque sanguinem coercere, & suffocare, ut cum eo loquar, igneas, sulphureasque particulas, quomodo in principio in ea quantitate exsolvi queant, quæ satis sit ad calorem excitandum, assequi nulla ratione possum. Neque minus arduum, ac difficile explicatu videtur, quomodo calor etiam in vigore, & statu solum suscitetur, viscido, coactoque permanente sanguine. Cum enim dicit, sanguinem, qui segniter movetur, fermentationem præternaturalem suscipere, igneasque, ac sulphureas particulas hac ratione exsolvi, hinc calorem exoriri, dici vix potest quanta in obscuritate versetur. Nonne enim in varicibus, in aneurysmatibus sanguis aut plane consistit in vasis, aut segnius quam par est movetur, quin ullum fermentationis præternaturalis inditium præbeat? Alia quamplurima, quæ adversus hanc eandem sententiam afferri possent ne repetendo longiora faciam, aut obscuriora, libens præmitto, ac satis esse mihi facile in animum induco, quæstionem de proxima, & continente febris causa eo deduxisse, ut qui rationem se nescire dolebant, propter quam neque Pitcarnio assentire voverim judicanti eam in aucta sanguinis circulatione esse agnoscendam, neque Jacobo Sylvio in segni nimis, & tarda constituenti, intelligerent, & quid causæ fuerit, cur utramque ad rem difficillimam adhibuerim, aperte cognoscerent.

XII. Si de remota causa sermo sit, grates habende Hermannò Boerhaavio, qui Borelli doctrinam illustrans &c.) Alphonsus Borellus Scriptor elapso sæculo magni subsellii in aureo suo tractatu de motu Animalium, animadvertens febrem in quodam motu ver-

fari, de ejusdem essentia operæ pretium duxit, ut hypothesim de re difficillimam vel ipse fingeret aliquam. Quapropter pervidens ex vehementi Cordis motione calorem in universo corpore augeri, ut in ira, & vehementi exercitatione contingit, contra vero imminuta Cordis agitatione corpus frigescere, quod timentibus accidere experimur, non alia opus esse causa existimavit ad febrilem æstum excitandum præter vehementem Cordis commotionem, quam manifesto arguit pulsus frequentia, ac celeritas, quam cum Francisco Deleboe Sylvio consentiens proprium febris criterium, & signum pathognomonicum constituit. Id diligenter tenens Boerhaavius nihil fere velociori Cordis contractioni, quæ Borelli sententia est, addidit præter humorum sanguineorum ad extrema vascula stagnationem, qua opus ipsi fuit ad frigoris sensum, & cætera, quæ in febrium initiis observantur explicanda, quæ sola velociore Cordis contractione explicare satis apte non poterant. Adeoque his duobus, contractione videlicet Cordis velociore, auctaque ad capillaria vasa resistantia febris omnis acutæ ideam contineri affirmat, iisque omnia febris phenomena intelligi posse, & explicari. Addit præterea, velociorem Cordis contractionem, & auctam ad capillaria vasa resistantiam, modo simul haberi posse, modo seorsim, ubi tamen alterutra posita fuerit, facile & alteram sequi; utriusque demum causas infinitas propemodum esse posse, quas percensere numerando in re proposita minime expedit: de quibus tamen si quis curiosius doceri velit, adire potest Cl. Gerardum Vansvieten (1), qui easdem non solum percensendo numeravit, sed dicendo diligentissime explicavit. Solertissimo quidem viro digna sententia. Ecquis enim non videt, velociorem Cordis contractionem eam causam esse, quæ & semper in febre adsit, & cum ipsa tam arcte conjuncta, ut nulla proximior reperiri posse videatur, & plura febris phenomena una cum altera causa, resistantia videlicet ad capillaria vasa explicare possit? At quam optandum esset, ut aliquanto accuratius in suam investigationem incubuisset. Sic enim ablata ab eodem fuisset omnis suspicandi occasio, utrum proxime febris symptomatibus progignendis esset oport-

(1) com. in aph. Boerb.

portuna, an remote tantum, & sanguinem ea ratione movendo, qua opus est vel ad majorem sulphurearum, ac volatilium particularum secretionem a reliquarum nexu, exsolutionemque, unde calor, vel ad eandem depressionem majorem quam naturæ ordo postulat, unde frigus excitatur, pervertendo demum circulationem sanguinis naturalem, a qua caloris, & frigoris insultus alterni, vel aliarum partium calor, aliarum frigus, vel calor, & frigus in una, & eadem parte proficiscuntur, ut supra a nobis est demonstratum.

XIII. *Quid pro spiritibus Animalibus animadversione dignum non protulit Mortonus? &c.*) Qui non perturbatam sanguinis circulationem, non auctam Cordis contractionem, non sanguinis vitium quodcumque fuerit, præcipuum febris subjectum constituunt, ii fere ad spiritus Animales confugiunt, eosque in febribus præcipue vitari, præcipuumque morbi subjectum esse contendunt. Neque sane eos fallunt rationes multæ ab insigni spirituum Animalium in omnes corporis partes fluidas pariter, ac solidas potestate potissimum ductæ, atque adeo ab insignibus in sanguinem mutationibus, quæ a solidis partibus induci possunt, quibus & motus & crasis sanguinis majorem in modum perturbatur. Quod luculentissime siquid aliud confirmant graviora animi pathemata, ira præsertim, qua sanguis ita excandescit, ut febrile homo videatur. Luculenter id etiam ostendunt morbi quamplures a male affectis nervis primum enati, a quibus sanguis, & humorum crasis non raro pervertitur. Ejusmodi sunt hysteriæ, atque hypochondriacæ affectiones, in quibus spiritus ut plurimum, & nervi primario læduntur: id, ut omnia paucis complectar, febres quamplures, quæ si Mortonum, cujus fere sententiam recitamus, audimus, ab iis causis ortum traducunt, quæ afficere proximius spiritum valent, quam sanguinem, ab animi videlicet graviore aliquo pathemate, ab aeris malignitate, a contagione, ac subtilissimorum corpusculorum effluviis, quæ cum citissime corpus penetrant, homines quoque tanta vehementia non raro aggrediuntur, ut vix sibi persuadere possit, id a segni humorum massa tam subito oriri, qui suapte natura lenti sunt, atque visciduli, atque particulis crassis con-

stantes, & motum omnem suum aliunde mutuantes, & quæ longa egent preparatione, antequam in insignem aliquam mutationem abire deprehendantur. Sed quod magis animadversionem mereri videtur, in horum morborum initio prius affectorum nervorum, quam turbatæ craseos inditia apparere; sic pulsu nondum concitato improvise capitis dolor exoritur, quem subita lassitudo excipit, frequens oscitatio, subitum demum frigus, horror, vigor, artuumque tremuli ac convulsivi motus, aliaque id genus, quæ non aptius, quam ad spiritus Animales male affectos referri possunt, ut præcipua febris phenomena, curationis modum, & regimen, quo in ipsis omnibus uti passim solent medentes silentio præteream, quæ cum sententia de affecto nervorum systemate adeo perbelle congruunt, ut nihil magis. Mortonum (1) sic conjicientem cum observationes primum omnium admonuerint, ad causam quoque, qua nervi, spiritusque Animales per ipsos excurrentes sic afficiantur, investigandam rei dignitas excitavit. Itaque Ephemeræ febres, quæ ab externa aliqua causa, & evidenti immediate producuntur, a mera spirituum agitatione, motuque nimis violento deduxit. Reliquas febres a veneno quodam oriri putat, quo spiritus Animales imbuantur, atque inficiantur. Pro vario itaque veneni genio, varie quoque spiritus agitari, & singulas febres peculiaribus Symptomatibus stipari. Veneno isto cum primum spiritus afficiuntur, hos veluti obrutos pulsus languorem, & parvitatem, corporis perfrigerationem, extremorum pallorem, horrorem, tremorem, lassitudinem, oscitationes, aliaque ejusmodi febrium symptomata procreare. Collectis sensim viribus febrile fermentum invadere, unde insignes tumultus, & luctam, ipsorum spirituum expansionem oriri contingit, hinc totius corporis incalescentiam, sitim, deliria, convulsiones, aliaque dire exercentia symptomata excitari. Jam vero spiritus hostis sui victores tandem evadere, domitum illum extra corporis confinia educere, a tumultu cessare, & expansione, hinc ægrotanti placidam exoptandam tranquillitatem conciliari, febrem solius ope naturæ una cum symptomatibus sedari primum, tandem omnino desinere, vel per vim unius

(1) Vid. Com. in Aph. 7.

nus alicujus peculiaris antidoti, veneni naturæ plane contrario, cujusmodi fere est Cortex Peruvianus, profligari. In qua quidem sententia sive expendenda, sive refellenda non est cur multum studii, atque laboris impendamus, cum ex iis, quæ supra constituimus liquido constet, male affectos spiritus Animales febrilem quidem excitandæ opportunissimos existere, non proxime tamen sed remotius, & velociori tantum Cordis contractioni tribuentes, a qua naturalis sanguinis circulatio pervertitur, & in qua febris natura consistit. Cum enim Cordis contractio sit actio pure muscularis, ab iis causis omnino dependet, a quibus reliquorum Musculorum contractiones, ut supra ostendimus. Has autem esse spirituum quidem, & sanguinis in carneas fibras influxum, spiritus tamen principaliter agere; ideo concitatum eorundem motum, seu velociorem influxum licet remotiorem febris causam constituat, eam tamen facile principem obtinere locum censendum est, ut solertissimi viri Boerellus, & Boerhaavius sunt arbitrati. Utrum vero in concitatum motum agantur, seu velocior eorundem influxus promoveatur peculiaris veneni, quo imbuantur, inficianturque, sive extranei cujuspiam corporis admixtione, quod cum mole minimum sit ac tenuissimum, & homini maxime infensum veneni nomine appellare cum Mortono non dubitarim, sive quod magna sit eorundem copia, vel parva, ut nonnullis cum Bellino placet, sit inter ejus partes cohesio, vel demum quod ab acri aliquo Cordis fibræ, aliæque nervæ, maximeque sensiles corporis partes mordeantur, vellantur, aut alia ratione afficiantur, quæ spirituum Animalium turbas ciere valeat (qua in re minus longe procedens Boerhaavius in sua causarum investigatione defecisse videtur, suspicandi occasionem Medicis relinquens, utrum inter velociorem spirituum influxum, & eas, quas pro hujusce causis proximis agnoscit, alia quæpiam interjecta sit, a qua idem velocior spirituum influxus in Cordis fibras, & alia quæ in febre observantur dependeant, quæ propterea pro ejus causa sit statuenda) non est hic decernendi locus. Curiosorum voluntatem explebimus prout res, & occasio feret in remotissimis expendendis causis, quas mox aggredimur.

Tom. IV.

XIV. *Remotissimas tandem mirum dictu omnis Ævi Medicos attigisse. A. Veteres putredine illa sua, quam ad corruptionem sanguinis per coagulationem.*) Veteres Medici cum in ea essent opinione, ut crederent, causam febris proximam esse calorem in Corde, & spiritibus accensum, tot medietas febris causas constituebant, quot sunt causæ, quibus calor in Corde, & spiritibus accenditur. Inter hæc humorum putredini principem locum assignarunt. Quæ sententia diu in Galenicis Scholis florens advenientibus successu temporis subtilioris ingenii Medicis tamquam fictitia, & a veritate alienissima explosa tandem iisdem ipsis argumentis, quibus ostendere conabantur, putredinem humorum mediatam esse febris causam, quæque alia volens prætermitto. Illud enim aveo intelligere, an quispiam sit (neminem autem esse in tanta Philosophiæ, ac Medicinæ claritate crediderim) qui Veterum dicta magna erga ipsos veneratione prosequens, sanguinem in aliqua parte stagnantem, in suppurationem abeuntem, cum putrescente sanguine confundat, atque hinc prodeuntem febrem ab ipsius putredine repetat. Dicit enim vix potest, quanta in obscuritate versaretur, si adesset. Aliud enim putrescere est, aliud corrumpi. Loci inflammati conversio in pus, concoctionis species est, non putredinis, eaque potissimum contingit, cum hærentis sanguinis partes sensim a se mutuo solvuntur, atque secedunt, subtiliores avolant, crassiores vero remanent, paulatimque corrumpuntur. Quæ dum fiunt, acres, volatiles, sulphureas particulas exaltatas, atque in universam sanguinis massam diffusas agitationem ejusque furorem augere contingit, hinc febrem, dolorem, aliaque symptomata procreare. Sanguis in vivis non tam facile putrescit, neque eo putrescente vires, & vita constare potest; putrefactione enim destruitur peculiaris, & propria rerum forma, tolliturque elaboratio sanguinis, & spirituum Animalium pars, omnisque vitalis calor, & motus extinguatur; hinc si loco suppurationis, & boni ac laudabilis puris, putrefactio superveniat, atque partes & membra inflammata gangræna, ac sphacelus adoriatur, omnino exanimari, & emori, nunquam rursus ad vitæ actiones, & usus traduci posse experientia compertum est, cum febre correpti non

E

fo.

solum diutius vivant, sed etiam sæpenumero ad bene valendum disponantur, sanitatemque amissam magno cum fructu recuperent. Jam video quid ad hæc respondere velis, putredinis nempe loco vitium illud sanguinis in substantia intelligendum esse, quod ejus corruptionem procreat. Si ita res habet, non erit cur pugnemus, atque in diversam ab illa, quam fere Veteres conceperunt, sententiam eamus, cum putredinem inter causas febris recensuerunt. Sanguis enim tribus modis corrumpitur, vel per coagulationem, vel per dissolutionem, vel coagulationem, & dissolutionem simul. Si tenuiores sanguinis partes a reliquis crassioribus, & ad motum ferme ineptis, quæque in majores massulas concrescunt, secedere contingat, vel corpuscula eidem misceri, quæ eorum massulas nectant, & cogant, corrumpi sanguinem per coagulationem dicimus, ejusque coagulationis causas acida omnia, uti sunt spiritus salis, aluminis, nitri, principem inter cætera obtinere locum facileprehendes, illo excepto, quod a liquoribus fermentatis elicitur, aceto scilicet, quod acidum ne sanguinem, cogere, ut communiter perhibetur, existimemus, monent nos Boerhaavii (1) experimenta, quibus compertum est, sanguinem ab eodem dissolvi, quemadmodum docere olim visi sunt Hippocrates, eumque sequuti judicantes, in iis morbis in quibus solutione sanguinis opus est, aceto esse utendum, cujus propterea sententiæ adversus alios, qui contrariam sustinent, defensionem strenue suscepit. Cæterum cum nulla re magis, quam placida, & ordinata circulatione sanguini debita, ac necessaria fluiditas concilietur, ea omnia quæ circulationem sanguinis retardare valent coagulationi eidem producendæ opportunissima existere perspicuum est. Si acida sint, quæ corruptionem sanguinis per coagulationem efficiant, ecquis non videat, nerveas fibras irritari oportere, ac morderi, atque velociorem spirituum Animalium motum excitari, Cordis, & arteriarum contractiones augeri, hinc febrem procreari? Si de retardato sanguinis motu altera corruptionis causa sermo sit, vasorum distensionem præternaturalem fieri contingit, nerveasque fibras, quibus eadem contexta sunt ea affici

ratione, qua opus est ad validiores tremores suscipiendos, atque hinc spiritus Animales concitandos, unde crebrior Cordis contractio, & febris.

Vel per dissolutionem.) Si serosæ, fibrosæ, rubræ sanguinis massulæ a se invicem segregentur, vel in sua elementa salina, sulphurea, terrea diluantur, corruptio sanguinis per dissolutionem succedit, eamque gignunt in primis fortia acria, cum vegetabilia, tum mineralia, præsertim vero myasmata acria, quæ vel a terræ visceribus, vel a corruptis corporibus exhalantur, & vel per aerem, vel per contactum communicantur, ut supra a nobis dictum est. Fortia, inquam acria, ardente spiritu excepto, qui a liquoribus fermentatis extrahitur, a quo sanguinem primum solvi, postea vero cogi, certissimis præstantissimorum Chymicorum experimentis; Freindii (2), Pitcarnii, Boerhaavii compertum est: quæ cum id habeant, quod maximum veritatis inditium est, ut observationibus cum multis ac frequentibus, tum certis ac constantibus Practicorum respondeant, qui ab usu immodico ardentis spiritus, homines summo calore estuantes, ac propterea insignem sanguinis velocitatem, tum successu temporis morbos a coagulatione sanguinis oriundos adnotarunt, nihil omnino est cur eadem nobis minime probentur, commendenturque. Solvunt deinceps ea omnia, quæ circuitum sanguinis supra modum accelerant. Ejusmodi sunt exercitationes, & motus corporis violenti, quibus sanguinem magna pelli velocitate contingit, magnam ad latera attritionem pati, in sua elementa restitui, ac colliquari, nisi forte tenuioribus, serosisque particulis exhalantibus, crassiores solum remaneant, a quibus sanguinem cogi ex accidenti necesse est. De fortibus acribus non est cur dicamus, cum nemo ignoret, eadem vim insigniter vellicandi, mordendi, solidas interdum partes corrodendi clara fecisse. Concitari hinc spiritus animales, crebrioresque Cordis, & arteriarum contractiones fieri manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Ad velociorem sanguinis motum quod spectat alteram dissolutionis causam, præterquamquod nimis violenter a Corde profectus sanguis violenter in ipsum revehitur, ac ventriculos Cor-

dis

dis plus equo distendit, accedit præterea, salia, ac sulphura, quibus præditus est, motus vehementia facile exsolvi, ac volatilibus exhalantibus particulis eam acrimoniam nancisci, quæ vasa sanguifera, & Cor ipsum mordere valet, spiritusque Animales in eas turbas agere, a quibus velocior Cordis contractio, atque hinc febris excitatur.

Vel coagulationem, & dissolutionem simul.) Si corpuscula sanguini misceantur, quæ cum fibrosis ejus partibus crescendo cum iis implicantur, & nectuntur, serosas vero nimis fusas, solutasque relinquunt, vel ea quæ eorum massulas in sua elementa restituant, corruptio partim per coagulationem, partim per dissolutionem contingit, haud infrequens Malignarum, & Pestilentium febris Pestis ipsius, aliorumque gravissimorum morborum fons, & origo, licet a paucis animadversa. Gignunt hanc in primis fortissima acida; quæ cum facile uniantur ramentosis sanguinis partibus, easdem apprehendunt, cogunt, & figunt, unde serosas a ramentosis expressas fluidiores apparere necesse est. Fortissima deinceps acria, quæ moleculas sanguinis in sua elementa resolvunt, unde tenuiora, & ad motum magis idonea fusa, & soluta manere contingit, crassiora vero terrestria, & inertia coire, & in massulas concreescere. Pernicissimus etiam motus sanguinis, qui ejus particulas in sua elementa resolvit, efficitque, ut homogenea ab heterogeneis separata in peculiarem formam concrecant, coacta isthæc, illa vero soluta; sanguinis demum motus plane cohibitus, quo fit, ut si e vasis idem effusus, & in peculiari aliqua parte stagnans, & concreescens putrescat, & in pus abeat, aliæ ipsius partes fusæ sint, & solutæ, aliæ concretæ, ac coactæ. Qua ratione ejuscemodi corruptio febrem excitet, si ostendere velim, vereor ne repetendo, quæ de aliis corruptionis speciebus dixi, aut longiora faciam, aut obscuriora, cum eadem sint causæ, si singulæ singillatim spectentur, gradu solum differant inter se. Dictis adde, corrupto quacumque demum ratione sanguine, solidas partes insigniter lædi, noxias, incongruasque particulas in ipsos nerveos tubulos se se insinuare, altiusque penetrare, ipsam ipsorum spirituum crasim conspurcare, atque ita inficere, ut non concitato tantum motu cieri cogantur,

sed in effrænes turbas, cæcumque furorem, atque impetum abire, unde vomitus, diarrhœæ, convulsiones, palpitationes Cordis, animi deliquia, deliria, aliaque horrenda symptomata, proficiscuntur.

B. Bellinum vitio illo suo sanguinis in quantitate, qualitate, motu; &c.) Bellini doctrina de febrium natura cum per se satis clara, tum propter illorum famam, qui eandem defendunt, ea fere est, quam recitamus. Cum observet initio statim nullam esse febrem, in qua pulsus non aberret a naturali ordine, deficientibus scilicet aliquot, vel omnibus iis conditionibus, quæ ad naturalem pulsum requiruntur; vitari autem turbarique pulsus non possit, quin sanguis quoque vitietur; nullam dari febrem sine sanguinis vitio haud dubie affirmat. Vitari autem sanguinem nequaquam posse, nisi ejus motus, quantitas, aut qualitas vitietur, cumque his vitium pulsus esse conjunctum ostendit. Quare febrem omnem necessario conjunctam esse cum aliquo, aut omnibus nuper memoratis sanguinis vitiis, ostendit. Cum autem possit quidpiam cum re aliqua necessario esse conjunctum, simul ab eo principio disjunctum, quod intimam ejus naturam constituit; ut evinceret præclarus Auctor, vitia hæc sanguinis, quæ cum omni febre conjuncta sunt, esse illud ipsum, quod intimam febris naturam constituit, certissima observatione edoctus, febrem nil aliud esse, quam plurium affectionum non naturalium collectionem, latissime omnes hæc affectiones necessario a sanguinis vitiis pendere, cumque iis conjunctas esse ostendit, atque hac ratione progressus, quod sibi in animum induxit haud in tuto pronuntiavit, hæc ipsa vitia esse, illud intimum, in quo febris consistit, quæ propterea nihil aliud quam hoc, aut illud sanguinis vitium sit dicenda. Hac fere ratione omnium febrium genera, quæ unico circuitu continentur, quæque simplices dici solent, explicat. Jam vero ad periodicas febres se convertens, putat sanguinem crassum, viscidum, & lentum effectum vi Cordis naturaliter contracti, minus velociter fluere, ideoque ad partes hærentem veluti, easque infarciem gravitatis sensus excitare. A tali sanguinis constitutione subtiliores sanguinis particulas, quibus vehementiori sanguinis attritione opus esset, ut suam vindicare possent

libertatem, retineri, illigarique validius. Ejusmodi particulas partim ab arteriis in fibris, & villis carneis, partim in corticali Cerebri substantia ad Musculorum contractionem necessarias separari, easque five ignea natura sint præditæ, five alia, calorem in universum corpus inducere. Fieri hinc, ut coercitæ prædictæ particulae viscidis, lentisque sanguinis partibus, quæ non ea ratione urgent se mutuo, conterunt, atque dissolvunt, qua opus est, ad earum libertatem conservandam, virium lapsus, & frigus ad extrema præsertim, in quibus cum minima fere sit Cordis impellentis vis, ideoque præterfluentis sanguinis velocitas, calorificas sanguinis partes a reliquis minus secedere necesse est, molestum procreant. Jam vero arteriosi liquidi, spirituumque Animalium cum ad Musculos, & reliquas partes, tum etiam ad Cor minorem copiam deferri contingit, vitiatoque in omnibus motu, illorum tremores, & concussiones, hujusce vero parvam, debilem, & raram systolem, ac diastolem, atque hinc pulsus parvitatem, imbecillitatem, raritatem subsequi. Repetitis cordis, & Arteriarum contractionibus a novo assidue superfluente sanguine, a partium pressione vim cohesionis viscidarum, lentarumque partium superari tandem necesse est, lentorem ad extremas arteriolas herentem dimoveri, circulo reddi, resolvi, hinc calorificas particulas exaltari, ac libertatem nactas hac illac irruentes caloris sensum excitare, dum aliæ particulae, quæ in musculares partium, & Cordis fibras influentes earum motum, cui secundum naturæ ordinem famulantur, solutæ & ipsæ vegetiorem reddunt, ac pulsus vehementiam, simulque ob molliorem rarecentem sanguinem plenitudinem, ac magnitudinem procreant. Quæ dum fiunt, spiritus Animales & uberius, & frequentius in Cordis fibras influere contingit, ideoque in crebriores contractiones cogi, hinc pulsus frequentiam exoriri. Quod si forte sanguis ea ratione crassus, viscidus, lentusque sit, qua opus est, ut per vim naturalis suæ circulationis in eam calorificarum partium quantitatem solvi queat, quæ satis sit ad naturalem calorem conservandum, etiam ad extremas arteriolas subsistente sanguine, aut nullus frigoris sensus in paroxysmi initio ægrum

exercebit, aut sola caloris naturalis remissio apparebit. Qua ratione lentor iste recursus peculiare excitet, infra, dicemus, cum de febribus intermittentibus speciatim agemus. Sufficiat nunc Auctoris celeberrimi opinionem de febrium natura exposuisse, prout res postulare videbatur, ut inde nostrum utcumque iudicium ferremus. Quamquam exonerari laborum nostrorum partem fatemur a Cl. Leale Leali, qui Bellini doctrinam a Medicis præclarissimis excultam ejicere, ac profligare conatus est (1) eundem carpens potissimum, quod Cachochymia adsit, seu vitium sanguinis in qualitate, quæ febris dici oporteret, uti & plethora seu vitium sanguinis in quantitate, quod nemo adhuc ausus est affirmare. Adit porro, sanguinem in motu tam circulari, quam intestino vitium concipere, quin febris excitetur: veluti cum ista, timore, mœrore, lætitia afficitur. Quibus fere rite perpenſis fatetur quidem sine cruoris vitio febrem non esse, sed illo dato febrem necessario emergere constanter negat, quemadmodum nec a motu. Quid quod hæc vitia causas morborum omnium comprehendunt, ac nullus datur morbus, in quo sanguis non peccet vel in quantitate, vel qualitate, vel motu; unde definitio per recensita vitia tradita non ad febrem tantum, sed ad morbos omnes aptari commode potest? Si tamen Bellinus definitionem suam per causam proximam, & continentem tradidisset, Leali argumenta tanti facerem, quanti possem, ac deberem. Etenim quid ni liceat pronuntiare, tale ac tantum sanguinis vitium intellexisse Bellinum, ut producendæ febri opportunum existeret? Dolendum autem in hoc ipso sanguinis vitio febris essentiam constituisse, cum remotissime tantum agat, & spiritus ea ratione concitando, qua opus est ad naturales cordis contractiones, atque hinc sanguinis circulationem pervertendam, ut singillatim videbimus.

Plethora scilicet vera, vel apparente &c.) Cum sanguis quantitate peccat, aut superat, aut deficit. Potest autem superare, aut deficere sanguis, quin vitæ operationes lædantur, vel e contra superare, aut deficere cum læsione earundem. Si cum læsione vitæ actionum superet sanguis, plethora dicitur, si deficiat, inanitas vocatur. Si sanguinis

(1) *Hebdomad. febr. dialo. 2. p. 124.*

guinis materia, & moles simul augeatur, plethora ad vasa vera, si sanguis plus æquo rarefcat, & expandatur, seu materia non aucta, augeatur tantum ejus moles, plethora ad vasa apparens dicta excitatur, inter alias plethoræ species maxime insignis. Potest etiam sanguis in omnibus vasis redundare, vel in aliquibus tantum materia lenta, ac difficili in iisdem hærente, aut re alia simili liberum sanguinis cursum ita præpediente, ut a novo assidue superfluente sanguine eadem majorem in modum distendantur. Si primum fiat, plethora universalis, sin alterum, particularis solet appellari. Alterutra vero ex dictis plethora contingat, non alia de causa febrem excitari censendum est, quam ex eo quod velociori spirituum motui ansa præbetur. In plethora nimirum universali vera, & apparente, sive ob auctam materiem sanguinis, sive ob molem tantum, ventriculos Cordis, & vasa sanguifera plus æquo distendi perspicuum est, nerveasque fibrillas, quibus eorum membranæ contextæ sunt validiores tremores suscipere, tristem hinc sensationem oriri, a qua spiritus Animales commoventur, unde magno impetu in Cor irruentes, crebriorem ejusdem contractionem, ac febrem excitant. Si de plethora particulari vera sermo sit, ecquis non videt, ob impedimentum circulationis sanguinis, & obstructionem minimorum vasculorum a novo assidue in eadem influente sanguine, non solum distendi majorem in modum, sed relaxari, ac disrumpi, tristemque sensationem, ac dolorem cieri, commotisque spiritibus Animalibus febrem exoriri? Ab hoc potissimum fonte inflammatorias exoriri adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Neque enim sanguis in minimis capillaribus arteriis hæreere potest, quin sibi metipsum liberum cursum impediens earumdem distensionem, partis ruborem, tumorem, doloremque ut plurimum pulsatorium faciat. Quæ dum fiunt, commoveri spiritus Animales contingit, ac magno impetu in Cor influentes crebriorem ejusdem contractionem, ac febrem procreare.

Vel e contra inanitate.) Superantis sanguinis vitio contrarium est, quod inanitas dicitur: quæ duplex est, alia quidem in qua deficit Sanguis, alia in qua succus quidam qui ejus flos est, quique in eodem sangui-

ne præparatus a glandulis Cerebri, ut multis placet, separatur, & per subtilissimos nervorum tubos diffusus universum corpus alit, & nutrit; illa propterea sanguinis dicta, hæc vero succi nutritii. Quemadmodum vero iusta boni sincerique sanguinis quantitate vasa implentur, tenduntur, & naturalem consistentiam acquirunt, eodemque vi naturalis circulationis attrito & soluto, sulphureæ, & calidæ partes resolvuntur, ac toto corpori calorem, ruborem, nativum colorem, & venustatem conciliant, omnesque Animales actiones conspirantibus solidis partibus peraguntur, nutritio, motus, sensus, ita eodem deficiente plurimi, gravissimique morbi, atque urentes, lentæque febres subsequuntur, ut Hippocrates testatus est (1). Febres ab hoc fonte prodeuntes ob id potissimum exoriri, quod spiritus Animales in velociorem motum aguntur, tam certum est quam quod certissimum. Vel enim sanguis qui effunditur tenuis, fluidus & solutus est, vel crassus, viscidus, & lentus. Si tenuis, fluidus, & solutus, perspicuum est, larga effusione facta, sive per hæmorrhagias, sive per phlebotomiam, ejusdem molem imminui, Cordis propterea, & arteriarum vires augeri, atque hinc qui reliquus est, rapido cursu per vasa etiam minima moveri, arterias scilicet, & venas capillares. Quod ubi contingat, igneas sulphureasque particulas ea ratione exaltari, quo opus est ad acrimoniam sanguinis augendam, ad nerveas Cordis & arteriarum fibras vellicandas, ad spiritus Animales concitandos, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quod si crassus, viscidus, ac lentus sit, licet tunc cum plus æquo effunditur velocius moveatur, ob ipsam tamen ipsius crassitiem, & lentorem successu temporis segniter moveri, hæreere facile, ac subsistere in vasis censendum est. Fit hinc, ut ea vasorum distensio subsequatur, quæ spiritibus concitandis opportunissima existit. Ad inanitatem succi nutritii quod spectat, licet deficiente sanguine exauriatur etiam succus nutritius, qui in eo præparatur, & continetur, ac propterea ab eodem dependens vera nutritio, motus, sensus, omnesque animales actiones aut omnino desinant, aut maximopere languescant, potest tamen etiam solus interdum de-

(1) lib. 2. de morb.

definere nutritius succus, etiam si moles sanguinis manifesto non diminuatur, & plurimos, gravissimosque morbos phthisim, marasimum, febres hecticas procreare. Ejusmodi fere sunt, quæ a largis profundisque ulceribus, a gonorrhœa, a fluore albo mulierum, a diarrhœa, a dysenteria, a nimia salivatione, a nimio sudore, a nimia lactatione proficiunt, ut a Cl. Mortono præ cæteris demonstratum est in nobili sua phthisiologia. Ecquis autem nesciat, deficiente roscida, & oleosa materia succi nutritii in sanguine, eam partium attritionem pati eundem, quæ vel una satis valere potest ad ipsius dissolutionem, solutoque sale, & sulphure ad acredinem tantam, ut non solum nihil partibus in veram nutritionem cessurum minime apponatur, sed quidquid ex universa massa ad easdem constanter iisdem adhæsit, & aliarum novarumque particularum accessione in solidam fere naturam increvit, abripiatur? An vero putabimus contingere hæc omnia posse sine Cordis vasorumque sanguiferorum morbo, rofione, ac propterea dolore, a quo spiritus Animales concitantur, unde crebrior fit Cordis contractio, circulatio sanguinis pervertitur, febris demum excitatur? Sed hæc satis de vitiis quantitatis.

Crassitie, visciditate, ac lentore.) Inter vitia humorum in qualitate, crassities animadversionem primum meretur, quæ a visciditate & lentore differt, quod illa sit ineptitudo ad penetrandum per poros, & meatus a natura definitos ob magnitudinem partium majorem, quam per eosdem transire valeat, hæc vero sit repugnantia ad fluendum major, quam requirat ejus naturalis conditio, non a sola partium magnitudine, sed etiam ab earum superficie, figura, densitate materiæ, aliisque fortasse ignotis causis. Alterutrum vero, aut utrumque contingat, secretionis cujusvis generis imminuantur necesse est, sanguis recrementis inquinetur, tardus fiat, ac debilis solidorum motus, hinc aut in vasis plane consistant fluida, præsertim capillaribus arteriis, aut maxima tarditate moveantur, eorundem propterea præternaturalis succedat, atque tristis sensatio, & dolor qui spiritus Animales commovendo crebriorem Cordis contractionem, ac febrem progignat.

Vel tenuitate, ac fluiditate nimia, & fusione.) Crassitie humorum tenuitas, visciditati, & lentori fusio, & fluiditas contraria est. Differt quidem a nimia fluiditate, ac fusione, quod illa sit promptitudo ad penetrandum per poros, ac meatus major, quam naturæ ordo postulat ob magnitudinem partium minorem, quam in suis vasis contineri possint, ac suis fungi muneribus; hæc vero promptitudo ad fluendum major, quam ad munus suum rite obeundum requiratur. Alterutrum vero, aut utrumque contingat, sanguinem per tunicas vasorum facile transmitti, & nimis velocem per vasa fluere oportet, hinc collectiones fieri aut feri, aut sanguinis extra vasa propria, solutisque igneis, ac sulphureis particulis acrem reddi, consequenter aut distensiones violentas nervearum fibrillarum, quibus solidæ partes contextæ sunt, aut earundem morsus ac vellicationes subsequi, quibus spiritus Animales commoventur, crebrior fit Cordis contractio, ac febris.

Acrimonia sive acida, sive alchalyca.) Innumerabiles sunt acrimoniæ species, omnesque cum modum superant hominibus infestæ. Tres maxime illustres, acida, acris, falsa. Qua vero ratione febrem gignant, quæstio est. Etmullerus alique Chymici Tachenio, & Sylvio præeuntibus in ea sunt opinione, ut credant, acidum, & acre ob id potissimum febrem gignere, quod fermentationem sanguinis præter naturam excitant. His tamen ne assentiamur, facit primum ea ratio, quod nullum in sanguine fermentationis vestigium apparet. Liquores enim omnes fermentescentes si a vasis, in quibus fermentationem inivere in alia transmittantur a fermentatione non desinunt: ubi vero sanguis e vasis, in quibus fermentescere dicitur extractus in matula reponatur, nullum fermentationis inditium, ne vel lynceo quidem oculo intuenti apparere potest. Deinceps principia, a quibus fermentatio concitari queat in sanguine, nulla sunt: non ulla aciditas, a cujus congressu cum alchalycis partibus lucta illa exoriatur. Si Cl. Boyleum audimus (1), experimentis multis & sæpius institutis solum salem armoniacalem, aut marino similem invenit, acidi nihil reperire se potuisse testatus; & quamvis acidum cum Chylo sanguinem subire posse videatur,

(1) Hist. sang. hum.

tur, æquis ad credendum non adducatur cum viro præstantissimo ab attritione Cordis, pulmonum, & arteriarum ita dissolvi, & cum sulphure misceri, ut acidi naturam penitus amittat? Quid acidi in homine aut vivo, aut extincto reperire potuit Boerhaavius (1), licet sero lactis acido, vino acido, pane acido, acidisque fructibus pastus fuerit? Pro acidi tamen præsentia in sanguine scio aliquos dimicare, qui Raymundum Vieussenum (2) adeuntes invenere ex libris quinquaginta sanguinis semunciam elicuisse spiritus acidi, quod & ab Hombergio Chymico egregio confirmatum vident, qui in stercore humano, & multorum Animalium, & in phosphoro, qui ex urina humana componitur, acidum se reperisse testatus est. Quæ tamen quanti faciant qui postquam Rhobertus Boyleus, Archibaldus Pitcarnius, alique hypotheses de acido, & alchali demonstrarunt, adeo ab acido abhorruerunt, ut nullum in humano corpore non modo reperiri, sed ne esse quidem posse pugnacissime sustineant, vel ex eo maxime apparet, quod affirmare minime dubitarunt, & Vieussenum, aliosque, qui pro acido pugnarunt, deceptos fuisse, spiritumque illum acidum a bolo, aut terra, quam ad experimentum adhibuerunt, provenisse. Nolim mihi tribuas hujusce causæ defensionem ita suscipere, ut negem aperte, in sanguine humano sales acidos esse non posse, cum & acidum in sanguinem migrare manifestissime evincat lac, ac jura Animalium, quæ sponte acidum contrahunt; id ipsum fateantur, qui vegetabilia per os assumpta manifesto acido foeta in sanguinem accepta humorem alchalicum progignere affirmant. Quod si sensibile non apparet, ex eo repeti potest, quod aut ciborum sulphur actione ventriculi, intestinorum, pulmonum, cordis, arteriarumque majorem in modum solvatur, & avolet, atque reliqua ejus pars cum sale primigenio intime misceatur, quæ duo unita urinosum, aut communem, aut huic persimilem salem præbent, sale interim acido minime apparente, aut quod ejus tenuitas tanta sit, ut percipi nullo modo queat, aut cum reliquis partibus ita misceatur, & cohæreat, ut separari non valeat, quemadmodum alibi a nobis fuisse ostensum est (3).

Quæ omnia suspicionem de acidi in sanguine existentia non tollunt omnem. Sed jam ab acido immunem sanguinem pronunciare non deceat, ab acido sanguinem fermentescere nulla ratione posse asserere non dubitaverim. Quam quidem sententiam id maxime fulcit, quod circulatio sanguinis eidem maximo est impedimento. Cum enim sanguis a corde in arterias, ab arteriis in venas, a venis in cor summa vi, ac nisu propellatur, æquis vel rudioris ingenii suaderi poterit, a tanta sanguinis commotione, atque impetu sanguinis effervescentiam, atque ebullitionem minime præpediri, penitusque inhiberi? Quenam fluida continuo motu agitata fermentationem subire videas? Recentem uvarum succum, qui ceteris fermentescentibus palmam præripit, ne dicas, qui nimirum ne ullam subeat fermentationem, ac vinum dulcis saporis emergat, non aliud operæ prætium esse, quam ut continuo motu exagitetur, commoveaturque, vini confectores ostendunt. Quod si demus sanguinem fermentescere, æquis demum inficiaverit, aliquem saltem ejus effectum haberi oportere? Quem autem vadem non demus, nullum Chymicis adhuc innotuisse? Vel enim liquores fermentescentes destillationi committant, vel vegetabilium succos, qui fermentationem jam passi sunt, spiritus ardentes, aut acidos obtinere. Nullum obtinere similem potuerunt ex sanguine, aut urina, quæ destillationi commissa urinosum tantummodo præbent. Ex his omnibus cum clare appareat, sanguinem fermentescere nulla ratione posse, ne febrem quidem ab acidorum lucta cum alchalicis, atque hinc prodeunte fermentatione proficisci posse adeo manifestares est, ut manifestior sit nulla. Qui dicunt, acidum, & acrem febrem gignere, quod cor, & arterias extimulant, spiritusque Animales inficiunt, quemadmodum evenire posse docuit Borellus (4) illi sane ad veritatem propius accedere videntur. Cum enim acidum, & acre sint saporis species, quæ gustatus organum mordent, & rodunt: illud quidem citra calefactionem, ut notat Plato (5) & Galenus (6), hoc vero cum manifesta calefactione, perspicuum est, alterutro ex his in sanguine delitescere nerveas cordis, & arteriarum

(1) Chym.

(2) lib. de nat. sang.

(4) De mor. Anim. p. 2. prop. 224.

(3) Aph. lib. 3. cap. 10. art. 5.

(5) In Thym.

(6) De S. M. F. cap. 30.

riarum fibras plus minus extimulari debere, spiritusque Animales, qui a sanguine iisdem saporibus infecto secernendi sunt, inquinari. Sed videndum, ne iis, qui hæc fumunt, plus tribuamus, quam par est. Nam quamvis fortasse nihil errent, si illis tamen tantum tribuamus, ut non aliam acidi, acrisque facultatem ad febrem excitandam idoneam agnoscamus, verendum est, ne in maximam fraudem inducamur. Ab acido enim oriri frequentius febrem censendum est, quod sanguinem cogit, & crassum, lentumque reddit, ab acri vero, quod eundem solvit, & fluidum nimis solutumque efficit, si experimentis, quæ maximo veritatis sunt argumento fides habenda. Primum efficiunt spiritus salis, spiritus nitri, spiritus aluminis, cæterique spiritus acidi, si acetum excipias, ut supra a nobis est demonstratum: alterum vero spiritus urinosi omnes, spiritus cornu cervi, sanguinis, salis armoniaci, ac cætera acria uno ardenti spiritu excepto: præterea sales lixiviosi, seu qui a cineribus vegetabilium extrahuntur, omnes sales fossiles, exceptis illis, qui metallici vocantur. Hisce positis, ut ad propositi nostri institutum veniamus, nihil verosimilius afferri posse videtur, quam si dicamus, alterutro ex dictis modo febris oriatur, ob id potissimum oriri, quod concitatus motus spirituum Animalium promovetur. Si enim ejusmodi sales febrem gignant, quod cor, & arterias extimulant, nemo ignorat, cor, & arterias extimulatas celerius quoque, & frequentius moveri: Cum vero spiritus Animales sint principes omnium Musculorum motores, cor & arterias non posse celerius moveri, quin velocior eorundem influxus in cor, & arterias promoveatur, manifesta res est. Cur vero concitato motu non ferantur spiritus Animales, si acido, acri, aliisque similibus qualitatibus infecti, atque inquinati febrem procreent? Ob eandem prorsus causam febrem gignere acidum sanguinem cogens, & crassum lentumque faciens, acre vero solvens, ac tenue nimis, fuscumque reddens dubitare nemo potest, qui crassitiei, visciditatis, & lentoris, vel contra tenuitatis, fusionisque sanguinis recordetur, quæ vitia potissimum Spiritibus Animalibus compellendis, ac concitandis opportunissima existere paulo ante a nobis dictum est.

Aucto demum sanguinis motu, vel diminu-

to, vel perturbato.) Vitium motus sanguinis est, cum aut nimis velociter movetur, aut movetur segniter, vel partim velociter movetur, partim tarde, aut plane consistit. Cum sanguis celeriter movetur, nemo est, qui non videat, a corde profectum celeriter in ipsum reverti, & propterea ventriculos cordis, & arterias plus æquo distendere, sale deinceps, ac sulphure exsolutis acrem fieri, unde a distensione ventriculorum cordis, & arteriarum, nec non a nervearum fibrarum, quibus eorum tunica contextæ sunt morsu, ac vellicatione tristem sensationem, ac dolorem cieri contingit, qui spiritus Animales commovendo crebriori cordis contractioni, ac febre occasionem præbet. De sanguine segniter moto, aut plane consistente vix ulla suppetunt, quæ dicam, cum a consistente sanguine distensionem vasorum oriri, a distensione dolorem, atque hinc prodeuntem spirituum Animalium commotionem adeo manifestum sit, ut nihil sit manifestius.

C Vvilisium, & Chymicos fermentatione.) Vvilisii, & Chymicorum sententia, qui voluerunt causam proximam, & continentem febris esse effervescentiam, ac fermentationem sanguinis, quæ tanta cum pompa, rumoreque circumferri solebat, quanti facienda sit, satis liquido constare arbitror ex iis, quæ paulo ante diximus adversus illos, qui acidum, & acre ob id potissimum febrem gignere existimarunt, quod fermentationem sanguinis præter naturam excitant. Ostendimus enim nullum in sanguine fermentationis vestigium apparere, deinceps fermentationis principia dubia adhuc esse, & controversa, tertio loco circulationem sanguinis maximo eidem esse impedimento, nullum demum ejus effectum quantumvis connitaris conspici posse. Quid ultra quærendum putes, ut non solum ad suspicandum, sed ad credendum vehementer adducaris, fermentationem tamquam proximam febris causam esse prorsus ejiciendam? Illud nimirum quod maximum Chymicorum erroris est argumentum, ut per fermentationem sanguinis febris phenomena explicari non possint. Cum enim in febribus adsit interdum frigus, horror, & rigor, interdum calor, interdum aliarum partium calor, aliarum frigus, interdum calor, & frigus in una eademque parte, nemo est qui non videat, ad unam fermentationem.

tationem hæc febris phænomena referri satis apte non posse, immo illud maxime necessarium esse, ut fermentatio interdum fiat calida, interdum frigida, quod cum principiis easdem promoventibus vix potest conciliari. Cum enim fermentatio frigida a salibus armoniacalibus, alchalicis, volatilibus exoriatur, quæ cum acidis miscentur, calida vero a salibus lixivialibus, & marino similibus non volatilibus, sed fixis, oporteret, ut ejusdem fermentationis principium genus quoddam esset modo calidum, modo frigidum, quod plane ridiculum est. Sed cum Chymicis pugnare nolumus, sales varii generis fermentationem modo calidam, modo frigidam efficientes in sanguine reperiri libentissime assentimur. Quæ vero ratione, aut modo rarefactionem, quæ a fermentatione sive calida, sive frigida sejungi non potest, si experimentis a Cl. Goofredio (1) institutis fides habenda, adesse dicamus in principiis nonnullarum febrium, in quibus sanguis adeo condensatus coactusque est, ut venæ majorem in modum concidant, & si vena secetur vix ac ne vix quidem ipsius effluere possit? Quibus ita statutis illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, fermentationem vel nulla ratione febrem progignere, vel solum rarefactione, quam excitat, vasa plus æquo distendente, unde tristis sensatio, ac dolor excitatur, a quo spiritus exagitantur, unde uberius, & velocius in cor influentes crebriorem cordis contractionem promovent, a qua febris.

Vel si libet aucto motu intestino, & progressivo sanguinis.) Cum fermentationem nullam dari dico, video jam quam varius sermo futurus sit illorum, qui pro eadem acriter pugnantes altius illam, ac subtilius repetere sunt conati a subtili materia, quæ cum poros in sanguine rectilineos non inveniat, a recto suo motu deflectere coacta adstantes sibi sanguinis partes sejungere, ac dimovere nitens varie ipsas exagitat, unde intestinus motus in universa massa concitatur. In quorum sententiam fateor me tunc pedibus iturum, cum sanguinem, & extra vasa calorem, & fermentationem subire deprehenderim, ea prorsus ratione, qua in vasis suscitari docuerunt. Cum enim sanguis idem sit, eundemque partium ordinem servet extra vasa, quem intra eadem

servabat, transitum propterea subtili materiæ denegare ejus partes, ut antea, continget, varieque ab illius nisu eas agitari, totamque massam commoveri. His adde materiæ subtilis aditu in omnes corporis, poros ingressu impedito, indeque exorta in omnem partem ipsius pressione, corporis duritiem, concretionemque sequi oportere, sanguinis partes intra quas pervadere illa nequit in perpetua cohæsiōe detineri. Præterquamquod si difficilius sanguinis poros materia subtilis permearet, quam aeris, nonne oporteret metallum, vel quodvis corpus grave sanguine obvolutum, impedita a circumfuso sanguine subtilis materiæ in idem actione, a qua gravitatem corporum repetunt, minus grave evasurum, quam in aperto aere? Hæc fere Pitcarnius, cujus sententia nihil subtilius dictum. Quid tamen ni liceat conjectari, fermentationem, quam concipere hætenus non potuimus firmis, validisque rationum momentis suffultam, ea fere ratione se habere, quam docere visus est Cl. Gulielminus (2) agnoscens in sanguine præter circularem motum, alterum etiam in ejus partibus, qui agitativus, turbativus, intestinus passim solet appellari, quique a variis causis cum intrinsecis, tum externis ortum traducit? Hæc nimirum sunt resistentiæ nonnullæ non solum in diversis arteriarum sectionibus, verum etiam in eadem sectione, quibus efficitur, ut a cordis arteriarum, fibrarumque vasa quævis ambientium impulsu, atque pressione, non solum quædam sanguinis partes velociorem, quædam tardiorē motum exerçant, ac recta solum per sua vasa ferantur, sed secundum omnes directionum differentias, easque assidue mutant. Intrinsecæ vero sunt nîsus varii, qui in subtilioribus sanguinis partibus insunt, quæ si liberæ sint, atque expeditæ, aut sese expandunt elasticorum more, aut avolant, aut descendunt, ut corpora diversa gravitate prædita. Quoniam vero diversitas in gravitate specifica oritur a diversa materiæ quantitate sub eadem mole, fit ut ob mutuos occursum, vel disruptæ moleculæ, vel combinatæ modo graviores, modo leviores evadant, sicque in ipsis permutetur & motus, & directio, atque hinc contactuum mutatio, atque omnium exacta mixtio subsequatur, quæ intestini motus nomine spe-

F

ciatim

Tom. IV.

(1) In hist. Reg. Sc. Ac. Par.

(2) Exercit. physio. medic. de sanguin. natur. & constit.

ciatim insigniri videtur, ut qui intrinsecum principium pro sui causa agnoscit. Quod si fermentationis nomine nihil aliud communi omnium consensu intelligitur, quam intestinus motus ab intrinseco principio proficiscens, quid vetat, quominus hunc eundem motum, quem in sanguine cum Gulielmino inesse diximus, fermentationem appellemus? Naturalem quidem, si congrua sit inter subtiliores, levioresque particulas, ac graviores, viscidasque, quibus illæ irretiuntur, atque implicantur proportio, ac propterea æquabilis, ac moderata totius massæ agitatio servetur, præternaturalem vero, si hac proportionem turbata subtiliorum particularum libertas, aut viscidarum cohæsiō prævaleat, unde fermentatio languescit, aut majorem in modum intenditur. Recte quidem. Qua vero ratione aut modo dicemus fieri, ut sanguis inflammationes graviores efficiens, cujusmodi sunt Pleuritis, Peripneumonia, Angina, &c. ita crassescens, ut e vena extractus, & cyatho exceptus quadam quasi membrana obducatur, quæ cultri anatomici vel acutissimi aciem fugit, quæque in calentem aquam si affundatur, tota mixtura in gelatinæ speciem concrevit, febrem intensissimam valeat excitare? Ecquis nesciat, in tali sanguinis constitutione graviorum, viscidarumque partium cohæsiōnem tantam esse, ut subtiliores, levioresque ab earum nexu extricari non possint, eumque nisum exercere, quo opus est ad fermentationem producendam? An putabimus in inflammationibus subtiliores sanguinis partes solutas esse? Id quidem Bellino placuit, qui de Peripneumonia loquens, quidquid in sanguine est minus mobile, ad locum inflammatum subsistere affirmat, & per corpus duci quidquid est tenuissimum, & maxime mobile, calidum &c. id propterea effervescente, ac febrem accendi. Verum enimvero ecquis suaderi poterit, quidquid in sanguine est minus mobile ad inflammatam partem subsistere, tenuissima vero per reliqua vasa excurrere, cum sanguis e quovis vase eductus tantæ ubique crassitudinis appareat? Cur potius tantam in inflammatoriis febribus agitationem ex eo potissimum non repetamus, quod inflammatæ partis fibræ plus æquo tensæ, ac contractæ in hanc ipsam tensionem reliquas omnes adducunt, cordis, arteriarum, musculorum,

eas demum omnes, a quibus sanguinis expulsio, attritio, exolutio dependet, & febrem non aliam ob rationem accendi, nisi quia refluentibus a loco inflammato spiritibus majori copia in cordis fibras strumpere contingit, crebrioremque ejusdem contractionem producere? Silentio prætermitto, sanguinem haud infrequenter extraneis materiis inquinari, quæ ad naturalem ipsius fermentationem turbandam videntur aptissimæ, qualis fere est bilis, neque tamen febrem in Ictericis quandoque exoriri; nullam e contra in extracto sanguine mutationem videri in pessimis, corruptisque febribus, aliaque id genus, quæ in systemate auctæ, turbatæque in sanguine fermentationis ardua sunt, & explicatu insolentissima, atque illud citra ullius erroris suspensionem affirmari posse videtur, fermentativum sanguinis motum augeri non posse, si hic idem pro causa febris est agnoscendus, quin sanguis ubique rareseat, ac subtilioribus, mobilioribusque particulis attritis, exolutisque acer fiat, ideoque arteriæ non solum plus æquo distendantur, sed ipsæ nervæ fibrillæ, quibus eorum tunicæ contextæ sunt, mordeantur, vellicenturque, unde a distensione, & vellicatione simul, ac morfu, tristis sensatio excitetur, quæ spiritibus Animalibus exagitandis, crebriorique Cordis contractioni promovendæ opportunissima existat.

D *Mazinum suo illo motu asymmetro elementorum massæ sanguinis.* Peculiaris est Mechanica illa definitio, quam non multos ante hosce annos invexit Jo. Baptista Mazinus in Lyceo Patavino Medicinæ practicæ Professor (1), quamque in motu asymmetro elementorum sanguinis cum excessu, aut defectu proportionalis velocitatis fluidorum, ac solidorum constituit. Quæ definitio præterquam quod id habet, quod a Chymica parum, aut nihil differt, accedit præterea, tot difficultatibus premi, ut cum ad eas responderi satis apte non possit, rejicienda videatur. Cum enim in sanguine plures partes contineantur, quæ rationem habent primarii, ut ajunt, & secundarii elementi, seu quæ essentielles sunt, aut integrantes massæ sanguinis, cum dicit Mechanicus febrem esse asymmetrum, seu inordinatum motum elementorum sanguinis, illud ab eodem peti posse videtur,

num

num de prioribus loqui intelligat, an de aliis. Alterutrum enim, aut utrumque velit, illud non assequor, qui novum quasi quidpiam excogitare putet, cum non aliis rationibus præter eas, quas ex Chymicis accipit, utatur. Quid enim aliud asymmetri motus elementorum nomine veniat, quam effervescencia, ebullitio, fermentatio præternaturalis, quam in motu potissimum partium sanguinis aucto, perturbatoque posuerunt Chymici, ut a nobis ostensum est? Ad hæc adde, nulla in eadem enumerari symptomata, per quæ febris ab aliis morbis distinguatur, & quibus existentibus certum quoque de febris existentia iudicium ferre possimus. Quidnam enim morbus, in quo non aut perturbatio particularum sanguinem componentium, nec non defectus, aut excessus velocitatis fluidorum? Quapropter cum optime sit tradita illa definitio, quæ est per symptomata, seu affectiones maxime proprias, & ex quarum congerie resultat idea morbi, cum mechanica ejusmodi non sit, esse prorsus rejiciendam manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quod igitur de Chymicorum fermentatione, idem plane de motu asymmetrico Mechanici Auctoris cum excessu, aut defectu velocitatis fluidorum dictum velim, videlicet alia ratione febrem excitare non posse, quam efficiendo, ut sanguis aut plus æquo rareseat, aut in aliqua parte corporis subsistat, unde aut universalis, aut particularis vasorum distentio, morsus, ac dolor subsequatur, qui spirituum animalium turbis, crebriorique cordis contractioni occasionem præbeat.

E *Franciscum Deleboe Sylvium sua illa succi pancreatici cum bile, atque pituita effervescencia.*) Si hisce finibus coerceatur Francisci Deleboe opinio, asserentis (1) febrium intermittentium causam esse succum pancreaticum aliqua sui parte in uno, pluribusque Pancreatis ductibus lateralibus obstructis stagnantem, ac mora sua ibi acriorem factum, atque acrimonia ista acida per pituitam plus minus viscidam, & notatæ obstructionis causam, viam vi paratam, penetrantem, ac in tenue intestinum effusum, vitiosamque ibi cum bile, atque pituita effervescenciam excitantem, non erit cur multum pugnemus. Vel enim effervescencia hæc excitatur, ut eximius Au-

ctor putavit, vel neutiquam, ut multi suspicantur probe noscentes illius aciditatem in naturali statu negasse Morgagnum præclarissimum, insipidum fere, aut potius subalsum salivæ simillimum effecisse Boerhaavium, falsum & Brunerum in Cane, & Verheyenium in Vacca observasse, ipsum Graafium, qui multum laboris, atque industriæ impendit in collectione hujusce succi quandoque insipidum, nonnunquam austerum, sæpius falsum deprehendisse, ac præclaro experimento edocti bilem inspissatam, in qua activiora principia unita sunt, viresque potentissimæ ne cum acido quidem fortissimo effervescere; argumento iisdem prope certissimo, etiam si in statu præternaturali acorem contrahat succus pancreaticus, effervescenciæ semper imparem esse, ut alibi ostendimus (2); illud tamen inficiari non potest, eundem in pancreatis ductibus stagnantem, ac mora sua acriorem factum, & in tenue intestinum effusum nervorum extremitates, quæ per ipsius tunicam mire disseminantur mordere oportere, ac vellicare, ac tristem sensationem progignere, quæ spiritus animales in turbas agens crebriorem cordis contractionem, ac febrem procreabit.

F *Borellum sua illa obstructione glandularum.*) Si Borello credimus, nervi ad glandulas propagantur hunc potissimum in finem, ut eorum liquidum expurgetur. Si igitur obstructis, aut aliter male affectis glandulis expurgatio ista impediatur, retentum in nervis succum vel sponte sua reliquos alios succos ex diuturniore in suis loculis mora, vel accedentibus aliis inquinamentis fermentescere necesse est, atque in acrem pravamque naturam mutari. Labem modo istam vel irritatione quadam, vel propagatione usque ad Cerebrum productam, Cerebrum primo afficere contingit, tum vero nervos, & tandem ad cordis fibras propagatam, crebriorem ejusdem contractionem, ac febrilem paroxysmum excitare tandiu duraturum, quandiu acre illud inquinamentum, quo nervorum oscula obstruebantur sanguinis impetu ab arteriis in glandulas vehementer impulsu abluatur, abripiaturque, indeque aut per venas, aut per excretorios ductus extra corporis confinia educatur.

G *Vetustissimum Dioclem solidorum inflamm-*

F 2

ma-

(1) *Prax. Med. lib. 1. cap. 27.*

(2) *Aph. lib. 3. com. 5.*

matione, abscessu, ulcere.) Nerveæ corporis fibræ, ex quibus totum fere corpus contextum est, ut præclare docuit Malpighius (1), aut scinduntur, disrumpuntur, corrumpuntur, aut integræ manentes inæquali, perturbatoque cientur motu. Si primum contingat, nemo ignorat, eas tristi sensatione affici debere, præterea minorem fibrarum integrarum numerum in eadem parte corporis manentem, minus virium habere ad impediendum sanguinis fluxum, ac vis antagonistarum manifesta res est. His ergo solutis integras distendi necesse est, ac propterea spiritus animales concitato, perturbatoque motu moveri, eumque cordi communicatum crebriorem ejusdem contractionem, ac febrem creare. Sin alterum, cum proxima, & continens causa doloris sit soluta continuitas nerveorum filamentorum, quæ ex inæquali alterna contractione, ac distractione, validioreque tremore eorumdem filamentorum proficiscitur (2); perspicuum est tunc cum fibræ corporis inæquali, perturbatoque motu cientur, validiorem quoque nerveorum filamentorum, quibus fibræ contextæ sunt distractionem, contractionemque pati, validioremque tremorem, ac tristem sensationem, a qua spiritus animales concitantur, unde velocius in cor influentes crebriorem ejusdem contractionem, ac febrem excitant. Cujusce rei defensionem nolim credas ita me suscipere, ut pugnacissime sustineam, a quocumque dolore fibræ quacumque ratione scissis, disruptis, aut aliter male affectis superveniente, semper gigni febrem, haud ignorans tunc cum dolor mitis, ac brevis est, ac numerus fibrarum, quæ scinduntur, disrumpuntur, aut alia simili ratione afficiuntur, est admodum parvus, ac pars illa corporis, quæ dolore exercetur, obruso, obscuroque sensu donatur, cordis fibras in doloris partem trahi minime posse, ac propterea nullam febrem excitari, quemadmodum excitari necesse est tum, cum dolor acerbus, ac diuturnus est, fibrarumque solutio est admodum sensibilis, ac dolentes partes acuto sensu sunt præditæ: quo casu spiritus animales facile concitantur, atque propterea velocius in cor influentes crebriorem cordis contractionem, ac febrem procreant. Id quod in inflam-

mationibus & abscessibus, aliisque arteriarum morbis fere semper experimur, quæ cum communi omnium Anatomicorum consensu originem suam a Corde mutuuntur, iisdem male affectis tristem sensationem Cordi, quod omnium arteriarum fons & origo est, facili negotio communicari contingit, atque consequenter febrem accendi, ut Diocles vetustissimus Medicus existimavit.

H Hoffmannum *spasmodica universi generis nervosi, & vasculosi affectione* &c.) Mira res videtur, præclarissimum Hoffmannum, qui fusc adeo lateque morborum pathologiam, atque huic superstructam solidam therapejam, aliaque fere innumera animadversione dignissima pertractavit, in generali febrium tractatione (3) adeo parcum fuisse, ut ipsam atticam Laconum breviter superasse videatur. Paucissimis enim verbis rem totam expedit febrem in spasmodica universi generis nervosi, & vasculosi affectione constituens a causa nervosas partes ad intensiorem contractionem irritante, ita quidem ut accedente ipsa, sanguis primum ad interiora, cor, & majora vasa ab externis, & minimis agatur, postea vero aucta Cordis, & arteriarum contractione per minima vasa ad exteriores partes cum æstu, & pulsus celeritate pellatur, donec laxata spasmodica affectione cum excretionem materię febris desinat. Restricta hæc febris theoria si ad examen sedulo revocetur, præterquamquod a Borelliana, ac Belliniana parum, aut nihil differt, iisdemque propterea rationibus confutari potest, accedit præterea, maximum ejusdem vitium esse tradi per causam, quæ remotissima tantum est, quæque in spiritus agit eisdem remote concitando, ac compellendo. Atque ad prioris quidem propositionis statum quod spectat, vix in oppositam ire poterit sententiam, quid illud vel leviter tantum mente volutaverit, spasmodicam affectionem systematis nervosi, & vasculosi nil aliud tandem esse posse, quam nervearum fibrarum inconcinnum, ac perturbatum motum, quem ipso fatente aucta vasorum sanguiferorum contractio sequitur. Cum igitur Borellus statuit febrem pendere a vitio liquidi nervosi, Bellinus a vitio sanguinis in quantitate, qualitate, & motu, vitium vero

(1) De ovo incub. (2) Vid. aph. lib. I. cap. 9. com. I.

(3) M. S. T. 4. p. I.

ro sanguinis ad vasa sanguifera spectet, liquidi vero nervei ad nerveos ductus, definire febrem spasmodicam systematis nervosi, & vasculosi affectionem, perinde esse, ac febrem in acuta Cordis arteriarumque contractione ponere a vitio nervorum, & vasorum sanguiferorum prodeunte, a vitio nempe liquidi nervei, & sanguinis in quantitate, qualitate, motu manifestissima res est. Discrimen interesse aliquod videtur, quod in spasmodica nervosi, & vasculosi systematis affectione sanguinem ab exterioribus, & minimis vasculis ad interna, & majora vasa primum exprimi putat Hoffmannus, postea vero aucta cordis, & arteriarum contractione celeriter cum estu per angustiora iterum vasa repelli. Quæ res extra omnem dubitationis aleam non est posita. Quid enim ni liceat conjectari, præternaturalem illam fluidorum commotionem, atque hinc prodeuntem æstum, caloremque non ex eo potissimum oriri, quod ab externis, minimisque partibus ad interna, & majora pellantur, sed quod in vasis minimis lentescit sanguis arteriosus, ideoque non potest ea proportionem trajici in venas, qua opus est ad evitandam nerveorum filamentorum, quibus eorum tunice contextæ sunt, validiorem tremorem, tristemque sensationem, quæ Cordi communicata crebriorem ejusdem contractionem excitat, unde resistentias omnes facile superari contingit, sanguinem in minimis vasis præsertim hærentem in ampliorem locum, majoraque vasa irrumpere, ut fere Bellinus arbitratus est? Si quid Hoffmanni sententiæ robur addit, observatio fere est,

febres plerunque cum dolore dorsali adoriri, præsertim circa lumbos, frigore, horrore, rigoreque, unguum livore, vasorum in manibus, & pedibus detumescentia, cutis contractione, aliisque id genus affectionibus, quæ argumento sunt prope certissimo, si ipsum audimus, sanguinem ab exterioribus ad interiores vergere. Quem quamvis redarguat observatio alia febrium, quæ cum calore incipiunt toto ipsarum decursu perdurante, nihil est tamen, cur hisce subtilitatibus diutius immoremur. Alterutrum enim, aut utrumque contingat, spasmodicam nervosi, ac vasculosi affectionem febri tribuere posse spiritus remote concitando, ac compellendo tam certum est, quam quod certissimum. Ecquid enim est aliud spasmodica nervosi, & vasculosi systematis affectio, quam illud solidarum partium vitium, quo licet integræ manentes, nec corruptæ fibræ, asymmetro tamen perturbatoque cientur motu, spiritus quoque, Animales ea ratione concitantur, qua opus est ad crebriorem Cordis contractionem, atque hinc febrem excitandam? Si ita res habet, nihil cum a Veteribus, tum a Recentioribus Modernisque Medicis fuisse conscriptum in tradenda febris essentia, ejusque causis, quod veritati consentaneum non sit, perspicuum est. Si ordinem accuratius servavissent, suum unicuique locum attribuentes, in deterrimum eorum errorem minime incidissent, qui effecerunt ne veram ac genuinam causam novis inventis speculationum commentis tradere intelligentes, ut theoriam omnem, omnemque praxim medicam anilibus fabulis refererint.

CAPUT II.

De Febris in specie.

De Ephemera, & Synocho simplici.

I. Inter febres essentielles, quæque sine ulla remissione terminantur, Ephemera, & Synochus simplex gradu inter se differentes primum sese offerunt considerande.

II. Cause sunt graviores aliquot, & subita animi pathemata, fumi carbonum accensorum, metallici, aliaque myasmata, aut organica, & animata corpora ex nocturno aere decidentia spiritibus leviter infesta, vigiliæ diurnæ, & intensæ, inedia, aer nimis calidus, insolatus, abusus vini, & liquorum spirituosorum, nec non ciborum præcipue acrium, & calidorum, exercitationes violentæ corporis, venti australes, aut boreales insigniter flantes, atque cutis poros, atque meatus obstruentes, hæmorrhagiæ alicujus suppressio, dolor vehemens capitis, articularum, axillarium, & jugularium, qui ad inflammationem non tendit.

III. Si quis post manifestam aliquam causam febre corripiatur sine frigore, horrore, rigore, vel levi tantum horrore præeunte, si adsit obstructio pororum cutis, qui cito tamen evanescit, excipiturque a calore miti, & blando, uberiori quidem si a violentis exercitationibus, a temulentia, ciborumque acrium, & calidorum abusu exorta sit febris, si ab ira, cum acredine conjuncto, & pulsus inequalitate, cum ceteroquin sola celeritas, & frequentia, nonnunquam vehementia peccet, perpetua tamen equalitas toto etiam durationis tempore, urinis sanorum similibus, vel certe ab his non multum recedentibus, nisi si quando præfuerint aut ira, aut temulentia, quæ coloratas urinas efficiunt, quæ febris duret breviter, & declinet cum blanda, & humida evaporatione, qua absoluta calor pulsus, & reliquæ functiones ad naturalem statum revertuntur, febrisque plane desinit, eum ephemera febre laborare censendum est.

IV. Si prædicta omnia comperiantur majore cum gravitate bidui vel tridui spatium excedere agro & rubicundiore, & tumidiore apparente; deque lassitudine tensiva, capitis gravitate, somno profundo, respiratione aliquando magna, nonnihil difficili conquerente,

tunc idea Synochi simplicis facile designatur.

V. Cave ne in ephemeris febribus perverso regimine, aut incongrua meditatione naturæ ordo pervertatur: non solum enim breviter cessant, sed interdum salutares esse consueverunt.

VI. Ephemera tamen, quæ a cohibita insensibili transpiratione enascitur in impuris præsertim corporibus in Synochum, aliasque febres putridas transit.

VII. Synochus etiam dictis de causis in plethoricis præsertim inflammationes, aliosque graves morbos progignere potest.

VIII. In ephemera, quæ ab ira, aliisque gravioribus animi affectionibus proficiscitur, quies, somnus imperandus.

IX. Si acris ventriculi cruditas extiterit, diluentia calida præter cibi abstinentiam eximie sunt virtutis.

X. Par Clysterum est efficacia si in intestinis latuerit. ℞. Lact. unc. viii. Sacchar. rub. unc. iii. vitel. ov. n. i. m. f. Clyster. Vel hujusce loco ℞. Decoct. emollient. unc. vi. ol. violac. butyr. a unc. ii. Sacchar. rubr. parum. vitel. ov. n. i. m. pro usu dicto.

XI. Contra acidam cruditatem ostrearum cocleæ pul. ad ʒ. s. ex haustu aquæ melisse mane quotidie exhibitæ optimæ sunt. Juscula tamen avenacea, hordeacea, potus aquæ, vino prohibito ceteris palmam præripiunt.

XII. Si a pororum cutis obstructione oriatur febris, frictiones moderatæ optime cedunt.

XIII. In Synocho sanguis statim prædicto injecto Clystere detrahatur ad eam mensuram, quæ & viribus, & temperamento, & vasorum distensionis conveniat.

XIV. Mox aqua aut Noceriana, aut stillata ex cichorio, endivia, malva, acetosa, aut sero lactis additis succis limonum, berberum, ribesiorum, syrupo acetositis citri ad gratam aciditatem, & guttis aliquot spiritus nitri dulcis, aut vitrioli crebis, & moderatis portionibus detur.

XV. Sequens emulsio ubi nidorosa, aut acida

cida ventriculi cruditas, primarumque viarum apparatus non prohibeat vespere exhibeatur. ℞ Semin. quat. frigid. unc. i. f. in aqua hord. unc. x. f. f. a. emul. Colaturæ ad. Sacchar. cant. aut viol. unc. i. m.

XVI. Quod cum raro contingat, satius erit matutinis, & serotinis horis decoctionem in juve pulli non salito lactuc. endiv. cichor. viol. calidam propinare cum sequenti pulvere. ℞ Rasur. matr. perlar. oculor. canceror. a 3 i. nitr. purif. 3 i. m. f. pul. divis. in part. vi. æqu. Hujusce loco sit nitrum stibiatum ad 3 f. pro una, & sic pro aliis vicibus.

XVII. Sudore vero non superveniente in progressu ad potiunculam ex aq. suc. melif. card. S. Borragin. a unc. ii. tot. citr. unc. i. f. Cor. Cer. ph. ppt. 3 f. cum syrupo cortic. citr. aut gem. 3 ii. deveniendum.

XVIII. Jusculis, & liquidis pulmentis, quæ pro victu sufficiunt, toto febris decursu, in fine gelatina Cor. Cer. addatur.

CAPUT II.

De febris in specie.

De Ephemera, & Synocha simplici.

I. **I**nter febres essentielles, quæque sine ulla remissione terminantur. In divisione februm tradenda dissensio est inter Medicos, maxime celebris, atque usitata fuit olim illa divisio, quæ Avicenna præeunte a ple- risque a subiecto, in quo febris accendi credebatur, desumpta fuit; in ephemeris scilicet, putridas, & hecticas, existimantibus in ephemera spiritus, in putrida humores, in hectica solidas partes excalefieri. In ephemerarum censu ponebant ephemeram legitimam, quæ ab incendio tantummodo spirituum vitalium in corpore citra rei alterius mutationem oriri passim tradebant, ac propterea unicum diem durare; ephemeram plurium dierum ab iisdem fere causis diutius permanentibus repetebant, & Synochum non putrem, sive inflativam a spirituum incendio non solum, sed a tenuioris sanguinis effervescencia, unde ad tres, quatuorque dies protendebatur, deducebant. Sed jam singulas putridarum differentias persequamur. Primum præsto sunt febres vel simpliciter putridæ sine ulla malignitate, & contagio, vel malignæ, contagiosæ, & pestilentes. Has sequuntur vel continuæ, vel intermit-

tentes, quas omnes in primarias, & symptomáticas dividebant, opinantes in illis putredinem accendi in vasis communibus, in his partis alicujus inflammationem sequi. Si de continuis sermo sit, aut nullum habent augmentum, nullamque remissionem, aut aliquod & incrementum, & remissionem, unde aut continentes, aut sui generis continuas appellarunt. Quarum cum diversa sint intervalla, in scenam prodierunt continuæ quotidianæ, tertianæ, quartanæ, & similes, prout calor aut quotidie, aut alternis diebus, aut quarto quoque die ægrum dirius exercet. Intermittentes pari prorsus ratione in quotidianam, tertianam, & quartanam (rariores sunt, quæ longiora habeant intervalla) discernebant Antiqui. Quid quotidianam tam intermittentem, quam continuam referam, Epialam, & Lypiriam ab aliis diversas, quod a pituita putrescente, quid tertianas omnes, & Causon ab aliis differentes, quod a bile, quid quartanas demum, quod a melancholia ortum traducere communiter credebatur? Quæ februm differentiarum licet perbelle sint concinnatæ, parcant tamen Veteres, eosque in multis sequuti Posteriores, qui februm differentias tum ex duratione, tum ex typo, tum a causa, tum a symptomatibus, a more, ab ortu, aliisque ejusmodi rebus desumpserunt, si eas haud amplectendas esse contendendo. Facit autem potissimum ea ratio, hæc differentias a præconceptis causis desumptas esse, modo scilicet a calore præternaturam, modo ab humorum putredine, modo a myasmate maligno, aliisque id genus vitiis, quæ si in quæstionem vocentur, ejusmodi sunt, ut rem omnem litigiis plenam, & controversiis relinquant. Medici hodie dignitate cadat, qui aut calorem memoret, aut putredinem humorum: Medici nomen denegetur ei, qui aut pituitæ, aut melancholiæ, aliorumque humorum a sanguine diversorum recordetur. Quam esset optandum, ut febres typorum ratione distinxissent, ut nostrates nonnulli quæstiones fugere studentes, & difficultates præstiterunt. In hoc opere Bellini solertia plurimum enituit. Duo enim summa februm genera constituit, continuas, & intermittentes. Continua ægrum extorquere nunquam desinit. Intermittens per aliquod temporis intervallum ægotantis corpus integrum relinquit. Continuas rursus in sim-
pli-

plicem periodicam, & vagam dispescit: intermittentem vero in periodicam solum, & vagam. Continua simplex unico circuitu continetur: periodica pluribus certo quodam accessionum ordine procedentibus: vaga pluribus quidem, sed nullum accessionum ordinem servantibus. Ad continuas simplices *Ephamera legitima*, quæ scilicet unico viginti quatuor horarum circuitu terminatur, *Ephamera plurium dierum*, *Synochus*, & *Hæctica* referunt. *Synochi* duo sunt species, *imputris*, *putrisque* caloris intensione differentes. Ex calore siti fere inextinguibili comitato adeo vehementi, ut uri ægrotantes videantur, *Causus* non periodica efficitur. Pro varia caloris intensione tres aliæ *Synochi putris* species constituuntur. Ex calore quidem pari perpetuo gradu ægrum exercente *Homotona dicta* seu *Acmaistica*: ex calore eodem continuo decrescente *Paracmaistica*, incremente e contra omnium deterrima *Epacmaistica*. Continuarum periodicarum sunt *tertiana continua*, ad quam spectat *Causus periodica*, quæ ut plurimum *tertianæ* typum servat febris colliquans dicta, nec non quæ ob continuam jactationem *Asfodes*, quæque ob enormes sudores *Elodes* appellatur. Deinceps ad quotidianam continuam *Epiala* refertur, in qua scilicet æger frigore, & calore simul corripitur, & *Syncopalis*, in qua æger ore ventriculi tenacis mucosique humoris copia gravato, aut tenuis acredine venenata extimulato in *Syncopem* delabitur. Demum *quartana continua*. Si ea genera intermittientium febrium periodicarum in memoriam revoces, quæ supra allata fuerunt, nihil sane deerit, quod ad intermittientium, & continuarum febrium divisionem assequendam apprime faciat.

Hisce adde alias divisiones, quibus utrumque genus intermittientium, & continuarum distinguere posse docuit præcitatus Auctor, & quibus febres in essentielles, seu primarias, & secundarias symptomáticas, & continuas dispescuntur, inter quas eminent *Phlegmonodes*, *Erysipelatodes*, *Typhodes*, *Lypiria*, *Lenta* & *alba febris Mulierum*, quæque aut ab *Erysipellate*, aut ab *Hepate inflammato*, aut ab interna profundi visceris inflammatione, aut a latentibus plerumque obstructionibus, aliisque id genus causis ortum traducunt. Compositarum tandem meminit, quæ ex diversis febribus eodem tempore ægrum detinentibus constant. Atque illæ qui-

dem, si ea ratione incipiant, ac desinant, qua vix discerni possint a se invicem, propriam tamen naturam servant, confusæ appellantur; si vero distinguere possint, implicitæ dicuntur, & hæc rursus vel componuntur ex pluribus febribus ejusdem speciei, vel diversæ. Ad illas pertinent duplices quotidianæ, duplices quartanæ. Quod si componantur ex febribus diversæ speciei, tunc classe carent, excepta *Emitriteo* seu *Semitertiana*, & *horrida dicta*, quæ ex quotidiana continua, & tertiana intermittente componitur. Quod si unius paroxysmus invadat, antequam alterius desinat, *Subintransium* nomina sortiuntur, si quasi statim a fine unius alter invadit, *Communicantium*, si demum non statim, sed brevi tamen a fine unius alter incipiat, *subalternantes*. Hæc fere de divisione febrium a typorum ratione desumpta *Bellinus*, qua nihil clarius dictum. Contra hanc tamen facit *Mortonus*, cui placet febrium divisionem a causa eas faciente desumere ea fortasse spe ductus, novum quidpiam, atque inauditum proferentem insignem famæ celebritatem sibi comparare, cum præterea eandem fere viam ineundo, quam *Veteres*, in ipsum ipsorum errorem inciderit. Febres nimirum omnes in acutas statim, & hæcticas dispescit. In his venenum, quod juxta ipsum, ut supra demonstravimus, est febris causa, mitius irritare spiritus putat, hinc lenem quidem, fixam tamen febriculam exoriri. *Albam virginum febrem* ad hanc referre voluit. Acutas præterea in eas dividit, quæ a veneno sunt ortæ, & in eas, quæ veneni sunt expertes. Ad hæc postremas *Ephemeram* refert. Illas vero veneni gradu distinguere. Si enim adeo mites sint, ut satis vegeti, robustique spiritus viginti quatuor horarum spatio victores evadant, licet certis periodis recrudescat, febrem oriri vere intermittentem: eximium veneni gradum febrem *Synochum* procreare, intensius adhuc, spiritus vero imbecilliores, & non nisi cum labore ad elasticitatis suæ metam pervenientes varios dolores, vel in universo corpore, vel in aliqua parte, vel vomitus, diarrhœas, aliasque id genus excretiones suscitare, & ab istorum symptomatum exacerbatione, & remissione potius quam a caloris augmento, aut decremento istarum febrium paroxysmos distinguere. Omnium intensissimum demum febres *Synochos continuas*

nuas progignere. Acutæ igitur febres a veneno ortæ juxta Mortoni divisionem in continuas primum, & intermittentes dispecuntur. Continuæ rursus vel Synochi sunt, seu remittentes, vel Synochi. Synochi iterum vel simplices sunt, in quibus exacerbationes, & remissiones stata diei hora singulis, vel alternis diebus revertuntur, vel mixtæ, seu spurix, in quibus ob vehementius aliquod symptoma periodorum ordo pervertitur, quæ nonnisi ab istorum Symptomatum exacerbatione dignosci possunt. Symptomata vero isthæc aut de genere inflammatorio sunt, aut ut ajunt colliquativo. Fit hinc ut tam inflammatoriæ, quam colliquativæ febres Synochis febribus non raro congeneres sint. Inflammatoriæ quidem vel universales sunt, & in quibus totius corporis habitus inflammatione tenetur, vel particulares, & solum aliqua pars ægre torquetur. Ad illas Morbillosæ, Scarlatinæ, Variolosæ, Erysipelatosæ, & Rheumaticæ referuntur. Ad has soporosæ, phreneticæ, ophthalmicæ, odontalgicæ, prout aut Cerebrum, aut Meninges, aut Oculi, aut Aures, aut Dentes afficiuntur, quæ partes affectæ distinctionem, & nomen attribuunt. Quod & de colliquativis dictum velim, quæ ab excretionibus eas comitante distinctionem, & nomen accipiunt, & speciem morbi febrem comitantis assumunt, Diarrhææ scilicet, Dysenterix, Cholera morbi, & similia. Omnes igitur febres vel Synochi sunt, vel si consueta symptomata febrium, vel alia quædam insolita aliquam habent exacerbationis, & remissionis periodum, ad Synochum referuntur. Quod si nulla in febribus paroxysmorum distinctio observatur, Synochus erit ea febris, quam simpliciter malignam, & pestilentem, & pestem ipsam divisit præclarus Auctor. In hac tanta, tamque multiplici divisionum inconstantia, & varietate difficile est certi quidpiam sine alterius offensione constituere, ac multum is profecisse videatur, qui quanta sit rerum ignoratio in hac parte perspexerit penitus, & cognoverit. Tamen quia pauci hoc uno contenti non sunt, quid ipse sentiam paucis expediam. Duo certe maxime generalia divisionis febrium principia altius sunt investiganda: alterum ab earum origine, alterum a durationis modo respectu temporis, intra quod revolvuntur. Ad primum quod spectat, febres vel nullo præ-

Tom. IV.

cedente morbo egrum adoriuntur, vel alteri morbo superveniunt. Divisio hinc orta in primarias, sive essentielles, & secundarias sive symptomaticas, quæ cum omnes febrium differentias amplectatur (certum enim est febres vel per se, & primario, aut alterius morbi occasione oboriri) principem eidem locum attribui debere perspicuum est. Ad alterum quod spectat febris vel toto suæ resolutionis tempore constanter durat, vel aliquod temporis intervallum a febre vacuum relinquit, hinc altera emergit divisio, quæ cum omnibus febribus conveniat, nemini secunda dici potest: in continuas scilicet, & intermittentes. Si sensim sensimque secundæ divisionis partes subdividendo eamus, facile reperiemus, febrem continuam vel esse continuam simplicem, sive unius circuitus, vel ex pluribus circuitibus sine tempore a febre vacuo compositam, iisque vel ordinatis, vel vagis: intermittentem vero plures habere circuitus cum intermissione, eosque vel ordinatos, vel vagos, seu quod eodem recidit, febrem continuam vel esse continuam simplicem, vel periodicam, vel vagam: intermittentem similiter vel periodicam, vel vagam: hinc integram & ordinatam divisionis febrium ideam obtinebimus, quæ in prioris divisionis aliqua tantum membra exponente, non omnia, elucere non poterat. Lucebit clarius si singulas febrium species dinumeremus. Primo loco sese offert Ephemera, & Synochus simplex, quarum tractationem aggressi sumus, mox Synochus putris, Causus sive ardens febris, & Hæctica, de quibus ordinatim agemus, quæ omnes cum unico circuitu contineantur, ad genus continuæ simplicis, seu continentis erant referendæ. Has sequuntur quotidiana, tertiana, quartana periodica tam continua, quam intermittens, quæ cum plures certum quemdam accessionum ordinem servantes circuitus habeant, inter quas aliquod temporis intervallum relinquitur, in quo eger vel a febre omnino immunis est, vel eadem mitius, & levius exercetur, ad genus febris periodicæ nunc continuæ, nunc intermittentis sunt revocandæ. Emitritæ, & Triteophicæ dictæ, quæ pluribus quidem, sed nullo certo ordine recurrentibus circuitibus sunt præditæ sub alterutrum continuarum, & intermittentium genus apte subjiciuntur. Variarum servant morem complicatæ febres malignæ, Pestilentes, Comitæ, quæ nunc u-

G

ni-

nico continentur circuitu, nunc pluribus, modo certum quemdam ordinem servantes, modo nullum, quæque propterea cum hoc, aut illo febrium genere componi queunt. Nemo etiam ignorat ex supra allatis eas complicatas febres appellari, in quibus unius, vel plurium generum febres invicem commiscuntur, continuæ e. g. cum continuis, intermittentes cum intermittentibus, & vice versa, quæ si vix internosci possint confusæ dici consueverunt. Quamquam dari ejuscemodi febres nulla ratione posse pronuntiare non dubitavit Sennertus sedulo diligenterque pro more suo earum naturam perquirens. Si vero distingui possint, implicitas eas nominari manifesta res est. Grates habendæ Avicennæ (1), qui ex vario modo, quo istarum febrium paroxysmi implicuntur, varium nomen attribuit. Si enim alterius paroxysmus invadat, antequam prior definat, subintrantes, si quasi statim a fine unius alter invadat, communicantes, si demum non statim, sed brevi tamen a fine unius alter incipiat, coalternas præclare appellavit, eumque Recentiores fere omnes cum Bellino sequuti sunt. Hæ omnes ab indole, seu natura, & specie suum nomen accipiunt, dicunturque duplices, triplices tertianæ, quartanæ &c. Ab hisce discernas velim, quam Emitritæum græci vocant, nostri femitertianam, quæ a tertiana continua cum quotidiana intermittente, vel tertiana intermittente cum quotidiana continua nomen accepit. Quæret fortasse aliquis in memoriam revocans, quæ supra juxta aliorum Scriptorum mentem attulimus, ad quodnam febrium genus sint revocandæ Epiala, in qua æger calore simul, & frigore corripitur, Syncopalis, quam præceps virium lapsus, & Sincope comitatur, Lypiria, in qua interiora uruntur quasi, dum exteriora frigent, Algida, in qua æger toto fere paroxysmi decursu frigore detinetur, Dejectoria, quam enorme alvi profluvium, Diuretica, quam urinæ fluxus, Elodes quam copiosissimus sudor, Assodes, in qua egri molestissima corporis jactatione torquentur, Petechialis, Scarlatina, Punctularis, Milliaris. Morbillofa, Variolosa aliæque ejuscemodi. Recte ille quidem. Erat enim mentio facienda de comitatis febribus sic vocatis ab adjuncto aliquo insigni morbo, aut symptomate una cum ipsis orto, aut paulo post superveniente,

quod eas claras facit. Quod probe tenendum est, ne cum secundariis confundantur, quarum supra meminimus, quæ a præcedente aliquo morbo, aut peculiari symptomate proficiuntur. Divisiones tandem febrium in legitimas, spurias, & nothas quid esse potest, cur omnibus non probentur, ac libentissime excipiantur ea prorsus ratione quam servavit Bellinus? Hisce vero probatis, quid in aliis divisionibus longius immorari? Mortonus certe multis minus placuit. Et revera habuit cur placere non potuerit. Novitatis enim amore illectus a communi loquendi modo deflectens nonnulla obscuritatis plena, & ambiguitatis Medicis reliquit. Quæ res ansam dedit Cl. Francisco Torti (2) ad diligenter notandum, quod faciem eisdem, & lumen afferret. Cum nempe febres, in quibus vel caloris, vel aliorum symptomatum exacerbationes, & remissiones observantur, remittentium, & usitato in Scholis vocabulo Synocharum nomine appelleret Mortonus, nihil sane profert, quod omnibus notum non sit planeque perspectum. Cum vero has ipsas continentes vocat, illas vero quæ cujuscunque exacerbationis expertes sunt, nullasque habent remissionis periodos, quæque ab aliis continentium nomine insigniri solent, ipse continuas appelleret, nisi præsto fuisset Cl. Torti adnotatio, ecquis in eodem legendo non facile hæssisset? Cujus rei reprehensionem nolim credas ita me suscipere, ut negem aperte multum etiam in hac parte deberi Mortonio. Haud enim ignoro eximium virum longius progressum in sua divisione, intermittentes febres non solum exacte descripsisse, sed remittentium etiam proprios characteres, & notas, & congruentem illarum curationem ex ipsa sua divisione petitam demonstrasse, quæ ipsis a nemine antea instituta fuit, aut saltem non necessariis cautionibus circumscripta. Utinam quemadmodum febres quasdam sub aliorum morborum larva illudentes natura sua vere intermittentes esse ostendit, & Cortice Peruviano sanabiles, nec non plures alias sub uno remittentium genere posuit, omnesque eodem remedio pertractandas docuit, ita hasce potissimum in plura genera distinxisset. Nonnullas fortasse in sua disquisitione reperisset, quæ intermittentium more curatæ non cedunt universæ, quem.

(1) *Pr. f. 4. can.* (2) *In Therapeut. special.*

quemadmodum nervos industriæ omnes intendens laudatus Torti præstitit, qui exactiorem dictarum febrium divisionem afferens, quæ febrium natura, discrepantium permixtio, & confusio vitatur, rem omnem absolvit. De his prout res, & occasio voluerit in curatione singularum febrium dicemus.

Ephamera, & Synochus simplex gradu inter se discrepantes &c.) Febris simplicissima est, quæ Græcis Ephamera, nostris Diaria nuncupatur, quæque eodem orta die desinere solet. Gradu differt, seu majore quadam Symptomatum intensione, suæque durationis extensione, quæ Græcis Synochus simplex, nostris continens vocatur, quæque ad tres, quatuorque dies, interdum ad septem protrahitur, unde etiam febris plurium dierum dici consuevit. *Simplex*, inquam, ut a putri distinguatur, quæ ab insigni sanguinis vitio, quod putredinem Veteres dicebant, originem ducit, ut infra dicemus.

II. *Causæ sunt graviores aliquot, & subita animi pathemata.*) Morbi qui ab affectionibus animi tamquam a præcipua causa dependent infiniti propemodum, emolumenta interdum non pauca. Cum enim magna sit animæ potestas in nervos, & spiritus, aut saltem magna sit inter illius affectiones, & istorum motus consensio, nervis vero, & spiritibus per ipsos excurrentibus magna sit efficacia ad partes corporis movendas, ipsarumque robur, & elaterium variandum, nec non ad vasorum diametros aut constringendos, aut relaxandos, insignem quoque vim habere ad sanguinis, humorumque motum, actionesque ab ipso pendentes multipliciter variandas manifesta res est. In vehementi ira spiritus Animales cæco impetu hac illac ruentes totius corporis concussionem, tremoremque, cordis palpitationem, pulsus frequentiam, atque inæqualitatem parere quotidiana compertum est experientia. Convulsis Cerebri membranis constrictisque spirituum ductibus Apoplexiam a vehementi ira obortam memorat Cl. Tozzi, ut alia quamplurima præstantissimorum virorum testimonia relinquam, quæ in generali febrium doctrina commemoravimus, quæque ne repetendo obscuriora faciam libens prætermitto. Quid enim si ea sint animi pathemata, ut Spirituum animalium motum augere valeant, crebrioremque cordis contractionem excitare, atque hinc sanguinis circulatio-

nem pervertere per illud temporis spatium, quod diem naturalem minime excedat? Ephemeram quidem febrem exoriri, quæ nullas in sanguine, atque humoribus impuritates pro causa agnoscit, sed solam Spirituum agitationem ab evidenti aliqua causa inductam præclarissime docuit Avicennas (1), atque illud primum indicium harum febrium esse voluit Galenus (2), quod nempe ab ejusmodi causa incipiant.

Fumi carbonum.) Ab animi affectionibus non solum, sed & ab affectionibus corporis, & iis quæ extrinsecus adveniunt, Ephemeræ febres oriri acutissime retulit præcitatus Avicennas, eumque hac potissimum in re sequeremur, nisi optimum illud solertiorum Philosophorum consilium, qui docent, cum rei cujuscumque distinctionem querimus primo omni studio ad generaliora esse attendendum, aliter suaderet. Hanc enim ubi invenerimus, de vera ac genuina distinctione minime dubitandum esse. Atque ut præceptum istud ad propositam rem applicemus, animadvertere oportet, concitatum Spirituum Animalium motum in Ephamera febre potissimam partem agere. Ea igitur omnia, quæ in Spiritus proxime sæviunt eisdem concitando, commovendo, aut ea ratione afficiendo, qua opus est ad crebriorem cordis contractionem excitandam, sunt primum consideranda: deinceps ea omnia, quæ eisdem afficiunt remote. Si invenerimus quæ afficiunt proxime Spiritus Animales, quæque ex ordine afficiunt remote, jam confecta res erit. Causas omnes ephemeram producentes ex ordine facillime assequemur. Quæ nempe spiritus afficiunt proxime duæ sunt causæ: graviores primum animi pathemata, ut demonstravimus, deinde quædam effluvia spiritibus infesta, de quibus mox est dicendum. Ejusmodi sunt primum fumi carbonum accensorum. Qua enim alia ratione fieri posse credas, ut carbonibus ardentibus in recipiente apto, cujusmodi fere est, quo utuntur physici ad experimenta machinæ Guerikianæ immixtis, ac flamma extincta insigniter fumantibus, volucris Animalia intus occlusa Carotica fiant, omnique fere sensu, motuque priventur, si vim eorundem spiritibus infestam, eos caligine veluti quadam obruentem excipias? Huic quidem opinioni robur addit observatio, qua

(1) *Pr. fen. 4. can. cap. 7.*(2) *De Febr. lib. 1. cap. 8.*

eadem in aere libero, & aperto in aquam frigidam immersa a sopore excitari compertum est. Frigida enim aqua nervos in pristinum sui elaterii statum restitui, spiritus vero per ipsos excurrentes consuetas semitas repetere contingit, atque hinc Animalia cito reviviscere. Noxas carbonum accensorum si explicare dicendo velim, aut percensere numerando, nullum propemodum dicendi finem faciam. Eutropius enim, Cellarius, Galenus, Donatus, Velschius, Solenander, Forestus, Chesnau, Amatus Lusitanus, Cælius Aurelianus, alique, quorum meminit Hoffmannus (1), innumeras fere observationes habent, quasque propterea legi ex fonte malumus, quam hic referri.

Metallici.) Si de fumis metallicis sermo sit, eosdem nervis pariter, & spiritibus insensibilissimos esse tum Veterum, tum Recentiorum Medicorum observationibus deprehensum est: hinc fossiores, atque artifices metallorum licet robustissimi fuerint temperamenti, in hoc opere vix quadriennium vivere incolumes, sed gravissimis morbis corripitur, & misellos mori compertum est, ut Cl. Ramazzinus (2) & Hoffmannus (3), qui unus instar omnium noxam Mineralium, Metallorumque exhalationem exposuit, atque observationibus prope innumerabilibus virorum præstantissimorum confirmavit, haud dubie affirmarunt. Si ergo fumi ex metallis vehementi ignis motu in minimas resolutis particulas ii sint, ut per angustissimos poros meatusque corporis penetrando Spirituum Animalium motum accelerent, atque hinc crebriorem Cordis contractionem excitent, quæ unico die absolvatur, Ephemeram, si ad plures dies protrahatur, Synochum febrem gigni manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

Aliaque myasmata, aut organica, & animata corpora leviter spiritibus infesta &c.) Haud infrequens est, myasmata maligna, ac deleteria e terræ visceribus exhalantia, atque per poros cutis, aut venas lacteas, aut pulmones, ut supra ostendimus, ingressa massam sanguinis eam corrumpere, ac malignos aliosque gravissimos morbos progi-

gnere. Evenit etiam, & infecta quædam, quorum adeo minuta sunt corpuscula, ut referente Cl. Læwenhoechio (4) aliquot eorum centena simul sumpta crassum arenarum mole non æquent, in aerem diffundantur, & humanum corpus ingressa sanguinis massam corrumpendo congeneres morbos procreent, ut cum Lancisio alibi fufius est demonstratum (5). Ecquis vero ejusmodi effluvia, aut organica, & animata corpora Spiritibus insensibilissima esse non censeat? Arguunt id acerbi in universo corpore dolores, vel aliqua parte egrum torquentes, enormes varieg excretiones, vomitus, diarrhœæ, dysenteriae, deliria, virium prostratio aliaque ejusmodi dira symptomata in morbis ab hoc fonte prodeuntibus conspicua, quæ non ad aliam causam, quam ad venenum, ut cum Mortono loquar, seu ad prædicta myasmata, aut organica corpora Spiritibus insensibilissima aptius retuleris. Quare sapienter admodum a Senerto dictum (6), ubi effluvia, atque myasmata levem Spiritibus noxam inferunt, Ephemeram febrem gignere, ubi vero eosdem insigniter lædant, Pestilentialem, quæ brevis quidem est & ratione suæ durationis ephemeram cum Fernelio appellare non dubitarim, gravissima tamen cum sit, horridisque Symptomatibus stipata, ecquis vel rudioris ingenii suaderi poterit, eandem esse, ac Ephemeram illam, quam extensio unius diei, non ulla graviorum affectionum intensio claram facit? Sed de pestilentiali infra dicemus.

Vigilie diuturnæ, & intensæ) Vigilia naturalis exercitium sensuum interiorum, externorumque, & motuum voluntariorum, seu proxima dispositio organorum ad illos exequendos passim solet definiri. In somno enim sensus interni, externique, motusque a voluntate pendentes pereunt: respiratio, motus Cordis, artiarum, & aliorum viscerum in somno eque ac in vigilia exercentur. Quoniam vero homo, qui nullis sensibus movetur, nullo cietur motu voluntario, qui rerum memoriam recolit, qui aliquid cogitat, vigilare dicitur, & in somno id ipsum efficiat, ut a præclar. Loochio adnotatum est (7), inde conf-

(1) M. S. T. 2. cap. 9. & in pecul. differ. de nox. carbon. &c.

(2) Morb. artific. (3) Metallurg. morbif.

(4) Tom. 1. epis. 7. & t. 2. epis. 9. (5) Aph. lib. 3. cap. 3. com. 4.

(6) Lib. de feb. cap. 6. (7) In Metaphys.

sequens proxima dispositio organorum ad sensus internos, & externos, motusque a voluntate pendentes exequendos requiritur. Quod tunc plane contingit, cum spiritus animales moderate in Cerebro separati in organa sensuum, & motuum derivantur. Quo igitur longior, & intensior vigilia est, seu proxima dispositio organorum ad sensus internos, & externos, motusque a voluntate pendentes exequendos, uberiori quoque secretionem spirituum in Cerebro, & derivationem in organa sensuum, & motuum opus esse, manifestum est. Multa hinc detrimenta in hominem emanant. Primum enim cum sanguis ab uberiori secretionem Spirituum vapidus fiat eo prorsus modo, quo vinum vetus odorem saporemque fere omnem amittens in vaporem degenerat, vires majorem in modum exhaustiri necesse est: deinceps spirituosus sanguinis partibus consumptis, salinas, crassas, lentas, terrestresque partes, ac sulphur adustum congregari, sanguinem acrem, ac biliosum evadere, qui nerveas fibras vellicando, ac mordendo spiritus ad turbas excitat, eaque ratione afficit, quæ vel una satis valere potest ad crebriorem cordis contractionem promovendam, ad circulationem sanguinis pervertendam, ad febrem ephemeram producendam.

Inedia.) Si Cerebrum mortui canis spectetur ob inediam, medullares Cerebri fibras corrolas comparere alibi a nobis adnotatum est (1). Si reliqua viscera observentur, limpidissima sanguine fere omnino vacua, & carente omnino gelatinosa illa parte, quæ in reliquis apparet, inveniri: quæ acrimoniam humorum tantam evincunt, ut molles ac tenellæ fibræ, quales sunt Cerebri exedantur, reliquæ ita convellantur, ut parum sanguinis quod superest fortius exprimant. Quid igitur mirum si acrimonia hæc levis nerveas fibrillas mordeat, ita ut in eas turbas agantur Spiritus, quæ crebriorem Cordis contractionem excitent, quæ circulationem sanguinis pervertant? En febris Ephemera.

Aer nimis calidus, insolatus) Jam ad eas causas ventum est, a quibus Spiritus afficiuntur remote, inter quæ aer calidus, & insolatus animadversionem meretur. Nemo ignorat, aerem nimis calidum

sanguinem fundere, ac rarefacere. Ubi calor aeris intensus, & diuturnus est, humores incrassare, viscidos, lentosque reddere manifesta res est. Cum enim humidæ particulæ tenues, ac volatiles abscedant, crassiores vero remaneant, sanguinem inspissari, & cogi necesse est, hinc post longam, & calidam æstatem morbos a crassitie, & visciditate sanguinis exoriri, quam melancholiam dicebant Veteres, pluribus in locis testatus est Hippocrates, idque Prosper Alpinus in Medicina Egyptiorum confirmavit, ut nullus supersit dubitandi locus. Alterutrum vero, aut utrumque contingat, cum sanguis nequeat per vasa rapida circulatione moveri, eadem facile distendi contingit, a vasorum distensione spiritus animales concitari, crebriorem Cordis contractionem fieri, quæ si unico die absolvatur, Ephemeræ, si ad plures dies protrahatur, Synocha simplici ansam præbet. Si de insolatu sermo sit, cum levis est, nec diuturnus, fibras corporis relaxat, ac sanguinem rarefacit, atque expandit; si vehemens ac diuturnus, præterquamquod fibras corporis arefacit, & quod consequens est, ad sese libere contrahendum impares reddit, accedit præterea, sanguinem assare pœne, & congelare: hinc alterutrum, aut utrumque contingat, stagnationes præternaturales, vasorumque distensiones subsequuntur, quibus spirituum agitatio, cordis commotio, ac febris facile accenditur.

Abusus vini, & liquorum spirituosorum.) Vinum atque huic congenere liquores immodice sumptos sanguinem sulphureis, quibus scatet particulis exsolvere, ac rarefacere, hisce vero exhalantibus crassis, ac terrestribus relictis aciditate, quæ pollent insigni, ipsum cogere ac densare manifestum est; hinc plurimi morbi præsto sunt, deliria, aliaque ejusmodi, ut Galenus testatus est (2), unde olim Echanus cecinit.

Immodici sensus perturbat copia Bacchi:

Inde quis enumeret, quot mala proveniant?

Corporis exhaurit succos, animique vigorem

Opprimit, ingenium strangulat, atque necat.

Cum

(1) *Aph. lib. 1. com. 5.*

(2) *Lib. 1. de san. tuen.*

Cum vero sanguis vel plus justo rarefcens, vel crassus, viscidusque ex paulo ante allatis vasa plus æquo distendendo, atque spirituum agitationi promovendæ opportunissimus existat, inter causas Ephemeræ febris, aut Synochi simplicis generosi vini liquorumque spirituosorum potus jure merito recenseri, luce clarius apparet.

Nec non ciborum præcipue acrium, & calidorum.) Idem plane dictum velim de voracitate ciborum, a quibus solidarum ventriculi partium tonum labefactari necesse est, succorum gastricorum vim infringi, nidores, acoresque in primis viis generari, qui reliquos illuc confluentes humores corrumpendo innumeris morbis occasionem præbent, ut egregie admodum Seneca adversus Romanam luxuriam: *Multos morbos multa fercula fecerunt, & simplex morbus ex simplici cibo. Innumeros miraris morbos? numera coquos (1).* Ex cruditatibus stomachi ecquis est, qui non videat, exquisiti sensus fibras eundem constituentes morderi debere, & in spasmodum agi, qui spiritibus Animalibus communicatus, eisdem ad velociorem motum excitat, unde crebrior Cordis contractio, ac febris? Fieri etiam potest, ut prava, atque incongrua inquinamenta sanguinis massam subeuntia eandem inficiant, ac materiem pro stimulo afferant, & irritatione, unde commotis Spiritibus animalibus febris subsequatur. Quod si calidi, acresque sint cibi, tenui ac volatili sulphure, quo insigniuntur, ubi ingeruntur, vasa, ac viscera stimulando in validiores, vehementioresque contractiones agunt, unde sanguis plus æquo exsolvitur, atque ejusdem moleculis divisus nimis tenuis, acrisque redditur, unde nervis fibrillis aut præternaturaliter distensis, aut irritatis spirituum agitatio, crebrior cordis contractio, ac febris.

Exercitationes violentæ corporis.) Per vehementes corporis exercitationes nemo ignorat, musculos nimis frequenter, & fortiter contrahi, relaxari, hinc sanguinem majorem in modum exagitari, ac fundi. Si nimis magnæ ac diuturnæ sint, tenues ejus partes sulphureas ac volatiles abscedere contingit, crassiores relinqui, ac pro-

pterea sanguinem crassum, viscidum ac lentum evadere: sanguinem vero vel plus justo rarefcentem, vel crassum viscidumque vasorum distensionem, atque hinc prodeuntem Spirituum animalium commotionem, ac febrem excitare ex supra allatis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Venti australes, aut boreales insigniter flantes.) Liquor thermometris contentus flantibus ventis australibus altius attollitur. Id est physicis rarefactionis aeris argumentum prope certissimum. Mercurius contra barometris conclusus descendit, levitatis aeris indicium manifestissimum. Ab aere vero calido, & parum gravi sanguinem plus æquo rarefieri, atque expandi, experimenta, quæ fieri solent in machina pneumatica, præclare ostendunt. Animalia enim exantlato aere intumescere observamus non alia potissimum de causa, nisi quod aer intus in Animalibus contentus, sublata externi aeris pressione sese expandit, unde eadem intumescant necesse est. Cum ergo ita res habeat, ea vasorum distensio facile subsequitur, qua spiritus Animaliales concitantur, crebrior fit cordis contractio, ac febris. Huc accedit, flantibus ventis australibus poros, ac meatus cutis facile obstrui, ac materiæ perspirabilis, halituumque calidorum exhalationem impediri, hinc aucta sanguinis humorumque massa vasa distendi, nerveas fibrillas divelli, atque hinc spiritus exagitari, crebrioremque Cordis contractionem, ac febrem excitari adeo manifestum est, ut probatione nullatenus indigeat. Obstrui autem ductus, ac meatus materiæ perspirabilis, facit potissimum ea ratio, quod in tali ventorum constitutione aer aqueis particulis refertus est, unde egregie Hippocrates (2): *Austri auditum hebetant, illique graves sunt, caliginosi, & tenebrofi, nec non capitis gravitatem, segnitiam, seu lentitudinem, & corporis laxitatem adferunt.* Enimvero nescio an uberius, quam ab hoc fonte Ephemeræ, & Synochi simplices proficiantur. Si de Borealibus loquimur, quemadmodum modum servantes saluberrimos ventos esse constat ex Plinio (3), Hippocrate (4), Celso (5), Verulamio (6), ita exceden-

(1) *Histor. natur.*(2) *Aph. lib. 3. cap. 3. com. 4.*(3) *Aph. 5. sect. 3.*(4) *Sect. 3. aph. 17.*(5) *Lib. 2. cap. 1.*(6) *In histor. ventor.*

dentes poros cutis obstruendo materiæ perspirabilis exhalationem prohibent : eadem ergo de causa Ephemeram , ac Synochum simplicem creare censendum est . Sed præterquamquod obstruunt venti boreales , particulis præterea , quibus foeti sunt , nitrosis universas cutis fibras vellicant , pungunt , ac vehementer corrugant , liberumque sanguinis excursus per vasa præsertim minima , ac capillaria impediunt , hinc nervearum fibrarum divulsio , hinc spirituum agitatio , ac febris .

Hæmorrhagiæ alicujus suppressio .) Quotidiana experientia compertum est , ad ephemeram , aut Synochum simplicem proclives plerumque esse , qui sanguine abundant , & qui in media ætate sunt constituti . In illis enim vasa sanguifera facile distenduntur ob plethoram ad vasa veram ; in his vero , cum robustis plerumque , ac firmis vasis sint præditi , quæque explicari non possunt , fit ea plethora ex vasis , quæ stimulo cum sit nerveis fibrillis plus æquo distensis , tristis sensatio , ac dolor suscitatur , a quo spiritus excitantur , unde pulsus frequentia , ac febris . Quid si consueta aliqua hæmorrhagia vel ex naribus in pueris , vel ex utero in mulieribus , vel ex hæmorrhoidibus in adultis supprimatur ? Nonne ea plenitudo , & crassities , lentorque sanguinis facile continget , qua vasa plus æquo distendentur , commovebuntur Spiritus , crebrior fiet Cordis contractio & febris ?

Dolor vehemens capitis , articulorum &c .) Veteribus persuasum fuit , inflammationem axillarium , inguinum , aliarumque partium essentialem febrem , qualis potissimum est Ephemera , concitare posse . Sed hos redarguit ea fere ratio , inflammationem cujusvis partis , ac visceris illud esse vehemens solidarum partium vitium , a quo spiritus ea ratione concitari non possunt , quæ valeat crebriorem cordis contractionem excitare , quæ unico die , aut paucis absolvatur . Inflammatio enim gravis non solum , sed & diuturnus morbus est . Quod & de magnis vulneribus , & ulceribus dictum velim , aliisque solidarum partium vitiis , in quibus fibræ aut vehementer scinduntur , dirumpunturque , aut integræ manentes inconcinno , validioreque cientur motu . Si quod solidarum partium vitium Ephemeræ , aut huic congeneri febre excitandæ par est , illud maxime esse existimaverim , quod

& leve est , & inflammationis expers , cujusmodi fere est prædictus dolor capitis , articulorum , & aliarum partium , quo spiritus Animales sic commoventur , Cor sic contrahitur , circulatio sanguinis sic pervertitur , ut non alia febris quam levissima Ephemera unius diei , aut plurium exoriri possit . Cæteras quæ inflammationi superveniunt , ad symptomaticas referendas esse luce clarius apparet .

III. *Si quis post manifestam aliquam causam febre corripiatur sine frigore , horrore , rigore &c .*) Febris origo a causa aliqua procathartica evidente , & manifesta adeo commune inseparabile Ephemerarum signum a Galeno supra citato , aliisque proponitur , statuiturque , ut quæ ab evidenti externa causa non incipit febris , pro ephemera non habeatur . Cum autem multæ , variæque causæ procatharticæ concurrant ad hujusmodi febrium productionem , accidit , ut signa quoque diversa sint , & nisi conferantur cum causarum diversitate , seu mutua fiat signorum , & causarum collectio , nihil certi statui possit de differentia , & specie febris . Quo loco fateor me justis laudibus æquare non valere pulcherrimum eorum morem , qui quo tuto in cognitionem veniant febris , cujus causa vocantur , percontantur primum ab egrotante , num quid ante notabiliter erraverit sive in corpore , sive exterius , an ex recenti aliqua , atque improvisa causa , an ex veteri aliquo vitio , quique patienter ægrotantem audiens , atque ad carpum digitos admoventes pulsum scrutatur , calorem , & dispositionem cutis explorat , urinas inspicit , quæ variis temporibus febris accidunt diligenter rimatur , & ubi hæc omnia præstiterit , febrem a causa aliqua evidente initium duxisseprehenderit sine frigore , horrore , & rigore invadentem , vel levi tantum horrore præcedente , aliisque recensitis symptomatibus stipatam de Ephemera febre suum profert judicium . Et sane qui hæc omnia diligenter perpendat , non aliam , quam Ephemeræ febris ideam sibi comparare poterit , si illud vel leviter tantum mente volutaverit , eandem solam sanguinis humorumque agitationem ab evidenti aliqua causa inductam , causam agnoscere , quæ insignes illas turbas ciere non valet , quæ in Syncho putri , in Causo , hæcticisque febribus percipiuntur , quæque a tenuium , ac volatili-
tilium

tilium partium sanguinis exaltatione, nec non ab aquearum, humidiorumque resolutione ab acri intemperie, ut ajunt, proficiuntur, quæ diris violentisque affectionibus occasionem præbet.

Vel levi tantum horrore præeunte, ubi obstructio adsit pororum cutis.) Dum febres cum frigore invadunt, horror ut plurimum & rigor conjungi solent, quæ nonnisi gradu differunt inter se. Rigor enim est musculorum totius corporis vibratio, & concussio cum refrigeratione, & sensu quodam doloris. Horror vero mitius quiddam est, atque in eo cutis solum corrugatur, & contuitur. Frigus quidem a lentore sanguinis in capillaribus potissimum vasis herente exoritur. Rigor vero, & horror ab inæquali sanguinis, & Spirituum Animalium in musculares fibras influxu a stimulante aliqua causa, aut utriusque liquidi inertia, aut inopia producto, quo fit, ut illæ modo tendantur, modo relaxentur. Quinam vero aut lentor sanguinis, aut acrimonia, aut ejusdem, & Spirituum inertia, aut inopia in Ephemera, quæ ab externa improvisa causa exoritur, si aliquid visceris, atque acris excipias ad fines arteriarum inhibentis subitam caloris solutionem in eo solum casu, in quo adsit pororum cutis obstructio, & materiæ perspirabilis intus retentio? Hinc aut nullum frigus, aut levis tantum horror febris initio comparere solet, qui sublato impedimento, cum nihil deinceps novi visceris sanguini admisceatur, toto febris decursu minime exacerbatur.

Excipiturque a calore miti, & blando.) Quoniam mitis, & levis est causa febrem faciens, ut tota spatia viginti quatuor horarum consumatur, quin volatiles, ac sulphuræ sanguinis particule a reliquarum nexu secedentes in totam massam diffusæ ejus furorem, atque agitationem procreant, hinc mitis calor etiam in ipso febris statu, & vigore percipi solet.

Uberiorem quidem si a violentis exercitationibus.) Solent quidem volatiles, ac sulphuræ particule exaltari in violentis exercitationibus, in temulentia, in ciborum acrium, ac calidiorum abusu, quia aut Musculis nimis frequenter, & fortiter contractis relaxatisque tota sanguinis massa exagitatur, ac funditur, aut eadem a cibis, ac potibus acribus, calidisque in sanguinem ingeruntur, unde aut majori copia

secretis, aut extus provenientium consortio vigoratis lucta major, exagitatio, hinc major etiam respectu aliarum causarum calor.

Si ab ira, cum acredine conjuncto.) Quoniam in vehementi ira organa bilis secretioni, ac derivationi dicata constrictione quadam, ac spasmo afficiuntur (quod dolor in dextro hypochondrio potissimum arguit), quo tota quanta est vel separari nequit, vel separata in intestina per ductus a natura comparatos deferri, hinc est materia ejusdem proxima in sanguine retenta, ipsum quoque tenuum, acriumque particularum copia coinquinari debere, atque ad capillaria vasa, cutisque glandulas appellentem calorem cum acredine conjunctum progignere.

Et pulsus inæqualitate.) Cum ira nihil sit aliud, quam vehemens animi commotio excitata ab objecto aliquo externo, quod homini aliquo pacto injuriosum est, fit hinc, ut propter mirabilem nexum, & unionem animæ cum corpore tales in Cerebri fibras inducantur motiones, quibus spiritus non solum majori copia & inæquali perturbatoque motu ad organa bilis secretioni, ac derivationi dicata ferantur, sed ad universum fere corpus, ad universas fere partes (id quod concussio totius corporis, tremor, dentium stridor, aliaque ejusmodi mala evincunt) sed in musculares ipsius cordis fibras, unde non solum in validiores tremores, crebrioresque contractiones agi contingit, sed inæquales ac perturbatas, hinc pulsum celerem quidem, ac frequentem exoriri, sed cum inæqualitate conjunctum.

Cum cæteroquin sola celeritas, & frequentia, nonnunquam vehementia peccet, perpetua tamen æqualitas.) Cum nihil tale efficiatur ab aliis Ephemeræ causis, nihil etiam est, quod pulsus æqualitatem perturbet. Parum enim recedit a naturali statu, ejusque pulcherrima laus est, celeriter quidem, & si spirituum copia major suppeditetur, etiam nonnihil vehementer moveri, æquabiliter tamen, & ordinate. Quo loco silentio præterire non possum præclaram Galeni, Avicennæ, Tralliani, & Veterum fere omnium adnotationem phænomeni cujusdam, quod inseparabile signum ab ipsis existimatur Ephemeræ febris, desumitur quoque ex mora, quæ intercedit inter finem

diastolis, & principium systolis majore in hac, quam in aliis febribus, propterea quod Systoles ipsa non sit adeo celer quemadmodum in aliis, ideoque pulsus velocitas sit in diastole. Si sola phænomeni adnotatione contenti fuissent Veteres, quod inficiari nemo potest, aliisque judicandum reliquissent, quam ad rem illud satis apte referri posset, in illorum errorem minime incidissent, qui rei cuidam commentis speculationum illustrandæ operam navantes, eandem aut obscuriorem faciunt, aut laude minus dignam, & estimatione. Rem enim vero omnem ita expediebant. In febribus adest calor, propterea opus non est veloci dilatatione arteriæ, seu celeri pulsu, ut fiat calor. Quoniam vero febris Ephemera pendet a calore, & nullæ fuligines adsunt, opus igitur non est veloci contractione, ut fuligines exprimantur. Ecquis vero in memoriam revocans ea, quæ a nobis de causa febris proxima sunt demonstrata, quam in calore nulla ratione stabiliri posse dicimus, continere se poterit, quin Veteres in ejusce rei explicatione condemnet, acriterque contendat, aliam, quæ si vera non sit, ad veritatem propius accedat, esse perquirendam? Si id ex eo potissimum evenire affirmemus, quod cum in Ephemera adsit calor mitis, parvaque sanguinis humorumque acredo, arteriæ minus mordentur, vellicanturque, quam in aliis febribus, ideoque parum demorsæ ac vellicatæ leviter etiam contrahuntur, ac propterea celer est pulsus in expansione, non in contractione, an garrere & somnia narrare videamur? Si nonnullis id minus placet, ad alias meliores causas confugiant necesse est: ubi vero easdem invenerint, in eorum sententiam nos priore relicta pedibus ituros esse pollicemur.

Urinis sanorum similibus, vel certe ab his non multum recedentibus.) Nemo ignorat, pro varia liquoris aquosi ad contentas solidas particulas, salinas scilicet, sulphureas, terrestres aliasque omnes pro portione, item pro varia istarum mixtura variam esse urini consistentiam, varium colorem, variam contentorum rationem, sed optimam esse istorum inter se proportionem, qua urina redditur consistentia mediocris, colore subflavo, sedimento albo levi, & æquali, nulla in eo diutius innatet nebula, nihil extraneum in ipsa conspiciatur. Urina igitur

Tom. IV.

tur ab hac mediocritate recedens recessum aliquem a mediocri constitutione declarat. Quod potissimum contingit, cum sanguis, qui est materia proxima omnium humorum, tum etiam urinæ, aut multis scatet impuritatibus, aut alterius humoris vitio coinquinatur, aut alia ratione afficitur, quæ valere potest ad secretionem omnes, excretionemque pervertendas. Quod cum longe absit ab Ephemera febre, hinc est, urinam nullam, aut parvam plerunque subire alterationem in consistentia, colore, contentis.

Nisi si quando præfuerint aut ira, aut temulentia &c.) Plerunque, inquam: cum enim Ephemera febris ab ira nascitur, organa bilis secretioni, ac derivationi dicata ea ratione affici supra ostendimus, quæ vel una satis valere potest ad bilis separationem, aut ejusdem derivationem in intestina prohibendam. Quod ubi contingat, Serum quoque urinarium biliosarum particularum copia infici debere, atque colore saturato se prodere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Illud etiam temulentiae maxime proprium est, sanguinem volatilibus, atque sulphureis particulis referre, eumque exagitare, ac fundere, unde urinarum color ruber.

Quæ febris duret breviter, & declinet cum blanda, & humida evaporatione &c.) Quandoquidem leniter depravati sanguinis particulae ab actione causæ febrem facientis in motum actæ processu temporis partim diffluunt, partim per motum sanguinis invertuntur, & subiguntur, cumque humidis a lymphâ, a potu suppeditatis contemperantur, & commiscantur, novam etiam modificationem a natura, novumque motum acquirunt, ex quo fit, ut relaxatis glandularum sudoris & cutis fibris in blandum sudorem effluant, quocum febris ipsa, & symptomata, quibus stipatur, solent desinere.

IV. *Si prædicta omnia comperiantur majore cum gravitate bidui, vel tridui spatium excedere.*) Duratio longior in Synocho gravioribus symptomatibus stipata non aliunde, quam ab intensiore actione causæ febrem facientis, & vitio majore sanguinis depravati repetenda est, quod tale est, ut non solum unico die, seu spatio viginti quatuor horarum omnino emendari, & consu-

H

mi

mi possit, sed vehementius in corpus agens frigus quod initio interdum comparere solet, caloremque intensiorem efficiat, pulsus celeritatem, frequentiam, atque vehementiam majorem, nec non urinas rubicundiores.

Ægro & rubicundiore, & tumidiore apparente, deque lassitudine tensiva &c.) Cum causa febrem faciens intensius agat, sanguinem quoque plus æquo atteri, fundi, ac rarefieri necesse est, hinc vasa etiam minima permeare promptius, atque expeditius, hinc faciei & universi corporis ruborem, tumorem apparere. Ob id potissimum quod sanguis plus æquo expanditur, ac rarescit, vasa etiam præter modum distendi contingit, a distensione vero lassitudinem tensivam exoriri. Neque ad aliam causam capitis gravitatem aptius retuleris, quam ad vasorum sanguiferorum Cerebri, quæ tennella, ac molli structura sunt prædita, distensionem; quæ si tanta sit, ut poros, ductus atque emissaria Spirituum secretioni dicata obstruat, & comprimat, aut alia ratione afficiat, qua eorundem separatio libera prohibeatur, languida solum fiat, somnum profundum excitabit. Si pulmonum vasa distensione eadem sic teneantur, ut liber aeris ingressus in vesiculas pulmonares, egressusque impediatur, nonne & respiratio magna, & difficilis exorietur?

V. *Cave ne in Ephemeris febribus perverso regimine, aut incongrua meditatione naturæ ordo pervertatur.*) Ephemeram febrem levi sudore viginti quatuor horarum spatio ad summum biduo, aut triduo finire quotidiana docet experientia. Hinc ei, qui ad febre laborantem vocatur prudenti consilio opus est, ut tute veniat in cognitionem febris, cujus causa vocatur, & ne iis remediis perversè utatur, quæ naturæ ordinem pervertendo Synocho putri, aliisque gravioribus febribus occasionem præbent. Sunt enim qui audito febris nomine, aut ad cathartica medicamenta, aut venæ sectionem, aut saltem potiones refrigerantes, quarum pulcherrima laus esse videtur nocere non posse, statim properant. Ex deterrimo hoc more, quot quantaque detrimenta in ægrotantium corpora redundant, vix explicari dicendo potest. Quid enim pejus quam frustra corpus irritare, deple-re, refrigerare, sudoremque, quo omnis

materia dissipatur, planeque consumitur, cohibere?

Salutares interdum esse consueverunt.) Si febris Ephemera ejusmodi sit, ut materiem lentam, ac difficilem, quæ glandulas, ductus, atque emissaria Spirituum, aut comprimendo, aut obstruendo Apoplexiæ ansam præbet, resolvere valeat, Serum ac pituitam abundantem absumere, sanguinem crassum, viscidum, ac lentum exsolvere, fundere, unde major spirituum copia in corticalibus Cerebri glandulis separetur, laxatæque partes congruo eorundem influxu vigorentur, vel si exagitato sanguine, auctoque ipsius motu, acres mordacesque particulae, quæ nerveas fibrillas pungendo, ac vellicando convulsionem Meningum procreant, fluenti sanguini immisceantur, unde a morfu eæ liberentur, atque stimulo, saluberrimum esse remedium juxta Hippocratis doctrinam alibi a nobis est demonstratum (1). Cum ergo ita res habeat, liquido constare arbitror, peculiari meditatione opus esse, antequam ad ullum medicamenti genus deveniatur in Ephemerarum febrium curatione, ne primo statim in limine contra naturæ vim, ac potestatem ad illa remedia confugas, in quibus certæ noxæ periculum, nulla levaminis spes adest.

VI. *Ephemera tamen, quæ a cohibita insensibili transpiratione enascitur in impuris præsertim corporibus &c.*) Animadversione dignum est hoc loco quod tradit præstantissimus Sanctorius (2), videlicet singulis diebus plus evacuari per insensibilem transpirationem, quam per omnes reliquas sensibiles evacuationes simul sumptas, atque excretiones dato tempore factas hanc plerumque servare rationem, ut excretio per alvum sit 4. per vesicam 16. per cutim 40. & amplius; quod est physicis argumentum prope certissimum, usum præcipuum transpirationis esse ad depurandum sanguinem a suis excrementis, singulasque partes purificandas a particulis inutilibus, atque effœtis, ideoque summi momenti esse tam in sanitate conservanda, quam in morbis curandis, ut laudatus Sanctorius primus laboriosis experimentis invenit, & docuit, confirmavitque dein Keilius, atque propriis, iisque utilissimis observationibus auxit celeberrimus de Gorter in absolutissimo tractatu, quem de Perspiratione scripsit. Nil

ergo

(1) *Aphor. lib. I. cap. I. com. 14.*

(2) *Aph. 5., & 59. sect. I.*

ergo mirum si Ephemera a suppressa insensibili transpiratione proficiens in Synochum, aliasque febres putridas terminetur. Eæ enim in sanguine, atque humoribus congeruntur impuritates, quæ eorundem crasim altius referando, ac pervertendo graves febres putridas dictas excitent.

VII. *Synochus etiam dictis de causis in plethoricis præsertim inflammationes &c.*) Ipse Synochus salutaris plerumque esse consuevit superveniente præsertim sudore, quo acres mordacesque particule extra corporis confinia educantur, aut hæmorrhagia, qua nimia plenitudo tollatur. Si tamen grave aliquod ab ægro, aut Medico erratum committatur, quo sanguinis copia, raritas, fervorque adaugeatur, ea fiet vasorum distensio, quæ præterfluenti sanguini liberum excursus præpediet, unde pleuritides, peripneumonix, phrenitides, alique ejusmodi morbi exoriuntur.

VIII. *In Ephemera, quæ ab ira, aliisque gravioribus animi affectionibus proficiscitur, quies, somnus &c.*) Mirum cuiquam videri poterit in memoriam revocanti, quæ paulo ante dicta sunt, Ephemeræ nos curationem tradere, quæ cum levissima sit, & brevissima, interdum salutaris, non nisi cum egrotantis discrimine institui potest. Recte ille quidem. Mirari tamen desinet, si posito tantisper supercilio, illud vel leviter tantum mente volutaverit, ab iis causis interdum exoriri febres Ephemeræ, quæ nisi tollantur penitus, corriganturque, aut graviore febre, aut recidivæ periculofiori occasionem præbent. Quenam autem remedia in ea Ephemeræ specie, quæ ab animi affectionibus proficiscitur, si illud quod ab Epicuro propositum est, & cujus mentionem facit Marcus Tullius (1) excipias; *Avocatio scilicet a cogitanda molestia & revocatio ad contemplandas voluptates*? Qua in re Æsculapius plurimum enituit. Ejus enim præstantia referente Pindaro tanta fuit, ut quot quot ad ipsum accesserint egri omnes in pristinum valetudinis statum restituti dimitterentur, alii quidem medicamentis per os assumptis, alii extrinsecus admotis, alii carminibus, & dictis unde illud Flacci:

Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem

Possis, & magnam morbi deponere partem.

Et sane cum magna sit animæ potestas in nervos, ac spiritus, aut saltem magna sit inter illius affectiones, & istorum motus consensio, magnam vim habere posse animum ipsum, quatenus varie afficitur ad corporis statum mutandum supra ostendimus. Quo loco minus mirari subit, Philosophiam, quæ, si Tullio credimus, veræ animi cultura, & medela est, non solum ad corrigenda animi vitia, sed etiam ad morbos humanum corpus infestantes, ceu medicinam tollendos commendasse. Hinc Philosophia Medicinæ soror a Tertulliano appellatur. Ac Tyrius Maximus Platonius eum Medicum magni faciebat, qui non tantum morbos corporis herbis debellare valet, sed etiam qui per Philosophiæ præcepta cupiditates animi, quæ a Stoicis pathemata dicuntur curare didicit (2). Hinc si Ephemera a vehemente ira nascatur, equis non videt, eo nervos industriæ omnes intendendos esse, ut placida tranquillitas spiritibus concilietur quietem animo imperando? ut fere præcitatus Horatius (3) affirmat inquit:

Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret,

Imperat: hunc frænis, hunc tu compefce catena.

Si de somno sermo sit, scite admodum prudenterque ab antiquis Poetis pax, & tranquillitas omnium rerum, nec non quies spirituum appellatur. Ita Ovidius:

Somne quies rerum, placidissime somne Deorum,

Pax animi, quem cura fugit, & pectora duris

Fessa ministeriis mulces, reparasque labori.

Et Seneca in Hercule furente.

Tu o domitor

Somne, malorum, requies animi

Pars humanæ vitæ melior.

IX. *Si acris ventriculi cruditas extiterit, diluentia calida præter cibi abstinentiam.*) Fateor me justis laudibus æquare non valere, quæ in hanc rem tradit præstantis. Alexander Trallianus (4). Primum enim duplicem statuit cruditatem, acrem, & nidorofam, vel acidam: deinceps acrem vel

H 2

in

(1) *Tusculan. disput.*

(2) *Conf. aph. lib. 1. cap. 6. com. 10.*

(3) *Lib. 1. Epist.*

(4) *Acut. mor b. lib. 12.*

in ventriculo existentem, vel in intestinis. Si in ventriculo, præter cibi abstinentioniam, quæ cum in aliis febribus, tum in hac maxime est convenientissima, aquam tepidam copiose hauriendam suadet. Remedii genus quo & Celsus ipse usus est, quodque & calore, & suo ipso pondere ventriculi fibras laxando, gravandoque evacuationem peccantis materiæ per superiora & inferiora promovere valet, aut si venas lacteas subierit, & sanguinem, serosi laticis copiosum proventum efficiendo, aut nexum quem habet cum reliquis sanguinis partibus solvendo, urinas copiosius ciere.

X. *Par Clysterum est efficacia, si in intestinis latuerit.*) Non desunt, qui cujuscunque febris curationem a purgante medicamento exordiantur ea spe ducti, excrementitios humores in primis viis hærentes, quæ coctiones, excretionisque impediunt, per intestina commodissime expurgari posse, sicque aliis remediis sudorem, aut urinam promoventibus viam sterni. Verum hos redarguit periculum quod subest, ne non solum pravas, atque incongruasordes, sed bonos etiam ac laudabiles succos ejeciant, deinde acres stimulantisque particulas ingerendo agitationem sanguinis, solidarumque partium irritationem inducendo febrem augeant, aut confirment. Intestinorum porro vitiis Clysterum usu tutissimo occurritur in febribus, quorum operatio viribus suis integris permanentibus in eadem exercetur, vitiosos humores, quibus referta sunt, eluendo, expurgandoque. Si ad agitationem sanguinis, solidarumque partium irritationem attendisset Galenus, quam suum illud Diatriperon, seu pharmacum ex triplici piperum genere compositum inducere poterat adversus acrem ventriculi cruditatem, credo equidem fore, ut in Ephemera ab hoc fonte prodeunte minus idem commendasset. Hac via admirationi nullum Tralliano locum reliquisset, qui Galenum arguere hac in parte non dubitavit.

XI. *Contra acidam cruditatem Ostrear. coel. pul. ad 3. s. ex haustu aq. melif. &c.*) Jam ad acidam cruditatem ventum est, quam ubi probe noveris, quam ad causam satis apte referri possit, non pauca in promptu erunt medicamenta, quibus eandem

cum citato Tralliano profigare valeas. Cum enim a ventriculo calido originem ducit, iis fere utendum esse docuit, quæ adversus acrem commendavit præclarus Auctor, refrigerantibus scilicet, & humectantibus medicamentis: præterea piscibus testaceis, & multam carnem habentibus. Cum enim acidum fiat a salibus, qui nerveas ventriculi fibras irritant, ac mordent, perspicuum est, ea quæ lento succo abundant salia eadem obtundere, atque abhinc prodeuntem cruditatem feliciter debellare. Si ea quæ a Recentioribus Medicis adversus hanc eandem cruditatem excogitata sunt percensere numerando velim, nullum fere dicendi finem faciam. Extant in regno Animalium ossa vel usta, vel in pulverem redacta multa, Corn. Cer. Den. Apr. Mandib. Luc. pisc. oculi cancror. &c. ut marina silentio præteream coralla scilicet, matresperlar. conchas: in vegetabili cortices fructuum, nucleos amygdal. & pinuum in minerali terra sigillat. lemnias, catechû, bol. armen. aliaque id genus, quibus tamen omnibus præmittendas traderem in regno Animalium Ostrear. cocleas ex haustu aq. mellissæ exhibendas, ceu quæ singulari virtute ad acidum stomachi obtundendum donantur, eaque insigni, ut experimentis, atque observationibus ab Academicis Parisiensibus institutis compertum est.

Juscula tamen avenacea, hordeacea, potus aquæ, vino prohibito &c.) Sed rariorum rerum studio fallimur, cum victu humido, & refrigerante, uti cremore hordei, phthisana vulgari, jusculis hordeaceis, & potu præsertim aquæ in quacumque cruditate nullum præstantius remedium reperire mendentibus datum est, aut pro ægrorum opportunitate valentius. Vinum enim quantumvis lene, & molle sit, præternaturale acidum generare valet, præsertim in iis, quorum ventriculus acido, acri, aut lento muco ob præcedentes indigestiones onustus est: hinc fit, ut hypochondriaci, qui stomachi vitiis plerumque obnoxii sunt, torminibus molestissimis torqueantur. Tunc vero, ut notat Valesius (1) & Prosper Martianus (2), morbos sola vini abstinencia certo curari sentiendum est.

XII. *Si a perorum cutis obstructione oriatur febris, frictiones moderatæ, &c.*) Inter

(1) In aphor. Hippoc.

(2) Lib. de aer. aq. & loc. n. 10.

ea præsidia Chirurgica, quæ sine evacuatione sensibili conjuncta sunt, frictiones eminent, quarum vires cum in solidas partes agunt, tum fluidas: in solidas quidem poros cutis referando, & patentiores efficiendo, in fluidas vero humores attenuando, & resolvendo, atque ad certos motus determinando. Attenuatio autem, & resolutio humorum efficit, ut vel facilius extra corpus eliminentur, vel vasa promptius permeando, si forte alicubi sint impacti, & tenaciter hæreant, inde propellantur. Hinc est, in Ephemera febre, quæ ab obstructione pororum cutis exoritur, moderatas frictiones primum in dorso ab humeris ad clunes spina relicta intacta, tum in brachiis ab humeris ad manus, ac demum a cruribus ad pedes factas attenuationi, ac resolutioni materiæ intus retentæ, atque hinc ejusdem insensibili evacuationi in universo corpore promovendæ opportunissimas existere. Eximia hæc emolumenta in ægrotantis corpus emanare posse ex balneorum usu Veteres fere uno ore affirmarunt. Sed in istorum administratione, ut egregie notat Trallianus, summo Medentis consilio opus est. Si enim plethoricus homo sit, periculum est, ne sanguis ea ratione rareseat, qua vasa plus æquo distendantur, disrumpanturque, unde sanguinis effusio, aut saltem sic relaxentur vasa, ut satis prompte sanguinem movere non valeant, qui propterea in aliqua parte consistens inflammationibus occasionem præbeat. Quod si Cacochymus æger sit, justus subrepat timor, ne humor, qui in externis partibus decumbebat, a calore intus trudatur, atque a venis absorptus, atque cum reliquo sanguine circulationem efficiens princeps aliquod viscus invadat, & ejusdem obstructionem, inflammationemque progignat. Quæ res potissimum effecerunt, ut apud Modernos balneorum usus obsoleverit.

XIII. *In Syncho sanguis statim prædicto injecto Clystere detrahatur.*) Unusquisque etiam me tacente facile intelligit, copiam, æstum, fervoremque sanguinis in Ephemera plurium dierum, seu Syncho simplici potissimam partem agere. Curationem hinc omnem iis, quæ plenitudinem sanguinis tollunt, quæque æstum, ac fervorem compescunt, absolvi manifesta res est. Inter hæc principem obtinet locum venæ sectio,

ut Galenus contendit (1). Et sane vix in oppositam ire possumus sententiam, si noxas respiciamus, ac detrimenta, quæ non celebrata venæ sectione in ægrotantium corpora emanare queunt. Nonne enim sanguis plus equo abundans, & rarescens vasorum membranas ita distendere valet, ut sanguini libera circulatione trajiciendo ineptæ reddantur, unde in vasis consistens ea ratione alteretur, quæ vel una satis Syncho putri, aut morbo deterioris indolis occasionem præbere potest? Restat jam, ut sanguis in visceribus plane sistatur. Inflammationes enim in promptu esse perspicuum est. Quid si vasa disrumpantur pulmonum, aut Cerebri? Hæmorrhæm, aut Apoplexiam exoriri luce clarius apparet. Ex his liquido constare arbitror, missionem sanguinis in Syncho simplici ad contemperandam sanguinis agitationem, ac plenitudinem tollendam apprime necessariam esse. Quid quod materiæ febrili subigendæ, perque sudoris, urinæ, aliarumque excretionum vias exterminandæ opportunissima existat? Cum enim vasa a distensione liberentur, systolicum quoque eorum motum augeri contingit, hinc sanguinem facilius expurgari, pulsisque excrementis per cutis poros, aut renales tubulos naturalem crism revocari, quam vasorum distensio, pororumque ductuum, atque emissariorum obstructio, aut compressio præpediebat. Galeni fere, & Avicennæ præclara est animadversio, qui observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus sanguine detracto egros & sudare, & mejere, & alvum deponere deprehenderunt. Statim vero, seu principio ineuntis febris ad missionem sanguinis veniendum esse, non in augmento, & statu, facit potissimum ea ratio, quod quo longius a febris initio detrahatur sanguis, eo facilius febris deteriore naturam acquirere potest, aut in alium graviores morbum definere, aut naturæ opus turbare coctiones, & separationes humorum peccantium molientis. Neque enim dubitandum est, quin febrilis commotio ad sanguinem expurgandum, naturalemque crism revocandam excitetur. Exemplum præclarissimum affert Pestis lethalissimus morbus, quæ certius perimit absente febre, quam præsentem, quæ ad mortiferum venenum debellandum, profligandum.

(1) Lib. 9. meth. med. 4.

dumque conducit. In acutis igitur febribus vix præterquam primis diebus, tuto utiliterque sanguinis missio celebratur. Ejusmodi enim sunt, ut celeriter citoque ad statum, & vigorem deveniant. Qua in re Celsus dicens, in magno impetu febris sanguinem mittere idem esse, ac hominem jugulari, minus placet. Experientia enim compertum est, vim & impetum febris nullo auxilio promptius atque efficacius venæ sectione edomari. Immo natura, quam intueri, atque admirari semper consultum est, docet, acutas febres copiosis hæmorrhagiis sponte supervenientibus facillime rundi, ac sanari. Quæ omnia egregie quadrant in Hippocratis præceptum: *In principis morborum, si quid tibi movendum videatur, move.* Hac enim via delentur illa præjudicia, quæ in augmento morbi in sui initio non jugulati in egros redundant, quæque natura a redundantis sanguinis sarcina non liberata minantur, impar ad id quod superest moderandum, ac concoquendum.

Ad eam mensuram, quæ & viribus, & temperamento, & vasorum distensionem conveniat.) Certa mittendi sanguinis mensura definiri non potest, sive ille una simplici venæ incisione, sive pluribus, & repetitis sit detrahendus. Ea autem non aliunde ferre, quam ex conferentia, & tolerantia est repetenda, quæ in varia potissimum ætate, temperamento, & morbi, febrisve specie, & uniuscujusque hominis idiosyncrasia varia est. Ecquis enim est, qui non videat, adultos, & media ætate constitutos facilius ferre copiosam sanguinis missionem, quam pueros adolescentes, & senes, plethoricos, quam graciles, febre ardente detentos, aliaque simili, in qua sanguis valde effervescat, inflammetur, aut inspissatus fuerit, aut ad coagulationem proximus, viresque sint validæ, quam lenta mitique pressos, in qua inertis humoris copia peccet, viresque sint infirmæ, eos qui ad operationem alacri animo accedunt, quam qui ad ejus mentionem expavescunt, contremiscunt, & animo interdum delinquant? Quare Wiliſium hac in re siquid sentio audiendum tarderem, dicentem æque graviter peccari in detractioe sanguinis nimis parca, ac in largiore. In ardentibus enim, & inflammatoriis parca sanguinis missio ut

plurimum magis nocet, quam juvat: E contra in remissis, & lentis non modo larga, sed etiam modica officere solet. Ubi vero sanguis larga manu sit detrahendus, non Priscos sectari tutum crediderim, qui authore Galeno (1) una vice, usque ad animi deliquium mittebant sanguinem ad restinguendam hoc pacto magnitudinem febrilis incendii. Quem morem utpote nimis prodigum, & periculosum, adnotante ipso Galeno, Medicos tanta liberalitate sanguinem mittere volentes ægros jugulasse, deseruerunt Moderni, Fernellii, ac Sennerti doctrinam sequuti, satiusque esse existimantes, missionem sanguinis repetitis venarum incisionibus celebrari, quarum intervallis recolliguntur vires, atque ad novam evacuationem ferendam fiunt alacriores, quam una vice tantum ad præsentem animi defectionem, quæ omni studio vitanda, ne vires ad sustinendam, ac profligandam febrem adeo necessariæ sic collabantur, ut fulciri postea, atque erigi nulla ratione possint. Quod magni etiam est momenti ad assequendum terminum salutarem phlebotomiæ, qui non ex coloris in sanguine proficiente mutatione repetendus est, ut præcepit Hippocrates, aut impetus ejus remissione, aut in melius mutatione, quæ nonnisi post insignem virium collapsum a summo sanguinis dispendio prodeunte contingerent, sed ex paulo ante memorata conferentia, & tolerantia facili.

XIV. *Mox aqua aut Noceriana, aut stillata ex Cichorio, endivia, malva &c. crebris & moderatis potionibus detur.*) Si alicubi est laudandus aquæ potus, maxime est in Synochis, & ardentibus febribus. Veteres Medici Hippocrates, Martianus, Galenus, Aretæus, Alpinus ceterique fere omnes de eo magnifice loquuti sunt, nec immerito, quia, ut inquit Galenus, *extinguit febrem, & naturam robustam reddit, ut deinceps per alvum, & sudorem expellat, quæ noxia sunt.* Mirum autem totum curationis opus absolvere consuevisse largissima potione aquæ frigida, qua æger pallidus, tremens totoque corpore refrigeratus evaderet. Id autem non paucis cautionibus adhibitis fieri præcipiebant, ut liquido constat ex Celso (2), qui præclare de cauto, & legitimo aquæ usu Medicos monens, *In summo, inquit, incremento est morbus ardens, utique non ante*

(1) Ibid. (2) Lib. 3. cap. 13.

te diem quartum magna siti ardente frigida aqua copiose præstanda est, & ad satietatem danda, qua pro medicamento utuntur: Uten- di modum deinde, & effectus innuit sequen- tibus verbis: Ubi factum est multa veste ope- riendus, & collocandus (nempe æger) ut dormiat, fereque post longam sitim, & vi- giliam, post multam satietatem, post infra- ctum calorem plenus somnus venit, per quem ingens sudor diffunditur, idque præstantissi- mum auxilium est. Cautiones denique subji- cit animadvertens, & docens: Sed in his tantum, in quibus præter ardorem nulli do- lores, nullus præcordiorum tumor, nihil pro- hibens, vel in pulmone, vel in faucibus non ulcus, non defectio, non profluvium alvi fuit: si quis vero in hujusmodi febre leniter tussit, is neque vehementer sitire debet, neque aquam frigidam bibere. Quia tamen cautiones ha- sce omnes adamussim servare difficillimum non solum visum est multis, sed illud etiam veriti sunt, ne in lethargum, hydropem, convulsionem, aliaque gravissima pericula ægrum conjicerent, mos aquam frigidam copiose exhibendi obsolevit ad hanc usque fere ætatem, in qua Neapolitani eundem non certis tantum finibus coercere contenti fuerunt, sed ad genus omne Synochorum, aliarumque acutissimarum febrium profligandum revocarunt. Diætam fere aqueam methodum aquam frigidam exhibendi ap- pellant, quæ in eo versatur, ut phialam singulis, vel alternis horis præsent per se- ptem, octo, & plures dies omni alio vi- ctu, ac remedio prohibito, ut colligi po- test ex libello, cui titulus, *Ragionamenti in- torno all' uso dell' acqua*. In Xenodochio S. Mariæ della Vita Bononiæ placuit pericu- lum facere celeberrimo Practico Marco An- tonio Laurenti, Archiatro Pontificio præ- stantissimo. Mirum autem licet cautiones paulo ante indicatas adhibuisset, neminem me vidisse, qui convaluerit. Quapropter satius, ac tutius cum accuratioribus Practi- cis existimaverim, aquam crebris, & mode- ratis potionibus dare vel simplicem si pu- ra, levis, & subtilis sit, quæ tamen non ubique facile occurrit, vel decocta cum hor- deo, pane &c. vel destillata ex Cichorio, endiv. acetos., & similibus, quæ refrige- randi intentioni optime favent: multo magis si acida omnia, sive ex vegetabili- bus, sive ex mineralibus petita admiscen- tur, quæ sanguinis partes figunt, & ejus

texturam quasi constringunt, unde illud etiam emolumentum in ægros redundat, ut serosa parte ab aliis secedente, atque ad Renes facile appulsa, urine copiosissime promoveantur.

XV. Sequens emulsio, ubi nidorosa ventri- culi cruditas &c. semin. quat. frigid. &c.) Fateor me justis laudibus æquare non va- lere saluberrimum nonnullorum morem, qui dum febris symptomata profligare stu- dent, ne ejusdem causam augeant, diligen- tissime cavent, per ea scilicet, quæ Sto- macho adversantur, fermentationes incon- gruas suscitando, digestionemque difficiliores reddendo, cujus indolis juxta Cl. Hoffman- num sunt nonnulla julapia sine connubio acidorum, electuaria, potiones dulces, emulsionem, & alia hujus nature facile fer- mentescentia. Saccharum, inquit ipse, cul- tro chymico dissectum ex una parte abit in spiritum ardentissimum, ex altera resi- dua in salem corrosivum: quid futurum in morbo stomachi apparatu? nempe id ma- li, ut in sulphurea & nidorosa cruditate intendatur estus, & sudor sanguinis, in acida vero corrodentis acrimoniæ spicula augeantur: unde non immerito sentit Aven- zoar, scribente Mercuriali, eos qui fre- quenter utuntur dulcibus vix servari posse.

XVI. Quod cum raro contingat, satius erit matutinis, & serotinis horis decoctionem in jure pulli &c.) Non uni refrigerandi in- tentioni inniti totam hujusce febris curan- dæ methodum, sed etiam diaphoreticis utendum esse tradit præcitatus Galenus. Quo loco questio occurrit inter Medicos. Nonnulli enim observatione edocti febrem hancce cum sudore, aut blanda exhalatione terminari, cogitantesque copiosam esse a- crium particularum in sanguine collectio- nem ob impeditam perspirationem, seu ob- structos poros cutis, quæ a diaphoreticis medicamentis extra corporis confinia educi possunt, eadem miris laudibus extollunt. Alii e contra existimantes tunc solum cum sanguinis cursus acceleratur, simulque e- jus partes attenuantur, compages earum solvitur, & universa massa rarefcit, sudo- rem promoveri, quod potissimum sulphu- reis, ac volatilibus particulis, quibus feta sunt diaphoretica, debetur, in sanguinem ingestis, eumque exagitantibus, non solum augeri febrem per diaphoretica sustinent, quam raritas atque effervescentia sanguinis fo-

fovet, sed illud maxime verentur, ne aut vasorum rupturę præ nimia distensione contingant, aut dolor capitis, somnus profundus, quę conjungi solent cum hac febre in phrenitidem, gravioresque morbos terminentur. Atque isti quidem a diaphoreticis cane pejus, & angue abstinendum esse haud dubie affirmant, quemadmodum Alexander Trallianus in homine plethorico propter enarrata pericula, quę aucta sanguinis effervescencia imminet, a balneorum usu abhorruit. Quęstio dirimi vix ulla ratione potest, nisi ad multiplex diaphoreticorum genus respicias, ac varium in variis operandi modum. Nemo ignorat, in diaphoreticorum censu primo recenseri sales omnes volatiles, iisque crassiores partes resolvi, sanguinis massam fundi, ejusque cursum accelerari veritati consonum est: Sequuntur plantę nonnullę salibus fixis una cum volatilibus particulis admixtis præditę, ut sunt Card. S. Scorzoner. &c. atque istis massam sanguinis exagitari, & aliquantulum rarefieri verosimile est. Sunt etiam omnia olea destillata, plantę aromaticę, concreta sulphura, quę subtili oleo, quo donantur, qua penetrando, qua solvendo, qua massam sanguinis exagitando, operari videntur. Virtus hæc maxime elucet in lignis sudorificis dictis, quęque crassiores sanguinis partes in solidarum partium interstitiis hærentes resolvendo, fixiorem omnem acorem corrigendo, atque sanguinis massam refermentando agere communiter reputantur: Alchalia omnia terrea, & crustacea acres, aut acidos succos absorbendo, a quibus sanguinis densitas, aut solutio pendet, nisi sudori, uti cętera solent, promovendo sint apta, ad eundem certe egregie disponunt: sunt tandem moderate acida, nitrata, & copiosę potiones calidę. Illis nimirum dissolutę sanguinis compagi congrua consistentia redditur, nimius sanguinis motus compescitur, fervor temperatur, partesque ipsius heterogeneę, ac morbosę a reliquis secedentes ad excretorios porulos justo applicantur, atque inde consequens facilius separantur: istis vero sanguini, solidisque partibus laxitas quędam conciliatur, serosęque partes una cum ipsius sero mixtę, ubi in sanguinem invecitę fuerint, ad minima cutis vascula copiosius delatę, facta blanda motus retardatione extra corporis confinia facile diffiantur. Ad sudorem enim, & cęteras excretiones obti-

nendas non solum moderatum sanguinis cursum adesse necesse est, sed etiam glandulas, unde ille secerni debet, satis laxas, & apertas. Nam si sanguis celerius, quam par est moveretur, serosę partes non solum applicare se justo possunt ad subcutaneas glandulas, sed cum aliis partibus commixtę non facile separari, inde nulla, aut parca secretio: quod exemplo præclarissimo demonstratur in iis, qui febrientes in principio nunquam sudant, utique vero in declinatione, nimio scilicet sanguinis cursu retardato. Quod si sanguis segnius, quam par est moveatur, non solum pauciores particulas ad excretoria vasa glandularum subcutanearum deferri contingit, sed serosum laticem ab aliis partibus ita apprehendi, ut ab earum nexu secerni non possit, hinc sudor aut nullus, aut parvus. Nisi glandulę satis laxę, & apertę sint, quā ratione, aut modo etiam disposito sanguine sudorem fieri dicamus? Hinc salubre Practicorum consilium, ad faciliorem sudoris exitum cutis poros frictionibus referare, corpus in convenienti calore detinere, sudantes vero ab omni aeris frigidioris afflatu, ne occludantur, munire. Si igitur de iis diaphoreticis sermo sit, quę sanguinis massam rarefaciendo, ejus cursum accelerando, exagitando operantur, ab illis sumus, qui eadem in Synocho respuunt, ceu quę aut nullum sudorem, aut nihil conferentem, & summo cum periculo eliciunt. Sin autem de iis loqui intelligant, quę absorbendo, simulque nimium humorum motum fervoremque compescendo agunt, uti fere rasur. matr. perlar. ocul. cancror. nitrum purissimum, aut stibiaturum, nec non decoctiones herbarum, quę ratione salis nitroso persimilis, refrigerantes dicuntur, & quę calidę exhibitę in sanguinem, & solidas partes agunt ea ratione, qua opus est ad sudorem obtinendum in nimio orgasmo, ac fibrarum tensione, tantum abest, ut adhiberi in Synocho non possint, ut nullo magis tuto, atque efficaci remedio optatam sudoris separationem obtinere valeamus. Apte cadit in hunc locum quod tradit Celsus; ubi sit nota sudoris venturi tum demum calidam aquam potui dari oportere pulsus salubris effectus erit sudorem per omnia membra effundere.

XVII. *Sudore vero non superveniente in progressu ad potiunculam ex aq. suc. Melis. &c.)*

¶ *Exc.*) Quandoque tamen contingit, ut sudor, blandaque exhalatio, quacum febris terminari solet, minime subsequatur. Tunc vero coctione jam facta peccantis materie, ad ea diaphoretica deveniendum est, quæ validius solvunt, fibrarumque elaterem præ morbi vi, ac diuturnitate languescentem alacriorem efficiunt, quæ fractas vires erigunt, recreant, confirmant, passimque cordialia, & cardiaca dici consueverunt, propterea quod vim motricem Cordis, & arteriarum excitant. Ejusmodi sunt aquæ stillatæ ex herbis grati odoris fragrantia insignitis; ut fere sunt aq. suc. Melis. rosar. Cinnam. confect. alcher. aliaque id genus, quæ momento fere temporis ac celerime permeant, viribusque fere integris ad Cor perveniunt testante Prævotio, & Rhodio in Septalium, atque experientia teste, quam in M. N. C. attulit Csholtius de Principe Brandenburgensi, cujus defuncti cadavere dissecto Cor spirabat suavitates odorum, qui afflantur ex aquis rosarum, cinnamom. confect. alcher. aliisque id genus compositionibus, quæ aliquot ante obitum dies fuerant propinatæ.

Card. S. Borragin. Exc. Cor. Cer. ph. pp. Exc.) Sunt etiam nonnulla, quæ subtiles habent partes, licet non satis odore, aut alia qualitate se prodant, ut Borrago, Card. Bened. Buglos. aliaque id genus, quæ hortus, & ager afferunt, deinde Animalium

ossa, cornua, dentes, lapis hystricis, bezoar orient. & occident. : ex Mineralibus inter cætera bezoarticum mineral. antimon. diaphoret. aliaque quæ magno pretio vendi solent, crumenis tamen divitum exhaustendis, quam sudoribus provocandis, & cordi confortando aptiora. Antimonium enim quamvis diaphoretici nomine insigniatur, sudori tamen promovendo minus efficax existere ingenue fatetur Wilisius, licet dyscrasie serosæ, & acidæ humorum in primis viis corrigendæ ratione calcis cujusdam, & terre salibus orbatæ cum fructu adhibeatur, dummodo legitime paratum sit, atque intra vitrea vasa ab externo aere bene munitum, & clausum fervetur. Secus enim emeticum evadere compertum est. An lapide bezoartico utamur? Sudoribus nempe eliciendis minus fortasse efficacem esse, quam vulgo creditur, candide scripserunt Hieronymus Mercurialis, & Hercules Saxonias. Quod non aliunde repetendum traderem, quam ex eo quod nonnulli factitium pro vero vendunt, occidentalem pro orientali, qui ab impostorum fraudibus sic adulterari consuevit, ut dolus vix cognosci possit. Cum tamen ipso Mercuriali fatente ex eo sit remediorum genere, quæ si non juvant, nec tamen officiunt, moderata, & mediocri dosi adhiberi potest pro ut res & occasio fert.

CAPUT III.

De Syncho putri, & Causo, seu febre ardente.

I. **M**Ajus, & diuturnius sanguinis vitium, quam in Syncho simplici Synochum putrem essentialem facit.

II. Quod tunc contingit, cum vel omnes partes massam sanguinis constituentes a se invicem segregantur, solutoque earum nexu in massulas coalescunt, vel cum tenuiores tantum, & biliosæ.

III. Hinc Synochi in sanguineam, & biliosam divisio: illam a putredine totius massæ sanguinis, hanc a tenuiorum biliosarumque oriundam.

IV. Illam plenitudo comitatur cum tenuitate, & lentore simul conjuncta, hanc vero cum acredine.

V. Acredo porro sanguinis insignis facta conjuncta cum ipsius tenuitate, & solutione

Causum seu ardentem febrem legitimam gignit: conjuncta vero cum crassitie, visciditate Causum notham, quæ levior etiam est.

VI. Constat hinc, hætenus enarratas febres easdem remotas causas agnoscere plus minus intensas.

VII. Eadem hinc symptomata, quæ simplicem Synochum, etiam putrem comitari solent: graviora tamen, & urgentiora: præviis interdum rigor quidam, & horror, quem postea sequitur calor non unius gradus, sed valde acris, urens, & mordax, maxime in Synochi specie, quæ biliosa appellatur, sine paroxysmis, & exacerbationibus continenter durans usque in finem, cum pulsu celeri, crebro, inequali, urinis initio flammeis, & crudis, cephalalgia, vigiliis, delirio, magna

membrorum lassitudine, pustulis ad ambitum corporis.

VIII. Causi legitimi idea designatur ex febre acutissima continua essentiali conjuncta cum intensissimo calore, ac siti intolerabili, lingua arida, nigra, igneo faciei ardore, oculorum, cutis, ejusque squallore, & siccitate, pulsuum frequentia summa, ac inequalitate, lotio biliosissimo, spiratione densa, & difficili, doloribus membrorum acutis, & viscerum, atroci delirio, mentis stupore, insomniis terrificis, irrequieta corporis agitatione, interdum inflammatione viscerum.

IX. Si hæc omnia comperiantur minore cum gravitate, & intensione ægrum adoriri mollioris habitus succi plenum, Causo notha teneri censendum est.

X. Synochus putris semper periculosa & anceps febris est, præsertim cum urinis sine hypostasi, aliisque cruditis signis invadens, & in quarta non apparentibus concoctionis inditiis, etiam longa.

XI. Synochus putris, in qua urina ab initio pallida apparet, & æstuosa vel rubra, & de repente contrarios colores induit, pessima, & si biliosus vomitus, singultus, icterus, extremorum refrigeratio, animi deliquium, virium prostratio insignis superveniat, ante septimum diem celeriter necat.

XII. Solum largus sudor, aut urina, aut narium hæmorrhagia, aut abscessus die critico apparens spem faciunt salutis.

XIII. In Synocho putri sanguinea præmisso laxante Clystere sanguis repetitis vicibus detrahatur, ut in simplici: in biliosa parcius, & plerunque non nisi in inflammationis periculo.

XIV. Aquea, refrigerantia, acida, nitrosa, ut in Synocho simplici hic repetenda.

XV. Ubi criseos per sudorem futurae inditia præsto sint, diaphoretica, & cardiaca, quæ Synochi simplicis remedia sunt, eximiam hic quoque navabunt operam.

XVI. Coctionis signis apparentibus, urina scilicet nebulosa, & turbida, nec colliqutione prohibente leve purgans egregie confert: exemplo sit. ℞. Flor. Caf. r. e. unc. i. tar. solub. ℥ i. Semin. anis. pul. ℥ i. M. f. placen. vel boli. quibus superbibat æger Serum lactis, aut jusculum larga copia. Vel Tamarind. incis. unc. i. f. Ser. lactis Lib. i. f. a. ebullitio levis, ad colaturæ syrup. violar. unc. .s. f. potus.

XVII. In Causo seu febre ardente venæ

sectio etiam in biliosis, calidis, siccis, graciliorisque structuræ hominibus, in pueris, & senibus, in præsentia vomitus diarrhææ, aliarumque enormium evacuationum licet in modica quantitate, & si libet ex sola salvatella celebretur. Constat hinc, quam promptum, & liberalem esse Medicum oporteat, ubi nihil prohibere videatur.

XVIII. Aqua moderatis haustibus per intervalla, nec multum frigida ægris propinetur.

XIX. Ne multum frigida quidem ventri, & hypochondriis admoveantur.

XX. Acida, nitrosa, diaphoretica, cardiaca, purgantia paulo ante dictis cautellis ad amissum servatis, adhibeantur.

XXI. Vesicantia nonnisi in febre ardente notha, vel inflammatione aliqua comitata a crassitie, & lentore humorum oriunda, ubi cætera nihil profuerint, applicentur.

XXII. Conclave aliquando apertum servetur præsertim si Sirius ardeat.

C A P U T III.

De Synocho putri, & Causo, seu febre ardente.

I. **M**Ajus, & diuturnius sanguinis vitium, quam in Synocho simplici, Synochum putrem essentialem facit. Absoluta febrium simplicium consideratione, de putridis ex ordine erat agendum. Hæc ut supra dictum est in continuas, & intermittentes distinguuntur: continuæ rursus in continentes seu Synochos, & remittentes. Continentes unico quasi circuitu absolvuntur vario caloris gradu, & intensione prædito. Vel enim equalis a principio ad finem egros affligit, aut paulatim augetur & crescit, aut paulatim imminuitur, uti de Synocho simplici contingit. Hæc rursus vel essentielles sunt, vel symptomaticæ, & essentielles iterum vel solitariae, vel comitatæ, cum aliquo scilicet vitio conjunctæ, a quo peculiare nomen, & denominationem accipiunt, quasque repetere operæ pretium non est, cum instituti nostri ratio postulet, ut de Synocho putri essentiali, & solitaria dicamus de ea febre in qua sanguinis, humorumque crasis altius, quam in Synocho simplici referatur, ac pervertitur, quamque illud sanguinis humorumque vitium, quod Veteres putredinem dixerunt, claram fecit.

II. *Quod tunc contingit, cum vel omnes partes massam sanguinis constituentes a se invicem segregantur, &c.*) Putredo hæc porro in duas species a Galeno, & Veteribus dispescitur: alia quidem sanguinis, alia bilis, unde duæ Synochi species a duplici causa eam faciente sanguinea, & biliosa statutæ fuerunt. Quo loco quæstio orta est inter plerosque Veterum. Alexander referente Riverio, aliique sanguinem sub propria forma nequaquam mutari posse existimant: ubi sanguis putrescit, vel putrescere secundum tenuiores partes, scilicet bilem, vel crassas, scilicet melancholiam. Si primum contingat, febrem putridam fieri, sin alterum, quartanam: atque hi quidem Synochum sanguineam, quæ fit a putredine sanguinis sub propria forma mutati, inficiari non dubitant. Alii vero Galenum sequuti, quos inter Avicennas, Argenterius, Capivacius eminent, contrariam opinionem sustinent, immo Avicennas ipse Galenum carpit, quod sanguineam febrem omiserit (1). Qua in re tamen deceptum fuisse Avicennam dubitare nemo potest, qui Galeni monumenta diligenter perpendens deprehendit duas Synochi, seu continentis febris species, alteram ex sanguine putrescente memorasse (2), alteram ex bile putrescente in majoribus vasis explicasse (3). Hos in præsens sequimur. Quomodo autem fiat, satis dilucide explicavit Hippocrates in libro de veteri Medicina docens: *Inesse in homine & amarum, & salsum, & dulce, & acidum, & acerbum, & fluidum, & alia infinita &c. atque hæc quidem iusta, ac inter se temperata neque conspicua fieri, neque hominem ledere*. Quæ si sano modo interpretemur liquet, ut alibi dictum est (4), nihil aliud significare voluisse, quam multis, ac variis principiis humani corporis alligatis mutuo ac firmiter connexis optimum, ac perfectum valetudinis statum constitui. Quo autem loco subdit: *Ubi vero horum quidpiam secretum fuerit, atque ipsum in se ipso steterit, tunc & conspicuum est, & hominem ledit*, nihil aliud inferre voluisse, quam dissolutionem illius nexus, ac vinculi, quo pro optima valetudine

constituenda alligari mutuo, ac firmiter conjungi debent varia illa genera partium, quibus cum fluida nostri corporis, tum solida componuntur. Modi autem, quibus dissolvi potest nexus ille, plures sunt, si de sanguine præsertim dicamus. Cum enim sanguis diversis particulis constet salinis, sulphureis, terrestribus, crassis, volatilibus, aereis, aliisque nobis fortasse ignotis, si forte contingat, ut salinæ, & tartareæ partes a sulphureis partibus separentur, & in crystallos coeuntes sensibiles fiant, vini ad instar sanguis acescit. Si sulphureæ partes a tartarearum vinculo expeditæ, & cum sale primigenio intime unitæ in majores massulas concrecant, uti vino sic sanguini insignis acredo conciliatur. Si non solum salinæ, sulphureæ, tartareæ partes, sed fere omnes a mixtione naturali dissolvantur, & a qua sanguis temperabatur, ut egregie animadvertit Martianus in adnotationibus in Hippocratem, & in novas, majoresque massulas coalescentes totæ sensibiles fiant, quemadmodum vinum & odore, & sapore, & cæteris omnibus qualitatibus labefactatur, & corrumpitur, simili prorsus ratione sanguis sub propria forma mutatur, ac perfecte putrescit.

III. *Hinc Synochi in sanguineam, & biliosam divisio: illam a putredine totius massæ sanguinis &c.*) Ex his liquido constare arbitror, tunc cum sanguis perfecte putrescit, fieri Synochum putrem sanguineam, cum imperfecte putrescit, & ob exaltationem tantum, ac prædominium sulphurearum, tenuiorumque partium, quæ ad bilis naturam Veterum magis accedunt, fieri Synochum biliosam: Propterea quidquid de ista Veterum opinione de sanguine, aut bile putrescente in majoribus vasis nonnulli senserint; non sine ratione putris Synochi in sanguineam, & biliosam distinctionem inductam fuisse, cum illius causa proxima sit putredo totius massæ sanguineæ, hujusce vero putredo bilis, & prævalentia.

IV. *Illam plenitudo comitatur cum tenuitate &c.*) Duo sanguinis vitia, quæ ipsius plenitudo comitatur, hoc tamen discrimi-

I 2

ne,

(1) Cap. 8. & 9. lib. 2. de differ. febr.

(2) 2. meth. cap. 1. & 9. nec non 9. meth. cap. 3. & 5.

(3) 2. de differ. feb. cap. 2. & 2. de cris. cap. 6.

(4) Aph. lib. 3. cap. 9. com. 11.

ne, quod sanguinea putredo cum tenuitate quidem, sed crassitie simul, visciditate, & lentore simul, pituitam, aut Melancholiam dicebant Veteres, conjuncta est: biliosa vero cum acredine. Quod non levis momenti est ad assequendum, qua ratione fiat, ut Synochus sanguinea minus anceps, & periculosa sit, quam biliosa: plenitudo enim simul cum crassitie sanguinis facile tollitur, tenuitas vero cum acredine corrigi non facile potest, unde ad graviores aliam febrem Causum seu febrem ardentem via sternitur, de qua mox est agendum.

V. *Acredo porro sanguinis insignis facta conjuncta cum ipsius tenuitate, & solutione &c.*) Quenam sit causa febris ardentis dubitatur. Sunt enim qui cum in ea sint opinione, ut credant, tunc cum bilis tantum peccat, fieri Synochum biliosam, cum vero pituita, melancholia, alique humores simul vitiantur, Synochum sanguineam excitari, bilem esse causam caloris, pituitam & melancholiam ejusdem subjectum, remotam vero causam putris febris esse dissolutionem nexus ac vinculi, quo mutuo alligabantur predicti humores, firmiterque connectebantur: affirmare non dubitant, tunc cum bilis in dissolutione alios humores superat, oriri febres acutas, & continuas, ubi bilis excedit, pituita vero modica, febrem ardentem procreari. Hæc fere est Hippocratis opinio de natura hominis (1), ubi multam, & siccam bilem accusat, & Martiani, qui multam siccam bilem cum aliqua portione pituitæ præten- dit. Alii e contra existimant, causam febris ardentis legitimæ esse bilem flavam in majoribus vasis viscerum naturalium putrescentem, eandem vero pituita mixtam, vel phlegma falsum, nothæ. Hi fere sunt Galenus, & Avicennas. Cum his pugnarunt Recentiores Medici, quos inter Etmullerus eminet, qui non aliam esse ardentis febris causam præten- dit, quam salem volatilem, acrem, & oleosum, subdens ubi oleum parum excedat, calorem insignem in febre suscitari. Si posito tantisper supercilio sedulo, & accurate ad opinionum momenta attendatur, ecquis continere se poterit, quin Veteres, Recentiores, & qui successu temporis floruerunt eximios viros altiori voce redarguat, ceu

qui novarum rerum studiosi controversias sic persæpe tractare solent, ut lis sit potius de nomine, quam de re? Cum enim dicit Galenus, & Avicennas, legitimam ardentem febrem fieri a bile flava, notham vero a bile flava cum pituita, vel phlegmate falso, an in diversam ivere sententiam ab illa, quam Hippocrates pronuntiavit bilem cum modica portione pituitæ accusans? Quid aliud sui illius salis volatilis, acris, oleosi, quem tanta cum pompa invexit Etmullerus, nomine veniat, quam humor ille acris, & mordax, quem bilem Veteres nominarunt? Si dissolutionem bilis, aliorumque humorum a naturali mixtione perpendamus, cujus meminit Hippocrates, ac dicamus, sic differre a putredine Galeni, quemadmodum causa differt ab effectu, credo equidem fore, ut nihil quod commenti sit pronuntiemus. Dissolutio nempe humorum est putredinis causa: putredo dissolutionis effectus. Dissolutione nexus ac vinculi, quo in naturali statu alligantur mutuo, & firmiter connectuntur partes sanguinem constituentes, tollitur ea humorum temperatio, in qua optima sanguinis crasis sita est, inde consequens, aut putredo contingit, aut ea ratione humores alterantur, qua ad putredinem accedunt. His ita constitutis illud extra omnem dubitationem affirmari posse videtur, cum Causus, seu febris ardens non ita distet a Synocho putri, videaturque ab ipsa, intentione, & vehementia potissimum distinguui, ut propterea a nonnullis Synochus biliosa, Synochus ardens, & Causus sine periodo appelletur, ad differentiam videlicet alterius Causi, seu febris ardentis, quæ alternis diebus exacerbari a nonnullis reputatur, ejusce causam eandem ipsam esse acredinem, quæ Synochum biliosam comitatur vehementiorem, intensioremque factam, quæ cum tenuitate nimia, ac solutione sanguinis conjuncta est, vel ejusdem crassitie, visciditate, ac lentore. Si primum contingat, oriri febrem ardentem legitimam, sin alterum, notham, ut in Symptomatum explicatione clarius apparebit.

VI. *Constat hinc, hætenus enarratas febres easdem remotas causas agnoscere &c.*) Cum Ephemera, Synochus putris, Causus gradu differant inter se, easdem remotas causas

fas agnoscere debere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Si enim de vigiliis intensis, de inedia sermo sit, consumptis spirituosus sanguinis partibus, salinas, crassas, terrestresque partes, ac sulphur adustum congregari, sanguinem acrem, ac biliosum evadere demonstratum est: Si de insolatu, aere nimis calido, sanguinem fundi, ac rarefieri, interdum inspissari, & cogi: si de abusu vini, liquorumque spirituosorum, nec non ciborum acrium, & calidorum, de exercitationibus violentis, eadem plane phænomena exoriri: Mitto ventos australes, aut boreales sanguinem aut plus æquo rarefacere, atque expandere, aut cutis poros obstruendo, eundem ad motum difficiliorem reddere: nullam mentionem facio plethoræ aut ad vasa veræ, aut ex vasis, quam hæmorrhagiæ alicujus suppressio inducit. Quid aliud restat, quam ut vehementius agentes sanguinis, humorumque crasim ea ratione afficiant, qua vel totæ particulæ sanguinis massam constituentes a naturali mixtione secedant, aut tenuiores tantum, biliosæque majorem in modum exaltatæ, & cum sale primigenio intime mixtæ insignem acredinem sanguini concilient, unde juveni, ac in media ætate constituto homine, in quo sanguis abundat, & effervescentia, aut Synochus sanguinea, aut biliosa, aut Causus, seu febris ardens excitetur?

VII. *Eadem hinc symptomata, quæ simplicem Synochum, etiam putrem comitari solent &c.*) In Syncho sanguinea tenuitatem quamdam humorum adesse cum crassitie, visciditate, & lentore conjunctam supra dictum est. Id ipsum viscidum, & lentum ad fines arteriarum initio hærens, ac subitam acrium, ac sulphurearum solutionem impediens, illud ipsum est, quod rigorem, aut horripilationem procreat, ad differentiam Synochi biliosæ, quæ cum tenuitatem pro causa agnoscat cum acredine conjunctam, nullo prævio rigore, & horrore incipit, & usque ad finem sine paroxysmis, aut exacerbationibus continenter durans, subsequente calore pro varietate causarum diverso, mitiori quidem in sanguinea propter dictam crassitiem, ac visciditatem, qua tenuiorum, biliosarumque vis, & energia nonnihil retunditur, ac infringitur, majore tamen, quam in E-

phemera, & Syncho simplici, quæ a sola plenitudine, æstuque sanguinis proficiuntur: valde acri, urenti, ac mordaci Syncho biliosa, quam tenuitas, & acredo jam memorata procreat. Acris hæc sanguinis, & humorum intemperies plus minus vellicans, ac mordens Cor, & arterias, easdemque ad celeres, crebras, & interdum inordinatas contractiones sollicitans pulsus celeritatem, frequentiam, & interdum inæqualitatem facit.

Urinis initio flammeis, & crudis &c.) Serum, ac lotium urinarium inflammans, crassiorumque partium constrictis renalibus tubulis, secretionem impediens, urinas flammeas, & crudas gignit. Hæc ab urinis signa ita attendit Sennertus, ut absque iis, vel crudis initio, vel parum coctis nullam Synochum febrem haberi velit, adeoque putrem non esse, si integras coctionis notas initio urinæ præferant. Cavendum tamen ne solæ præ oculis habeantur urinæ, sed una cum ipsis cætera perpendi debent, quæ Synochi putris naturam luculentius exhibent; ejus generis sunt fere quæ trado.

Cephalalgia, vigiliis &c.) Meninges ea ratione stimulans, qua nervea filamenta, quibus contexta sunt, in validiores tremores agantur, atque tristi sensatione afficiantur, Cephalalgiam: nervos sic concutiens, ut eorum poruli ductus, atque emissaria collabi nequeant, atque spiritibus Animalibus viam, exitumque in organa sensuum internorum, externorumque præcludere, vigiliis: nerveas Cerebri fibrillas ad inconcinnos, atque inordinatos motus excitans, spiritus ad turbas, cæcumque furorem, atque impetum, deliria: universum nervorum genus male torquens, membrorum lassitudinem producit.

Pustulis ad ambitum corporis.) Uno verbo præ vi stimuli sanguinis cursum adeo vehementer accelerans, ut non solum serosæ partes a lymphaticis vasis secernantur, sed valde attritæ ipsæ globulosæ penetrent, atque extra corporis confinia sese altius insinuent: cum vero rapida circulatione trajectæ per poros, ac meatus cutis transpirare non possint, intra cutim colligi, atque hæere coguntur, collectas, hærentesque acredine sua partes intercutaneas corrodere, atque propterea pustulas ad ambitum corporis conspicuas cie-

re,

re, quæ in Synocho simplici minime apparent.

VIII. *Causæ legitimi idea designatur ex febre acutissima continua essentiali.*) Causi nomen ambiguum est, cum ab Hippocrate, Galeno, aliisque generice tantum consideretur, & febris quæ oritur cum vehementi siti, & calore, quæcumque fuerit ejus causa vel propria unius alicujus inflammati visceris causus appelletur. Omnia enim febrium genera, & schemata ingredi reputatur, nunc scilicet continuæ simplicis, nunc periodicæ cum exacerbationibus, & recursibus manifestis, modo remissione, modo cum intermissione, aliquando cum notis malignitatis, hinc lypiriam ipsam, in qua exteriora frigent, interiora uruntur, minime excipiunt. Proprie tamen accepta intelligitur febris omnium acutissima, si pestilentialem excipias, continua, periodorum expers, atque a principio ad finem egros equaliter affligens: essentialis, seu quæ ab inflammatione viscerum non dependet. Quod diligenter tenendum est, ne in illorum errorem incidamus, qui inflammatoriam febrem Causo ceteroquin æmulam satis apte non distinguentes ejusdem raritatem non sine admiratione solent accipere.

Conjuncta cum intensissimo calore, ac siti intolerabili &c.) Ob id ipsum, quod intensissimus calor hanc febrem comitatur, Causon græce dicitur, latine febris ardens, quam in legitimam, & notham dispescit fere Hippocrates (1), ejusque febris proprios characteres, ac notas designavit accurate loco citato, & alibi (2), atque inter affectiones, quæ legitime propriæ sunt, calor adeo intensus recensetur, tantaque sitis patientes vexans, ut ab Hippocrate τὸ πῦρ, idest ignis appellari meruerit, quæ symptomata potissimum ab intensissimo efflu sanguinis effervescentis, partesque omnes in primis linguam adurentis enascitur: Orbata enim roscido imbre salivalis lymphæ, sulphureque tenuissime bilis, & fuliginum e pulmonibus erumpentium torrefacta quasi carbonis instar arefcit, & nigricat, inde sitis intolerabilis, & summa bibendi necessitas.

Igneo faciei ardore, oculorum, cutis, ejusque squallore.) Ab insigni vero sanguinis

acredine cum ipsius tenuitate, ac solutione conjuncta, ob sulphureas volatiles, tenuioresque particulas acutissimis salium urentium spiculis copiose instructas, quæ in Causo dominantur, & quæ proinde sanguinem, & spiritus in furorem agunt, atque solida, Cor præsertim, & arterias irritant, mordent, & interdum convellunt, nerveas Cerebri fibrillas, pulmones, & partes respirationi inservientes ad inconcinnas atque inordinatas contractiones sollicitant, viscera omnia, universum nervorum genus extorquent, hinc pulsus frequentia, inæqualitas, spiratio densa ac difficilis, dolores acuti membrorum, deliria, aliaque symptomata proficiscuntur gradu, & intentione diversa ab iis, quæ Synochum biliosam comitantur, ut unicuique memoria repetenti superius tradita apparere facile potest.

Interdum inflammatione viscerum.) Animadversione dignum est, inflammationem viscerum nostri corporis sic cum Causo legitimo conjungi, ut nec inflammatio sit causa febris, nec febris causa inflammationis, sed ab accidentali causa exoriat. Cum enim sanguis, ut paulo ante monuimus, ea acredine, ac tenuitate peccet, ut Cor, & arterias irriter, mordeat, & interdum convellat, acris vero, tenuis, solutique sanguinis sit vasa etiam minima penetrare, eadem facile convelli contingit, inde consequens in aliquibus consistere, & quamvis tenuis sit, ob crispaturam tamen, convulsionemque vasorum insignem, eorum diametris angustatis ea ratione hære, qua opus est ad inflammationem excitandam: quæ inflammatio non est causa febris, neque a febre producitur, febrim tamen ipsi adaugendæ opportunissima existit. Sanguis enim in aliqua parte diu subsistere non potest, quin ejus componentes partes magis a se mutuo solvantur, atque secedant, subtiliores avolent, crassiores vero remaneant, ac corrumpantur. Quæ dum fiunt, acres, volatiles, sulphureas particulas mirum in modum exaltatas, atque in universam sanguinis massam diffusas agitationem, furorem, atque hinc febrem, aliaque symptomata adaugere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

IX.

(1) lib. de vict. rat. in mor. acut. n. 34.

(2) Ibid. n. 55.

IX. Si hæc omnia comperiantur minore cum gravitate, & intensione ægrum adori-ri.) Febris ardens notha, & minus vehemens, & magis familiaris esse solet, quam legitima, & exquisita, quæ & rarius occurrit, nec tam facile molliora corpora, & succi plena, sed graciliora potius, & siccioris habitus temperamenta, calidiorique Cœlo, & clymate utentes invadit. Ubi autem invadit notha febris ardens minore cum gravitate, & intensione se prodere, facit potissimum ea ratio, quod acres, sulphureæ, volatilesque sanguinis particulæ a crassitie, visciditate, quam pituitam, & melancholiam dicebant Veteres, irretiuntur, earumque vis, atque energia, ut de Syncho sanguinea dictum est, retunditur, atque infringitur.

X. Synochus putris semper periculosa, & anceps febris est, præsertim cum urinis sine hypostasi &c.) Galeni fere doctrina est, omnes febres putridas periculosas esse. Quod non aliunde repetendum esse facile judicaverim, quam ex eo quod dissolutus nexus, ac vinculum, quo partes sanguinis massam constituentes alligari mutuo debent, firmiterque connecti, non facile refici potest, ac restaurari: quemadmodum nonnulla alia humorum vitia corrigi possunt. Cæterum eam, quæ cum signis cruditatis invadit, adhuc graviolem esse facilius innotescet, si cruditatis, & concoctionis signa prius exposuero: Hæc autem omnia paucis complexus est Boerhaavius (1): Cruditas, inquit ipse, agnoscitur primo ex vigore morbi durante, vel incrementum, 2. ex augmento assiduo symptomatum, 3. ab exercitio functionum adhuc valde læso, 4. omnium optime ex recessu humorum circulantium secretorum, excretorum, & excrementorum a statu sano quoad copiam, vel qualitates, unde in sudore, lacrymis, muco, saliva, sputo redditis per vomitum, bile, fece alvi, urina..... indicatur: contra vero, subdit ille, coctio cognoscitur primo ex quiete morbi, ejusque decremento, viribus vitæ interim constantibus, vel etiam incrementibus, 2. a sedatione, imminutioneque symptomatum concomitante vitæ robore, 3. a restitutione functionum in integrum, 4. ex similitudine humorum circulantium secretorum, excretorum, excrementorumque cum naturalibus. Ita Boe-

rhaavius. Inter hæc præcipuum, quod aut cruditatem, aut concoctionem significet, urinam eminere haud intutum crediderim pronuntiare. Cum enim urina docente Galeno (2) naturalis sit illa, quæ in substantia est mediocris, quantitate assumptæ potioni respondens colore subrufo, aut subflavo cum hypostasi alba, lævi, & æquali, apparet manifestissimo, tunc cum aliqua ex his conditionibus urinæ deest, a naturali statu recedere. Si deest hypostasis, cruditatem, si præsens e contra sit, concoctionem indicari. Cum enim nulla in urina contenta conspiciuntur, inditium est, partes contenta constituentes per liquorem urinæ moveri libere non posse, & ad sua loca confluere, in quo fere cruditas consistit: Cum vero primum nubecula apparet, quæ ex partibus levioribus, & tenuioribus constet, inditium est, aliquid in corpore solvi, atque ut ait Hippocrates, quod non fluebat, fluere, adeoque coctionem inchoari: si nubeculæ suspensio succedat, inditium est, non solum partes mobiliiores subtilioresque fluere, & excerni, sed etiam graviores, minusque mobiles, eoque magis si sedimentum, seu hypostasis tandem superveniat, quæ ex gravissimis, & minime omnium mobilibus partibus constituitur, in quo potissimum coctio sita est. Cum igitur temporis diuturnitate opus sit naturæ ad cruditatem tollendam, fieri quidem potest, ut si febris non admodum vehemens, & acuta sit, viresque validæ, ac constantes aliquando concoctio salutis præsagium succedat. In vehementi vero morbo continuo durante, vel incrementum, ut ait Boerhaavius, item assiduo Symptomatum augmento, atque functionum læsione, viribus infirmis, ac languidis existentibus æquis coctionem tuto, & cito evenire posse confidat?

XI. Synochus putris, in qua urina ab initio pallida apparet, & æstuosa, vel rubra, & de repente contrarios colores &c.) Cum in hac febre urina tenuis est, crassas partes in aliqua corporis parte decumbere indicatur, quemadmodum si rubra primum sit, & fiat tenuis, ramosas, ac crassas partes, quæ cum sanguine intime mixtæ erant, & cum urina segregabantur, alicubi subsistere, atque herere censendum est. Ubi in Cerebro, aut in aliis visceribus sub-

(1) Aph. 925. (2) I. de cris. cap. 12.

subsistat, nonne justus subrepat timor, ut aut Cerebri, aut aliorum viscerum inflammatio superveniat? Quid si biliosus vomitus, singultus, aliaque dira symptomata superveniant? Omnium enimvero gravissimam, & acutissimam, pestilentiali excepta, esse ardentem febrem supra monuimus. Fit hinc, ut celerrime, aut in salutem, aut mortem terminetur. Quenam vero salutis spes, si symptomata, ex quibus potissimum desumenda sunt presagia (neque enim in se ipsis solum hæc febres sunt considerandæ) adeo seva sint, ut colliquationem totius massæ sanguinis, atrabiliarem dyscrasiam, spirituum profligationem, languentem Cordis vim manifestissimo evincant? Aptius ne periculi magnitudinem, quam ex symptomatum sevitie, & virium debilitate estimaveris? Bilioso vomitu, singultu, ictero, extremorum refrigeratione, animi deliquio quid gravius esse potest, aut pro egrorum nece validius?

XII. *Solum largus sudor, aut urina, aut narium hæmorrhagia, aut abscessus &c.*) Crisim cum dicimus, irritationem potissimum quamdam a materia morbifica indutam intelligimus, ob quam humorum motus determinatur ad illam extra corporis confinia eliminandam. Materies vero ad hanc excretionem disposita dicitur critica, quæ cum insignem quamdam in motu humorum perturbationem, atque sensibiles in egro molestias soleat promovere, dum a reliquarum partium nexu, ac vinculo secerni incipit, moveri, ac circumduci, probe est distinguenda a Symptomatibus, quæ a causa morbum faciente, morbo ipso, vel materiæ cruditate profiscuntur. Quoniam vero coctio crisim antecedit, nonnulla ad propositæ rei statum melius assequendum decoctionis essentia sunt explicanda. Coctionem igitur fieri dicimus, cum materia morbifica ad eam molem, figuram, cohesionem, & mobilitatem redigitur, qua egri minus læduntur, ac morbus mitescit: quod tunc contingit, cum materia morbifica ita in suis affectionibus mutatur, ut reliquarum humorum partium naturam plane induat, atque propterea in earum constitutionem recepta sine ulla evacuatione resolvatur: vel cum reliquis partibus confusa cum sit, ac morbum efficiat, ab earum nexu solvitur, & ad eam

magnitudinem redigitur, qua per canales fluere possit, atque per insignes excretionum vias eliminari: hæcque mutatio dispositio est ad crisim salutarem cum aliqua semper evacuatione conjuncta. Quoniam vero in ægrotante utcumque affecto quamdiu vivit, sanguis per cor, pulmones, & Cerebellum, si Willisium audimus, circulum suum conficit, crassas hinc humorum partes circulari hoc motu attenuari interdum contingit, solidas & aqueas atteri, nimium inter se cohærentes exsolvi, quæque nimis fusæ, & solutæ sunt e contra misceri, uno verbo coctionem subire: Crisis propterea etiam in desperatis fere morbis supervenit, a qua subita salus enascitur. Non eodem vero modo in omni morbo crisis contingit: nam cum salutaris crisis coctionem sequi debeat: coctio vero pro varia potissimum sanguinis textura variare possit in diversa ætate, sexu, temperamento, regione, tempestate, anno, & epidemica constitutione diversa, fieri non potest, ut ejus particulæ in sua figura, mole, cohæsione, mobilitate, aliisque affectionibus sic mutatæ, neque lædere possint, atque ad excretionem aptæ sint, ad easdem semper glandulas determinantur, sed in alio quidem ad renales, aut subcutaneas, quod sæpe contingit, in aliis ad alias, unde aut urina, aut sudor, aut alia excretio oboritur. Quod si morbifica materia in eam magnitudinem, aut parvitatem redigi nequeat, qua vasorum, quæ excernendis humoribus dicata sunt, orificiis respondeat, tunc non urina, aut sudor, aut alia ejusmodi excretio subsequitur, sed vel hæmorrhagia, aut abscessus, quæ licet salutares crises sint, minus tamen proprias appellare non dubitavit Baglivus.

Die critico apparens.) Uti varia est criticæ evacuationis materia, ita varium esse criseos tempus necesse est. Cum enim, ut paulo ante dictum est, salutaris crisis coctionem sequi debeat, coctio vero pro ætatis, sexus, temperamenti, aliarumque affectionum diversitate non eodem temporis spatio absolvi possit, sequitur etiam, crises ocysus, aut serius contingere oportere. Experientia tamen testis est, morbificam materiam spontaneo naturæ motu ad separationem moveri certis quibusdam diebus, quos Veteres fere Medici criticos nuncupaverunt. Ejusmodi sunt quaternarii usque

que ad vigesimum, a vigesimo autem usque ad quadragesimum septenarii. Sæpe enim observatio nos docet, in iis morbis, in quibus mutationes, & crises manifestæ sunt, peccantem materiam vel secerni, vel contra agitari, & confundi die tertio, quinto, nono, undecimo, quartodecimo, vigesimo, vigesimoseptimo, trigesimoquarto, quadragesimo. Ita observatione compertum est, Ephemeræ legitimas viginti quatuor horis desinere, tertianas simplices septenis circuitibus, Synochos simplices quatuor diebus, vel quinque. Quare si mutatio vel crisis futura sit intra viginti dierum tempus, si quaternarii attentione æstimentur, crismus inditia pervidere facile poterimus, cum in iis sine eorum aliquo materia moveri soleat usque ad vigesimum. Sin ultra vigesimum sequutura sit, & diligenter examinentur septenarii, usque ad quadragesimum crismus signa facile apparebunt, cum in iis plerunque soleant præluere. Plura in hanc rem habentur apud Hippocratem in aphorismis, prognosticis, prouteticis, & coacis, quæ ex fonte legi malumus, quam hic referri.

XIII. In Synocho putri sanguinea præmissa laxante Clystere.) Deterrimum illorum morem, qui audito febris nomine cathartica medicamenta ægris præscribunt e medio tollere, quantum nobis licuit conati sumus, cum de Synocho simplici ageremus. Acres enim stimulantisque particulas ingerendo, inde consequens agitationem sanguinis, solidarumque partium irritationem inducendo febrem adaugere posse, aut confirmare ostendimus. Quod si discriminis plenum est cathartici uti medicamenti in ea febre, quæ inflammationis periculi expers est, quanto magis erit in Synocho putri sanguinea, quam plethora insignis comitatur? Qua ratione, aut modo fieri dicamus, ut exagitato sanguine, irritatisque solidis partibus, inflammatio non subsequatur? Si alicubi igitur tutus est Clysterum usus, maxime est in putri Synocho sanguinea ad pravas, incongruasque sordes in intestinis hærentes extra corpus eliminandas, aliisque medicamenti, quæ morbi causam remove valent, aut corrigere, viam sternendam. An in vigore morbi, graviorumque symptomatum præsentia, fractis jam ægri viribus adhiberi

Tom. IV.

tuto posse existimemus? Qui ita sentit, falsa prorsus sentire, & ignorare prorsus, quæ scitu necessaria sunt, censendum est. Cl. Sydenhamii fere animadversio est, enemata tunc adhibita sanguinis æstum facile intendere, & febrilia symptomata ultra solitas periodos traducere.

Sanguis repetitis vicibus detrahatur, ut in simplici.) Inter remedia paulo ante indicata principem obtinet locum venæ sectio, qua nullibi citius, quam in Synocho putri sanguinea, opus est ad sanguinis æstum compescendum, præcavendamque inflammationem, quæ ab urinis flammeis, ab oculis rubicundis, habitu præsertim pleno sanguinis eandem minitantibus indicatur: eaque potissimum in ipso initio ante concoctionis signa, si vires ægri constantes, & symptomata urgeant, repetenda, ut ab Hippocrate, Galeno, aliisque clarissimis Medicis contra Cryssippi, Asclepiadis, Erasistrati, Eristogenis, novissime vero Helmontii opinionem traditum est. Phlebotomia enim non solum materiam, & molem sanguinis, quæ vasa supra modum distendendo, relaxando, aut alia ratione afficiendo gravissima incommoda minatur, momento fere temporis minuit, sed adeo tuto, ut nullum aliud magis, non catharticum, non diaphoreticum, non diureticum. Præterquam enim quod ejuscemodi evacuantia solidas partes extimulando crebriori, vehementiorique vasorum contractioni occasionem præbent, atque hinc majori exagitationi, expansioni, fervori, accedit præterea, serum sanguinis potissimum evacuando, in quo proxima spirituum materia continetur, vires magis infringere: Ea re factum est, ut Hippocrates, ut notat Martianus (1), ubi vehemens, & acutus morbus purgationem, atque missionem sanguinis exposcit, post purgationem phlebotomiam non admiserit, post phlebotomiam permanente adhuc febre, purgare voluerit. Cum enim purgatione vires magis frangantur, quam venæ sectione, idcirco post purgationem minus tuto venæ sectionem celebrari: post venæ sectionem purgationem tutius institui, ut egregie laudatus Martianus in sua disquisitione procedens animadvertit.

In biliosa parcius, & plerunque nonnisi in inflammationis periculo.) Utrum in Synocho

K

cho

(1) In expos. lib. de rat. vict. in mor. acut. sect. 4. n. 36.

cho putri biliosa detrahendus sit sanguis ad eam mensuram, qua detrahi solet in sanguinea, lis est inter Medicos. Sunt enim, qui Galeno generale axioma constituenti (1) *in omnibus febribus putridis saluberrimum esse sanguinem mittere*, inhærentes, largam venæ sectionem, quæcumque fuerit Synochi putris causa, celebrare non dubitant, etiam si nullum aut disrptionis vasorum, aut inflammationis, aut alterius gravioris mali periculum imminet, solum ad fervorem æstumque sanguinis compescendum. Alii e contra Avicennam sequuti, & Hippocratem in primis docentem in temperamentis admodum biliosis, & febribus putridis, ipsum ipsius sanguinis æstum fervoremque augeri, ut notat Martianus in Hippocratem, eandem damnarunt, & e medio tollere quantum illis licuit conati sunt. Quæstionem arduam, ac difficilem explicaturo mihi pauca quædam occurrunt, de quibus monere lectorem opus habeo; & primum quidem illud scire convenit, per venæ sectionem sanguinis cursum accelerari ob id potissimum quod sanguis, qui a secta vena effluit, minorem obicem reliquo subsequenti sanguini relinquit. Ex quo fit, ut ejusce particularum ictus in effluentis rariores fiant, ac debiliores, minoremque inter se eandem attritionem patiantur. Cum vero a velocitate sanguis momentum acquirat, si Philosophos audimus, qui massa multiplicata per velocitatem æstimare idem solent, consequitur, ictus particularum sanguinis, qui rariores inter se sunt, debilioresque, crebriores fieri, fortioresque in vasorum latera. Quod si tenuis sanguis sit, & ut Veteres ajebant, biliosus, non solum inter latera vasorum, sed & inter ejus partes frequentiores ictus eundem pati necesse est, atque eo prorsus modo etiam venæ sectione celebrata effervesce, quo sanguis naturaliter constitutus, atque optime temperatus in violentis corporis motibus atque exercitationibus, in quibus acceleratur sanguinis cursus, nec massa sanguinis diminuitur, majori fortiorique facta inter se, & latera vasorum partium attritione incalescit, atque expanditur. Cum enim tenuis, biliosique sanguinis minor sit respectiva superficies juxta Mechanicorum placita docentium superficiem similium corporum decre-scere, ut quadrata, occursum vero corpo-

rum fiat potissimum per superficiem, ictus tenuis, biliosique sanguinis cum inter ejus partes, tum in latera vasorum crebriores esse, fortioresque, inde consequens sulphureis, quibus scatet particulis altius in humorum massam diffusis, attenuatisque, haud secus ac cum ignis adminiculo eo corporum non pauciorum texturam redigimus, ut & mole minima fiant, & ad avolandum sum-mopere accommodata, ingentem effervescentiam excitari adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Quoniam vero in putri biliosa Synocha, sulphureæ, tenuiores, volatilesque sanguinis particule a reliquarum mixtione, ac nexu solutæ dominantur, seu biliosa Veterum dyscrasia tenuis, ac fervida, sequitur, ut venæ sectio sanguinis cursum accelerando æstum in ea, fervoremque sanguinis augeat, aut confirmet, propterea non sine ratione eo perductum fuisse Hippocratem, & Avicennam aliosque Veteres, & Recentiores in febribus putridis (nempe biliosis) nisi adsit, aut imminet inflammatio, missionem sanguinis, ut per-timescerent, generale Galeni axioma, utpote anceps, ac periculosum minus medentibus probandum, excipiendumque crederent.

XIV. *Aquea, refrigerantia, acida &c.*) Recta medendi methodus ab iis desumitur, quæ sanguinis turbas, & humorum orgasmum deprimunt, nimium fervorem compescunt, adustas, & rigidas organorum fibras relaxant, recrementa acria diluunt, atque per insignes excretionum vias ad exitum dirigunt. Egregie propterea cedunt aquea, & refrigerantia per totum vigoris tempus, acida, nitrosa, & absorbentia cum diluentibus largius haustis, quæ ad blandum sudorem, quæ ad crism promovendam opportunissima existunt.

XV. *Ubi criseos per sudorem futura inditia præsto sint, diaphoretica, & cardiaca.*) Medici dignitate cadat, qui non solum tempus mutationum, & crism, sed & modum, & locum, qua ratione scilicet, vel qua in parte futuræ sint diligentissime non perquirat. Quoniam de tempore satis supra a nobis dictum est, reliquum est ut de modo, & loco pauca dicamus. Duæ igitur sunt viæ per quas plerunque crises propriæ promoveri solent, urinæ, & sudoris.

ris. Urina finiuntur ut plurimum morbi minus acuti, & longi, quique hyberno præsertim tempore, ac proveciores ætate adoriuntur: sudore acutissimi, quique per calidam aeris constitutionem juvenes aggrediuntur; inter hos Synochi, & ardentes febres eminent. Uti igitur crism in genere præmonstrant turbationes, & motus quidam insoliti, ut supra attigimus, nox inquieta, & gravis, & aliqua omnino novitas circa respirationem, vel mentem, vel visum, vel auditum, vel circa aliquod eorum, quæ accidentia critica nuncupantur, ita crism species, & differentias varia præeunt inditia. Criseos quidem per urinas sequunturæ signa profert quædam gravitas hypochondriorum, & sensus inflationis circa vesicam, mingendi stimulus, urinæ cum aliquo ardore excretio, alvi suppressio, cutis densitas. Crism per sudorem futuræ signa edunt urinæ suppressio aliarumque omnium excretionum, pulsus mollis, fluctuans, undosus, corporis habitus subtumidus, faciei rubor, humida, & calida evaporation per universam cutim. Hisce vero apparentibus cur ad ea, quæ incipientem crism foveant, confirment, augeant, statim non properes? Quæ virtute hac peculiari donantur, diaphoretica fere dici consueverunt, quæ ad Serum sanguinis per tubulos cutis inconspicuo madore extrudendum instituta sunt, eorumque differentias, variumque operandi modum præcedenti capite satis, ut arbitror clare exposuimus. Valentiora enim præterquamquod vix in quibusdam morbis, nec sine ingenti prudentia præscribi posse, in acutis vero perpetuo arcedenda esse diximus, ceu quæ majores aculeos imprimunt, irritationes augent, sanguinem magis inflammant, atque atrociora symptomata efficiunt. Quid si acutior, & calidior sit febris, uti fere est Synochus putris præsertim biliosa. An iis diaphoreticis tuto nos uti posse censeamus, quæ suapte natura calida sunt, hoc est ad humorum Orgasum ac fervorem augendum comparata? Si alicubi commendandum est Rolsinchii dictum: Tyrannici consilii esse committere, ut corpus digeratur sudore, & anima deficiat languore, maxime est in putridis, atque ardentibus febribus, in quibus diaphoretica blanda, ac mitiora, cujusmodi sunt aquea, nitrosa, absorbentia su-

pra memorata, priusquam apparuerint coctionis signa, & natura sudoris vias protenso quasi digito commonstret, vix ac ne vix quidem in usum sunt revocanda.

XVI. *Coctionis signis apparentibus* . . . . . *leve purgans &c.*) Si alicubi ad coctionem est attendendum, maxime est in eo casu, in quo medicamentis purgantibus uti oportet; iis medicamentis, quæ Veteres adeo pertimuerunt, ut in Ægypto allatam legem scribat Aristoteles (1), nonnisi post tertiam diem movendum esse a Medicis, si prius periculo facerent suo. Animadversione tamen dignum est, quæstionem inter Græcos, Arabes, ac Latinos ortam, utrum in febribus acutis, in principio purgandum sit. Hippocrates fere quæstioni ansam præbet, qui variis in locis varias præceptiones tradere nonnullis visus est. Primum enim a febribus acutis, & ardentibus purgantia exulasse constat, dicentem: *Quicumque a febribus fortibus corripuntur, his purgantia dare non oportet*: Sic ille in libro de purgatione; & rationem affert: *Carnes enim istorum & ventres cum calidi sint, medicamentum assumunt, & nihil depurgatur, & febris major fit, & color evertitur, & morbi regii speciem præsefert*. Idem asserit de ratione victus in morbis acutis, ubi ait: *Quicumque vero ea, quæ inflammantur, statim in principio morborum medicamento solvere aggrediuntur, hi de intento nihil auferunt: non enim remittit affectio, quæ adhuc cruda: quæ vero morbo resistunt, ac sana sunt, colliquefaciunt, debili vero invadente corpore morbus invalescit*. Eandem doctrinam habet in aphorismis (2) dicens: *In acutis passionibus raro etiam in principiis medicinis purgantibus uti oportet, & hoc cum præmeditatione faciendum*. Quandoque tamen in valde acutis eodem die oportere medicari docet, confirmavitque lege illa sua universali, quam habet in aphorismis dicens. *In principiis morborum, si quid tibi movendum videtur, move*: quod per me licet non aliud significare voluit, quam primo, aut secundo die purgandum esse. Quid in re ardua, ac perdifficili sentiendum mihi videatur, paucis exponam. Præcipit Hippocrates in febribus biliosis, & acutis eodem die purgandum esse, aliquando tertia, vel quarta, aliquando quartadecima transacta die, quia supponit faciendæ purgationis necessitatem, quam

colligit ex humorum plenitudine, ac turgescencia: ad quam turgescenciam respiciens purgationem consulit inter initia, tametsi alibi (1) concocta medicari suadeat, neque in initiis; excipit tamen casum materiae turgentis, quod raro contingit, si eidem Hippocrati fides habenda dicenti (2): *Concocta medicari oportet non cruda, neque per initia, nisi materia turgeat, raro autem turget. Raro inquam, inde consequens rectissime dictum: In cunctis morbis raro, & in principiis medicamentis purgantibus utendum est, & hoc cum præmeditatione faciendum*, quia faciendum tunc solum, cum materia turget, idest, ut ex Phoesii versione ait idem Hippocrates, *impetu suo ad excretionem fertur*, quamque cito educere expedit, ne sanguinem ingressa in morbi materiam transeat, quæ venæ sectione postea minui, & amoveri debet, non catharsi, cui jam non est locus, nisi si natura vergeat ad alvi vias. Cujusce rei status facilius innotescet, si quid sint humores crudi, quid cocti, quid turgere eosdem significet, prius explicuero. Crudi igitur, concoctique humores conveniunt, quod vitiosi sint, ac naturæ vim inferant, ac gravitatem, hoc tamen discrimine, quod concocti apti sunt ad secretionem, crudi vero inepti. Qua ratione vero, aut modo apti sint ad secretionem explicavit Avicennas. Humores enim ad secretionem aptos eos dicit, qui neque nimis crassi sunt, viscidum, & lenti, neque e contra nimis tenues, fluidi, & soluti: propterea humores concoquere nihil esse aliud, quam eosdem corrigere, ubi nempe crassi viscidique sint, eosdem attenuare, & resolvere, ubi vero tenues, fluidi & soluti, eisdem debitam consistentiam conciliare. Atque hac quidem Avicennæ sententia nihil adhuc verosimilius dictum, quidquid Averoes, & Fernelius senserint, qui cum in ea essent opinione ut crederent, humores tenues, fluidos, & solutos facilius poros subire, ac propterea ad secretionem aptiores esse, Avicennam carpere in hac parte non dubitarunt. Præterquam enim quod nimis tenuibus, ac fluidis existentibus humoribus, eorum partes inter se facile confundi contingit, similes cum similibus coalescere, dissimiles a dissimilibus separari, ac propterea nullam excretionem subsequi, accedit præterea, ipsum sanguinis

cursum accelerari, accelerato vero sanguinis cursu, secernendas partes poris, ac meatibus secretionibus a natura comparatis applicare se iusto non posse, inde consequens per insignes excretionum vias haudquaquam eliminari. Sed jam de humorum turgescencia, qua voce usus est Hippocrates, expedit, ut aliquid dicamus perbella Theophrasti doctrina ducti, qui gemmas arborum adventante Vere germinantium in tumorem elatas turgentes nuncupavit. Ex qua manifestum est humores tunc turgere, cum segmiter una cum sanguine moventur, tumoresque in aliqua corporis parte efficiunt, quod tunc maxime evenire censendum est, cum neque plus æquo crassi viscidique existentes humores, neque plus equo fluidi, solutique, verbo dixerim concocti, circulationem sanguinis ita afficiunt, ut non omnino consistant, & hereant in capillaribus vasis, sed tardius quam par est moveantur, tumoremque in hac, aut illa corporis parte efficiant.

Urina scilicet nebulosa, & turbida, nec colliquatione prohibente.) Quandoquidem humorum turgescenciam hætenus explicuimus, reliquum est, ut de ejusdem notis aliqua dicamus: quo quidem in opere multorum voluntas non defuit, atque Hippocratis industria maxime eluxit. Easce nimirum tradidit fere de victus ratione in morbis acutis (3). Ait enim, cum in principio febrium continuarum, & ardentium, & biliosarum urina est nebulosa, ac turbida, purgandum esse, cum e contra aquosa est, & pallida, a purgatione abstinendum: illa humores ad separationem aptos indicari: hac vero contrariam eorum constitutionem evinci. Qua enim ratione fieri dicamus, ut urina turbida, ac nebulosa sit, nisi morbifica materia per renales glandulas separetur? Neque pallida, aquosa, & cruda urina evaderet, si eadem ad secretionem esset idonea; & plus æquo viscida, ac lenta cum sit, in aliqua corporis parte non decumberet, vel fluida nimis, ac soluta, ejusdem partes non confunderentur, aut alia ratione afficerentur, quæ vel una satis valere potest ad humorum justam applicationem ad renales glandulas, atque hinc consequentem separationem pervertendam. Ubi autem purgandum citra ullius erroris suspicionem licet Medentibus conjectari, num

cete-

(1) *Aph. 22. sect. 1.*

(2) *Ibid.*

(3) *Num. 34.*

cetera contulerint diligentissime perquirendum est. Ipsius fere Hippocratis saluberrimum præceptum est, qui altius, ac subtilius perscrutatus, quæ purgationi in acutis obstant, colliquationem deprehendit, quæ in putridis febribus præsertim biliosis, & ardentibus succedit, & insigni urinæ excretionem in principio febris aucta fecibusque rufis, synceris, ac fetidis se prodit. Tunc vero etiam si urina turbida appareat, & nebulosa, ex Hippocratis præcepto a purgatione abstinendum est, ceu quæ turgescentiæ humorum specie imponit, atque ab humorum colliquatione proficiscitur, quæ purgantium usu augeri potest, aut confirmari.

Exemplo sit M. Flor. Cas. &c. M. Tamarind. &c.) Si vero necessitate coactis purgandum sit, summum purgantis medicamenti delectum habendum esse, nunquam satis laudatus Hippocrates docere visus est, cum de victus ratione in morbis acutis utendum esse ait aqua multa copiosa, & ubi os amarum, prius esse vomendum, & si ad vomendum propensio non sit, aut clystere, aut lacte asinino cocto alvum subducendam. Et sane inficias ire non ausim, oris amaritie, fetiditate, aut pravo aliquo sapore, pravos corruptosque succos in ventriculo, aut vicinis partibus hærentes indicari, qui commode per superiora antequam ad Chylum, & sanguinem per venas lacteas contaminandum ferantur, educi possunt. Quibus fere rationibus permotus Cl. Sydenhamius non solum circa febrium initia, sed quovis tempore, si quando tardius ad egrotantem vocetur Medicus, ejusque vires ferendo emetico pares noverit, vomitum consulit: *Equidem, inquit, die febris duodecimo vomitum imperare non dubitavi . . . . neque sine fructu.*

Quoniam vero coindicari debent emetica a constitutione corporis valida, in qua videlicet & stomachus ad vomendum proclivis sit, & viscera non nimis debilitata, & vasa libera, & satis robusta, & thorax amplus, & collum mediocre, & caput firmum, & calida tempestas, in qua patientiores, laxioresque sunt ductus, & facilius est humorum motus ad superiora, cum inferiores eo tempore sint ut plurimum adstrictæ; prohibentur e contra a prava corporis dispositione, in qua videlicet aut vasorum rupturæ, aut humorum ad certa loca irruptiones, aut eorundem stagnatio, aut alia similia mala timeantur, ubi suspicio

ad sit inflammationis, quæ solidis partibus irritatis, ac rigescentibus fibris augeri potest, ubi plethorici sint ægri, unde a venæ sectione inchoandam curationem affirmavit Sydenhamius, ne plus æquo distensis vasis periculose sanguinis eruptiones in pulmonibus, capite, cerebro a vomendi conatu, aut violentia eveniant, ubi sensiles sint, & convulsionibus obnoxii, quasi stimuli vi augeri luce clarius apparet, nec non qui oculorum affectionibus, quos cæcos evasisse compertum est impedito per convulsivas concussiones sanguinis e capite refluxu, nervisque opticis ita compressis, ut Spiritibus transitus ad oculos præcludatur, ut alia silentio præteream, hinc potissimum effectum est, ut apud nostrates emeticorum usus plane obsoleverit. Vehementia certe, quæ ex Mercurio, & Antimonio parantur, quæque non solum nauseam movent, ut aqua tepida, aqua cum oleo mixta, jus pingue, & alia hujus generis, aut quæ etiam vomitum provocant non adeo vehementem, inter quæ Oxymel scilliticum, Ipecacuanæ radix, aliaque mediocria eminent, sed acerrimis suis particulis, & fere corrodentibus in Stomachi fibras violentos spasmos inducunt, quidquid Sydenhamius alique senserint, qui Metallorum croco, hepate antimonii, Mercurio vitæ, seu pulvere Algaroti uti minime dubitarunt, nunquam adhibenda traderem. Quamquam ne purgantia quidem promiscue, & sine delectu usurpanda esse facile judicaverim. Fortiora certe in totum proscribenda sunt ob salem causticum, inflammatorium, indolis virulentæ nervis inimicum, sanguini, & ceteris humoribus insensissimum, quos liquat, fundit, accendit. Hinc sapienter admodum, prudenterque Hippocrates nonnisi necessitate cogente, & permittentibus viribus, fortiora purgantia præscribere solebat: neque elaterio, aut helleboro purgationes moliebatur, quin alterutrius virulentiam potione lactis vel multi vel olei admixtione temperaret, ac subigeret. Hæc a febribus acutis, & ardentibus exulavit, non aquam mulsam, non lac asinum, vel, ut Galenus ait, Serum lactis, vel eam victus rationem, quam instituendam esse tradit Celsus, quæ nutriendo etiam alvum subducit. Quid porro mali pertimescendum ex pulpa Cassiæ extracta, cujus pulcherrima laus est lenire pectus, expectorationem promovere, urinæ

acrimoniam temperare, atque alvum blandissime solvere? Nempe copiosorum flatuum proventus, inquiet aliquis. Recte ille quidem, si sola adhibeatur, nullo tartareo, seu digestivo sale corrigatur, quo pinguis purgantis substantia penetratur, solvitur, extenditur, impediturque, ne intestinis plus æquo adhærendo ea diutius, ac molestius vellicet, atque irritet, cujusmodi fere est tartarus solubilis, seu sal tartari aciditate cremoris tartari saturatus, aliaque hujus generis, quæ incidendo, abstergendo, & leniter vellicando purgantis actionem non solum emendant, sed maximopere juvant. Quid si cinnamomum, anisi semen ad discutiendos flatus Cassiæ floribus addatur. Nullius noxæ periculum, certa emolumenti spes in usu Tamarindorum sita est. Humoribus enim biliosis evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, ejusque nimis effervescentiæ compescendæ suavi suo acore opportunissimi existunt. Idque eo magis evenire censendum est, si decoquantur in Sero lactis, cujus singularem virtutem ad ferventes, atque alchalicos humores, qui in putridis præsertim febribus biliosis, & ardentibus prædominantur, compescendos, benignisque oleosis partibus, quibus scatet, ineptos stimulo, atque irritationi constituendos qui non cognoscit, medicinam cognoscit plane nullam, ut ipse Hippocrates ex Galeni interpretatione docere visus est.

XVII. *In causo, seu febre ardente venæ sectio etiam in biliosis, calidis, siccis &c.* Subtilitates Avicennæ nonnullas, & anxietudines in detractio sanguinis adversus ardentes febres determinanda solum cum urina turbida est, & rubra, timentisque, ne cum sanguis sit frenum bilis, eadem ferbeat magis, atque excandescat, cum mihi primum legenti (1) occurrerunt, fateor non sine admiratione accepisse: Martiani defensionem pro Avicenna susceptam asserentis in adnotationem Hippocratis (2), sanguinem in omnibus febribus ardentibus, quæ omnes a bile fiunt, non detraxisse, sed solum inflammatione aut imminente, aut existente, verentisque ne sanguis ea ratione attenuetur, qua in bilem vertatur, non sine stupore. Quamplurima enim sunt loca, ex quibus apparet, sanguinis detractio nem Hippocratem non pertimuisse. Primum

enim in libro de victus ratione in morbis acutis de febre ardente legitima loquens, hæmorrhagia sponte superveniente, ut a Cl. Freind (3) adnotatum est, eandem facile retundi, ac sanari docuit. Ecquis vero vel rudioris ingenii suaderi poterit, naturam, quam semper observavit magnus Preceptor, & imitatus est, non attendisse in hoc casu, & ubi sanguis e naribus non fluxerit, a justa ipsius detractio abstinuisse? Quid quod de febre ardente notha verba faciens Hippocrates (4) in omnibus acutis morbis sanguine, detrahendum haud dubie affirmavit? An ardentem ab acutorum morborum classe sejunxerit, viderint alii. Quid de summo sanguinis fervore dicam, ac turgescencia, quam egregie compescit sanguinis missio, quid de funesta Meningum, præcordiorum, viscerumque fere omnium inflammatione, quam cum oportet omni studio præcavere, vel una satis valere potest ad incendium restinguendum, ad fibras organorum ab immanium tensionum spasmis, ac stimulis vindicandas, ut iisdem laxatis felicius ad agendum via cæteris auxiliis aperiatur? Quibus sic constitutis ecquis se continere poterit, quin Medicos illos, qui Causo correptos, & æstuant prius auxilio missionis sanguinis maximopere detestetur? Eos enimvero merito detestatus fuit Riolanus, scribens se absque commiseratione ægrorum, ac Medici detestatione legere non potuisse in observationibus Plateri historias ægrorum, qui febribus ardentibus torrefacti fuerunt absque venæ sectione. Sed video iam quid ad hæc respondeant nonnulli, biliosos scilicet, calidos, siccis, graciliorisque structuræ homines, qui fibris elasticis, & sanguine tenuissimo, & sulphureis, aliisque subtilioribus particulis foeto, quæ a sanguinis justa copia non coercitæ facile avolant, sunt præditi, a venæ sectione plerunque lædi: senilem ætatem ex Hippocrate venæ sectionem prohibere ob virium imbecillitatem, ac spirituum dispendium, quod per eandem contingit: multo minus puerilem cum ob alias causas, tum ob hanc potissimum, quod puerorum vasa admodum mollia sunt, ac propterea facile ductilia, quæque a sanguinis fervore, ac turgescencia, quæ in febribus contingit, non adeo facile ea ratione affici solent, qua o-

pus

(1) p. f. 4. can. cap. 43.

(2) Num. 34.

(3) Lib. 2. de mord. mul. com.

(4) Ibid. n. 35.

pus est ad plethoram ad vasa veram producendam, ut silentio præteream apertos poros cutis, per quos sudor, ac materia perspirabilis in ea copia secernitur in tali ætate, quæ detractionis sanguinis vicem gerit. Præternaturales humorum evacuationes per vomitum, diarrhæas, quando contingunt, impium esse ad venæ sectionem confugere. Rectissime illi quidem, si sanguinem in ea quantitate detrahendum esse sustineremus, quam præcepit Galenus, & usque ad animi deliquium, quem Ferne- lium, Sennertum, & Riverium sequuti in hac parte detestati sumus de Synocho putri agentes, atque ab Avicennæ, & Martiani præcepto non multum abhorrentes, in biliosis temperamentis parcius sanguinem educendum esse pronuntiavimus. Ultraquam- quod in pueris, & senibus non ita formi- dandam esse traderem venæ sectionem, quin febre acutissima, & calida urgente administretur, si sanguinis copia peccet, atque æstus summus cum proportionem ad vires, & habitum eorum facta. Senes enim quod spectat, ecquis nesciat, non solum ad morbos eorum curandos, sed etiam præca- vendos efficacissimum auxilium esse? Facile enim fiunt plethorici Senes ob vasorum du- ritiam, quæ non facile distenduntur, atque ob intermissas exercitationes, a quibus magna humorum vis attenuata per apertos cutis poros dissipatur, unde ad quampluri- mas affectiones quibus obnoxii sunt præca- vendas magno cum fructu, & utilitate, et- iam necessitate non cogente vena iisdem secatur. Si de vomitu, diarrhœa aliisque evacuationibus loqui velimus, licet haud inficias ire auserim, earum habendam esse ra- tionem in vena secanda, cum quandoque sic naturæ intento respondeant, ut crisis nomen mereri possint, Medicumque incer- tum reddant, an naturæ opus relinquen- dum, atque a quacumque commotione, id- eoque & a venæ sectione abstinendum, fre- quentissime tamen contingit, & in princi- pio acutarum, biliosarumque febrium quasi certissimo ejuscemodi evacuationes sympto- maticas esse, ad quas non ita attendendum est, quin sanguis detrahi possit, modo id magnum aliquid indicans, cujusmodi est di- ctum sanguinis incendium, atque imminens viscerum inflammatio, postulet.

Et si libet ex sola Salvatella.) Ubi par-

titis vicibus sanguis est detrahendus, venas brachii, pedis, & si vel dolor capitis, vel coma, vel delirium, vel aliquod aliud vi- tium insigne capitis adsit, jugulares com- mode secari alibi ostendimus (1) cum Jo- anne Freind, minus solliciti de venarum delectu, nihilque interesse judicantes, ubi e vena brachii detrahere expediat, basilica potius, aut cephalica, aut mediana sece- tur. Hanc potius, vel illam secari scrupu- lus est Veteribus Medicis, qui circulatio- nem sanguinis ignorabant, relinquendus. Secus vero rem habere censendum est de sectione Salvatellæ, qua placidius, mino- reque cum jactura virium sanguis educi- tur, quia scilicet minore cum impetu exi- lioreque rivo ab angustioribus ramis exilit, adeoque minorem in massa sanguinea com- motionem excitat, unde minus spirituum, ac volatiliorum partium profunditur, quo pacto ingentia commoda in ægros minus firmos, debilioresque, Senes puta, pueros, & qui acutissimis morbis cum aliquo pro- hibente missionem sanguinis, tenentur, con- tinuo emanarunt. Huc accedit, sita hac ve- na propius ad fines arteriarum, in quibus non raro materia morbifica hæret, cumu- laturque, ad sanguinem hærentem divellen- dum, atque a summis arteriis in radices venarum facilius abripiendum plurimum conferre. Quid de utilitate dicam aquæ ca- lidæ, in quam manus immergi solet, so- lutionem, & fluxum peccantis materiæ pro- moventis, quam fere experiuntur ii, qui dolore capitis laborantes, artuum refrige- ratione, menstruum suppressione lotiones manuum, & pedum, & in calidam aquam immersiones adhibent?

Constat hinc quam promptum, & liberalem esse Medicum oporteat, ubi nihil &c.) Præ- clarissimo Celso dicenti, in magno febris impetu sanguinem mittere idem esse ac ho- minem jugulari, fateor me non facile assen- tiri. Quandoque enim tanta est morbi ve- hementia, atque tam magnum sanguinis in- cendium, atque inde consequens ægri peri- culum, ut nulla interposita mora quacum- que hora Medicus accesserit, venæ sectio- nem debeat imperare. Id in pleuritide, angina, apoplexia, atque in ardentibus fe- bribus præcipue contingit, in quibus præ- terquam primis diebus tuto, utiliterque sanguis mittitur. Cum enim celerrimi sint

motus

(1) *Ap. lib. 1. cap. 1. com. 15. & cap. 4. com. 13.*

motus, citissimeque ad statum, & vigorem deveniant, non sine gravissimo ægri periculo expectari potest morbi incrementum. Id docuisse aperte visus est Hyppocrates famoso illo suo: *In principiis morborum, si quid tibi movendum videtur, move.* Id Celsus ipse (1) asserens detrahendum esse sanguinem cum vires robustæ sunt, ac pulsus vegetus. Ecquis enim successu temporis eandem servari credat juratus? Quid opus est pluribus? Nullo auxilio promptius, & efficacius matura venæ sectione augmentum febris acutæ prohiberi, immo quandoque in sui initio eandem jugulari, & natura ab immodice effervescentis, turgentisque sanguinis sarcina liberata, facilius quod superest moderari, & concoqui observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus compertum est. Nonne ardentissimarum febrium vim, atque imperum copiosis hæmorrhagiis sponte supervenientibus infringi, ac sanari supra a nobis est demonstratum? Constat hinc, etiam in longioribus febribus, quæ inducias dant, & in quibus Galenus vigesimo die secare venam non dubitat, opportunitatem in longius tempus minime protendi, ne reconditos quosdam naturæ motus, crism, ac criticas evacuationes per hæmorrhagias e naribus, aliisque locis molientis præpediamus, neve hac de causa a saluberrimo opere summa cum ægrotantis perniciæ, ac damno eam abducamus.

XVIII. *Aqua moderatis haustibus per intervalla, nec multum frigida ægris propinetur.*) Cum olim a Galeno aliisque Veteribus Medicis posita fuerit essentia febris in caliditate, & siccitate, generalis therapeutica indicatio in refrigeratione, & humectatione constituebatur. Verum falsum id successu temporis visum est multis perpendicularibus calorem esse febrilem effectum, caloremque ipsum non actuale esse, sed in potentia, ut ajunt fere Logici tantum, immo & causam quæ eundem excitat, ac fovet, non solo actuali calore operari. Quibus fere ad vehementer credendum adducti sunt, refrigerantia actualia, & humectantia absolvere non posse generalem indicationem febrium therapeutica. Atque hanc quidem philosophandi rationem hoc unum, vel alterum valde confirmat. Si proxima, & continens febris causa calor esset actualis,

causa vero ipsum excitans, ac fovens solo actuali calore ageret, felicissime utraque profligaretur per ea, quæ calorem actualem extinguunt, cujus frigiditas intensior esset caliditate caloris febrilis, quemadmodum in ardentibus febribus experimur, quæ a gelidis potionibus parum, aut nihil retundi solent, contra vero infringuntur, ac feliciter debellantur per ea, quæ febrilis æstus, calorisque causas subigunt, ac temperant. Actuale igitur refrigerationem in febribus non esse generalem therapeutica indicationem adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Quod aperte docuit Hippocrates inquires: *Qui ardente febre laborant, & aliis fortibus morbis non cito ex calore liberantur, nec adest hic frigidum adversus calidum: atque ego hoc maximum signum esse puto, quod homines non ob calidum simpliciter febricitant, neque hoc fit simpliciter affectionis causa, sed & amarum, & calidum, idem calidum, & acidum, calidum, & falsum, adeoque ex Hippocratis sententia non refrigeratio, sed expulsio calidi, amari, acidi, falsi est indicatio generalis therapeutica in febribus, quæ a generalioribus causis eas producentibus apte desumitur. Cum igitur demonstratum a nobis sit, proximam febris causam esse perturbatam sanguinis circulationem, quæ operationibus nocet, manifestissimo apparet, ea potissima esse febris remedia, quæ circulationem sanguinis ad naturalem statum redigunt. Cum vero perversa sanguinis circulatio a crebriore cordis contractione conjuncta cum variis sanguinis constitutionibus ob concitatum Spirituum Animalium motum ab insueti præsentis stimuli proficiscatur, si insueti vis præsentis stimuli tollatur, circulationem quoque ipsam naturalem fieri, ac febrem tuto feliciterque debellari manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Tota fere Galeni doctrina est dicentis (2) in analysi causarum ad id, quod ultimo loco inventum est, in curatione primum esse attendendum, seu quod eodem recidit, remediorum fontes, & indicationes generales ad curandas febres ab ultimis causis esse desumendas, ita quidem ut si concitatum Spirituum Animalium motum excitent animi affectiones, sint illæ amovendæ; si myasmata maligna, sint extinguenda, atque e corpore foras eliminanda;*

da; si corrupti humores sint corrigendi, temperandi, si crassities, & lentor eorumdem, aut fluiditas, & fusio, aut plenitudo, aut inanitas, aut aliquod aliud vitium peccet, sit tollendum, immutandum, evertendum, atque ut rem paucis perstringam, neve a propofita femita de industria recedere velle videar, si acredo insignis sanguinis, si biliosa, subtilis, sulphurea intemperies (quemadmodum in febribus acutis, biliosis, & ardentibus evenire supra monuimus) ea sint adhibenda remedia, quæ acredinem insignem sanguinis, quæ biliosam, subtilem, sulphureamque intemperiem contemperant, diluunt, refrigerant, quo in opere liberalior aquæ frigida potus præstat, ut Hippocrates ejusque interpres accuratissimus Martianus (1), & Galenus (2), Aretæus, Celsus, Alpinus, aliique testati sunt. Nec immerito, quoniam ut de Syncho agentes attigimus, ad humores diluendos, acrimoniam temperandam, æstum reprimendum, sitim coercendam, nervorum distensiones arcendas, somnum arcescendum, urinis, sudoribus, purgamentis alvi foras recludendis efficacissimum præsidium est, si quod aliud. Pluribus tamen cautionibus opus esse ad plures, gravesque noxas præcavendas Celsi doctrinis præeuntibus ostensum est, quas ne repetendo longiores faciam, aut obscuriores libens prætermitto.

XIX. *Ne multum frigida quidem ventri, & hypochondriis admoveantur.* Sedulo tamen, & accurate ad eas attendendum esse facile decerno, ne pessimo consilio Neapolitanos imitemur, qui non solum aquam nive perfrigeratam liberali manu, omnique alio cibo prohibito per plures dies egris præscribunt, sed universum corpus nive cooperiunt, quod dici vix potest, quantum febre ardenti laborantibus noceat. Quem enim vadem non demus, vasa totius ambitus corporis convelli, sanguinem congelari, atque inde consequens in his segniter moveri, vel consistere, in interioribus vero majore velocitate moveri, rarefieri, excalescere? Huic quidem opinioni illud unum vel maximum robur addit, quod alibi a

nobis dictum est (3), sanguinem videlicet in aliquibus vasis consistentem ansam præbere alteri parti sanguinis ad velocius fluendum in aliis. Quo magis pater, aqua nive perfrigerata extrinsecus admota, vasa, & sanguinem ea ratione affici, quæ vel una satis valere potest ad ejus cursum in interioribus vasis accelerandum, ideoque rarefactionem, æstum, fervoremque intendendum. Quot porro periculis eorum corpora non subjicientur, qui summopere calentes, & quasi torrefacti frigidissimis portionibus pertractantur? Valde æstuante corpore, & ingurgitata aqua frigida, iliacam passionem obortam memorat Aetius: Puellam quamdam post emulsionem gelidissimam eodem morbo pressam testantur M. N. C. (4): cardialgiæ Rhodius (5): dysenteriam cum torminibus lethalem in puellis glaciem deglutientibus Borellus (6): mortem Boyleus (7): ut alias historias Donati, Herediæ, Baccii, Hildani, Schenkii, Beniverii, Foresti, Mercati silentio præteream, quarum alibi meminimus, quasque citatis locis legi malumus, quam hic referri (8). Neque arduum futurum remur, subtilioribus quæstionibus relictis, quod ad rem nostram potissimum facit, conjicere tristes hosce, funestosque gelidarum rerum effectus a transitu repentino ab uno contrariorum in aliud referendos esse, quem altiori voce damnavit Hippocrates, & e medio tollere quantum ei licuit conatus est inquiring (9): *multum, & repente replere, evacuare, calefacere, refrigerare naturæ inimicum: sed quod paulatim fit, tuto fit.* Quod præclarissimo exemplo illustratur in iis, qui nivem manu pertractantes levissimo vel nullo dolore afficiuntur, si vero postea manus igni admoveant vehementissimo dolore torquentur: quem non ad alias causas, quam ad repentinum transitum ab uno contrariorum in aliud aptius retuleris. Quapropter magnus Celsus scite admodum prudenterque actu frigida non solum confestim admovenda ventri, & hypochondriis suadet, sed quæ frigida multum non sint, sicut æger minime inhorrescat. Hisce cautelis ad amissum servatis pulcherrima remedii laus

L

erit

Tom. IV.

(1) Lib. 3. de morb. n. 6.

(2) Regim. lib. 1. cap. 42.

(3) De feb. cap. 1. com. 4.

(4) An. 7. Observ. 73.

(5) cent. 2. ob. 71.

(6) Cent. 3. obs. 2.

(7) Experim. philos.

(8) Aph. lib. 3. com. 2. cap. 4.

(9) Aph. 5. sect. 2.

erit sanguinem non modo non congelare, nec vasa convellere, sed sanguinem in Cordis vasa ea ratione impellere, qua opus est, ut tota sanguinis massa temperetur, calor, febris, æstus, atque effervescencia compescatur.

XX. *Acida, nitrosa &c.*) Cum febris ardens a velociore sanguinis circulatione exoriatur, qua sulphureæ, tenues, volatilesque particulæ exsolvuntur, & a reliquarum nexu solutæ, atque in universam sanguinis massam diffusæ æstum, atque effervescenciam insignem excitant; velocior vero sanguinis circulatio ab ipsius acrimonia profiscatur, qua Cor, & vasa sanguifera irritantur, & mordentur, spiritus concitantur, crebrior fit Cordis contractio, apparet manifestissimo, ea omnia, quæ acres particulas figunt, invertunt, absorbent, & retundunt, etiam aucto sanguinis motui cohibendo, ac refrigerando opportunissima existere. Primi generis sunt acida omnia, tum vegetabilia, tum mineralia copiosa aqua diluta, quæ sudoriferam vim congrue exercere ait Riverius, & febrem tuto feliciterque profligare. Sequuntur farinosa insipida, ex quibus emulsionem conficiuntur, demum crustacea, ut unicuique in memoriam revocanti, quæ supra a nobis dicta sunt innotescere potest (1). Idem de diaphoreticis (2), & purgantibus (3) intelligendum, de quibus alibi pariter loquuti sumus.

XXI. *Vesicantia nonnisi in febre ardente notha, vel inflammatione aliqua comitata a crassitie, & lentore humorum oriunda &c.*) Vesicantium multa sunt genera, eorumque formulæ a Vvilisio in pharmacologia rationali (4), & ab Etmullero in Schroderi dilucidanda Zoologia præ cæteris descriptæ. Vesicantia in quorum compositionem Cantharides recipi solent, cæteris præferri solent, præsertim si congruus earum numerus adhibeatur, ejectis alis, & pedibus, in quibus, ut ait Bartholinus, benignior facultas latet, nec sal acer, ac volatilis, quibus refertæ sunt a copia aceti ad pastam conficiendam cum fermento acri, aut mucilaginoso usuali retundatur, & quod magni interest, si recentia sint ob cantharides sua virtute præditas, & cuti rubificandæ, & excitandis ve-

ficis idoneas. Magnum præsidium pro quamplurimis morbis reperit in Vesicantibus Kircherus, deque iisdem magnifice loquutus est Hercules Saxonius in tractatu de usu Vesicantium, & aliis postea præclarissimis libris editis adversus Cl. Massarium, qui ineptis dissertationibus eundem refellere conatus est; inter Recentiores vero Thomas Wilisius (5), & Joannes Freind (6). Licet Vesicantia ignota fuerint Hippocrati, & Galeno, ex cantharidibus tamen medicamenta confecisse constat, quibus humores pravy, & malignos attrahendi facultas inesse reputabatur. Hinc orta illorum sententia, qui Vesicantia non alia ratione operari, quam humores pravy, & malignos ad cutem attrahendo existimarunt. Hanc de virtute attractiva Vesicantium opinionem plerique Recentiorum suis temporibus vigentem eradicare conati sunt. Oblivioni tamen per multa sæcula traditam in lucem denuo produxerunt viri clarissimi, qui novitatis amore illecti, Cartesianæ Philosophiæ studio penitus languescente, Nevvthoniæ se totis viribus dederunt, atque illam adeo sequuti sunt, ut alibi monuimus (7), ut vim attractivam non certis tantum finibus coercere contenti fuerint, sed singulis partibus cum fluidis, tum solidis, ex quibus corporis universi machina constructa est, vim hanc inesse putaverint, & sic secretionum, excretionumque exulantibus omnino antea excogitatis causis ad eandem revocarint. Atque hanc quidem opinionem multa confirmant experimenta, atque observationes a Cl. Rhoberto Boyleo in sua experimentalis Philosophia relatæ. Narrat enim Brasilienses populos cum ubique venenata Animalia offendant, ac moribus laniantur, sola applicatione eorundem Animalium vulneratæ parti curationem instituere, quo fit, ut virus attrahatur & foras eliminetur. Ubi Scorpio mordet, si Scorpio contusus vulnere applicetur, vulnus perfectissime curari notissima res est. Si quis a cane rabido morsus, mordentis canis pilos aut carnem vulnere applicet, ab hydrophobia liberari patet. Si quis viperæ morsus pinguedine ipsius viperæ vulnus inungat, egregie sanari compertum est. Sive attractio hæc fiat, quod similes particulæ cum

simi-

(1) Cap. 1. com. 14. (2) Ibid. com. 17. (3) Cap. 2. com. 16.
 (4) Part. 2. sect. 3. cap. 3. (5) Pharmac. rat. p. 2. sect. 3. cap. 3.
 (6) Com. de feb. com. 9. (7) Aph. lib. 1. cap. 7. com. 13.

similibus jungantur ob similitudinem figuræ, five ut Leibnitiū alique maluerunt, ob harmoniam consentientium vibrationum, curiosius non inquirimus: quandoquidem carnes salitas facilius dulcescere, si in aqua marina infundantur, quam si in aqua dulci docuimus (1). Si sal nitri, & aluminis in aqua solvantur, & aqua per ignem exagitetur, in quantitate insigni, sales duos separari, & in cryсталlos proprias suæ figuræ secedere, salem nitri cum particulis nitri, salem aluminis cum particulis aluminis: atque hæc quidem præclarissime evincere, partes similes, five ob similitudinem figuræ, five ob harmoniam consentientium vibrationum facile adhærescere, & conjungi, atque hac potissimum ratione cantharides cum pipere deglutitas, quarum virulentam, corrosivam, atque interimentem vim adnotavit Galenus, Thonerus, Alpinus, quamque experimentis Baglivus, acerrimo hydrophobiæ veneno attrahendo, & per insignes urinæ vias extra corporis confinia educendo opportunissimas existere, conjicere non dubitavimus. Quæ quamvis perbelle dicantur de attrahente Vesicantium virtute, cave tamen, ne plus ei tribuas, quam par est. Cum enim observationibus, atque experimentis Cl. virorum Bartholini (2), Hil-dani (3), Timæi (4), Zacuti Lusitani (5), Paschalis (6), Thoneri (7), Baglivii (8), König (9), compertum sit, a Vesicantium applicatione vesicæ dolores, urinæ ardores, suppressiones, mictus sanguineos, vigilias, sitim intensam, calorem summum, ac si pars igne torreatur, deliria, convulsiones excitari, quid ni liceat conjicere, acres, urentesque cantharidum particulas non solum cutim, cui applicantur, extimulare eam divellendo, lacerandoque, sed in sanguinem introductas universum nervorum genus mirum in modum percellere, & in validiores, vehementioresque contractiones agere, unde circulationem sanguinis augeri contingit, ejusdem principia fundi, si quid crassum, ac viscidum est dissolvi, atque morbos a lentis ferrosisque humoribus, atque solidarum partium laxitate prodeuntes feliciter debella-

ri, ut fere Bellinus opinatus est, cujus quidem sententia nihil aliud verosimilius dictum? Vesicantia sanguinem fundere Wilisius ipse confessus est, in hoc tamen falsus, quod acres sales, & lixiviosos corrigere existimavit, cum sal acre cantharidum ipsam ipsius sanguinis acredinem augere adeo manifesta res sit, ut manifestior sit nulla. Lacerata cuti, ac vulnere partibus inflicto serum, atque incongruos succos natura exonerat, atque hac via delentur illa præjudicia, quæ intus retenti, atque sanguinis massam conspurcantes minantur, quique gravissimis morbis producendis opportunissimi existunt, ut Cl. Severinus testatus est. His ita statutis pronum est credere, Vesicantia in febre ardente notha, vel inflammatione comitata, quæ a diathesi crassa, viscida, & lenta dependet, quoniam plerunque corpora temperie, & habitu ad humidum, & plenum vergentia aggreditur, qua attenuando, & incidendo, qua systalticam vasorum vim augendo non parum prodesse. Si vero febris ardens legitima sit, quoniam a summa sanguinis acredine cum tenuitate conjuncta exoritur, & graciliora, sicciorisque habitus corpora invadit, vel inflammatione aliqua comitatur a nimia sanguinis acrimonia solidas partes, & vasa extimulante, mordente, convellente oriunda, justus subrepat timor, ne causticæ cantharidum particulæ in universam sanguinis massam diffusæ ejusdem agitationem, ac furorem augeant, atque nervos insigniter vellicando, mordendo enormes vigilias, immania deliria, effrænes convulsiones excitent, atque mortem ipsam arcessant. Quibus quemadmodum acquieturi sint, qui cum Freind (10) in omnibus acutis morbis expeditum, nec opinatum levamen Vesicantia præbere testantur, neque audiendos esse illos (quos inter Baglivus eminet), qui in affectibus nervosis, & febribus ardentibus, & continuis eorum usum repudiant, viderint alii. Sed de his jam alibi dictum (11).

XXII. *Conclave aliquando apertum servetur, præsertim si Sirius ardeat.* Salubre Celsi monitum est, ægros febre ardente pres-

L 2

fos

- (1) *Aph. l. I. c. 7. com. 18.* (2) *Cent. 3. hist. anat. 16.* (3) *Cent. 6. obs. 98. 99.*
 (4) *Lib. 7. cap. 20.* (5) *Medic. princ. hist. lib. 2. his. 117.*
 (6) *Meth. cur. mor. cap. 44.* (7) *Ob. 20.* (8) *De us. & ab. Vesicant.*
 (9) *In M. N. Cur. Doc. 2. an. 9. obser. 13.* (10) *Com. de feb. 9. n. 289.*
 (11) *Aph. lib. I. cap. 3. & 4.*

fos in conclavi amplo detinendos esse, quo multum, & purum aerem inspirare possint. Liberalius adhuc agit Sydenhamius, qui in ipsa febre variolosa pueros jubet apertum aerem habere, ut orgasmus, atque effervescencia sanguinis temperetur. Hisce porro quoad per ægros licebit, parendum est. Plebeji siquidem, & tenuis fortunæ

homines in conclaviis apertis, humilioribus, & minus æstuantibus versari coguntur, hinc fortasse accidit ob minus calefactum, novisque semper, & assiduo advenientibus halitibus temperatum aerem, quem trahunt, minus periculose, & graviter febre ardente, aliisque acutis morbis decumbere &c.

CAPUT IV.

De Febre Hæctica.

I. **F**ebbris continua nulloque circuitu distincta, sed lenta, & miti calore comitata, qua corpus sensim extenuatur, & omnis ejus humiditas absumitur, hæctica fere, & habitualis dici consuevit.

II. Quæ tunc contingit, cum acris sanguinis diathesis, fusio, ac colliquatio inducitur, qua calor perpetuus in tota humorum massa conservatur, atque ad nutriendum inepti iidem constituuntur.

III. Cause antecedentes, & externæ sunt temperamentum calidum, biliosum, & siccum, ætas juvenilis, autumnalis tempestas, quæ calidæ æstati succedit, regio calida, vigilia diu protrahæ, graviora animi pathemata, inedia diu tolerata, exercitationes violentæ, cibi acres, venus immodica, gonorrhœa, fluxus albus Mulierum, magna ulcera, lactatio nimia, diarrhœa, dysenteria, phthyasmi, sudores copiosi, urinae profluvia, hæmorrhagiæ, Synochus, febris ardens, aut aliæ ejusmodi febres male judicatæ.

IV. Primum hæcticæ febris gradum calor comitatur vix egris molestus, qui tamen digitis exquisitius exploratus acris percipitur, & mordax, & magis quidem ad arterias, quam ad reliquas partes, quique una cum pulsu increfcit a sumpto cibo, absque ullo horrore, frigore alioue signo infestantis paroxysmi, cum ceteroquin parvus sit, moderate celer, & frequens, urinaque fere sanorum similes appareant.

V. Hæc si temporis successu oleaginose minuantur, diversicolores, vires magis frangantur, corpus extenuetur, nihilque reficiatur ab alimento, hæcticam febrem secundos gradus attigisse censendum est.

VI. Si tabes, extremaque macies totius corporis, squalor præsertim vultus, atque hippocratica, seu cadaverica effigies, & mortis imago in oculis concavis atque intra

orbitas sepultis, & consumptis, fereque fixis, & immobilibus percipiat, si sudores matutinis horis superveniant, si copiosæ urine, si diarrhœa, de tertio gradu amplius suspicandum non est.

VII. Altiores hosce gradus ubi attigerit febris hæctica non est amplius ejus naturæ, ut facile vinci possit.

VIII. Nihilominus tamen, nisi aeger valde bebilis sit, & imbecillis, & obstructionibus laboret, aquam Nocerianam, Lactucæ, Endiviæ, malvar. violar. cichor. aliasque similes larga manu pro potu ordinario præscribere hauriendas inutile prorsus non erit.

IX. Ex lactuca, portulaca, endivia, cichor. borragin. buglos. nymph., viol. decoctio parari poterit matutinis horis calida epotanda, addendo pulveres ex matr. perlar. pp. oculor. cancror. pp. ad ʒ. s. Syrup. de oxalid. vel de cichor. simplic. ad unc. i. quotidie per plures dies: vespertinis vero emulsio cum prædictis pulveribus ex amygd. dulc. unc. .s. semin. quat. frigid. unc. i. s. in aq. lactuc. nymph. a q. f. addendo julapii rosar. ʒ. ii.

X. His quoque ineunte Vere Serum lactis stillatum in hunc fere modum egregie confert. ℞. Suc. depurat. portulac. endiv. cichor. borragin. sonch. acetos. fumar. a lib. iii. Lact. Caprin. r. e. lib. XX. Radic. Chin. elect. incis. unc. ii. Rasur. Cor. cer. Ebor. a unc. i. Ranar. excorticat. n. xxiiii. Caudar. cancror. fluvialit. lib. .s. Carn. Vitul. aut hœdi, aut pulli lib. i. M. destillantur omnia in B. M. & destillatum ad lib. .s. mane jejuno stomacho altera hora a sumpta decoctione cichorii, & quadrihorio post cibum, qui ex gelatinis erit extremitatum pedum vituli, quibus succi limonum, aut citri commode admiscantur priusquam concrecant ex carnibus elixis & jure castrati, aut pulli hordeo, et avena lacte coctis nutriti, et rasuris cor. cer. et

et chin. nodulo inclusis alterato, ex panatellis, ex hordeo, horyza, acetosa, endivia, borragine, lactuca, addito pherculo Saxoniae, amygdalis mundis, pineis, pistaciis, et similibus.

X. Auxiliis autem omnibus Lac palmam praeipit: Muliebri quidem, aut asininum iis, qui in ultimo stadio sunt constituti, caprillum, quibus stomachus firmior est, vaccinum demum quibus adhuc robustior, iisdem ad amussim servatis cautellis, quae alibi a nobis sunt expositae (1).

XI. Nec infimum obtinet locum aer moderate frigidus, et humidus, domicilii, et caeli mutatio, corporis exercitatio pro virium modulo, et motus lectica, rheda, cymba, equo, somnus moderatus, animi hilaritas, & tranquillitas, a seriis profundisque meditationibus avocatio, ad jocosa, & faceta revocatio.

XII. Ubi haec nihil efficiant viribus servandis studendum vino fragranti, & suavi, & exiguis cyathis sumpto, fotu tepido regioni cordis, hypogastricae, & umbilicali, vel epithemate ex aqua essentiali Melissae cum pulveribus santalorum macis, & parum camphorae.

XIII. Alvi fluxui egregie occurret decoctio theiformis radic. tormentil. bistortae, consolid. major. mane & vespere quotidie cum pulveribus cor. cer. ust. bol. armen. radic. tormentil. pul. a p. e. ad 3 s. propinandis, addendo ad gratum saporem syrup. cyton., vel de symphir. Fernel., nec non pthifana ex hordeo torrefacto, aut horyza pro potu ordinario.

XIV. Si tormina infra umbilicum urgeant, Clysteres ex lacte, aut decocto pingui chalybeato pedum vituli vervecis ad unc. vj addendo suc. cancror. fluviat. unc. ii. vitel. ovor. n. i. sev. hircin. unc. s. gum. traganth. 3 ii. hora vero somni bolus ex Diascord. Fracast. 3 s. commode inserviet.

XV. Si aliis morbis superveniat febris hectica, ii tollendi prius sunt, quam ad enarrata auxilia deveniendum.

C A P U T IV.

De febre Hectica.

I. **F**ebbris continua nulloque circuitu distincta, sed lenta, & miti calore comi-

tata &c.) Hecticam febrem intemperiem calidam esse dicebant Veteres in solidis partibus totum corporis habitum constituentibus inherentem, atque idcirco magis fixam esse ac pertinacem, quam quae in spiritibus, & humoribus accenduntur. Hisce assentiri visus est Hoffmannus (1) existimans in hecticis febribus solidas partes potissimum pati, & ipsam labem, aut magnam corruptionem adesse visceris: Hecticas febres symptomaticas esse, & gravioribus viscerum corruptionibus supervenire. Qua in re multis minus placuit judicantibus hecticas febres appellari, quae a nulla partium laesione, ac vitio proficiscuntur, atque hecticas febres essentielles ac nullum morbum consequentes a phthisica, & symptomatica, quaeque a vitio particularis partis, tumore, ulcere, vomica, abscessu pulmonum, mesenterii, renum, uteri, genitalium, mammarum, hepatis, lienis, aliorumque viscerum ortum traducit distinguuntibus, inde consequens hecticam essentialem ad tractatum de febribus referentibus, phthisicam, & symptomaticam ad tractatum de morbis particularibus. Hos in praesens sequimur, atque hecticam febrem per signorum syndromen tradentes febrem continuam nulloque circuitu distinctam, sed lentam, & miti calore comitatam esse diximus, qua corpus sensim extenuatur, & omnis ejus humiditas absimitur. Quod erat indicandum, ne in Hippocratis, Aretaei, Celsi aliorumque monumentis versantes in fraudem inducerentur plerique, hecticae ac lentae febris nullam mentionem pervidentes, cum ejusce loco longas, tabidasque febres, & marasmos memorarint, quae etsi inter se differre videantur, in eo tamen cunctae conveniunt, quod corpus miti calore, & siccitate consumunt.

II. *Quae tunc contingit, cum acris sanguinis diathesis, fusio, ac colliquatio inducitur qua &c.*) Placuit Etmullero hecticas febres a diathesi sanguinis salino-acida cum crassitie, & visciditate conjuncta repetere. Quod non sine admiratione accipere nos posse fatemur, solum etiam subtilioribus quaestionibus relictis in remedia ab Antiquioribus commendata, & successu temporis Recentioribus, Modernisque probata oculos conjicientes, quae cum ejusmodi sint, ut debitam sanguini crassitiem, & visciditatem.

(1) Lib. 2. cap. 3. (2) M. S. r. 4. de febr. lentis &c.

tatem concilient, ut infra dicemus, efficere potuerunt, ut non solum ad Etmulleri sententiam minime accederemus, sed illa relicta, in aliam prorsus contrariam Hoffmanno, Bellino, aliisque præclarissimis Medicis præeuntibus libentissime iremus. Ecquid enim aliud audiat humor putridus, & corruptus temperatæ, & naturali sanguinis, & humorum vitalium mixtioni penitus adversus, quique eandem immutat, atque dissolvit, quem fere Hoffmannus causam præterdit, quam illud ipsum principium, quod sanguinis acredinem, fusionem, colliquationemque excitat, quamque aliis verbis idem fere significantibus indigitavit Bellinus putans hæcticæ febris conjunctam causam esse talem sanguinis constitutionem, qua calidæ, & siccæ partes idest mobiliiores, acutæ, duræ, inflexibiles asperæque reliquas omnes copia, & viribus excedentes calorem perpetuum in tota humorum massa conservant, ipsosque ineptos reddunt ad nutriendum? Quæ porro constitutio talis est, ut & remotis causis, quæ ipsam primo produxerunt, nec non eam conservantibus adhuc se ipsam duret, atque conservet.

III. *Causæ antecedentes, & externæ sunt temperamentum calidum, biliosum &c.*) Sed jam non in ea rationum inopia versamur, ut non aliunde quam ab hoc fonte rependam esse proximam hujusce febris causam argumenta conquirere valeamus. Itaque magnum, clarumque in primis signum ejusce rei est, in hanc febrem proclives esse, qui temperamento sunt calido, bilioso, sicco, qui in ætate juvenili constituti, quam certis circumscriptis finibus Hippocrates (1) inquit: *Tabes fiunt maxime ætatibus a decimo octavo usque ad trigesimum quintum*. Cum enim in calido, & sicco temperamento, quod dicitur biliosum, Cor, & vasa angustiora sint, fibræque tensæ, hinc motus sanguinis celerior, & vehementior, & pulsus frequens est, inde consequens ejus calorem fervidiorem esse contingit, consistentiam sanguinis ad tenuitatem, fusionemque vergere, sulphureas partes in eo esse exaltatas, & copiosas, spiritus agiliores, subtiliores, acrioresque: quæ omnia si in quavis alia, in juvenili maxime ætate conspicua sunt, quam insigne virium robur, humorum fervor, atque volatiliū, sulphurearum, tenuiorumque particularum co-

pia claram facit.

Autumnalis tempestas, quæ calidæ ætati succedit, regio calida.) His conjecturis id quoque robur addere videtur, quod oritur autumnali tempore calidæ ætati succedente, & a qua serosæ, mites, lenes, ac nutritiæ sanguinis partes per laxatas cutis glandulas facile diffundantur, dum salinæ debita illarum copia minime coercitæ illud universæ massæ vitium conciliant, ex quo multi, gravissimique morbi proficiunt, quos recensuit Hippocrates (2), quosque non aptius, quam ad memoratam sanguinis acrimoniam, nec non fusionem, colliquationemque retuleris. Cur facilius in regionibus calidis ejuscemodi febres oriri putet, quam ex eo quod in iis acres, ac corrosivi sales dominantur, qui universam sanguinis massam fundunt, ac colliquant?

Vigiliæ diu protractæ.) Percurre quæ singulas externas causas, animo, & cogitatione percurre: nullam in insigni illarum censu reperies, quæ humiditatem, & roscidam, nutritiamque humorum, ac solidarum partium substantiam minime absumant, eos videlicet nimium, & continuata actione calefaciendo, solvendo, colliquando. Atque ut a vigiliis exordiamur, si recte memineris eorum, quæ de febre ephemera agentes supra attulimus, diximus a vigiliis intensis uberiori facta spirituum secretionem sanguinem vapidum fieri eo prorsus modo, quo vinum vetus odorem, saporemque fere omnem amittens in vapam degenerat, vires hinc majorem in modum exhausti: deinceps spirituosæ sanguinis partibus consumptis, salinas terrestresque partes, ac sulphur adustum congregari, sanguinem acrem, ac biliosum evadere, unde nerveis fibris demorsis, ac vellicatis crebrior cordis contractio, circulatio sanguinis pervertitur, atque febris ephemera progignitur. Quid aliud requiritur ad hæcticam febrem, quam ut eedem salinæ partes exaltatæ jam, sui que juris factæ eam acrimoniam sanguini, & humoribus concilient, qua non solum Cor, & arteriæ stimulentur, ac spiritus commoveantur, pulsus celer, ac frequens fiat, sed ipsa hominis pinguedo, & caro rodatur, absumaturque? Uti nimirum nihil tam arduum est, ac difficile, quod non expugnet pertinax opera, ac intenta diligensque cura, ita nullam ef-

(1) *Aph. 9. sect. 5.*

(2) *Aph. 13. sect. 3.*

se tam mitem, ac benignam sanguinis constitutionem vigiliarum intensione alteratam, quam temporis diuturnitas eadem permanente causa ea ratione inficere nequeat, qua opus est ad hecticam febrem excitandam, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Graviora animi pathemata.) Detrimenta, quæ ex merore, tristitia, aliisque gravioribus affectionibus in hominem redundant, sunt potissimum retardata spirituum animalium secretio, ac motus, partium vero, quæ debito eorumdem influxu defraudantur, languor, somni perturbatio, Chilificationis perversio: pravas hinc, atque incongruas sordes in primis viis generari contingit, quæ sanguinis massam subeuntes eundem ea ratione inficiunt, qua partibus nutriendis ineptus potissimum constituatur: hinc sapienter Salomon (1): *Spiritus fractus exsiccat ossa*. Frangi autem dolore potissimum animi alibi ostendit (2); unde, *Sicut tinea*, inquit, *vestimento, ita tristitia nocet cordi*: Quod egregie animadvertens Syracides (3) ab eadem diligenter cavendum esse homines suavit iis verbis: *Ne tradas tristitiæ animum tuum, neque angas te ipsum consilio: Dilige animum tuum, & consolare cor tuum, tristitiamque procul a te pelle*.

Inedia diu tolerata.) Observatio de Cerebro Canis ob inediam mortui, cujus fibras corrosas comparere, deque reliquis visceribus, quæ limpidissima, & sanguine fere omnino vacua, carenteque gelatinosa parte inveniri, alibi a nobis adnotatum est (4), aptissime cadit in hunc locum. Si enim acrimoniam humorum tantam evincit, ut molles, ac tenellæ Cerebri fibræ exedantur, corrodanturque, reliquæ vero ita convellantur, ut paucillam, quod superest sanguinis fortius exprimant, non solum ad suspicandum, sed ad credendum vehementer adduci possumus, inediam diu toleratam non alia ratione hecticæ producendæ opportunissimam existere, quam toties memoratam sanguinis acrimoniam, fusionem, colliquationemque promovendo.

Exercitationes violentæ &c.) Si de exercitationibus violentis sermo sit, nemo ignorat, Musculis nimis frequenter, & fortiter contractis relaxatisque sulphureas, tenues, ac

volatiles partes exaltari, atque ejusdem rarefactionem, solutionemque excitari. Si de calidis, acrisque cibis ingestis, tenui, ac volatili sulphure, quo præditi sunt, vasa, ac viscera extimulari, in validiores, vehementioresque contractiones agi, sanguinem plus æquo attenuari, exsolvi, atque ejusdem moleculis divisis nimis tenuem acremque reddi manifesta res est.

Venus immodica.) Danda interdum est opera, ut non solum prava, & inutilia, sed etiam boni, laudabilesque succi, si nimia sit eorum copia e corpore foras eliminentur, hinc sanguinis missio, seminis effusio præ cæteris per moderatam venerem laudatur juxta illud Hippocratis: *Labor, cibus, somnus, venus, omnia mediocria*. Si vero immodica sit, deficiente sero roscido, spirituofo, quo semen constat, vires facile languescunt, partium nutritio facile deficit, & universum corpus contabescit. Quare sapienter Hippocrates (5) *Uxore*, inquit, *semel usus & acrior fuerit, & magis expeditus. At si sæpius Venerem exercuerit, durior evadet cum quodam squallore, corpusque decoloratius erit, & majore lassitudine tentatum*: & Celsus (6): *Concubitus neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus est. Ravus corpus excitat, frequens solvit. Moderata igitur Venus corpus agilius, & se ipso levius reddit, ut immoderata depravat, pigrum, languidum, & effectum efficit, vires roburque exsolvit*. Et sane cum secernatur genitura in Cerebro, & per Spinalem medullam descendat in genitalia ex sanguine arterioso, & spiritibus animalibus illuc propulsa, quoties magna fuerit genituræ excretio, magnam spirituum, & sanguinis dissipationem fieri perspicuum est, a quo succus nutritius, aut proxima ejus materia secernitur, præsertim in Cerebro, a quo universum corpus distribuitur pro nutrimento animali, ut Glissonius, Wilisius, Warthonus, alique clare ostenderunt. Ubi igitur nimium materiæ ad supplendam genituram concurrit, necesse est, ut nutritia ejusdem materia auferatur in Cerebro, & succus nutritius elaboretur, qui materiam universi corporis nutritioni præbeat convenientem, unde ejusdem macritudo subsequitur.

Gonorrhœa, Fluxus albus Mulierum.) Non

(1) Cap. 17. ver. 22.

(2) Cap. 15. ver. 13.

(3) Cap. 30. psalm. 21.

(4) Aph. lib. 1. cap. 1. com. 4. & lib. 4. cap. 1. com. 6.

(5) Lib. 2. præd.

(6) Lib. 1. cap. 1.

solum effusio nimia genituræ, sed succus quidam genituræ analogus maciem corporis producere valet, quæ non tam viris, quam feminis familiaris est. Femine semen non generant, ut Graafius ostendit: cum autem semen minime effundant feminae, & corporis macie corripiantur, manifestum est, non solum effusionem veri seminis, sed etiam succi cujusdam eidem analogi tabi producendæ opportunissimam existere. Hæc porro tabes gonorrhœa vocatur, quæ tunc exoritur, cum erosio prostratis virorum, & glanduloso corpore in quo semen, antequam perfecte elaboretur, colligitur, involuntarie excernitur, vel corrosa vagina Mulierum cum aliis ipsius glandulis continuus exit humor, qui fluor albus appellatur. Cum natura impar sit ad supplendam quantitatem materiæ illius, quæ effunditur a prostratis virorum, & corpore glanduloso, vel ab uteri vagina, una cum fluido, quod ex vasis uterinis, & vaginæ secundum naturæ ordinem excernitur, oritur macies, & absumptio totius corporis.

Magna ulcera, lactatio nimia, diarrhœa, dysenteria.) A secretionibus, quæ vel arte, vel natura, vel quocumque alio modo fiunt, ut sunt fonticuli, setacea, ulcera &c. nimis perennibus & copiosis hæcticam febrem, & corporis absumptionem fieri adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. A vulneratis enim exesisque omnis generis vasis, arteriis, venis, vasis lymphaticis, nervis, fluida omnia, atque inde consequens succus nutritius emittitur. Certis enim ac constantibus observationibus compertum est, brachium, & crus, in quo fonticulus apertus est, altero in quo apertus non est minus nutriri, ac propterea membra his infesta macie corripitur.

In lactatione nimia, in diarrhœa, aliisque aut naturalibus, aut morbosis secretionibus succum pariter nutritium excerni nemo dubitarit, qui animadvertat a quacumque glandula, per quam crassiores sanguinis partes secernuntur, tenuiorem etiam aliquam partem secerni, nisi hæc vel inter se, vel cum aliis partibus cohereant sanguinis. Quoniam vero nutritius succus inter fluida tenuissima nostri corporis recensendus, qui minutissimos quosque meatus, ac poros pervadit, ut nerveas partes nutriat, quoniam præterea subtiles ejus par-

ticule neque inter se coherent, neque cum aliis sanguinis partibus, multæque per glandulas cerebri secernuntur, ac succus idem nutritius tenuissimus est si quis alius, consequitur, ut in secretionibus naturalibus una cum aliis sanguinis partibus pars aliqua ejusdem succi, aut proxima saltem ejusdem materia secernatur. Quod si animadvertamus in parte serosa sanguinis non globulosa succum nutritium, aut proximam ejusdem materiam contineri, cur non eo facile perducamur, ut reliquis mentis conatibus aliud suadentibus existimemus, in naturalibus secretionibus serum secerni, & cum eo succum nutritium? Neque id immerito conjectandum videtur. In sero enim sanguinis non multis post assumptum cibum elapsis horis, & antequam Chylus lacteorum vasculorum oscula rotare potuerit, Chylus existit, ut albicans materia proxima succi nutritii: nutritio præterea omnis, & auctio partium in vasis minimis nostri corporis fit, & ad latera positæ, quæque lymphaticum serum alendo corpori opportunum continent, ut Boerhaavius (1) præclare demonstravit. Quocumque autem ex dictis modo macies, & absumptio corporis subsequatur, fieri minus vix posse videtur, quin salinæ partes exaltatæ, sui que juris factæ eam sanguini acrimoniam concilient, quæ non solum cor, & arterias mordet, & irritat, spiritusque commovendo pulsum celerem, ac frequentem reddit, sed pinguedinem ipsam, & carnem rodit, unde homo absumitur.

Synochus, febris ardens, aut aliæ ejusmodi febres male judicatæ.) Novi virum trigimum quartum circiter ætatis annum agentem calidioris temperamenti, naturæ gracilis, & exquisitæ, qui ardente febre correptus, ac venæ sectione quater repetita, potionibus refrigerantibus, lenientibus, aliisque medicaminibus pertractatus sic convaleuit, ut vix quidquam timendum videretur de lenta febre, quæ superfuit, quamque calor, pulsus, atque urinæ parum recedentes a naturali statu comitabantur. Non multo tamen post tempore oborto rigore circa spinam dorsi, & corporis, febris invasit celeri, crebro, exiguo pulsu, & calore magis urente stipata, quique a cibo intendebatur, & roseo colore genas tingebat. Noctu propius ad ortum solis largi inter-

terdum sudores superveniebant, urinæ modo albescentes, modo rubræ, nunc tenues, ac lucidæ, nunc oleaginosæ, turbidæ crassoque sedimento refertæ comparebant: alvus modo soluta, & patens, biliosa, & liquida, modo segnis, & clausa ægrum detinebat. Depravato sensim functionum vitalium, & motuum naturalium ordine, membra extenuata sunt, vires fractæ, atque ad extremam tabem properatus vir. Cum consilium a me quæreret, & opem medicam, facile eo perductus sum, ut crederem, hæctica febre torqueri, ejusque originem ardenti febre, quæ præcessit attribuendam esse. Cum enim ingens sanguinis effervescencia, quam intulit febris ardens, mites, lenes, oleosæque particulas valde consumpserit, solidasque etiam partes difsecaverit, emerit inde ea sanguinis diathesis acris, & mordax, quæ hæcticam febrem induxit, primo mitem quidem, quoniam particule salino-acres ab aquearum copia retusæ minore vi atque impetu ad agendum movebantur, truce deinceps, & magis infestam successu temporis, quoniam oliginosis, aqueisque partibus consumptis salinisque exaltatis ad eum acrimoniæ gradum sanguis pervenit, ad eam fusionem, solutionemque, ut non solum crebriore facto Cordis motu, commotisque spiritibus animalibus febris successerit, sed nutritio ipsa, ac cæteræ vitæ functiones oleoso, pingui, & nutritio succo, qui alendis partibus impendi debebat, per sudoris, urinæ, & alvi vias abducto eversa fuerit, penitusque labefactata.

IV. *Primum hæctice febris gradum calor comitatur vix ægris molestus &c.*) Dignoscitur febris hæctica clarius in progressibus, quam inter initia. Primus enim gradus mitissimus cum sit, atque acres mordacesque sales dominantur, non sulphureæ partes, ne ægris quidem molestus est. Hi porro sales ab arteriarum ictibus majorem in motum acti efficiunt, ut non solum acris percipiatur, & mordax, sed ad ipsas arterias magis quam ad reliquas partes. Nam cum sanguis arteriosus sit admodum acer, spirituum vero copia manca sit, calorem ad easdem evaporatum acrem esse, & mordacem necesse est, deficiente autem debito spirituum influxu in Cordis fibras, atque inde consequens languescencia ipsius motu in reliquas par-

Tom. IV.

tes corporis, ad has vix percipi.

Quique una cum pulsu increfcit a sumpto cibo) Cur calor a sumpto cibo increfcit, similitudine calcis vivæ eleganter a Galeno, & Alexandro Tralliano explicatur, candentium ferramentorum aquis frigidis demersorum, vel aquæ frigidæ prunis ardentibus inspersæ a Bellino. Cum enim in calce adsint particulæ igneæ, quotiescumque aqua calci affunditur, aqua ipsa in poros, ac receptacula calcis sese insinuat, altiusque penetrat, igneas particulas exsolvit, caloremque excitat. Ita Galenus, & Trallianus. Candentia ferramenta, frigidis aquis demersa easdem in fervorem concitant, vel aqua frigida prunis ardentibus inspersa fervorem concipit, ita chylum ab assumpto cibo genitum in fervidum sanguinem derivatum quaquaversum per minimas sui particulas agi, solvi, ac libertatem acquirere totum inclusum ignem putat Bellinus. Quorum quidem sententia nihil adhuc magnificentius dictum. Ubi enim sanguini infunditur, cum acer sit sanguis, Chylum ulterius solvi contingit, & igneas, sulphureasque partes, a quibus calor excitatur, exsolvi. Adde sis Chylo soluto vi insigni spirituosas, volatilesque particulas exaltari, atque in universam sanguinis massam diffusas cor in crebriores, vehementioresque contractiones agere, sanguinem plus æquo exagitare, caloremque progignere tamdiu duraturum, quamdiu totus Chylus in sanguinem derivatus fuerit totus solutus, ac totus calor evaporatus.

Absque ullo horrore, frigore &c.) Ex doctrina allata in generali febrium tractatione constat, crebriorem cordis contractionem conjunctam cum sanguine aut naturaliter fluido, aut fluidiore naturali gignere perpetuum calorem, non frigus. Quibus sic constitutis non arduum futurum remur, quoad rem nostram potissimum facit conjicere, calorem, qui sine horrore, frigore, aliove signo infestantis paroxysmi invadit, non aliunde quam a salibus acrem sanguinis intemperiem promoventibus, eumque fundentibus, ac colliquantibus repetendum esse. Cum enim huic intemperiei nihil visceri opponatur ad arteriarum fines hærentis febris initio, quod subitam solutionem caloris impediat, ideo nullus succedit horror, cum quo solent nonnullæ febres incipere.

M

Cum

Cum ceteroquin parvus sit, moderate celer, & frequens). Uti calor cibi additione augetur, ita pulsum majorem, velocioremque, majore concitato sanguinis fervore, spirituumque animalium in cordis villos influxu fieri necesse est, tamdiu duraturum, quamdiu eadem perseverent. Peccat enim in eo sanguis, ut & paucus plerumque sit, subtilioribusque partibus refertus, & solutus. A pauca sanguinis quantitate nemo ignorat paucam spirituum copiam secerni, qui tamen tenuiorum particularum copia referti liberi fiunt, & ad motum expediti. Accedente hinc sanguinis fusione, ac colliquatione parvum, celerem, ac frequentem pulsum esse oportere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Urinæque fere sanorum similes appareant). Colorem naturalem urinam a congrua mixtione liquoris, & contentorum, seu aquæ, & salinarum, sulphurearum, terrestrium, aliarumque partium provenire tradit fere præclarissimus Bellinus. Sumptum hinc ab eodem asserendi argumentum, etiam in statu non naturali Animalium dari urinam naturali colore similem, quoties detur earum partium permixtio parum a naturali recedens. Idque in hæcticis febribus evenire certo certius habendum. Quamvis enim plurimum liquoris deesse debere in ea febre, quam corporis extenuatio, & omnis ejus humiditatis absumptio claram facit, atque inde consequens colore magis saturata urina reddi videatur, acri tamen peccante, ac corrosiva sanguinis intemperie, a qua febris hæctica proficiscitur, quidni liceat conjicere, plurimum humiditatis abripi a solidis partibus, quæ in dies singulos exsiccantur, atque aduruntur, atque aliquam ejus portionem ita cum solidis urinæ partibus admisceri, ut per eam oriatur quedam utrarumque mixtio, atque temperies, quæ sit similis temperiei urinarum naturalium, unde urinæ fere sanorum similes exoriuntur, ut Bellinus opinatus est?

V. *Hæ si temporis successu oleaginosæ minuantur, diversicolores &c.*) Ne id æque liceat affirmare de urinis, quæ in secundo hæcticæ febris gradu comparere solent, quæque oleaginosæ evadunt, tales scilicet, ut ipsis supernatare videatur pinguedo tenuis, ac late extensa, qualis araneorum

tela, facit potissimum ea ratio, quod in gravelescente hæctica, atque ad secundum gradum perventa, ita acris, & corrosivus fit sanguis, ut non solum chylosas partes solvere valeat, plurimumque humiditatis a solidis partibus abripere, sed quidquid butyrosus est vereque oleosus, vel saltem levius urina, sed partium coherentium, quæ nobis imponere possunt specie pinguedinis, licet pinguedo non sint. Ita laudatus vir.

Vires magis frangantur, corpus extenuetur &c.) Ab hoc eodem fonte virium debilitas, corporis extenuatio est repetenda. Fuso enim, liquatoque sanguine, fieri minus potest, quin tenues ejus particulæ, & ad avolandum summopere accommodatæ ab aliarum nexu secedentes facile perspirent, atque diffilentur, eaque sanguinis, atque inde consequens spirituum animalium, ac succi nutritii penuria contingat, qua partes debito utrorumque influxu destitutæ flaccescant, collabantur, exsiccentur, unde virium defectus, ac nutritionis.

VI. *Si tabes extremaque macies totius corporis &c.*) Tabes extremaque macies, quæ hæctica febre laborantibus solet contingere, ab ea quæ absque febre in decrepita ætate solet accidere, extincto, ut ajebant Veteres, nativo calore, quod nihil aliud esse videtur, quam mors, quæ sine doloris sensu, ac secundum naturam ex siccitate contingit, probe est discernenda. Licet enim inter se plurimum convenire videantur, in eo tamen differunt, quod in senibus fibræ corporis ob rigiditatem obstructæ sunt, atque propterea alimento suscipiendo ineptæ, in hæcticis vero quod sanguis uliginosis aqueisque particulis consumptis, salinisque majorem in modum exaltatis ita acris & mordax evadit, ut oleosum, pinguem, ac nutritium succum, qui alendis partibus impendi debebat, quin iisdem congrue apponatur, omnem penitus abripiat, atque absumat, eoque per sudoris, urinæ, atque alvi vias abducto, sudoribus, urinis colliquativis, diarrhœis, aliisque enormibus evacuationibus occasionem præbeat.

VII. *Altiores hosce gradus ubi attigerit febris hæctica, non est amplius ejus naturæ, ut &c.*) Galeni, & Alexandri Tralliani prognosticum est, febrem hancce inter initia difficilius dignosci, facilius tamen curari. Ubi insidias prodens clarius innotescit, diffi-

difficilem, aut nullam curationem admittere, immo corporis contabescencia invalescente, ac sudoribus colliquativis, diarrhœa, ac capillorum defluvio, quæ altiores hæcticæ febris gradus constituunt, citissime ægros ad interitum ducere. Nec vim animis addat juvenilis ætas, quæ interdum sola profligandis morbis opportunissima existit. Cum enim ab anno decimo octavo ad quintum usque & trigésimum in hæticam procliviores esse soleant, ut supra adnotavimus cum Hippocrate, id ipsum, quod feberi fomitem præbet, efficere valet, ut difficilius evadat.

VIII. *Nihilominus tamen nisi æger valde debilis sit, & imbecillis &c. aquam Noce-rianam &c.*) Quicumque sit, qui hætica febre corripitur, ei quam primum, & maturo auxilio, quod profuturum videatur opitulari oportet, neque tempus terendum, ut ait Aretæus in victu tenui, & quiete. Cito enim bona occasio præterfugit, & gradus ultimos febris assequitur. Nonne enim si minus revocandæ sanitatis spes adest, vitæ saltem in longius producendæ adesse potest? Ea hinc remedia sunt adhibenda, quæ acrimoniam sanguinis, & humorum infringere valent, caloremque febrilem comprimere, inter quæ refrigerantia, & humectantia eminent. Ejusmodi sunt aquea omnia, aqua noceræ, aqua simplex vel stillata ex vegetabilibus, quæ insipida sunt, & succi plena, ut aqua lactucæ, portulacæ, malvar. violar. & aliæ similes, quæ larga manu haustæ hætica febre laborantibus prodesse consueverunt, dummodo absumpti non sint, debiles, & imbecilles, & obstructionibus minime laborent. Cum enim a refrigerantibus, & humectantibus calor abripiatur, marasmo senum via facile sternitur, cum deinceps obstructiones contumaciores fiant, pertinacioresque, minui febrem hæticam contingit, at putridam arcessi, ut a præstantissimo Tralliano demonstratum est (1).

IX. *Ex lactuc. portulac. endiv. &c. matr. perl. pp. ocul. cancr. pp. &c.*) Præter refrigerantia, & humectantia alchalia terrea, quæque aciditatem conjunctam habent adhiberi passim solent a practicis. Illa enim sales acres imbibendo, hæc obtundendo, & slipticitate sua alvum plerunque solutam

sistendo valde prodesse communiter reputantur. Huc spectant absorbentia omnia dicta, ut Concharum omnia fere genera, matr. perlar., ostr., lapid. cancr., percar., testæ ovar. calcinatæ, cor. Cer. ustum, corral., terræ omnes bolares, sigillatæ, armena, & ejusmodi. Huc acida naturalia, succi ribium, berberum, cerasor. acidorum, granator., cytoniorum, ex quibus syrupi parantur, tincturæ, gelatinæ: Huc aceta omnia vegetabilium, spiritus vitrioli, nitri, salis marini &c. Quibus alii addunt austera, quæ præter occultam aciditatem terrestres partes admixtas habent, & sanguinis massam densiorem efficiunt. Ejusmodi sunt radices bistortæ, tormentillæ, fructus myrtil. cortex Chin. granatorum, & alia hujus census. Verum ut in refrigerantium, & humectantium administratione cavendum est, ne dum in vitio corrigendo studemus, in aliud, & quidem deterius incidamus, ita absorbentibus, acidis, & adstringentibus moderate utendum, ne dum texturam humorum densare volumus, atque constringere acres, impurasque eorum particulas in sanguine implicando, ac retinendo erosiones, ad quas adeo pronus est morbus, magno egrorum damno promoveamus. Itaque salubre consilium censemus, ut quam fieri maxime potest acrium hujusmodi, fusorumque humorum per mitissimos pulveres absorbentes, quales sunt oculi cancrorum, aut matr. perlar. ex decoctione herbarum insipidarum correctionem moliamur, vel ex emulsione amygdal. & sem. quat. frigid. addito ad gratum saporem leni aliquo syrupo: quæ omnia aliquoties sumpta plus præstant, quam cætera remedia, quatenus non solum nimis fluxiles humores incrassant, sed etiam solidas partes ea ratione afficiunt, qua opus est ad stagnationes in iis, corrugationes, corrosionesve præcavendas. An saturninis, jovialibus, antimoniatibus, quæ chymicæ artis studiosi vocant præsidia, hæctici caloris curam attribuamus? Haud ignoro quanti faciant nonnulli celebre illud antihecticum Poterii, quod ex stamno, nitro, & antimonio conficitur, præclaro ducti testimonio Muralti (2) scribentis: *diaphoreticum joviale sive antihecticum Poterii ad demulcendam acritudinem humorum matricem,*

(1) Lib. 12. cap. 4.

(2) M. N. C. Dec. 2. an. 1. obs. 109.

& nervos irritantium, mirum quantum valet. Idem utrum etiam corroborat, saepe ex ematiatis, & debilibus quadratos, & robustos facit. Verum cum alibi demonstratum sit (1), ei tantum tribuendum, quantum calci cuidam absorbendi vi prædite, ejus tamen abstrusa, vel ardua præparatio sit, minus tutum ejus usum crediderim, si cum aliis simplicioribus supra recensitis comparatur, a quibus recedere caput artis non est, & prudentiæ medicæ.

X. *His quoque ineunte Vere Serum lactis stillatum &c.*) Præter refrigerantia, absorbentia & moderate acida ad acres & colliquativas particulas obtundendas, & corpus reficiendum, incrassantia, & demulcentia visa sunt convenire. Ejusmodi sunt rasuræ ossium nonnullorum Animalium, Cor. Cer., Ebor., carnes multæ, suillæ, ovillæ, vitulinæ, Animalia crustacea dicta, ut conchæ, ostreæ, præcipue vero canceri fluviales, ranæ, quæ omnia apte mixta cum succis herbarum refrigerantium, & lacte Caprino si destillantur, serum dabunt prædictis absolvendis indicationibus opportunissimum si quod aliud: eo magis si iis exhibeatur, ut supra monitum est, qui in ultimo gradu non sunt constituti, & quibus stomachus firmus est, atque robustus, quique gelatinosa, & viscida terere possint. Quo loco quæstio occurrit, existimantibus nonnullis hæctica febre laborantes ob insigni spirituum dispendium, quo eorum vires languent summopere, ac collabuntur, stomachum infirmum habere, & viscidis, lentis, glutinosisque alimentis solvendis ineptum. Qua in re fateor mihi minus placere ad hæctica febris causas altius, ac subtilius attendenti, in acrium ac corrodentium humorum spiculis fere sitas, quique a glandulis salivalibus secreti, & in ventriculi cavitatem sepositi nerveas stomachi membranas vellicando, mordendo, adstringendo, alimentis crassis, glutinosisque attenuandis, ac resolvendis aptissimum organum constituunt. Præterquamquod illud etiam animadverti vehementer velim, quod ingeniose tradit Prosper Martianus (2) quærens, quomodo dari possit cibus, qui facile teratur a stomacho, & solidum

præbeat corpori alimentum adversus Hippocratis doctrinam dicentis (3): *Eorum, quæ facile, & celeriter teruntur, facilis excretio est.* Ea enim esse præclare ostendit, quæ solidas habent partes, nexus tamen eorum debilis est. Ejusmodi sunt carnes multorum Animalium supra recensitæ, & farinosa, ex quibus aut gelatinæ fiunt, aut phercula, inter quæ illud Saxonie eminet, quod ex farina hordei, & radice Chinæ componitur, addito pauxillo sacchari, aliaque id genus, quorum pulcherrima laus est facile teri a stomacho, alimentum tamen solidum, & firmum præbere.

X. *Auxiliis tamen omnibus Lac palmam præripit, muliebre quidem, aut asininum &c.*) Scire convenit, præter lac vix aliud haberi, quod pari efficacia, & lenitudine corpus refrigeret, sales acres, & mordaces serosa sui parte temperet, solidas partes a corrodentis principii corrosionibus butyrofa vindicet, siccata, & absunta membra caseosa repleat, humidoque rore reficiat. Inter cetera excellere lactis usum monuit ipse Hippocrates dicens (4): *Convenit lac exhibere tabescentibus non multum febrientibus, & in febribus longis, & debilibus, & præter rationem consumptis, ut Galeni, Aretæi, Celsi, Ballonii, Cardani, Martiani, Vvepferi, aliorumque Veterum tum Recentiorum Medicorum monitum præteream, quod ex alibi a nobis dictis (5) idem plane fuisse constat. Non quomodocumque tamen accipiendum, sed rectis adhibitis cautionibus, quarum meminit idem Hippocrates nominatim negans lac dare multum febrientibus, quia corrumpitur in magna febre, & quasi in virus convertitur. Atque ob hanc fere causam hypochondriacis, & gravi Cephalalgia detentis, nec non iis universe, qui stomachi vitio & imbecillitate laborant, nocuum censetur. Nec quodcumque lac hæctica febre laborantibus in quocumque stadio est exhibendum, sed varium pro ipsius, & virium varietate. Muliebre quidem aut asininum copiosiore sero præditum, & concretioni minus obnoxium docente Aristotele (6), & Galeno (7), tenue propterea, & fluxile, ut ait Aretæus, iis qui in ultimo stadio*

(1) *Aph. lib. 2. cap. 4.* (2) *Lib. de veter. med. n. 25.*

(3) *2. aph. 28.* (4) *Aph. 64. se. 5.* (5) *Aph. lib. 2. cap. 3. com. 20.*

(6) *Lib. 3. hist. anim. cap. 26.* (7) *De simplic. facult. & lib. 6. de san. tuen.*

sunt constituti, quique valde debiles sunt, & fere consumpti, commode exhibetur: Caprillum cum plus substantiæ nutrientis obtineat, iis, quorum stomachus firmior est: Vaccinum demum cum efficacius adhuc nutriat, ventriculum minus robustum gravius exoneret, & facile in casum concreascit, iis, qui stomacho egregie valent.

Iisdem ad amussim servatis cautelis, quæ alibi etc.) Varius fuit lac exhibendi modus. Iis qui stomachi vitio, & imbecillitate laborabant, quibusque in Mesenterio crudi, impurique humores reperiiebantur, nonnisi his prius expurgatis, lac concedebant, & lenis quidem purgationis instituendæ gratia lac asininum coctum commendavit Hippocrates. Cum enim sit cæteris tenuius, & valde deterisivum, coctione magis laxativum effici reputatur. Asinino deficiente Vaccinum accipi solet, idque ut alvum subducatur, ad lib. i. potari consulant admixta Manna, aut Sacchari rosati uncia primis diebus, deinde quotidie ad semilibram cum saccharo, & si stomachus ferat, ad libram integram per plures dies. Quo autem ferri possit absque molestia, origanum ei admiscebat Hippocrates, Galenus vero candentes in eo silices, aut ignitum chalybem immergebat, & coquebat. Placet nostris temporibus æquas lactis partes sumi, & decoctionis Theæ, veronicæ, hederæ terrestris, tussilaginis, & simul confundi cum paucis saccharo, præsertim ubi opus est majore visceris alicujus abstersione. Verum ubi sola humorum dyscrasia in vitio est, quemadmodum in hæctica contingit, non abs re crediderim fortunam melioris auxilii lacte simplici experiri, iisdem prorsus servatis conditionibus, quarum citato loco meminimus, eumque tandiu porrigere, quandiu videatur expedire, aut ad pristinum habitum æger revertatur.

XI. *Nec infimum obtinet locum aer moderate frigidus et humidus etc.*) Si alibi unquam, hic diætæ potius, quam remediis studendum. Curationem enim verbo complexus Hippocrates (1), *Verum studium*, inquit, *quam maxime adhibere oportet, ac reficere*. Quo pacto admonuit, invictis quodam, & diuturno reficiendi in primis per

congruum cibum corporis studio, hæcticam curari oportere. Cibi jam supra meminimus. Reliquum est, ut de aeris, domicilii, cælique mutatione, & corporis exercitatione dicamus, quibus ad reficiendum nihil efficacius invenire Medentibus datum est, aut pro ægrorum opportunitate valentius. Temperatissimus vero aer eligi debet, atque purissimus, aut si talis haberi nequit, quantum fieri tamen potest ad frigidum, & humidum inclinet. Galenus (2) Riverio referente æstatis tempore aere existente calidiore ægrum degere præcipit in loco subterraneo, qui frigidissimus sit, & maxime prolatus, & ad septentrionem vergens, quo solo remedio testatur idem Riverius se ægrum extrema macie confectum intra Mensem restitutum vidisse. Verum cum cohibita transpiratione, aut frigidioris aeris in pulmones illapsu timere fas sit subjectum aliquod, & præceptum periculum, moderatum in dictis qualitatibus seligendum traderem. Navigatio etiam ab Antiquis atque migratio in alia loca, cum ad plerosque morbos, tum ad hæcticam febrem profligandam opportunissimam existere haud dubie affirmarunt. Ita Hippocrates (3), *Commodum est*, inquit, *in morbis longis solum mutare*: ut Avicennæ, Celsi, Senece, aliorumque monita præteream, quæ eandem sententiam confirmant, ut in ejusce argumenti dispositione curiosis ea recolentibus, quæ alibi dicta sunt (4), apparere facile potest. Et sane exempla non desunt eorum, qui cum aliter non potuissent, gestatione, incessu, navigatione, itineribus lectica, rheda, cymba, equo susceptis perfectissime convalescunt. Incredibile enim est quam bene his veluti cribratoriis motibus philtrati a pravis, & incongruis sordibus eosdem conspurcantibus expurgentur humores, quam apte aeris, cæli, locorumque salubritate, corporisque exercitatione, quam præcepit Hippocrates (5) docens: *Si quis tabidus fuerit, per triginta dies ad ligna secanda ablegetur, et summis humeris levetur, et interdum deambulet, et vespere redormiat*: resoluta membra vigorentur, vires augeantur, contumax materia discutiatur, pars vero, in quam morbifici succi onus incubuit, ad pristinum robur restituatur. Quæ

cum

(1) Lib. de inter. affect.

(2) co. meth. 9.

(3) Lib. 4. Epid. sect. 5. t. 19.

(4) Aph. lib. 2. cap. 3. com. 19.

(5) Lib. de inter. affect.

cum de quocumque motus specie possint affirmari, maximopere posse de equitatione, aut vectura in curru, celeberrimi viri Sydenhamius, & Mortonus testati sunt. Equitatione quidem certius, atque efficacius hecticas febres debellari, quam Mercurio luem veneream, aut febres intermittentes cortice Peruviano, asserere non dubitavit Sydenhamius. Nullum magis conveniens esse remedium, quam quotidianam ad moderatos usque sudores protracta equitatione in febribus lentis, hecticis &c. præclare ostendit Mortonus.

XII. *Ubi hæc nihil efficiant, viribus servandis studendum vino fragranti, & suavi, &c.*) Ubi recensitis auxiliis optato fine potiri minime valemus, in angusto res erit, in eoque fere versabitur agendi ratio, ut vires servantur, & symptomata, quæ in mortis discrimine egrotantem constituunt, nonnihil leventur, quod nulla meliori ratione obtineri posse, quam remediis indicatis etiam me tacente facile omnes intelligunt. Si enim de moderato vini usu sermo sit, spiritu sulphureo volatili, quo scatet, spiritus mirum in modum recreari contingit, aciditate vero volatili Stomachi fermentum roborari restaurarique, hinc egregie Syracides (1): *Tamquam vita est vinum, si moderate illud biberis.* Et Ecclesiasticus (2): *Exultationem Cordis, letitiamque animi afficit vinum potum tempestive:* & alibi (3): *Vinum & Musica letitiam afferunt cordi.* Et Salomon (4): *Date potum inebriantem perituro, & vinum amarum animo. Bibat ut obliviscatur paupertatis suæ, & molestiæ non sit memor amplius.* Ex quibus fere constat, cardiacum esse præstantissimum si quod aliud. Et sane cum motus omnes, in quibus vita consistit, & a quibus vitale robur estimatur a corde tamquam a præcipua causa originem habeant, hinc remedia, quæ motus istos alacriores efficiunt, Cordi peculiariter dicata creduntur. Ejusmodi sunt, quæ subtilissimas habent partes, quæ grati odoris fragrantia insigniuntur, quæque aut deficientem Spirituum copiam generant, aut languescientem eorum motum adaugent, eosque momento fere temporis erigunt, & recreant. Vinum fragrans, &

suave, melissa, pulveres fantalorum, macis, camphoræ vel extrinsecus admota hisce viribus donari manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

XIII. *Alvi fluxui egregie occurret decoctio theiformis radic. tormentil. bistortæ &c.*) Ad vitales motus non solum debita sanguinis & spirituum constitutio, debitique affluxus ad fibras motrices requiritur, sed etiam fibrarum congruens vis elastica, qua propriæ distractioni satis renitantur. Cardiacæ igitur non solum erunt illa, quæ debitam sanguini constitutionem conciliant, eum moderate figendo, densandoque si ejus compages nimis laxa sit, & soluta, ut impar evadat fibris motricibus roborandis, vel eum fundendo, attenuando, rarefaciendo, si ex adverso nimis sit arcta, & compacta, aut illa quæ spirituum tarditati, aut inopiæ occurrunt, eorum copiam generando, aut languidum motum excitando, sed etiam quæ flaccescentium fibrarum vim elasticam restituunt, & augent. Ejusmodi sunt quæ moderate adstringente vi donantur: inter quæ tormentilla, bistorta, consolidida major, seu symphytum, cytonia, cor. cer. ust. bol. armen. hordeum torrefactum, & similia, quorum etiam pulcherri-ma laus est sanguinis æstum compescere, nimiamque dissolutionem coercere, acresque ejus sales retundere, atque irretire, unde in alvi fluxu hectica febre laborantium eximius usus.

XIV. *Si tormina infra umbilicum urgeant, clysteres ex lacte, aut decocto pingui &c.*) Nemo ignorat, crassa intestina clysteres abluere, ipsisque applicari viribus suis integris permanentibus. Horum igitur operationem primario in crassa intestina exerceri manifesta res est. Torminibus hinc infra umbilicum crassa intestina exercentibus egregie opitulantur. Demulcens autem, pinguis, & balsamica sit oportet eorum materies. Cum enim acrium, atque erodentium particularum spicula nerveas intestinorum fibras pungendo, lacerando, abradendo morbo impetum dent, nemo non videt, ea in usum auxilia esse vocanda, quæ retundere eorum vim valent. Talia sunt lac, & decocta pingua chalybeata, pedum

vi-

(1) Cap. 3. ver. 30. (2) cap. 31. v. 32. (3) cap. 40. ver. 20.
(4) Cap. 30. ver. 6. 7.

vituli, vervecis, sebum hircinum aliaque recensita.

Balnea præstantissimum esse auxilium ad hæcticam febrem profligandam cum Veteres, tum Recentiorum plerique existimaverunt. Atque in eorundem administratione Veterum potissimum studium, ac diligentia enituit.

In quatuor enim cellas eadem dividebant. Prima cella vocabatur calidarium, quod nil erat, quam cella in qua aer calidus concludebatur: secunda labrum, in quo aqua continebatur calida, qua homines lavabantur; tertia frigidarium, in qua aqua reperiebatur frigida adhibenda, postquam in labro fuerant: quarta demum tepidarium, in quo fricabantur, & sudabant. Galenus postquam in calidario fuerant ægri, per aliquod tempus in labro immergi suadebat, ibique parumper manere: deinde in frigidario poni, postea eorum corpus inungi, & lecto collocari. Aqua, quam adhibebant temperate calidam, mox tepidam, erat vel ex aquis dulcibus, vel ex decocto althææ, malvar. violar. & similibus, & nonnulli inter quos Ægyptii, & Arabes. ex lacte asinino, & camelino, vel equino, ut scribit Alpinus. Tepidas inunctiones ex oleis emollientibus parabant. Nostri tamen calidarium rejiciunt, voluntque ægros in aqua tepida per aliquod tempus relinqui, deinde superfundunt aquam frigidam, demum ungunt, & in lecto re-

ponunt. Si quis forte miretur balneorum nos in curatione ne meminisse quidem, sciat ille non inconsulto id effecisse. Ad suspicandum enim vehementer adducti sumus, ne laxatis balneorum, & oleorum emollientium usu motricium fibrarum nexibus vires frangantur, ut altioribus gradibus ferendis impares evadant, etiamsi non longe ab initiis adhibeantur, cum fractis jam ægri viribus, & in morbi progressu, nullus iis esse locus possit; nisi velimus in mortis discrimine prope certissimo eundem constitui, aut experimentum per mortem agi. De Industria etiam catharsim, & phlebotomiam præterivimus silentio. Licet enim a cacochoymia interdum illa desideretur, hæc ab ardentiore febre: utramque tamen in secundis, & tertiis gradibus virium languor, & quotidie magis increscens macies, & consumptio corporis prohibere videtur. Quapropter saluberrimum illorum consilium censemus, qui ad alvum adstrictam laxandam Clysteres ex jure hordeaceo, butyro, vitellis ovorum, sacchari adjectione præcipiunt, aut ad febrilem æstum compescendum refrigerantia toties inculcata consulunt, quæ simul renutriendi facultate insigniuntur, eaque prudenter eligunt, quæ magistra rerum natura, & experientia pro his vel illis classibus opportuna, aut saltem innocua ostendit.

CAPUT V.

De febribus intermittentibus in genere.

I. **S**I quis lassitudine dolorifica corporis, ac frigore corripitur, horrore, rigore cum refrigeratione extremorum, & pallore, oscitatione, pandiculatione, respiratione anhelosa, nausea, vomitu, pulsu celeri, parvo, debili, depresso, urina cruda, & tenui, quibus calor succedat, rubor, venarum turgentia, respiratio valida, magna, & liberior, pulsus magnus, robustus, sitis intensa, magnus item artuum, dorsi, aut lumborum, & capitis dolor, urina valde rubra, & crassa, quæ omnia paulatim mitescant, succedente ut plurimum sudore, urina crassiori cum sedimento lapidi contuso simili, somno placido, apyrexia, relictæque lassitudine, & debilita-

te universali, eum intermittente febre laborare judicandum.

II. Quotidiana quidem simplici, si singulis diebus eadem recurrant, tertiana, si alternis, quartana, si quarto quoque die.

III. Eamque firmam & stabilem dices, si eodem puncto temporis renovetur, instabilem sed ordinatam, si certam habeat anticipationem cunctationemque, instabilem, inordinatam, & vagam, si modo celerius, modo tardius revertatur.

IV. Cujuscumque naturæ sint simplices febres videris easdem vel cum iisdem affectionibus constanter recurrere, vomitu puta, cardialgia, hemicrania, vel cum diversis, mo-

modo vomitu, modo cardialgia, modo alia.

V. Videris etiam compositas quasdam ex simplicibus firmis, & stabilibus eadem hora renovari, ac simplices componentes. Sic tertiae duplicis insultus primae diei respondere insultibus tertiae, insultus secundae recursibus quartae, & sic deinceps.

VI. Compositas ex simplicibus instabilibus, sed ordinatis eandem anticipationem, cunctationemve habere, quam paroxysmi componentium facile deprehendes, sive omnes celerius recurrendo, sive omnes serius, sive alter celerius, alter serius.

VII. Alterutrae sint febres compositae sive ex firmis & stabilibus, sive instabilibus sed ordinatis, vel instabilibus inordinatis, & vagis cum iisdem affectionibus recurrere invienes, ac paroxysmi simplicium, ex quibus componuntur, ita ut si tertiana duplex prima die apprehendat cum cardialgia, secunda cum hemicrania, tertia item cum cardialgia, quarta cum hemicrania revertatur.

VIII. Mirabilium phenomenorum causas si quaeras, eas ad lentum fomitem certis temporum intervallis ad capillares arterias cumulatum, qui ab aucta contractione cordis, & arteriam resolvitur, & certo statoque tempore reficitur, ac renovatur aptissime retuleris.

IX. Refici autem contingit ob peculiare aliquod solidarum partium vitium intermittentium febrium focum, ac sedem, quo fit, ut fermentum lentorificum intra vasa sanguifera retineatur, vel ultra eadem in glandulis conglobatis in ambitu corporis, & ejus visceribus locetur, unde lymphatica originem ducunt, vel novum a ventriculo, intestinis, glandulis & ductibus mesentericis, hepate, pancreate aliisque imi ventris visceribus ingeratur, vel sanguini ingeneretur, atque eundem ea ratione afficiat, qua aut singulis diebus, aut alternis, aut quarta quaque die ad capillares arterias cumulari cogatur novo febris paroxysmo impetum daturus.

X. Eodem quidem puncto temporis, quo prior invasit, si vitium idem remaneat, eademque servetur vis, magnitudo, numerus contractionum cordis, & arteriarum.

XI. Si vitium ob erratum aliquod in sex rerum non naturalium usu augeatur, puta ab aere parum gravi, & elastico, a cibo aut ni-

mia copia ingesto, aut minus aegrotantis constitutioni accommodato, a potu vini copioso, a somno initio prioris accessionis permissio, a motu celeri, vehementique sanguinis, ab ira, dolore insigni alicujus partis excitato, dummodo congestio fermenti lentorifici non praepediatur, aut coalescens jam plane solvatur celerius. Serius e contra contrariis de causis.

XII. Si his addatur firmum, & stabile vitium, aut totius ventriculi, aut sinistri ejus orificii, cardia dicti, aut membranarum cerebri, aut aliarum partium, cum vomitu, cardialgia, hemicrania constanter recurret.

XIII. Si duplex sit focus, ac sedes lentifomitis, cum accensa febre, solutoque sanguine utriusque arteriae validius, & celerius contrahantur, quam ceterae & difficilius ad naturalem rhythmum redigantur, & in capillaribus unius arteriarum sanguis prius consistat ea ratione, qua opus est ad febrilem paroxysmum excitandum, quam in alterius, finito primo paroxysmo non in capillaribus prioris foci consistet, sed in capillaribus alterius, & ita alternatim: ac propterea vitio solidarum, fluidorumque neque aucto, neque diminuto in eadem febre, eademque permanente vi, magnitudine, ac numero contractionum cordis, & arteriarum inter duos quosque paroxysmos, tertius paroxysmus, eadem hora incipiet, ac primus, quartus ac secundus.

XIV. Si augeatur solidarum, fluidorumque vitium, compositae febris paroxysmi omnes celerius recurrent, tardius e contra, si contrarium succedat.

XV. Si eodem remanente vitio fluidorum, unius foci vitium magis, quam alterius augeatur, alter paroxysmus celerius redibit, serius alter.

XVI. Si primus paroxysmus cum cardialgia invadat, secundus cum hemicrania, ventriculi vasis prima die validius, ac celerius se contrahentibus, & difficilius quam cetera ad naturalem contractionem redeuntibus, lentus fomes in capillaribus cerebri, aut meningum secunda die haerebit, & cardialgiam tertia tantum, non secunda excitabit: secunda die dictis cerebri & meningum vasis pari modo contractis, & in sua contractione diu permanentibus, lentus fomes in ventriculi vasis consistet, & non tertia sed quarta hemicraniam promovebit.

XVII.

XVII. Mirum est alterantia, quæ temperando agunt, febribus solum acutis, biliosis, & ardentibus apte mederi, nitrumque, aut nitroso principio foeta cæteris palmam præripere.

XVIII. Quæ attenuando, & incidendo tardi, et lenti motus febribus opitulari: quorum in censu veniunt 1. decoctiones paratæ ex scabiosa eryngio, lupulis, capillis veneris, et similibus. 2. Sales fixi, et lixiviales, et medii, qui tamen minus diligenter aut dolo elaborati pessimas edunt operationes. 3. Sales volatiles alcalici dubie virtutis in multiplici causarum numero, et inter initia febrium adhibita.

XIX. Altera est absorbentium classis, quæ in magna crudorum, viscidorumque humorum in primis viis hærentium copia Stomacho sunt infesta.

XX. Ultima demura laxantium, et emollientium, quæ sæpius repetita ventriculi tonum laxant, humorumque motus, et depurationes retardant.

XXI. Venæ sectio in febre cum insigni effervescentia, æstuque sanguinis comitata, aut inflammationis periculo.

XXII. Emetica quando pravos, corruptosque succos ventriculi cito, et breviori via educere expedit ægro ad vomitum bene comparato, præsertim lenia commodissima.

XXIII. Purgantia in Mesentericis febribus, iisque quæ ab apparatu crudorum humorum in primis viis stabulantium originem ducunt, dummodo vires consent, et mitiora bene cedunt, male plerunque valida, et in virium imbecillitate.

XXIV. Diuretica solum diluentia, et salina in febribus visa sunt convenire: salino-acida, et fixa in ardentibus: quæ volatili, et lixivioso sale gaudent in lentis, et a crasso, viscidoque oriundis.

XXV. Sudorifica mitiora solum coctionis signis apparentibus, nec repugnante natura in febribus commode exhibentur.

XXVI. Solius Chinæ pulcherrima laus est intermittentes omnes, etiam quæ continuæ progressu temporis per subingressum paroxysmorum factæ sunt, & ad continuas acutas, & malignas tendunt, a quacumque causa nascantur, cito, tuto, jucundeque debellare, nunc urinas ciendo, nunc sudorem, nunc ventris solutionem, nunc sputum, nunc transudationem, idque complexu variarum qualitatum, quæ ejus tantum propriæ sunt, &

Tom. IV.

per quas ab omnibus aliis differt rebus, seu quod eodem recidit specifica vi, & occulta proprietate.

C A P U T V.

De Febribus intermittentibus in genere.

I. **S**I quis lassitudine dolorifica corporis, ac frigore corripitur, horrore, rigore cum refrigeratione &c.) Cum febris essentialis in tres species passim dividi soleat a Medicis 1. in continuam continentem dictam, quæ sine remissione, & intensione toto durationis tempore ægrum exercet. 2. In continuam periodicam, quæ remissionem habet aliquam, & intermittentem, quæ certo, statoque tempore intermittit, & renovatur, quæret fortasse quispiam, cur continua continente, ejusque speciebus perpensis, ad intermittentium naturam investigandam transire satius esse duxerim, quam continuæ periodicæ æthiologiam ex ordine afferre. Si curiosus diligenter attendat ad ea, quæ a nonnullis tradi solent, continuam scilicet periodicam fieri a continua continente simul, & intermittente, vel suapte natura intermittentem esse, solum differre, quod subsequens illius paroxysmus renovetur priusquam antecedens desinat, facile intelliget, non sine ratione a me id esse factum. Quomodo continua periodica clare innotescat, nisi intermittentium natura, quæ docente Galeno obscurissima est, cognita prius sit, planeque perspecta? Quæ de re tanta est inter Medicos maxime illustres dissensio, ut difficile sit certi quidpiam sine alterius offensione constituere, isque multum profecisse videatur, qui quanta sit rerum ignoratio in hac parte perspiciat penitus, ac cognoscat. Tamen quia pauci hoc uno, uberrimo ceteroquin fructu, contenti sunt, quid ipse sentiam paucis expediam, ea memoria recolens, ac repetens, quæ in generali febrium tractatione dicebam, in febrium natura perquirenda, ex omnibus affectionibus, quibus eadem stipantur, eas seligendas esse, quæ cum omni febre, cum sola, & semper conjunctæ sunt, quæque cum in homine percipiuntur, febre eundem, cum vero absunt, hominem a febre immunem esse affirmari tuto potest. Ubi igitur febrium intermittentium Symptomata maxime propria, & inseparabilia inve-

N

nian-

niantur, eorumque causæ assignentur, hæ-
rere amplius non licet. Ipsam ipsorum
symptomatum causam pro vera, ac genui-
na febrium intermittentium causa habendam
esse, certo certius tenendum. In his
autem assignandis plerique Medici conve-
nere, uno symptomate excepto clarissimo,
si quod aliud, frigore nempe, rigore, aut
horripilatione, quam nonnullis febribus in-
termittentibus communem non faciunt, as-
ferentes febres adesse quasdam de intermit-
tentium genere, quæ sine evidente frigo-
ris, & horroris sensu, etiam ipsius egri
confessione in perfectam apyrexiam termi-
nentur, quod aliis placere non potest, affir-
mantibus nullas adesse febres vere intermit-
tentes, quarum principium frigus, horror,
aut rigor clarum non faciat. Priorem sen-
tentiam tenet Simon Simoni in sua febrium
synopsi; contrariam Galenus (1). Hunc
in præsens sequimur Sennerto præeunte, qui
febres sine frigore, aut rigore invadentes,
aut continuas putat, aut si intermittentes
sunt, non puras ac legitimas vocat, qua-
rum ideam Galenus fere proposuit, sed
nothas, ac spurias.

II. *Quotidiana quidem simplici, si singu-
lis diebus eadem recurrant, tertiana si alter-
nis &c.*) Supra enarrata symptomata com-
munia sunt fere omnium febrium intermit-
tentium, eaque diversis febris speciebus con-
veniunt. Sunt etiam nonnulla earundem
propria, quæ a periodorum intervallis de-
sumi solent: nam si quotidie paroxysmus
invadit, quotidiana, si alternis diebus, ter-
tiana, si quarto quoque die, quartana con-
stituitur. Si exempla velimus persequi fe-
brium, quæ longioribus intervallis distinctæ
sunt, antiquissimum, & nondum concilia-
rum litigium de industria aggredi velle vi-
deamur, quod diu Græcos, & Arabes Scri-
ptores exercuit. Febres enim quintanæ,
sextanæ, octanæ dinumerantur, quas Græci
duce Galeno negant, cum Arabes e con-
tra præeunte Avicenna non solum eas ad-
mittant, sed ipsius Hippocratis confessione
confirmant. Hippocrates enim in libro e-
pidemiorum historias refert de febribus hisce
quintanis, sextanis, aliisque id genus, de-
que earum natura differens, febres septanas
longas esse constituit, sed non periculosas,
nonanas longiores ipsis septanis, sed non
lethales, quintanas, & longas, & pericu-

lo plenas, easque vel in hecticam termi-
nari, vel eandem subsequi. Hisce tamen
ne Galenici assentiantur, rationes hæ fa-
ciunt. *Febres*, inquiunt, continuæ, quoti-
dianæ, tertianæ, quartanæ a sanguine ori-
ginem ducunt, a bile, a pituita, a me-
lancholia putrescentibus, a putredine qui-
dem sanguinis Synochæ sanguinæ putridæ
dictæ, a putredine pituitæ quotidianæ, a
bilis, tertianæ, a melancholiæ, quartanæ.
Febres ergo quintanæ, sextanæ, & similes
ab humore aliquo distincto ab illo, qui
tertianas, & quartanas excitat, proficiscan-
tur necesse est; atqui ejuscemodi humores
non dantur: Febres igitur quintanas, sex-
tanas admittere ridiculum videtur. Dein-
ceps accessiones febriles oriri quasdam exi-
stimaunt in convalescentiæ decursu, quæ fe-
bres dici non possunt quintanæ, sextanæ,
sed sui generis, irregulares scilicet, vage,
quæque ad erraticarum genus referuntur,
anomalæ dictæ ab eadem causa prodeuntes,
a qua aliæ febres anomalæ intermittentes.
Assentiri Hippocrati asserenti quintanas fe-
bres periculosiores esse septanis, nonanis,
perinde esse ac merum speculationis com-
mentum nullis certis observationibus firma-
tum probare. Quintanam periculosam qui-
dem febrem esse, quod vel tabem inducit,
vel tabem subsequitur, sed ratione conse-
quentium. Febres enim ex se salutares, si
male judicentur in morbos quosdam termi-
nantur discriminis plenos, ac periculi. Hac
de re quid ipse sentiam, paucis exequar.
Ut satis esset momenti in Galenicorum ar-
gumentis, oporteret revera nullum dari hu-
morem, qui ejuscemodi febres posset excita-
re. Scio tamen quid hodie in tanta rei
medicæ claritate plurimi objiciant, & quan-
tum mihi discriminis restet cum iis, qui
ab asserto, atque defenso tot annis & tot
ingeniis instituto, vix ulla ratione dimove-
ri possunt ab opinione, salivam adesse, &
succum eidem analogum, qui a ventriculi,
& intestinorum glandulis extillat, & pan-
creaticum, & biliosum, aliosque similes,
qui varie mixti, alterati in sua crasi, cor-
ruptique nunc tardius, nunc citius intra
venas in sanguinem ingeri possunt, & vel
tertianam febrem, vel quartanam, vel quin-
tanam, aliasque ejusmodi promovere. Præ-
terquamquod quid est quod Galeno aliisque
evenire nunquam potuit, quod & Avicen-
næ,

ne, & inter Recentiores Etmullero commodissime successit, qui propterea aut observationum minus sollicitos, aut earum raritate deceptos fuisse affirmare minime verentur? Octanam & ipse regularem, & ordinatam, juvenem triginta circiter annorum per quadraginta dies elapso anno vidisse bona fide testor. Quoniam vero solam vidi, ne ejus quidem meminisse tulit animus verens, ne similitates cum iis subirem, qui res observationibus solum multis, ac frequentibus, nec non certis ac constantibus confirmatas estimant, ceteras flocci, nihili que faciunt.

III. *Eamque firmam, & stabilem dices, si eodem puncto temporis renoventur.*) Altera intermittentium febrium differentia a periodorum constantia desumitur, qua fit, ut paroxysmi eadem hora renoventur, ut horologia idem tempus demonstrare exactius non possint, quæ res tantam in omnibus admirationem movet, ut incomprehensibilem putent. Quare Cotta apud Tullium (1), *Vide, inquit, si omnes motus, & omnia, quæ certis temporibus ordinem suum conservant divina vocantur, ne tertianas quidem, & quartanas divinas esse dicendum sit, quarum recursione, & motu quid esse potest constantius?*

Instabilem sed ordinatam, si certam habeant anticipationem &c.) Magni interest intermittentes febres, quæ eadem hora contingunt, ab iis distinguere, quæ certam habent anticipationem, cunctationemve. Ille enim a vitio aliquo pendent firmo, ac stabili, quod non tam facile amoveri potest, quemadmodum illud a quo instabiles, sive ordinate sive inordinate ortum traducunt. De iis quæ posticipant luce res est clarior. Id eque tamen affirmari posse suspicari fas est de iis, quæ anticipant. Vitium enim illud, a quo pendent, augeri potius videtur, quam minui. Si tamen diligentiam adhibeas, atque paroxysmi brevitatem attendas, symptomatum remissionem, concoctionem urinae, nihil erit sane, cur de felicissima febris solutione dubites: quemadmodum vereri jure merito potes, si paroxysmus longior sit, si symptomata ingravescant, si urinae appareant. Hinc perbelle Galenus (2): *Anticipatio, inquit, febris per se ipsum non est sufficiens signum incrementi, quod saepe morbi proprietatem consequitur potius &c.*

IV. V. VI. VII. Quæ hisce aphorismis continentur sunt adeo clara, ut animadversionem mereri non videantur: Quis enim non videat, indicatas affectiones alias simplicibus febribus convenire, alias compositis?

VIII. *Mirabilium phenomenorum causas si quæras, eas ad lentum fomitem certis temporum intervallis ad capillares arterias cumulatam &c.*) Quandoquidem igitur res cum per se satis claras, ac breves explicare dicendo, aut percensere numerando longiores facere, aut obscuriores minus expedit, ad earum causas diligenter inquirendas deveniendum. Huic porro operi multorum voluntas non defuit, in eoque Bellini solertia plurimum enituit, cujus fere sententiam nunc trado. Febris igitur circuitus fieri affirmat vitio lentoris, sive producti in sanguine a causis antecedentibus, sive ab humoribus viscidis, chylo nempe, lymphæ, & glandularum succis impuris, & crudis in sanguinem derivati, qui ad capillares arterias, seu angustissimos arteriarum fines extremos, ad quorum nempe internas superficies facili negotio agglutinantur, & adherescunt lentoris particulae, & a quibus etiam continua pressione, & impetu sanguinis a corde trusi successive in venas trajiciuntur, cumulatæ, cum difficilior fiat fluxus, & excursus sanguinis, paroxysmum febrilem excitat. Hoc deinceps invalescente a vi effervescentis sanguinis, & systaltici arteriarum motus sensim exprimi lentoris particulas a finibus arteriarum, & in venas trajici. In his autem cum spatium successive majus acquirant, sintque inertes, & tardæ, a salinis, sulphureis, velociorisque motus particulis per centrum venarum liberius evolutis versus venarum superficiem, juxtaquam lente progrediuntur, extrudi, non secus ac in fluminibus contingit, in quibus fluidiores aqueæ partes per medium velocius, ac rapidius excurrentes, limum, arenam, saxa, atque inertia corpora ad fundum, ac ripas propellunt, ideoque soluta caloris copia in sanguine febrem intendi. Lentorificas particulas diversæ magnitudinis ac figure in dextrum Cordis sinum, indeque in pulmones traduci, atque eam excitari sanguinis mixturem, per quam primum remittit impetus febris, mox arterioli ab earum infar-

Et in totum liberatis, ac sanguine successive fluente per arterias liberatas, nullamque consequenter patiente solutionem naturali majorem, per aliquod temporis intervallum intermittit, seu cessat, easdemque in refluxu sanguinis a pulmonibus in dextrum cordis sinum, indeque in Aortam, & majores arteriarum ramos mixtim cum reliquis sanguinis particulis rapi, non secus ac in torrente contingit, a cujus impetu minutæ arenulæ abreptæ, nec subsident, nec ad ripas extruduntur, donec priores semitas repetentes internis capillarum arteriolarum parietibus agglutinentur, & adherescant ad novum paroxysmum procreandum, inde in venas, ut ante derivatæ per Cor, & pulmones, & arteriarum truncos, & majores ramos tractæ ad capillares arterias iterum cumulentur, rursusque in venas trajiciantur, atque ita plures, & plures ex ordine sibi succedentes circuitus efficiant, donec vel per insignes excretionum vias penitus absumantur, vel in statum connaturalem commutentur. Intervalli temporis a febre vacui longitudinem, aut brevitatem a conditione lentoris magis, aut minus fluxilis, sive ad motum expediti pendere. Quo enim fluxilior fuerit lentor, eo celerius vias sanguinis percurrere, atque ad capillarum arteriarum angustias recolligi: contra vero quo minus fluxilis fuerit, ad prædictas angustias cumulari: Cum lentor fluxilior citius vias sanguinis percurrat, & ad capillares arterias colligatur, breviori etiam temporis spatio indigebit, ut capillares arterias iterum infarciat, minus fluxilis longiore: Hinc in febre quotidiana paroxysmum renovari spatio viginti quatuor horarum, in tertiana quadraginta octo, in quartana septuaginta duo. Per mutationes inter se febrium unius ejusdemque generis ad variatas conditiones in lentoribus refert, qui sunt causa circuituum, & recursuum. Variari autem posse conditiones vel quantitate, vel qualitate: hac enim aucta augeri crassitiem, & copiam lentoris cumulati in arteriis capillaribus, unde tardiores fiunt recursus, adeo ut qui quotidiani erant, fiant de tertio in tertium, vel quarto quoque die, vel e contra eadem imminuta, minor habeatur lentoris cumulatio, & adhesio, ac citius lentor recurrere possit, unde febres quæ de tertio in tertium, vel de quarto in quar-

tum redibant, singulis diebus incipiant recurrere. Firmas, & stabiles ab ordinata progressionem lentoris in sanguine pendere, ita ut vel productus equaliter, vel equali tempore, copia, aut qualitate derivatus equali ratione lentor ad fines arteriarum cumuletur, & recurrat; instabiles, inordinatas, & vagas a lentore inequali quantitate, qualitate, ac tempore in sanguinem tracto, ac derivato, inequalique ratione, ac tempore capillarum vasorum angustias pervadente, & agglutinato. Recursuum anticipationem, cunctationemve a qualitate lentoris non ejusdem constanter tenacitatis, fluendique, ac refluendi naturæ, sed nunc viscidioris, nunc fluxilioris, ita ut non iisdem temporibus in summis arteriis cumuletur, & ad easdem recurrat, sed nunc tardius, nunc citius, quo magis a fluiditatis, aut visciditatis gradu recedat. Tertianas duplices ex pluribus circuitibus alterne recurrentibus compositas a binis lentoribus similis naturæ, quorum alter moveatur, & cumuletur ad capillares arterias prima die, indeque sive in totum, sive ex parte abreptus in venas refluat, si hac eadem die alter similis lentor ad capillares arterias cumuletur, hunc in venas refluere eo tempore necesse est, quo primus lentor ad summam arteriam refluxurus est, tertia videlicet die, ad arteriarum vero fines eo tempore, quo primus lentor ab arteriis denuo abreptus per venas regreditur, nempe quarta. Hac ratione haberi febrem tertianam duplicem ex duobus lentoribus unius conditionis compositam, alterum ab arteriis in venas, & vicissim a venis in arterias refluentibus, & recurrentibus: duplicem quotidianam, quartanam, aliasque similes ex pluribus lentoribus similium circuituum compositas, quotidie, aut quarto quoque die ab arteriis in venas, ab his in illas refluxum, & recursum habentibus, eumque aut ordinatum, & vagum, prout causæ modo ordinate, modo confuse lentores produxerint. Bellini sententiam hætenus proposui, quam jocis vellicare non ita facile; nodos habet dignos acri vindice, & ab altioribus studiis non sejuncto. Utcunque tamen mihi hac in re desitura sit facultas, si reprehendendus non est, qui homo candidus se tenere non potest, quin adversus aliorum opiniones, quæ in animo habet, sincere proponat, Bellinum, uno
ex-

excepto quod initio statim constituit, in omni videlicet febre intermittente lentorem sanguinis adesse ad capillares arterias cumulatam, a veritate aberrasse tam ego intelligo, quam qui maxime. Lentorem nempe in capillarium arteriolarum angustis herere magnum, clarumque argumentum est frigus, quod intermittentium febrium principium, & recursus comitatur, quodque præclarus vir ad dictum jam lentorem, seu visciditatem sanguinis ea copia cumulati intra capillares arterias, vel ejus tenacitatis, ut coerceat caloris corpuscula, ne ab impetu, atque impressione sanguinis circulantis per aliquod temporis intervallum sensibilibiter exsolvi possit, perbelles refert. Hinc quo major fuerit vis cohesionis, eo longius esse frigus, & contra eo brevius, quo minus. Cui etiam opinioni robur addere videtur affectuum comatosorum observatio, qui interdum cum his febribus conjungi solent, velut cum febrientes in somnum labuntur, dormiuntque toto fere paroxysmi tempore, lentoris ad capillares arterias Cerebri, & Meningum herentis inditium manifestissimum, si quod aliud. Quomodo vero calor ab eodem lentore excitetur, assequi nulla ratione possum: idque duplici de causa. Primum enim calor excitari nullo modo posse videtur, nisi sulphureæ, salinæ, agilioresque particule irretitæ a cumulati lentoris copia, vel visciditate vi cordis, & arteriarum liberentur, exsolvanturque. Ecquis vero sibi persuadere poterit, salinas, sulphureas agilioresque particulas a lentorificarum nexibus divelli posse, nisi lentorificæ ipsæ atterantur, exsolvanturque? Deinceps quid est quod frigus in intermittentibus febribus externas primum occupet partes, & longe a corde distitas, deinde vero internas, & Cordi proximas? Nonne si lentor ad capillares arterias cumulatus ita post ab iis disjicitur, & transit in venas, ut nulla ejus portio solvatur, frigori primum in internis, mox in externis partibus ciendo aptior videtur? Cum enim e Corde ad internas partes brevior sit via sanguinis, quam ad externas, ad illas prius, quam ad hasce pervenire debere luce clarius apparet. Non me præterit tamen quid hisce objicere soleant ii, qui pro lentore, quem integrum manere in sanguine conten-

dunt, cum Bellino acriter dimicant: nempe a sanguinis successive fluentis per arterias liberatas impetu, atque impressione lentorificas particulas abripi a partibus, & visceribus cordi proximis, nec consequenter in capillaribus eorum arteriis subsidere, sed in externis tantum, & a corde remotissimis, hinc frigus primum in externis partibus. Verum id etiam arbitror nulla non, difficultate laborare. Si enim recte meminerint eorum, quæ in generali febrium tractatione docuimus, intelligent facile, non eadem ratione promptum, & expeditum esse sanguinis cursum in hepate, liene, omento, utero, ac in Corde, pulmonibus, & renibus. In hepate quidem ob peculiarem vasis advehentis structuram, quod vena est arteriæ munus gerentis, in liene ob cellulosa ipsius structuram, in omento, in utero ob frequentes vasorum plexus, unde stagnationes, infarctus, alique morbi lenti & chronici hisce de causis facile profiscuntur. Qua igitur ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut lentor non solutus a capillaribus arteriis in venas refluens a sanguine fluidissimo, a dictis visceribus, ac partibus abripiatur, & frigus prius in internis partibus, quam in externis quandoque saltem non excitet? Minime autem levior erit contentio, ubi ad peculiare febri cujuscunque periodos ventum fuerit, quibus explicandis interest lentorem diversæ magnitudinis, & figuræ effingere, ac peculiare typos, ac formas, quibus donentur ejusdem corpuscula, nunc quotidianæ, nunc tertianæ, nunc quartanæ febrim producendæ idonea, eaque dissimilia fieri, cum febres unius, ejusdemque generis in naturam alterius permutantur, quæque tertianam puta febrem faciebant, aut quartanam, ejus magnitudinis, ac figuræ evadant, quæ quotidianæ ciendæ sit opportuna, aut vicissim: quarum quidem rerum investigationem irridet Celsus (1), quoniam incomprehensibilis natura sit, altiorique voce damnavit Galenus inquit: *Satis tibi sit novisse unamquamque humani corporis particulam pro rerum commoditate, atque usu constructam fuisse: Si vero præterea conaberis, quo pacto ita facta sint, inquirere, palam fiet, nec tuam imbecillitatem, nec Opificis illius te sentire potentiam.* Quid de iis febribus dicas, quæ si cum cardialgia, aut vomitu-

(1) in præf.

vomitum inceserint, vel cum hemicrania, cum iisdem symptomatibus constanter recurrant? Putas ne lentorificas particulas ad capillares arterias vel Capitis, vel ventriculi transferri posse, internis earum parietibus adhærere, nerveas fibrillas mordere, pungere, aut alia simili ratione afficere, qua opus est ad validiorem tremorem, tristemque sensationem excitandam, nisi prædictæ partes, ac viscera eo vitio laborant, quod earumdem stagnationi, congestionique occasionem præbeat?

Sed quod majoris æstimo, febrium compositarum recursus est, eadem hora, qua solent simplices componentes, aut iisdem affectionibus stipatus: unde duos lentores inesse oportet diversæ magnitudinis, ac figuræ ita cum sanguine per arterias, & venas circulantes, ut unus ab altero sejunctus, non confusus servetur, non mixtus, eique paroxysmo, quem prius excitavit renovando opportunus, nec non eas partes, ac viscera, quæ prius affecerat constanter appellens, ac morfu, vellicatione, aut alia simili ratione dilanians, quod sine indignatione quasi quadam binis lentoribus attributa (quod solius animi est, ut adversus Helmontium demonstravit Cl. Leal Leali, & alibi ostensum est (1)), concipi vix ulla ratione potest.

Qui ab aucta contractione cordis, & arteriarum resolvitur &c.) Sed video jam Bellinianæ doctrinæ addictos queri me nimias subtilitates persequi. Agemus itaque largius, & si libet peculiarem hanc vim cuilibet lentori concedemus: sed respondeant & ipsi necesse est, quomodo a vi cordis celerius, & vehementius in febribus contracti (nonnullis malignis exceptis) illa tanta, quanta opus est ad tot, tamque magnas resistentias superandas, quæ sanguinis cursui obstant, quæque fere incredibilis est, ut alibi tradidimus (2), a curvatura aortæ, in quam sanguis a corde trusus incurrit, ab ipsius ramis elasticis & varie inflexis, ab incumbantium partium elaterio, pondere, ac motu cuilibet lentorum particulæ quolibet momento temporis insignis motus, rotatio, attritio, attenuatio non concilietur, summa fluiditas, divisio in particulas omnibus vasculis accommodatas, & præsertim capillaribus, eorumque obstructio minime præcaveatur novo

febris paroxysmo impetum datura? Solvant etiam id alterum oportet, quomodo lentore una cum fluidissimo sanguine per arteriam pulmonarem in pulmones a corde fluente, & ad sinistrum ventriculum per venam pulmonarem regrediente, aerisque in pulmonares vesiculas irruentis pondus, elasticitatem, pressionem patiente majorem in modum non attenuetur, non atteratur, quemadmodum putat Malpighius, non eamdem fluiditatem nanciscatur, qua internis capillarum vasorum parietibus adhærando impar evadat? Quod si eandem tenacitatem perpetuo servare velint, non solvi, integrum manere, explicent operæ pretium est, qua ratione, aut modo fieri possit, ut pulmonum aliorumque viscerum vascula non minus tenuia, ac minuta, quam sint capillares arteriæ totius corporis transeundo, in iis minime consistat, & vel dyspnœam, vel inflammationem, vel alia sævissima mala a sanguinis concretionem producant non excitet?

Et certo statoque tempore reficiatur, ac renovatur.) Ubi hæc explicuerint, & alia plura, ab opinione discedam, neque dubitabo, quin cum ea cavissem, quæ cavenda sunt, id mihi errandi causam præbuisse. Si quid deinceps scribam, homines ab errore abducam, ac de mutata sententia certiores faciam. Quis enim putet aliud mihi habere propositum præter veritatem? Sed non in ea rationum inopia versamur, ut non aliunde ad asserendum, lentorem ad capillares arterias cumulatam solvi, argumenta conquirere valeamus. Percurre quæso singulas affectiones febrium intermittentium generi communes, animo, & cogitatione percurre, nullam in multiplici earum numero reperies, quam commodissime non explices per lentorem ad capillares arterias cumulatam, qui certo statoque tempore reficitur, ac renovatur. Non lassitudinem jam, quam a retardato sanguinis cursu in vasis sanguiferis, eaque plus æquo distendente, ac graviori sensu afficiente congrue deduces; non frigus, quod a visciditate sanguinis ea copia cumulati intra capillares arterias, vel ejus tenacitatis, ut non solum liberum sanguinis excursus prohibeat, sed igneas, sulphureasque particulas coerceat, ne ab aucta cordis, & arteriarum contractione statim exsolvi ea ratione possint, qua

(1) *aph. lib. 4. cap. 1. com. 10.*(2) *Ibid. com. 5.*

qua opus est ad calorem excitandum, aptissime repetas, ut fere Bellinus ipse arbitratus est: Non horrorem, rigoremque, seu musculorum totius corporis vibrationem, & concussionem cum refrigeratione, & sensu quodam doloris, quæ non ad alias causas melius referas, quam ad particulas acres mixtas cum lentoris particulis membranas, tendines, nervos quasi aculeis pungentes, unde inæqualis arteriosi, & nervosi liquidi in musculares fibras influxus, atque illarum modo tensio, modo relaxatio, tremoresque in musculis oriuntur cum refrigeratione quidem, & pallore extremorum, quia istorum capillares arteriæ longe a corde sunt distatæ, ideoque minima est ejus impellens vis, unde internis parietibus adhæsiō lentoris tanta, ut nihil fere ejusdem divelli possit, & trajici in venas, unde nulla sulphurearum agiliorumque particularum exsolutio contingit, venulæ sic concidunt, ut sanguine vacuæ videantur, hinc frigus, & pallor extremorum. Si addas arteriolas istas a muscularibus partibus minime circumplecti, quibus earum motus augeatur, aut confirmetur, nec non externi aeris frigidioris injuriis obnoxias esse, nihil sane est, cur extremæ partes corporis, & externæ præ internis frigescere debeant, atque pallescere. Irregulares spirituum animalium motus, nerveorumque filamentorum tremores, si diaphragmati, & partibus respirationi inservientibus, si stomacho communicentur, si vasis minimis, in quibus lentor subsistit, eorumque membranas ad insuetas contractiones excitat, egros pandiculari facile contingeret, seu toto corpore oscitantes extendi, respiratione anhelosa corripitur, nausea, vomitu torqueri. Quid quod massa sanguinis visciditate, lentoreque peccante ocysus, quam par est, per vasa moveri necesse est, in capillaribus arteriis consistere, ansam præbere alii parti sanguinis ad velocius fluendum in majoribus, unde ad illas affluens cum obicem offendat, nec transire in venas libere possit, eam membranarum distensionem progignat, quæ sine validiore tremore, atque ea tristi sensatione haberi nequit, quæ cordi arteriarum omnium fonti communicata spiritus animales facile concitat, unde velocitate majore in arterias influentes pulsus frequentia, ac celeritati occasionem præbent? Veritati etiam summe consonum videtur asserere, sanguine ea ra-

tione affecto, quam mox ante indicavimus, non solum parum ipsius recipi posse a venis, parumque trudi in cor, & arterias, ac pulsum parvum fieri, sed debita sanguinis copia per venas his ipsis de causis cordis semitas non repetente, etiam debilem, depressumque. Ab eadem crassitie, ac tenacitate sanguinis in principio febrium intermittentium peccante, nec sulphureæ, salinæque partes ab aliarum nexu secerni possunt, sed ferossæ tantum, hinc urinarum cruditas, ac tenuitas.

Incremente febre, si crebriore cordis contractione solvi, ac fundi sanguinis massa possit, solutam jam majore celeritate moveri perspicuum est (si dictas jam malignas febres excipias), quam in naturali ipsius cordis contractione contingat: a crebriore cordis contractione celerius moto sanguine, atque fuso, igneas etiam, sulphureas, agilioresque particulas ea ratione exsolvi debere, qua opus est ad calorem excitandum manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Ubi hæc diligenter teneas, nihil fere negotii faceffet aliorum symptomatum explicatio, quæ in incremento supervenire animadvertimus. Non ruboris, venarumque turgentia: soluto enim sanguine, atque ejus cursu accelerato non solum major ipsius copia a corde in arterias, ab his in venas trajicitur, sed etiam rarefit, atque expanditur, hinc venæ sanguine replentur, hinc cutis, atque universi corporis rubedo, venarumque turgentia: non respirationis validæ, & magnæ, non pulsus robusti, quæ non aliunde, quam a fuso sanguine, solutoque repetenda sunt, qui celerius movetur, pleniorique gurgite in dextrum cordis ventriculum, in pulmones, mox in sinistrum, atque universum corpus truditur, quo totius sanguinis massæ cursum accelerari contingit, ejus rarefactionem, expansionemque subsequi, majorem spirituum copiam in corticalibus Cerebri glandulis separari, in partes respirationi inservientes, in cordis villos influere, unde respiratio, & pulsus validi, magni, robustique. In tanta autem sanguinis velocitate fieri minus vix posse videtur, quin salinæ, volatiles, multaque acredine instructæ particulæ atterantur, comminuanturque, atque a ferossarum nexu extricatae libere huc illuc volvantur, nerveasque fibras, quæ intra musculos ar-

tuum, lumborumque inferuntur stimulo, aut earum principia, ac Meninges puniendo, earumdem partium dolorem inducant. Si sulphureæ istæ, salinæ similesque particulæ una cum aquosis per Renes secernantur, nonne urinæ, & ipsæ quæ prius pallidæ apparebant, rubentes evadent, crassioresque? Cessante paulatim dicta sanguinis attritione, ignearumque, atque subtiliorum particularum exsolutione, iisque vel in amplius venarum spatium dissipatis, vel rarius dispersis placidus, æquabilis, & ordinatus motus sanguini conciliatur, atque ea exoptanda tranquillitas, quæ vel una satis valere potest ad secretiones, excretionisque per insignes sudoris, aut urinæ vias promovendas, ad somnum concitandum, ad ægri vires recreandas, fovendas, confirmandas, ad eundem in apyrexie statu felicissime constituendum (1).

IX. *Refici autem contingit ob peculiare aliquod solidarum partium vitium intermittens focus ac sedem &c.*) Quod de recurrente dolore capitis alibi diximus (2), aptissime cadit in hunc locum, morbum videlicet nullum, lipothymiam, dolorem aurium, hemicraniam, aliosque, qui certam habent periodum, multo magis febres intermittentes, quas certe recursiones claras faciunt, sine vitio solidarum partium, quod earumdem focus sit, atque sedes explicari nulla ratione posse, ac propterea grates habendas Galeno, quem postea Fernelius, Sennertus, Sylvius De le boe, Borellus, alique qui de febribus accurate scripserunt sequuti sunt, qui primus (3) ejusmodi focus, ac sedem inveniendos, non solum multum laboris hac in parte aliis subtraxerit, sed præclarissimam theoriæ febrium intermittentium faciem prætulit. Et sane oportet jam adeo, ut quisque Medicus, sive Bellino serviat, sive aliis, id omnino concedat quod volumus, id est lentoris, quem solvi jam docuimus, fermentum remanere in sanguine non posse, quin ductus, emissaria, atque organa ejusdem excretioni dicata obstruantur, aut alia simili ratione afficiantur, qua aptari ipsis non possit, atque extra corporis confinia e sanguine dimitti, nec ultra vasa sanguifera locari, in glandulis conglobatis, in ambitu corporis, & ejus visceribus, ut Cl. Tortus recte suspicatur ad febres mitioris in-

dolis suscitandas, quæ cum rigore, & frigore sine ullo alio intestino tumultu solent invadere, & universali demum sudore solvantur, nisi hæc eadem aut obstructa sint, aut nimis laxa, aut plus equo adstricta, aut alio vitio peccantia; neque a ventriculo, intestinis, glandulis, & ductibus mesentericis, hepate, pancreate, aliisque imi ventris visceribus sanguini affundi, nisi hæc pari modo labefactata sint: glandulis, inquam, & ductibus mesentericis, hepate, pancreate, aliisque imi ventris visceribus. Sunt enim febres nonnullæ, in quibus ferociora symptomata in imo ventre maxime seviunt, ut nausæ, vomitus, rigores, horrores, doloresque ad dorsum, & lumbos præsertim cruciantes, alvi fluxus, tormina, rugitus, aliaque hujus generis, quæ mineram suam in ea regione habere communiter reputantur. Quamvis autem difficile existimaverim determinare, quo præcise in loco ejus regionis febrile fermentum congeratur, & quæ sit ejus prima origo, eum tamen non admodum falli putem, qui in sola ventriculi, & intestinorum cavitate minime constituendam esse existimet. Copiosis enim, ac repetitis vomitionibus, ac dejectionibus, quas natura, & ars moliantur sub invasionum initiis, aut aliquanto ante, tota febrilis materia educeretur, atque novus febris accessus prohiberetur. Verum id cum observationibus multis, ac constantibus minime congruit, ut præcitatus Tortus, alique testantur, quibus compertum est, non solum a copiosis dejectionibus irritò naturæ conatu supervenientibus, aut ab emeticis, ac purgantibus medicamentis excitatis, melius se habere, sed in deterius ruere. Deinceps si sola ventriculi, & intestinorum cavitas esset accusanda, China China quatuor, aut quinque horas ante febris recursum exhibita, fermenti febrilis actio penitus infringeretur, ac febris multo melius ac felicius quam aliis temporibus ab invasione distantibus subigeretur. Ecquis vero optato sine potiri unquam potuit, qui viginti quatuor horas ante accessionem inhibendam, corticem Peruvianum propinare haud inceperit? Quæ omnia ejusmodi quidem non sunt, ut lentoris fermentum a ventriculo, & intestinis in sanguinem ingeri nequaquam posse plane ostendant, sed talia tamen sunt, ut illud saltem non ab his

(1) Confer. aph. 1. (2) Aph. lib. 1. cap. 9. com. 5. (3) De differ. febr.

his solum, sed ab altioribus, profundioribusque locis continenter effluere manifestissimo evincant. Ea omnia intelligo, quæ a ventriculo usque ad thoracicum ductum pertingunt, salivales glandulas, & peyernas, & hepar, & pancreas, & vasa lactea, & lymphatica, & si quæ alia sunt quacumque ratione affecta, in quibus lentorificum fermentum stagnare potest, & certo statoque tempore confestim in sanguinem influere, ipsumque in febrilem motum adigere. Ingenerari autem, qua ratione, aut modo dicamus, nisi aliqua pars, membrum, aut viscus atonia peccet, adstrictione, obstructione, aut alio simili vitio, quo in his sanguis consistat, & hæreat, unde componentes ejus partes sensim a se mutuo solvantur, atque secedant, subtiliores avolent, crassiores vero remaneant, ac paulatim corrumpantur, totaque hinc sanguinis massa vitium contrahat?

Atque eundem ea ratione afficiat, qua aut singulis diebus, aut alternis, aut quarta quaque die ad capillares arterias &c.) Quamvis nonnulli difficillimum putent determinare, quo vitio peccent succi, qui præsertim a primis viis sanguinis massam subeunt febrem moturi, cum modo enormes vomitus, & alvi dejectiones, & ventriculi morsus, ventri acerbos cruciatus videant, modo sudores profusos, hæmorrhagias, modo algorem intensissimum, modo soporem profundum, modo subitum virium lapsum, aliaque dira symptomata, quibus ad credendum vehementer adducuntur, accescere, fermentescere, acrimoniam antimonialem, aut arsenicalem concipere, & modo compagem sanguinis fundere, ac colliquare, modo salinas, sulphureas, agilioresque particulas penitus coercere, modo narcotico sulphure opii ad instar spiritus devincere, atque profligare, unde atrocia, atque fera symptomata, quibus febres malignæ stipantur, proficiuntur; si quid tamen in re ardua, ac difficili sentio, sepositis questionibus, atque in observationes unice incumbendo, quibus deprehensum est, ea omnia quæ ad viscidam, lentamque materiam in primis viis cumulandam faciunt, febribus intermittentibus producendis opportunissima existere, ea conditione peccare, qua opus est ad sanguinem cogendum densandumque, haud equidem intutum crediderim pronuntiare. Ejusmodi sunt crassi,

Tom. IV.

crudique cibi, vina austera, & feculenta, stomachi cruditates, vita deses, & otiosa, aer humidus, & palustris, graviores animi curæ, ac meditationes, suppressæ evacuationes, temera corporis refrigeratio, præsertim Abdominis ab assumpto cibo, aliaque his similia, quibus sanguini visciditatem, crassitiem, lentoremque conciliari adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Variari porro lentoris actionem contingit pro annorum tempestate, nec non temperamenti, ætatis, & sexus varietate. Videmus siquidem per æstatem calidam, & humidam aeris constitutionem homines calidos præsertim, & siccos, biliososque, juniores item, & viros præ feminis, agiles præ senibus ad tertianas febres esse procliviores; per autumnum, & melancholicos, & qui constituti sunt in provectioni ætate (interdum etiam infantes si fides habenda sit Sydenhamio, & Sennerto) ad quartanas, eos e contra, qui temperamento sunt humido, pituitoso dicto, segniores, & feminas ad quotidianas. In calidis enim biliosisque, in junioribus, agilibusque ea est solidarum partium tensio, & cordis, artiarumque contractio, ut sulphureæ partes facile exaltentur, & copiosæ, spiritusque agiliores separentur, subtilioresque, unde licet fermentum lentorificum, quod finito primo paroxysmo vel ob nimiam laxitatem, vel adstrictionem, vel obstructionem, vel aliquod aliud in visceribus vitium remanet in sanguine; vel ultra sanguinem locatur, vel infertur, vel ingeneratur, sit nec modicum, nec minus aptum ad sanguinem cogendum, illud tamen est, ut nonnisi post quadraginta octo horas, seu alternis diebus ea ratione ipsum cogere possit, qua opus est ad febrilem paroxysmum renovandum, ac tertianam febrem producendam: in melancholicis e contra atque provectioni in ætate constitutis, licet febrile fermentum equale sit, cum tamen fibræ duræ, siccæ, & elasticæ sint, fit, ut sanguis utcunque lentus non alternis diebus ad capillares arterias herere cogatur, sed quarto quoque die, seu post horas septuaginta duas, unde quartana febris proficiuntur. Quod cum æque affirmari non possit de ætate infantili, quam Sydenhamius, & Sennertus quartanæ febris obnoxiam fecerunt, vereri fas est, ne Epidemica constitutio in fraudem illos induxerit. Sed hæc alii viderint: non enim hisce

O

de

de rebus tam parvis statuere quidquam volumus, sed ea tantum proponere, de quibus physici non inepte dubitent. Quid est enim docto homine dignius, quam magna animi ad dubitandum proclivitas? Si habitum infantum humidum, laxum, & debilem, solidarumque partium constitutionem spectemus, quemadmodum fere illorum est, qui temperamento pituitoso dicto donantur, segnioresque sunt, quotidianis febribus facilius corripiri posse videntur, quam aliis; non quod pituita sit humor adeo lentus, segnis, & crassus, ut valeat quotidie paroxysmos renovare, sed quod eorum viscera solidæque partes ita laxæ, debilesque sunt, ut facile in capillaribus arteriis consistat, & hæreat, unde post viginti quatuor horas, scilicet singulis diebus nova febris revertatur (1).

X. Eodem quidem puncto temporis, quo prior invasit, si vitium idem remaneat &c.) Qua ratione febres eadem hora recurrant, arduum, atque insolens explicatu est. Si vero diligenter teneamus, quod cum Galeo mox ante a nobis demonstratum est, febres videlicet omnes, omnesque morbos, qui certam habent periodum, certos habere focos, & sedes, seu quoddam solidarum partium vitium, a quo originem suam mutantur, deinceps humanum corpus Automata esse a Sapientissimo rerum conditore divino artificio constructum, & in certa quadam fibrarum, tubulorum, vesicularum, folliculorum, vectium, cribrorum, valvarum, & similium machinularum dispositione, & liquidorum per solidorum fibras, ac tubulos excursu admirabili quadam lege in se mutuo agentibus consistens, rem non adeo abstrusam crediderim, ut explicari dicendo nullatenus possit. Quem enim vadem non demus eadem remanente adstrictione, obstructione, aut alio simili solidarum partium vitio, quod intermittentium febrium focus, ac sedes est, eodemque vitio fluidorum, motu scilicet, acrimonia, segnitie, eo tempore quod intercedit inter unum, & alterum paroxysmum febris, cordis, & arteriarum contractiones pares esse, atque perfectissimi horologii ad instar eandem vim, magnitudinem, ac numerum ictuum servare, ac propterea eandem febrem eadem hora circuitus suos renovare (2)?

XI. Si vitium ob erratum aliquod in sex rerum non naturalium usu augeatur, puta ab aere parum gravi, & elastico &c.) Nemo ignorat, artem omnem conservandæ valetudinis circa rerum administrationem versari, quæ non naturales dicuntur, quod a recto ipsarum usu, aut abusu dependeat naturalis constitutionis conservatio, aut præternaturalis generatio. Sex esse præcipue res non naturales, ad quas facile omnes revocantur, aerem, cibum, & potum, motum & quietem, somnum, & vigiliam, excreta, & retenta, ac demum animi pathemata manifesta res est. Ubi aer fluiditate sua, gravitate, vi elastica, aliisque affectionibus, quæ ab admixtis aeri extraneis corpusculis oriuntur, omnia corpora varie afficit, tum vero magnas in nostrum corpus alterationes valet inducere. Aere quidem elastico, gravi, frigido, aut sicco fibræ nostri corporis intenduntur, & roborantur, sanguinis cursus per universum corpus acceleratur, secretiones omnes præcipue vero insensibilis perspirationis promoventur, humorum motus, attenuatio, exsolutio augeatur; ita minus elastico, ac gravi existente, humido item, & calido, & nubiloso cælo, æstate, & in austrinis constitutionibus fibræ relaxantur, infirmioresque fiunt, sanguinis cursus per minutiores vasorum sanguiferorum truncos difficilior redditur, secretiones omnes præsertim perspirationis diminuuntur, humores densiores evadunt, tardiores ad motum, unde stagnationes in vasis congestionisque facile subsequuntur, quibus vitium demum solidarum partium, intermittentium sedem augeri contingit, ac citius easdem circuitus suos renovare.

A cibo aut nimia copia ingesto, aut minus ægrotantis constitutioni accommodato.) Quemadmodum summa est alimenti sumendi necessitas, ne assiduo sanguinis motu solide partes deterantur, fluidæ assumantur, iusta sanguinis temperies auferatur, spiritus dissipentur, ita diligenter cavendum est, ne plus ejusdem ingeramus, quam natura velit, ideoque solummodo, quantum satis ad famem sedandam, non ad satieta-tem, ut egregie præcepit Hippocrates (3) inquit: *Sanitatis studium est non satiari a cibis, & impigrum esse ad labores*. Secus enim ventriculi tonus labefactatur, fermentatio pervertitur, chylus imperfecte elaboratur,

(1) Conf. aph. 2. (2) Conf. aph. 3. (3) In Epid. lib.

tur, corrumpitur, multæque hinc cruditates generantur, quæ visciditati majori sanguinis, ac febris materiam præbent convenientissimam. Jam de iis loqui expedit, quæ minus sunt ægrotantis constitutioni accommodata. Ad cujus rei statum melius intelligendum scire oportet, temperata alimenta ea esse præ ceteris, quæ principiis sca- tent fere iisdem, ac sanguinis, & chyli, aut parum ab ipsis natura, & mixtionis modo diversa. Cum autem sanguis ex partibus oleosis constet, & subtiliore terra, & ex aquæ portione, quæ mixta inter se ac temperata gelatinam quamdam minutissimam constituunt, vitulinas, agninas, aliasque hujusmodi juniorum Animantium carnes, quæ principiis ea ratione inter se mixtis, ac temperatis sunt præditæ, in eorum ciborum censu recensendas esse perspicuum est. Ova etiam præsertim recentia sulphureis partibus, ac mucilaginosi sunt concreta, semina item cerealia, & quæ conficiendo pani sunt apta, in quo præter gelatinosam substantiam etiam spiritus continetur acidus, ac volatilis, qui destillatione facile separatur, & Stomachi fermento maxime affinis est, eidemque gratissimus. Quare ex jusculis dictarum carnum, & pane trito phthisiæ confici solent, vel solæ, vel cum vitello ovi ægris propinande magno eorum commodo, atque utilitate. Si illorum loco aut pinguis, & oleosa, aut dulcia, saccharina, aut acida, aut carnes vetustiorum animantium, aut salitas, aut fumo induratas, aut alia ejusmodi, quæ difficillime dissolvuntur, assumant, celeriori febris recursum materiam præbent opportunissimam. Si enim de pinguibus, & oleosis sermo sit, equis nesciat difficile a Stomacho subigi, ejus fermentum, fibrarumque tonum infringere, nauseam, & cruditates progignere optimum febris pabulum? Dulcia, & saccharina cum facile in stomacho acescant, & corrumpantur, cum ejus fermentum perverti, ac multipliciter vitari contingit, tum Chylum impurum reddi, atque inquinari perspicuum est, ut labes etiam sanguini communicetur, unde ad capillares arterias citius cumulari cogitur febrili paroxysmo renovando. Quod cum a crassitie humorum, tarditateque sit repetendum, quid ab acidorum usu erit expectandum, in quibus cogendi, atque sti-

mulandi vis maxime elucet? Silentio prætereo maxima detrimenta, quæ in egros redundant ab usu ciborum, quibus compactior est, & nimis arcta, ac rigida partium textura, cujusmodi sunt carnes vetustiorum animalium, aliaque id genus, quæ nonnisi difficiliter a stomacho subigi, ac trituri posse, ac cruditates, & corruptelas gignere accessus febrilis anticipationem promovendæ aptissimas lippis æque, ac tonsoribus notum est plus, quam ipsorum digiti atque ungues.

A potu vini copioso.) Alimenta solida nec facile in stomacho solvi possunt, nec Chylus ad venas lacteas subeundas aptus confici, nec fluiditas sanguini conciliari, nisi stomachi fermento humiditas accedat, quæ salinas ipsius particulas in solidorum alimentorum substantiam diffundat ad ipsam melius dissolvendam, hinc commodissimus potionum usus febre præsertim detentis, quibus plerumque infirmior est vis Stomachi, ac serosarum partium defectus. Aquæ tamen, non vini esse debent potus. Cum enim vinum, ut alibi docuimus (1), spiritu volatili sulphureo, quo constat, & aciditate volatili, cum spiritus in validiores motus agat, tum nervosas partes vellicet, humoresque, postquam exaltati fuerint, figat, ac condenset, faciliorem etiam congestionem in capillaribus arteriis promoveret, earumque parietibus adhæSIONem, unde citior febris recursus.

A somno initio prioris accessionis permissio.) Mirum videtur, somnum, a quo spiritus & vires restaurantur, coctiones perficiuntur, humores contemperantur, ægritudo obli-viose deletur, aliaque emolumenta in egros redundant (2), non semper esse permittendum tamquam noxium, & perniciosum: Hinc apte Hippocrates: *In quo morbo somnus laborem fecit, lethale*: ac Fuschius experientia edoctus ei generi febris, quam sudorem Anglicum nominant, somnum nocuisse, quamquod maxime, salubre consilium Medentibus reliquit, inter initia pestilentis morbi somnum ægris esse fugiendum. Fugiendum etiam esse in principio accessionum facit potissimum ea ratio, quod febris difficiliter ad statum procedit, caput gravatur, atque cruditates sic augentur, ut cum totæ per insignes excretionum vias educi non possint, & vitium

O 2

san-

(1) *Aph. lib. 1. cap. 1. Com. 7.*(2) *Ibid. cap. 3. com. 1.*

sanguinis augeant , celeriores novæ febris reversum promoveant .

Vel a motu celeri vehementique sanguinis &c.) Cum observationibus Paræi , & quæ extant in M. N. C. (1) compertum sit , tertianas , quartanasque febres contumacissima ira profligatas , iræ vero sit peculiare in Cerebri fibras motiones inducere , quibus spiritus determinantur ad influendum celerius , ac vehementius in omnes musculos , ac partes totius corporis , ac propterea sanguinis cursum accelerare , ut corporis concussio , tremor , cordis palpitatio , pulsus vehementia , ac frequentia ostendunt , experientia etiam constet a metu ingenti , a dolore aliquo insigni alicujus partis , quibus circulatio sanguinis augetur , nonnullas febres solvi , veritati minus consonum videtur asserere , a motu celeri , vehementique sanguinis febres citius recurrere . Si tamen diligenter attendas ad ea quæ subdumus : *dummodo congestio fermenti lentorifici non præpediatur* , nullus dubito , quin mihi concedas , quod volo , assertum si non verissimum , id saltem esse quod ad veritatem propius accedit . Vel enim hoc eodem velociori motu inhibetur congestio fermenti febrilis , aut coalescens plane solvitur , vel contra . Si primum contingat , id jam difficilius congeri perspicuum est , aut paroxysmum febrilem ocyus redire , aut penitus extingui . Sin alterum , cum accelerato sanguinis cursu fermentum , quod cum reliquo sanguine cordis semitas repetit , facile deferatur ad vasa , quæ vel laxitate peccant , vel adstrictione , vel simili vitio , febrem citius recurrere manifestius quidem est , quam ut ullis rationibus possit comprobari (2) .

XII. *Si his addatur firmum , & stabile vitium aut totius ventriculi , aut sinistri ejus orificii &c.)* Animadversione dignum est , in iis febribus , quæ cum iisdem affectionibus constanter recurrunt tempore a febre vacuo , egros conqueri de dolore , tensione , obstructione ventriculi , hepatis , lienis , capitis , aut alterius peculiaris partis , & cum febris paroxysmus renovatur , eam potissimum partem diutius torqueri , quæ intermissionis tempore plus minus laborat , argumento prope certissimo eam vitio aliquo correptam esse , quo fit , ut in febris recursu vasa ipsius sanguifera magis , quam al-

terius aut distendantur , aut irritentur , aut alio modo afficiantur , quo opus est ad validiorem tremorem , tristemque sensationem excitandam . Qua vero ratione fieri posse dicamus , ut hæc potius , quam alia vasa afficiantur , nisi in hisce potius , quam in aliis sanguis subsistat , aut saltem maxime retardetur ? Retardari autem , aut subsistere nullo modo posse censendum est , nisi vasa aut laxitate peccent , aut adstrictione , aut obstructione , aut alio simili vitio , quo sanguis plus equo crassus , ac lentus non ea celeritate ac proportionem a venis auferri potest , qua per arterias advehitur , unde capillaria vasa distendens , eorumque extremitates angustans , ita sibi cursum impedit , ut a novo affluente majorem in modum distendi eadem cogantur , in validiores tremores agi , tristemque sensationem pati . Si id igitur vasis ventriculi accidat , fieri minus potest , quin nervæ fibræ , quibus eadem contexta sunt , inordinate , atque inconcinne moveantur . Quod dum fit , contrahi inferiores contingit , contractas vero vim adversus superiores facere , hinc peristalticum ejusdem motum inverti , ac febrem cum vomitu supervenire . Si vasis sinistri ejus orificii multis nervis instructi , quod cardia dicitur , aut Meningum fibris idem eveniat , febrem dolore comitatam ab affectu partis læsione denominationem sumente , cardialgia scilicet , aut hemicrania recurrere debere tam notum est , quam quod maxime (3) .

XIII. *Si duplex sit focus , ac sedes lentifomitis , cum accensa febre &c.)* Si compositæ febres eæ dicuntur , quæ ex duabus simplicibus constant , quarum singula suum habet focum , ac sedem , seu capillares quædam arteriæ , ut mox ante diximus in illis aut laxitate peccant , aut adstrictione , aut obstructione , aut alio simili vitio , quo sanguis crassus , & lentus non ea celeritate , ac proportionem a venis auferri potest , qua per arterias advehitur , unde capillaria vasa distendens , eorumque extremitates angustans ita sibi cursum impedit , ut a novo affluente sanguine distendi majores rami cogantur , ac sanguine turgere , his aut illis pluribusque arteriis accidere posse , ac propterea plures statui focos , ac sedes intermittentium febrium luce clarius apparet . Accensa vero febre , solutoque sangu-

(1) Lib. 1. cap. 23. Dec. 2. an. 3. ob. 93. (2) Conf. aph. 3. (3) Conf. aph. 4.

guinis lentore, has ipsas arterias validius, ac frequentius contrahi debere facit potissimum ea ratio, quod in his magis, quam in aliis sanguis consistit, ac retardatur, unde major earundem distensio contingit, nervorumque filamentorum, quibus eorum tunice contextæ sunt, distractio validior, propterea velocior spirituum ad illas influxus, atque in vigore febris celerior, ac vehementior arteriarum contractio. Atque hanc philosophandi rationem multæ confirmant observationes præclarissimorum Medicorum, Galeni (1) præsertim, & Avicennæ (2), qui inseparabile quotidianæ, tertianæ, quartanæ aliarumque putridarum febrium signum velocitatem esse contractionis pulsus majorem, quam in Ephemeris, hecticis, aliisque non putridis tradiderunt, quod non ad aliam causam, quam ad majorem stimulum, ac vellicationem arteriarum in febribus putridis, quam in aliis aptius retuleris. Et hunc quidem stimulum, ac vellicationem majorem esse debere in illis arteriis, quæ sunt earundem febrium foci, ac sedes, haud inficias ire ausis, si posito tantisper supercilio perpendas, in his plus, quam in aliis sanguinem retardari, ac subsistere, ideoque multo magis distendi, morderi, ac tristi sensatione affici. Quod magni momenti est ad assequendum illud alterum, quod est per se satis clarum, pulsus in febribus intermittentibus multo post finitum paroxysmum ad naturalem rhythmum redigi, quod animadvertisse visus est jam Galenus (3) inquiens, in pulsu febrium intermittantium intermissionis tempore remanere recessum aliquem a statu naturali. Si enim præ majore stimulo affectæ arteriæ in vigore febris celerius, ac vehementius contrahuntur, cur finito paroxysmo ad naturalem rhythmum serius eædem non rediguntur, quam aliæ, quæ nec distenduntur, nec irritantur, nec tristi sensatione afficiuntur?

Et in capillaribus unius arteriis sanguis prius consistat ea ratione, qua opus est &c. Ad hujusce rei statum melius intelligendum concipere oportet, capillares arterias utriusque foci, ac sedis non eodem tempore adstringi, obstrui, aut alio simili vitio corripiri, quo sanguis crassus, ac lentus ea celeritate, ac proportionem a venis auferri non

possit, qua per ipsas arterias advehitur, sed diverso. Hac ratione contingit, ut arteriæ, quæ prius affectæ sunt, validius præ stimulo, ac celerius contractæ, & difficilius ad naturalem rhythmum redeunt impedimento sint, quominus ipsis sanguis denuo adhæreat, cum vero adhærere ipsis non possit, necesse est, ut in illis consistat, quæ posterius adstrictæ, obstructæ, aut aliter vitiatæ sunt, quæque alteram sedem constituunt, ac focum febris; & hæc rursus pari modo in majorem ac celeriore contractionem adactæ, eandemque longius tempus servantes efficiant, ut idem plane eveniat primum affectis, & hæc rursus, ut aliis, donec vitia solidarum partium, quæ febrium foci sunt, ac sedes, auferantur, & pravis, corruptisque humoribus per insignes excretionum vias extra corporis confinia e ductis, febris penitus extinguatur (4).

XIV. *Si augeatur solidorum, fluidorumque vitium compositæ febris paroxysmi omnes celerius recurrent &c.* Ad solidorum vitia spectat ductuum, emissariorum, atque organorum excernentium adstrictio, obstructio, aut alia similis affectio, qua lentorificum fermentum aptari ipsis non possit, atque extra corporis confinia e sanguine dimitti, vel glandularum conglobatarum, & viscerum, qua in ambitu corporis, & ejus visceribus locetur, vel ventriculi intestinorum, glandularum, & ductuum mesentericorum, hepatis, pancreatis, aliorumque ventris imi viscerum, qua in sanguinem inferatur, vel alicujus partis, visceris, & membri, qua sanguini ingeneretur. Ad fluidorum vitia crassities pertinet, visciditas, & lentor, auctus motus sanguinis, vel contra nimis segnis, vel ejusdem acrimonia. Cum igitur augeri solidorum vitium dicimus, augeri potissimum intelligimus ductuum, emissariorum, atque organorum, quæ excretionibus dicata sunt, obstructionem, adstrictionemque, aut aliam similem affectionem, qua major lentorifici fermenti copia in sanguine retineatur, vel conglobatarum glandularum, & viscerum, qua in ambitu corporis idem uberius locetur, vel ventriculi, aliorumque imi ventris viscerum, qua eodem discussio copiosius ingeratur, vel vasorum sanguiferorum, qua uberius sanguini ingeneretur, unde sanguis ita

(1) 1. de differ. feb. cap. 2. (2) pr. fen. 4. can. tract. 1. cap. 2.

(3) 1. de art. curat. ad Glaucon. cap. 5. (4) Conf. aph. 5.

alteretur, ut citius ad capillares arterias hærere cogatur ad febrem excitandam. Augeri vitia fluidorum tunc contingit, cum sanguis magis crassus, & lentus evadit, unde facilius capillarium parietibus adhæret, vel augetur ejus motus, unde febrile fermentum citius ad minima vasa defertur, dummodo ejus concretio non præpediatur, aut coalescens jam plane solvatur, vel augetur ejus acrimonia, unde solidæ partes demorsæ, atque irritatæ concitatam spirituum animalium, crebrioremque cordis contractionem excitent, ac febrem (1).

XV. *Si eodem remanente vitio fluidorum, unius foci vitium magis, quam alterius augetur &c.*) Observatio unius paroxysmi citius redeuntis, alterius vero tardius apprimæ facit ad confutandam illorum opinionem, qui intermittentium causam in solo vitio sanguinis, humorumque constituerunt. Ut enim satis esset momenti in eorum argumentis, oporteret, tunc cum augetur sanguinis vitium a causa aliqua externa, vel augetur ejus motus, vel nimis retardatur, vel augetur ejusdem acrimonia, ut omnes simul paroxysmi celerius recurrent: tardius e contra, si vitium sanguinis minueretur, vel moderatus esset ejus motus, vel temperata ejus acrimonia. Atqui unum celerius redire videmus, serius alterum; reliquum est igitur, ut etiam si remaneat idem sanguinis vitium, nonnullæ tamen partes, quæ intermittentium febrium foci sunt, ac sedes magis adstringantur, obstruantur, aut eo modo vitientur, quo sanguis in capillaribus arteriis hærere citius cogatur, nonnullæ minus, unde difficilius sanguis etiam subsistat, ideoque in priore casu celerius paroxysmus contingat, in alio tardius (2).

XVI. *Si primus paroxysmus cum cardialgia invadat, secundus cum hemicrania ventriculi vasis prima die affectis &c.*) Si recte memineris eorum, quæ paulo ante diximus in præclaro phænomeno explicando, cur videlicet tertianæ duplicis insultus primæ diei respondeat insultibus tertianæ, insultus secundæ recursibus quartæ, nihil ferre negotii facesset explicatio alterius æque nobilis, cur scilicet si tertiana duplex prima die apprehendat cum cardialgia, secunda cum hemicrania, tertia iterum cum cardialgia, quarta cum hemicrania reverta-

tur. Quemadmodum enim capillares arteriæ unius foci, ac sedis prius adstrictæ, obstrictæ, aut alio vitio correptæ, quo sanguis crassus, ac lentus ea celeritate ac portione a venis auferri non possit, qua per arterias advehitur, validius, & celerius contrahuntur, ac difficilius ad naturalem rhythmum rediguntur, & hæc ipsa contractio longius tempus protracta impedimento est, ne sanguis ipsis denuo adhæreat, sed arteriis alterius foci posterius adstrictis, obstrictis, aut aliter vitiatis, ita ventriculi vasa, quæ a lentore sanguinis ipsis adhærente plus æquo distensa, ac tristi sensatione affecta cardialgiæ occasionem dederunt, præ stimulo validius, ac celerius contracta, ac difficilius ad naturalem contractionem redeuntia, quam cetera efficient, ut primo paroxysmo non ipsis denuo adhæreat lentus sanguis, sed in capillaribus arteriis Cerebri, aut Meningum, eaque plus æquo distendens, graviorique sensu afficiens dolorem capitis, atque hemicraniam inducat. Finito secundo paroxysmo cum ob eandem rationem contrahantur Cerebri, & Meningum vasa, & in suscepta contractione diutius persistant, sanguinem in ventriculi vasis primum affectis hærere oportere, finito tertio in vasis item cerebri, & Meningum, ac propterea alternum Cardialgiæ, & hemicranianæ recursum subsequi adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla (3).

XVII. *Mirum est alterantia, quæ temperando agunt, febribus solum acutis, biliosis, & ardentibus &c.*) Cum febris motus in eum finem a natura institutus videatur, ut pravi corruptique succi sanguinis massam conspurcantes secernantur, atque per insignes excretionum vias extra corporis confinia educantur, universa febris curatio in hoc potissimum sita videtur, ut eorundem conditiones ita corrigantur, ut ad secretionem e reliqua humorum massa, & excretionem e corpore disponantur. Quod licet obtineri possit ipsa febrili commotione, si intra mediocritatis fines coerceantur, quod enixe curandum esse non paucis docuit Boerhaavius, ad fluidorum tamen crasim mutantam medicamenta conducunt quam quæ maxime, quæ quidem ejus indolis in febribus sunt eligenda, ut causæ pravam in fluidis constitutionem inducenti, & consti-

tutio-

(1) Conf. aph. 6.

(2) Conf. aph. ibid.

(3) Conf. aph. 7.

tutioni ipsi jam indicatæ sint opposita. Inter hæc principem obtinent locum alterantia. Correctio enim, & preparatio humorum alteratio communiter solet appellari, nihilque aliud esse videtur, quam mutatio in humores inducta, per quam ejus magnitudinis, figuræ, nexus, ac mobilitatis fiunt, ut vel in statum connaturalem sanguini commutentur, vel ab universali massa secreti qua data porta extra corpus eliminantur. Hæc porro in plures classes dividuntur, ac primo in temperantia, quæ febrilem æstum, & calidas, biliosas, tenues, sulphureas, agilioresque particulas in febribus acutis, biliosis, & ardentibus compescunt, diluunt, refrigerant, & moderate adstringunt. In horum censu veniunt decoctiones herbarum refrigerantium, aquæ ex iisdem stillatæ, syrupi ribium, berberum, aciditatis citri, emulsiones seminis frigidiorum in regno vegetabili: in minerali vero nitrum, idque non ratione tantum acidi cujusdam principii, quo blande refrigerat, sed sulphurei, aut salino volatilis, quocum sanguis dispergitur, & rarefit, unde sulphureæ agilioresque particule calorem facientes ab inertium vinculo solutæ facillime avolant, atque inde consequens fervorem egregie compescunt.

XVIII. *Quæ attenuando, & incidendo tardi, & lenti motus febribus opitulari &c.*) Secunda alterantium classis est eorum, quæ spissitudinem humorum, tenacitatem, ac visciditatem tollunt, idque acutis suis particulis sanguinis penetrantibus, ac scindentibus, vel solidas partes stimulantibus, unde humorum circuitum augeri contingit, eosque hac ratione fluxiliores reddi. In primis blande attenuant, ac blande incidunt decoctiones Scabiosæ, Eryngii, cichorei lupul. capillorum vener. & aliæ id genus, præsertim si calidissimæ, & copiosæ assumantur fluidiores partes in sanguinem invehendo, quibus humorum massa nimis arcta, & compacta resolvitur. Arabes olim frequenter utebantur syrupis multis, acetoso simplici, de duabus, & de quinque radicibus & similibus. Cum tamen saccharum sal quidem dulcis sit acidis figentibusque particulis fœtus, quæ volatiliore parte per ignem syropos excoquentem amissa conspicuæ fiunt, justus subrepat timor, ne dum humores attenuare velis, eosdem magis infarcias, & glutines. Quæ detrimenta

pervidentes Veteres Medici Galenus, Orribasius, alique a saccharatis medicamentis prorsus abstinerunt, oxymelite utentes, seu illo medicamento genere dulci quidem, sed quod ab aceti mixtione contemperatur, nullius tamen usus, si cum iusculis, & decoctionibus herbarum aperientium conferas cum per se satis proficuis, tum stomacho amicis, & gratis.

II. *Sales fixi, & lixiviales, & medii, qui tamen minus diligenter, aut dolo elaborati &c.*) Attenuandi etiam & incidendi facultas inest salinis omnibus tum fixis, ut sal tartari, & reliqui plantarum sales lixiviales, cujusmodi sunt absynt. centaur. min. tamarisc. genist. agrimon. &c. tum mediis, ut sal pol polychrest. arcan. duplicat. tartar. vitriol. tartar. solub. terra foliata tartar. alique id genus a Chymicis estimata. Et sane inficiari non potest, bonas, ac laudabiles edi operationes, dummodo diligenter & quemadmodum oportet elaborati sint. Secus enim si res habeat, dolores facile concitant, tormina, Cardialgias, alique molestissima symptomata, quæ aut a spiritu vitrioli, qui in nonnullorum compositionem sumitur, turbido, & impuro dependent, aut a pseudo-Chymicorum fraudibus plus aluminis, quam tartari in aliorum compositione recipientium, unde contraria facultas ei, quæ aperiendi est, resultat, vel ab æneis, cupreisque vasis, quæ minus caute adhibentur, quæque pessimas æris, & cupri vires colore cæruleo, & viridi æris se satis proidentes, eisdem communicant.

III. *Sales volatiles alchali dubiæ virtutis in multiplici causarum numero, &c.*) Inter sales volatiles sal volatilis cor. cer. viper. urin. armoniac. liquor. corc. cer. succinat. spirit. fuligin. eminent, iique spissos humores non solum acutis suis spiculis incidunt, sed in solidas etiam partes agunt eas stimulando, humorumque cursum accelerando. Cujusce rei consideratio summa est habenda, ne dum humores attenuare velis, aut plus æquo commoveas, aut infarctus, concretiones, stagnationes, vasorum rupturas, alique similia mala excites. Quid enim si non in inertis, & mucosa constitutione, sed in coagulo inflammatorii indolem sapiente, quid si intempestive, & celerius quam par est, & minime præmissis iis, quæ humores ad fluendum disposuerint, adhibeas? An viscidi humores

ad

ad hærendum faciles hac ratione magis, magisque infigi, ac remorari non debeant, viderint alii.

XIX. *Altera est absorbentium classis, quæ in magna crudorum, viscidorumque in primis viis hærentium copia &c.*) Quæ terrestres partes in sanguinem vehunt ad motum minus aptas, ideoque etiam ipsius motum, ac subsequentem dissolutionem retardant, absorbentia communiter dici consueverunt. Ejusmodi sunt alchalia præsertim fixa, uti ex marinis concharum omnia genera, matr. perlar. ostrearum: ex animalibus lapis cancer. percar. testæ ovorum, mandibulæ lucii piscis, ossa animal. usta cor. cer. ust. coralla: ex minerabilibus & subterraneis cristal. montana, creta, osteocola, terræ omnes bolares, ut ter. sigillat. bol. armen. & similes. Quorum virtus agendi proxime in sanguinem non adeo manifesta est, ut in dubium revocari non possit. Potius credenda sunt acorem, quo succi præsertim primarum viarum imbibuntur, corrigere, a quo sanguinis vitia proficiscuntur. Quapropter verendum est, ne si in prima corporis regione maxima crudorum, viscidorumque humorum copia reperiatur, intra Stomachum concrenentia oneri sint, atque functionibus impedimento.

XX. *Ultima demum laxantium & emollientium, quæ sæpius repetita ventriculi tonum laxant &c.*) Solent plerunque in acutis, & malignis febribus spasmodicæ musculorum, & viscerum contractiones, nervorumque tonici, & convulsivi motus egros dire exercere. Eas porro tollunt, ac moderantur emollientia cum intus assumpta, tum extrinsecus applicata. Ejusmodi sunt mucilaginosæ omnia, ut radix altheæ, lilior. albor. malv. folia item malv. alth. parietar. flor. chamomil. qui discutiendi etiam vim habent, ac nervis amici sunt: semina lini, fenugræci, cytonior. psyllii, & mucilagine, oleum amygd. dulc. recentissimum, lini, commune infusione simplici alteratum, adipēs, axungie, aliaque innumera: in quorum tamen usu cavendum est, ne ventriculum, aut alias partes relaxemus sic, ut earum tonus labefactetur, quod ubi contigerit, difficillimum est eos ad pristinum eutoniæ statum redigere, ac perversos humorum motus, ac depurationes restaurare.

XXI. *Venæ sectio in febre cum insigni ef-*

fervescentia, æstuque sanguinis comitata &c.

Indicantia venæ sectionis plurima sunt: primum est arteriosi venosique copia, quæ vel absoluta est, & vera, vel comparativa, & apparens. Si materia sanguinis arteriosi, & venosi augeatur, absoluta erit, & vera: si materia non aucta augeatur ejus moles, hoc est sanguis vel orgasmo nimium rareseat, vel consuetam mensuram excedens ratione consuetudinis molestiam in delicatioribus faciat, apparens. Alterum est sanguinis spissitudo, quæ nimiam pariter distensionem vasorum parit, qua eorum fibræ infirmantur, tum congestio humorum in certis quibusdam partibus, & inflammationis in aliquo viscere periculum, denique hæmorrhagiæ urgentes. Si adsit plethora vera, aut apparens, nullum præstantius remedium venæ sectione. Cito enim imminuitur ejus copia, quæ viribus eundem moventibus resistebat, quaque vasorum tunicæ nimium distractæ ad sese restituendum erant ineptæ, quo fit, ut sanguinis cursus acceleretur, secretionisque omnes, atque excretiones promoveantur, unde fluidiorem sanguinem fieri necesse est, hærentem dimoveri, ejusque partibus ob ampliorem locum non ita se mutuo prementibus, elidentibusque calorem, fervoremque compesci. Quæ emolumenta in aliis auxiliis quærere stultum est. Non in inedia certe. Tardissima enim est ipsius operatio, si experimentis Cl. Sanctorii fides habenda, qui duodecim horarum spatio duas sanguinis libras decedere testatus est, cum venæ sectione instituta momento fere temporis evacuentur, ut silentio prætereant volatilibus, ac tenuioribus partibus per transpirationem exhalantibus, salinas, crassas, ac terrestres relinqui, quibus sanguinis crasis, ac temperamentum facile labefactatur. Non in motibus, & exercitationibus; acceleratur enim sanguinis cursus, ejusque rarefcentia, & orgasmus concitatur, atque exalantibus serosis tenuioribus partibus, facile in coagulum abit inflammatorium. Non in emeticis, catharticis, diaphoreticis, diureticis, quibus solidæ partes extimulari solent, sanguinis massa exagitari, spirituosum, ac roscidum serum absumi, unde rupturæ vasorum, aut majores sanguinis orgasmi, aut virium prostratio insignis. Si sanguinis spissitudo peccet, imminuta sanguinis mole, imminuitur etiam resistentia,

tia, quam viribus illam moventibus illud ipsum vitium afferebat, unde cordis, articularum, & partium, intra quas sanguifera vasa excurrunt fibris validius, & promptius se contrahentibus reliquam sanguinis massam celerius, ac validius moveri contingit, coherentesque particulas a se invicem segregari, a vasorum angustis excuti, dividi, attenuari, ac naturalem ad fluendum promptitudinem nancisci. Si hæmorrhagiæ urgentes, præterquamquod plenitudo tollitur, a qua vasa disrumpuntur, illud etiam accedit, ut sanguis, qui a corde quaquaversum equaliter propellitur, minorem inveniando resistantiam ad eam partem, in qua secta est vena, ad eam etiam, quam ad reliquas omnes velocius fluat, atque inde consequens ejus motus a parte, unde immodice fluit, avertatur. Nil vero frequentius accidit, quam ut febre detentis propter ingentem commotionem, & effervescentiam massæ sanguineæ ebullientis, & æstuantis, aut propter inflammationis periculum sit vena secanda: quarum rerum indicia sumi unusquisque facile intelligit ab æstuantem corpore, a lingua exusta, cuti sicca, calore acri, & mordaci, pulsu magno, & frequenti, urina parca, & coloris intense rubri, a pectoris anxietate, difficili respiratione, cephalalgia, & dolore gravi lumborum, delirio in ægro juvene, & robusto, temperamenti sanguinei, habitus pleni. Quibus quidem apparentibus providi consilii est ad phrenitidem, aut inflammationem aliquam cum maximo patientis periculo præcavendam, venæ sectionem instituere. Si contra aut nimii lentoris sanguinis, aut dissolutionis inditia se prodant in ægro debili, puero, vel senē, ecquis se tuto venæ sectionem, nisi ab urgentissimo aliquo symptomate indicetur, instituere posse confidat? Autumno certe ob sanguinem volatilibus particulis æstate copiosius absumptis magis orbatum, aut parce admodum, etiam si æger juvenis fuerit, & robustus, aut non mittendum, si puer fuerit, aut senex æger, monitum reliquit Sydenhamius.

XXII. *Emetica, quando pravorum corruptosque succos ventriculi cito, & breviori via educere expedit.* Per vomitum non solum res ventriculo ingestæ, humoresque in eo progeniti, sed etiam bilis, & succus pan-

Tom. IV.

creaticus, alique succi ex tenuium intestinalium glandulis emuncti, atque in ventriculum rejecti per superiora educuntur. Sic universalem quamdam expurgationem fieri veterum humorum credendum est, atque novis purioribus, mitioribusque ad expurgatos loculos viam sterni. Simul ac oris amaritiam, foetiditatem, pravumque aliquem saporem, præcipue matutino tempore, cibi fastidium, nauseam, aliaque inde subsequencia incommoda, ructus, morsus stomachi, vertigines, dolores capitis deprehendunt nonnulli, non ad suspicandum, sed ad credendum vehementer adducuntur, ventriculum, & adjacentes partes pravis corruptisque succis onustas esse, eosque cito, & breviori via educendos, ne sanguinis massam per vias lacteas subeuntes, eandem contaminent, lentisque febribus quotidianæ, quartanæ, malignæque indolis materiam præbeant convenientissimam, quam jam exturbari repetitis vomitionibus testatur Etmullerus, aut Chylum inficientes contumaces, & periculosas diarrhœas circa fines, & declinationes febrium promoveant. Clarissimi fere Sydenhamii consilium est, qui non solum circa febrium initia, sed quovis tempore, si quando tardius ad ægrotantem properet Medicus, vomitum imperare non dubitavit, dummodo ejus vires ferendo emetico pares noverit. Quod postremum diligenter est animadvertendum, ne, quod ait Celsus, *vomitum ægris non semper prodesse, semper sanis nocere*, ab opinione desistere faciat: multo minus quod a Valesio opponitur, officii stomacho, & patientis vires frangi. Quid enim si ægro ad vomitum bene comparato exhibeantur emetica, ad vomendum proclivi, viscera satis robusta habenti, vasa libera, thoracem amplum, & collum mediocre, caput firmum, eaque non valentiora sint, quæ acris causticisque particulis in stomachi fibras violentos spasmos inducunt, liberalius vero adhibita in viscera, & glandulas hepatis, pancreatis, intestinalium, mesenterii sæviunt, unde biliosos, & lymphaticos succos violenter proliciunt, atque in universum nervorum systema debacchantur, sed mitiora tantum, quæque blandius vomitum provocant, nec ventriculi fines prætergrediuntur, cujusmodi sunt Oxymel scilliticum eximii etiam usus in asthmate, & epilepsia, radix assari

P

ad-

adversus viscerum obstructions ab Helmontio commendata, & Ipecaucannæ adversus Dysenteriam, ut alibi demonstratum est (1)?

XXIII. *Purgantia in mesentericis febribus, iisque quæ ab apparatu crudorum humorum in primis viis &c.*) Purgantia non promiscue, nec sine delectu usurpanda esse alibi ostendimus: fortiora vero ob salem causticum inflammatorium indolis virulentæ penitus proscribenda: non lenientia tamen, quæ in febribus mesentericis, & syncopalibus, ut ajunt, humorosis, & in iis, quæ ab apparatu crudorum humorum, & putri cacochylia in primis viis, & mesenterio originem ducunt, dummodo vires constent, tantum abest, ut noceant, ut ad easdem tuto feliciterque debellandas sint efficacissima, si quæ alia. Et sane cum excrementitii humores primis viis adhæreant, qui coctiones, excretionisque impediunt, cum hepatis, pancreatis, & mesenterii infarctus adsunt, quænam commodior via ad eosdem expurgandos, quam intestinorum canalibus, cum quibus communicant? Dummodo, inquam, vires constent, quarum statum nosse magni refert, cum in multis si deficient, & exsolvantur, alii in mortem, alii in vitæ periculum facile conjiciantur. Quapropter salubre practicum consilium in syncopali febre, quam vocant humorosam, ad syncopis frequentiam diligenter attendendum, & ubi perpetuo fere præsens fuerit, a purgante medicamento utcunque leni abstinendum, ne in mortis discrimine imbecilliorum egrum conjiciamus. Cujusce rei solliciti Veteres Medici Hippocrates, Galenus, quem postea Capivacius, Mercatus alique sequuti sunt, non prius medicamento purgante utebantur, quam tenacem humorem Syncopem facientem incidentibus, & subtiliorum partium remediis nonnihil devincerent, aut ventriculi os ante præsidii confortantibus corroborarent.

XXIV. *Diuretica solum diluentia, & salina in febribus visa sunt convenire: salino-acida, & fixa in ardentibus.*) Quæcunque serosi laticis copiosum proventum efficere valent, cujusmodi sunt copiosæ potiones, præsertim salinis sulphureisque partibus imbutæ, diuretica facultate donantur. In diureticorum censu referenda sunt etiam, quæ

sanguinem attenuant, ejusque crassiores partes incidunt, atque resolvunt, quod sales potissimum præstant. Hi enim sanguinis partes incidendo seri copiam augent, serum ipsum sibi uniunt, atque a reliquis partibus secernunt, ac renalibus glandulis aptant. Salina vero alia sunt acida, ut succi limon., citri, oxalydis, spiritus salis, nitri, sulphuris: alia alchalia, ut oculi, & cheleæ cancrorum, lapides perlarum, alique sales, qui ex cineribus quarundam plantarum eliciuntur, alique similia: alia ex acido, & alchali fixo, & volatili componuntur, ut nitrum, cujus supra meminimus, quodque blandissime quidem attenuando, sed simul sanguinis motum compescendo, fervoremque temperando agit, unde serosi laticis a reliquarum partium vinculo secessus, atque renalibus glandulis, tubulisque applicatio, atque propterea urinæ secretio promovetur: alia sulphurea. Quamquam hæc sanguinem agitando, & inde ejus partes comminuendo seri quidem majorem copiam faciunt, sed nisi motus iste sedetur, & nisi subtiliorum partium exhalatio per poros cutis prohibeatur, cum serosæ partes cum aliis arte commixtæ, tenuioresque factæ ad cutis glandulas deferantur, sudori promovendo sunt opportuna. Alia acria sunt in antiscorbuticis præsertim plantis, & hisce affinis conspicua, quæque non solum sanguinis moleculas ad eam magnitudinem, ac figuram redigunt, attenuando, solvendo, ut renalium glandularum poris apte respondere possint, sed etiam solidas partes in crebriores, vehementioresque contractiones sollicitant: alia mixta sunt, & in quibus sulphureæ partes cum salinis arte commixtæ sunt, & propterea sanguinem commovent, exagitant, unde calida etiam dici consueverunt: inter quæ mitiora eminent, veronica, hederæ terrestris, hypericon; magis vero calefacientia, radix petroselini, apii, feniculi, gummata resinosa, terebinthina, balsamum de Copaiba, & similia. Ob hanc varietatem non tam febribus quam aliis morbis medentur, scorbuto, affectioni hypochondriacæ, mensium suppressioni, ictero, cachexiæ, hydropi, aliisque morbis. In febribus vero solum salina convenire facit potissimum ea ratio, quod sulphurea, quæque exagitando, ac

nimis commovendo operantur, calorem insignem facile excitant, spiritusque animales in eas turbas adigunt, quibus placida exoptanda tranquillitas conciliari postea difficillime potest. Cum vero aliis sal acidus, aliis alchalicus, aliis volatilis, vel utroque principio compositus basim præbeat, ad conditionem sanguinis diligenter attendendum est, ut rectus diureticorum usus in febribus instituat. Cum in ardentibus febribus biliosa peccet intemperies, seu sulphureæ, agilioresque particule sint majorem in modum exaltatæ, nemo est qui non videat, ubi urine ciendæ sint, ad blandiora acida nitrosa, atque alchalia confugiendum esse, quæ nimium motum, ac volatilium acriumque particularum libertatem compescunt, perque renum tubulos secretionem cum seroso latice promovent. Cum in lentis e contra, & a crasso viscidoque oriundis, iis opus sit, quæ sanguinis principia solvunt, & quod lentum est abstergunt, hinc ea omnia, quæ volatili, & lixivioso sale gaudent optimam edunt operationem.

XXV. *Sudorifica mitiora solum coctionis signis apparentibus, nec repugnante natura &c.*) Diaphoretica a sudoriferis discrepant, quod ea sanguinis motum accelerando, tenuitatem, fluiditatemque eidem conciliando, ejus cursum per exilissimos quosque corporis meatus promovent, & forma inconspicui halitus sanguinis excrementa discutunt, hæc vero per tubulos cutis conspicuo madore extrudunt. Utrisque vero sanguine in tota sua crasi depurato, ac volatilibus, actuosisque partibus ejus massam subeuntibus non solum proximam spirituum materiam, sed ipsos revera augeri contingit, hinc languentes corporis vires mirifice recreari, unde eximius istorum usus in febribus. Multiplex autem est eorum genus, & varia operandi ratio. Sunt in primis nonnulla, quæ alchali copioso abundant, uti Card. S. Scabiosa, radix angelicæ, imperatoricæ, petaschidis, dictami, valerianæ, contrayervæ: eisque sanguinis massa exagitur, ac rarefit: Sunt etiam sales omnes volatiles, uti cor. cer. urine, sanguin. humani, viperæ, & similes, hisque sanguinis partes attenuari, eorum compagem solvi, universam massam rarefcere, ejus cursum accelerari perhibetur. Sequun-

tur olea omnia destillata, & concreta sulphura, uti camphora: demum multa ligna sudorifera, quæ qua exagitando, qua penetrando, qua resolvendo, qua fixiorem omnem acorem corrigendo operari communiter reputantur. Valentiora tamen hæc sudorifica præterquamquod in quibusdam morbis, nec sine summa prudentia adhibentur, in acutis vero cane pejus & angue sunt proscribenda. Suapte enim natura calida, seu acribus, ac stimulantibus particulis prædita humorum orgasmum, atque æstum, solidorum vero irritationes augendo, aut eosdem se vios reddunt, aut egrum in vitæ periculum conjiciunt, ut Rolfinchius præ ceteris testatus est. Mitiora igitur solum diaphoretica in febribus sunt eligenda, seu quæ sanguinem ad diaphoresim disponunt, sensim acorem, quo succi præsertim primarum viarum imbibuntur, corrigendo, a quo sanguinis densitas, & arctior compages oriebatur. Ejusmodi sunt in primis quæ hortus, & ager afferunt, uti Card. bened. scabiosa, fumaria, bellis minor, flor. sambuc. buglos. borragin., & similia: deinde Animalium ossa, cor. cer. ust. ac philos. p. p. dentes apri, aliaque omnia crustacea dicta, ut ea mittam, quæ licet diaphoreticorum titulo insignita, aut magni nominis, quæque grandi pecunia vendi solent, uti sunt antimon. diaphoreticum, lapis bezoar, hystricis, ad solam tamen dyscrasiam serosam, & acidam humorum in primis viis corrigendam calcis ad instar salibus orbatæ sunt opportuna (1). Verum non solum ad febris conditionem attendendum in diaphoreticorum usu, sed illud sedulo, & accurate inquirendum, num peccans materia fuerit ad excretionem per poros cutis disposita, quod plerunque coctionis signis apparentibus contingit, numque natura ad illam inclinet. Secus enim incongrue humores exagitantur, aut sudor nullius efficaciac, & summo cum incommodo elicitur.

XXVI. *Solius Chi. Chinæ pulcherrima laus est intermittentes omnes, etiam quæ continuæ &c.*) Inter febrifuga celebratur, & eminet Cortex Peruvianus, qui vulgo appellatur China Chinæ, seu Quinquina. Est autem cortex arboris cujusdam a nullo adhuc accurate descriptæ, licet plurimi de ea scripserint, ut refert Cl. Geoffroi

(1), si illam descriptionem excipias, quam in solemnibus Regiæ Scientiarum Academiæ Parisiensis comitiis anni 1738. ex Regno Peruviano a D. de la Condamine ejusdem Academiæ Socio sibi missam legit D. Dufaii ejusdem Academiæ, quamque ne repetendo longiorem faciam, aut obscuriorem, libens prætermitto. Sponte autem nascitur in Americæ meridionalis regione Peruvia dicta, præsertim prope Loxam, seu Lojam in montibus, qui hanc Urbem cingunt sexaginta leucas ab Urbe Quito distita, singulari D. O. M. providentia, ut quo in loco intermittentium febrium Epidemia esse solet, ibi latius Medicina pateret. Vis febrifuga hujus corticis multos ante annos Indis nota centum & quinquaginta ferme annis postquam maxime illustris Christophorus Columbus hanc Mundi plagam primum detexerat, nempe usque ad annum Salutis 1640, aut ex odio Indorum erga Hispanos concepto de industria celantium, aut Hispanorum culpa feracissimas solum divitias deliciasque confectantium, nobis abscondita, donec quidam Hispanus Loxæ Præfectus, ut refert citatus D. Geoffroi, & Badus (2), & de quodam Americano bene meritis, ab eo gratitudinis causa hocce remedium accepit: Paulo post cum in Urbe Limensi Regni Peruviani metropoli uxor Pro-Regis, qui tum temporis erat Comes Del Cinchon febre tertiana sævissima laboraret, ac rumor per Urbem ad Loxam usque per finitima loca pervenisset, Præfectus corticem arboris misit, spondens per litteras ejus ope illico convalituram. Cum cortice præparato sumpto Pro-Regina felicissime convaluisset, magnam sibi copiam transmitti jussit, cumque arcani titulo pulveris Comitissæ insignito febre laborantibus felici cum successu exhiberet, per Civitatem Limensem totamque Americam Hispanicæ ditioni subjectam inclaruit, quam quod maxime. Functo Pro-Regis munere discedente ex India Comite del Cinchon circa annum 1632, ubi in Hispaniam reversus est, magnam ejus copiam secum attulit, & cum ægrotantium, quibus propinabatur votis semper fama responderet, magnam in omnibus, & ubique admirationem commovit. Circa annum salutis 1649. cum Pater Provincialis Societ. Jesus

ex Americanis regionibus in Italiam redux ad generalem totius Ordinis conventum magnam corticis copiam invexisset, & plurimis ejus Ordinis fratribus ex diversis Mundi regionibus Romæ congregatis dono dedisset, nec non etiam Cardinalis de Lugo propriis sumptibus illud procurasset, ut Religiosis, & pauperibus Romæ gratis distribueretur, pulvis Patrum, pulvis Cardinalis de Lugo nuncupabatur: ex quo factum est, ut cum unusquisque hoc specifico medicamento intermittentium febrium curationes felicissime institueret, ejus fama totam Europam pervaserit, multoque citius pervasisset, nisi partim inscitia, partim invidia, & avaritia Medicorum obstitisset. Nam præterquamquod nonnulli veteri humorum sensibilibus, & qualitatum hypothesei obcæcati pervidentes nimis cito, & absque ulla uberrima evacuatione sævissimas febres cito profligatas, & molestum aliquod symptoma, aut recidivam subsequi, id omne novo, atque exotico objiciebant; multi etiam in Anglia præsertim ejus famam, ut refert Mortonus, dolo malo obruere, & quantum illis fas fuit e medio tollere conati sunt, verentes, ne hoc facile remedio brevi extincta febre, cum ipsis ægrorum crumenas exhauriendi occasio deesset, possessionem suam omnem amitterent. Quamquam non defuerunt docti etiam probique Medici, qui animadvertentes, ægros usu corticis curatos in eandem febrem paulo post relabi, ad suspicandum vehementer adducti sunt, non illud esse remedii genus, quod tutissimum æque, atque efficacissimum dici jure merito possit, ejusque propterea usus accedente non modico pretio, quo vendebatur, paulatim obsolevit, donec anno 1679. Robertus Talbot eques Anglus nova introducta corticis exhibendi ratione audacique dosi, quæ ad libras ascendebat, ea ratione imminuta, quam minus abhorrerent ægri, aut formidarent, neque minus feliciter curari possent, magnam famam sibi, & remedio, quod Anglici nomine circumferebatur, in Gallia conciliavit: eaque posteaquam Ludovici Magni Galliarum Regis diligentia, ac providentia factum est, ut quam præparandi rationem Eques sibi arcanum servabat, omnibus perspectius, clariusque innotesceret, sic increbuit apud Europæos omnes,

(1) *Mat. med. p. 2.*(2) *Anast. cort. Peruvian.*

omnes, ut quæ ante in pretio, & usu fere assiduo habebantur febrifuga, propemodum viluerint. Etsi gentianæ radix, centaurea minor, absyntium, chamaedris, fraxinus, & aurantium cortices, & aliæ amari saporis plantæ pro specificis febrium remediis venditentur, tarda nihilominus, lenta, impar, & sæpe iners, & nulla eorum actio deprehenditur. Promptas, & citas, & quod pluris est, si legitime usurpetur, tutas curationes efficit Peruvianus Cortex, qui propterea in debellandis febribus specificum omnium præstantissimum jure habetur, si modo in certis febrium differentiis exhibeatur, & convenienti methodo administretur. Si enim in qua febre minus proficitur, aut aliquod molestum symptoma subsequitur, non ad corticis usum est referendum, nisi forte a nonnullorum fraudibus adulteretur, aut effæctus sit, sed ad male utentium vitium, & levitatem. Ad Febres quod attinet, falluntur summopere, qui ad omnes generatim febres ejus usum extendunt. Continue certe continentes dictæ ei non obediunt, nisi a principio intermittentes progressu temporis continue factæ sint, seu continue per subingressum paroxysmorum, & ad continuas acutas & malignas tendunt. Cum autem eadem febres aut inflammatoriæ sunt, & simpliciter acutæ, & continue essentielles, licet periodice recurrentes, in quibus aliquid inest, quod sanguinem subiens, aut eidem ingentum ipsum corrumpit, & vitiat, symptomaticæ etiam a viscerum labe, infarctu, ulcere prodeuntes a corticis usu sæpenumero magis efferantur. Quamquam in morbillis, & variolis tempore declinationis, cum febris, ut ait Mortonus, post veneni morbidi eruptionem adhuc perseverat, & continue remittentis typum jam observare incipit, felici cum successu exhiberi, ipse præclarus vir testatus est. Æque feliciter curare febrem putridam remittentem, vel intermittentem, quæ peripneumoniæ, aut pleuritidi succedit, aut quæ empyema, aut pulmonum exulcerationem comitatur, & in quam febris inflammatoria sæpe transmutatur, ipse D. Geofroi affirmare non dubitavit, immo si cum pectoralibus, balsamicis, & abstergentibus medicamentis confocietur, febrem prorsus extinguere, pus excerni, atque sanari, atque Mortonus ipse phthysicos jam despera-

tos frequenti corticis usu se eo facile duxisse, ut non in perfecta valetudine, ad plures tamen annos vixerint a febre immunes, & consuetis muneribus obeundis idonei, haud dubie asseruit. Quicquid tamen præclarissimi viri prædicent de eximia hac corticis facultate, nisi eorum benevolentiam amittere periculum subesset, qui Scriptoribus magnis, & doctis serviunt, simultatesque gravissimas subire, cum remedium similibus fere in casibus inutilem prorsus, atque interdum noxium deprehenderim, aut bona corticis opinione adductos ei plus tribuisse traderem, quam par est, aut observatio is deceptos. Ecquis enim est, qui aliquid operæ in medicis studiis posuerit, quin plane intelligat, quam difficile sit febrem in Empyematicis, phthysicisque confirmatis prorsus extinguere, pus verum per os penitus absumi, pulmonum ulcus perfecte coalescere, ac ferruginari? Deinceps ecquis nesciat, juniores phthysicos in mortis discrimine prope certissimo versantes nescio quo fato ab Orci faucibus ereptos, etiam si corticem profligandæ febris causa non adhibuerint, ad extremam usque senectutem pervenisse? Quod mone-re volui, non ut ex illorum existimationis detrimento mea cresceret, sed quod intelligo pro officio, & amore veritatis longe aliter mihi esse loquendum. Intermittentium enim essentialium sphaeram prætergredi non videtur Peruvianus cortex, quarum nomine deveniunt, quæ non occasione alterius præexistentis morbi, sed a propriis essentialibus causis proficiscuntur, cum horrore, frigore, atque rigore, & intervalla inter febriles recursus a febre vacua, aut cum manifesta febris remissione sortiuntur, atque ex eis quidem aliæ benignæ sunt, utpote a quovis gravi, & pernicioso adjuncto disjunctæ, alias vero truculentum aliquod, & interdum lethale symptoma comitatur, a quo perniciosæ peracutæ, malignæ, & lethales fiunt. Plurimi etiam interest ad capiendam corticis administrandi occasionem probe internoscere, ac notare simplices febres, sive unius circuitus, & ex pluribus circuitibus compositas, intermittentium genus, & naturam servare, dum vestigia retinent horroris, aut frigoris cum sensibili aliqua intermissionis, aut remissionis nota, sed etiam cum per mutuum periodorum subin-

gres-

gressum sublata intermissione in subcontinuas migrant. Quo in casu adhuc intermittentibus adscribuntur, & subcontinuas de genere intermittentium ratione originis dicuntur. Sed de his etiam infra dicemus in particulari febrium intermittentium tractatione, in qua convenientem etiam corticis exhibendi methodum persequemur.

Nunc urinas ciendo, nunc sordorem, nunc ventris solutionem, nunc sputum, nunc transudationem.) Febrifuga, antifebrilia græcis antepyrethica proprie dicta ea communiter antiquitus credebantur, quæ semel aut bis propinata sola alteratione citra sensibilem evacuationem certo agendi modo febrium tum continuarum remittentium, tum intermittentium accessiones, ac paroxysmos arcent, eorumque visus est meminisse Hippocrates (1) inquiens: *Ubi in febre tertiana impurgatum sit corpus, quarto purgandum, & si cathartico non egeat, in statu ea medicamenta exhibenda sunt, quibus febris aut transmutatur, aut desinit, ut in medicamentis descriptum est*: hæc autem medicamenta hanc habent facultatem juxta ipsum Hippocratem (2), ut corpora in consueta caliditate, & frigiditate suo loco consistent, neque præter naturam incalescant, neque refrigerentur. Hac ratione recepta febrifuga a venæ sectione distinguuntur, ab emeticis, a purgantibus, quibus aliquando bis, aut semel institutis, sed cum sensibili evacuatione febris jugulatur, atque extinguitur. Hanc quidem imbibisse sententiam Veteres humorum sensibilium, & qualitatum hypotesi obsecratos, quibus febrifugorum facile princeps cortex Peruvianus ignotus fuit, mirandum non est. Mirandum magis est, ab eo tempore, quo primum usurpari idem cœpit, ad hanc usque diem eandem nostrates retinuisse, atque ejus ope intermittentes febres pelli absque ulla excretionem, & crisi pugnacissime sustinere. In his tamen sive refellendis, sive accusandis multorum expertissimorum Medicorum voluntas non defuit, atque Hyppoliti Francisci Albertini solertia plurimum enituit (3). Nullam enim prorsus extinctam febrem per corticem Peruvianum vidisse se affirmat sine excretionem aliqua, & crisi diversa in di-

versis hominibus, firma tamen, & constanti, hinc interdum urinam, alias sudorem, quandoque ventris solutionem, interdum sputum, sæpe transudationem. Et quamvis nonnulli perfecte sanati videantur absque ulla insigni sensibili evacuationem, conjicere licet, eandem tardissime supervenisse, & postquam æger plane convalescere visus est. Qua de re factum est, ut plerique Medicorum observandi diligentiam eo usque adhibentes, dum morbi ægros exercent, non amplius, nullam sæpe a cortice sequutam crism judicent. Quid quod in nonnullis insensibilis perspiratio augeatur, suppleatque sensibili, ut Cl. Geoffroi suspicatus est? Si id forte contingat, febrem revera extinguere: Si e contra res habeat, potius sopiri haud dubie affirmat: hinc imbecillam esse ægrotantis valetudinem, vires languentes, appetitum prostratum, donec febris regrediatur, aut hydrops, aliisque affectus cachecticus ægrotantem invadat, aut abscessus in aliqua parte corporis producat, ut cum Fridrico Hoffmanno, & Jacobo Chiffetio adversus Mortonum, aliosque alibi a nobis demonstratum est (4). Quod plane congruere videtur cum gravibus quibusdam halitibus, cum odore tam fædo, ut nares non solum feriant, verum etiam stomachum quandoque moveant, quos loco crisis haberi laudatus Albertinus testatus est. Quænam enim febres, inquit ipse, quæ sine excretionem aliqua solvantur, & crisi? Adeo verum est febres omnes cum excretionem aliqua solvi, ut ne febres quidem, quæ a veneno nascuntur, aut a myasmate, & halitu pestifero, & maligno, & serpentum morfu (neque desunt, qui succi corruptionem, unde febres oriuntur, cum veneno conferant) nec illæ, quæ per coctionem discuti dicuntur, aut quæ magno, & subito pavore solvantur, excipiantur. Radicem gentianæ, centauream minorem, flores Chamomillæ romanæ, Chamædrys, cortices aurantium febrifuga olim Medicis clara, ac remediorum genus omne febrem pellere per evacuationem adeo perbelle ostendit, ut nullus supersit dubitandi locus. Quid Munginottum commemorem, quid Blegyum, Restaurandum, & Jonem, & Sydenhamium a præclarissimo viro

(1) *Lib. de affect. tex. 18.* (2) *Ibid. tex. 2.* (3) *Com. Bon. sc. & art. instic. p. 405.*

(4) *Aph. lib. 3. cap. 10. com. 4.*

viro citatos, qui omnes ejus sententiam confirmarunt? Ex his omnibus haberi posse monet præceptiones ad medicinam faciendam, & ad praxim aptissimas. Primum si data Quinquina crises aptæ, & quales morbi ratio postulat, secutæ sint, siue quibus, ut ait Hippocrates, *talìa purgentur, qualia purgari oportet*, posse medicum a cortice propinando superfedere. Secundum si aptæ crises post eundem secutæ sunt, sic egrum convalescere, ut & liberiores vite rationem inire possit, & frigidiores aerem excipere, & purgante uti medicamento, si indigeat, quin febris recidivam, aut molestum aliquod symptoma amplius vereatur. Tertium in febrifugi usu tandiu insistendum, quandiu crises plus minus apte sequantur. Tandem Quinquina iis febricitantibus exhibere, quibus consuetæ excretiones suppressæ sunt, scabies scilicet, salivatio, podagra, ichores a fistula, vel quibus veteres tumores resederunt, perinde esse ac eosdem in summum discrimen adducere. Quamvis enim nihil mali verendum sit, si statim a sumpto febrifugo sequatur crisis, in longius tamen protracta, ac retardata, etiamsi febris ex toto quiescere videatur per aliquot dies, aliquid tamen truculentum subsequi, nempe aut inflammationem, aut acutas febres, aut apoplexiam, aliasque capitis affectiones nulla fere medicina sanabiles. Quamobrem salubre monitum Medentibus reliquit, ut si quando ii egri pertractandi sunt, in quibus cum febre intermittente suppressio aliqua conjuncta est, vel a Quinquina prorsus abstineant, vel ea remedia ad illam adjungant, quæ ad crisin ciendam sunt idonea, inter quæ diuretica, diaphoretica, præ cæteris vero purgantia eminent ad depravatos Abdominis succos, qui plerumque febribus intermittibus occasionem præbent, educendos per primas vias opportunissima, si quæ alia. Si tamen malignæ sint, & peccans humor ad cutis poros appellat, per diaphoresim, aut sudorem ejiciendum esse non immerito putat Cl. Geoffroi. Quamquam cum febris intermittens genius sit protheiformis, ut cum Mortono idem affirmat, & sæpius plerosque alios morbos acutissimos simulare soleat, cum cortice Peruviano alia remedia consociari commode posse a peculia-

ri symptomate, quibus febris stipatur, vel etiam sæpe absconditur, & opprimitur, indicata, existimat. Quibus sic constitutis licet colligere quanti facienda sit illorum opinio, qui putant sine mixtura aliorum medicamentorum esse exhibendum. Sed hac de re infra dicemus.

Idque complexu variarum qualitatum, quæ ejus tantum propriæ sunt, & per quas ab omnibus aliis differt rebus &c.) Quæstio nunc alia urget perdifficilis, quæque Medicorum ingenia plurimum torfit, qua videlicet vi cortex Peruvianus intermittentes febres extinguat. Alii enim cum Gaudenio, Brunaccio, & Paravicino id potissimum putant efficere per manifestas qualitates, calorem scilicet, & siccitatem, quibus frigidum & humidum, unde febres intermittentes exoriuntur, destruitur: alii cum Mortono, quod pestiferum ac deleterium myasma spiritibus infestum profligat: Alii cum acidi, & alchali propugnatoribus, qua acidum, aut falso-acidum febrile fermentum invertit, & obtundit: alii cum Tellino, Solario, quod bilem, unde febres intermittentes ortum habent, vi sua adstrictoria figit, & sistit: alii cum Sturmio, Munginoto, quod lentos, ac difficiles humores, unde eadem proficiuntur, solvit, & incidit. Varias hæc atque inter se discrepantes sententias in medium attuli, quia omnes tollere malui, quam novam ponere. Quid enim impedit quo minus me unum aliquem ex iis esse existimetis, qui assensum omnem cohibentes, omnia in dubium revocant? Dolendum est paucos nunc esse, quod olim floruit, qui se nihil scire profiteantur. Qua in re ii potissimum enituerunt, qui cum Sebastiano Bado, ut alibi diximus (1), specifica, & occulta vi, & proprietate id efficere existimarunt. Et sane qui a Peruviano cortice curari febres intermittentes volunt manifestis ejus qualitibus, calore scilicet, & siccitate, a veritate prorsus abhorreere facile intelliges, si in alia multa oculos conicias æque calida, & sicca, immo eodem præstantiora, a quibus febris minime profligatur. Qui febrem discuti volunt Quinquina, quod invertit, & obtundit acidum, ii sane plus dicunt, quam par est. Ut enim satis esset momenti in eorum argumentis, oporteret Quinquinam alchalinofale

(1) *Aph. lib. 3. com. 4. cap. 10.*

fale turgere, quo acidum falem febris fomitem absorberet, ejusque effectus destrueret. Sed experientia contrarium evincit. Si enim ab acido oriretur, alchalia omnia multo manifestiora, & efficaciora, cujusmodi sunt sal tartari, sal volatile corcer., & alia similia acidum febrile absorbendo febrem feliciter profligarent, quod adhuc a nemine visum est. Hisce addas velim experimenta a Chymicis instituta, Quinquina salis alchali, tum fixi, tum volatilis portionem admodum exiguum continere, plurimum vero acidi salis, & olei. Quibus potissimum rite perpensis ad credendum vehementer adductus est Cl. Geofroi virtutem hanc aliquot salis alchali granis acidis, terreisque particulis involutis, & obrutis perperam tribui. Illorum opinionem, qui corticem Peruvianum febrem subigere putant, quod venenatas, ac deleterias particulas spiritibus animalibus infestas delet, atque extinguit, præterquamquod paucis confutari potest, eis opponendo alexipharmaca, & antidota valentiora, quæ tamen fugandi febres virtutem sortita non sunt, accedit præterea ea obscuritate laborare, ut a vero tam aliena videatur, quam quæ alienissima. Qua enim ratione in spiritus agat, ne ipse quidem Mortonus pronuntiare ausus est. Si de iis loqui velimus, qui ab adstrictoria vi corticis cogi volunt, condensarique humores, a quibus febres originem ducunt, caveant diligenter oportet, ne iis officiat adstringendi vis maxima, quæ aliis inest corporibus, quæ tamen nihil non solum valent adversus febres, sed easdem potius intendere solent, atque augere. Quæ minus validis premitur difficultatibus illa illorum videtur, qui putant, a cortice Peruviano extingui febres, quod particulis amaris, leviter aromaticis, austerisque, quibus donatur cortex Peruvianus, viscerum, lentique humores inciduntur, solidæque partes ventriculi, intestinorum, pancreatis, hepatis, mesenterii, aliorumque viscerum, quæ istarum febrium sedes, ac foci sunt, leniter adstringuntur, seu mavis roborantur, firmanisque. Et quamvis in sanguinem non multum agere videatur, atque ipsius temperiem immutare, si illos audimus, qui cum Francisco Torti, Joanne Freind tincturam Quinquinae sanguini,

ejusque sero miscentem, ac fluiditatem utrique conciliari affirmantem, experimento deceptum esse existimant, ac propterea solum occurrere lenti fomitis fermento, in idem invehendo, eique obistere, ne vel omnino in sanguinem ingeratur, vel ingeratur ita correctum, ut febrem amplius non fuscitet, unde non inceptum jam paroxysmum cohiberi contingit, febrium symptomata ab iisdem pronata cessante febre profligari, symptomaticas evacuationes sisti, criticas vero jam inchoatas, aliasque naturales nihil moveri, ac propterea gravidis, & quibus menstrua fluunt, innoxie exhiberi: quid est tamen, quod non solum si quid impuri in primis viis latitat, benigna superveniente diarrhœa foras eliminetur, sed etiam alia interdum ab assumpto cortice evacuatio subsequatur. (quod est certum perfectæ curationis inditium) per sudorem, per urinam, per pravos, fedosque halitus insensibiliter per poros cutis exeuntes? Qua ratione, aut modo fieri eas posse dicamus, nisi crasis sanguinis ita mutetur, ut nexus, quem habet Serum cum reliquis partibus solvatur, aut ipsius moleculæ in eam magnitudinem, & figuram redigantur, quæ aut renalium glandularum, aut cutis poris apte respondeat, solidis vero partibus debitus tonus, atque elaterium concilietur, unde aut insignis urinarum proventus, aut magna halituum copia per insensibilem transpirationem, aut serosi liquoris per sudorem emanet? Quid quod gangrænas, & sphacelos a quacunque causa obortos, aliis remediis frustratis vi corticis Peruviani felicissime sanatos legimus in Actis Medicis Edimb. (1)? An vero acres, corrodescentesque particulae infringi, crassiores, fixioresque ejus sales attenuari queant a cortice, quin sanguinem subeat, crasim immutet, viderint alii. Dolendum est, amara, leviter aromatica, & austera reperiri quamplurima, quæ febrifuga non sunt, & quæ sunt ejusmodi, adeo infirma sunt, & imbecilla, vix ut ulla ratione cum cortice Peruviani virtute comparari queant. Quod sane magnam vim facit ad asserendum non solam amaritudinem, aromaticam vim, austeritatem, aliamque qualitatem, sed aggregatum plurimum actionum ab ipsius corticis peculiari textura emanantium, quæ in aliis febrifugis

gis cum simplicibus, tum compositis non reperitur, seu ut melius dicam, complexum plurium qualitatum sensibilium, quæ sunt plurium actionum principia, & causæ, & quarum nulla separatim accepta febrifuga est, seu totam ejus substantiam ad operationem requiri; hinc caliditate sua, & siccitate si qua donatur, ut Brunaccius, Paravicinus, alique voluerunt, lentum fomitem intermittendum febrium causam rare fieri, atque ad permeandos poros, aut glandulas idoneum reddi: alexipharmaca virtute, quam Mortonus præ tendit, languescere cordis motus alacriores fieri, atque ad lenti fomitis congestionem in capillaribus arteriis inhibendam aptiores: acrimonia alchalina, ut acidi, & alchali propugnatores putant, acida, si quæ in febrili fermento continentur, in blandum salum immutare, coactumque sanguinem in ipso paroxysmo fundere, ac colliquare: austeritate, ut Solarius, Tellinus, alique existimarunt, laxatas ventriculi, intestinorum, pancreatis, hepatis, aliorumque imi ventris viscerum membranas roborari firmarique, unde fermenti febrilis ingressus in sanguinem præcavetur, & ejusdem effusio in stomachi, & intestinorum cavitates compescitur: amaritudine aromatica, ut Sturmus, Munginotus, alique, lentos, ac difficiles humores attenuari, ac resolvi. Hinc factum est, ut ob defectum aliquem harum actionum cetera febrifuga cum cortice Peruviano comparari nulla ratione pos-

sint. Hinc calida & sicca, nec non alchalina fundunt quidem, & eliquant febrile fermentum, coactumque sanguinem exsolvant, sed eorundem influxum in regium ipsius flumen non inhibent, aut retardant: alexipharmaca languescere quidem cordis motus augent, sed febrile fermentum non invertunt, ejusque ingressum in sanguinem non morantur: austera, stiptica solidas quidem partes corroborant, ac febrilem orgasmum compescunt, & fermenti penetrationem in sanguinem sistunt, sed ipsum non temperant, nec immutant: amara crassos quidem humores nonnihil incidunt, sed in ventriculi, & intestinorum fibras agendo, easque plus æquo irritando cathartica fiunt, ac Stomachum movent. Solius Chinæ Chinæ substantia has omnes qualitates complectitur, aliasque Medicis fortasse ignotas. Quoniam vero ejus substantiam constituunt complexus harum omnium qualitatum, seu magnitudo, figura, contextus, & proportio elementorum, a quibus eadem proficiscuntur, primæ vero compositiones, sicut ipsarum figura, ac magnitudo, & figura, ac magnitudo primorum componentium, seu insensibilium corpusculorum, ac molecularum effecta magis est a Philosophis, quam demonstrata, propterea ad veritatem proxime accessisse videntur, qui cum Sebastiano Bado vim corticis Peruviani a specifica, & occulta ejus proprietate commenti sunt. (1).

C A P U T V I.

De febribus intermittentibus in specie, quotidianis, tertianis, quartanis.

I. **P**Ræter differentias a periodorum intervallis desumptas, magni facienda est distinctio febrium intermittendum in salubres, in corruptivas benignas, in corruptivas perniciosas, & malignas.

II. Quotidiana quidem a tertiana duplici distinguitur, quod illa paroxysmos singulis diebus invasionis, & durationis modo similes exhibeat, tertiana vero alternis diebus sibi respondentes, quod & de quartanis duplicibus dicendum.

III. Deinceps frigus in quotidiana sine rigore plerumque invadit, calor segniter accen-

ditur, & inæqualiter, pulsus debilior a principio, in statu vero nonnihil validior, urina alba, & tenuis, sudor raro apparens, quemadmodum, & alvi fluxus, paroxysmi duratio ad octodecim horas, quandoque ad viginti quatuor. Idque debetur fermento lymphatico, glutinoso, sanguini crudiori, ac phlegmatico communicato.

IV. In tertiana vero rigor primum in Musculis insignis cum dolore per spinam dorsæ sese extendens ad omnes partes corporis, mox accedens calor intensus, acris, & mordax cum siti intolerabili, & oris amaritie, dolore

Q

(1) Conf. aph. lib. 3. cap. 10. com. 31.

lore quoque capitis intenso, & quandoque deliriis, pulsu frequenti, celeri, vehementique, urina colorata, & rubicunda, paroxysmi duratione ad duodecim horas, nisi forte notha sit, quæ & longius protenditur, atque enarrata symptomata longe mitiora habet conjuncta, & diuturniora. Idque ad fermentum chylosum, lymphaticum, biliosum, plus minus acre in sanguinem tenuiorem irrepens, est referendum.

V. In quartana oscitatio, pandiculatio, & gravitas totius corporis statim invadit, quam sequitur frigus, postmodum horror & rigor, quo ossa confringi videntur, cui calor succedit mitior, neque cum magna siti conjunctus, pulsus non valde celer, & validus, paroxysmi duratio tertianæ fere æqualis, nisi forte spuria sit, in qua paroxysmi tum invasionis tempore, tum diuturnitate incerti sunt, aliæque symptomata graviora. Idque a fermento febrili acido, austero, pontico in sanguinem crassum, terrestrem, siccum, melancholicum ingesto repetendum.

VI. Salutarem dices, quæ verno plerunque tempore juvenes boni habitus aggreditur, quæ simplex est, quæ paroxysmos habet breves, atque inter illos perfecta adest apyrexia, in cujus declinatione, vel intermissione sudor mitis, & blandus apparet, cutis mollis, & vel in urina, vel egestionem concoctionis inditia apparent, aut circa labia pustulæ nascuntur præsentis, vel futuræ criseos inditia.

VII. Benignam, in qua licet allata signa omnia minime apparent, nullum tamen habet onerosum symptoma, aut eo præsentem pulsus consuescit resistere, oppressusque statim resurgere, cum in malignis sit ipsius totalis abolitio, quæ per æstatem, aut autumnum invadit cacochymos, nulla tamen præsentem constitutione febrium perniciosarum.

VIII. Perniciosas portendunt præsens epidemica constitutio, extraordinarium aliquod, graveque symptoma cessans quidem cum paroxysmo, remanente tamen intermissionis die lingue siccitate, scabritie, insolita infebri-tantis ægri, nec de quopiam dolentis jactatione, inquietudine, suspiriis sine causa manifesta, inani, nec ulla occasione concitata vomituritione, vel alvi defectione, vel intempestiva in somnum propensione.

IX. Declarant aperte subsequens in novo febris recursu, aut insignis biliosæ materiæ, aliorumque humorum qualitate peccantium per

superiora simul, & inferiora excretio cum singultu, voce clangosa, oculorum excavatione, angore stomachi, sudatiuncula circa frontem pulsu exili, extremorum perfrigeratione, livoreque.

X. Aut cruenta tantum defectione cum torminibus, aut serosi humoris loturæ carniū similis summa cum virium imbecillitate, pulsu minuto, exili, atque insigni extremorum perfrigeratione, voce diminuta, siti parum molesta, proclivitate in animi defectiones, interdum sanguinis atrii, concreti, solutique excretionem ultimo vitæ termino.

XI. Aut acerrimus oris ventriculi morsus cum invicto vomendi conatu, aut vomitu, pulsu parvo, exili, frequenti, deliquio, facie hippocratica, crebris suspiriis ab imo pectore, vocis clangore, & ululatu pro expiratione reddita.

XII. Aut consueto frigori rigorque calor succedens, & sudor mitis a principio, mox vero intensior factus, & paulatim sic frigescent, ut æger sudans simul, & algens liquetur, & deficiat cum pulsu celeri, minuto, & debili, respiratione anhelosa, & frequenti, languore tanto, ut brevi se moriturum sentiat, ut revera tertia accessione plerunque contingit.

XIII. Aut nulla cardialgia, nulloque dolore præcedente sine manifesta causa ad levem quemcumque motum frequens, & gravis animi defectione cum alterna pulsus defectione, parvitate, & celeritate, sudoribus minutis, oculorum intrusionem, atque caligine, placida succedente intermissione, quam proxima accessio excipit plerunque letalis.

XIV. Aut albor, qui paroxysmo incipienti junctus ad maximam ipsius partem protrahitur, pulsu, & calore nihil assurgente, cum siti, anxietate, suspiriis, lacrymis, facie hippocratica, quem interdum subsequitur multas post horas minima, ac fere insensibilis incalescentia cum pulsu paulo elatiore, voce adhuc clangosa, & lingue scabritie, inditio ægrum toto intermissionis tempore ita duraturum, proxima tamen accessione moriturum.

XV. Aut gravis & profundus somnus in principio accessionis invadens, quique augeri, & discuti solet cum augmento, & declinatione febris, remanente intermissionis tempore aliqua in somnum propensione.

XVI. Aut paucus, vel nullus rigor initio febris ægris molestus, calor non valde intensus,

sus, sed qui diu protenditur, remanetque etiam intermissionis tempore cum acredine conjunctus, & aliqua pulsus perturbatione, siti, ac linguae siccitate, urina parvissima, & simul rubra, vel crocea, quibus successu temporis faucium, & gutturis inflammatio quædam ulcerosa succedit, aphthæ, ac deglutitionis difficultas cum pulsus parvitate, inæqualitate, vocis clangore, singultu, delirio, convulsione, aversione a cibo, & potu, parotidibus.

XVII. Quotidiana febris diuturnior esse solet, quam tertiana, non ita tamen, ut quartana, quæ ad menses, & annos protrahitur, & nonnisi Veris tempore judicatur.

XVIII. Si exquisitæ, & benignæ fuerint, nunquam lethales esse consueverunt. Vernales quidem breviores, quam autumnales, quæ in hominibus cacochymia laborantibus, aut obstructionibus viscerum in chronicos morbos, cachexiam, hydropem, icterum, scorbutum desinunt.

XIX. Si quartana correptis dysenteria superveniat brevis, & mitis, bonum, secus hydropem facile concitat, aut in lienteriam, & celiacam passionem degenerat.

XX. Quartana convulsionibus superveniens salutaris: ægrum enim liberat.

XXI. Hemorrhagia quartanæ superveniens mala.

XXII. Ceterum urinae cruditas, concoctio, confusio, febris vehementia, aut lenitas, longitudo, aut brevitates paroxysmorum, anticipatio, postpositio, inconstantia erunt satis prudenti Medico, quo de longitudine, aut brevitate morbi præfagiat.

XXIII. Si salutaris, ac depurativa sit febris, nullo plerumque eget auxilio præter vitæ regimen.

XXIV. Si corruptiva benigna vernali tempestate hominem adoriatur plethoricum, consistentis ætatis, venæ sectio utiliter administratur. E contra æstivo tempore & autumnali, nisi forte capitis, aut alterius visceris mala affectio postulet.

XXV. Purgantia postea mitissima locum habent in febribus quidem exquisitis tertiani motus serum lactis tamarindatum, aut cremor tartari ad unc. .s. ex jussulo calido, aut si crassiores sint humores, ut in nothis, conse. flor. persicor. ℥ vi. tartar. solub. ℥ i. rhabarb. el. pul. ℥ i. ad ℥. .s. suavissime purgabit, & opportunissime.

XXVI. Si inanis adsit, & sicca vomitum, ol. amygd. dulc. s. j. r. e. ex jure tenui, aut aqua tepida copiosius hausta egregie conferet.

XXVII. Antequam vero alter paroxysmus invadat, bolus ex Laudan. nepent. gr. ii. confect. hyacint. ℥ i. superbibendo aquam Card. S. Melis. tot. citr. a unc. i. hora altera ante paroxysmum, insignem mordicationem compescere quandoque visa est.

XXVIII. Alterantia ex matr. perlar. pp. oculor. cancror. pp. cor. cer. ust. ac phil. pp. ad ℥ .s. ex jussulo alterato fol. cichor. endiv. borragin. gramin. mane, & vespere horis a febre vacuis propinata eximie virtutis.

XXIX. In quotidiana & quartana febre sal armoniac. arcan. duplicat. tartar. vitriolat. sal absynt. a ℥ i. ad ℥ .s. ex decoct. fol. Card S. agrimon. summitat. centaur. min. rad. gentian. cortic. aurantior. adhibenda.

XXX. Ingruente paroxysmo, atque urgente siti potus calidiusculus parce propinetur, cardiaca calefacientia omnis generis evitentur.

XXXI. Æstus subsequens repetitis haustibus temperetur in tertianis præsertim, potionibus subacidis, quæ ex aquis destillatis malvar. cichor. acido citri, limonum, berberum, ribesiorum alteratis.

XXXII. Elapsis aliquot circuitibus, etiam si benignæ sint febres tertiani motus, vel quotidianæ, ad usum Quinquinae deveniendum, ejusque uncia una in partes vi. divisa exhibenda in declinatione febris, aut remissione,

XXXIII. Curandumque, ut finita accessione, si quotidiana, aut tertiana duplex sit febris, tres dentur prima die, sic tamen ut ultima ex tribus detur quam longissime possit ab hora novæ accessionis: tres eadem methodo postridie.

XXXIV. Si febris sit tertiana simplex, detur una finito paroxysmo prima die, reliquæ omni quadrihorio postridie.

XXXV. Si sit quartana simplex, detur una pars intermissionis die matutinis horis, altera ante prandium, tertia ante cœnam, & sic postridie.

XXXVI. Si sit duplex, eadem methodus servanda, ac in tertiana.

XXXVII. Si æger cacochymus sit, cachecticus, rhabarbarum commodissime cum China

miscetur a 3 i. ad 3 ij., & si obstructionibus viscerum laboret etiam digestivi sales: hinc in intermittentibus recidivis sequens electuarius præstantissimum. ʒ. Sal. absynt. sal. armoniac. arcan. duplicat. extract. rhabbar. a 3. ii. Chi. Chi. s. pul. unc. i. M. cum syrup. de Cichor. cum rhabbar. q. s. f. electuar. detur ad 3 ii. aut in bol. redactum, aut ex vino alb. generoso bis in die mane, & vespere.

XXXVIII. In febribus intermittentibus perniciosi nil expectandum: uncia una cum semissa in partes vi. dividenda, & si febris sit tertiana simplex, & brevis, finita accessione dentur partes duæ, una ex reliquis omni quadrihorio intermissione die.

XXXIX. Si sit tertiana duplex aut quotidiana, 3 vi. corticis sunt statim exhibendæ, 3 ij. quadrihorio post, reliquæ in sequentem diem servandæ.

XL. Si sit quartana, cum longa sit accessio, tota uncia una cum semissa exhiberi commodius potest.

XLI. In febribus subintrantibus dentur in remissione accessionis 3 ii. altera circiter hora ante cibum, totidem in quavis alia hora minus gravi, & molesta, & sic per alios duos sequentes dies.

XLII. Eadem fere methodo tractandæ subcontinue.

XLIII. Extincta febre detur quatuor proximis diebus 3 i. quotidie: per alios octo dies 3 i. alternis diebus: per alios sexdecim dies 3 i. quarto quoque die, imperando, ut convalescens parce ac severe vivat, a fructibus præsertim acidis absteineat, vehementique animi, & corporis motu, ac nullum errorem in sex rebus non naturalibus faciat, rhabbarum si solvenda sit alvus, quandoque cum China China miscendo.

XLIV. Infusio etiam in vino albo generoso iis, qui quartana diuturna premuntur commoda. Cæterum infusio subtilissimi pulveris in aq. Card. S. Scorzonæ, Cichor., aut etiam communis, in aliis præferenda, addendo in præsentia diarrhææ, vomitusque symptomati gut. aliquot laudan. liquid. cytoniati. Pulvis in bolos confect. cum syrup. cort. citr., iis qui ab infusione abhorrent exhiberi potest. Si benigna sit febris tinctura simplici aqua parata ad unc. iij. vel iiij. syrupo cariophyllor. edulcurata pueris, & delicatis: julepizata vero in hunc modum iis

qui ventre tument. ʒ. Chi. Chi. s. pul. unc. ii. Rhabarb. el. pul. pul. unc. s. Croc. mart. celest. 3 ii. aq. font. lib. i. s. f. decoctio usque ad consumption. tertie partis: coletur forti expressione, & cum sufficiente quantitate sacchari f. julepium ad unc. s. circiter propinandum bis in die.

CAPUT VI.

De febribus intermittentibus in specie quotidianis, tertianis, quartanis.

I. **P**Ræter differentias a periodorum intervallis desumptas magni faciendæ est distinctio febrium intermittentium in salubres &c.) Si recte memineris eorum, quæ supra allata sunt, diximus, intervalla potissimum febrium intermittentium earum distinctionem facere: si quotidie paroxysmus invadat, quotidianam, si alternis diebus, tertianam, si quarto quoque die, quartanam constitui; febrium etiam quæ longioribus intervallis distinctæ sunt exempla quidem suppeti, rariores tamen esse, & natura ad alias accedere, quemadmodum illæ quæ simplices, & regulares sunt, necnon duplices, & erraticæ, seu anomalæ. Præter hæc differentias insolitam temporum, ac tempestatum constitutionem, æstatem in primis epidemicas gignere tradunt fere Scriptores: hæcque potissimum typum, atque ordinem non servant, & continuæ sunt, ut post intensam atmosphæræ per multos menses siccitatem, & caliditatem vidisse refert Frid. Hoffmannus (1), universam fere Germaniam an. 1727. infestantes. Certa etiam quædam loca depressiora, uliginosa, & aquarum stagnantium copia infecta Endemias, quæ incolæ plerumque quovis anno corripiunt, crebriusque advenas, atque sævius. Tempestatem etiam vernalem, aut autumnalem febrem ejusdem nominis facere: illas a Februario ad Augustum, hæc ab Augusto ad Februarium dominari, se se invicem excipere, uniusque generis adventu, alterum fugari. Quæ quidem differentia licet varia symptomata, variumque exitum, ac durationem prodignant, vilescunt tamen, si cum iis comparentur, quæ a more potissimum atque indole febrium desumuntur, quibus velut manu ducimur ad easdem aut alacri animo

(1) de feb. cap. i. sect. 6.

mo ferendas, aut leniter pertractandas, aut quanta maxima fieri potest celeritate ejiciendas, ac profligandas. Illas intelligo, quibus in salutare, in corruptivas benignas ac perniciosas, & malignas dispescuntur. Illæ enim sanguinem a febrili succo, & qualibet accessione expurgant nullis ejus reliquiis remanentibus, & corpus purius ac salubrius reddunt, aliæ vero eundem non integre subigunt, atque expellunt, sed potius alias addunt impuritates, aut ejus conditionem ea ratione mutant, quæ vel una satis valere potest ad corpus infirmius, & in alios morbos proclivius constituendum, si immaturo consilio in longius tempus protrahatur earum curatio, a quovis tamen gravi, & pernicioso symptomate disjunctæ sunt, quod aut gravitatem morbi portendat, aut decubitum materiæ febrilis in aliquod viscus, unde corruptivæ quidem, sed benignæ dici consueverunt. Secus res habet in perniciosis, & malignis, quæ prima facie pro benignis imponunt, cum periodice recurrant, & desinant intermittendum more, ac malignitatem prodant in primis recursibus, aut si eandem præferant, terrere tamen non soleant ob interpositam apyrexiam, quæ ex Hippocrate securitatem spondet; larvam tamen detrahit, periculi magnitudinem confestim aperit immane aliquod, ac truculentum symptoma, quod vel circa initium, vel augmentum, vel statum invadit, sicque fractis oppressisque viribus brevi periclitatur æger, & moritur. Grates habendæ sunt Ludovico Mercato (1), qui primus omnium harum febrium species, causas, signa, & remedia diligentissime perpendens multum laboris in hac parte aliis detraxerit Scriptoribus magnis, & doctis, præ cæteris Richardo Mortono, qui exercitatione prima de febribus (2) easdem complexus est, & Vverlhof de his febribus agenti nomine febrium soporofarum, & apoplecticarum, Francisco demum Torti, qui in therapeutica speciali ad febres periodicas perniciosas (3) pro variis Symptomatibus, cum quibus conjunguntur, in varias species easdem divisit, præcipue in cholericas, dysentericas, subcruentas, atrabiles, cardiacas, diaphoreticas, syncopales, algi-

das, lethargicas, & in eas quæ ab initio intermittentes ad subcontinuas essentialiter acutas, & malignas tendunt. Eximium huncce virum testor me in præsens sequi, illorum suadente exemplo, qui suam operam ad scribendum conferunt magis, ut legentium serviant commodo, quam quod gloriam studeant. Sed hanc rem infra persequemur.

II. *Quotidianæ quidem a tertiana duplici distinguitur, quod illa paroxysmos singulis diebus &c.* Quotidiana febris adeo rara est, ut Riverius affirmet, se sexcentis ægrotis febriles accessiones singulis diebus patientibus, vix unum quotidianam laborantem vidisse. In illas forte temporum calamitates incidit præclarus Auctor & in diagnosi morborum accuratissimus si quis alius, in quibus aut tertianæ, aut quartanæ duplices triplicesque solum sæviebant, nulla aderat irregularis, ac inordinata diuturna temporum constitutio, cujus meminit Hoffmannus (4), qua per duos fere annos florente tam diarrhœas, & dysenterias obortas vidit, quam varii generis intermittentes febres, inter has potissimum quotidianas. Hæc porro cur a tertiana duplici distinguatur paroxysmos singulis diebus invasionis, & durationis modo similes exhibens satis apparere posse videtur ex iis, quæ in generali febrium intermittentium tractatione diximus de solidarum partium vitio, quod earundem focus, & sedes cum Galeno censendum est, quod duas pluresque partes corporis, vel duo pluraque viscera occupare diximus, & unum post alterum paroxysmo febrili occasionem præbere. Cum enim diversæ partes afficiantur, etiam si singulis diebus recurrat febris, varia tamen hora incipere, aut desinere debere, aut cum diversis symptomatibus recurrere perspicuum est; iisque fere, quibus simplices componentes stipantur. E contra cum in quotidiana unus sit focus, ac sedes, paroxysmos etiam singulis diebus invasionis, & durationis modo similes exhibere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

III. *Deinceps frigus in quotidiana sine rigore &c.* Cum Veteres Medici in ea essent opinione, ut crederent, intermittentes febres a putredine humorum in prima cor-

(1) Lib. 1. de feb.

(2) Cap. 9. tit. de protuber. feb. intermit. genio.

(3) Lib. 3. cap. 1.

(4) De febr. cap. 3. 4. 5.

poris regione exoriri, a putredine quidem pituitæ quotidianam, a putredine bilis tertianam, melancholiæ demum quartanam, varia quoque symptomata pro humoris putrescentis varietate in his, aut illis febribus comparere existimarunt: hinc cum pituita penes ipsos sit humor frigidus, frigus in quotidiana sine rigore invadere solet, deficiente solidarum partium morfu, atque vellicatione, quam Musculorum totius corporis vibratio, ac concussio sequatur cum refrigeratione, & sensu quodam doloris, hinc calorem segniter accendi, & inæqualiter, pulsus debiliorem esse, ac cætera omnia symptomata mitiora. Quæ sententia licet jamdudum a Medicis profligata sit, nihilominus tamen multorum phenomenon explicationi commode servit, si eam sano modo interpretemur. Quid enim est quod pituitæ loco humorem aqueum lentum, crassumque non accusamus, qui accedente solidarum partium, ac viscerum laxitate singulis diebus in capillaribus arteriis consistens, & hærens quotidianam excitet? cum frigore quidem invadentem, sed deficientibus in sanguine tenuibus, volatilibus, stimulantibusque particulis, atque in solidis partibus debito elatere, atque ad inordinatas, vehementioresque contractiones suscipiendas promptitudine, sine rigore, miti cum calore, pulsus debilitate insigni, præsertim in principio, aliisque id genus levioribus symptomatibus. Hisce fere de causis cum lentor difficiliter solvatur, sanguinis cursus non acceleretur, simulque ejus partes non attenuentur, universa massa minime rareseat, nec igneæ, sulphureæ, volatilioresque particule a reliquarum nexu secedant, & una cum seroso latice ad Renes labantur; fit ut urina tenuis albaque appareat, nullus sudor sequatur, nulla per emunctoria intestinorum evacuatio, ac paroxysmus ad diem quandoque protrahatur.

IV. *In tertiana vero rigor primum in musculis insignis cum dolore &c.*) Id eque affirmari non potest de humoribus nimis calidis, acerbis, raris, fuis, solutisque, quos biliosos appellare non dubitarim, de ea solidarum partium tensione, & cordis articularumque contractione, qua sulphureæ partes facile exaltantur, & copiosæ, spiritusque agiliores, subtilioresque, quaque fit, ut fermentum febrile nonnisi alternis die-

bus sanguinem cogere possit ea ratione, qua opus est ad febrilem paroxysmum excitandum. In eo enim casu non frigus primum excitatur, sed spiritibus animalibus præ stimulo solidis partibus impacto, in musculares fibras inconcinno, ac perturbato motu influentibus, inæqualis musculorum tensio, & relaxatio contingit, totius corporis vibratio, concussio cum dolore per spinam dorsi, a qua nervi per corpus diffunduntur, ad omnes ejus partes sese extendente. Hisce fere de causis cum sulphureæ, volatiles, agilioresque particule facile exsolvantur, atque in universam sanguinis massam diffusæ ejus agitationem, furoremque inducant, vehemens, acris, & mordax percipitur, sitis, dolor capitis, delirium subsequitur, pulsus celer, frequens, & vehemens, urina colorata, lentore autem citius soluto duodecim horarum spatio apyrexia, ut Hippocrates testatus est.

Nisi forte notha sit, quæ & longius protenditur &c.) Divisionem febrium intermittentium in exquisitas, seu legitimas, ac spurias, seu nothas tradiderunt Veteres fere Medici, earumque causas suis falsis hypothesebus assignarunt, atque tertianam quidem exquisitam a bile naturali, & sola putrescente, notham vero a præternaturali, vel aliis humoribus, pituitæ præsertim permixta repetebant. Quæ si posito tantisper supercilio ad trutinam ut ajunt revocentur, plane congruere facile inveniemus cum humore illo nostro calido, acri, raro, fuso, solutoque, qui solus peccat, aut frigidis, aqueis, lentisque particulis coercitus est, & irretitus. Et sane exquisita adoriri solet homines biliosi temperamenti, & sensu exquisito pollentes, vigente præservida æstatis constitutione, in quibus acres, sulphureæ, volatilesque particule a reliquarum nexu sejunctæ, atque in universam massam diffusæ insignem ejus orgasmum, fervoremque concitant. Cum e contra notha segniores homines, & feminas, quique spongiosioris sunt habitus autumnali maxime tempestate magis aggreddiatur, in quibus lentæ potius, crassæ, inertesque particule prædominantur. Hinc nil mirum difficiliter soluto lentore paroxysmum non solum longius protendi, sed etiam reliqua omnia symptomata mitiora esse debere, atque diuturniora. Apte cadit

dit in hunc locum, quod adnotavit Hoffmannus (1), in Septentrionalibus regionibus tam exacte periodi febres, quas memorat Hippocrates, raro inveniri, confirmans, quod in eandem rem tradit Mercurialis (2): *Rarissime tertiana exquisita Hippocratis invenitur, neque ego vix vidi, & jam quadraginta anni sunt quod praxim exercui.* Quenam enim volatiliū, sulphurearum, agiliorumque particularum exsolutio in iis locis, quæ aeris humidi, frigidique afflatus clara facit?

V. In quartana oscitatio, pandiculatio, & gravitas totius corporis statim invadit &c.) Quod veteres Medici Melancholiæ in prima regione putrescenti tribuerunt, nos ad fermentum febrile acidum, austerum, ponticum sanguini plus minus crasso, terrestri, ac sicco referre satius censemus. Qui enim tali sanguinis constitutione donantur, ac fibris duris, siccis, & elasticis sunt præditi, Melancholici fere dicuntur, in quibus sanguis utcumque lentus non quotidie, aut alternis diebus, sed quarto quoque die ad capillares arterias hæere cogitur paroxysmo febrili ansam daturus. Cum vero crassitie fluidorum sit difficillime penetrare per angustos meatus, ac poros corporum ob nimiam partium magnitudinem, acidi vero austerique, seu asperi, quod Avicennas stipticum vocavit, & acerbum, seu ponticum sit solidas partes alte penetrare, & cum constrictione aliqua pungere citra sensum caloris, ut Plato, & Galenus demonstrarunt, apparet manifestissime, cur in quartana febre crasso, terrestri, & sicco, simulque acido, austero, & pontico fermento in sanguinem irrepente, & difficiliter viæ sanguinis percurrantur, & vasa præsertim minima ejus circuitioni destinata non solum plus æquo distendantur, sed cum constrictione pungantur, atque hinc oscitatio, pandiculatio, & gravitas totius corporis, mox frigus, horror, & rigor, quo ossa constringi videntur, proficiantur. Ignæ, sulphureæque particulæ crassiorum, atque inertium copia irretitæ non ea ratione aucta cordis, & arteriarum contractione exsolvi possunt, qua opus est ad sanguinis massam exagitandam, caloremque insignem, atque æstum promovendum, ad

humidas, leves, oleosasque particulas assumendas, ad sanguinis cursum vehementer accelerandum, ad spirituum animalium motum in musculares cordis fibras concitandum, hinc & calor mitis, & cum levi siti conjunctus, hinc pulsus nec valde celer, nec vehemens percipitur, licet ob illam ipsam fibrarum duritiem, siccitatem, & elasticitatem, qua sanguis ad capillares arterias solum quarto quoque die hæere cogitur, illud plane consequatur, ut lentus fomes brevi solvatur, & facile febris, ut in tertianis contingit, terminetur. Atque hæc potissimum de quartana legitima sunt intelligenda. Si vero de spuria loqui velimus, quæ humore crasso, terrestri, & sicco, fervidiori, calidiorique permixto ortum traducit, a Melancholia, & bile simul putrescente proficiscitur, pro varia humoris conditione febris quoque invasionem, diuturnitatem, aliaque symptomata variare necesse est. Quem enim vadem non demus, citius, quam par est, solidis partibus, quæ febrium foci sunt ac sedes, convulsis, adstrictis, aut alia simili ratione affectis, citius quoque febrile fermentum aut in sanguinem traduci, aut eidem ingenerari, ac febrem arcessere? Quid quod a tenuioribus, acrioribus particulis demorsæ, ac vellicatæ exquisitiori sensu polentes cordis, & arteriarum fibræ majores non solum sanguinis, humorumque turbas excitent, sed vehementiorem contractionem præ majore stimulo jam susceptam diutius retinentes, aut paroxysmi diuturnitati occasionem præbeant, aut facilius soluto lentore ejusdem brevitati commodissime serviant?

VI. Salutarem dices, quæ verno plerunque tempore juvenes boni habitus aggreditur &c.) Febrili motu universo corpore concusso, crudos lentosque humores attenuari, concoqui, repurgari, & qua data porta extra corporis confinia educi alibi ostendimus (3). Hinc epilepsias, convulsiones, apoplexias, paralyces, arthritides, aliosque morbos chronicos, & lentam ipsam febrem curari. Hisce fere rationibus permoti Hippocrates, & Galenus depuratorias appellarunt febres, atque interdum arte excitandas tradiderunt. Quæ cum dico, video neminem illorum esse, qui aliquid operæ in Medicis studiis po-

(1) De feb. cap. 15. 6. (2) Præl. Bonon. (3) Lib. 4. cap. 1. com. in aph. 1.

posuerit, quin plane intelligat, quam difficile sit, ex tanta febrium infinitate eas subsequi, a quibus certa salutis spes, nullum noxæ periculum sit expectandum. Quot enim sunt febres, quibus homo in prima fere accessione jugulatur, ac miserrime extinguitur? Prudentis itaque esse duxerim, antequam de febris salubritate aliquid statuatur, omnia ejus symptomata adnotare quam diligenter. Dolendum est non omnia symptomata adnotari posse, nec quæ adnotantur eadem semper esse (ne autem sint eadem faciunt variæ causæ, varia ægri constitutio, ætas, regio, tempestas) unde oportet Medicinam infinitis scatere difficultatibus, iique de Medicina benemereri censendi sunt, qui ex difficultatum infinitate suo studio, ac diligentia aliquid detrahunt. Atque ut ad propositum redeamus, optime se geret, qui ad febre intermittente laborantem vocatus, quo tute veniat in cognitionem ejus naturæ, atque indolis ad tempestatem attendat, percontetur ab ægrotante, num quotidie, num alternis diebus febris invadat, quot sibi horas trahant paroxysmi, quomodo se habeat in declinatione, in quo patientem ægrotantem audiet scrutando tacite ejus faciem, oculos, colorem vultus, corporisque habitudinem, tum admotis digitis per vices ad utrumque carpum exploret pulsum, caloremque, & dispositionem cutis ex tactu æstimet, urinas simul inspiciat; nec tamen ubi hæc omnia simul præstiterit, quidpiam de natura febris, vel generatim, vel speciatim proferat, sed prudens expectet, & iterum, & tertio ad ægrum accedat, ut cum ea quæ accidunt variis temporibus, & in progressu rimatus fuerit aliquoties, tunc sibi ideam febris comparet. Si enim hisce rebus diligenter perpensis detexerit, vernalem esse febre, juvenem esse ægrotum, optimæ corporis habitudinis, simplicem febre, eamque cum levi frigore incipere, cum calore miti, & æquabiliter fuso progredi, cum pulsu parum celeri, ac frequenti, sine ulla inæqualitate cum habitu corporis molli, & blando, sudore humescente, indeque febre plane consumi, nec duodecim horarum spatium excedere, urinas vel egestionem integras coctionis notas habere, aut pustulas circa labia, quæ criseos vel præsentis, vel futuræ inditia esse consueverunt, ut Haly præ ceteris scribit, & vulgatissi-

ma docet experientia, rectissime tum demum sentiet, & dicet, ad salutares spectare eam febre, cujus causa ad ægrum vocatus fuerit.

VII. *Benignam, in qua licet allata signa omnia minime apparent, nullum tamen habet onerosum symptoma &c.*) Hac eadem methodo certas, & proprias cujusvis febris notas in aliis febrium speciebus assequetur. Corruptivas benignas sequentia signa patefaciunt. Solent hæc plerumque æstiva calida tempestate, aut autumnali adoriri, cujuscumque ætatis homines, & habitudinis, cacochymos, obstructionibus laborantes majore cum frigore, horrore, rigoreque, quem post sequitur acrior, & mordacior calor, quam in salutaribus febribus, inæqualiter fusus cum pulsu, qui initio sentitur parvus, & quasi abditus, seu contractus, in progressu celerior, atque frequentior cum aliqua inæqualitate, quam systematicam vocant; in qua nimirum una pulsatio major est altera, quæque a lentore non integre soluto enascitur, quove fit, ut sanguis cordis semitas haud æqualiter repetat, unde etiam dictus jam calor inæqualiter funditur cum habitu corporis non nihil aspero, nulloque sudore humescente, indeque febris diutius protracta, nec interdum planissime consumpta, antequam alter paroxysmus invadat, urinæ in principiis crude, vel cum obscuris coctionis signis, quæ ita attendit Sennertus, ut absque urinis vel crudis initio, vel parum coctis nullam corruptivam febre, seu putridam haberi velit, adeoque corruptivam non esse si integras coctionis notas initio urinæ præferant. Paulo difficilius est quidquam de earum benigna, aut perniciofa natura constituere. Observatio tamen symptomatum, quæ cum eadem conjungi solent accuratioribus practicis facem continuo præstulerunt. Nisi enim dolor, aut gravitas capitis totiusque corporis, nisi vomitus, aut alvi fluxus, aut profundus somnus, aliaque insigne humorum vitium ostendentia in insultu febris, vel paulo post præ oculis habeantur, ecquis subdolæ febris ideam sibi comparet? Quamquam nec prudens sibi comparet, etiamsi ægrotum eadem exercere percipiat, nisi admotis ad carpum digitis pulsum quam diligentissime exploret. Illud enim in plerisque pernicioso, & malignis perpetuum est, ut egregie animadvertit præclaris. Tortus, ut pulsus eo tempore,

pore, quo aliquod onerosum symptoma ægrum affligit, atque illo etiam elapso notabiliter deprimatur plus minus pro ratione majoris, vel minoris intensiōis perniciosi symptomatis, cum ex adverso ubi symptoma vulgare est, etsi alioquin grave, pulsus consueſcat reſistere, oppreſſusque ſtatim reſurgere. Ad vulgare igitur ſymptoma diſtinguendum ab eo, quod pernicioſum eſt, pulsus eſt conſulendus, laudato Auctore docente, cujus omnimoda abolitio ſummum, atque extremum gradum ejus ſymptomatis designabit, quem ſequitur univerſalis totius corporis, & præſertim extremorum frigiditas, aut livor, facies hippocratica, indeque mors. Sedulo etiam inquirendum eſt quantum pulsus afficiatur præſente ſymptomate, quantum eo ſuſcepto reſurgat, quantum amittat vigoris, quantoque minus ab extrema illa abolitioe diſtabit, tanto pernicioſius erit judicandum ſymptoma, a quo illa dependet. Si his accedat nulla epidemica conſtitutio febrium pernicioſarum, intermittentes benignas gravi aliquo, ſed minime pernicioſo ſymptomate comitatas, a Malignis multo tutius diſtingui maniſeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari.

VIII. *Pernicioſas portendunt præſens epidemica conſtitutio, extraordinarium aliquod, graveque ſymptoma &c.*) Pernicioſarum febrium maturam dignotionem inculcat, adeoque docet laudatus Torti, animadvertens præter pulsus abolitionem id etiam obſervatione dignum eſſe, extraordinarium ſcilicet, graveque Symptoma, quod ægrotantem extorquet, initio nonnihil quidem miſte apparere, at morbo parumper progrediente gravius fieri, & periculoſius. Quare cum adhuc mitiorem gradum conſervat, nec ultro eveſtum eſt, nervos indiſtrię omnes intendendos eſſe in aliarum affectionum contemplatione, quæ ejus malitiam paulatim aperiant. Si igitur abſoluto primo paroxyſmo ob præſentem epidemicam conſtitutionem, graveque aliquod ſymptoma, ſolum ad ſuſpicandum, non ad credendum vehementer adduci velis, pernicioſum eſſe, explora linguam intermiſſionis die, ægrotum intueri, ſecretiones excretionesque perpende, eorum quæ obſervas cauſas diligentius inquire, ſi videas linguæ ſiccitatem, nedum ſcabritiem, ſive inſolitam ægri, nec infebricitantis, nec de quopiam certo do-

lentis jactationem, inquietudinem, ſuſpiria etiam in morbi levamine, inanem, nulla-que occasione concitatam vomituritionem, aliaque jam indicata ſymptomata, quæ neque ad affectionem hypochondriacam, neque ad aliam evidentem cauſam ſatis apte referri poſſut, juſtus ſubrepiſit timor, ne ſubſequenti acceſſione truculentum adeo, atque immane ſymptoma invadat, quo fractis oppreſſisque viribus brevi æger periclitetur, atque moriatur. Undenam enim tanta pulsus diminutio citra maniſeſtam cauſam, undenam lævium, oleoſarum, humidiorumque particularum abſumtio, undenam illi convulſivi motus, ac viſcerum concuſſiones, angores animi, ſoporofi affectus, quam a myaſmate aliquo deleterio, ac maligno ſanguinis maſſam ſubeunte, eamque corrumpente, ſpiritibus animalibus infeſto, in quos proxime ſævit, ac debacchatur, eos in ataxias, inordinatoſque motus adigendo, aut obruendo, proſtigandoque, unde pernicioſæ febres proficiſcuntur?

IX. *Declarant aperte ſubſequens in nova febris reſuſu, aut inſignis bilioſæ materie, aliorumque humorum &c.*) Malignarum autem, ac pernicioſarum principium duplex eſt ex Torti obſervatione; aut enim pernicioſa febris intermiſſionem ſuam adhuc retinet, ſolumque immane aliquod ſymptoma cum paroxyſmo conjunctum habet, vel intermiſſione paulatim amiſſa continua fit, & acuta, extenſis videlicet gravibus, variis-que ſymptomatibus ad tempus ipſum turbulentę febris. Primi generis febres comitatae a truculentis, immanibusque ſymptomatibus, cum quibus conjunguntur, characterem, & nomen aſſumunt. Hinc cholericæ, dyſentericæ, ſubcruentæ, atrabilaris, cardiacæ, diaphoreticæ, ſyncopalis, algida, lethargicæ præſto ſunt. Alterius generis febres ſolitarias, & nullo graviore ſymptomate comitatas, & ſubcontinuas id ſolum clare diſtinguit, quod ad continuam, & acutam tendunt. Quotieſcumque igitur novo ingruente paroxyſmo maxime tertianæ febris, immoderatam acrium, & diſformium humorum per ſuperiora ſimul, & inferiora evacuationem conſpicimus, flavi, viridis, nigri, & ex his mixti coloris, qui longe ſuperant cum digeſtorum quantitatem, tum humorum, qui ab aliis viſceribus naturaliter conſtitutis illuc poſſunt confluere, cum ſingultu, voce clangoſa, angore

Stomachi, perfrigeratione extremorum, aliisque id genus truculentis symptomatibus, quid aliud conjicere liceat, quam febrile fermentum, quod non solum acrimonia sua ventriculum, atque intestina acriter irritare valeat, eorumque tum peristalticum motum ad crebriores violentas, & non ordinatas contractiones, tum glandulosos folliculos ad humorem suum uberius secernendum, tum demum biliarium, & pancreaticum ductum ad copiosiores bilis, & lymphę pancreaticę effusionem diris cum spasmis, ac contractionibus, insigni continui solutione, doloreque sollicitare, sed quod colliquandi etiam, ac fundendi facultate præditum est ob admixtionem principii alicujus corrumpentis, unde sanguinis massa non solum in excrementa illa solvitur, quę copiose per superiora simul, & inferiora ejiciuntur, sed spiritibus animalibus eodem obrutis, suffocatisque, languescente cordis, & arteriarum motu pulsus parvi, exilesque, animi deliquia, extremorum perfrigerationes subsequuntur? Rectissime hinc perniciosam cholericam febrem ad colliquativas referendam esse præclariss. Torti opinatus est.

X. *Aut cruenta tantum dejectio cum torminibus, aut serosi humoris loturæ carniū similis &c.*) Si loco violentę intestinorum irritationis, qua ad crebriores, & non ordinatas contractiones sollicitantur, atque diversorum humorum per inferiora fluxus promoveretur, dictum jam febrile fermentum mucum primum intestinorum parietibus adhærentem, tum villos ipsos, ac tunicas abradat, atque exulcerationem progignat, tunc cruenta dejectio cum ventris torminibus egrum dire exercentibus superveniet, & dysentericam febrem malignam excitabit. Si sanguinis massam subiens eandem sic corrumpat, ut sanguis tenuis, aquosus & loturæ carniū similis apertis intestinorum vasculis pro ipsa eadem ratione, qua per hæmorrhoidum, narium, & aliarum partium vasa ex alvo copiose, & sine dolore, aut gravioribus cum torminibus excernatur ad instar illius fluxus, quem Veteres fluxum hepaticum nominarunt, propterea quod ob hepatis imbecillitatem fieri credebatur, quem tamen vix, ac ne vix quidem ab aliis cruentis fluxibus distinguendum esse tradunt Recentiores, subcruentam promovebit, in qua spiritibus animalibus

a myasmate deleterio violenter affectis, ægri ad summam virium imbecillitatem brevi deducuntur cum pulsu minuto, exili, & extremorum insigni perfrigeratione, aliisque diris symptomatibus, quę cessant quidem intermissionis tempore, recurrentia autem tertio, aut altero paroxysmo hominem de medio tollunt, præsertim si alia excretio sanguinis atri, concreti, soluti-que, quam atrabilem dicebant Veteres, & a quo suum nomen assumit maligna febris, subsequatur.

XI. *Aut acerrimus oris ventriculi morsus cum invicto vomendi conatu, aut vomitu &c.*) Si in Stomachum, ac præsertim in sinistrum ejus orificium vim suam exercent, cardiacam febrem a dolore Stomachi speciali nomine cardialgia nominato, procreabit. Licet enim Stomachus, non secus ac reliquę nervosę partes, dolori sit obnoxius, sinistrum tamen orificium Cardias dictum multiplici nervorum plexu peculiariter instructum, cum sensu exquisitissimo sit præditum, in vehementiores contractiones, validioresque tremores facilius adigitur, ac tristissima sensatione, atrocique dolore afficitur, qui cordi, & universo corpori per nervorum consensum communicatus non solum pulsus parvos, exiles, ac frequentes, animi deliquia, aliaque sæva symptomata inducit, sed in quinta accessione recurrens hominem jugulat.

XII. *Aut consueti frigori, rigori que calor succedens, & sudor mitis a principio &c.*) Non in primas vias agere videtur febrile illud fermentum, quod ob profusissimos sudores, quibuscum conjungitur, perniciosam diaphoreticam febrem progignit, sed in sanguinem potissimum, non ejus cursum accelerando, simulque ejus partes attenuando, compagem earum solvendo, & universam ejus massam rarefaciendo ea ratione, quę vel una satis valere potest ad robur corpori conciliandum, atque expeditissimam ad functiones suas obeundas alacritatem, atque inde consequens ad heterogenea quęque, omnesque impuritates educendas e sanguine, unde in sua crasi depuratus optimum partibus nutrimentum, & materiam spiritibus præbeat convenientissimam, sed eam fundendo, solvendo, colliquando, unde ejus massule serosę, fibrosę, rubrę a se invicem segregantur, vel in sua elementa salina, sulphurea, terrea diluuntur, atque

que extra corporis confinia per apertos cutis poros diffuunt. Ejusmodi porro sudores, quoniam a principio corrumpente ortum traducunt, quod solidas partes insigniter lēdit, ac spiritibus animalibus est infestissimum, nil mirum alia sēva symptomata eisdem comitari, præsertim vero pulsum, ac virium imbecillitatem tantam, ac languorem, ut animam pro expiratione reddere brevi debere percipiat eger, planeque intelligat. Solum vegeta mens ejus servatur. Rarum est transacta feliciter tota accessione, solum circa declinationem minutum, & frigidum sudorem oboriri, paucum & viscidum cum facie hippocratica, egrumque fieri ut frigidum marmor, morte declinationis loco subsequente. Apte cadit in hunc locum, quod tradit Hippocrates, sudores frigidos maxime circa collum pessimos esse, quin etiam cum acuta febre lethales.

XIII. *Aut nulla cardialgia, nulloque dolore precedente &c. frequens & gravis animi defectio &c.*) Ad coagulativas febres referri debere Syncopalem, in qua scilicet æger non ex cardialgia, aut alio dolore, sed nulla manifesta ex causa ad levem quemcumque motum frequenter, graviterque animo deficit cum pulsus alterna pariter defectione, parvitate, & celeritate, aliisque id genus symptomatibus, tradit laudatus Auctor, quem in hac parte sequi polliciti sumus, cum cæteras supra enarratas ad colliquativas pertinere docuerit. Parum refert utrum ad has, vel illas referas, dummodo uno remedii genere tuto, feliciterque debellare valeas. Si tamen præceptis virium lapsus, cujus varii sunt gradus, non aliam causam agnoscit, quam sublatum sanguinis motum, multa autem sint, quæ sanguinis motum interciperere, atque auferre possunt, alia in cor ipsum, & sanguinem immediate agant, alia mediate, ventriculi, intestinorum, uteri, aut aliarum partium nervos afficiendo, hinc myasmata maligna, ac deleteria spiritibus infesta, venena, & alia omnia, quæ partes cum corde communicantes vellicare, mordere, aut aliter male afficere valent, inter remotas causas recenseantur, suspicari fas est, febrile fermentum, qua ventriculi, intestinorum, aliarumque imi ventris partium nervos vellicando, mordendo, qua

in sanguinem invecum ejus partes cogendo, figendoque, qua earum massulas dissolvendo in sua elementa, uno verbo universam sanguinis massam varie corrumpendo spirituum animalium turbas, atque ataxias ciere, ut animadvertit Sydenhamius, obruere, profligare, ut Mortonus, unde in musculares cordis fibras influere ea ratione non possint, qua opus est ad liberum sanguinis cursum promovendum, unde animi defectio. Cui quidem opinioni id unum vel alterum robur addere videtur, quod ad levem quemcumque motum eadem contingit, spiritibus videlicet animalibus ad eos musculos avocatis, qui ad motum voluntarium sunt comparati, unde partes naturali motui famulantes eorundem influxu destitutæ sic collabuntur, ut sanguinis motus penitus intercipiatur. Quid de pulsus defectione dicam, parvitate ac celeritate, quid de sudoribus minutis, aliisque id genus symptomatibus, quæ dissolutionis, & colliquationis humorum massæ argumento sunt prope certissimo?

XIV. *Aut algor, qui paroxysmo incipienti junctus ad maximam ipsius partem protrahitur &c.*) Secus res habet in perniciofa illa febre, quæ ab algore, qui paroxysmo incipienti junctus non evanescit, ut in benignis fieri solet, sed ad maximam ipsius partem protrahitur, denominatur, in qua manifesta coagulati, condensatique sanguinis indicia deprehenduntur. Quam enim ad causam continuum, ac diuturnum frigus, quod dire ægrotantes exercet, aptius referas, quam ad crassitiem, visciditatem, lentoremque tantum, ut ab aucta cordis, & arteriarum contractione igneæ, sulphureæque particulæ exaltari, atque exsolvi non possint ea ratione, qua opus est ad calorem inducendum? Hæc res potissimum effecit, ut Cl. Pitcarnius (1) nullam dari febrem algidam scriptum reliquerit. Cum enim algorem toto febris decursu insignem explicare se nulla ratione posse plane cognoverit per velocitatem circulationis sanguinis per æqualia temporis intervalla æqualiter auctam, quam proximam febris causam prætendit, easdem inficiavit, vel si dantur, quod fateri opus illi fuit per observationes Hippocratis, Avicennæ, Helmontii, Francisci De le boe Sylvii, Etmulleri aliorumque, ab eodem ipso aucto san-

guinis motu, aut a morbis febribus adjunctis ingeniose quidem, perperam tamen repetere conatus est (1), ea prorsus ratione, qua Galenici frigus febrium rigoremque, quem cum calore præter naturam in corde accenso, & in universum corpus diffuso conciliare non poterant, non verum febris initium esse dixerunt, sed nescio quid ante accessionem febris, atque hinc nullam dari febrem algidam constituerunt (2).

XV. *Aut gravis, & profundus somnus in principio accessionis invadens quique augeri, & discuti solet &c.*) Gravis, & profundus sopor, qui intermittentium febrium, quæ perniciosæ vocantur, accessionibus supervenit, & de quibus egit nomine febrium intermittentium soporosarum, & apoplecticarum Cl. Vuerlhof alibi citatus, quod non secus ac apoplexia subito hominem invadat, atque ipsum ad instar profundissimi somni obruat, Carus (3) fere appellatur, a lethargo gradu solum graviore distinctus, nullamque aliam causam agnoscit, quam lentissimum febris fomitem, qui una cum sanguine circulationem efficiens cum ad vasa capillaria universæ corporis peripheriæ subsistit, & frigus immodicum excitat, tum in Cerebri vasis hærens, atque intextorum nervorum ostiola premens, spirituum secretionem, ac derivationem in nervos prohibet, unde carus, seu juxta Cl. Tortum lethargus, donec repetitis cordis, & arteriarum ictibus solvi tandem sanguinem contingit, & cerebri vasa ab infarctu, atque distensione liberari, restitui demum liberum a cerebro in partes, ab his ad cerebrum eorundem excursus, atque ægrotum a profundo somno excitari. Lethargicam dictis de causis febrem appellavit Auctor noster, atque ad coagulativas referendas esse rectissime censuit.

XVI. *Aut paucus, & nullus rigor initio febris ægris molestus, calor non valde intensus &c.*) Ultimum genus perniciosæ febris ea fere est, quæ continuitatem adepta subcontinua appellatur, & in quam degenerat intermittens vel in ipso statim initio, vel progressu morbi sensim sensimque, vel nulla interposita mora, & quam citissime. Quacumque vero ratione id contingat, solent ejusmodi febres in continuas acutas, & malignas transire ab exordio suo cum

pauco, aut nullo rigore invadente, caloreque non valde intenso, sed qui diu protenditur, quæ protenso quasi digito commonstrant, lentorem sanguinis, seu visciditatem ea copia cumulari intra capillares arterias, vel ejus tenacitatis esse, ut coercere minus valeat igneas, sulphureasque particulas, quæ ab aucta quidem cordis, & arteriarum contractione, languidiore tamen, quam in cæteris febribus accidat, ob admixtionem scilicet principii alicujus spiritibus infesti, non sensibiliter solvuntur, sed in sua solutione diutius persistunt, unde fit, ut uno circuitu vix remittente e vestigio alter invadat, quoniam non prius defervescit in sanguine febrilis calor æstus, quam a febrili fermento novus lentor efficiatur, qui ad fines arteriarum cumulus novi circuitus recursus instituat. Igneis hinc, sulphureisque particulis exaltatis obrigescere, corrugarique solidas partes contingit, nerveas arteriarum tunicas morde-ri, vellicari, serum absumi, hinc calorem cum acredine conjunctum etiam intermissionis tempore remanere, & aliqua pulsus perturbatione, siti, & linguæ siccitate, urina præsertim paucissima, & simul rubra, vel crocea, quæ uti in omnibus febribus symptoma est animadversione dignissimum, ita in intermittentibus non parum facessere negotii, periculumque saltem continuitatis portendere rectissime monuit Tortus, qui longius progrediens in examine eorum, qui ad suscipiendam continuitatem sunt dispositi, faucium, & gutturis inflammatione quadam ulcerosa corripit ostendit cum crusta, quam aphthas vocat, deglutitionis incommodum ferente: quod symptoma licet observationibus multis deprehenderit critice quandoque apparere circa finem morbi, quemadmodum etiam, & quidem frequentius pustula circa labia erumpens, nihilominus tamen mali ominis esse consuevit, vel saltem difficilis, atque periculi plenæ indicationis indicium, vel prave succorum conditionis, qui ab iisdem glandulis separantur. Apparente igitur ejusmodi crusta, justus subrepat timor, ne ad continuitatem tendat febris, & si parvitas pulsus, vocis clangor, & singultus, qui utpote ejus inflammationis soboles est magis pertimescendus, concurrant, etiam hominem jugulet.

Quid

(1) Conf. aph. lib. 4. com. in aph. 2. & 9.

(2) Ibidem.

(3) Aph. lib. 1. cap. 3. com. 7.

Quid si jam dolores capitis gravativi, deliria, convulsiones, aversiones a cibo, & quocumque potu, parotides, aliaque sæva symptomata subsequantur, quæ malignas jam febres primarias comitari solent? Hæc ne repetendo longiora faciam, aut obscuriora legi ex Torto malo, quam hic referri.

XVII. *Quotidiana febris diuturnior esse solet, quam tertiana, non ita tamen, ut quartana, quæ &c.*) Ad prognosim febrium intermittantium recte instituendam plurimum facit causarum consideratio, quæ a solidis, fluidisque partibus desumuntur. Cum quotidiana febris, ut supra vidimus, segniores, & otiosos homines invadat, senes magis, & pueros, feminas plus quam viros, in quibus laxior est solidarum partium textura, segniorque humorum motus, serum, ac lymphæ excedunt, spiritus torpidi, fit ut difficilius illæ ad naturalem eutionis statum redigantur, hi vero ad naturalem crasim, inde consequens, ut longius protrahatur, quam aliud febris genus, quæ a solidarum partium labe enascitur, quæ facilius tollitur, humorumque vitio, quod citius emendatur: labem illam intelligo, quæ in calido, & sicco temperamento contingit bilioso dicto, in quibus fibræ tenere quidem sunt, tensæ tamen, atque elasticæ: lentorem illum, qui sanguini supervenit consistentia ad tenuitatem vergenti, in quo sulphureæ partes sunt exaltatæ, & copiosæ, spiritus agiliores, subtilioresque, unde heterogenea quæque, omnesque impuritates eliminantur e sanguine, atque in tota sua crasi facilius depuratur. Quod æque affirmari non potest de quartana, quæ melancholicis familiaris est, iisque qui solidas habent partes duras, crassas, & densas, quæ labefactatæ difficilius debitum tonum acquirunt, qui sanguine donantur, in quo terrestres, & salinæ, fixioresque particule excedunt, quæ non tam facile ad libere fluendum disponuntur. Hinc non mirum quotidianam febrem diuturniorem esse tertiana, non ita tamen ut quartana, quæ ad annos sæpe protenditur, ut scribit Massarias, qui vidisse se Matronam testatur jam per annos duos supra viginti quartana laborantem. Animadversione dignum est, inveteratam quartanam propter dictam humorum difficultatem ad fluendum, monente Celso, raro

præterquam Veris tempore judicari, quo videlicet corporis succi turgent, ac spirituum copia foeti expanduntur, atque in depurativas fermentationes sunt proni.

XVIII. *Si exquisitæ & benignæ fuerint, nunquam lethales esse consueverunt. Vernales quidem breviores &c.*) Intermittentes febres si eas notas habuerint, ut salutare dici mereantur, cum sanguinem a febrili succo, & qualibet accessione expurgent, nullis ejus reliquiis remanentibus, & corpus purius, & salubrius reddant, hominem ad longævitatē disponunt. Hinc quod ait Hippocrates: *Quæcumque febres non intermittentes tertio die fortiores fiunt, magis periculose sunt: quocumque modo intermiserint, periculum abesse significant:* ad has potissimum est referendum. Quid enim si intermittant, & perniciosæ sint, malignæve? Ad tempestatem etiam potissimum attendendum est, atque ad ægrotantis constitutionem. Intermittentes enim febres, quæ verno tempore grassantur, nisi salutare sint, breviores certe, mitioresque esse solent iis, quæ aut per æstatem contingunt, aut autumnum. Verno enim tempore, ut paulo ante diximus, cum corporis succi turgant, ac spirituum copia foeti expanduntur, fermentationes depuratorias facile suscitant invadentes benignæ febres, humoresque pravi, quibus eger ante febrem infectus erat, concoquuntur, & per emissaria corporis facilius excernuntur. Æstuate aere cum subtiliores humorum partes facile dissipentur, totaque eorum massa fundatur, ac colliquetur, igneas, sulphureas, tenuioresque particulas facile exaltari contingit, atque insignes turbas, aut sæva symptomata induci. Autumno dispersis volatilibus, tenuioribusque jam dictis particulis, & tota sanguinis massa quasi vapida reddita, crassiorum, fixiorumque particularum remanentium copia referta, quæ difficilius subigi possunt, atque extra corpus excerni, longius protrahuntur, & si homines invadant, in quibus ventriculus, hepar, lien, pancreas, aliaque viscera imi ventris sint labefactata, aut quorum fluida aliqua sint coinquinata, ut in cacochymis contingit, & qui obstructionibus viscerum laborant, cachexiæ, hydropi producendo sunt opportunissimæ, ut Galenus, & Jo. Langius testati sunt. Congeruntur enim viscidæ, crassæque, atque inertes

tes particule, vel sales acres exaltantur, quibus fibrosa pars comminuitur, exteriturque, unde optima partium miscella pervertitur, serosæque partes a reliquarum nexu secedentes facile per laxatas tunicas transfudant, atque in cavitates effunduntur (1). Quid si glandule, vel vasa sanguifera, quæ proximam bilis materiam ad hepar deducunt, vel choledochus, cysticus, & hepaticus ductus crassitie, & visciditate succorum, unde autumnales longioresque febres ortum traducunt, obstruantur, præpediaturque bilis secretio in hepate, vel ejusdem derivatio in duodenum? Icterus supervenire luce clarius apparet. Quid si in magna humorum dyscrasia, ac diuturna, dissolvatur nexus ille, ac vinculum, quo alligantur mutuo, & firmiter conjunguntur varia illa genera partium, quibus cum fluida nostri corporis, tum solida componuntur, & vel salinæ partes a sulphureis, & terrestribus secernantur, aut si temperamentum adustum sit, ac biliosum sulphureæ a reliquarum vinculo expedite, & dissolutæ cum sale primigenio misceantur, atque unita volatilia fiant, aut tenuibus, & aquosis sanguinis partibus resolutis, ac dissipatis, fixiores, terreæ, oleosæ quasi usque remaneant? Scorbutum varium, pro vario febris genio, subsequi notum omnibus est planeque perspectum (2).

XIX. Si quartana correptis dysenteria superveniat brevis, & mitis, bonum: secus &c.) Hippocratis fere dictum est (3): *Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum*. Lienem enim in quartanis male affici communiter reputatur. Si tamen dysenteria sit longior, cum acrimonia illa, quæ nerveas intestinorum fibras stimulare habet, ac convulsivam contractionem in easdem inducere, nec non exulcerationem intestinorum progignere, efficere valeat, ut non solum excrementitii humores una cum adiposis corporibus cruore perfusis excernantur, sed boni laudabilesque, volatiles scilicet, subtilesque particule una cum villis, ac carunculis extra corpus educantur, ac spiritibus dissipatis solidarum partium, ac primum quidem ad chyli elaborationem, perfectionemque concurrentium tonus vel penitus labefactetur, vel plurimum attemperet, justus subrepat timor,

ne chylus primum, tum sanguis aqueus serosusque generetur, cordis vero, atque arteriarum elatere, ac robore cessante congrue tollatur sanguinis mixtio, serosæque partes a reliquarum nexu secedant, atque per laxatas tunicas transfudent, & in cavitates effundantur, unde hydrops; vel saltem Stomachi fermentum sic enervetur, ut ad ciborum mutationem ineptum evadat, vel tanta in ipsum fibrarum laxitas inducatur, ut ingesta non retineat, vel ita irritetur, ut citius ea per pylorum extrudat, quam sint confecta, & attenuata, vel intestina ipsa pari vitio affecta, quæ a stomacho digesta, & attrita sunt, sub forma tamen chylosa excernantur, unde lienteria, aut celiaca passio, ut idem Hippocrates docuit (4): *Qui lienosi a difficultate intestinorum corripuntur, iis supervenientem longam dysenteriam, aqua inter cutem, aut intestinorum levitas excipit, & moriuntur*.

XX. Quartana convulsionibus superveniens salutaris &c.) Quartana intermittens omnium longissima, & juvenes beneque constitutos invadens non solum periculi expers est, & tutissima, sed id etiam commodi habet, ut a perniciosioribus morbis præservet, ut Hippocrates, Asclepiades, Galenus, & Celsus testati sunt. Et sane cum sit febris genus, quod diutius cum rigore ægros exercet, musculorum scilicet totius corporis vibratione, ac concussione, fibrarumque nervearum alterna tensione, ac relaxatione lentos, ac difficiles succos alicubi in visceribus impactos attenuari facile contingit, dimoveri, ex minimis vasculis, glandulis, & nervosis partibus, in quibus altius consistunt excuti, concoqui, & aliorum trudi, atque hinc solidas partes ab infarctu, obstructioneque, aut morfu, ac vellicatione, aut præservari, aut liberari. Hinc apte Hippocrates (5): *A quartana correpti non admodum convulsionibus corripuntur, aut si corripuntur, ac quartana superveniat, liberantur*. Quoniam sermo incidit de rigore ad pravos corruptosque succos sanguinis massam conspurcantes, aut solidis partibus tenaciter adhærentes attenuandos, excutiendos, protrudendos idoneo, silentio prætereundum non est, quandoque in progressu, & circa declinationem febris supervenientem rigorem cum urinæ co-

(1) Aph. lib. 3. cap. 5. com. 3.
70. sect. 5.

(4) Sect. 5. aph. 43.

(2) Conf. cap. 9. lib. 3. com. 2.
(5) 5. Aph. 7.

(3) Aph.

coctione criticum esse, ut Baglivus testatur, quique febrem solvit, & symptomata mitigat, eumque sudor sequitur, vomitus, vel alia evacuatio. Etiam symptomaticus movet, & discutit, sed cum debilitate, ac frustraneo naturæ conatu: hinc cum per insignes excretionum vias pravos humores excernere non valeat, raptum facit ad caput, & diaphragma: Hinc Hippocrates, *Si crebro, inquit, nec ulla febris discessio est, fractis jam agri viribus lethale*: & paulo infra idem Baglivus addit: *Rigor symptomaticus aut suppurationis internæ signum est, aut translationis materiæ in caput &c.* Sed de rigore plura penes Hippocratem, Baglivum, Duretum, Riverium, aliosque, ad quos confugiendum.

XXI. *Hæmorrhagia quartanæ superveniens mala.*) Hæmorrhagia narium in salutarem, & non salutarem commodissime dividitur. Salutaris illa est, qua morbus, aut causa morbum efficiens, aut efficere valens aufertur, ut cum a superfluo sanguine corpus exoneratur, quemadmodum sæpe in juvenibus, iisque qui fervidiori temperamento sunt præditi, contingit. Cui fere similis est hæmorrhagia critica, & acutos morbos non raro solvens. Non salutaris vero est illa, quæ nec morbum tollit, nec morbi causam. Quo spectat hæmorrhagia symptomatica acutorum morborum, & quæ obstructionibus viscerum imi ventris supervenit, quæque quartanis diuturnis, & longis materiem præbent convenientissimam. Cum enim ab impedito per suos canales libero motu exoritur, plus quam par est protrahitur, unde sanguis ultra congruentem mensuram effunditur, sanguis loturæ carniū similis generatur, aqueus serosusque ea ratione, ut accedente labefactato solidarum partium tono, Cachexiæ, atque hydropi via, aditusque aperitur.

XXII. *Cæterum urinae cruditas, concoctio, confusio, febris vehementia, aut lenitas &c.*) Inter excreta, urina præ cæteris ad prognosim instituendam sunt observandæ, quæ præterquam in acutis, & malignis raro fallunt. Urina crudæ, nimis tenuis, lucidæ, & aquosæ semper suspectæ sunt: cum signis coctionis, sedimento scilicet albo, levi, equalique, item cum eneoremate, & nebula ad colorem candidum vergente, cum colore subrufo, vel subflavo ipsius urinae,

aliis salutaribus signis faustum eventum prænuntiant. Ex opposito nimis crassæ, rubræ, turbidæ, oleosæ, & quæ subjugales dicuntur, quæ nec resident, neque clarescunt, sed confusæ remanent quales jumentorum similes, malæ; quod & in acutis affirmavit Galenus docens urinas turbidas non residentes longum morbum significare. Si naturam febrium, earumque symptomata expendas, videasque subito cum molestis, gravibusque laboribus invadere, eas velocius moveri, breviusque ad finem pervenire facile deprehendes: Tardioris e contra motus febres longiore tempore statum, & declinationem attingere: Quæ eadem constanti hora invadunt plerunque diuturnas fore: quæ equaliter anticipant, & postponunt cum cruditatis signis esse fere inter initia. Quæ inæqualiter id faciunt vel ocyus ad augmentum perveniunt, aut equalitatem suscipiunt, statum attigisse facile judicaveris: Quæ minui incipiunt ad declinationem vergere: Quo intermissionum tempora fiunt longiora, eo propiorem finem habere: Qualitatem aeris, regionem, temperamentum, egrotantis vires silentio prætereo, ad quæ si diligenter attendas, nullus dubito, quin in præsagiis, & judiciis febrium non exiguum famæ celebritatem tibi facile compares.

XXIII. *Si salutaris, ac depurativa sit febris, nullo plerumque eget auxilio &c.*) Cum in febribus intermittentibus febrile fermentum in prima corporis regione, ut sæpius dictum est, sedem plerunque habeat, quod una cum chylo, & lymphæ, aliisque succis vitio aliquo coinquinatis in sanguinem influens lentorem illum inducit, qui ad capillares arterias herens, ac subsistens paroxysmum febrilem excitat, præcipuum curationis opus in eo sisti videtur, ut peccans materia corrigatur, & eliminetur, ejus vero, quæ in sanguinem irrepit, expurgatio adjuvetur, ut symptomatibus, aliisque quæ cum in paroxysmi initio, tum toto febris decursu supervenire solent, maturo, providoque consilio occurratur. Quoniam vero non una est febrium indoles, nec unus materiæ febrilis motus, ita quam diligentissime perquirendum est, ne aut nimis propense propositæ indicationes expleantur, aut protrahantur in id tempus, quod jam curationi locum abstulerit. Et improvida quidem & mala est ut plurimum cele-

celeritas in salutaribus, ac depuratoriis, cujusmodi sunt præ reliquis tertianæ simplices vernaes, quæ ordinate recurrunt cum perfecta apyrexia, nulloque graviore symptomate comitata. In his enim sine quadam naturæ providentia ad depurandum sanguinem præsertim Vere excitatis, materia morbifica ex se ipsa, vel solis naturæ viribus concoquitur, & singulis paroxysmis diffatur. Hinc ejusmodi febres cum tardioris sint motus, ac sæpe sine ullo remediorum apparatu feliciter, salubriterque terminentur, si quovis modo pertractentur, vel inter initia, vel in progressu verendum est, ne causa, & fomes febris perturbetur, aut etiam intercipiatur, extingaturque, fructusque uberrimus depurationis sanguinis a natura intentus prohibeatur, unde facile renascitur febris, aut eadem extincta pullulant alii morbi, qui non fuissent futuri, quorumque remedium in ipsa febre est denuo quærendum.

XXIV. *Si corruptiva benigna vernali tempestate hominem adoriatur plethoricum &c.*) Secus res habet in corruptivis etiam si benignæ fuerint, in quibus materiæ conditio, aut copia, aut febris ipsa, quam gravius aliquod symptoma comitari solet, vel ad chronicam naturam vergens postulat, ut eidem opportunis remediis occurratur. Inter hæc animadversionem meretur venæ sectio, & purgatio, de quibus disputatur inter Medicos. Antequam quæstionem aggredior, ad propositæ rei statum melius assequendum, operæ pretium duco duo febrium tempora distinguere, quæ in universale, & particulare passim dividi solent a Medicis. Per universale tempus intelligunt totum febris decursum a principio ipsius, ac duratione usque ad terminum: per particulare vero, decursum diei, quo incipit febris, augetur, atque declinat, qui fere paroxysmus nuncupatur. Indicationes in tempore universali introducta jam, & existente febre, visæ sunt nonnullis congrue deduci a calore, atque effervescencia, quæ excitata quoquo pacto temperanda est, deinceps a causis quæcumque fuerint, quæ corrigendæ, eliminandæ, ut ipsi nos paulo antediximus, a febris demum tempore, quod eo usque protrahendum est, donec crises contingant, quæ pro varia febris indole, atque natura variare solent: Experientia enim testis est, morbificam materiam sponta-

neo naturæ motu ut plurimum moveri ad separationem per quaternarios usque ad vigesimum, a vigesimo autem per septenarios usque ad quadragesimum. Observationibus etiam multis compertum est, in acutis morbis, in quibus mutationes, & crises conspicuæ sunt, peccantem materiam vel secerari, vel agitari, & confundi, frequentius die tertio, quinto, septimo, nono, undecimo, decimoquarto, vigesimo septimo, trigesimo quarto, quadragesimo. Observatio etiam docet, ephemeræ legitimas viginti quatuor horis desinere, tertianas simplices septenis circuitibus, synochos simplices quatuor diebus. Cum igitur princeps indicatio in calore compescendo consistat, Veteres fere omnes, & plerique Recentiorum in principio temporis universalis febris venæ sectionem miris laudibus extulerunt, ceu illud præsentaneum remedium, quo nullum efficacius ad contemperandam sanguinis agitationem, eosque intra limites continendam, qui materiæ febrili subigendæ, perque sudoris, urinæ, aliarumque excretionum vias exterminandæ sunt comparati. Alii e contra venæ sectionem non modo utilem, ac necessariam in hisce febribus existimarunt, sed tamquam noxiam esse prorsus omittendam. Opinioni ansam dedit Sydenhamius, qui præsertim in constitutione epidemica purgatione, & venæ sectione id potissimum sequi scribit, ut morbus in longissimum tempus percurrat, atque interim egri mille symptomatibus, iisque periculosis exponantur. Tortus vero certis observationibus se deprehendisse affirmans eadem ipsa phlebotomiæ, aut purgationis die (loquitur enim de hisce remediis) minus maturo consilio, & æstivo tempore administratis febrem ex simplici duplicem fieri, sic eandem firmavit, ut etiam id ipsum etiam haud raro sponte contingere sine ejusmodi remediorum præscriptione fateantur, in aliam tamen hac relictâ se libenter ire non posse testentur. Verum si sedulo, & accurate perpendant varios phlebotomiæ effectus in variis febrium speciebus, quæ hac vel illa tempestate dominantur, nullus dubito, quin totam famæ celebritatem remedio detrahant. Fit enim, ut pro vario annorum, annique temporum constitutione, ut varii imperus, & moris oriantur febres, aliæ veris tempore, quæ plerunque benignæ esse consueverunt, aliæ æ-

estate, quæ acutiores, perniciose, epidemice, aliæ autumno, quæ lente, & diuturnæ, & crassiorum, fixiorumque succorum proventum ostendentes. De quibus in genere verum esse constat, autumnales periculosiores consequenter esse, ac peioribus stipari symptomatibus, quam vernaes, & effluvas, quas insignis calor, ac fervor claras facit. Cujusce rei ratio esse potest, quod verno tempore sanguis vegetior est, ac spiritibus, ut supra diximus, uberius ditatus, quam autumnali tempestate, quæ ob sanguinem volatilioribus particulis estate primum sic exaltatis, ut tota humorum massa fundatur, unde orgasmus, atque effervescencia proficiscitur, mox penitus dissipatis, absumptisque, magis orbatum, gravioribus febribus locum facit. Atque hæc potissimum est causa contrariorum effectuum missionis sanguinis, quæ Veris tempore si plenitudo, vel modica egrotantis ætas, aliaque id genus consentiant, proficue celebratur: estate nonnisi in insigni sanguinis fervore, vasorum distensione, habitus plenitudine, aliisque ejusmodi conditionibus minori cum fructu: autumno demum perniciose. Quid si febris paulo acutior sit, & ad continuitatem sit proclivis? quid si eger aut dolore capitis intenso affligatur, aut lethargus, delirium, aliaque graviora symptomata, quæ præcipuum aliquod viscus dire exerceant, superveniant? Venæ sectionem non solum, sed alia quæcumque revellentia præsidia a fonte Chirurgico desumpta in hisce casibus locum habere, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

XXV. *Purgantia postea mitissima locum habent &c.*) Purgantia valida jam ob salem causticum indolis virulentæ esse proscribenda in febribus supra a nobis est demonstratum. Lenientia in iis quæ ab apparatu crudorum, & putri cacochylia in primis viis, & mesenterio originem ducunt commodissime exhiberi, dummodo virium imbecillitas, atque facilis in Syncopem lapsus minime prohibeat. Idque egregie congruit cum præclarissimi Sydenhamii, & Torti doctrinis, qui validiorem purgationem abhorruerunt, ceu illud remedii genus, quo non solum obstructions viscerum imi ventris non referantur, humoresque in primis viis stabulantes exturbantur, sed ma-

Tom. IV.

((1) Com. in aph. Boer. n. 759.

jori stimulo solidis fibris addito, humorumque massa soluta, ac colliquata, illas augeri contingit, aut confirmari, hos vero magis corrumpi, ac depravari, ut observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus se didicisse experientissimus Tortus testatus est, qui tamen purgationem circumspexit, & levem minime rejicit cum Sydenhamio, quem Cl. Van-Suvieten sequutus est, ut colligi potest ex iis, quæ tradit (1) in-
quiens: Tam felix quandoque horum remedium eventus est, ut non tantum hæc coluvies expellatur, sed simul etiam futurus paroxysmus caveatur, præcipue autem in vernalibus intermittentibus, in quibus hac methodo se usum fuisse testatur Sydenhamius, dum propinabat emeticum. Questio est circa tempus, quo institui debet levis purgatio, num scilicet ante, vel post venæ sectionem. Alii enim prius venæ sectionem celebrandam esse existimant, atque ii quidem concinne dicere sibi videntur, cum ita argumentantur. Morbus qui in sanguine, ejusque effervescencia fundatur, iis remediis est pertractandus, quæ nimium fervorem, æstumque compescunt, ac temperant. Venæ sectionem hæc potissimum facultas claram facit: ergo venæ sectio primum est celebranda. Alii e contra, qui purgationem prius instituendam esse contendunt, hoc uno contenti non sunt, atque rem omnem nullo labore expedire se posse putant, cum ita arguunt. Febres intermittentes non oriuntur a plenitudine, ac copia sanguinis, sed a fermento febrili partim in primis viis hærente, quod certis statisque temporibus in sanguinem irrepit, partim sanguini insito: Venæ sectio nec subigit, nec expellit febrile fermentum, utique vero purgans medicamentum; ergo non phlebotomia, sed purgatio primum est instituenda. Hæ sunt præcipue Medicorum elapsi sæculi sententiæ circa purgationis tempus, & venæ sectionis, quarum altera est commodissima, quam attulit Galenus, quamque desumpsit a necessitate compescendi fervorem, atque æstum febrilem, humoresque in primis viis stabulantes exturbandi. Si enim utrumque effici oporteat, primum sanguinis missionem celebrandam esse, deinceps purgandum docuit. Hanc velut expeditissimam ad omnia in sermonibus questionibusque pro-

S

fitis,

fitis, in præsens quam libentissime amplectimur. Et sane vix in oppositam ire poterit, qui illud vel leviter tantum mente volutaverit, venæ sectionem in principio celebrari tuto posse, non æquo modo purgationem, nisi dispositus sit eger ad eandem ferendam: Ita Hippocrates: *Si quis purgare voluerit, oportet corpora prius fluida facere*: Deinceps purgatio respicit concoctionem materiæ, quæ in principio adhuc cruda est. Haud ignoro ad hæc respondere purgationis amatores, adesse inter initia febris febrile fermentum vel sanguini insitum, vel extrinsecus in sanguinem irrepens: sed velint, nolint, fateantur & ipsi necesse est, ad purgationem idoneum non esse, quod vel ex eo maxime apparet, quod purgante medicamento inter initia statim exhibito, tota humorum massa commovetur, exagitur, insignesque turbæ, ac molestiæ ægroranti procreantur. Quid quod nullum noxæ periculum, certa salutis spes reposita sit in venæ sectione, etiamsi solum febrile fermentum spectetur? Nonne enim educto sanguine, si in venis existit, ipsius copiam imminui necesse est? Si extraneus sit, vereri, ne forte attrahatur intra venas, ridiculum est. Id quod revera prohibere posset venæ sectionem initio febris, non aliud rem sedulo perpendentibus occurrit, quam grave aliquod, atque onerosum symptoma, stomachum, intestina, hisque adjacentes partes extorquens. Ejusmodi sunt vomitus, cardialgia, syncopes, aliaque id genus, quæ ab acribus, erodentibusque particulis nerveas ipsarum tunicas in insignes turbas, ac spasmos proritantibus, ac vires majorem in modum profligantibus ortum traducunt: Rursus acrioris cujusdam, solventisque humoris prædominatio, bilis scilicet, ut Antiqui apte dicebant, sola putrescens, ut in febribus tertianis exquisitis contingit. Adeo autem raræ sunt, ut Mercurialis testetur, se in praxi quadraginta annorum nunquam vidisse febres biliosas legitimas a sulphure volatili exortas, sed omnes spurias, nothasque. Sirius etiam ardens, quo humorum massa funditur, ac colliquatur. Minori propterea cum fructu celebrari in hisce casibus, etiamsi venam secari necesse sit, supra animadvertimus. Sed ne infinitus sim, si quis curiosius hoc de argumen-

to doceri velit, eum ad libellum mitto italo idiomate nuper editum a Jo. Verardo Zeviani, qui diligenter adeo illud pertrahavit, ut nullum reliquerit medentibus hac de re suspicandi locum (1).

In febribus quidem exquisitis tertiani motus serum lactis tamarindatum &c.) Jam de purgantis delectu dicendum est, quod pro varia succorum peccantium, tempestatis, & subjectorum conditione variare debet. In febribus exquisitis tertiani motus, si quæ sunt, cum acres, solventes, biliosæque particulæ dominantur, quæ iisdem evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, ac sanguinis effervescentiæ compefcendæ sunt opportuna, locum habent. Inter hæc eminent Tamarindi, qui suavi acore quo sunt præditi, si sero lactis decoquantur mitissimam æque, atque efficacissimam purgationem efficiunt, ut toties a nobis dictum est. Quoniam vero viscidæ, mucosæque quisquiliæ primas vias infarciunt, unde spurie, ac nothæ febres profiscuntur, propterea salubre practicum consilium, ad conservam florum persicorum, aut ejus syrupum confugere, tartar. solubil. rhabarbar. aliaque, quæ crassis, lentisque humoribus leniter expurgandis efficacissima sunt, si quæ alia. Illud etiam commodi sequitur ex istorum lenientium usu, ut auferatur compressio ab excrementis inducta in intestinis, qua fit ut sanguis per vasa mesaraica, ductusque hepatis, lienis, aliorumque viscerum libere fluere non possit, & causa febris a lentore sanguinis au-geatur.

XXVI. *Si inanis adsit, & sicca vomituri- tio, ol. amygdalar. dulc. s. i. r. e. &c.*) Inanis, & sicca vomituri- tio, quantum con- jicere licet, non aliam causam agnoscit, quam tenuem, acrem, ac biliosam mate- riam nerveas stomachi fibras mordentem, ac vellicantem, qua inordinatim, atque inconcinne moveri contingit, convelli, ea- rumque motum peristalticum inverti, nul- la ipsius evacuatione succedente. Eam igi- tur temperandam esse per ea, quæ invol- vunt, ac diluunt, irritatas vero, ac con- vulsas partes demulcendas, atque emollien- das esse manifestissima res est. Quid autem oleo amygd. dulc. aut jusculo tepido effi- caci- us, aut pro ægrorum opportunitate va- len-

(-1) *Metodo circa l' uso della purga, e del salasso del Dottor Gio: Verardo Zeviani 1752. in Verona.*

lentius? Oleo nimirum acres, atque acuminatas particulas sic involvi contingit, juscule vero sic dissociari, sejungi, ut ad mordendum, ac stimulandum impares prorsus evadant, utroque vero remedii genere irritatas nimis, ac convulsas partes sic demulceri, laxarique, ut aut inanis vomendi conatus penitus auferatur, aut mitis, & placida materiæ excretio promoveatur (1).

XXVII. *Antequam vero alter paroxysmus invadat, bolus ex Laudan. Nepent. &c.*) Solent nonnulli ad mordicationem præcavendam opiatum aliquod medicamentum hora altera ante accessionem febris exhibere. Verum si quid sentio ab opiatis ante universalia remedia, quæ morbificam materiam corrigant, & per insignes excretionum vias extra corporis confinia educant, abstinendum traderem, ne torpor excitetur in effectiorem motum abiturus, non placida exoptanda tranquillitas, ut perbelle ait Cyrillus alibi laudatus (2). Si igitur nimie irritationes compescendæ sint, ac dolor leniendus, iis maxime uti expedit urgente necessitate, quæ demulcere habent, laxare, irretire, diluere ut ol. amygd. dulc., aqua tepida, & similia: hisce vero eductis ad ea quæ sedandi virtute donantur confugere, ut præclariss. Sydenhamius post unumquodque eluvionis pensura facere consuevit.

XXVIII. *Alterantia ex matr. perlar. p. p. oculorum cancror. p. p. &c.*) Remedia etiam morbificam materiam corrigentia, & præparantia eximiam operam præstant, cum præsertim in primis viis paroxysmo febrili fomitem præbeat. Hæc vero ut plurimum tenuis, acris, & mordax cum sit in febribus tertiani motus, ea quæ terrestribus partibus constant, & quæ absorbentia communiter vocantur, ac sensim acredinem succorum imbibunt, qui in sanguinem injecti febrilem paroxysmum excitant, visa sunt convenire: multo magis si ex decoctione calida herbarum, quæ sale quodam nitroso, aut armoniacali sunt præditæ exhibeantur, quæ nimium sanguinis motum, ac subsequentem dissolutionem retardant, simulque blandam solidis partibus laxitatem inducendo sudorem, aut alias convenientes secretiones promovent.

XXIX. *In quotidiana, & quartana febre*

sal. armoniac. arcan. duplicat. tartar. vitriol. &c.) Secus res habet in quotidiana, ac quartana febre, in quibus plerumque materia febrilis cum cruda sit, ac viscida, viscerumque, & glandularum imi ventris flacciditas, atque impeditus liber sanguinis per eundem progressus, ea potissimum indicari videntur, quæ in primas vias agunt, crassas mucosæque quisquilias abstergendo, incidendo, digerendo, solidas partes corroborando. Ejusmodi sunt sales omnes neutri, arcanum duplicatum, idest sal ex capite mortuo aquæ fortis, ex nitro, & vitriolo paratæ extractus, tartarus vitriolatus, qui & ipse sal falsus est ex sale tartari, & spiritus vitrioli portione emergens, sal armoniaci, & similes. Sales etiam fixi, præsertim vero quæ ex plantis amarioribus educuntur, sal absynt. centaur. minor. card. benedict., aut decoctio earundem plantarum, nec non radix gentian. cortic. aurantior., quæ ad contumaces febres debellandas tantopere commendantur, & quibus meliora febrifuga Veteribus ignorabantur.

XXX. *Ingruente paroxysmo, atque urgente sui potus calidiusculus parce propinetur &c.*) Sitis ut plurimum ingruente paroxysmo ægris est molesta, cum ob lentorem sanguinis, qui a fermento febrili excitatur, inhibeatur blandi humoris fauces, gulam, profundioresque partes humectantis secretio, unde illæ arecentes, aut vellicatæ molesta illa contractione afficiuntur, qua Animal ad appetenda liquida determinatur. Salubre tamen accuratiorum practico-rum consilium, eo tempore a potu abstinere, ne caloris eruptio a potione præsertim frigida, & copiosa retardetur, unde frigus ægris molestum in longius protrahatur. Ægrum tamen valde conquerentem sine ullo auxilii genere relinqui, impium videtur. Quare potus conceditur, qui si parce hauriatur, & calidiusculus non solum nullum noxæ periculum præfert, sed morbificam materiam diluendo, ac convulsivas viscerum contractiones relaxando, eandem ad excretionem egregie disponit.

Cardiaca calefacientia omnis generis evitentur.) Si præter potum calidiusculum aquæ simplicis, aut infusi Theæ, & quod a domesticis fieri solet stragulorum moderato tepore, fomentis moderate calidis ad extre-

S 2

mas

1) Conf. lib. 3. cap. 1. com. 12.

(2) Lib. 1. cap. 5. com. 21.

mas partes applicitis, calorem provocemus acrioribus remediis cardiacis, calefacientibus, frictionibus asperis, vesicantibus, aliisque stimulantibus remediis, verendum est, ne fibræ, & vasa sanguifera, quæ a frigore proritantur ad stagnantes, herentesque humores discutiendos, resolvendos, caloremque repetitis suis contractionibus excitandum, in eos spasmos, ac convulsiones adigantur, ut non solum subsequenti calori nimium addatur incitamentum, sed inflammationes gravissimæ, phrenitides, aliaque gravissima mala oboriantur.

XXXI. *Æstus subsequens repetitis haustibus temperetur in tertianis præsertim, potionibus subacidis &c.*) Liberalius est indulgendum ægrotanti, dum febris augetur, cui potus concedi potest magnis, & repetitis haustibus assumendus. Cum enim humor fauces, & adjacentes partes humectans incrementum febre deficiat, quod ab aucta cordis, & arteriarum contractione soluto jam lentore sanguis nimis citato cursu ad glandulas appellit, a quibus secerni debet, nec non igneæ, sulphureæque particulae exsolvantur, quæ in universam massam diffusæ ejus agitationem non solum furoremque inducunt, sed solidas ipsas partes exsiccant, atque adurunt, in eorum administratione nimis parcum esse Medicum non decet, quæ nimium sanguinis motum, fervoremque compescunt, tenues, acres, biliosasque particulas diluendo, figendo, quæ solidas partes arescentes, atque adustas humectant, ac blande relaxant. Etiam me tacente facile omnes intelligunt, virtutes hæc maxime elucere in potionibus subacidis, cum adhibentur in tertianis præsertim febribus, in quibus acres, biliosæ particulae prædominantur, quæ egregie coguntur, atque ad mordendum ineptæ partes constituuntur, atque inde nimia sitis, æstus, atque omnia symptomata mitigantur. Illarum etiam pulcherrima laus est, eam laxitatem solidis partibus conciliare, qua peccantium succorum excretio per renales, aut subcutaneas glandulas declinante febre promoveatur, unde ceteris mitiores, lenioresque paroxysmi subsequentes invadunt.

XXXII. *Elapsis aliquot circuitibus etiamsi*

benignæ sint febres tertiani motus, vel quotidianæ, ad usum Quinquine.) Quo tempore sive universali, sive particulari cortex Peruvianus sit exhibendus in febribus intermittentibus quæstio est apud Medicos tanta, ut nihil sit illustrius. Quæri enim solet, an aliquot earum accessiones sinendæ prius sint, quam præbeatur cortex, an in principio earumdem febrium eo statim uti expediat; numque præberi debeat aliquot horas ante accessionem, vel in principio accessionum, cum frigus, horror, & rigor ægros corripit. Sunt qui putant sinendas prius esse aliquot accessiones, quam præbeatur cortex, eamque opinionem strenue sustinet Sydenhamius, qui *curandum esse ait ante omnia, ne præmature nimis cortex ingeratur, antequam scilicet morbus suo se marte aliquantisper protriverit, nisi collabentes, & jam fractæ vires eundem temporis suggerendum esse distaverint*: Cum Sydenhamio fere consentit Franciscus Torti supra laudatus. Alii e contra existimant, post primam, aut secundam accessionem exhibendum esse, ad credendum vehementer adducti, quod citius profligatur febris, eo melius ægrotantis causam agi, immo si fieri possit, eundem præbere, ut venienti febre occurratur, saluberrimum consilium esse: atque hi fere sunt Sebastianus Badus, ejusque fautores ab eodem citati (1), Zendrinus (2), Mortonus (3), Vverlhophius (4) aliique permulti. Quæstio jam satis apte, concinneque dirimi posse videtur divisione illa a nobis tradita febrium in salutes, in corruptivas benignas, & perniciosas, ac malignas (5). Si enim salutaris sit febris, tantum abest, ut ad corticem Peruvianum deveniendum sit, qui febrilem fomitem statim intercipiat, atque extinguat, ut de quocumque alio remedii genere valde sit suspicandum, quo idem perturbetur (6). Si corruptiva benigna sit, nullum noxæ periculum subesse crediderim, si elapsis aliquot paroxysmis, & universalibus remediis adhibitis exhibeatur, ut fere Sydenhamius, & Tortus existimarunt, dummodo tamen in prima, & secunda accessione collabentes, fractæque vires, mala ægrotantis constitutio, anni tempus, aliaque id genus ali-

(1) *Anast. cort. Peruvian. cap. 21. & in append. ad cap. 23.*

lus: Trattato della China.

(2) *Lib. cui titu-*

tit. Observat. de feb. sect. 4.

(3) *Exercitat. 1. de febr. cap. 5.*

(4) *Lib. cui*

Com. in aph. 5. 6. 7. lib. 4. cap. 6.

(6) *Ibid. aph. 22.*

aliter Medicum suadeant. Si febris sit perniciofa, ad corticem Peruvianum, tamquam ad sacram anchoram confugiendum esse, fateri non dubitarim, ut Badus, Zendrinus, Mortonus, alique permulti judicant. Quæ cum dico, video jam quid obijci soleat ab iis, qui pervidentes quandoque febres intermittentes missione sanguinis, ac purgatione pertractatas ex simplicibus in duplices, indeque in continuas, & perniciosas mutari, nullo habito discrimine febrium, corticem statim propinandum esse intelligunt, quam qui maxime, Americanorum populorum, a quibus singulare remedium accepimus suadente exemplo, qui ut notat citatus Badus, cum medicina omni careant, simul ac febre corripuntur, nullo alio adhibito remedio, solo naturæ instinctu corticem sumunt, atque convalescunt. Cum Albertinum audiunt corticem Peruvianum febrem depellere cum excretionem aliqua, aut crisi, sive per alvum, sive per urinas, sive per sudorem, sive per insensibilem perspirationem, sive statim ab assumpto cortice, sive multis quandoque diebus a depulsa febre, minus verentur, ne ipsis officiat, quod afferri olim solebat a Medicis qui nulla excretionem, & crisi succedente figi, & condensari humorem febrem facientem arbitrabantur, si inter initia corticem præbuisent. Cum Vvarlhopium legunt, qui in citato opere (1) testimonio Hippocratis, aliorumque præclarissimorum Medicorum ostendit, intermittentes febres quavis methodo tractentur, frequentius recurrere, quam alios morbos, eo facile adducuntur, ut credant, non culpa corticis in principio exhibiti, sed suapte natura recidivis obnoxias esse, hinc multo melius Peruvianum corticem præbere in primis accessionibus febrium intermittantium pugnacissime sustinent, quam aliquot earum accessiones sinere. Arduum quidem, atque insolens videtur ad ea, quæ a Peruviani corticis amatoribus subtiliter reponuntur, respondere. Si quid tamen in re perdifficili sentio, quid ni liceat conjectari, febres illas intermittentes, quas missione sanguinis, & purgatione pertractatas ex simplicibus in duplices, inde in continuas, ac demum in perniciosas mutatas fuisse tradunt, ad illarum genus pertinere, quæ pri-

ma facie pro benignis imponunt, cum periodice recurrant, & desinant intermittentium more, quæque malignitatem produnt in primis recursibus, atque securitatem ex Hippocrate spondent iis, qui sola apyrexia contenti, nec longius progressi, ad ea quæ larvam detrahunt, periculique magnitudinem aperiunt vix ac ne vix quidem respiciunt? Solo ne circuitu id omne contingit, ut simplex febris in duplicem mutetur, in continuam, in perniciosam? Si vero aliquot accessionibus, cur simul ac invadentis febris indolem spectas, ac symptomatum gravitatem, ad corticem statim non properas? Nonne enim quocumque tempore opportune exhibeatur, pari prorsus felicitate febres depellere deprehensum est? Apte hinc Tortus: *Prout enim citius vel tardius opus est febres suppressere, plus etiam, vel minus corticis est offerendum, idque crebrius repetendum, vel rarius: quandoquidem in nostra omnino potestate est febrem sistere eo præcise, quo volumus tempore, si in cortice exhibendo sumus versati.* Americanos populos penes quos nulla est Medicina, singulari Dei providentia factum est, recenti etiam, non effeto, non Mercatorum inscitia, aut dolo collecto, non adulterino uti posse, cujus substantia nihil illius complexus variarum qualitatuum deperdidit, in quo specificam ejus virtutem consistere supra a nobis adnotatum est, quoque fit, ut etiam si initio ille sumatur, excretio etiam aliqua, & crisis statim promoveatur, quæ serius quandoque nostratibus contingit, unde illud consequitur, ut quod impurum, aut crudum in primis viis, aut in sanguine relinquatur a diuturno corticis usu ventriculi, intestinorum, pancreatis, hepatis, mesenterii, vasorumque sanguiferorum febris plus æquo adstrictis, sic adhæreat, ac subsistat, ut obstructions, atque Icterus, atque alii gravissimi morbi excitentur, ut cum Hofmanno, atque Chiffetio alibi a nobis est demonstratum (2). Apte cadit in hunc locum, quod scriptum reliquit Cl. Van-Suvieten eandem confirmans sententiam (3): *contra vero toties funestis exemplis constat, mala arte per corticem Peruvianum suppressis talibus febribus* (de iis loquitur, quæ rite tractatæ obstructions viscerum referant, quæ a spissiori, & minus meabili sanguine

(1) Sect. 4. (2) Aph. lib. 3. cap. 10. com. 4.
 (3) Com. in aph. Boerb. n. 758.

ortum traducunt) *antequam causa materialis, cui subigendæ, & expellendæ destinabantur, sublata foret, languisse ægros, cachecticos, & cacochymicos ex pessimis abdominalium viscerum obstructionibus, immo & sæpe inde periisse.* Neque unum me ex illis esse existimetis, qui injustis accusationibus præclari hujusce remedii pretium, ob id plurimum imminui velim, sed qui pro officio, & pro amore veritatis adstringendi virtutis, & eorum meminisse meæ debitionis esse sentio, quæ quantum asserre possint damni in magno humorum apparatu, cumque sanguis impuritatibus fœtus per motus febriles expurgari deberet, etiam me tacente facile omnes intelligunt. Quid quod ab hoc potissimum fonte tot tamque molestæ recidivæ enascuntur, etiam si cortex non solum mature sumatur, sed etiam in quantitate, & quousque opus est, & nulus error ab ægro in sex rebus non naturalibus committatur, & tolli nesciæ, nisi vulgari methodo venæ sectione, purgatione, incidentibus, diaphoreticis, aliisque id genus medicamentis pertractentur, ut sæpius vidisse, & effecisse me bona fide testor? atque idem Van-Suvieten (1) jam aperte docuit, cum etiam repetenda purgantia, atque emetica in hisce casibus affirmavit, ubi corruptæ tenaciorisque bilis magna copia congestæ signa adfuerint, & ad decocta graminis, cichorei, taraxaci, quinque radicum aperientium, & similium, nec non ad incidentia, ac digestiva salia confugiendum, quibus viscerum obstructiones felicissime solvi datum est, & optime ægros curari, paucosque admodum ex ingenti numero periisse (2). Præterquamquod quonam alio remedii genere, quo tutius fiantur Americani uti possunt, cum omni alio careant? Putamus ne eos nullo unquam tempore recidivas pati, nec male curatos in alias labi longas infirmitates? Id certo asserere, haud equidem tutum crediderim. Et quamvis a Vverlhophio sim, febres frequentius recurrere, quam alios morbos, non ei tamen concesserim, frequentius illas recurrere, quæ cum benignæ indolis sint, ac naturæ in corporibus præsertim impuris, ac plethoricis non nisi elapsis aliquot circuitibus cortice depelluntur, quam illas, quæ in prima, aut secunda accessione profligantur, quas in erraticas & vagas muta-

tas fuisse, & ad annum quandoque perdurare comperi, etiam si recursiones cortice constanter cohibere studuerim, ut ipse laudatus Van-Suvieten testimonio Sydenhamii tradidit, quo loco subdit (3): *Cortex Peruvianus, optime monuit Sydenhamius, inducias sæpius impetrat, quam febrim debellat, quæ per duas tresve septimanas delitescens recrudesce solet. Dum vero alia sanata fuit febris, minus recidivæ periculum est.* Quapropter cum nullum noxæ periculum vereri fas sit in iis febribus intermittentibus, quæ certas boni moris, atque indolis notas præferant, si eas aliquantisper sinamus, certa perfectæ valetudinis spes affulgeat, si eductis correctisque succis primas vias, ac massam sanguinis conspurcantibus, cortice Peruviano eas arceamus, & quod magis est, si forte per certa signa solum in mentem veniat suspicari de subdola, ac perniciosa earum natura, post tertium, post quartum paroxysmum, ad easdem suppressendas remedium sit expeditissimum, satius esse existimaverim cum Sydenhamio, Torto aliisque (de benignis semper loquendo) aliquot earum accessiones sinere, quam easdem initio statim suppressere, ut Badus aliique permulti voluerunt.

Ejusque uncia una in partes vi. divisa exhibenda &c.) Tradita methodus curandi febres jam dictas per corticem Peruvianum longius quidem a principio, & tardius exhibitum in intermittentibus benignis, interdum penitus omissum in salutaribus, statim vero vel paulo post in intermittentibus comitatis, & subcontinuis perniciosis, respicit tempus universale earundem febrium. Non parvi refert ad particulare simul respicere capiendæ opportunitatis gratia, & curationis feliciter perficiendæ. Ex præscripto Romanæ Schedulæ dari cœpit cortex Peruvianus ingruente paroxysmo, hoc est in principio febrilis frigoris, horroris, rigorisque. Verum cum longa observatione compertum sit, in principio febrium intermittantium Stomachum plerumque affici, ideoque quidquid ingeritur vomitu rejici, tempus usui, & actioni corticis opportunum visum est finis, seu declinatio particularium paroxysmorum, & tempus apyrexiae, sive quietis, si intermittentes sint febres, in continuis vero quæ remissionem duntaxat, & intensiorem habent, tempus

(1) Num. 759.

(2) Num. 767.

(3) Ibid.

pus minoris afflictionis longe ab accessio-
num recursibus. In iis enim temporis dif-
ferentiis non solum majus spatium concedi-
tur Peruviano cortici viam Chyli, sangui-
nis, & lymphæ percurrendi, humorumque
particularium vitium ab iis removendi, sed
Stomacho pacatiori vis major ad eundem
retinendum declinante paroxysmo, quam
ineunte ob acriorum humorum morsus ven-
triculi fibras in paroxysmorum initiis ad
vomitus proritantium, quo succedente
nulla superest curationis spes. Operæ autem
pretium est justam corticis exhibendi dosim
definire, quæ febris extinguendæ, & ejus
recursibus impediendis sufficiat. Diuturna
autem observatione compertum est, unciam
unam in partes vi. divisam, si intervallo
temporis, quod inter duos paroxysmos in-
terjectum est, sumatur, novum paroxysmum
fere semper cohibere si optimæ sit conditio-
nis cortex. Secus enim non nisi præscripta
uncia una cum semissa ægrum ab eodem
paroxysmo liberum futurum præfagire Me-
dicus fidenter potest: Constat præterea ad
februm recursionem præcavendam uncias
circiter duabus in partes divisas per inter-
valla propinandis opus esse.

XXXIII. *Curandumque ut finita accessione, si quotidiana, aut tertiana duplex sit febris, tres dentur prima die &c.*) Id clarius elu-
cebit si regulæ spectentur variæ pro februm
earumdem varietate, quæ neque plane eæ-
dem erunt, quas tradiderunt Auctores, ne-
que multum diversæ (parum enim refert
utrum has, vel illas adhibeas, cum omni-
bus æque feliciter depulsas febres comper-
tum sit) sed illæ, quibus ipse ut res, &
ocasio ferre solet, utor, quæque ordina-
tim digestæ cum sint, magis etiam ad præ-
xim commodè videntur. Cum igitur pri-
mum de intermittentibus benignis actum
sit, primum etiam regulas tradendas esse
perspicuum est, quibus cortex in iisdem
exhiberi proficue possit. Inter has emi-
nent quotidiana, si modo est ulla, ac ter-
tiana duplex: Cum igitur in hac febre sub-
sequens paroxysmus plerunque distet ab an-
tecedente horas viginti quatuor, cum ta-
men hæ horæ comprehendant tempus ante-
cedentis paroxysmi, atque hic paroxysmus
interdum sit brevis, interdum longius pro-
trahatur, ita tres partes corticis distri-
buendæ sunt, ut ultima detur quam lon-

gissime possit ab hora novæ accessionis pri-
ma die: ultima ex aliis tribus eadem fere
methodo postridie.

XXXIV. *Si febris sit tertiana simplex, de-
tur una finito paroxysmo &c.*) Quoniam
subsequens paroxysmus distat ab anteceden-
te octo, & quadraginta circiter horas si fi-
nito paroxysmo detur una ex his partibus,
reliquæ vero interjecto spatio quatuor ho-
rarum circiter, etiam die a febre vacuo,
illud facile consequitur, ut ante tempus
novi paroxysmi totæ jam partes consum-
ptæ sint, atque propterea idem arceatur.

XXXV. *Si sit quartana simplex &c.*)
Quoniam subsequens paroxysmus distat ab
antecedente duas supra septuaginta circiter
horas, quod temporis spatium compren-
dit antecedentem paroxysmum, si primo
die infabricitationis detur una pars matu-
tinis horis, altera ante prandium, tertia
ante cœnam, & sic postridie, optato ple-
runque fine potiemur.

XXXVI. *Si sit duplex, eadem methodus
servanda, ac in tertiana.*) Secus res habet
in duplici quartana, in qua cum novus pa-
roxysmus contingat proximo die, quo prior
invasit, unus integer maneat, (nisi forte
febrem ob perniciosum aliquod, atque o-
nerosum symptoma statim suppressere ex-
pediat, quo casu pertractanda erit, ut du-
plex tertiana) cum subsequens paroxysmus
distet ab antecedente octo, & quadraginta
circiter horas, eadem methodus erit servan-
da, ac in tertiana simplici.

XXXVII. *Si æger cacochymus sit, cache-
cticus, rhabarbarum commodissime cum China
miscetur &c.*) Num cortex Peruvianus sine
mixture aliorum medicamentorum exhiben-
dus sit, an eidem promiscenda, quæ vi-
scidos tenacesque succos primas vias infar-
cientes, aut sanguinis massam quovis modo
coinquantes, aut solidarum partium to-
num pervertentes abstergunt, quæstio est inter
Medicos. Hanc alibi attigimus (1), cum de
Ictero febribus tertianis, quartanisque lon-
gis, ac diuturnis superveniente ageremus,
cumque corticis Peruviani virtutem febrif-
ugam a certa magnitudine, figura, con-
textu, & proportionem elementorum ejus es-
sentiam, ac substantiam constituentium
commenti simus, a quibus variæ, ac di-
versæ qualitates, quæ ejus tantum propriæ
sunt, & per quas ab omnibus aliis differt
re-

(1) *Aph. lib. 3. cap. 10. com. 31.*

rebus proficiscuntur, ut etiam antecedente capite demonstratum est (1), salubre Medentium consilium quantum quidem nobis licuit iussis efferre laudibus conati sumus, qui nullius corporis admixtione Quinquanam præbere solent. Cum enim tota ejus virtus pendeat potissimum a corticis Peruviani substantia, aliorum corporum admixtione eandem plurimum infirmari animadvertimus, ut Sydenhamius præ cæteris, quos inter Badus, Mortonus, Torti eminent, præclare demonstravit, scriptum relinquens: *Qui aliquid cortici adjiciunt præter vehiculum eidem in ventriculum transmittendo necessarium, aut ex ignorantia peccant, ut mihi videtur, aut dolo malo, a quo vir probus ex animo abhorrebit*. Nostræ tamen debitionis esse duximus eos casus excipere, in quibus rhabarbarum miscere cortici Peruviano non modo utile, sed apprime necessarium est, ceu illud remedii genus, quod non solum purgante, eaque mitissima, simulque diuretica virtute donatur, sed simul adstringente, ac corroborante (2), quodque singularis amicitia cum cortice clarum facit. Ejusmodi sunt præter obstructions viscerum imi ventris, cacoehymia, cachexia, in quibus non solum pravæ, atque incongruæ sordes peccant, tenacesque succi glandulas, ac ductus eorundem infarciunt, sed plerunque solidarum partium ronus labefactatus est: ea propterea sui parte, quæ adstringendi, seu mavis corroborandi vim habet, laxas Stomachi, intestinorum, pancreatis, hepatis, aliorumque viscerum glandulas, ac ductus ad suum tonum restitui contingit, ea vero quæ purgandi, ac diuresim movendi crassas, mucosasque sordes attenuari, dimoveri, discuti, atque qua data porta extra corporis confinia educi. Qua in re sane jucundum mihi summopere est, in quæ solertissimi alii Medici inciderunt, in eadem me incidisse. Eximium testem profero Palum Valcharengum, qui ubi purgandum sit in hisce febribus rhabarbarum præ cæteris eligendum esse animadvertit (3), quod in modica quantitate febrifugo adjunctum, tum mitiore solvente vi sua, tum stiptica, qua simul pollet, potentia, omnem in hoc casu

adimplere paginam videtur, cum simul febri-les æstus sopire paulatim possit, atque febri-lem biliosum humorem affectis partibus tenaciter adherentem dissolvere simulque extra corpus omnimode propellere melius valeat pro totali, tutaque febris victoria partes simul corroborando, & firmando (4); ut Hoffmannum (5) præteream, Lancisium (6), Cogrossum, (7) aliosque eximios Scriptores. Non solum autem rhabarbarum proficue misceri cum cortice Peruviano, sed etiam digestivos sales, cujusmodi sunt Sal absynt. centaur. min. arcan. duplicat. tartar. vitriolat. alique similes, facit potissimum ea ratio, quod essentielles corticis particulæ, qua leniter incidendo, qua detergendo, alvum quidem interdum laxant, alias diuresim movent, in ea tamen minutissima vascula sese adeo feliciter insinuare nequeunt, altiusque penetrare glandulas, ductus, atque emissaria, quæ pravis atque incongruis sordibus referta sunt, atque interdum obstructa, nisi via iisdem, aditusque aperiatur per ea, quæ salinis partibus acutioribus, atque a reliquarum partium vinculo magis expeditis sunt prædita, ut a citato Cogrosso ostensum est (8). Si qui velint cum Hoffmanno purgantia multo validiora rhabarbaro cum salibus digestivis consociare, inter quæ eminent helleborus niger, mercurius dulcis, regulum antimonii, polipodium quercinum, scammonium, jalappa, aliaque id genus, quorum usu se quartanas contumacissimas profligasse testatur præclarus Auctor (9), meminisse non pigeat, quædam acribus, ac fere causticis particulis intestina irritare, eorumque tum motum peristalticum ad crebriores corrugationes, tum etiam glandulosos folliculos, biliarium, ac pancreaticum ductum ad suos humores copiosius effundendos sollicitare, quædam vero non solum intestina vellicare vehementissime, ac fere corrodere, sed in venas lacteas, & inde in sanguinem inducta ejus texturam solvere, atque colliquare, furoremque tantum ciere, ut non solum humores fusi uberius ad intestina confluant, & qui cum eorum glandulis congruunt, ab iisdem jam irritatis copiose in canalem intestinorum effundantur, sed cuncti etiam bo-

(1) Com. in aph. 26. (2) aph. lib. 3. cap. 3. n. 12. (3) Med. rat. n. 407.

(4) Medic. rat. n. 137. (5) Opuscul. med. dec. 2. dis. 4. (6) Taver. in

op. Lancis. de nox. pal. effl. lib. 2. epis. 4. (7) Della natura, effetto, ed uso

della corteccia del Perù. (8) Ibid. (9) Tom. 4. p. 1. cap. 2.

boni, ac laudabiles, corrupta jam sanguinis massa, & in excrementorum forma colliquescente per superiora simul, & inferiora educantur (1). Quæ quantum emolumentum afferre possit in iis morbis, in quibus solidæ partes corroborandæ sunt, fluidorum corruptio cohibenda non solum, sed præcavenda, viderint alii (2).

XXXVIII. *In febribus intermittentibus perniciosis nil expectandum: uncia una cum semissa &c.*) Si alicubi urget necessitas impediendorum recursuum ob metum imminentis periculi, maxime est in intermittentibus perniciosis. Tunc igitur danda est opera, ut liberaliore corticis dosi compensetur inopia temporis, eum quidem uberius porrigendo longe ab accessione, quo citius ejus virtus in actum deduci queat, parcius vero prope accessionem, in quam satis commode vim suam exercere non valet. Ut id obtineatur maturo consilio opus est, ac practico judicio, quo congrua Peruviani corticis dosi definiatur, & tempus ea proportionem, quæ casuum diversitati, magnitudini febris, symptomatum gravitati respondeat. Totum autem negotium in hoc situm est, ut tanta corticis quantitas exhibeatur, quanta accessioni, qua in vitæ confinio constitui potest egrotus, cohibendæ sufficiat. Quare si uncia una in partes sex divisa ad benignas febres tollendas opus est, in perniciosis, ac malignis uncia una cum semissa ita erit dividenda, ut fere tota ante funestam accessionem absumatur, ea tamen conditione ut prima corticis dosi reliquas superet, hæ vero congrua portione minuantur, si brevi temporis spatio totæ absumentur sint. Secus enim primam dosim nimis debiliter in febrilem causam agere contingit, postremas vero nimis sero, hinc plerunque Medentes optato fine potiri non posse. Sed rem si placet exemplis illustremus.

Et si febris sit tertiana simplex, & brevis, finita accessione dentur partes duæ &c.) Quoniam subsequens paroxysmus distat ab antecedente quadraginta octo horas, ut supra de benignis ostendimus, quod spatium temporis comprehendit antecedentem paroxysmum, si dentur drachmæ quatuor eodem finito, drachmæ duæ omni quadrihorio, sic ut ultima dosi, si fieri potest, distet ab

Tom. IV.

hora novi paroxysmi sex, aut saltem quatuor horas, optime egrorum saluti studebimus.

XXXIX. *Si sit tertiana duplex, aut quotidiana, 3 vi. corticis sunt statim exhibendæ, &c.*) Quoniam subsequens paroxysmus in hac febre ita distat ab antecedente, ut brevissimum temporis spatium integrum relinquat, 3 vi. statim exhibendas esse, 3 ij. quadrihorio post, reliquas in sequentem diem servandas, facit potissimum, ne in tempus incidat corticis usus ingruentis paroxysmi, propter quem aut vomitu ejiciatur, aut nauseam egrotanti moveat, quæ eundem haurire postea nulla ratione possit: quod si forte contingat, fractis, & oppressis viribus brevi periclitari egrum, & mori certo certius habendum.

XL. *Si sit quartana, licet longa sit accessio, tota uncia una cum semissa &c.*) Cum subsequens paroxysmus distet ab antecedente duas supra septuaginta circiter horas, cum eodem comprehendant tempus antecedentis utcumque longus sit paroxysmus, eo tamen finito, si vel 3 sex, vel quatuor exhibeantur prima vice, 3 duæ reliquo, quod superest temporis omni quadrihorio, unciam unam cum semissa commodius assumi posse adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

XLI. *In febribus subintrantibus dentur in remissione accessionis 3 ij. &c.*) Superest tradenda methodus exhibendi corticem in febribus subintrantibus, quæ minime confundendæ sunt cum subcontinuis, quarum supra cum Torto meminimus. Intermittentes enim cum sint origine sua, per hoc tantum continuæ fiunt, quod paroxysmi aliquanto diutius protrahuntur suapte natura cæteroque solvendi, unde alter paroxysmus præcedentem subsequitur, antequam ille decedat. Id plerunque tertianis duplicibus contingit, quas spurias dicunt, ut adnotavit Cl. Valcharengus (3) easque diuturniores inde evadere, ac curatu difficiles. Ejusmodi porro febres etsi continuæ factæ sint, easdem tamen periodos servant, cum frigore, horrore, rigoreque invadunt, atque eadem fere ratione decedunt, & si paulo majorem virium imbecillitatem excipias, nullum grave, atque onerosum symptoma ægrotum exercet, qui tamen viribus dejectus,

T

(1) *Aph. lib. 3. cap. 2. n. 4.*

(2) *Lib. 4. cap. 5. com. 22. 23.*

(3) *Med. rat. sect. 1. cap. 2. n. 39.*

ctus, & continua febre oppressus morbum multo fert difficilior. In his igitur febribus, quarum intensissimus est calor, & accessiones adeo extenduntur, ut communicent inter se, nulla ratione, aut modo fieri posse videtur, ut repente extinguantur. Salubre igitur Medentium consilium, imminuentis paroxysmi viribus frangendis studere, non eidem penitus arcendo. Tempus autem intermissionis cum sit nullum, remissionis tempus opportunum videtur cortici exhibendo. Si igitur bis in die in remissione paroxysmi, & alia quavis hora minus molesta, & gravi drachmæ duæ corticis præbeantur, vix tertia accessio recurret, quarta certe depelletur.

XLII. *Eadem fere methodo tractandæ subcontinuae.*) Si eadem fere methodo futuras subcontinuarum accessiones minuere studeas, ægotantium sanitati optime consulēs. Si enim parcus sis in validiori febre, & cum aliquo vehementi symptomate ab ipsa febris causa profecto, conjuncta, in qua acuties adhuc major imminet, quamque clare aperiunt artuum tremores, convulsivi motus, subdeliria, urinæ subjugales, vox tremula, singultus, aliaque graviora symptomata, non eam facile expugnabis ne uncia quidem, & semissa modicis ponderibus magnis intervallis exhibita, utpote quæ ex divisione, causam febris debilius attingit in singulis drachmis rarius datis, eo prorsus modo, quo ignem tenuiter afficit aqua in guttulas, quæ rarioribus intervallis decidunt, divisa.

XLIII. *Extincta febre detur quatuor proximis diebus 3 j quotidie &c.*) Interest Medicum non solum febres arcere, sed earundem recursiones præcavere, quibus factum est, ut remedii pretium plurimum diminutum sit, cum id tamen non ejus culpa fiat, sed male utentium vitio, ac levitate. Diuturna enim experientia compertum est, uncias duas circiter in partes divisas certis intervallis temporis sumendas esse ita ut corticis usus ad viginti quatuor, & ultra dies extendatur, quod abhorrentes ægri solemnem ejus repetitionem negligunt, consuetoque vitæ generi se facile dedunt,

unde vel errores in diætâ committendo, vel frigoris injuriis sese intempestive exponendo, præsertim instante hyeme, quo febres inconstante aeris intemperie facillime revocantur, ut notat Cl. Geoffroi, earum recursionibus occasionem præbent. Quid quod minus cauti, expertique Medici plus æquo solliciti de ventris laxitate, purgans medicamentum ad alvum solvendam præscribendo, febrem fugatam jam facile revocant? Purgantibus uti medicamentis commodum interdum esse docuit quidem Cl. Van-Suvieten (1), sed tunc solum, cum ciborum inappetentia, nausea, anxietas circa præcordia, ventriculi gravitas, inflatio, ventris tormina, icterus, cachexia, aliaque id genus post corticis usum graviter ægotantem angunt, quo casu, *minime tutum est*, inquit, *febris recidivam præcavere simili corticis quantitate sumpta: verum illico solventissimis remediis exhibitis, oportet expectare febris reditum, per quam optime poterunt tolli illa mala, quorum signa per corticem exhibitum apparuerunt.* Salubre propterea accuratiorum practitorum consilium a solemni evacuatione per aliquot hebdomadas, vel etiam menses cavere (nisi prædicta symptomata aliter suadeant, vel si evidens aliqua urgeat indicatio idoneum purgans cum cortice miscere, ut optato fine potiri valeamus. Quid autem Rhabarbaro præstantius, aut pro ægrorum opportunitate valentius? Qua de re si quis subtilius doceri velit, adeat necesse est Cl. Pauli Valcharengi librum (2) in quo eandem sic accurate, diligenterque pertractavit, ut nullum reliquerit Medentibus ambigendi locum.

XLIV. *Infusio etiam in vino albo generoso iis, qui quartana diuturna premuntur, commoda.*) Modus exhibendi corticem varius est, ac multiplex, tum pro ægotantium commodo, tum pro vario ejusdem corticis effectu. In subtilissimum pulverem redactus, & in convenienti vehiculo infusus omnium videtur efficacissimus. Hinc apte Mortonus; *affirmare audeo*, inquit *Chinam Chinam simplicem modo in pollinem, seu alcohol redactam certius, & compendiosius vi-*
res

(1) Com. in aph. Boer. n. 767.

(2) *Riflessioni Medico-Pratiche sopra la lettera familiare del Sig. Dottore Ignazio Pedratti &c. fatta in risposta alla Dissertazione epistolare dell' uso, ed abuso del rabarbaro unito alla China China. In Cremona 1749.*

res suas exercere &c. Et alibi: *Febres sane substantia corticis citius, & certius, quam quacumque speciosissima ejus tinctura, extracto, vel elixire fugari, atque fugatas ad recidivationem minus aptas esse certo certius constat.* Et vero corticem Peruvianum crassiore sua substantia potissimum vires suas exercere, vel ex eo maxime apparet, quod non modo nullum infusum quacumque arte paratum ita efficax esse, ut totus cortex, diuturna experientia constat, sed pulverem ab hujusmodi infusionibus, atque extinctionibus residuum, qui pro inutili haberi solet, egenis datum ad eos sanandum proficere, quantum ad divites vix tota infusio. Vinum generosum pro vehiculo adhibebant primis temporibus, eoque utebatur famosus Talbot eques Anglus ad conficiendam infusionem illam suam, quam sub arcani titulo, magnoque pretio venditabat in Gallia, eodem etiam usus est interdum Sydenhamius, ut colligi potest ex suis epistolis, in quibus variata paululum formula, quam in suis observationibus protulit, simplicem, atque fere inartificiosam, aliam tradit ex uncia una corticis, & duabus vini libris infusa partite sumenda, ad credendum vehementer adductus, ut multi voluerunt, tincturam corticis præstantius cæteris liquoribus elicere, & ab eodem cortice ejus vim infringi, nocere demum non posse, ut aperte declarat inquiring: *Vinum in quo propinabatur cortex mihi nunquam videre contingit febricitanti obfuisse: E contra vero calorem, sitim, cæteraque febris symptomata, ut plurimum post assumptam hujus remedii quantitatem sufficientem mox evanescere vino haud obstante.* Quid quod præstantissimus Franciscus Tortus non solum elaboratiorem præscribat infusionem, sed ob adjectum spiritum vini multo calidiorem, activioremque? Ea fere est quam trado. *M. Chi. Chi. s. pul. unc. i.: Irroretur spiritu vini quousque tota humescat, mox infundatur unc. xvi. vini albi generosi: digeratur in B. M. tepido per biduum, & triduum agitando vas pluries in die, dein facta per linteum valde rarum colatura cum forti expressione, adde Sacchari albis. clarif. unc. viii, & in vase fictili coquatur lento igne ad consistentiam syrupi dosis ab unc. i ad unc. ii & ultra si lubet.* Quidquid tamen sentiant præclarissimi viri, cum præsto sint aquæ stillat. Card. S. Scorzonæ. Cichor., aut si placet

aqua communis, in quibus infundi potest simplicissimus pulvis, sive aliquot horas antequam sumatur, sive tum temporis cum sumendus est, si quartanam febrem diuturnam excipias, in qua sulphureæ tenuioresque sanguinis partes crassiorum, terrestrium, mucosarumque copia coercitæ sunt, atque irretitæ, vix alio vehiculo præterquam dictis aquis utendum traderem, ut fere Cl. Mortonus consuevit. Quamquam variare remedii formam juxta egrorum varietatem, & febrium, & modo infusionem, modo bolos, modo tincturas, modo julapia ad fallendum præsertim puerorum gustum, aliasque simplices præparationes offerre, æquum esse ac consentaneum facile judicaverim. Ingenue tamen fatendum est, tantum corticis consumi in ejusmodi tincturis elicendis utcumque simplicissimis ad unius egri curationem, quantum in simplici substantia datum pluribus commode sanandis ægris satis esse posset. Quare factum est, ut Talbotiana infusio publici juris facta, tanquam divitum crumenis exhaustiendis potius quam feбри profligandæ opportuna, olim obsoleverit. Tantum enim corticis in unumquemque exhauriebat, quanto opus est non ad unciam, sed ad trium librarum pondus constituendum. Primum enim libram unam corticis infundebat in ea vini quantitate, qua posset per plures dies eandem ad unc. vi. qualibet tertia hora extra paroxysmum exhibere, quousque scilicet fugaretur febris: deinde bis quotidie per sex dies. Præterea pulveri ab infusione superstiti libram semis corticis addebat recentis, ut mane per octo dies eandem dosim exhiberet, & sic ter quaterque, ut ad mensem, & ultra alternis diebus eandem ægrotantibus daret. Mirum autem haud obstante diuturno ipsius usu, feбри tamen profligandæ ineptam quandoque comperisse, ut propterea pulverem Peruvianum electuarii forma cum syrupo de limon. succo concinnatum porrigere cogeretur, usque ad intermissionem febris. Quo magis patet corticis virtutem, quæ adeo strenua est, si in substantia exhibeatur, ut quam citissime paroxysmos febriles abigat, eoque felicius, quo simplicius adversus ipsos instruitur, sic in tincturis, julapiis, aliisque præparationibus obrui, ut languidissime solum operetur, & duplo, ac triplo tardius, etiamsi augeatur, & duplicetur dosis corticis, is-

que bidui, & tridui macerationi subijciatur, ac propterea uti eis licere permittente benigna febris indole, non quando verendum est, ne grave aliquod, atque exi-

tiale symptoma perniciosæ febris accessioni superveniens ægrum in vitæ discrimen conijciat.

C A P U T VII.

De Febris periodicis continuis, nempe quotidianis, tertianis, quartanis, emitritæo.

I. **M**agni interest medentibus febrem subintrantem a remittente, ac proportionata distinguere. Illa enim natura sua intermittens est, sed paroxysmorum diuturnitate continua effecta, remittens est suapte natura continens, proportionata demum ex continua, & intermittente coalescens.

II. Subintrans a fermento febrili in sanguinem certo statoque tempore irrepente, eumque lentorem inducente, qui non prius resolvitur, quam denuo reficiatur, est repetenda: Remittens a fermento febrili sanguini insito, exaltato, ac delitescente, idque sanguinis vitium progignente, quod nonnisi in declinatione universali absimitur, licet certo tempore renovetur: Proportionata demum a fermento partim sanguini certo statoque tempore communicato, partim eidem insito.

III. Hinc est, subintrantem febrem manifestiora habere exacerbationis, & remissionis inditia; remittentem vero incerta, obscura, atque ab intensione sua parum recedentia; proportionatam demum fixam quamdam continuitatem, quam non habet subintrans, & manifestam quamdam periodi rationem, qua caret remittens.

IV. Si accessionem quidem comitetur, in fervidioræ præsertim tempestate rigor, horror, aut frigus utcunque lene, & livor ad extrema tantum unguium, oscitatio, pandiculatio, aut frigida auræ sensus, remissionem vero pulsus tranquillior, calor notabiliter diminutus, & aliquis ad cutem mador, si initio intermittens fuerit febris, atque paroxysmorum intervallis oblitteratis continua facta, subintrantem esse, vel proportionatam censendum est.

V. Si vero paroxysmus hyberno præsertim tempore invadat cum aliqua tantum majore incallescencia, somnolentia, capitis dolore, aut gravitate, & aliqua majore pulsus elevatione, atque turgentia sensim obrepente, ejus vero remissio obscurior sit, pulsus exagitatio parum remittat, calor autem permaneat, ac

nullum laudabilis excretionis rudimentum appareat, si febris ab ortu fuerit continua ad remittentem erit revocanda.

VI. Recurrere autem easdem contingit aut quotidie, aut alternis diebus, aut quarto quoque die, aut quotidie uno invasionis modo, alternis diebus alio: hinc optima earum divisio in quotidianas, tertianas, quartanas, & emitritæum.

VII. Quotidiana quidem humidiores plerumque corripit, phlegmaticos, pituitosos, qui otiosam agunt vitam, qui victu crudiori utuntur, cum debiles stomacho sint, feminas præ viris, atque eas præsertim, quibus suppressa sunt menstrua, aut viros, quibus suppressa sunt hæmorrhoides, aliæque excretiones vel insensibiles.

VIII. Hinc in quotidiana exacerbatio sine rigore, aut frigore, vel levi tantum, pulsu initio compresso, & abdito, mox vehementiori, calore primum miti, mox acri, urina alba primum, & tenui, mox rubra, & crassa, siti fere nulla, vel remissa, facie subtumida, raucedine, aliqua deglutiendi difficultate, tussi, excretionibus pituitosis, languore totius corporis, lentæ crassiorisque lymphæ, ac fibrarum atoniæ argumento prope certissimo.

IX. Tertiana vero continua eos aggreditur, qui temperamento sunt calido, & sicco, juvenes viros præ feminis, æstate præsertim fervida, acrisque, aromaticis, salsis, ac facile acescentibus alimentis, fructibusque horæis abutentes, qui vigiliis intensis premuntur, vehementioribusque animi commotionibus, acrium, volatilium, mobiliorum, sicciorumque particularum in sanguine prædominii inditio manifestissimo.

X. Hinc in tertiana tertio quoque die accessiones contingunt sine horrore, ac frigore cum pulsu compresso & parvo, & aliquando inequali, quem sequitur calor, & sitis ardens, vigiliæ, aut somni breves, & turbati, oris amaritudo, linguæ siccitas, nigredo, scabrities, anxietas, urina igneæ, acres, rubi-

bicundæ, quas interdum excipiunt crassæ, pingues, oleosæ, urinæ profluvia, cholera, aut molesta, & frequens jactatio cum morfu, & stimulo superioris ventriculi orificii, aut sudores perpetuo emanantes e corpore, unde colliquans febris Affodes, & Elodes proficiuntur.

XI. Quartanam continuam antecedunt temperamentum frigidum, melancholicum, ætas declinans, autumnalis constitutio, curæ, tristitiæ, alimenta crassa, ac duriora sale condita, & fumo exsiccata, affectio hypochondriaca, aliaque quæ humores crassos, viscidos, ac tenaces in primis viis generare possunt, aut sanguinem crassum, terrestrem, simulque acidum, austerum, aut ponticum efficere.

XII. Hinc frigus lentum, & quandoque ægris vix, ac ne vix quidem molestum, calor minor, quam in tertiana, & evidentior, quam in quotidiana, & in progressu vix ad sensum excedens, pulsus languidior cum corporis languore, & lassitudine, urina tenuis & alba ab initio, successu temporis colorata, & crassior, interdum ptyalismus, ac sputum copiosum, hæmorrhagiæ symptomaticæ, dolores in lumbis, hypochondriis, & abdomine sæpe infesti, remissio febris per biduum in singulis paroxysmis adeo evidens, ut æger sine molestia abire possit.

XIII. Emitritæus cum horrore plerunque ante meridiem incipit, qui aliquot horas perdurat, cui calor succedit, qui tamen ab alio horrore superveniente intercipitur, dum aliqua in sudorem propensio adest, qui horror postmodum renovatur, redeunte alia febre, priore nondum ad apyrexiam redacta, quam calor sequitur, extenditurque usque ad tertium diem, qua febris accenditur eadem hora, qua primus paroxysmus invasit, excipiturque vespertinis horis ab alia accessione, ut prima die, in qua pulsus compressus, abditusque est, postea expansus, qui tamen paulo post ad compressionem redit, & cum aliqua inæqualitate prosequitur, urinæ variæ, modo tenues, & albæ, modo crassæ, & rubræ, mox iterum ad tenuitatem vergentes, sitis, excretiones, cæteraque symptomata inæqualiter varia, & perturbate ægrum exercentia: duplicis fermenti febrilis, alterius quidem lymphatici acidi sanguini insiti, eumque cogentis, alterius vero acris, biliosique alternis diebus e primis viis in sanguinem irrepentis argumenta.

XIV. Febris quotidiana benigna periculo

plerunque vacat, diuturna tamen esse consuevit, & ad quadraginta, & ultra dies sese extendens, & interdum in obstructions viscerum imi ventris, cachexiam, hydropem degenerans.

XV. Tertiana vero continua pessima est, ac facile in inflammationes intestinorum, in lypiriam, malignamque febrem desinens: Malignitatis vero expers quatuordecim diebus judicatur.

XVI. Quartana continua ad quadragesimum, & ultra diem ipsa quoque protrahitur, & motibus symptomaticis potius, quam criticis judicari solet.

XVII. Curatu difficilis est emitritæus, ac periculi plena febris, atque in inflammationes viscerum plerunque degenerans, & interdum exitialis.

XVIII. Venæ sectio in quotidiana febre, nisi menstruorum, aut hæmorrhoidum suppressio adsit, aut grave aliquod capitis symptoma, aut alterius visceris affectio urgeat, est celebranda: tunc vero & cucurbitulæ, & frictions, aliaque id genus locum habent.

XIX. Purgantia mitissima hic pariter adhibenda. Ubi emolliendum est, haustus ex ol. amygd. dulc. s. i. r. e. ad unc. iiii. nitr. stibiat. ℥ i. jussul. tenuis parum, sufficere. Ubi crassiores humores abstergendi, confer. flor. persicor. ℥ vi. tartar. solub. ℥ i. rhabarb. el. pul. ℥ i. eximiam præstabunt operam.

XX. Decoctio theiformis fol. cichor. card. S. flor. centaur. min. summit. absynt. unc. vi. cum pulveribus ex sal. card. S. tartar. vitriol. stibiat. diaphoret. a ℥ .s. M. f. pul.: vel si magis incidendum sit, ex ocul. , cancror. acido citri saturat. ℥ i. sal. armon. ℥ .s. M. detur, ut supra addito ad gratum saporem syrupo card. S. ad unc. .s. mane & vespere toto morbi decursu.

XXI. His successu temporis in remissione paroxysmi sequens cardiacum eximii usus. ℞. Aq. suc. card. S. Rut. caprar. Melis. a unc. iii. cor. cer. ph. pp. Stib. diaphor. a ℥ .ii. Syrup. gem. aut perlat. ℥ ii. M. pro iis vicibus.

XXII. Secus res habet in tertiana, in qua nisi pulsus compressus, ac tremulus prohibeat, vena secunda, & repetenda sanguinis missio in declinatione febris juxta necessitatem.

XXIII. Serum quoque lactis tamarindatum ad lib. i. aut flor. cas. cum pulpa tamarind. hic locum habent.

XXIV. Mane & vespere decoct. cichor. endiv.

div. lactuc. violar. borragin. additis pulveribus ex matr. perlar. pp. cor. cer. ph. p.p. a 3 i. nitr. purif. 3 i. in partes iiii. dividendis, vel nitr. stibiat. a 3 i. ad 3 .s. per plures dies.

XXV. In vigore accessionis sitis coercenda potu aquæ Nocerianæ, Sero lactis caprini destil. vel aqu. stil. ex cichor. endiv. acetosa, & similibus, additis guttis aliquot spiritus nitri dulcis, aut vitrioli, & Syrup. Ribesior. berberum, aciditatis citri q. .s. ad gratam aciditatem.

XXVI. Si manifesta appareant malignitatis inditia, sequens mixtura cardiaca ante cibum exhibenda. ℞. aq. suc. acetos. oxalyd. a unc. iii. tot citr. unc. i. .s. matr. perlar. p. p. cor. cer. philos. p. p. a 3 .s. Syrup. acid. citr. 3 ii. M. pro duabus vicibus.

XXVII. In quartana febre quemadmodum in quotidiana venæ sectio vix locum habet.

XXVIII. Infusio rhabarbari ad leniter purgandum in hoc casu commoda. ℞. Rhabarb. el. incis. 3. i. .s. tartar. solub. 3 i. f. infus. super ciner. calid. in aquæ fontis unc. vi. Coletur, & leniter exprimatur liquor addendo Syrup. flor. persicor. unc. i. M.

XXIX. Ceterum diebus a paroxysmo vacuis pulveres digestivi ex decoctione, ut aph. 20. addita Fumaria, soncho, nasturtio aquatico, verbena, hic quoque locum habent, nec non cardiaca, ut aph. 21.

XXX. Si febris chronica fiat, & cachecticus evadat ager ad Martialia deveniendum, etiam si quotidiana sit febris: Si in alios morbos degenerent, iisdem est occurrendum.

XXXI. In emitritæo vena statim secanda, ubi inflammationis periculum adsit, nisi liquida alvi dejectio, aut mollior patientis habitus aliter suadeant.

XXXII. Tum levis purgatio instituenda per Serum lactis tamarindatum, aut Cassiam, ut aph. 23., præmisso si alvus sit clausa clystere emolliente.

XXXIII. Juscula alterata herbis refrigerantibus hic pariter locum habent, ut aph. 23.

XXXIV. Ceterum ubi imminens inflammationis periculum, & magnus humorum apparatus absit, ad corticem Peruvianum confugiendum. Secus enim solum decedente febre adhiberi tuto potest.

XXXV. Mixtura sequens cardiaca virium languori, horrorique succurret. ℞. Aq. suc. Melif. unc. iii. Menth. stillatit. e flor. chamomil. a unc. i. .s. cor. cer. ph. p. p. 3 i.

Syrup. gem. 3. ii. M. Oleum macis guttis aliquot spiritus Melissæ, aut roris marini inspersum, ventriculi subversioni. Cibus tenuissimus in decessione febris, si fieri potest, vel longius ab accessione, aquæ potus simplex, & tepidus addito syrupo ad gratam aciditatem, inedia, & siti.

C A P U T VII.

De Febribus periodicis continuis, nempe quotidianis, tertianis, quartanis, emitritæo.

I. **M**agni interest medentibus febrem subintrantem a remittente, ac proportionata distinguere (&c.) Ad propositæ rei statum melius intelligendum in memoriam sunt revocanda, quæ superiori capite quasi per transfennam dicta sunt de febribus subintrantibus. Intermittentes enim cum sint origine sua per hoc tantum continuas fieri ostensum est, quod paroxysmi aliquanto diutius protrahuntur suapte natura ceteroquin solvendi, unde alter paroxysmus præcedenti ante ejus decessum superveniat: Has porro, licet continuæ factæ sint, easdem tamen periodos servare, eundemque invasionis modum cum rigore videlicet, horrore, aut frigore, eandem demum ad decedendum dispositionem. Quod æque affirmari non potest de remittentibus, ac proportionatis, quæ si Tortum, (quem quis non audiat, in hac parte?) audimus, licet typo, & exacerbationum ordine convenire possunt, natura tamen atque origine plurimum discrepant. Simpliciter enim remittens est febris suapte natura continens, sive ut ipse vocat, continens spuria; proportionata vero ex continua, & intermittente coalescens. Ex his apparet quanta in obscuritate versentur, qui ad manifestas febrium exacerbationes, atque remissiones attendentes, pervidentesque ægros perpetuo vexare, eas ad continuas facile referunt, cum quædam tamen natura a continuis differant, atque inter illas, quæ ad continuas revocari possunt discrimen sit, quam quod maximum, ut mox videbimus.

II. Subintrans a fermento febrili sanguinem certo statoque tempore irrepente (&c.) Cum natura sua intermittentes sint febres, quas subintrantes appellant, ab iisdem causis repetendas esse perspicuum est, a quibus

reliquæ omnes ejusdem indolis proficiscuntur. Si vero recte memineris eorum, quæ in generali febrium intermittentium tractatione dicta sunt, facile intelliges etiam me tacente, Bellinum optime in ea parte sensisse suæ hypotheseos in qua ait, in principio febrium intermittentium lentorem sanguinis ad capillares arterias cumulari, eumque sufficere ad explicanda phenomena febris communia, non integrum tamen manentem, ut ipse arbitratus est, & a capillaribus arteriis abreptum in venas, intrusum in cor, & iterum in arterias, sed aucta cordis, pulmonum, & arteriarum contractione solutum, quique in paroxysmo quolibet reficitur, ac renovatur. Refici autem, ac renovari non posse sine solidarum partium vitio, quod sit focus, & sedes intermittentium febrium. Focum porro istum, ac sedem, vel esse obstructionem emissariorum, ac ductuum, qui excretioni fermenti febrilis a natura sunt comparati, unde remanere idem in sanguine necesse est, vel alicujus membri atoniam, laxitatem, adstrictionem, aut aliud simile vitium, quo sanguis consistens, & hærens fermento eidem febrili occasionem præbeat, vel ventriculi, intestinorum pancreatis, hepatis, lienis, aliarumque glandularum, ac viscerum imi ventris vitium, quo genitum febrile fermentum certo statoque tempore in sanguinem propellatur. Sine solidarum partium vitio non modo intermittentes febres, sed nullum propemodum morbum, qui certam habeat periodum, explicari nulla ratione posse. Id diligenter tenendum est, ut discrimen, quod intercedit inter febres, quæ suapte natura periodice continuæ sunt, & illas quæ natura sua intermittentes paroxysmorum diuturnitate, qua alter invadit, antequam præcedens absumtus fuerit, continuæ factæ sunt, clare innotescat. Febres enim omnes suapte natura intermittentes ab eo febrili fermento oriri censendum est, quod extra massam sanguineam progignitur, in eam periodice influit, ac certo statoque tempore absumitur. Remittentes vero ab illo quod intra sanguineam massam generatur, delitescit, exaltatur. Illas omnes, quæ stabilem quamdam continuitatem habent, & certas, ac manifestas periodos, quæque ex continua, & intermittente componuntur, & proportionatæ dicuntur, a duplici fermento, altero quidem, quod

sanguini ingeneratur, altero vero quod in eundem periodice influit, statoque tempore absumitur. Hæc fere præclarissimus Tortus, cujus quidem sententia nihil adhuc verosimilius dictum. Id erat animadvertendum ne in fraudem minus experti inducantur a continuarum nomine, & ab iis quæ licet aliquas habeant exacerbationes, tamquam continuæ sunt tractandæ, & a nomine subintrantium, quæ licet continuæ appareant, tamquam intermittentes habendæ sunt, & ab iis quæ pro fermenti prævalentis, ac dominantis natura varie sunt curandæ. Ecquis enim nesciat, subintrantes febres cortice Peruviano sanabiles esse, remittentes e contra tolli nescias, proportionatas demum, si intermittentium fermentum prævaleat, imminui solum posse, non penitus profligari?

III. *Hinc est, subintrantem febrem manifestiora habere exacerbationis, & remissionis inditia &c.*) Ut vero distingui possit utrum febris a puro fermento intermittentium sit orta, & propterea tamquam intermittens habenda sit, licet continua appareat, aut contra a fermento continuarum sit orta, & propterea tamquam continua sit tractanda, an demum ab utroque fermento, plurimum facit exacerbationis, & remissionis consideratio, quæ quidem constantiores, & manifestiores esse solent in subintrantibus, quam in remittentibus. Quod non ad aliam causam aptius referri posse videtur, quam ad lenti fomitis fermentum, quod statoque tempore in sanguinem irrepit, eumque ea ratione afficit, qua ad capillares arterias hærare cogitur, ac febrilem paroxysmum excitare, & licet non prius quam alterum in sanguinem influat, totum tamen postea subigitur, & qua data porta extra corpus per insignes excretionum vias educitur, absumiturque: quod fieri solet in remittentibus, quæ cum a fermento febrili proficiscantur sanguini insito, augeri quidem easdem contingit, cum idem exaltatur; quoniam vero in sanguine delitescit, neque illam in ipsum alterationem inducit, quæ vel una satis valere potest ad insignes turbas ciendas, neque cum totum absumatur, atque foras eliminetur, quandoque vero ne vel minimum quidem ejus actio languescat, placidam tranquillitatem conciliat, qua opus est ad sensibilem, atque apertam symptomatum, quæ cum febre con-

conjungi solent, remissionem : hinc est, in remittente febre incerta, atque obscura, atque ab intensione sua parum recedentia esse exacerbationis, ac remissionis inditia : Proportionata vero cum a duplici fermento febrili exoritur, altero quidem in sanguine delitescente, quodque numquam penitus subigitur, educiturque, alio vero, quod statim tempore in sanguinem influit, & per naturales excretiones absumitur, vel instatum sanguini connaturalem convertitur, fixam quidem continuitatem habere perspicuum est, quam non habet subintrans, manifestam tamen periodi rationem, quam non habet remittens.

IV. *Si accessionem quidem comitetur in fervidiorē præsertim tempestate.*) Quoniam proportionata febris ex duplici fermento coalescit, atque a prævalentis fermenti conditione sumenda est curationis ratio, nil curæ magis esse debet Medentibus, quam ut probe internoscant, utrum febris aliqua proportionata ad naturam continuæ magis accedat, an vero ad naturam intermittens subintrantis. Huic cognitioni plurimum tribuit temporis contemplatio, quo febres exortæ sunt. Quæ enim in fervidioribus præsertim temporibus regnant, de intermittentium, aut subintrantium indole facile participant. Sanguis enim naturali sui tenuitate, ac fluiditate fruens per exilissimos quosque corporis meatus facile permeat, atque heterogenea quæque, omnesque impuritates e corpore per apertos cutis poros facile educit. Quare si intrinseco aliquo fermento inficiatur, quo continua febris excitetur, superstites ipsius partes non eas habent vires, ut extrinsecum superveniens intermittens febrium fermentum majoris vis, atque activitatis in suam naturam convertant : hoc propterea prævalente febris exoritur, quæ intermittens, ac subintrantis indolem plerumque retinet.

Rigor, horror, aut frigus, utcumque lene & livor &c.) Quid quod febrili fermento statim tempore in sanguinem irrepente, ea ratione crassus, viscidus, ac lentus evadit, nullo in arteriis stimulo prius existente, quod in vehementiores crebrioresque contractiones easdem adigat, ut igneæ sulphureæque particulæ coerceantur, ne ab impetu, atque pressione sanguinis a corde trahi per aliquod tempus sensibilibus exsolvi queant? hinc rigor, horror, aut frigus sub-

sequitur, saltem in illis partibus stagnatio sanguinis, & congestio, in quibus fere minima est vis impellentis cordis, & arteriarum, ut fere sunt unguum extrema, ac propterea eorum livor succedit : a congestione sanguinis in minimis vasis eorum distensio facile contingit, nerveorumque filamentorum, quibus eorum tunica contextæ sunt, inordinata concussio, ac tremor, qui nervoso generi communicatus efficit, ut ægri toto corpore oscitantes extendantur, seu pandiculentur, ut iis accidere dictum est, qui quartanis, aliisque intermittibus febribus premuntur, aut frigide auræ sensum percipiant, levioris tantum, pauciorisque lentoris capillaribus arteriis adherentis, ac citius in venas abrepti inditio manifestissimo, si quod aliud.

Remissionem vero pulsus tranquillior, calor notabiliter diminutus &c.) Jam soluto lentore, ac fermento febrili modificato excretoriis organis aptari contingit, ac sensim sensimque extra corpus educi, unde cessante stimulo, atque irritatione in cordis, atque arteriarum fibras, nec non sulphurearum, agiliorumque particularum exsolutione, pulsus ad naturalem rhythmum facile redigitur, sanguinis vero fervor, atque orgasmus languescit, hinc pulsus tranquillior evadit, calor diminuitur, ac placidus cursus sanguini conciliatur, quo serosi humores ad glandulas cutis appellentes facile excernuntur, unde aucta insensibili perspiratione, aut levi sudore emanante, cutis maior apparet.

Si initio intermittens fuerit febris &c.) Quod si pervidens Medicus mutationem febris in naturam, atque indolem diversam ab illa, qua primum exorta est, nervos industriæ omnes intendat in suæ originis disquisitione, ac singulas affectiones, & notas animo, & cogitatione percurrere inveniat, nondum adhuc a prima sua natura recessisse, & si intermittens fuerit febris, quæ paroxysmorum intervallis omnino oblitteratis in continuam migravit, manifesta tamen adhuc fervet exacerbationis, & remissionis inditia, licet ad continuæ naturam magis accedat, quam antea, non tamen priorem suam indolem amisisse, & vel subintrantem esse, vel proportionatam, non solum ad suspicandum, sed ad credendum vehementer adducatur, optimi Medici personam agere, atque ægrorum incolu-

mitati egregie studere, unusquisque facile intelligit.

V. *Si vero paroxysmus hyberno praesertim tempore invadat.*) Febres quæ hyberno praesertim tempore invadunt, remittentium indolem plerumque inducere, facit potissimum constrictior compages sanguinis, & universa ejus massa coacta, qua fit, ut ad corporis ambitum parce, segniterque delatus, nec per halituum copiam, nec per sudoris guttas impura quæque dissipet, eo magis quod ipsi minimi cutis pori externi frigidioris aeris injuriis adstricti sunt, obturatique: quo sane consequitur, ut cum sanguis aliquo fermento sibi insito in continuam febrilem perturbationem adigitur, non solum eam diutius conservet, ac protrahatur, sed ab extrinseco quoque fermento, atque omni eo, quod in sanguinem per intervalla derivatur, intermittenti feбри occasionem datur, majorem in modum augeatur, & ita quidem, ut debilioris periodice influentis fermenti natura, in insiti validioris jam summeque activi naturam transmutetur, atque hoc propterea praevalente febris succitetur, quæ multo gravior est, atque continuæ indolem facile acquirit.

Cum aliqua tantum majore incalescentia, somnolentia, capitis dolore &c.) Cum fermentum jam sanguini insitum est, demorsæ, vellicatæ, aut aliter affectæ nerveæ arteriarum fibrillæ in crebriores, vehementioresque contractiones facile adiguntur, hinc vel nullus lentor, seu visciditas sanguinis ea copia cumulat in capillares arterias, vel non ejus tenacitatis, ut coerceat igneas, sulphureasque particulas, ne ab impetu, atque pressione sanguinis a corde trusi, auctaque cordis & arteriarum contractione per aliquod tempus exsolvantur ea ratione, qua opus est ad frigus, horrorem, rigoremque excitandum, sed illa statim perturbatio, exagitatio suscitatur, quæ vel una satis valere potest ad majorem incalescentiam promovendam, distensis vero Cerebri vasis, compressisque ductibus, atque emissariis spirituum secretioni dicatis, atque impedito libero eorundem influxu in organa, ac partes sensibus externis, motibusque a voluntate pendentibus inservientes, vel Meningum fibris in validiores, atque inordinatos tremores adactis, ac tristi sensatione affectis, vel earum vasis plus

Tom. IV.

æquo distensis, ad capitis dolorem, aut gravitatem producendam. Quemadmodum vero sanguis crassus, viscidus, & lentus, cujus crassitiem, visciditatem, & lentorem solvere non possit aucta cordis, & arteriarum contractio, segniter admodum movetur, atque parum ipsius truditur in cor, & arterias, ac pulsus parvus fit compressusque intermittentium initio, ita in continuis ob dictam perturbationem agitationemque non solum alicubi moratur, ac subsistit sanguis, sed potius rarefit, expanditur, promptiusque consuetas semitas repetit, hinc major pulsus elevatio, atque turgentia.

Ejus vero remissio obscurior sit, pulsus exagitatio parum remittat &c.) Quare in continuis periodicis circuitus nunquam in totum desinant, nec ullo tempore corpus deserat febris non solum, sed parum eadem remittat, non ad alias causas aptius retuleris, quam ad insitum sanguini febrile fermentum, quod irretiri quidem nonnihil potest, atque coerceri, ejusdem vero actio in igneas, tenuioresque partes haud prohiberi, cum sanguini constanter immixta remaneat activa quædam ejus portio, quæ prætereuntem sanguinem atterit, calorisque gradum in eo præternaturalem, seu naturali majorem exsolvit. Ex quo fit, ut uno circuitu vix remittente e vestigio alter invadat: quoniam non prius imminuitur in sanguine febrilis caloris æstus, atque citato ipsius cursui frenum injicitur, quo opus est ad placidam pulsus tranquillitatem, ad sudorem, ad urinam, aliamque bonam, ac laudabilem excretionem obtinendam, quam ejusdem fermenti exaltatio contingat, quod in majorem perturbationem massam sanguinis adigendo novi circuitus recursus instituat.

Si febris ab ortu fuerit continua &c.) Si ad exacerbationes, ac remissiones confusas obscurioresque attendamus, non originem ipsam spectemus, verendum est ne in febris natura adjudicanda decipiamur. Quid enim si a principio intermittens sit febris? Nonne etsi remittentis naturam migrare videatur, sperandum est, cortice Peruviano pertractatam certius, ac securius profligari, quam alia febris, quæ manifestas quidem habeat periodos, in sui tamen exordio continua fuerit, nisi tanta sit periodorum claritas, ut subintrantis indolem nactam fuisse

fuisse notum sit, planeque perspectum?

VI. *Recurrere autem easdem contingit, aut quotidie, aut alternis diebus &c.*) Continuae febres periodicæ solent passim communi Medicorum consensu dividi in quotidianas, tertianas, quartanas, & semitertianas, seu emitritæos. Quotidianæ continuæ sunt perquam raræ. Quæ enim quotidie invadunt exacerbationes plerumque habent alternis diebus sibi respondentes, ut tertianæ duplices continuæ aptius denominari posse videntur. Attamen revera dari quotidianas continuas censendum est. Experientia enim constat, latentem quemdam calorem, nec admodum vehementer accensum lente progredientem ad quadraginta dies, duosque Menses quandoque protrahi, lacticæ propterea a barbaris ejusmodi febres denominatæ fuerunt. Neque adeo frequentes sunt quartanæ continuæ, ut propterea Etmullerus dubitet, an unquam fuerint observatæ. Non quod raro contingat, sed quod raro dignoscatur omnium rarissima febris species reputatur semitertiana, quæ græcis emitritæus nuncupatur, eaque non simplex est tertiana, sed composita ex quotidiana continua, & tertiana intermittente. Frequentem autem esse testati sunt illustres viri Galenus, Spigelius, atque Baglivus: idque non aliunde repetendum esse voluit Hofmannus, quam ex eo quod *regnans ibi* (de Italia loquitur) *interdiu æstus acris recrementa gignit multa, frigidior noctu aura horum exclusionem impedit, & frigidus, quem amant, & vel injecta glacie incolæ parant, potus facit, ut subsistant in mesenterio, ubi minor resistentia, & languidior progressus succi stasim concipiant inflammatoriam, & sic febris continua, intermittens vero a succis corruptis ex Mesenterio ad intestina delapsis gignatur*. Idem plane evenire in Hungaria testatus est, ubi eadem Cæli conditio, & præterea usus vinorum dulcium spirituosorum liberalior hanc febrem frequentissime accendit. Recte ne an secus infra videbimus.

VII. *Quotidiana quidem humidiores plerumque corripit, phlegmaticos, pituitosos.*) Periodica extranei fermenti in sanguinem introductio, aut sanguini insiti exaltatio pro diversa ipsius indole breviora, aut longiora servat intervalla, atque ad id efficiendum humores non specie, sed consistentia tantum, acrimonia, mobilitate, aut a-

lia simili conditione diversi requiri solum videntur. Hinc Veterum opinio fuit, pituitam extra venas putrescentem quotidianam intermittentem gignere, intra venas continuam: bilem extra venas putrescentem tertianam intermittentem, intra vero continuam: Melancholiam demum eadem ratione affectam quartanam, aut intermittentem, aut continuam procreare. Quæ sententia si sano modo interpretetur, & pituitæ, bilis, aut melancholiæ loco succi intelligentur natura quidem, & componentibus principiis non admodum diversi, sed in hoc solum discrepantes, quod pituita e. gr. dilutior sit, & interior, bilis fervidior, oleosior, & acrior, melancholia demum sicior, & magis salinus, nihil est cur omnino rejiciatur, non quod aut pituita, aut bilis, aut melancholia sint humores, qui sanguinem ea ratione afficiant, qua opus est ad ejusdem congestionem singulis diebus, aut alternis, aut quarto quoque die, sed quod in iis qui temperamento sunt frigido, & humido pituitoso dicto fibrarum atonia peccat, & laxitas, unde motus sanguinis tardior est, & languidior, serosarumque partium, & lymphæ excessus, quæ facile propterea consistunt, & herent, ac quotidianam, ut alibi expositum est (1), febrem inducunt.

Qui otiosam agunt vitam.) Quid si pro cathartice causæ non aliæ sint, quam quæ lentis, crassisque humoribus progignendis, ac fibris plus æquo relaxandis sunt opportune? Inter hæc principem obtinet locum vita otiosa, & sedentaria. Quemadmodum enim moderata exercitatione solidas partes robustiores fieri contingit, augeri spirituum, & sanguinis motum, illorum promptum in partes influxum promoveri, earum vim, ac robur intendi, hujusce vero distributionem perfectius peragi, partium nutritionem, & augmentationem, atque universæ sanguinis massæ depurationem ad cribra glandularum delatis excrementitiis sordibus, ibique secretis, præcipitatis, & a seroso latice absorptis, vel per insignes excretionum vias evacuatis, subsequi; ita e contra in vita otiosa solidas partes laxari perspicuum est, spirituum, & sanguinis motum imminui, illorum in partes influxum languescere, atque debilitatem provenire, hujusce vero perfectam distributionem prohibere.

(1) Cap. 6. com. 6. lib. 4.

hiberi, nutritionem, augmentationem, atque totius massæ sanguinis depurationem, pravis corruptisque succis eam conspurcanti-
bus intus retentis perverti, hinc crassos, viscidos, ac lentos ea ratione evadere humores, qua febribus quotidianis procreandis sint opportuni.

Qui victu crudiori utuntur &c.) Carnes vetustiorum animantium fumo induratae, salitæ, ova tosta, pisces marini saliti, aut fumo exsiccati, aliaque id genus, cum nimis arcta, compactiorique, & rigida partium textura sint prædita, nonnisi iis hominibus prodesse solent, qui robustiore structura, & ventriculo donantur, a quo facile eadem terantur, subiganturque: Eo magis radices, fructus, & herbæ, quarum sola gummosa pars dissolvitur, fibris intactis relictis. Hisce igitur si delicatiores utantur, nec arte prius præparatis, coctione præsertim, aptisque condimentis, quibus nimis arctus, compactusque suarum partium nexus solvatur, illud plane consequitur, ut difficillime a Stomacho eadem subigantur, cruditates procreentur, glutinosus, crudior, acidusque chylus generetur, qui sanguini communicatus eundem crassum adeo, viscidum, lentumque reddunt, ut secreti humores, serosi præsertim, ac lymphatici ejusdem naturæ, atque indolis, materiam quotidianis febribus præbeant convenientissimam.

Feminas præ viris, atque eas præsertim, quibus suppressa sunt menstrua, viros &c.) In feminis solidas omnes partes longe molliores esse, laxioresque, quam in viris, ideoque omnes cavitates, cellulas, & vasa in his facilius distendi, repleri, humoresque aggregari unusquisque facile intelliget, qui certis Anatomicorum observationibus edoctus fuerit, adiposam membranam in feminis longe crassiorem esse, quam in viris, citiusque illas præ istis incrementum acquirere. Hæc fibrarum laxitas, ac mollitudo id potissimum præstat, ut tardior sit in ipsis, & languidior fluidorum progressus, pulsus in ipsis debiliior sit, & molliior, & minor, quam in viris: hinc facilius etiam lentos, crassioresque succos congeri, exaltari, qui quotidianis febribus occasionem præbeant, perspicuum est. Quid si Menstruæ earum purgationes supprimantur? Cum nimirum hæ non aliam causam agno-

scant, quam sanguinis redundantiam, ac plenitudinem, ac peculiarem in Mulieribus uteri constitutionem, qua fit ut sanguis menstruatim excernendus per uterum ipsum, non per alia loca excernatur, ut a præcl. Boerhaavio, Freindio aliisque demonstratum est, fit ut menstrua quoque purgatio non parum ad feminarum sanitatem conducatur. Superflui enim sanguinis evacuatione certa proportio inter ipsius sanguinis quantitatem, & vasorum, fibrarumque robur servatur, ac liber, & moderatus sanguinis per vasa quæque minima circuitus promovetur, a quo actionum omnium integritas, ac sanitas dependet. E contra suppressis Menstruis, & plenitudine ob suppressam illam evacuationem inducta liberum sanguinis circuitum prohiberi contingit, cordis, vasorum, & solidarum omnium partium tonum enervari, vim elasticam infringi, hinc lentorum, crassiorumque humorum congestiones, hinc febres lentæ, alique contumacissimi morbi. Loco menstruæ purgationis superflui sanguinis excretio succedit in pluribus viris mollioris, laxiorisque structuræ, ac succo plenis per hæmorrhoidales venas. Ceteros autem homines, qui hæmorrhoidali fluxui obnoxii non sunt, aliquam tamen plenitudinem habere, qua corpora eorum pondere augentur, experientia constat. Solvi autem circa finem Mensis per urinam copiosiore, & turbidiore, eaque apparente, & corporis lassitudinem, & capitis gravitatem sedari a Cl. Sanctorio adnotatum est. Si igitur excretiones istæ supprimantur dictis de causis, lentos, crassioresque humores facile congeri, ac quotidianas, aliosque morbos subsequi manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

VIII. *Hinc in quotidiana exacerbatio sine rigore, aut frigore, vel levi tantum &c.*) Quæ de febre quotidiana intermittente diximus (1), hic sunt denuo in memoriam revocanda. Cum enim Veteres Medici quotidianam febrem intermittentem a pituita extra venas putrescente oriri existimarent, quæ frigidus humor est; si illos audimus, continuam, cum intra venas, iisdem fere symptomatibus stipari, si periodi diuturnitatem, & invasionis modum excipias, sunt opinati. Et sane cum humor aqueus, lentus, & crassus peccet in quotidiana-

dianis febribus, & solidarum partium laxitas, perspicuum est, etiamsi febrile fermentum sanguini insitum est, acres stimulantisque particulas sic coerceri, obruique, ut rigor in principio febrium nequeat suscitari, quæ potissimum causa etiam est pulsus compressi, abditique, urinæ tenuis, & albæ, sitis fere nullius, vel remissæ tantum: quoniam vero materia cum sanguine confusa plus excitat turbarum, quam fermentum extraneum statim tempore in sanguinem irrepens, quodque aut locatur, aut excretoriis organis aptatum extra corpus e sanguine dimittitur, hinc est, sanguinem ipsum magis etiam exagitari (minus tamen quam in cæteris, ut infra videbimus) rarescere, sulphureas, tenuioresque partes repetitis, vehementioribusque cordis, & arteriarum ictibus magis exsolvi, mucosas quisquillas atteri, & una cum seroso latice per renes excerni, atque propterea pulsus validiorem fieri, calorem acriorem, urinam rubram, & crassam evadere.

Facie subtumida, raucedine, aliqua deglutiendi difficultate &c.) Cæterum cum crassi, lenti, ac pituitosi succi sit alicubi hære, subsistere, non admodum vero vehementer accendi, sed aliquam tantum diuturna mora acrimoniam conquirere, ad caput hærendo, faciem subtumidam facit, ad glandulas salivæ secernendæ dicatas, ad laryngis, aut pharyngis musculos, aut minima vasculorum orificia intracheam hiantia, raucedinem, deglutiendi difficultatem, tussim, excretionem pituitosam per sputum, ac deficiente materia proxima spirituum animalium, totius corporis languorem: quæ quidem catarrhalia symptomata cavendum est ne cum iis confundantur, quæ conjungi solent cum febre catarrhali vera a rheumaticis congestionibus ad caput, ad pectus, ad fauces prodeunte, aut aliam catarrhalem febrem, quam malignam, seu petechizantem vocant, & quam subite virium exsolutiones, animi angores, & defectiones aliaque horrenda symptomata comitantur, de quibus capite sequenti dicemus.

IX. *Tertiana vero continua eos aggreditur, qui temperamento sunt calido, & sicco, juvenes viros præ feminis &c.*) Quam febrem a bilioso humore Veteres deduxerunt, nos ab oleosis, volatilibus, aliisque mobiliori-

bus, & siccioribus particulis in sanguine cummulatis repetendam esse paulo ante ostendimus. Quæcumque igitur eos progignere valent, aut exsolvere, ea quoque tertianæ febris producendæ erunt aptissima. Inter hæc animadversionem meretur temperamentum calidum, & siccum, quo juvenes præsertim donari communiter reputatur, & viros præ feminis, in quibus propterea fibræ tenere quidem flexilesque, tensæ tamen, atque elastice sunt, unde motus sanguinis celerior est, ac validior, & crebrior cordis, & arteriarum contractio, unde sulphureæ, agiliores, acrioresque partes a reliquarum nexu facile secedunt, exaltantur, fervidiorem sanguinem, tenuiorem, biliosumque constituentes febribus tertianis continuis impetum daturum, idque potissimum in æstate fervida, in qua subtiliores humorum partes facile dissipantur, tota eorum massa funditur, ac bilis humor acer, & solvens dominatur.

Acribusque, aromaticis, salsis, ac facile acescentibus &c.) Cum acres aromatici cibi plurimo sale volatili oleoso abundant, particulas sanguinis exagitant, & acuunt, quæ propterea volatiliores factæ, tenuioresque facile a reliquarum vinculo expediuntur, & in universam sanguinis massam diffusæ ejus acrimoniam, calorem fervoremque tertianis continuis excitandis opportunum inducunt. Idem dicendum de salsis, quæ præterquamquod a mucilaginosa illa miti, ac blanda nutritiæ substantiæ natura distant, quæ nutriendis partibus est necessaria, accedit præterea, gelatinosos succos nimis solvere, ac solidas partes extimulare, unde in vehementiores contractiones adaptæ sulphureas partes atterunt, quæ mitium, oleosarum, crassiorumque copia minime coercitæ facile avolant, atque acrem biliosumque sanguinem efficiunt. Dulcia quoque licet temperata videantur, in Stomacho tamen, & primis viis facile acescunt, & corrumpuntur, nec non salivalem succum, biliosum, & pancreaticum, aliosque chylicationi inservientes pervertunt, atque inquinant, cruditatesque acres progignunt, quæ sanguini communicatæ eundem simili vitio inficiunt: unde tritum illud: *dulcia bilescere*. Quod & de iis alimentis intelligendum est, quæ brevi mora in ventriculo corrumpuntur, cujusmodi sunt fructus horarii appellati.

Qui vigiliis intensis premuntur vehementioribusque animi commotionibus.) Cum homo assiduus, atque intensis vigiliis torquetur, uberiori spirituum jactura facta, sanguinem vapidum fieri eo prorsus modo, quo vinum vetus odorem, saporemque fere omnem amittit, alibi a nobis est demonstratum (1). Spirituosus vero sanguinis partibus consumptis sulphur adustum congregari, sanguinem acrem, ac biliosum evadere, unde tertianæ continuæ, notissima res est. A vehementioribus animi commotionibus, ira præsertim, simili vitio infici, atque coinquinari nemo inficiaverit, qui sedulo perpendat in ira spiritus animales effræni, cæcoque impetu in omnes corporis partes, atque eas præsertim, quæ ad bilis effusionem spectant irruere, hinc tantam quandoque ejus copiam in duodenum per ductum choledochum, ex duodeno in ventriculum regurgitare, ut & vomitus, & cholera, & diarrhœa, alique gravissimi morbi exoriantur (2). Ecquis vero vel e medicinæ tyronibus nesciat fieri minus posse, quin aut secreta jam bilis una cum chylo in sanguinem influat, aut proxima ipsius materia ita in sanguinem cumuletur, aut exaltetur, ut tota ejus massa acribus, tenuibus, mobilibus, siccis, biliosisque particulis inficiatur?

X. *Hinc in tertiana tertio quoque die accessiones contingunt sine horrore, ac frigore &c.*) Quoniam in tertianis continuis non ea fit ad capillares arterias lentoris adhæsiō, qua nerveæ tunice, quibus eadem contextæ sunt, ob admixtionem acris, biliosique fermenti stimulentur, spiritusque animales in musculares fibras inconcinno, perturbatoque motu influentes inæqualem Musculorum tensionem, ac relaxationem inducant, non solum sine rigore invadunt, sed sine frigore etiam, horroreque. Ignæ enim sulphuræque particulæ a cumulati lentoris copia, vel visciditate minore laxius irretitæ, a quavis utcumque levi circulantis sanguinis impressione, atque impetu in motum aguntur, hinc frigus arcetur licet libero ejusdem motu a capillaribus arteriis in venas impedito, non ita tamen in quotidiana; pulsus compressus quidem, & parvus, & propter inæqualitatem circulationis, quæ ab admixtione tenuium, volatiliū, subtiliorumque particularum una cum viscidis,

& lentis potissimum dependet, inæqualis apparet, ab aucta tamen cordis, & articularum contractione priores illæ solutæ, expeditæque, atque in universam massam diffusæ ejus agitationem, furoremque inducunt, unde vehemens calor, & sitis ardens, vigiliæ aliaque id genus dire ægrum vexantia symptomata subsequuntur.

Quas interdum excipiunt crassæ, pingues, oleosæ, urinæ profluvia, cholera &c.) Ad tertianam continuam illa quandoque febris spectat, quæ colliquans dicitur ob admixtionem videlicet principii alicujus non solum stimulandi, sed colliquandi, ac fundendi facultate præditi, a quo scilicet non solum glandulosi folliculi subcutanei, renales, ventriculus, intestina ad humores suos uberius secernendos, biliaris, pancreaticus ductus ad copiosiores bilis, & lymphæ pancreaticæ effusionem vehementius sollicitentur, sed tota sanguinis massa, & quidquid cranium intra replet, & ipsa etiam solidarum partium substantia, si nonnullis fides habenda sit, in excrementa illa solvatur, quæ extra corpus per sudores enormes, urinæ profluvia, violentas per superiora simul, & inferiora evacuationes extra corpus ejiciuntur, unde confestim ematiatur, & contabescit corpus, oculi concavi fiunt, nares acutæ, tempora collabuntur, dejectiones, & urinæ crassæ, viscidæ, pingues, oleosæ redduntur.

Aut molesta, & frequens jactatio cum morso & stimulo superioris ventriculi orificii.) Si solum nerveæ fibrille, quibus superius ventriculi orificium contextum est, acribus, corrodentibusque succis dilanentur, quoniam exquisitissimi sensus est ob insignem numerum, quibus instruitur, oritur molestus ejusdem morsus, ac stimulus, febrisque peculiari denominatione *Assodes* dicta, in qua etiam vis caloris tanta est, ut ei temperando egri crebra conversione in lecto, locique mutatione frigus quærant. Si solvatur sanguinis compages earatione, qua tenues, serosi que humores ad corporis ambitum delati magna copia, celerissimoque cursu in guttas effundantur, sudor continuus emanet, febris proficiscitur *Elodes* dicta, quæ & *Typhodes*, & humida: utraque tamen ad tertianam continuam referenda.

XI. *Quartanam continuam antecedunt tem-*
pera-

) De feb. cap. 2. com. 2. (2) Aph. lib. 3. cap. 1. com. 3. & cap. 2. com. 4. & cap. 3. com. 4.

peramentum frigidum melancholicum.) Si Melancholiæ loco, a qua quartanas febres repetebant Veteres, dyscrasiam sanguinis terrestrem, siccam, salinam, vel acidam, vel austeram, vel ponticam accusamus, nihil est sane, cur in re proposita multum immoremur, nisi forte eos pessimo consilio imitari velimus, qui quæstiones sic persæpe tractare solent, ut lis sit potius de nomine, quam de re. Quæcumque igitur sanguinem crassum, terrestrem, siccum efficere valent, ea febre quartanæ producendæ erunt opportunissima. Primo loco occurrit temperamentum frigidum, & siccum melancholicum dictum, in quo cum fibræ duræ, crassæ, & densæ sint, sanguinis etiam, & humorum motum lentum esse, & segnem necesse est: hinc valde crassum evadere, terrestribus, salinis, fixisque particulis refertum, quæ exaltatæ quartanis febribus occasionem præbent. Exaltari autem contingit potissimum in ætate declinante, in qua humidum radicale deficere incipit, ac serosæ, tenues, oleosæque particulæ absumi, unde terrestres, siccæ, salinæque a reliquarum vinculo expeditæ melancholicam dyscrasiam facile inducunt, præsertim in autumnali constitutione, in qua dispersis subtilioribus humorum partibus, & tota eorum massa quasi vapida effecta remanente vix, ac ne vix quidem coercentur.

Cure, tristitiæ.) Quid quod gravioribus animi curis cum mærore, ac tristitia, spiritibus animalibus in cerebro detentis minore vi, ac copia per nervos ad partes maxime chylicationi dicatas influere contingit, hinc easdem relaxari, atque succorum eidem muneri inservientium, salivalium scilicet, qui a glandulis ventriculi, & intestinorum extillant, pancreatici, biliosi secretiones imminui, ac retardari, saltem illorum vim, atque activitatem infringi, hinc chylum crudum acidumque generari, qui ubi in massam sanguinis pervenerit, cum a vi cordis, pulmonum, arteriarum, ac musculorum flaccescentium jam solvi nequeat, eundem crassis, terrestribus salinisque partibus onustum reddit, unde febres quartanæ?

Alimenta crassa, ac duriora sale condita &c.) Crassiorum, duriorumque alimentorum potissimum est solutioni majorem in modum resistere, membranarum ventriculi tonum labefactare, succorum vero vim in-

fringere, atque ineptos suis muneribus humores constituere, unde chylum acidum, crudumque generari necesse est, qui sanguini communicatus terrestribus, salinis, fixioribusque particulis replet, unde febres quartanæ. Hinc peti etiam potest ratio, propter quam affectio hypochondriaca, in qua insigne chylicationis opus labefactatum est, quartanis febribus occasionem præbeat. Chylus enim male elaboratus, nec ab excrementitiis sordibus optime depuratus sanguinem ingressus, eundem crassum, viscidum, & ad motum minus expeditum reddit, unde salinarum fixiorumque particularum exaltatio, ac febres quartanæ.

XII. *Hinc frigus lentum, & quandoque agris vix, ac ne vix quidem molestum.*) Si frigus, horrorem, rigoremque excipias, quem in quotidiana intermittente a fermento extrinseco crasso, terrestri, & sicco, simulque acido, austero, & pontico in sanguinem irrepente commenti sumus, propter quod viæ sanguinis difficilius percurruntur, & vasa præsertim minima ejus circuitioni destinata, non solum plus æquo distenduntur, sed cum constrictione punguntur, eadem fere & quartanam continuam symptomata subsequuntur. Acidum enim a Stomacho generatum, ubi sanguinem ingreditur, vires habet insignes, non ita cum sanguini insitum est, aliorumque humorum mixtione coercentur; hinc minoris lentoris ad capillares arterias adhesio, hinc frigus aut lentum, aut agris minime molestum: Cæterum activiores istæ, sulphureæque humorum particulæ crassiorum, atque inertium copia ita irretitæ sunt, ut aucta cordis, & arteriarum contractione non ea ratione exsolvi possint, qua opus est ad sanguinis massam exagitantam, ad æstum, ad sitim, aliaque molesta symptomata procreanda. A sanguine crasso, terrestri, sicco, nonnisi spiritus segniores, debilioresque secerni possunt, hinc pulsus languidior, & lassitudo, nihil cum seroso latice per renes separari, quod urinas crassas, & coloratas efficiat, nisi quando successu temporis repetitis diu circuitibus fixi humores nonnihil attenuantur, crassiores dimoventur, ac propterea tenuiores activioresque facilius expediuntur. Dimotis autem crassis humoribus, in nonnullis partibus congestiones subsequuntur, atque in hypochondriis præsertim, ac visceribus

ribus imi ventris, quæ liberum per minima quævis eorum vascula sanguinis cursum prohibent, unde tenuiores mobiliioresque sui juris facti, ac libertatem adepti, aut ad glandulas salivales deferuntur, & ptyalissimum excitant, aut ad minima narium vascula, & hæmorrhagiam, quæ cum neque morbum tollat, neque ejus causam, symptomatrica dicitur, & acutorum morborum, probe distinguenda ab illa, qua morbus, aut causa morbum efficiens, vel efficere potens aufertur, uti cum a superfluo sanguine tantum corpus exoneratur, quemadmodum sæpe in juvenibus, iisque fervidioribus contingit, & quæ critica nuncupatur acutos morbos non raro solvens: cum interim crassi, lenti, ac difficiles humores in visceribus imi ventris aggesti, eaque infarciæntes, tunicas quibus contexta sunt distendentes, extimulantes, dolores in lumbis, hypochondriis, abdomine molestos procreant.

XIII. *Emitritæus cum horrore plerunque ante meridiem incipit, qui aliquot horas perdurat, cui calor succedit, qui tamen ab alio horrore &c.*) Utrum dari possit febris composita ex quotidiana continua, & tertiana intermittente quæstio est inter Veteres fere Medicos. Cum enim in ea essent opinione, ut crederent febrem continuam ex pituita intra venas putrescente, tertianam vero continuam ex bile putrescente extra vasa exoriri, duos humores natura diversos, diversis in locis putrescere arduum, atque insolens explicatu ipsis videbatur. Atque hi fere commentitiam eandem faciebant, & ad alias febres simplices confusas, erraticas vagas referendam. Sed illorum pace dici vix potest, quanta in obscuritate versentur. Febres enim si simplices sint, vel continentes sunt, vel remittentes, vel intermittentes. Si continentes sunt universalem solum habent declinationem; si remittentes, aut intermittentes, æqualibus certis, statisque periodis incedunt, exordium suum habent, paulatim crescunt, ad statum vigoremque perveniunt, declinant tandem: Frigus initio ægrotantes vexat, calor vigori superveniens usque ad ultimum ipsius stadium extenditur, & febris facile eo devenit, ut vel in apyrexiam, vel in remissionem aliquam symptomatum, quibuscum conjuncta est, terminetur. Si quotidianas, tertianas, aut

quartanas, vel continuas, vel intermittentes animo, & cogitatione percurras, vix alio ordine invadere, ac decedere facile invenies: In emitritæo vero contrarium omnino succedit. Calorem enim in statu, & vigore febris vigentem a novo superveniente frigore intercipi videmus, atque uno eodemque tempore exacerbari, & compesci, pulsus quandoque celeres, ac frequentes, ac debiles, interdum tardos, validioresque, quandoque compressos, parvos, alias elatos, quæ accidentium confusio neque intelligi potest, neque concipi in febribus simplicibus æmulantibus emitritæum. Quare optime ab illis dictum, qui emitritæum non modo compositam, sed confusam febrem putarunt. Video jam quid objiciatur ab iis, qui explicare se nulla ratione posse judicantes humores natura diversos, diversis in locis putrescentes, biliosum unum, quem calidum faciunt, pituitosum alterum, quem frigidum, hunc intra venas, illum extra, pervidentesque affectionem maxime propriam emitritæi esse cum horrore incipere, cum horrore item exacerbari, febrem ex quotidiana continua, & tertiana intermittente compositam non emitritæum esse ex diversis humoribus diversis in locis putrescentibus, sed tertianam ab inflammatione procedentem existimarunt. Atque hi fere sunt Cardanus, ac Spigelius, qui præsertim in tractatu suo peculiari de febre emitritæo in dissectis cadaveribus eadem febre peremptis viscera omnia in abdomine contenta gangræna, sphaceloque corrupta se deprehendisse testatus est. Cum vero inflammationis sit cum ad suppurationem, aut corruptionem vergit, horrificis symptomatibus tertianam æmulantibus stipari, emitritæum ad tertianam febrem inflammatoriam referre non dubitavit. Quæ quamvis perbelle concinneque sint dicta, parcant tamen, si in suam non eo sententiam, cum non solum ad suspicandum, sed ad credendum vehementer adducar celeberrimo olim Jo. Forti præeunte, inflammationes viscerum, quibus emitritæo detenti corripuntur, non causas febris esse, sed effectus, contendente illo febrem compositam ex quotidiana continua, & tertiana intermittente ortum suum traducere non ab inflammatione, sed a pituita, quæ non concocta, non expulsa in abscessum abit,

abit, seu quod eodem recidit, a fermento febrili sanguini infuso crasso, viscido, lento, quo non perfecte subacta fit, ut febris male judicetur, male autem judicata peccantes humores ad eas partes transmittat, in quibus plus æquo laxatis, adstrictis, aut alio vitio affectis sedes statuta est, ac focus tertianæ intermittentis, & in quas extrinsecum febrile fermentum lymphaticum, biliosum, acre, priusquam sanguini communicetur, & postquam etiam in eundem irreperit emitritæo impetum daturum, vires suas exercet, eas stimulo, mordendo, convellendo, aut ea ratione afficiendo, quæ vel una satis valere potest ad congestiones, inflammationes, abscessus, atque abhinc prodeuntia gravissima mala producenda. Ejusmodi sunt ventriculus, intestina, hepar, pancreas, mesenterium, in quo præsertim nidum continuæ febris reposuit Hoffmannus. Sed quid diutius subtilitatibus hisce immoremur an veris, an falsis, si Hippocrates, qui observando, experiundo adeo excelluit, ut nullus supra, eandem cognovit, accurateque descripsit per plures affectiones, quæ non singillatim acceptæ, sed conjunctim signum maxime proprium, & inseparabile ejusdem constituunt? Prima igitur affectio est horror plerunque ante meridiem invadens, (quod aliis febribus commune non est, quæ cum frigore, rigoreque incipiunt) quique ad aliquot horas perdurans a calore excipitur, qui ab alio horrore superveniente sistitur, dum aliqua adest in sudorem propensio, ad aliarum febrium differentiam, quæ sive simplices sint, sive compositæ cum frigore incipientes cum calore incedunt, atque ordinatam habent ad decedendum dispositionem, nec in vigore, atque incipiente declinatione ab alia quavis accessione intercipiuntur, quemadmodum in emitritæo contingit, ex quotidiana continua, & tertiana intermittente composita, febribus se invicem excipientibus, antequam terminentur. Quid quod trium dierum decursu (quod animadversionem præ cæteris meretur) quinque habeantur paroxysmi, duo prima die, tertius secunda, quartus & quintus tertia prioribus correspondentes?

In qua pulsus compressus, abditusque est, postea expansus, qui tamen &c.) Hinc non mirum pulsus prima die compressum, ab-

ditumque apparere, postea expansum, qui paulo post ad compressionem redit, & cum aliqua inæqualitate prosequitur. Cum enim primo quotidiana continua invadat, is ad capillares arterias lentor cumulatur, quo liber sanguinis in venas influxus prohibetur, unde parum sanguinis ventriculos cordis ingreditur, parum in cor, & arterias truditur, ac pulsus compressus fit, abditusque, donec repetitis cordis, & artierum ictibus soluto lentore, & sanguinis massa rarefacta expanditur, brevi tamen temporis spatio in eo statu duraturus, cum a superveniente tertianæ intermittentis paroxysmo ad pristinam compressionem redeat, & ob inæqualitatem circulationis sanguinis, cum aliqua etiam inæqualitate prosequatur. Ab hoc eodem fonte repetendæ sunt urinæ variæ, modo tenues, & albæ, modo crassæ, & rubræ, aliaque symptomata inæqualiter, varie, & perturbate egrum vexantia, prout scilicet sanguis modo cogitur, ac condensatur serosas solum partes per renes secernendas relinquens, modo rarefit, expanditurque, atque igneas sulphureasque particulas in universam massam diffundit, unde urinæ rubræ, fitis, aliaque id genus subsequuntur.

XIV. *Febris quotidiana benigna periculo plerunque vacat, diuturna tamen &c.*) Totâ quotidianæ continuæ prognosis desumenda est ab ipsius peculiari natura, atque indole, quæ, ut etiam de intermittente diximus, benigna quandoque est, nullumque habet onerosum symptoma, quo in vitæ discrimen eger adducatur, perniciofa interdum, & maligna, quam virium exsolutiones, animi angores, defectiones, deliria, aliaque id genus comitantur, & contagio ad instar cæterarum malignarum communicari solet. Illa enim, si diuturnitatem excipias, quæ a lentis crassisque humoribus segnius coctionem subeuntibus, ut infra videbimus, & a fibrarum atonia, ac laxitate, quæ ad pristinum elaterii statum difficilior rediguntur, dependet, periculi expers est. Hæc vero periculosissima. Dicta tamen diuturnitate fit, ut ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, aliorumque viscerum imi ventris tonus deficiens jam penitus labefactetur, fermenta depraventur, crassæ, viscidæ, lentæque sordes congerantur, optima partium miscella pervertatur, serosæque partes a reliquarum nexu secendant,

dant, per laxatas tunicas transfudent, atque in cavitates effundantur, unde obstructions, cachexiæ, hydropes, aliaque mala superveniant.

XV. *Tertiana vero continua pessima est, ac facile in inflammationes intestinorum, in lipyriam &c.*) Cum in tertiana febre sulphureæ, tenues, ac volatiles, acrioresque particule sint exaltatæ, seu bilis excedens peccet, ut voluit Hippocrates, vel putrescens in vasis majoribus, ut Galenus, & Avicennas, vel sales volatiles, acres, & oleosi, ut Etmullerus, fieri minus potest, quin effreni, cæcoque impetu hac illac vias sanguinis percurrentes, cor, & arterias in crebriores, vehementioresque contractiones agant, universum nervorum genus mirum in modum percellant, sanguinem atterant, fundant, atque ea ratione afficiant, qua extremitates capillarium vasorum membranosas præsertim partes perreptantium, ut sunt intestina, convellantur, sicque liber sanguinis excursus præpediatur, unde eorum inflammatio, a qua spasmus, & convulsio tanta, ut extremis corporis partibus communicata vasorum capillarium diametrum angustiores efficiat, quam crassiori sanguinis parti, lentiorique excipiendæ, ac transmittendæ, libera circulatione in majora vascula, & truncum sufficiant, unde febris *καυρία* in qua interiora uruntur, exteriora vero summopere frigent, exoritur (1). Atque hac ratione lipyriam febrem inflammatio præcedit, aut comitatur. Fieri etiam potest, ut sanguis ipse ea sui parte, quæ crassa, viscida, ac lenta est, circa ambitum corporis in minimis capillaribus vasis longe a corde dissitis segniter moveatur, alia vero tenui, volatili, acri, sulphurea a reliquarum nexu soluta intimius admodum agitata, atque effervescens lipyriam febrem essentialem progignat. Quid si a sulphureis istis, acribus, volatilibus, agilioribusque particulis in universam sanguinis massam diffusis, serosæ ipsius partes, fibrosæ, rubræ a se invicem segregentur, vel in sua elementa diluantur? Colliquantem malignam febrem exoriri manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Cujusce rei inditium prope certissimum esse solet pulsus vehementia nonnihil remissa, summe celer, simulque tremulus factus a spirituum

Tom. IV.

(1) *Conf. aph. lib. 3. cap. 4. com. 3.*

inopia ob cruoris corruptionem, atque inde fibrarum motricium languore dependens. Cæterum malignitatis expertem tertianam continuam quatuordecim diebus judicari facit potissimum morbificæ materiæ moles, figura, cohesio, mobilitas, aliæque similes affectiones, si quæ sunt aliæ, quæ in biliosa constitutione breviori temporis spatio ita mutantur, ut neque ledere possit, & ad excretionem sit apta, seu concocta, quam in pituitosa, & melancholica. Cum enim biliosi sanguinis textura fluidior sit, crassior pituitosi, terrestrior, & siccior melancholici, sit ut ejus quoque moles, figura, cohesio, mobilitas ea ratione citius mutetur, qua aut ad glandulas subcutaneas, aut renales, aut intestinorum, aut salivales expurgetur, quam in pituitosa, & melancholica. Cum igitur Veterum observatione compertum sit, crissim certis quibusdam diebus contingere, quos criticos nuncuparunt, septimo videlicet, quartodecimo, vigesimo primo, & sic successive, ut supra adnotatum est, nil mirum continuam tertianam benignam quatuordecim diebus terminari, cum acutissimus morbus non sit, neque ad alios longiores terminos extendi.

XVI. *Quartana continua ad quadragesimum & ultra diem ipsa quoque protrahitur, & motibus symptomaticis potius &c.*) Ad quadragesimum, & ultra diem protrahi quartanam facit potissimum paulo ante indicata materiæ morbificæ moles, figura, cohesio, mobilitas, quæ in terrestri, & sicca sanguinis constitutione non tam brevi temporis spatio ad eam magnitudinem, aut parvitatem redigitur, qua excretoriorum vasorum orificiis respondeat. Quid quod interdum contingit nulla ratione redigi posse? Tunc vero nihil non solum per glandulas subcutaneas, aut renales, aut intestinorum, aut salivales, aut alias excernitur, expurgaturque, unde urina, sudor, dejectio, aliaque similis excretio succedit, sed vel abscessus, vel hæmorrhagia oboritur, ut egregie adnotavit Baglivus, quæ crises minus propriæ censentur. Cum nihil tale quartana laborantibus accidat, reliquum est, ut symptomaticis motibus judicetur.

XVII. *Curatu difficilis est emittitæus, ac periculi plena febris, atque in inflammatio-*

X

nes

nes viscerum &c.) Triteophiæ febres valde affines sunt semitertianis, seu emitritæis. Nam juxta Duretum Febres omnes continuæ, quæ tertio quoque die exacerbantur cum gravissimis symptomatibus, vel sunt Triteophiæ, vel emitritæi. Sunt vero omnes hujusce generis febres graves, & periculose. Primum ratione continuitatis: Quæcumque enim febres non intermittentes tertio die fortiores fiunt, magis periculose sunt (inquit Hippocrates): Deinde ratione causarum, fermenti scilicet febrilis sanguini insiti, viscerum, crassi, ac glutinosi, extrinseci vero acris biliosique, quæ cum variam opem medicam exposcant, difficultatem augent curationis. Demum ratione symptomatum, cum multis constantibusque observationibus constet, in inflammationes transire viscerum abdominalium, ut Spigelius celebris Anatomicus supra citatus in dissertatione, quam edidit de Semitertiana, ut vocat composita ex tertiana intermittente, & continua inflammatoria testatus est: in hoc tamen falsus, quod emitritæum inter inflammatorias febres recenset, cum in eisdem tantum desinat. Unde optime Hippocrates (1); *At in semitertiana appellata contingit quidem & acutos morbos fieri, & est præ aliis maxime lethalis &c.* Ac Baglivus: *Morbus longus est, & periculosus.* Ubi sævissima symptomata, enormes vomitus, diarrhæas, cardialgias, aliaque id genus perniciem ostendentia, atque malignum morem conjuncta habeat, exitialis esse consuevit.

XVIII. *Venæ sectio in quotidiana febre, nisi Menstruorum, aut hæmorrhoidum suppressio adsit, aut grave aliquod capitis symptoma &c.*) Postulat medendi methodus in quotidiana febre, ut ad morbosicæ materiæ correctionem primum respiciatur, deinde ad febrilem commotionem, quæ ita regenda est, ut heterogenea quæque, omnesque impuritates eliminantur e sanguine, atque in tota sua crasi depuretur, demum ad symptomata, quibus prudenter est occurrendum. Quæri hinc a Medicis solet, utrum conveniat sanguinis missio. Communi autem omnium consensu statutum est, venæ sectionem per quam raro bene cedere in quotidiana febre. Cum enim in corporibus humidioribus, & lym-

phæ vitiis obnoxiiis, phlegmaticis, & plerumque circa æquinoctium autumnale, & hyemale tempestate accidere soleat hæc febris, atque propterea lentam, crassioremque lympham pro causa agnoscat, fibrarumque laxitatem, perspicuum est venæ sectionem proxima spirituum materia educta, parcius in Cerebro separari, & per nervos in omnes corporis partes influere, hinc earumdem imbecillitatem, & atoniam augeri; sanguinis vero massa spirituosius, activioribusque particulis magis depauperata, crassiorem fieri, serosisque partibus onustam reddi, hinc febris causas ita augeri, ut obstructionibus viscerum imi ventris, cachexiæ, aliisque morbis via, aditusque aperiatur. Fieri tamen potest, ut cum lenta, crassiorique lymphæ, ac fibrarum atonia, plenitudo conjungatur, ut in febre quotidiana ob suppressos menses non raro contingit. Tunc verotantum abest, ut deductio sanguinis obesse valeat, ut vel si Anasarca adsit, utilem non modo, sed necessariam contendat Alexander Trallianus, inquiens (2): *Cui enim hydropi Anasarca nomen est, ea venæ sectionem interdum requirit, ut quæ ex sanguinis frigidi copia nascatur (seu ex caco-chymia cum plenitudine conjuncta) videmus enim quod etiam ignis externus cum lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rursus, si illa quæ ipsum suffocabant, auferantur.* Et sane imminuta sanguinis mole, imminuitur etiam resistantia, quam viribus illam moventibus illa ipsa caco-chymia cum plenitudine conjuncta afferebat. Cor igitur, arteriæ, & partium, intra quas vasa illa sanguifera excurrunt, motrices fibræ validius, & promptius sese contrahentes universam sanguinis massam validius propellant, atque agitant, hinc crassiores, viscidioresque particulas dimoveri contingit, alicubi impactas excuti, attenuari, ad motum expeditiores reddi, rarefactum sanguinem majorem spirituum copiam corticalibus cerebri glandulis suppeditare, qui propterea uberius secreti, atque in partes influentes per nervos, earum robur, atque elaterium adaugent. Quid si aut grave aliquod capitis symptoma, aut alterius visceris affectio urgeat? Tunc enimvero ad inflammationem, aut alios graviores morbos antevertendos non solum venæ sectionem,

(1) 1. Epidem. sect. 3. (2) Lib. 9. de aq. inter cutem.

nem, sed & cucurbitulas, & frictiones aliaque id genus auxilia omittenda non esse adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

XIX. *Purgantia mitissima hic pariter adhibenda.*) Si lenientia solum medicamenta in iis febribus intermittentibus locum habent, quæ ab apparatu crudorum humorum, & putri cacochylia in primis viis, & mesenterio originem ducunt, ut cum præclarissimis viris Sydenhamio, & Torto alibi ostendimus (1), quanto magis a validiore purgatione abstinendum est in febre quotidiana continua, quæ a fermento in sanguine delitescente, & exaltato originem ducit, non a pravis, corruptisque succis in primis viis stabulantibus, & statotempore sanguinis massam subeuntibus, ad quos exturbandos, ac paroxysmum antevertendum utile est quandoque leniente uti medicamento? Quoniam tamen interdum contingit morbi mineram in stomacho, aut circa ipsum hære, ac viscidos tenacesque succos sanguini suppeditari, quibus morbi causa augeatur, aut confirmetur, tunc enimvero primæ viæ leniter expurgandæ sunt. Illud tamen diligenter cavendum, ne iis utamur lenientibus, quæ cum humoribus crassis tenacibusque prompte educendis non sint apta, mora facile fermentescunt, copiosioresque flatus gignunt, atque fundunt. Quapropter ubi emolliendum sit, solum oleum amygdal. dulc. cum nitr. stib., & jusculi tenuis tancillo est opportunissimum, eoque remedii genere ægros sine ulla perturbatione, magnoque cum fructu purgari in epidemica quadam ejusmodi febrium constitutione, quæ in malignas degenerabant anno 1751. me vidisse bona fide testor. Ubi vero leniter incidendum sit, ac stimulandum, tartarea remedia, syrupus florum persicorum, eorundem conserva aliaque id genus adhibere commodissimum est.

XX. *Decoctio theiformis fol. cichor. card. S. flor. centaur. minor. summit. absynt. &c.*) Cum vitium in quotidiana febre positum sit in lentæ, crassiorisque lymphæ visciditate, solidarumque partium laxitate, & atonia, ea potissimum indicari videntur, quæ solvendi, atque incidendi vim habent,

solidasque partes corroborandi. Ejusmodi sunt decoctiones cichor. sylvestr., quod toto suo amarore atque virore stipatum affirmante D. Geoffroi (2) tamquam polychrestum tum alimenti, tum medicamenti loco variis in morbis laudatur, præcipue ubi resolvendum, abstergendum, & temperandum est. Humores crassos attenuat, glutinosos resolvit, spissos fluidiores efficit, solidas partes aliquantisper constringit, & roborat: hinc eximius ejusdem usus in longis, & diuturnis febribus vel solum adhibeatur, vel cum aliis plantis idoneis consociatum, & jusculis incoctum: Tales autem sunt Card. Benedict. de quo animadversione dignum est, quod tradit Ballonius (3), Decoctum cardui benedicti ad unc. iii. aut iiii. assumptum urinam reddere crassam, & fœtidam, idque ratione cujusdam principii crassos, viscidos corruptosque humores attenuandi facultate præditi, & ad urinæ vias ducendi, ut propterea minus mirari subit in ipsa peste a Palmario plurimum laudari. Quid de Centaurea minore dicam, si integer libellus extet de ejus virtute inter opera Galeno adscripta, referente Geoffroi, quodque ratione salis essentialis tartaro vitriolato haud absimilis cum ammoniacali consociati, & multo oleo acri, & crasso conjuncti, humores lentos, crassos, ac difficiles incidit, obstructions viscerum reserat, ventriculum, & adjacentes partes roborat, chylicationem juvat? Hæc virtus maxime elucet in absynthio, cujus propterea eximius usus, ubi solidæ partes ad motum sollicitandæ sunt, ac roborandæ, ubi lenti, crassioresque humores attenuandi, incidendi, & qua data porta extra corporis confinia eliminandi, ut alibi a nobis est demonstratum (4).

XXI. *His successu temporis, in remissione paroxysmi sequens cardiacum eximii usus.* M. Suc. Card. S. &c.) Cum diaphoreticorum remediorum potissimum sit sanguinis motum accelerare, tenuitatem, fluiditatemque eidem conciliare, ejus motum per exilissimos quosque corporis meatus promovere, præterea impuritates omnes e corpore educere, unde in sua crasi depuretur, cardiacorum vero motus omnes, in quibus vita consistit, & a quibus vitale robur æstim-

(1) De febr. cap. 6. com. in aph. 24.

(2) Mat. med. p. 2. (3) Lib. 2. conf.

4) Aph. lib. 3. cap. 1. com. 1. com. 18. & cap. 8. com. 17.

matur alacriores efficere, ut prædicta munera promptius, atque expeditius peragantur, solent passim Medentes diaphoretica, ac cardiaca medicamenta in hujusce generis febribus adhibere. Nos ab his sumus, dummodo tamen ii quoque nobis concedant, quod volumus, scilicet in principio non esse adhibenda, neque ubi adhibeantur, validiora esse eligenda. Primum quod spectat, illud diligenter animadvertendum est, quotidianæ febris fomitem in lentis, ac pituitosis succis statui, qui segniter, nec admodum vehementer accensi febrem excitant diuturnam, ac lentam, quique propterea difficillime coctionem subeunt, seu ad eam magnitudinem, aut parvitatem rediguntur, qua excretoriorum vasorum orificiis respondeant. Quorsum igitur in diaphoreticorum, ac cardiacorum usu tempus terere, dum corrigendæ materiæ tantum studendum est? Si intempestive adhibeantur ejusmodi medicamenta, non modo nihil educitur, nihil expellitur, quod prævum noxiumque est, sed ea cietur perturbatio, qua aut febris augetur, aut serosis, tenuioribusque particulis dissipatis, absumtisque confirmatur. Quod eo magis evenire censendum est, si ea in usum vocentur, quæ subtilioribus, volatilibusque particulis prædita massæ sanguinæ partes exagitando, penetrando, solvendoque operantur. Ejusmodi sunt sales omnes volatiles, viperina medicamenta, aromatica, aliaque similia, quæ in materiæ cruditate vix locum habent. Mitiori porro facultate diaphoretica, & simul cardiaca pollent aquæ nonnullæ elicite ex plantis, quæ salibus ita cum volatilibus particulis commixtis constant, simulque odoris fragrantia præstant, ut non solum aliquantulum rarefacta sanguinis massa ad sudorem blande eliciendum sint apta, sed spirituum motu excitato, aut proxima eorum materia generata, ad vires erigendas, ac recreandas. Ejusmodi fere sunt aquæ suc. Card. S. Rut. caprar. Melis. aliæque id genus.

XXII. *Secus res habet in tertiana, in qua nisi pulsus compressus, ac tremulus prohibeat, vena secanda &c.* Cum in febre tertiana continua volatiles particule, mobiliiores, sicciioresque in sanguine sint cumulatae, ea potissimum indicari videntur, quæ nimium sanguinis æstum compescunt, atque irritan-

tis stimuli acredinem quoquo pacto temperant. Inter præsidia hisce indicationibus satisfacienda occurrit primo venæ sectio, quæ in hac febre opportunissima est. Eadem enim nimium sanguinis fervorem, atque orgasmum tolli contingit, calorem, æstumque sanguinis compesci. Neque audiendi illi sunt, qui tenuiorum, acriorum, biliosarumque particularum in sanguine præsentia perterriti eandem respuunt, verentes, ne venæ sectione instituta bilis, ut ajunt, sincera exaltetur, atque inde sanguinis massa fundatur magis, atque eliquetur, unde colliquantes febres ortum traducunt. Hos enim de febre ardente agentes redarguimus, & in biliosa sanguinis constitutione convenire ita ostendere conati sumus, ut nullus ambigendi locus relinqueretur (1). Ad prohibentia potius sedulo, & accurate est respiciendum, atque non ad ea quidem, quæ aut ab ætate puerili, aut senili debili admodum, & imbecilla, aut ab habitu gracili, aut ex anni temporibus, aut gravioribus animi affectionibus desumuntur, sed viriam, ut ajunt, resolutione, quæque a spirituum inopia, atque inde fibrarum motricium languore dependet, quæque potissimum ex pulsu compresso, parvo, languido, tactuique facile cedente, celeri tremuloque cognoscitur, malignitatis incipientis inditiis manifestissimis. Tunc enim si venæ sectio instituatur, verendum est, ne spiritus ita deficient, fibrarumque motricium vis ita languescat, ut morbo diutius ferendo impares evadant.

XXIII. *Serum quoque lactis tamarindatum ad lib. i. aut flor. Caf. &c.* Purgantium medicamentorum meminisse solum in febre tertiana continua perhorrescit animus, quando eadem in putri cacoehylia acri, biliosa stato tempore venas lacteas, ac sanguifera vasa subeunte intermittenti febre occasionem datura vix ac ne vix quidem locum habere diximus. Quantam enim perturbationem non excitent in ea sanguinis, humorumque constitutione, in qua tenues, sulphureæ, volatilesque particule in motum actæ facile sunt avolaturæ, in ea fibrarum rigiditate, quæ ad minimas quasque impressiones irritantis stimuli suscipiendas est apta? Saluberrimum hinc consilium censemus, ubi primæ viæ impuritatibus acribus, biliosisque sint obstitæ, quæ in sanguinis

nis massa influentes febris causam augent, aut confirmant, eas leniter abstergere per ea medicamenta, quæ non ob adjunctos sales fixos leniter stimulandi virtute pollentes viscidis quoque, lentisque humoribus expurgandis sunt apta, ut tartarea, aliaque similia, aut quæ ob terreas quasdam, ac stipticas particulas cum sulphureis, aliisque arte commixtis, solidis quoque partibus atonia laborantibus adstringendis, seu potius roborandis firmandisque sunt opportuna, ut rhabarbarum, sed quæ suavi acore, quo donantur, ferventes, atque alcalicos humores compescere valent, atque corrigere, ut fere sunt Tamarindi, qui sive sero lactis decocti, sive alia ratione preparati eximiam edunt operationem.

XXIV. *Mane, & vespere decoctiones Cichor. Endiv. &c.* In cichorio non solum crassos, tenacesque succos incidendi facultas inest, solidasque partes corroborandi, sed acres etiam biliososque, seu calidam, ut ajunt, humorum intemperiem corrigendi, hinc eximius ejus usus in febre hectica, ut Crato expertus est, in podagra biliosa, ut Spigelius, & Simon Paulli affirmarunt, in diuturnis, & contumacibus febribus intermittentibus, quas solo usu foliorum cichor. sylvestris assidue in acetariis comestorum profligatas novisse testatus est eximius D. Geoffroi. Virtus etiam nimium fervorem, motumque humorum compescendi inest in nonnullis aliis simplicibus, quæ refrigerantia dicuntur, endiv. lactuc. & similibus, quidquid adversus borraginem prædicet Cl. Hoffmannus, qui in affectibus biliosis, aliisque frustra adhiberi novisse dicit. Ejus enim usum extollit laudatus Geoffroi in calida, ut vocant, viscerum intemperie a stagnantibus succis acrioribus factis, atque inflammationem minuantibus, in affectionibus ex atra bile oriundis, aliisque in quibus irritationes sedandæ sunt. Idque eo magis evenire censendum est, si jusculis eadem decocta, & calida propinentur, quæ blandam etiam laxitatem in solida inducunt, qua placida exoptanda peccantium humorum secretio ad sudorem, aut urinam promoveatur, nec non si addantur, quæ sensim acres biliosos succos, præsertim primarum viarum imbibendo corrigunt, a quibus dyscrasia sanguinis oritur, atque ea perturbatio, qua secretiones, excretionesque prohibentur. E-

jusmodi sunt toties memorata absorbentia dicta, matr. perlar. cor. cer. ustum, & alia similia, quibus tamen nitrum palmam præripit ad blandissime attenuandum, & simul sanguinis motum compescendum, fervoremque temperandum opportunissimum.

XXV. *In vigore accessionis sitis coercenda potus aque Nocerianæ &c. Additis Syrupis Ribesiorum, berberum &c.* Nulla re magis alcalici ferventesque humores, sulphureæ, tenues, volatilesque particulae, quæ in universam sanguinis massam diffusæ ejus agitationem, furoremque inducunt, compesci solent, solidæque partes a morfu, & vellicatione in effrenes, ac convulsivos spasmos adactæ relaxari ea ratione, qua opus est ad secretiones obtinendas, quam copiosis potionibus, quæ præterquamquod diluere habent, dissociare, disgregare, ineptasque calori, fervorique excitando constituere acres, sulphureas, siccioresque particulas, accedit præterea, pondere ipso suo eam laxitatem solidis partibus conciliare, qua feri copia jam aucta vitiosi humores aut ad renes delati, aut ad minima cutis vascula, vel cum urinis facillime, ac commodissime ejiciantur, aut insensibili perspiratione, aut sudore diffentur. Hinc eximius liberalis potus in morbis acutis, in febribus præsertim biliosis, eo magis si aut terra quadam bolari absorbentissima sint foetæ aquæ hauriendæ, uti fere sunt Nocerianæ, aut mites, leves, oleosæque particulas conjunctas habeant, ut Serum lactis destillatum, aut nitroso quodam principio, aut huic persimili scateant, ut stillatitiæ ex plantis refrigerantibus elicita: prioribus enim acres etiam succos imbibere contingit, aliis irretiri, solidasque partes demulceri, postremis demum suapte natura sanguinis motum compesci. Dicitur autem vix potest quantum blanda hac motus retardatione serosi laticis a reliquarum nexu secessus, ejusdemque aut ad renales porulos, aut subcutaneas glandulas iusta applicatio, atque inde consequens urinæ, aut sudoris secretio promoveatur. Quid si Ribesiorum, berberum, aciditatis citri, alique similes syrupi addantur, aut spiritus nitri, vitrioli, quibus sanguinis ipsius partes figuntur, & ejus textura quasi constricta efficitur, ut serosa pars ab aliis secedat, atque acres, biliosasque particulas secum abripiens per insignes, præsertim urinæ vias extra corporis

poris confinia eliminantur? Sed jam plura alibi diximus (1).

XXVI. *Si manifesta appareant malignitatis inditia, sequens mixtura cardiaca &c.*) Malignæ febris nomen ubi audierint medentes, ad diaphoretica, eaque validiora statim confugiunt. Recte illi quidem, si sedulo, & accurate perpendant, in sudore provocando non solum expectandum esse, ut peccans materia sit ad illam excretionem disposita, ejusdemque coctio, vel conatu naturæ peragatur, vel arte promoveatur, sed ad causæ morbum facientis potissimum respiciendum, ut in tanta earum diversitate ea seligantur, quæ eas destruendo efficiunt, ut optata secretio facilius obtineatur. Quid enim si non sanguinis cursus accelerandus sit, neque ejus partes attenuandæ, neque earum compages solvenda, nec universa sanguinis massa rarefacienda? Id enimvero plerumque contingit in malignis quibusdam febribus, aliisque affinibus, in quibus nimis soluta est sanguinis compages, & in quibus diaphoreticorum exagitantium, atque commoventium usu non solum nihil elicitur, sed magis adhuc dissolvitur sanguis, & causa febris augetur, aut confirmatur. Tunc autem ad moderate acida, & blande adstringentia est confugiendum, quibus congrua sanguini consistentia reddatur, partesque ipsius heterogeneæ, atque morbosæ facilius hac ratione secernantur. Idem plane intelligendum de cardiacis. Cum enim sanguinis, & spirituum debita constitutio, & conveniens in motrices fibras influxus, a quibus potissimum motus cordis, & reliqui omnes ab ipsis pendentes proficiuntur, frequentissime vitietur a principio aliquo salino acri, ac subtili sanguinis massam ita fundenti, ut impar reddatur fibræ motricibus roborandis, perspicuum est huic morbosæ sanguinis constitutioni non ea opem ferre, quæ subtilissimas habent partes, ut sunt alchalia omnia, volatilia, & quæ subtili oleo sunt fæta, cujusmodi sunt aromatica, & his similia, sed quæ moderate acida sunt. In horum censu veniunt in primis aquæ succ. acetosæ, oxalidis, quarum propterea eximius usus testante Cl. Geoffroii in biliosis febribus simplicibus atque ipsis pestilentialibus, deinceps aqua totius citri, contra venena, febresque malignas & pestilenciales

a pluribus medicis adeo commendata, ut Theriaca, Mithridato, & confectionibus quibuscumque alexiteriis in ipsa pestilentia potiora, & magis proficua censeantur. His si addas nitrata, quid ad malignam febrem colliquantem, quæ tertianæ febre continuæ supervenit, profligandam, quid ad vires confortandas efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius? Se de his plura sequenti capite.

XXVII. *In quartana febre, quemadmodum in quotidiana venæ sectio vix locum habet.*) Animadversione dignum est, quod tradit Hippocrates (2), in omnibus febribus refrigerantia locum habere præter quartanam. Cum enim unanimi Veterum Medicorum consensu statutum sit, quartanam febrem dependere ab humore melancholico, quem frigidum faciebant, quidquid refrigerandi facultate donatur quartanæ febris causam augere, aut confirmare facile existimarunt. Quibus rite perpensis Recentiores practici ad credendum vehementer adducti sunt, in curatione quartanæ febris peccantis materiæ correctioni studendum esse per ea, quæ humores fixos, terrestres, lentos, austerosque incidunt, attenuant, atque exaltant. Hinc quæstio utrum vena secanda. Nonnulli enim existimantes imminuta sanguinis mole, imminui etiam resistantiam, quam humorum spissitudo, crassities, & lentor viribus illam moventibus afferebat: hinc corde, arteriis, solidisque partibus validius, & promptius sese contrahentibus totam sanguinis massam vehementius commoveri, exagitari, cohærentes particulas mutuum contactum amittere, dividi, attenuari, ad motum expeditiores fieri, hinc sanguinem fluxilem reddi, atque inde consequens venæ sectionem in quartana febre non modo utilem, sed necessariam esse contendunt. Alii e contra longius progressi imminui quidem facile concedunt sanguinis molem venæ sectione, sed simul spirituum inopiam fieri, atque fibrarum motricium vim sic languescere, ut sanguini validius impellendo, ejusque propterea circulari motui accelerando impares evadant, quo sanguinis attenuatio, rarefactio, fluiditas dependet: hinc venæ sectionem in quartana febre esse prorsus rejiciendam. Qua in re si quid sentio, illud sedulo, & accurate inquirendum traderem, num cum crassis, fixis

(1) De feb. cap. 2. (2) Lib. 1. de mor.

xis lentisque succis jungatur plenitudo, quemadmodum de quotidiana febre dictum est ob suppressos Menses, aut hæmorrhoides: quo in casu utiliter venæ sectionem celebrari posse adeo manifestum est, ut curiosiore explicatione nullatenus indigere putem.

XXVIII. *Infusio rhabarbari ad leniter purgandum in hoc casu commoda &c.*) Quod supra ostendimus (1), tertiana febre laborantibus ad impuritates acres, biliosasque educendas in primis viis hærentes, medicamenta exhibere commodum esse, quæ suavi acore sunt prædita, ferventesque, atque alchalicos humores compescunt, ut sunt ramarindi, quotidiana vero, aut alia simili detentis ad viscidos lentosque humores expurgandos, ea quæ leniter stimulandi, simulque roborandi vim habent, ut sunt tartarea, rhabarbarum, apprime cadit in hunc locum. Quoniam vero rhabarbarum paulo ficcioris est texturæ, & paucissimam quandoque materiam ad intestina ejicit, doloresque interdum concitat si solum in pollinem redactum adhibeatur, salubre propterea consilium, infusionem leni calore ex eodem parare addendo salem aliquem neutrum, qui ejusdem vim corrigat, & simul intendat, resinofam videlicet substantiam penetrando, solvendo, extendendo, prohibendoque, ne intestinorum tunicis diutius quam par est adhæreat, & molestias excitet, præterea incidendo, & leniter vellendo. Validiora certe cathartica, aut emetica, quibus uti solent Septemptrionales Medici, in nostra hac Italiæ parte vix locum habent. Licet enim cruditates stomachi, pravosque succos crassos, & glutinosos in eodem congestos exturbent, chylolim tamen pervertunt, commotionesque ægris molestas, ac nocituras suscitant.

XXIX. *Cæterum diebus a paroxysmo vacuis pulveres digestivi ex decoctione &c.*) Cum in melancholica sanguinis constitutione terrestres, fixæ, salinæque partes dominantur, viscosi lentique humores, qui facile subsistunt, atque obstructions viscerum præsertim imi ventris procreant, unde primæ coctiones labefactantur, glandularum Abdominis fermenta pervertuntur, non solum utiliter adhiberi posse videntur, quæ crassas, ac mucilagineas sordes, mucosasque quisquillas primas vias, vicinas-

que partes infarcientes incidunt, & abstergunt, solidasque partes leniter vellicant, quorum in censu veniunt sales lixiviales absynthii, centaur. minor. aliique medii superius indicati, qui quidem viscidis crassisque sordibus attenuandis, incidendis, laxatis stomachi, & intestinorum fibris roborandis adeo opportuni existunt, ut repetito illorum usu inappetentiam in famem caninam desisse Riverius testetur in observationibus a Pachequo derivatis, sed etiam levia antiscorbutica, cujusmodi sunt Fumaria, Sonchus, nasturtium aquaticum, quæque salibus foeta nonnihil acribus, blandis tamen, atque nonnihil subtilis olei, mitis tamen continent, unde sanguinis principia solvere habent, & si quid lentum, ac viscidum est abstergere, & stimulo solidas partes ad validiores contractiones excitare, unde secretionem omnes in visceribus naturalibus excretionemque promoveri contingit, eorumdem fermenta corrigi, ac chylicationis opus restaurari.

XXX. *Si febris chronica fiat, & cachecticus evadat æger, ad Martialia deveniendum &c.*) Uti quotidianas, sic quartanas nimis longas, ac diuturnas, etiam si intermittentes fuerint, in cachexiam, aliosque chronicos morbos desinere ostendimus (2); idque egregie quadrat cum iis quæ alibi etiam testimonio Galeni, & Langii tradidimus, qui ubi altas in visceribus radices egerint, hydropi producendo opportunissimas evadere testati sunt (3). Temporis enim diuturnitate fieri minus vix posse videtur, quin balsamicæ, oleosæ, volatilesque particulæ dissipentur, crassæ, viscidæ, lentæque congerantur in sanguine, vel salinæ prædominantes jam ea ratione exaltentur, acresque fiant, qua fibrosa sanguinis pars comminatur, exteraturque, unde turbata partium mixtione serosæ partes non solum a reliquarum nexu secedant, sed necessario spirituum animalium influxu deficiente in solidas partes sic flaccescant, ut serosis humoribus in cavitates exitus detur, unde hydrops. Ne vero id magno ægrotantium periculo forte contingat, providi consilii est, chronica jam facta febre, & cachexiæ notis apparentibus ad Martialia confugere, quibus nihil potentius ad aciditatem omnem corrigendam, mucosas quisquillas atterendas, ventriculi, & intestino-

(1) De feb. cap. 6. com. 18.

(2) Cap. 6. com. in. 17.

(3) Lib. 2. cap. 5. com. 3.

stinorum membranas roborandas, sanguinis, & spirituum crasim firmandam adhuc invenire Medentibus datum est, aut pro ægrorum opportunitate valentius. Sed jam de virtute, efficacia, rectoque eorum usu plura alibi diximus (1).

XXXI. *In emittitæ vena statim secanda, ubi inflammationis periculum adsit &c.*) Licet arduum sit, ac perdifficile putri caco-chymix, & malignæ sanguinis diathesi occurrere, ex qua vitales, animalesque spiritus facile obruuntur, deficient vires, atque sanguinis circuitus in visceribus imi ventris intercipitur, unde exterioribus quasi frigescentibus interiora uruntur, inflammantur, erysipelata, abscessus, gangrænæ, sphaceli celeris mortis causæ contingunt, quas observavit Spigelius, spem tamen boni exitus facit expedita, & recta medendi methodus biliosorum, acrium, & dissimilium lentorum viriis, nidum focumque plerunque in Mesenterio, & intestinis habentium corrigendis, profligandisque, inflammatoriæ ventriculi, aliorumque viscerum dispositioni arcendæ, viribus redintegrandis, ac gravioribus symptomatibus removendis adhibita. Ubi igitur inflammationis periculum prospiciatur, si alicubi nulla interposita mora vena est secanda, maxime est in febre semitertiana, in qua membranosæ plerumquæ partes inflammantur, & in quibus nisi mature vena secetur periculum est, ne in morbi progressu ex venæ sectione inflammatio transeat in gangrænâ, & sphacelum. Id certe inflammationes intestinorum tenuium, crassorumque, mesenterii, omenti, aliarumque membranarum partium nos docent, quas laudatus Spigelius se semper invenisse testatur, quæ sanguinis detractionem, nisi in principio fiat citra gangrænæ periculum, etiamsi nulli morbo, aut febris succedant, non admittunt. Cavendum tamen, ne pravi, acresque succi redundent in visceribus imi ventris, qui plerunque per biliosam, & liquidam alvi dejectionem se produnt, neve mollior sit patientis habitus; tunc enim a phlebotomia abstinendum esse facit potissimum virium imbecillitas, solidarumque partium laxitas, quæ venæ sectione sic augetur, ut in mortis discrimine prope certissimo ægri constituantur.

XXXII. *Tum levis purgatio instituenda*

per serum lactis tamarindatum, aut Cas. &c.) Ob eandem rationem inter initia purgatio instituenda est ad sordes primæ regionis abstergendas, educendasque. Si enim serius instituatur, verendum est, ne febrem, caloremque intendat, diuturniores paroxysmos efficiat, & remissionum tempora minuat, si validiora præsertim adhibeantur, quæ a Spigelio laudantur, qui Agaricum, eo quod ipsi inesse aliquid alexiterii existimat, ceteris præfert. Mirum Spigelium elaboratissimum de hac febre tractatum scribentem magnopere Agaricum laudare, qui virulentia certe non caret, lenteque admodum cum operetur, diuturniore in stomacho mora nauseas, vomitus, & tormina ciet, ut propterea Veteres Medici Zingibere, Cariophyllis aliisque ejusmodi aromatibus eum corrigere studuerint. Et quamvis Cl. Boulducii Academici Parisiensis experimentis compertum sit, in exteriori Agarici parte vim purgandi residere, ideoque hanc esse adhibendam, tunc solum tamen, cum purgans ingratum, & infidum est adhibendum, quodque decurrente febre augere estum valet, sollicitudinem, labores, recedente vero vires prostertere, & bonæ valetudinis statum longius producere, ejus usum probavit. Tutissimum porro, atque efficacissimum purgans erit ex Sero lactis tamarindato, aut eorum pulpa, Cassia, aliaque ad alchalicos, ferventesque humores compescendos, & corrigendos apta quocumque tempore adhibeantur.

Premisso si alvus sit clausa clystere emolliente.) Nisi a copia excrementorum liberentur primæ viæ clystere emolliente, periculum est, ne purgante quamvis lenissimo propinato per superiora natura viam affectet, & vomitum moveat, præsertim ubi bile acri biliosi in hepate ductus turgent, ut a præcl. Hoffmanno adnotatum est. Conficiatur ex decoctione Malvarum, & radic. althææ in sero lactis cum butyro, saccharo, & ovi vitello, quorum etiam pulcherrima laus est pravorum succorum proveniunt minuere, rigidiorum fibrarum intestinalium, & viscerum circumjacentium tonum relaxare, atque inde humorum phlogosim, stagnationemque prohibere, præsertim si paregorica quævis, & sedativa vitentur, quæ interioris gangrænæ, vel sphaceli,

(1) *Aph. lib. 3. cap. 8. com. 12.*

celi, cui facile subjacent intestina in hac febre occasionem facile præbent.

XXXIII. *Juscula alterata herbis refrigerantibus &c.*) Dum febris urget, augetur, consistit, auxilia quæ viscidos humores eluunt, ne summis inhæreant vasculis, inhibent, inherentes vero blande discutunt, sunt in usum vocanda. Hinc proficua, & lenia sunt juscula herbis refrigerantibus alterata additis pulveribus diaphoreticis nitrosis, quos in tertianæ febris curatione proposuimus. Testacea certe, & terrea cane pejus, & angue fugienda sunt, ne humores ad stagnandum dispositi cohibeantur, & vel inflammationes lethales, vel lentæ, & hæcticæ febres inducantur, ut Baglivus testatus est. Ipsum æstuosum regimen, & potum copiosum calidum, nedum volatilia omnia vitanda esse prudenter monuit Hoffmannus, ne æstus inde magis accendatur, criticus minere morbi per intestina effluxus turbetur, viresque inter largos sudores dissipentur. Quid quod vehementer exagitando, ac commovendo inflammationem ciere valeamus?

XXXIV. *Cæterum ubi imminens inflammationis periculum, & magnus humorum apparatus absit, ad corticem Peruvianum &c.*) De cortice quoque Peruviano lis est. Nonnulli enim cum Torto existimant, secta vena, & purgatione leni instituta ad corticem Peruvianum confugiendum esse, eumque larga dosi sæpius in die propinandum, cumque nullus servetur ordo in accessionibus, quocumque tempore exhibendum, ut vis, atque impetus fermenti febrilis infringatur, ne in inflammationem transeat febris: quo casu non modo utilis, sed summe noxius esse consuevit. Alii e contra cum Hoffmanno, ac Baglivo multum mali adjicere celerius datum adhuc impuro corpore, & præsertim ante remissionis, & coctionis signa sustinent, quia figendo velut sapit, atque ut de cæteris adstringentibus dictum est, vel inflammationes lethales gignit, vel contumacioribus morbis ansam præbet. Qua in re non mediocris peritia in Medico requiritur, ut auxilii tempus definiat, & variet, prout vel morbum conficere, & augere, vel depellere, ac profligare posse prudenti judicio cognoverit. Cum inflammationis periculum absit, aut magnus humorum apparatus, quod per insignes ventriculi, &

Tom. IV.

intestinorum subversiones, præcordiorum anxietatem, tormina molesta aliaque id genus facile conjicies, cur ad illud remedium genus confugiendum non sit, quo si minus tota depellitur febris, sic tamen imminuitur, ut curationi locus præbeatur, omnino non video. Parum ne emolumenti in ægotantem redundet, si extrinsecum febrile fermentum alternis diebus in sanguinem irrepens, atque tertianam febrem inducens subigatur, expellaturque? Quid si remissa febris crism aliquam comitem habeat, vires recreet, labores minuat? Quanto facilius, ac tutius si forte quotidiana supersit congruis auxiliis ejicietur? Cæterum & ipse facile concesserim, in imminente inflammationis periculo, aut magno humorum apparatu tam feliciter exhiberi non posse, ut suspicari nullatenus liceat, aut inflammationem citius promoveri, aut contumacioribus morbis ansam præberi, & solum legitime decedente febre tunc locum habere corticem Peruvianum, nunc singulis, nunc alternis diebus tamdiu exhibendum, quamdiu de reditu paroxysmi oborta suspicio id ipsum requirat.

XXXV. *Mixtura sequens cardiaca virium languori, horrorique succurret &c.*) Magnam animadversionem merentur in hac febris symptomata, quæ ægotantes dire exercent. Virium languor insignis, horror, & rigor, quem quia & crebrum, & permolestum in suis accessionibus obtinet, ideo horrida ab aliquibus dicitur hæc febris, sub cujus horroribus moriuntur, qui ea servari non possunt. Cardialgia quoque, vomitus nonnumquam ægros tenent. Tunc autem providi consilii est cum internis, tum externis medicamentis iisdem succurrere. Interna quidem desumuntur ex aquis odoris fragrantia præstantibus, quibus momento fere temporis spiritus eriguntur, & recreantur, quæque tenues, ac subtiles habent partes, quæ peccantem materiem placide discutunt, ac resolvunt. Externa nonnulli desumunt ex cataplasmate ex mentha crispa, floribus chamomillæ romanæ, & vulgaris, anetho, aliisque aquæ, & aceto rosaceo incoctis, addita nuce moscata, vel sacculis ex iis infarctis, & tepide applicatis Stomachi regioni. Verum febris cum anxietate, æstuque magno satis est, ut ejusce-

Y

mo-

modi applicationem minus eger ferre possit. Commoda porro sunt lenimenta ex iis oleis, ac spiritibus, quos stomachi, cerebri, & cordis amicitia claros fecit. Ejusmodi sunt ol. macis, nucis myristice, spiritus melisse, alique plures. Cibum dari nonnisi in ea remissione, quæ vera sit, magnopere necessarium duxit Celsus (1). Hæc modo in horas diurnas, modo nocturnas incidit, & facile elabatur. Hinc scire num febrilis accessio inflet, & incipiat, augeatur, consistat, de-

cedat, Medentis erit diligenter inquirere. Ubi autem cibo utendum sit, levissimus esse debet, qualis ex jusculis, & ovis, & cibario pane facta sorbitione, vel pulicula. Pro potu aqua simplex tepida magis, quam frigida, ne diaphoresi obstet, & corrugationes intestinorum excitet, vel hordeacea, & copiose data juxta patientis habitum, & vires auxilium sedandæ sit, & profligandæ febris aptissimum præstabit.

C A P U T VIII.

De febribus malignis, contagiosis, pestilentibus, & peste.

I. **M**alignæ, contagiosæ, pestilentes febres, & pestis ipsa gradu differunt inter se. Omnes enim corruptionem sanguinis pro causa proxima agnoscunt, quæ tribus modis contingit. 1. per coagulationem. 2. Per dissolutionem. 3. Partim per coagulationem, partim per dissolutionem.

II. Coagulationem sanguinis inducit fermentum, venenum si libet acidum coagulans, dissolutionem acre colliquans, coagulationem, & dissolutionem simul summe acidum, aut summe acre, unde pestilentes plerunque, & pestis ipsa originem ducunt.

III. Venenum autem cujusvis indolis, vel ab aere potissimum generari contingit inæquali, nimis calido, sicco, frigido, aut pravis halitibus e terræ visceribus, vel corruptis corporibus exhalantibus infecto, vel ab inedia elaborari, pravisque alimentis, ac potibus ob Annonæ caritatem, vel ab animi terrore insigni, aliisque pathematibus.

IV. Quibus addenda organica, & animata corpora, quæ in sanguinem & humores injecta in vivos, & innumerabiles vermes explicantur.

V. Produnt se malignæ febres horrore quodam, miti calore intermixto, urinis a naturalibus parum diversis, pulsu parum mutato, debili tamen, & parvo, viribusque dejectis, appetitu languido, ac nausea, cum in progressu calor varie acris, & mordax fiat internus magis quam externus, pulsus inæqualis, & varius nunc celerior, nunc crebrior, nunc durior, urinae nunc aquosæ, tenues, crudæ, nunc crassæ, tur-

bida, coloratæ, nunc sine sedimento, nunc valde spisso, & impuro, quibus succedunt deliria, capitis dolor intensus, motus convulsi, vigiliæ, corporis immobilitas, lingua arida, aspera, nigra, nulla siti urgente, difficultas respirationis, deliquia, interdum mentis hebetudo, sensuum torpor, in somnum propensio, surditas, visus obscuritas, maculae, pustulae, exanthemata varia.

VI. Si hæc quidem modo plura, modo pauciora ei febrim inesse cernantur, cujus facilis communicabilitas est, & quæ ex uno in alium serpit, & in quamplures diffunditur, contagiosam esse censendum est.

VII. Si longe, lateque dispersa plerorumque stragem, interitum, ac necem faciat pestilentem ab ipsa peste parum diversam.

VIII. Quam quidem portendunt venti ab ea regione, ubi dominatur, flantes, caligines insolite post terræ motus, virulentos halitus ex terræ visceribus in aerem evomentes, corruptio, ac putrefactio subita obsonii, vestimentorum, quæ in aere aperto posita, & relicta sint, animalculorum interitus citra causam manifestam, & insectorum copia e suis latebris in terram, & aerem egredientium, ipsumque sua corruptione contaminantium, locustarum confluxus, morbi epidemici grassantes.

IX. Hisce si bubones accedant, anthraces, carbunculi, maculae, pustulae cum subita virium prostratione, aliisque perniciosissimis symptomatibus, quæ brevi dierum cursu homi-

(1) Lib. 3. cap. 7.

mines ad interitum ducunt, cæteris omnibus morbis quiescentibus, jam de pestis præsentia suspicandum amplius non erit, nisi forte venenum prius agrum interimat, quam ulla sui præbeat inditia.

X. Coagulationem quidem ostendunt soporosi affectus, lethargici, dolor capitis gravativus, corporis segnities, ac fere immobilitas, suppressæ cujusvis generis excretiones, urina aqueæ, maculae, petechiæ, bubones, parotides varias corporis partes occupantes. Dissolutionem vero vigiliæ intensissimæ, dolores acuti, deliria, convulsiones, urina turbida, oleosæ, stillæ sanguinis e naribus, diarrhœæ, dysenterici, sudores colliquantes, anxietates, faciei, & oculorum squallor, macies. Omnia hæc aut plura in una eademque febre coagulationem, & dissolutionem simul.

XI. Si febre maligna laborantem alterna ciborum inappetentia, ac fames excipiat, dolores stomachi, tormina graviora vacuo ventre, & eorumdem remissio sumpto alimento, sensus globi ad gulam ascendentis, & suffocationis, alvus, & urina modo immodice fluens, modo suppressa, oris fætor peculiaris ad aciditatem vergens, aphonia, alternus faciei rubor, & pallor, tussis sicca, narium pruritus, dentium stridor, pavor in somno, delirium, epilepsia, vertigo, convulsiones artuum, cordis, palpitationes, extremorum refrigerationes, vermium per os, aut alvum dejectio, eosdem maximam partem agere censendum est.

XII. Incertus semper est malignarum febrium exitus, si vires tamen persistant, maculis purpureis corpus fœdetur, rubicundis roseis circa primum septenarium, quæque post paucos dies sensim evanescent, cum levamine symptomatum, cum signis coctionis, minus periculose. E contra si frequenter languescens aeger animo deficiat, & convellatur, tremat, singultu, cardialgia sævius tentetur, si petechiæ minutæ, lividæ, nigrescentes ante primum septenarium sine levamine erumpant, & aphthis in ore, ac deglutiendi difficultate magnopere timendum.

XIII. Contagiosarum, & pestilentium incertior adhuc eventus. Si tamen declinante morbo vires consistent, febris parum mitescat, & benigna superveniat diarrhœa, devictum iri morbum sperandum est.

XIV. Incertissimus pestis. Si tamen bubones plures protuberantes in parte idonea suppurentur, aliquo cum levamine, bonum. Quo plures sunt carbunculi vel delitescentes, vel ad interiora recurrentes, vel in parte minus idonea protuberantes, sunt magis exitiales.

XV. Venæ sectio in ejusmodi morbis non nisi in summa humorum plenitudine, venarum turgentia, & inflammationis periculo est administranda, eaque primis diebus.

XVI. Lenientia quoque medicamenta, & clysteres sunt adhibendi, ubi puris peccat cacochylia, ac serum lactis tamarindatum. Flores Cassiæ, & Tamarindorum pulpa, oleum amygdalarum dulcium cæteris palman præripiunt, aut si ad vomendum proclivitas adsit, lenissimum emeticum præscribendum.

XVII. Ubi coagulationis, lentorisque inditia habeantur, alterantia primis diebus exhibeantur ex decoctionis fol. Card. S. Melis. radic. scorzoner. unc. vi. additis pulver. ex cor. cer. phil. pp. stib. diaphor. oculor. cancror. pp. extract. Scorzon. ad solem exsiccati a 3 i. m. f. pul. divis. in partes viii.

XVIII. Ubi in somnum propensio adsit, pulsusque debiles sint, etiam radix contrayer. ad 3 s. dictis pulveribus addi potest, aut vesicantia tuto adhiberi, & citra noxæ periculum.

XIX. Apparente aliqua ad sudorem proclivitate mixtura cardiaca, atque alexipharmaca biborio ante cibum exhibenda. lib. Aqu. suc. Melis. Card. S. Scorzoner. Rut. Caprar unc. ii. Cordial. Saxon. primæ unc. i. s. Cor. Cer. phil. præp. Stib. diaphor. a 3 ii. Bezoar. oriental. 3 i. Syrup. scorzoner. unc. s. M. cap. ut dixi pro duabus vicibus. Si fortius rarefaciendum sit, pulvis viperinus a gr. viii. ad x. mixturæ addatur, aut ejus sal volatilis cum sale volatili Cor. Cer. a 3 s. confect. hyacint. q. s. f. boli bis in die propinandi.

XX. Sudore autem incipiente quam diligenter aeger cooperiatur.

XXI. Potus sit decoctio levis radic. Scorzoner. rasur. Cor. Cer. cum passulis: jussulis vero gelatinæ Cor. Cer. stibiatae addantur.

XXII. Ubi vero dissolutionis argumenta non desint, alterantia erunt decoctiones fol.

acetos. borragin. lactuc. cichor. plantag. radic. tormentil. ad unc. vi. additis pulveribus ex Cor. Cer. ph. præp. matr. perlar. præp. a 3 i. nitr. purif. 3 i. camphor. gr. ii. M. f. pul. divis. in partes iv. mane, & vespere propinandi per plures dies.

XXIII. His successu temporis addantur mixturæ cardiacæ ex aq. succ. Acetos. Oxalid. a unc. iii. aq. Theriacal. aut acet. stillat. 3 vi. Tot. citr. unc. i. s. Matr. perlar. præp. Cor. Cer. phil. præp. a 3 s. Syrup. ex acid. citr. unc. s. M. cap. biberio ante cibum.

XXIV. Gelatinæ ipsæ jusculis miscendæ, & portiones acidulæ fiant: ille quidem succo limonum, aut aciditatis citri ante concretionem, hæc vero spiritu vitrioli, atque syrupis berberum, ribium, & similium.

XXV. Vomitus in ejusmodi febribus sunt infesti, qui si contumaces fuerint, conserva cytoniorum, mespilorum, prunorum sylvestrium, cerasorum, & similibus compescentur præter portiones subacidas jam dictas; nec non hora somni Diascord. Fracast. ad 3 s. & extrinsecus applicando emplastrum de crusta panis, floribus rosarum rubrar. pul. insperso.

XXVI. Diarrhææ, atque dysenteriae alexipharmacis, atque adstringentibus simul pertractandæ, ut in peculiari tractatu.

XXVII. Delirium phreneticum emulsione Vuerlhophii.

XXVIII. Lethargus præter Vesicantia, cæcurbitulis, & frictionibus siccis, nec non emplastris stimulantibus plantis pedum applicitis.

XXIX. Hemorrhagiæ in malignis symptomaticæ mixtura cochleatim exhibenda ex aq. suc. plantagin. tormentil. sumachor. a unc. iii. Coral. rubr. præp. lapid. hemaritud. a 3 s. tinctur. coral. anodyn. Helvet. 3 ii. laudan. liquid. cyt. gut. xv. syrup. de ros. sic. unc. s. M. cap. ut dixi. Extrinsecus vero acetum rosaceum linteo exceptum fronti, & temporibus applicetur, vel torunda aqua stiptica Lemerii madefacta, & colcothare vitrioli conspersa naribus indita.

XXX. Parotides, bubones, carbunculi, gangrena, sphacelus, manu periti Chirurgi tractanda sunt.

XXXI. Vermibus hydrargiro præ cæteris est occurrendum a 3 i. ex confer. rosar. ad 3 ii. quolibet tertio die.

XXXII. Cæterum a peste facilius præservabitur, qui contagium fugiat, qui in aere puro, & salubri versetur suffumigiis alterato, qui fonticulos sibi applicari jubeat saltem ad erigendum animum, auxilium omnium efficacissimum.

XXXIII. Medicus vero, qui numquam jejunus ad ægros accedat, qui os, & nares aceto sæpius colluat, qui limonis, aut citri putamine succulento dentibus atterat.

C A P U T VIII.

De febribus malignis, contagiosis, pestilentibus, & peste.

I. **M**alignæ, contagiosæ, pestilentes febres, & pestis ipsa gradu differunt inter se &c. Non desunt Scriptores, qui febrem malignam a pestilenti distinguunt, intelligentes pestilentis febris nomine veram pestem. Verum cum hujusmodi febres differant inter se tantum secundum majorem, vel minorem malignitatis gradum, placet plerisque, quos in præfens sequimur, omnes uno capite comprehendere. Differt autem febris pestilens a peste tamquam species a genere, ut perbellet ait Riverius. Datur enim pestis sine febre, ut docuit Hippocrates multis in locis (1), & Galenus in expositione in Hippocrat. & alibi (2). Nam cum pestis in genere sit morbus communis, seu popularis plerisque interficiens, & contagiosus, quotiescumque hujusce naturæ, atque indolis erit febris, pestilens appellabitur. Cæterum malignæ febres aut epidemice grassantur, aut sporadice, ac privatim paucos adoriuntur, vel contagione minime propagantur, vel contagiosæ sunt. Utriusque autem multæ sunt species a gradu potissimum malignitatis desumptæ. Summus malignitatis gradus est in peste, huic proximus in pestilentibus, hinc in contagiosis, & sic porro. Reliquas differentias a causa, ab adjunctis, & similibus, prout res, & occasio feret, infra videbimus.

Omnes

Omnes enim corruptionem sanguinis pro causa proxima agnoscunt, quæ tribus modis &c.) Non una est Medicorum de his febribus hypothesis, & opinio. Plerique Veterum cum Galeno crediderunt, harum febrium malignitatem in sordida, atque profunda putredine consistere, ex qua prava, ac venenata qualitas sanguini, & humoribus concilietur. Alii cum Sennerto rejiciunt in materiam tota substantia cordi insertam, adeoque in venenatam, & occultam qualitatem. Verum cum iis, qui subtiliorem philosophiam assequuti sunt, nil aliud hæc videantur, quam speciosa vocabula, atque inania mentis figmenta, altiori voce damnarunt, & quantum fas illis fuit, de medio tollere conati sunt. Neque enim sanguis in vivis putrescit, neque eo putrescente hominis vita consistere potest. Ecquis enim nesciat, peculiarem, & propriam rerum formam destrui, sanguinis, spirituum animalium elaborationem everti, calorem vitalem omnem, motum, sensum extinguere? Si membra gangræna, & sphacelo correpta, exanimata, demortua nunquam rursus ad vitæ actiones & usus traduci posse diuturna constat experientia, qua ratione, aut modo fieri posse putemus, ut maligna febre correpti non solum diutius vivant, sed etiam sæpenumero ad bene valendum disponantur, & in pristinum sanitatis statum restituantur, nisi putredo illa Veterum fictitia esset, & a veritate alienissima, ut supra a nobis est demonstratum (4)? Deinceps quænam occulta, ac venenata qualitas? Animadvertentes nimirum in febribus malignis, & pestilentibus ea prorsus contingere, quæ in affectibus a veneno prodeuntibus deprehenduntur, idcirco a myasmate deleterio harum febrium naturam altius, ac subtilius repetere non dubitarunt. Atque eorum quidem opinionem confirmant historiæ a rerum Scripto-ribus traditæ, a maleficis, sceleratisque hominibus aliquando pestes excitatas fuisse virulentis unguentis cum Napello, Aconito, Arsenico, aliisque hujusmodi comparatis, illitisque puta vestimentis, cubilibus, & scamnis, ut ab eorum contactu virus in hominum corpora immissum necem inferret. Quoniam vero non unus est ve-

nenorum operandi modus, & energia, alia siquidem sanguinem cogunt, figunt, & in grumos convertunt, ut oleum vitrioli, viperæ, & Scorpæ venenum, succus cicutæ, & similia: alia vero quæ sanguinem dissolvunt, & colliquant fibrosas sanguinis, ac solidorum partes, ut Auripigmentum, Mercurius sublimatus, & Arsenicalia omnia venena, ut Wepferus testatur (2), vel si externe applicentur, ut Degnerus scriptum reliquit (3): propterea non unicam esse febrium malignarum, ac pestilentium causam existimarunt, eamque quandoque in coagulatione, quandoque in dissolutione esse constituendam. Ex his facile apparet, neque Wilisii sententiam asserentis in febribus præcise malignis locum habere myasma virulentum, & humorum coagulativum, neque Sylvii De le Boe volatile, acerrimumque principium accusantis, esse prorsus rejiciendam. Nonne enim omnis coagulationis terminus dissolutio est? Quapropter in pestilentibus, quarum gradus, & vitium intensius est, causam esse deducendam a sale volatili acri, quod sanguinis consistentiam, & texturam dissolvat, ejusque turgentiam, & rarefactionem in corde impediat, quinimmo & spirituum in Cerebro generationem, unde lethalia symptomata exoriuntur, rationi consentaneum videtur asserere. Utinam tertium animadvertissent, a quo coagulatio, & dissolutio simul repeti posset. Nihil enim vero meo quidem judicio deesse videretur, quod veram, quantum hominibus licet, ac genuinam istorum morborum naturam Medici constituerent. Utrum id omne ego absolverim, viderint alii.

II. *Coagulationem sanguinis inducit fermentum, venenum si libet acidum coagulans.*) Quamvis exemplum a venenis hominum vitæ infensis, & mortiferis desumptum ad explicandam malignarum, & pestilentium naturam universe non valeat, quia sicut Cicuta sturni vescuntur, qua homines læduntur, Helleborus hominibus nocuus est, optimum Coturnicibus pabulum, Lepus marinum pulmones speciatim afficit, Cantharides vesicæ urinariæ infensæ sunt, ideoque etiam malignæ pestilentes, & pestis ipsa alia in Equos, alia in Boves, alia

(1) De feb. cap. 1. com. 14. (2) Tract. de cicut. aqu.
(3) Hist. medic. de dysenteria bilioso-contagiosa &c.

in homines grassatur, alia unam potius, quam alteram partem lædit, ad explicandam tamen aliquam earum speciem traduci potest. Cum enim varia, ac multiplex sit malignarum, pestilentium, ac pestis ipsius conditio, atque animalium hominumque sanguis varia ratione dispositus sit ad malignum, aut pestilens virus suscipiendum, suspicari fas est variam esse in illis agendi rationem, & lædendi enecandique vim, unde sanguis in aliquibus omni fluiditate amissa concrescat, in aliis contra colliquetur, in aliis partim coaguletur, partim dissolvatur. Ubi autem fluiditate amissa sanguis concrescit, quid vetat, quominus fermentum sanguinem cogens, ac coagulans venenum acidum appellemus, ubi dissolvitur, venenum acre, ubi partim concrescit, partim colliquatur, summe acidum, aut summe acre? Corrumpi nempe per coagulationem sanguinem dicimus, cum tenuiores ejus partes absorbentur velut a crassioribus, & ad motum ferme ineptis, atque in majores massulas coalescunt, vel cum corpuscula eidem miscentur, quæ eorum massulas nectunt. Idque acida potissimum præstant. Per dissolutionem vero cum ipsius massulæ serosæ, fibrosæ, rubræ a se invicem segregantur, vel quia in sua elementa salina, sulphurea, terrea diluuntur. Idque efficiunt acria. Per coagulationem, & dissolutionem simul cum fibrosæ ejus partes nonnullorum corpusculorum mixtione implicantur, & nectuntur, serosæ autem fusæ, & solutæ relinquuntur, vel eorum massulæ in sua elementa restituuntur. Primum præstant fortissima acida, alterum fortissima acria. Acidissima enim corpora ramosas sanguinis partes apprehendunt, & cogunt, serosas vero fluidiores relinquunt, ut lacti contingit, dum ab acidis corrumpitur. Acerrima vero ejus massulas in sua alimenta restituunt, unde quæ tenuiora sunt, & ad motum magis prona, fusa, & soluta manent, quæ vero crassiora, & inertia in majores massulas concrescunt. Hinc est in pestilentibus febribus, & peste ipsa, quæ a febre disjuncta est, nulloque præeunte morbo invadit, atque misellos homines quam citissime interimit, atque enecat, atteri ab actione pestilentis veneni caustici, acerrimi, volatilisque sanguinis fibras, atque universam ipsius compagem

dissolvi ea ratione non solum, qua natus calor absumatur, & dissipetur, adeoque in præsens vitæ periculum ægri conjiciantur, sed ea etiam, qua solutæ ipsæ partes crassiores, & ad motum minus pronæ alicubi hærentes maculas, exanthemata, bubones, anthraces, aliasque similes concretiones ante, vel post mortem progignant. Unde non immerito comparari posse videtur pestilens venenum aquæ forti, regiæ, arsenici floribus, qui si aqua dissoluti intra venas alicujus canis injiciantur, quasi syncope tactum in terram labi, atque emori certis experimentis compertum est, ejusque sanguinem in minutissimas partes dissectum vix intra vasa contineri posse, immo ab extremis eorum vasculis, ipsisque membranarum poris exilire, ut Isbrandi Diemerbroechii testimonium silentio præteream, qui sanguinem eductum e vena cujusdam Angli peste laborantis, cum primum floridus, & cum impetu erupisset, paulo post nullis compressionibus, ac ligaturis cohiberi potuisse, nec vulnus obturari testatus est (1).

III. *Venenum autem cujusvis indolis, vel ab aere potissimum generari contingit inequali, nimis calido &c.*) Sylvius De le Boe opinatus est, acerrimum principium pestem potissimum inducens in calidissimis Mundi partibus sublimari, inde a ventis præsertim Australibus diffundi, & circumferri. Quæ in re quid ipse sentiam pronunciare vix audeo, haud ignorans de pestis natura certi aliquid determinate afferri non posse, quæ docente Scaligero latet animos temperatos, curiosis illudit. Incredibilis enim est varietas, quæ inter unius, atque alterius pestis naturam, atque indolem intercedit. Quo potissimum Galenus, quem Cl. Massarias, alique in hac parte sequuti sunt, ad credendum vehementer adductus est, pestem determinatum morbi genus non esse. Verum id sit, an falsum, non facile dixerim. Insignem tamen varietatem a variis corporum dispositionibus pendere facile judicaverim juxta aeris, climatum, aliarumque antecedentium causarum diversitatem, atque de febribus præsertim contagiosis, pestilentibus loquendo, eas interdum excitari verisimile est ab eodem principio, a quo malignæ primum exortæ sunt, quod per motum febrilem varie solutum,

lutum, & fufum vi halitus, qui diu in corporibus delitefcens perfpirat demum, & fanorum fanguini facillime communicatur halitum illum respirantium, & fufcipientium; peftilentes ab eodem, a quo contagiofa, fed altioris, ac deterioris gradus, & conjuncto cum myafmate acidam, acrem, caufticam indolem redolente, quod promptiffime fanorum corporibus communicatur, & plerofque interficit eorum, a quibus fufcipitur. Dicit enim vix poteft, quam facile ejufmodi morbis ortum præbeat aer cum manifestis, tum occultis qualitatibus abditisque: manifestis quidem fi eæ modum excedant, atque aliarum ad alias repentinus transitus fiat. Ita fi ab hyeme rigida, & nivofa calor diu perfeverans excitatur, malignæ febres exoriuntur totam quandoque æftatem durantes, ut Hippocrates in Epidemiis tradidit. Siccitates etiam malignis, ac peftilentibus febribus producendis funt aptæ, præfertim fi cum caliditate conjunctæ funt, ut Livius testatus eft (1). Tanta enim ficcitate laborabat annus, ut non modo pluvie parce descenderint, fed terra ipfa ingenito humore egens vix ad perennes aquas fuffecerit. Quid quod ab ipfa frigidityate intensa peftilentem constitutionem legere licet in eodem Livio? ubi ait (2): *Insignis annus hyeme gelida, ac nivofa fuit adeo, ut via claufa, Tyberis innavigabilis fuerit. Tristem hyemem, five ex intemperie cæli raptim mutatione in contrarium facta, five alia de caufa gravis, peftilensque omnibus Animalibus æftus excepit.* Quid fi confuetis ventis aer non perfletur, quibus noxii halitus diffipentur? In his potiffimum exhalationibus occulta malignarum, ac peftilentium femina latent, ut in Romano, atque Neapolitano solo contingit, quod æftate, & autumnio iterantibus adeo infensum eft. Hinc apte Hippocrates graviffimam peftilentem constitutionem describens, *Sine aura*, inquit, *ufque annus hic fuit* (3). Et fane aere plurimum, & multipliciter affici humana corpora dubitare nemo poteft, qui fedulo, & accurate perpendat fluiditate non folum, gravitate, & vi elastica præditum effe, quæ affectiones ab ipfa particularum aerem constituentium natura oriri videntur, fed aliis etiam, quæ ab admixtis potiffimum terrestribus exhalationibus proficiſcuntur, ut potentiores illas

præteream, quarum meminimus, ſcilicet calorem, frigus, humiditatem, ficcitatem. Hinc aere elastico, gravi, frigido, aut ſiccico existente non ſolum fibras noſtri corporis intendi, & roborari contingit, pulmonum præſertim, & cutis modo nimia non ſit ejufmodi tenſio, atque hinc circuitum per pulmones, & reliquas expeditiorem fieri, celerioſemque, ſecretiones omnes, atque inſenſibilem perſpirationem præ cæteris promoveri, ſed humores ipſos debitam conſiſtentiam, atque promptitudinem acquirere. E contra vero minus elastico, & minus gravi, humido item, & calido existente non ſolum fibras laxari, & imbecilliores fieri, atque hinc per minutiores ſanguiferorum truncos procedere, unde facile humorum congeſtiones contingunt, ſecretiones, & præſertim inſenſibilis tranſpirationis diminutio, ſed humores ipſos turgere, ac vehementius agitari, ceſſante exterioris aeris preſſione elastica interiori contranitente, unde præter modum attenuantur, diſſolvuntur, ſubtilioresque partes diſſantur. Quid igitur aut in repentinis mutationibus continget, aut nimia ficcitate, aut immoderata caliditate, aliisque ejufmodi manifestis qualitatibus præter modum agentibus? Quid ſi ſalinis, acris, diſſolventibus, erodentibusque, aut contrariæ indolis particulis coagulantibus, & adſtringentibus imbuatur? His nempe ſolidas partes vellicari, aut corrodi, fluidas vero acriores reddi, attenuari nimis, ac ſolvi, hiſce vero ſolida adſtringi, fluida coagulari adeo manifeſta res eſt, ut manifeſtior ſit nulla. Hinc minus mirari ſubit, variæ indolis febres malignas, alioſque morbos in certa aeris conſtitutione excitari; alias in quibus ſanguis a venis extractus ejufdem plane conditionis apparet in omnibus ſubjectis fibroſus, cruſta polypofa concretus, alias in quibus laxius cohærens, fuſus fere, ac ſolutus. Quid ſi aut ſtagnorum, aut paludum, aut ſpecuum, aut mineralium halitibus inficiatur, aut cloacarum, ſterquiliniorum, angiportuum fœtore, cadaverum inſepultorum ſtrage, olerum, & leguminum putredine, ſi ſalubribus ventis non perfletur, quibus halitus ex terra, ex animalibus, ex plantis in ipſum diſſuſi diſſentur, ſi pluviis moderate non irroretur ad ſalinas, & alias exhalationes quibus ob ficcitatem imbuatur ſubinde abluendas?

Vel

(1) Lib. 1. dec. 4.

(2) Lib. 5. dec. 1.

(3) Lib. 1. Epid. ſect. 5. tom. 2. 3. Epid.

Vel ab inedia elaborari, pravisque alimentis, ac potibus.) Post aerem secundum inter causas malignarum, ac pestilentium febrium causas obtinet locum nimia a cibo abstinencia: Absumuntur enim mites, benigni, ac gelatinosi succi, corpus exsiccat, spiritus deficiunt, concidunt extremi tubuli, perspiratio minuitur, unde acres erodentesque particulae in sanguine cumulantur, quae ejus texturam ac compagem facile dissolvunt, unde funditur, ac colliquatur, ut experimento alibi a nobis memorato compertum est (1). Hinc non mirum non solum stomachi, capitis, cordis, aliorumque viscerum fibras in inordinatas, ac convulsivas contractiones agi, unde nausea, dolores capitis, vertigines, lipothymiae contumaces, vigiliae, aliaque ejusmodi mala exoriuntur, sed corrupta sanguinis massa malignas, ac pestilentes febres excitari, quemadmodum fere Militibus contingit, qui post longas inedias, aut ex levi quandoque causa minime lethali moriuntur, aut in praedictos morbos concidunt, hinc pestem communiter Annonae caritati succedere ajunt, unde vulgare illud invaluit: *Pestis post famem*. Quid quod plebei tunc vilioribus, pravisque alimentis utentes putri cacochyliae occasionem praebent, quae in sanguinem ingrediens eundem e ratione afficit, quae vel una satis valere potest ad ejus crasim pervertendam, ac corrumpendam, ut a Galeno demonstratum est (2)? Hinc est infensam hisce praeter aliis esse solere. Cum enim non aliis vesci valeant, legumina, aliasque fruges ingurgitant, quae aut rubiginem testante Plinio (3) & Laurembergio (4) hominibus infestissimam, aut aliam quamdam putredinem acquisiverunt, aut carnes Animalium, quae vi morbi interempta sunt, aut pisces in stagnantibus, corruptisque aquis emortuos, quemadmodum referente Riverio Insulae Liparae dictae incolis accidit, qui pisces ad littus maris rejectos Aetnae montis igne coctos avidius assumentes, gravissimam pestilentiam passi sunt. Hinc non mirum in obsidione Bredana fame pressis incolis impuro victu utentibus, sevirissimam pestem grassatam fuisse, interimque Regium exercitum, qui hanc Urbem obsidebat omnibus ad vitam

necessariis instructum a dira hac lue immunem servatum fuisse, ut Cl. Vander Mye de morbis Bredanis testatus est. Potiones quoque aquarum palustrum, quae stagnando limosae, ac putridae fiunt, Malignis febribus, ac pestilentibus occasionem praebent. Atque hisce potissimum causis efficitur, exercitus ex hujusmodi aquarum usu popularibus morbis plerumque corripitur, cum non leves labores sint, & animi angor praesertim in obsidionibus. Profecto nihil ad propagandas malignas, ac pestilentes febres efficacius esse communiter perhibetur terrore, quo spirituum influxum cohiberi contingit, eoque quasi suffocari, palpitationem cordis induci, anxietatem prope modum suffocativam fieri, humorum cursum retardari, planeque sisti, secretiones omnes excretionisque, impediri, solidas partes debita spirituum copia destitutas languescere, chylicationis opus everti, hinc cum acres, pravisque succos in sanguine cumulari, tum corruptos a primis viis in sanguinem inferri, qui sanguinem facile corrumpere valent, unde malignae, ac pestilentes febres. Hisce potissimum de causis fit, timidos peste facile corripitur, ex adverso qui fidenter, ac tranquille vivunt, eadem plerumque praeservari.

IV. *Quibus addenda organica, & animata corpora.*) Qui minutissimorum animalculorum seminum, quod in sanguinem, aut humores injectum in vivos ac plane innumerabiles vermiculos explicetur, malignarum febrium causam agnoscunt, earumque curationem ab iis expectandam esse existimant, quae hujusmodi animalcula enecandi vim habent, neque observationibus, neque experimentis a praecclarissimis viris institutis destituuntur. Ad organica nempe, & animata corpora ex aere praesertim nocturno decidentia reduci posse rubiginem, & uretinem supra fruges vineasque deciduam cujus meminit supra citatus Plinius, & Laurembergius non solum iisdem infestam, sed etiam hominibus summo noxiam alibi demonstravimus (5), ducti potissimum perbellis experimentis Cl. Lævenhoechii (6), qui insectorum corpuscula adeo minuta invenit, ut aliquot eorum centena simul sumpta crassum arenae granum mole non

(1) *Lib. 1. cap. 1. com. 8.* (2) *Lib. de cib. bon. & mal. suc. & de differ. feb. c. 3.*
 (3) *Histor. nat.* (4) *Horti cult. cap. 35. lib. 1.* (5) *Lib. 3. cap. 3. com. 4.*
 (6) *Tom. 1. epist. 7. & tom. 2. ep. 96.*

non æquent, unde in aerem diffusa cum rore defluentia, qua corporis humani poris se insinuando, qua cum alimentis sanguinis massam subeundo, atque eandem corrumpendo malignos, ac pestilentes morbos excitare Cl. Lancisius (1), qui materiem hanc ingeniose admodum, lateque pertractavit, testatus est. Cujus quidem sententiæ patronus in primis olim fuit Kircherus in scrutinio pestis, eumque sequuti Langius, & Haptmannus: nuperrimis vero temporibus Cl. Jo. Baptista Moreali in peculiari libro (2) adeo acriter pugnat, ut qui aliter sentiat, si ipsum audimus, garrere omnino, & somnia narrare videatur. Sustineant, quantum iis placet, pugnacissime sustineant, febres malignas, ac contagiosas nascendi potius occasionem vermibus, & materiem suppeditare, atque exempla proferant innumerabilium vermium, qui in latrinis sordibus, & excrementis generantur, & nutriuntur, atque ad credendum adducantur, malignam sanguinis corruptionem, quæ hominibus, diversisque animalibus summe nocua est, infectis esse propitiam, atque eorum tum generationi, tum nutritioni idoneam, neque ab opinione desistant, vermiculos quamplurimos in humano corpore genitos delitescere in intestinis, & visceribus, malignitatis vero occasione vermibus ipsis infensæ eosdem suffocari, interimi, dimoveri a latibulis, & foras per violentas validasque irritaciones pelli, & exturbari, ex alvo præsertim, ex quo longissimi, & teretes interdum vermes prodire mortui conspiciuntur, nisi ea de re suspicari velint, quam cum veram esse ratio evincit, cum multæ, ac frequentes, tum certæ ac constantes observationes confirmant, velint nolint, priore relicta sententia, in aliam ire coguntur. Unde nam enim tot felicissimas curationes solo hydrargyro, atque iis, quæ vermes enecandi vim habent, aptius repetas, non diaphoreticis, non cardiacis, non alexipharmacis, quam ab insigni vermium proventu peculiari ratione sanguinis massam corrumpentium? Quæ cum dico facile conjicio non defuturos, quibus hæc philosophandi ratio displiceat, atque Cl. Moreali præsertim, qui cum in ea sit opinione, ut credat, vermes potissi-

Tom. IV.

(1) Lib. de nox. pal. effluu. cap. 26.

(2) Delle febbri malign. e contag. nuovo sistema teorico prat. ec.

num in febribus malignis, ac contagiosis ægrotare, ægrotantes prava, fetida, ac depravata excrementa ejicere, quæ sanguinis massam subeundo, eandem ea ratione afficiunt, qua opus est ad easdem excitandas, Mercurium non alia ratione opitulari existimat, quam vermes curando. Idque experimentis ita confirmare sibi in animum inducit, ut nullus superesse dubitandi locus ei videatur. Recte ne an secus non decerno, cum vim Mercurii vermibus infestam ita alibi ostenderim, ut si Moreali assentiar, tam a veritate dissentire videar, quam ab ejusdem sententia dissensi. Fateor enimvero, cum primum mihi Auctoris opusculum legendum occurrerit, hominem solum novo systemati construendo intentum admiratum fuisse. Cum tamen sedulo, & accurate pro ingenii modulo perpenderem ea, quæ ad practicam ipsius partem spectant, non theoreticam, in qua sane habet cur multis non placeat, atque cum epidemica quædam malignarum febrium constitutio vigeret, neque eandem fere methodum, quam ipse proposuit, neque plane diversam adhibuerim, plerosque maligna febre laborantes felicissime curasse testor, cum e contra non pauci, qui tritis jam, ac vulgaribus medicamentis pertractabantur, interierint. Quam esset optandum, ut vir præstantissimus animadvertisset in malignis, contagiosis, ac pestilentibus febribus aliquid certe peccare, quod nostro corpori summe adversatur, summamque ejus destruendi, ac labefactandi vim habet, ejus tamen naturam tam variam esse, ac multiplicem in epidemicis ejusce generis febribus, ut non solum aut subtilissimum principium acidum, acre, volatile, causticum accusandum sit veneni ad instar sanguinem corrumpens, aut minutissimorum animalculorum seminium, quod in sanguinem, aut humores invecitum in vivos, ac plane innumerabiles vermiculos explicetur, sed id interdum, cujus indoles, ne a phenomenis quidem, atque effectis cognita hominibus esse potest, atque perspecta, unde optime dictum a Veteribus in venenata, & occulta qualitate fundari.

V. *Produnt se malignæ febres horrore quodam miti calore intermixto &c.*) Quid malignæ febris nomine intelligendum sit, non

Z

omnes

omnes conveniunt. Crediderunt nonnulli hoc malignitatis nomine febres insigniri, quæ eversionem minitantur. Inter hos Hippocrates, & Galenus recenſeri jure merentur, qui maligni nomen lethalibus, periculosisque morbis fere attribuerunt: Alii malignas febres eas vocant, quæ gravibus, lethalibusque symptomatibus stipantur, quæque plerunque irreparabilem necem solent inferre: Nonnullis malignæ dicuntur febres, in quibus maculæ, atque exanthemata in cute apparent. Verum non omnes mortiferas febres malignas esse appellandas, facit potissimum illarum animadversio, quæ omnis malignitatis expertes egrum aut in summum vitæ discrimen adducunt, aut interimunt: neque omnes malignæ febres maculas ad cutem erumpentes adjunctas habent. Quapropter rem serius perpendentibus non aliæ febres malignarum nomine veniunt, quam quæ dolose, ac fraudulenter adoriuntur, & sæpe egros, & medicos in fraudem inducunt. Quemadmodum enim maligni dicuntur homines, qui paratis insidiis aliud ore loquuntur, aliud in corde recondunt, ita febres istæ homines adoriuntur levissimi morbi speciem præferentes, præter expectationem tamen vires prosterendo, atque symptomata longe graviora assumendo, quam quæ morbo levi specie, & moderato convenire videntur, egrum in supremum vitæ discrimen conjiciunt. Neque aliter evenire censendum est, si malignarum febrium causas animo, & cogitatione percurramus. Corruptionem enim sanguinis esse diximus a fermento, veneno si libet acido, aut acri, quod interdum summum gradum activitatis, inductam, unde pestilentes originem ducunt. Cum igitur malignæ febres a contagiosis, pestilentibus, & ipsa peste levitate potissimum differant, veritati consentaneum videtur asserere, vel coagulandi, vel dissolvendi vim habeat febrile venenatum fermentum, mitius in his operari, & corruptionem inchoatam tantum adesse, deinceps sulphureas, igneas, volatilesque particulas varie exagitare, demum veram corruptionem, & a natura maxime alienam perficere. Hinc nil mirum febrilem accessionem horrore quodam miti calore intermixtam invadere, urinas a naturalibus parum discrepare, quoniam inchoata tantum corruptio non impedit, quominus serosæ sanguinis partes,

salinæque ea proportionem, ac dosi in renibus separentur, quæ a naturali parum differat. Hinc mitis prima facie apparet maligna febris, verum cum malignum, ac deleterium fermentum spiritibus sit maxime infestum, de magna febris perniciem admonet ingens, & subitus virium, & corporis, & pulsus languor sine manifesta causa, quæ cum benigna febre, & periculi experte componi nequit. Obrutis enim spiritibus animalibus, vel dissipatis, vel irretitis, cessat liber eorum influxus in privatas cordis, & aliorum muscutorum fibras, unde flaccescunt, & concidunt, cor propterea debilius pulsatur, hinc pulsus languidus, cumque parum sanguinis trudatur in cor, a corde in arterias, etiam parvus. Eadem de causa libero spirituum influxu destitutæ internæ ventriculi tunicæ debito tono, atque elatere destituuntur, earumque robur ad stomachi fermenti, succorum gastricorum impressiones suscipiendas infringitur, unde appetitus prostratio, & nausea. In progressu non potest sanguinis massa, vel ab acido, vel acri, volatilique veneno corrumpi, quin accelerato sanguinis cursu, solidisque partibus in crebriores contractiones adactis, igneæ, sulphureæ, volatilesque particule a reliquarum nexu, ac vinculo expeditæ rareſcant, exaltentur, hinc febris intenditur, urunturque a calore partes interiores magis, quam exteriores, quæ longe a corde distitæ sunt, & in quibus propterea ob spirituum penuriam languescit sanguinis motus. Quoniam vero, quæ fluida corrumpunt, solida etiam insigniter lædunt ea stimulo, irritando, varie inordinateque concutiendo, ea re fit, ut perturbata sanguinis circulatione pulsus inæqualis, & varius appareat, convulsis, atque ea ratione affectis tubulis renalibus, qua serosæ solum parti transcolandæ pares sint, urinæ tenues, & crudæ, relaxatis vero, cessante stimulo atque irritatione, ita ut crassiores etiam separari queant, crassæ turbidæque. Quid quod varie, inordinateque concussis cerebri, meningum, & nervorum fibrillis, sic ut inconcinno, & inordinato cieantur motu, tetræ imaginationibus tenetur Animal, & delirare cogitur, & convulsivis motibus exerceri, & vigilare, & si forte a sanguinis fervore in vasis meningum hærentis eadem plus æquo distendantur, aut inflammentur, insigni dolore capitis torqueri, & muscutorum rigiditate super-

superveniente, quæ naturalem eorum actionem impediat, immobile jacere? Exaltatis jam acribus, salinis, biliosisque particulis, atque in universam sanguinis massam diffusis a pulmonibus, trachæa, & faucibus erumpentibus aspera redditur, & sicca lingua, varioque colore tingitur, quæ licet in hoc statu maxime comparata ad sensum, ac sitis passionem videatur, illius tamen papillæ, & nervi ita obrigescunt, exsiccanturque, ut recipiendis sitis impressionibus impares evadant; quod pessimi ominis esse consuevit, quia, ut notat egregie Cl. Van-Suvieten (1), *Sensorium commune morbi vi oppressum non afficitur amplius, unde summum periculum imminet*. Quod apte quadrat cum doctrina Hippocratis asserentis: *sitis præter rationem soluta in acutis malum* (2). Nerveis ventriculi, diaphragmatis, & thoracis fibris vellicatis, ac convulsis, præcordiorum anxietates excitari contingit, iis vero compressis, & respirationis organis vi illata, liberoque sanguinis cursu per cor, & pulmones impedito, difficultatem respirationis, animi deliquia exoriri. Quod si forte spiritus irretiantur cohibeanturque a crassi, visceri, lentique humoris copia, ut egre mobiles, minusque faciles ad influxus, & motus reddantur, mentis hebetudo, sensuum torpor, ad somnum proclivitas, gravitas auditus, visus obscuritas subsequuntur.

Maculæ, pustulæ, exanthemata varia.) Febres malignas ab adjunctis symptomatibus varia nomina sortiri supra animadvertimus. Hinc si intensus capitis dolor cum cardialgia observatur, febris castrensis, seu morbus ungaricus appellatur, quæ quidem febris species in castris inter milites ex squallore castrorum observari solet: Si corpus egri minutis tuberculis instar milii aspersum appareat, febris maligna purpurata vocatur: Si tubercula nimia, & rubicunda, dicuntur morbilli: Si maculæ in summa cute junctæ, & viribus maxime infestæ, varique coloris, peticulares moribus pulicum similes, a quibus tamen dignoscuntur, dum compressæ non relinquunt vestigium in medio rubicundum, quod a pulicum morfu, quorum aculeo cutis ipsa terebratur, & vulneris vestigium velut in puncto quodam apparet, exoritur; ut mittam pu-

licum morsus admota farina lupinorum acetato subacta, vel oxymelite, statim disparere, ut Zacutus Lusitanus testatus est, qui & de culiculari febre loquutus est cum pustulis totum corpus obsidentibus fere, ac si a culicibus esset demorsum, cuius fere meminit Hippocrates (3) dicens: *Fiebant in febribus æstivis circa septimam, octavam, & nonam asperitudines in cute miliaceæ culicum moribus maxime similes, non valde pruriginosæ*. Quemadmodum vero in quotidiana febre continua, quam petechizantem vocant, cuius meminimus superiori capite, non adeo corruptivæ indolis sunt, sed mitioris testante Cl. Hoffmanno (4); ita symptomatibus quoque non tam atrocibus stipatur, ordinateque magis morbus decurrit. In maligna vero febre iis apparentibus perspectior fit natura veneni sanguinem, & humores magis accendentis, corumpentisque, unde corruptæ, impuræ, heterogeneæ partes sub forma macularum per tubulosam, & fibrosam cutis substantiam propelluntur.

VI. *Si hæc quidem modo plura, modo pauciora ei febrî inesse cernantur, cujus facilis communicabilitas est, &c.*) Mirabile prorsus est halitum inconspicuum ex corporibus febre maligna laborantibus exhalantem, tam prompte sanorum corpora pervadere, ut unius egrotantis morbus quam plurimos adoriatur, ac de domo in domum, de Urbe in Urbem vagando ex privato publicus fiat, & popularis. In hoc potissimum contagii vis sita est, unde contagiosæ febres originem ducunt. Quid quod vestimentis, indumentis præsertim laneis, & villosis, aliisque rebus obviis sic adhærescat, ut in varias Mundi regiones allatum latens per plures interdum annos, calore demum corporis, aerisque ambientis, aut alia ratione attenuatum, commotumque tyrannidem suam, tamquam recens emissum exerceat? Quæ sane omnia, si diligenter ad trutinam, ut ajunt, revocentur, summam illius tenuitatem non solum evincunt, quæ in minimas divisas particulas, explicatusque, atque ad avolandum promptissimus quaquaversum diffunditur, aeremque ægros proxime circumambientem inficiendo, quam citissime per respirationis viam, aut minutissimos cutis poros sanorum corporibus com-

(1) *Com. in aph. Boer.* 637. (2) 3. *epid. agrot.* 2.
(3) 2. *epid. sect.* 3. (4) *M. S. r.* 4. *p. 1. cap.* 10.

municatur, consuetudinem præsertim, & commercium proximum cum infectis habentibus, sed ejus quoque tenacitatis ob aliorum corporum humidiorum, quæ ab ore expirant, vel ex minimis cutis poris, admixtionem, ut facillime adhærescat pannis, & vestibus quibuscumque, circumferatur, mitiorem, aut seviorem necem allaturus, prout ab humidis præsertim particulis ejus vis, atque energia magis, aut minus infringetur.

VII. *Si longe, lateque dispersa plerorumque stragem, interitum, ac necem faciat, pestilentem &c.*) Pestilens ipsa febris proprias affectiones adjunctas non habet, quibus a malignis, & contagiosis distinguatur, si nonnullas graviores excipias. Habet enim omnes quibus cæteræ stipantur: hoc tamen discrimine, quod non omnes malignæ contagiosæ sunt; contagiosæ autem a pestilentibus differunt ratione potissimum contagii, quod in illis mitius est, in his vero truculentum adeo, ut longe lateque dispersum plerumque eorum, quos corripit, interimat, atque necet. Hoc ipsum multo truculentius præstat pestis, cujus semina per atmosphæram dispersa aerem sedant, & mortifero quasi veneno inficiunt, unde homines cum perfectæ valetudinis notis eadem correpti, quasi fulmine icti in terram concidunt, atque emoriuntur: quæ sane omnia summam subtilitatem, volatilitatem, acrimoniam arguunt pestilentis principii, quod a corporibus infectis perspirans contagium parit, atque sanorum corporibus communicatur. Quo loco fateor me justis laudibus æquare non valere invictissimum animum celebris Medici Viennensis D. Alpruni, qui secto bubone pestilentiali, putrique, ac venefica materia collecta, ejus analysim periculosissimo experimento instituere non dubitavit. Cum enim Retortæ indidisset, adhibitis ignis gradibus resolvit primum in aquam, deinde in oleosam, & pinguem substantiam a sulphure non absimilem, in sallem demum volatilem, qui ad Retortæ collum ascenderat. Mirum refrigeratis vitris, disjunctisque gravem adeo, atque intolerabilem erupisse fetorem, ut eximius vir licet provido consilio ad experimentum paratus, improviso tamen quasi fulmine percussus summo corporis tremore correptus fuerit. Ecquis crederet, indicibilis fetoris sa-

lem e Retorta advectum lingue sue imponere minus pertimuisse, ac tantam ejus acrimoniam deprehendisse, perinde ac si aquam stygiam gustasset? Quamvis resolutioni arte chymica factæ parum fidendum sit, ac suspicari merito liceat, nonnulla ex iis, quæ per ipsam ex venefica bubonis materiaeducta sunt, revera generata fuisse ab igne, nec antea in mixto saltem sub ea forma, sub qua prodierunt, extitisse, cum etiam e sanguine naturaliter constituto per analysim chymicam ea eliciantur, quæ in mixto inherere nulla ratione posse videntur, ut insipidum phlegma, sal volatilis, spiritus urinosus volatilis, oleum dilute rubescens, aliud crassius, & ad nigredinem vergens, aliaque id genus, attamen illud inficiari nulla ratione posse videtur, virulentam pestilentis principii acrimoniam, atque volatilitatem præclarissime patefieri, quod ubi in uno corpore sedem fixerit, quam citissime ad alia tum vicina, tum remota inficienda proficiscitur, atque ex particulari morbo multiplex, ac popularis efficitur.

VIII. *Quam quidem portendunt venti ab ea regione, ubi dominatur, flantes, caligines insolite &c.*) Cum nonnulli in ea essent opinione, ut crederent, malignos syderum influxus ita aerem immutare posse, ut variis modis corpora viventium afficiant, idque non solum caliditatis, & humiditatis, aliarumque primarum qualitatum excessu, sed etiam occulto modo, motu scilicet, lumine, & influenza, ut ajunt Astronomi: motu quidem & lumine hæc inferiora alterando secundum primas qualitates, & præcipue calorem, influenza vero latentes etiam & occultas qualitates inducendo, providentesque pestilentes constitutiones nulla facta in aere quoad primas qualitates mutatione, sed puriore aere existente grassari, ad malignum quemdam Syderum influxum easdem revocarunt; atque opinionem suam confirmarunt auctoritate ipsius Hippocratis, qui suum illud, quod divinum in morbis appellat, in aere quidem esse cum Galeno interpretantur, sed a Cælo, & minus manifestis causis producitur; quod egregie convenire ajunt cum iis, quæ alibi tradidit (1) inquiens: *morbum, & tempus sibi invicem correspondere, nisi quid in superiori natura innotuerit*. Atque hi quidem a coitu planetarum superiorum, Saturni, Jovis, & Mar-

(1) 2. epidem.

Martis in signis humanis, qualia sunt Virgo, Gemini, ac tum potissimum cum Mars dominatur, a Luminarium defectu, & Eclipsibus, ab insolitis Meteoris, & præsertim Cometis, certum capi posse argumentum existimant de pestilentium morborum futura invasione variisque in Mundo mutationibus, unde illud Claudiani:

In Cælo nunquam spectatum impune Cometen.

Verum hodie in tanta Philosophiæ claritate ejuscemodi præfagia, utpote vel nimis a sensu remota, vel inanibus conjecturis superstructa nihili, floccique faciunt Medici, quibus non desunt alia magis sensibus obvia, ex quibus tutiora præbeantur prædicendi argumenta: eaque potissimum ex aere primum desumuntur. Quamvis obscurissima sit prima pestilentis febris origo, quidquid Sylvius De le Boe opinetur, volatile acerrimumque principium sublimari in calidissimis Mundi partibus, inde a ventis præsertim australibus diffundi, & circumferri, constat tamen luculentissime, ubi in una regione sedem fixerit, facillime ad alias vel remotissimas progredi, ventorum præsertim vi veneficum principium in aerem diffusum secum advehentium: ubi igitur venti ab ea præsertim regione, ubi pestis dominatur, perflaverint, de peste suspicari jure merito licet. Eadem suspicio cadit, si insolitæ quædam caligines appareant post terræ motus. Indomitæ enim, & exoticis exhalationibus tribuitur a nonnullis pestifera lues, quæ ex terræ hiatibus, interdum post terræ motus insignes in aerem eleventur, & a ventis in varias regiones transvehuntur, si quæcumque in aere aperta posita, ut obsonia, vestimenta, & alia ejusmodi putrescant, & corrumpantur, pisces mortui conspiciantur, plantæ marcescant, si animalia citra manifestam causam intereant, quemadmodum testatus est Cl. Diemerbroekius in peste Novioma-gense, de aviculis, quæ caveis inclusæ cum morerentur, paucis post diebus pestis oborta est, qua ejusmodi locorum homines enecabantur. Exitialissimum morbum intelligere videntur Animalculorum copia e suis latebris in terram, & aerem egredientium, Locustarum præsertim confluxus, quemadmodum accidisse narrat Cl. Fracastorius in pestilentia Italica, quæ insignem earum numerum Ferrariensem, Mantuanum, Vero-

nensem, ac Brixiensem agrum invadentium subsequuta est. Quod florente ipso Divo Hieronymo adnotatum fuit, ut scriptum reliquit in Joele Propheta: *Tempore Theodosii Imperatoris maximam Locustarum copiam in Judea horrendam pestem præfagisse: Et Divus Augustinus de Civitate Dei: Post immensam Locustarum copiam, tantam pestem insecutam fuisse, qua in solo Regno Massanissæ octies centum millia perierunt hominum, & prope Carthaginem bis centum millia, & Uticæ ex triginta millibus juniorum Militum, qui ibi erant, decem millia remanserunt, ut Agricolam silentio præteream, qui in Gallia Cisalpina idem evenisse refert, atque Hildanum, qui narrat in peste Laufannensi an. 1613. tantam ubique fuisse muscarum copiam, ut post hominum memoriam vix similis visa fuerit. Cum dysenteriae, pleuritides, alique epidemici morbi grassantur, sola Dei Bonitas, & in humanum genus clementia facit, ne exitialissimus morbus, ab hoc sæpe fonte emanans longe, lateque dispersus quamplurimas regiones infestet, atque plerosque, quos corripit, interimat, atque necet.*

IX. *Hiscæ si bubones accedant, anthraces carbunculi, maculæ &c.* Quod certo certius evenisse censendum est, cum ea symptomata egrotantes adoriri deprehendantur, quæ non ad aliam causam referri aptius posse videntur, quam ad subtilissimum volatile, acerrimumque principium, sanguinis & humorum massam teterrime corrumpens, eosdem videlicet in sua elementa salina, terrea diluendo, resolvendoque, unde bubones, anthracesque, aliaque ejusmodi adjuncta proficiuntur. Quæ enim tenuiora sunt, & ad motum magis prona, fusa, & soluta manere perspicuum est, crassiora vero, terrestria, & inertia coire, & in massulas majores coalescere, & simul cum veneni particulis in externo corporis ambitu herere, glandulosa loca frequentius inguinales, & axillares, quandoque etiam parotides, & mammarias glandulas, maxillares item inferiores sub mento, nec non asperæ arteriæ appositæ occupare, easque laxando in tumorem elevare, atque urentioris salis, ac sulphuris actione inflammare, cujus vis si ab humidioribus particulis retundatur, boni moris erit, mollior fiet, & suppurabitur: isque primum a Græcis communi omnium tumorum nomine bubo vo-

catur, ad differentiam alterius longe deterioris græco nomine anthrax dicti, propria significatione carbonem ignitum designantis, unde latinis carbunculus: qui tumor igneus est, suppurationis incapax, omnes corporis partes obsidens, membranas præfertim musculorum, & substantiam cutis nervosam, ac fibrosam in dorso potissimum, ac brachiis, ac femoribus cum circumpositis pustulis ardentissimi doloris carnem in ambitu comburens, & ulcus inducens simile ulceris, quod æscharotico inusto excitatur. Cum enim carbunculo materiam præbeant crassiores, terrestres, & inertes partes ab humidiorum serosarumque vinculo expeditæ, ac major volatilis, acerrimique principii copia in pus abire non potest, sed æscharotici instar carnem exedit, ut Celsus (1), & Mindererus, qui pesti interfuit, & de ea perbelle scripsit, testati sunt. Ab hoc eodem fonte repetendæ sunt pustulæ, petechiæ, cum ab extremis articularum osculis in cute effluant nonnullæ terrestres, & inertes particulæ in massulas majores coalescentes, eæquæ inter cuticulam, & cutim congestæ rarefiant, & turgeant parvos pustularum tumores producentes. Quod si terrestres eadem, inertes, crassioresque particulæ in majores massulas a reliquarum nexu sejunctæ in modica quantitate ad superficiem cutis subsistant, vel ejus naturæ, ut absque rarefactione, & turgescentia ab eisdem subito abscedant, & avolent tenuiores, serosæque partes, unde tumor effici nequeat, maculæ exorientur: Quæ quamvis conjuncta cum gravissimis symptomatibus plurimos invadentibus, perimentibusque præsentem pestilentiam ostendant, quæ sola tyrannidem suam exercet, cæteris omnibus morbis quiescentibus, qui omnes abeunt in naturam pestis, animadvertendum tamen est, aliquos peste corripì sine ullis bubonibus, carbunculis, aut maculis, & interdum a peste egros interimi, quæ solum post mortem sui præbet inditia, dum Cadaverum cutis diversicoloris maculis sedatur, corruptionis sanguinis argumentum prope certissimum, quemadmodum iis accidere deprehendimus, qui potentiore aliquo veneno enecantur.

X. *Coagulationem quidem ostendunt soporosi effectus, lethargici, dolor capitis gravativus &c.*) Medici est non solum malignæ

febris ideam sibi efformare, sed ejus causas apte dignoscere, & num maligna sit febris ex coagulatione, vel dissolutione, vel ex coagulatione, & dissolutione simul constituere. Inter cæteras vero affectiones, quæ peculiarem causarum naturam ostendunt, sensus, & motus alteratio, externæ eruptiones, secretionisque quæcumque depravatæ, & præternaturales eminent. Cum enim fluida per coagulationem corrumpuntur, tenuiores plerunque partes arcte crassioribus unitæ, & ad motum ineptis in majores massas concrescunt, vel illorum massulæ aliorum corporum admixtione nectuntur, cogunturque. Alterutrum vero, aut utrumque contingat, perspicuum est ad fluendum sanguinem minus idoneum evadere, crassum, viscidum, & lentum ea ratione, qua aut in cerebro, ejusque membranis hærens, ac subsistens, spirituumque animalium liberum influxum impediens, aut nerveas earum fibras plus equo distendens soporosis affectibus, gravativo capitis dolori, corporis segnitiei, atque fere immobilitati occasionem præbeat. Tenuis vero, serosæque partes reliquis unitæ, & in massulas majores concrescunt, qua ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut excretoriis organis aptari possint, atque extra corporis confinia educi? En suppressas cujusvis generis excretiones, aut solum tenuioribus feri partibus per renes elabentibus urinas aqueas: Ab inertia, segnitie, lentoreque humorum stagnationes facile contingunt in diversis corporis partibus, unde maculæ, petechiæ, tumores ortum traducunt. Quod eque dici non potest, si fluida per dissolutionem corrumpantur. Vel enim eorum massulæ serosæ, fibrosæ, rubræ a se invicem segregentur, vel in sua elementa salino-sulphurea terra diluantur, certum est, acres, ac fere causticas particulas potissimam partem agere, non solum nerveas meningum fibras mordendo, pungendo, spiritus animales concitando, cæcoque furore, atque impetu hac illac ciendo, unde vigiliæ intensissimæ, dolores acuti, deliria, convulsiones proficiuntur, sed sanguinis ipsius texturam solvendo, ac colliquando, unde humores fusi non solum ad renes uberius confluunt, & qui cum eorum glandulis congruunt ab iisdem acris, ac corrodentis principii particulis irritatis copiose in vesicam per ureteres effun-

effunduntur, sed ex extremis vasorum officii facile elabuntur, aut ad intestina confluent, & glandulosos eorum folliculos, aut ad biliarium, & pancreaticum ductum, unde illorum peristaltico motu inverso, aut plus æquo sollicitato ad humores suos uberius effundendos, urinæ turbide, oleosæ, stillæ sanguinis e naribus, vomitus, diarrhæa, dysenteria, aliaque ejusmodi funesta symptomata ortum traducunt. Si pustulas, peticulas, bubones, parotides una cum paulo ante indicatis dissolutionis argumentis deprehendas, quid aliud conjicere liceat, quam coactas fibrosas sanguinis partes, serosas vero nimis fusas, & solutas, quemadmodum lacti contingit ab acidis corrupto, vel quod in pestilentibus frequentius contingit, sanguinis massulas dissolutas in sua elementa, quæ tenuiora sunt, & ad motum magis prona, fusa, & soluta, crassiora vero, & terrestria, & inertia coeuntia, & in majores massulas coalescentia, seu quod eodem recidit, corruptionem sanguinis per coagulationem, & dissolutionem simul?

XI. *Si febre maligna laborantem alterna ciborum inappetentia &c.*) Vid. lib. 3. (aph. 6. com. 5.

XII. *Incertus semper est malignarum febrium exitus, si vires tamen persistant &c.*) Febris maligna de genere acutorum est, adeoque juxta mentem Hippocratis incertæ sunt prædictiones salutis, aut mortis; hinc neque salutaribus signis multum fidentum est, neque ex adverso ob pessima symptomata desperandum. Vires in primis ægri sunt perpendendæ, quæ si persistant, devictam iri febrem sperandum est. Maculæ etiam sunt examinandæ, quibus corpus fœdatur. Duplicis enim naturæ, atque indolis esse consueverunt: Aliæ quidem quotidianæ febris succedunt mali moris factæ, quæ catarrhalis dicitur, sive petechizans: cujus formalis ratio, si Hoffmannum audimus, consistit maxime in partium sanguinis, vel seri dissolutione, mediante motu febrili, cujus beneficio impuræ, corruptæ, heterogeneæ partes, si robur adhuc inest naturæ, nec adeo corrupta solidorum, & fluidorum dispositio, evolvuntur, earumque subtilior serosa pars per largum sudorem, crassior, & mucida per nares, fauces, & bronchia, biliosa mucida per alvi secessum, & putrida salino-sulphurea sub forma macularum per tu-

bulosam, & fibrosam cutis substantiam postea salutariter propellitur: Ut autem salutariter propellatur non pauca requiruntur. Primum ut bonæ indolis sint, deinceps ut opportuno tempore erumpant, & retrocedant, deinde laudabiles effectus edant. Quæ purpureæ, rubicundæ, & rosæ sunt, a miti humorum dissolutione proficiuntur, non insigni corruptione, cujus est tetrum, lividumque iisdem conciliare: quæ circa primum septenarium apparent, diebus apparent criticis, & naturæ maxime convenientibus ad noxios, pravosque succos extra corporis confinia eliminandos, cujusce rei argumentum prope certissimum præbet brevis earum retrocessio cum symptomatum levamine, & coctionis signis. Cum nihil tale, immo contrarium omnino contingat, an spes salutis aliqua affulgeat, viderint alii. Nempe ægrotantium languor, animi defectio, convulsio, aliaque perniciofa symptomata, petechiæ minutæ, livide, nigrescentes corruptionem sanguinis & humorum arguunt, qua plerique eorum qui maligna febre tenentur sphacelosa corruptione in ventriculo, aliisque visceribus, frequentissime vero anginosa faucium, & œsophagi inflammatione cadaveribus mox post mortem fœdissimum odorem spirantibus, occumbunt. Cujusce infelicitis eventus præsagia plerumque esse solent ex Juncheri observatione aphthæ malignæ febris accedentes, quæ paucis horis ad œsophagum, & ventriculum diffunduntur, ad quas facile acris, ac caustica materies facile perfluit, atque subsistit, phlogoses præcipue ad pharyngem inducens, quæ nisi placide abstergantur, & dissipentur, in exulcerationes abeunt, in sphacelosa putredinem promptissime ruentes.

XIII. *Contagiosarum, & pestilentium incertior adhuc eventus. Si tamen declinante morbo vires &c.*) Donec manifesta salutis, aut mortis signa appareant in contagiosis, ac pestilentibus febribus nihil temere pronuntiandum est. In principio enim, augmento, & aliqua status parte obscura, & ambigua sunt. Circa vigoris finem, & declinationem manifesta potius redduntur, ideoque tunc temporis sedulo, & accurate perpendenda sunt illa præ ceteris, quæ imbecillitatem, aut robur tum ægrotantis, tum febris, ejusque symptomata produnt. Si vires consistent, febris mitescat, blandus alvi fluxus superveniat, quo acres, ac

cau-

causticæ particulæ sanguinis massam corrumpentes critiche extra corporis confinia educantur, boni ominis inditia esse consueverunt, ut alibi a nobis præeunte Galeno, & Gherardo Columbo demonstratum est (1), qui præ cæteris alvini fluxus effectus justis laudibus efferre conatus est, inquiens (2): *Omnes quibus alvus copiose ejecit, licet cum signis cruditatis fuerit, tandem liberati.*) Procedente enim alvi fluore, in dies coctionis signa superveniebant, morbus evadebat clementior, & tandem alvi fluore perseverante fideliter, & integre egri judicabantur. Ut Valleriolam silentio præteream, Schekium, Rodium, Bonettum, aliosque eximios Scriptores a Cl. Hoffmanno citatos (3) ad sententiam, quam plane eandem sustinet, confirmandam.

XIV. *Incertissimus pestis.* Si tamen bubones plures protuberantes in parte idonea suppurentur &c.) Acutissimus morbus pestis est, & insidiosus, propterea & fallax, quam qui maxime esse potest. Summam ejus acutiem ostendit nex & interitus, quem unica interdum die, nunc tridui, quatriidui, vel quinque, aut septem dierum spatium hominibus infert, quos si evaserint, sani plerumque redduntur. Raro enim decimam quartam excedit. Insidias vero, ac fallaciam aperit invadendi modus, & operandi. Blandus enim apparet, eosque interficit, quibus spei salutis argumenta non desunt, truculentus interdum, & ferox ad spectu iis parcit, quos certo morituros credas. Signa tamen si non vera (quænam autem ejuscemodi?) ea saltem quæ verosimilitudinis speciem quamdam præseferunt, desumi solent ex tumoribus protuberantibus, qui quo plures, & citius suppurantur in parte longe a corde dissita cum symptomatum levamine, boni ominis esse consueverunt. Indicant enim naturæ robur contra morbum pugnantis, ac venenatam materiam ab imis partibus ad superficiem corporis propellentis, quam in tumoribus potissimum contineri, atque excerni, vel ex eo maxime apparet, ut notat Hoffmannus (4), quod si Chirurgus lancetta, qua aperti sunt, venam sani hominis incidat, is illico etiam peste corripiatur. E contra observatum est, quo plures sunt carbunculi,

eo esse periculosiores, præsertim cum delitescentes, vel ad interiores partes recurrentes cordi vicinas, vel guttur occupantes, ut testatur Riverius. Cum enim bonæ, ac laudabilis suppurationis capaces non sint, in gangrenam plerumque abeunt, & totalis partis sphacelationem quam citissime interimentem, qua fit, ut cadavera illico mire feteant, intumescant, & citissime putrescant.

XV. *Venæ sectio in ejusmodi morbis non nisi in summa humorum plenitudine, venarum turgentia &c.*) Curatio ejusmodi morborum hisce fere indicationibus nititur, ut venenata, ac deleteria materies corrigatur, ac dissipetur, ut latentium inflammationum conatus, & impetus evertantur, humorum peccantium secretiones promoveantur, vires, quibus venenum adeo infensum est, confortentur, ac graviora symptomata sedentur. Ad hæc indicationes explendas lis occurrit longe maxima in fonte Chirurgico, utrum instituenda sit venæ sectio. Nonnulli enim ejus usum laudant. Atque hi fere sunt Celsus (5) in primis, qui de pestilente, & contagiosa febre verba faciens. *Desiderat, inquit, propriam animadversionem in febribus pestilentialibus casus. In hac minime utile est fame, aut medicamentis uti, aut alvum ducere: Si vero vires sinant, sanguinem mittere optimum, præcipue si cum dolore febris est.* Id ipsum sensit Riverius, qui in pestilentiali parotide, quæ plures necavit, moderata venæ sectione plures servasse testatus est. Ab his etiam Bottalus, qui phlebotomiam maxime proficuum, & salutarem in quibusque malignis febribus, quin etiam in ipsa peste se expertum fatetur. Tandem Sydenhamius, qui præ cæteris etiam largissimam in ipso pestilentis febris initio, nullo timoris inditio adhuc apparente commendat, & si largissime administrare non liceat, ab eadem abstinendum esse suadet. Si quando enim error contingit, ex eo esse quod vel justo parcius, vel tardius instituitur. Alii e contra verentes, ne vires collabentes jam magis atterantur, morbiq; terrore perculsi ægri magis exanimentur, ne diaphoresis, sudorisque viæ præcludantur, citiusque nex, atque interitus afferatur, eandem repudiant. Inter hos Cl. viri

(1) Lib. 3. com. 7.

(2) De pestil febr.

(3) De feb. cap. 11. sect. 4.

(4) Ibid. sect. 7.

(5) Lib. 3. cap. 4.

vir Paulus Barbette, & Diemerbroekius eminent. Quid in re ardua ipse sentiam, paucis exponam. Si adsit plethora insignis, & turgeant venæ cum proximæ futuræ inflammationis notis, minus peccari in moderata venæ sectione, quam in tarda, aut nulla facile judicaverim. Si e contra vires deficient, pustulæ, tumores, aliaque exanthemata erumpant, ab eadem esse prorsus abstinendum, cum celebrata sanguinis missione concident vires aut prohibeant, ne morbus facile ad crism veniat per ambitum corporis, aut ægrum atroci, ferocique malo ferendo imparem reddant: quare potissimum factum est, ut Wilisius media via quasi incedens venæ sectionem præservationis tantum gratia commendaret, rarius curationis, in qua cucurbitulas scharificatas tutiores esse affirmavit.

XVI. *Lenientia quoque medicamenta, & clysteres sunt adhibendi, ubi patris peccat cacochylia &c.*) Observatio Clar. virorum, quorum supra meminimus (1), qua constat, alvi fluxum frequentem, & copiosum etiam cum cruditatis signis ejuscemodi morbis supervenientem salutarem esse, nolim vim animis addat ad purgantia, aut emetica medicamenta inter initia, aut morbi progressu præscribenda. Ea jam excipio, quæ valde acris, irritantibus, ac fere causticis particulis sunt prædita, ceu quæ violentas Stomachi, & intestinorum, ac viscerum subversiones excitando ægrum quocumque morbo laborantem in summum discrimen conjiciunt, quæque e Medicina esse explodenda toties inculcavimus. Quid quod ne ipsa quoque lenientia non sine defectu sunt adhibenda? Diuturna nempe observatione, atque experientia compertum est, in malignis, & contagiosis constitutionibus alvum adstrictam esse minus periculosam, & gravem, quam solutam, nisi forte a natura excitetur venenatæ materiæ excretionem moliente, qui casus cum raro inter initia præsertim observentur, pro norma cæterorum omnium sumi non debent, atque imprudentium audaciam, seu mavis temeritatem fovere, arte volentium ante criticos dies, quod natura solum præstare valeret, ea quæ concocta sunt, atque ad excretionem idonea opportune, & tempestive propellens. Cujusce rei defensionem nolim credas ita me suscipere, ut negem aperte,

ante criticos dies esse alvum movendam ad exemplum naturæ critice operantis. Haud enim ignoro quid mihi objicere valeant, qui Tournefortii observationibus probe instructi didicere, in constitutione quadam in Gallia vigente omnes, qui a Medicis pertractabantur concoctionem materiæ febrilis expectantibus, periisse, plerisque eorum, quibus emetica aliaque evacuantia propinabantur, crudaeducta materia convaluisse, sed ut intelligerent minus periti in purgantium usu frænos esse adhibendos, & solum locum habere, ubi adsit putris cacochylia primas vias infestans, nauseam, ac rugitus Abdominis procreans, quam providi est consilii educere, ne sanguinem ingressa materiem fermento maligno præbeat convenientissimam. Educere autem expedit per ea, quæ blande, ac placide alvum subducunt, cujusmodi sunt Serum lactis tamarindatum, Cassia, tamarindorum pulpa, aliaque id genus, quæ felicissimo cum successu adhibuisse in plusquam viginti ægrotantibus testatus est Cl. Moræus (2). Quod si ad vomendum proclivitas adsit, quid penna oleo illita in fauces immissa lenius, atque ad pravos corruptosque succos, venenum si libet brevissima qua subit via educendum, exturbandumque opportunius? Testis est Riverius narrans de quodam, qui simul ac ex dolore capitis, nausea, aliisque symptomatibus peste se laborare conjecit, illico penna oleo illita in fauces immissa, atqueeducta per vomitum materia primum serosa, dein flava, tandem porracea in lectum se contulit, jusculum sumpsit, sudavit, & sanatus est. Illico, inquam. Quam citissime enim id fieri oportere, & simul ac quis se infectum languorem cum cardialgia sentit, pluribus in locis tradidit præcl. Hoffmannus (3).

XVII. *Ubi coagulationis, lentorisque inditia habeantur, alterantia primis diebus exhibeantur ex decoct. fol. Car. S. &c.*) Jam ad ea remedia ventum est, inter quæ utrum dari possit catholicum unum, & universale, quod omnibus speciebus corruptionis fluidorum opposita vi, & natura medeatur, non levis controversia est inter Medicos. Missa jam Theriaca Andromachi, atque Medicamentis catholicis Chymicorum, panaceis, auro potabili, & lapide Philosophorum, qui universale remedium dari

Tom. IV.

A a

nulla

(1) Com. 13 (2) De mal. febr. parox. (3) De feb. cap. 10, 11, & 12.

nulla ratione posse sustineat, decretum meo quidem iudicio proponet non admodum distans a veritate. Cum enim venena, quæ sanguinis massam corrumpunt, alia acida sint, alia acra ad summum interdum energiam gradum perducta, ac propterea oppositam vim, ac naturam habeant ipsum sanguinem, humoresque nunc coagulando, nunc dissolvendo, nunc coagulando simul, & dissolvendo, consequens inde esse, ut unum venenum alteri antidotum sit, perspicuum est. Quapropter si catholicum, & universale medicamentum existeret, quod omnibus venenis natura, & vi adversaretur, id ipsum sibimet ipsi natura, & vi contrarium esse debere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quid quod ne ipsa quidem tantopere decantata diuretica, diaphoretica, (ut taceam cathartica, atque emetica, quorum meminimus) quæ venenum e corpore abjicere communiter reputantur, aut cucurbitulæ, hirudines, vesicantia, frictiones, quibus ipsum attrahendi virtus tribuitur, aut lactea, farinosa, gelatinosa, pingua, quibus irretiendi, & obtundendi vis inesse creditur, aut cardiaca, quibus vires ea ratione recreantur, qua opus est ad omne id quod noxium est, & naturæ inimicum ejiciendum, non sine delectu, causarumque sanguinis massam corrumpentium præcognitione adhiberi tuto possint? Quis enim prudens Medicus figentia, adstringentia, acida, aliaque simili virtute prædita remedia præscribat, ubi coagulatio humorum peccet, ab acido, ac figente corpore inducta? Quis lactea, farinosa, mucilaginoso, oleosa, pingua, atque laxantia in humorum segnitie, ac tarditate, fibrarum atonia, ac laxitate? E contra Medici dignitate cadat, qui sale volatili acri, oleoso fæta, ubi dissolutio adsit humorum ab acri, ac colliquante principio genita: Medici nomen denegetur ei, qui vesicantia, frictiones dolorificas, aliaque stimulantia medicamenta suadeat iis, quorum fluida citato nimis acceleratoque cursu moventur, quorum solidæ partes in violentas, & non ordinatas contractiones adactæ sunt. Quare missis etiam generalibus medicamentis in malignis, ac pestilentibus febribus specialia tantum adhibenda traderem, eaque quæ aut coagulationi humorum, aut dissolutioni, aut utrique medentur. Ubi igitur co-

(1) *Mat. Med. p. 2.*

gulationis inditia se prodant, ea usurpato posse videntur inter initia, quæ salibus cum fixis, tum alchalicis referta crassiores sanguinis partes resolvendo, sanguinis massam rarefaciendo, ejusque cursum concitando, heterogenea quæque, omnesque impuritates e sanguine educere valent, atque febrem ab hoc potissimum fonte prodeuntem profligare. Ejusmodi sunt Card. S. Melissa, radix Scorzonera, & similia, ex quibus decoctiones parantur, quæ tepidæ sæpius assumptæ, & copiosæ ad prædicta obeunda munera opportunissima existunt, eoque magis si iis addantur, quæ si primario non agunt in sanguinem ejus motum accelerando, tenuitatem, fluiditatemque eidem conciliando, ejus cursum per exilissimos quosque corporis meatus promovendo, a quo partium robur, atque elaterium, quod in hisce morbis ob spirituum jacturam summe languescens est, proficiscitur, ea tamen sunt, ut sanguinem certe ad diaphoresim disponant, sensim acorem, quo succi præsertim primarum viarum imbibuntur, corrigendo, a quo potissimum ipsius coagulatio dependet: Sunt hæc fere Cor. Cer. ust. antimon. diaphoret. ocul. cancror. aliaque absorbentium titulo insignita. An iis, quæ volatilibus, ac summe penetrantibus particulis sunt prædita, uti sunt alchalia urinosa, volatilia, nempe sal volatilis Cor. Cer. Ebor. Viper. sanguinis humani, urinæ armoniaci, aliisque quæ humores nimis exagitant, solidasque partes extimulant, conferentem sudoris excretionem obtinere posse existimemus in materiæ cruditate, & priusquam fuerit ad eandem disposita? Res jam ex alibi dictis adeo patet, ut supervacaneum sit hisce diutius immorari.

XVIII. *Ubi in somnum propensio adsit, pulsusque debiles sint, etiam radix contrayervæ &c.*) Addam solum adeo pertimescendam esse sanguinis humorumque intempestivam exagitationem in febribus, etiamsi ipsius densitas peccet, & arctior compages, ut nisi in somnum proclivitas, aut sopor invadat, pulsusque debiles sint crassioris, tenaciorisque succi Cerebrum, ac nervos infarcientis inditia, ne radix quidem contrayervæ, quæ a Clusio venenorum antidotum appellatur (quod quidem de venenis coagulantibus intelligendum esse notat egregie Cl. Geoffroi) (1) adhiberi tuto posse

vi.

videatur, ne plus equo commoveat, solidasque partes irritando convulsionibus, tendinum subsultibus, aliisque symptomatibus occasionem præbeat. Idem plane dictum velim de Vesicantibus, de quibus Kircherus, Hercules Saxonias, Thomas Wilisius, ut alibi dictum est (1), magnifice loquuti sunt. Quamvis enim haud inficias ire auisim, Vesicantia, ut citato loco adnotatum est, attrahente virtute donari, ideoque in malignis, ac pestilentibus febribus adhiberi posse ad venenum sanguinis massam corrumpens attrahendum ad cutem, cum tamen præclar. virorum observationibus compertum esse dixerim, a Vesicantium applicatione vesicæ dolores, urinæ ardores, suppressiones, vigilias, aliaque dira symptomata excitari, veritati consonum visum fuit asserere, acres, urentesque eorum particulas non solum cutim, cui applicantur, extimulare eam divellendo, lacerandoque, sed in sanguinem introductas universum nervorum genus mirum in modum percellere, & in validiores, vehementioresque contractiones agere, unde circulationem sanguinis augeri contingit, ejusdem principia fundi, si quid crassum, ac viscidum est dissolvi, atque morbos a lentis, serosisque humoribus, atque solidarum partium laxitate prodeuntes feliciter debellari. His ita constitutis, si quis velit febre maligna, aut pestilente laborantibus Vesicantia prodesse, quod venenum eandem procreans attrahitur, atque extra corporis confinia per apertum ulcus educitur, non multum pugnabo, dummodo & ille mihi concedat, quod volo, nulla videlicet alia virtute insignitum esse debere virus, quod attrahendum est, atque eliminandum, quam sanguinis massam cogendi, figendique, & tunc solum cum validioribus stimulis opus est ad concrecentes sanguinis massulas, aut segnes tenacesque succos alicubi impactos discutiendos, resolvendos, & universam fluidorum massam refermentandam.

XIX. *Apparente aliqua ad sudorem proclivitate mixtura cardiaca, atque alexipharmaca &c.*) Plerique in more positum habent, ut quovis tempore audito Malignæ febris nomine ad validiora sudorifica confugiant, quod in his arbitrentur alexipharmacorum vim residere. Qui quanta in obscuritate

versentur nomine eorum abutentes, & facultate, vel ii optime norunt, qui quid ea efficere possunt inter initia, & in dissolutione humorum a sulphurei, acris, ac corrodentis veneni spiculis, animadverterunt, atque insigne virium dispendium inducendo, ac veneni vires acuendo deleteria fieri observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus deprehenderunt. Inter hos eminent Hildanus, Chald. de Heredia, & Thonerus, qui omnes pestilentiae interfuerunt. Verumtamen tuta, & salutaria ea reddidit opportunitas, & causæ morbum facientis cognitio. Si enim non inter initia statim, & antequam materia fuerit ad excretionem disposita, quod interdum in principiis, sed non infrequenter circa finem augmenti, & status, seu vigoris initium contingit, juxta gradum qualitatis, & motus, quo malignus, ac veneficus fomes ad separationem per cutis poros progreditur, adhibeantur, & in eo casu, in quo sanguinis debita constitutio, & congruens spirituum affluxus ad partes vitiatur, quod sanguinis ipsius compages nimis arcta, & compacta est, tantum abest, ut alchalia, scilicet volatilia, & quæ subtili oleo sunt foeta locum non habeant, ut cum hebescat, aut deficiat naturæ vis, nullum iisdem efficacius reperire Medentibus datum sit ad sanguinis partes attenuandas, ejus compagem solvendam, & universam ejus massam rarefaciendam, ad diaphoresim, aut sudorem promovendum, aut pro ægrorum opportunitate valentius. Ejusmodi sunt aqu. suc. Melis. Card. S. Scorzonæ. Cordial. Saxon. prim. Cor. Cer. ph. præp. antimon. diaphor. Bezo. orient. viperinus pulvis, sales volatiles omnes, quæ si percensere numerando velim, nullum propemodum dicendi finem faciam. Quid enim Carlinam commemorem, Angelicam, Zedoariam, Unicornu fossile, Bezoarticum Minerale, solare, Joviale, Sulphur auratum, Aurum vitæ, quæ plus habent inanitatis, & vani, plus sonant, quam valent? Quid composita quædam referam a Petro Foresto (2) laudata, a Ronderico (3), a Fonseca (4), a Sydenhamio, si omnia ad scopum eliciendi sudoris diriguntur?

XX. *Sudore autem incipiente quam dili-*

A a 2

gen-

(1) Cap. 4. com. in aph. 20.

(2) Lib. 6. obs. 16.

(3) Consult. tom. 2.

(4) Cap. 2. de feb. pestil. & pest.

genter ager cooperiatur.) Animadvertere satius esse duximus, quod egregie admonuit idem Sydenhamius, operę pretium esse ad malignum, contagiosum, & pestiferum virus per vias sudoris eliminandum a diaphoretico sumpto stragulis universum corpus contegere, ipso etiam capite, ut felicius progrediatur, & in perpetuo fluxu continueatur viginti horarum spatio, omni interdicta abstersione corporis, & mutatione indusiorum, ne ante id tempus desinens recrudescat morbus, prioremque ferociam acquirat. Id enim commodi, atque emolumentum afferre sudorem, ut si antea æger vomitu, aut diarrhœa vexabatur, egregie sedentur, eodemque non frangi vires, sed potius juvari, sudoremque ipsum in progressibus notas legitime evacuationis inducere, non sine admiratione adnotavit, & admonuit laudatus Auctor. Quid si aqua *Melissæ*, aut *Cordialis Saxon.* aut confectio *hyacint.*, quę odoris fragrantia insigniuntur, & quibus languescientes spiritus momento fere temporis eriguntur, & recreantur, ad ipsum sudorem eliciendum adhibeantur, aut paulo post sudorem elicitum? Odoris fragrantia, spiritusque copia præstat, quam describit Hoffmannus (1) ex *Melissa Turcica*, *Rosis* cum sole contusis, floribus *Lilior.* conval. corticibus citri recentis, *Cinnamomo* acuto, *Maci*, vino *Rhenano* infusis, & aquę communi. Quę revera iis speciatim dicantur, qui medicamenta in deliciis habent superbis titulis haud vulgarem mentientibus virtutem ornata, quos non immerito deridet Sanctorius, inquit (2): *Nobilium fere nemo cum remediis, plebei vero sine iis plures sanantur.* Quem deterrimum morem altius damnavit, & de medio tollere conatus est Heurnius in peste nihil pestilentius multis remediis contendens. Et sane multorum medicamentorum, variorumque, quin sæpe incongruorum usu fieri minus vix potest, quin in nobilibus debiliior jam natura in opere suo turbetur, ac morbus ad infelicem exitum promoveatur; plebei e contra robustę, valentiorique naturę opus omne committentes, cum neque artificiosa, neque præpostera methodo ejus opus evertatur, felicissime convalescant.

XXI. Potus sit decoctio levis radic. Scor-

zoner. rasur. Cor. Cer. cum passulis.) Animadversione dignum est, quod tradit Riverius, vini usum in hisce febribus aliquando esse proficuum: Medici tamen prudentia opus est maxima. Si enim febris sit admodum exigua, venenata vero qualitas plurimum intensa, & corpus egrotantis pituitosum, tuto, ac feliciter vinum in potu exhibeatur, sed valde lymphatum: contra vero in febre intensa, & bilioso corpore vinum exhibere perniciosum est. Adnotat præterea, primis morbi diebus vinum nunquam esse exhibendum, ne materię crude plus equo exagitentur, sed ad vigorem accedente febre, & malignitatis inditiis clare apparentibus, intensiore tamen febre, linguę scabritie, siccitate, nigredine, aliisque ejusmodi symptomatibus absentibus. Unde Zacutus Lusitanus referens se in febre maligna, præsentē siti intensā, cum linguę ariditate, & nigredine egro jam desperato adeo feliciter exhibuisse, ut hoc solo remediis genere perfectissime convalesceret, Celsi sententiam notare non dubitat: *Sæpe quod ratio non restituit, temeritas adjuvat.* Vinum certe apud nos nonnisi in parca dosi post cibum ad languescientes egrotantium vires confortandas, & loco cardiaci temperati ipsis Hippocrate, & Galeno asserentibus adhiberi solet ab accuratioribus Practicis. Quibus quemadmodum explicandę sint observationes Asclepiadis, qui, ut notat Cælius Aurelianus, phreneticos inebriando curabat, viderint alii. Testor solo potu tepido ex decoctione levi radic. Scorzon. & rasur. Cor. Cer. adeo feliciter me usum fuisse in constitutione quadam febrium petechialium anno 1752. grassante, ut nullo alio adhibito auxilio plerique ignobiles convalescerint, cum non paucos eorum, qui aut venę sectione, aut purgatione, aut alexipharmacis, aliisque sumptuosis medicaminibus pertractabantur, occubuisse agnoverim, quod sane illorum opinionem confirmat, qui putant, solam victus rationem, & abstinentiam a remediis in ejusmodi morbis plurimum prodesse. Quę cum dico, video jam quid objiciatur ab iis, qui pervidentes quot ipse proposuerim non vulgaria ad malignas febres a coagulatione sanguinis oriundas, quot etiam ad illas, quę ab ejusdem dissolutione proficiuntur, assequi non

(1) De feb. pest. cap. II.

(2) In Medici. stat. aph. 139.

non possunt cur ea despiciam, quæ consulto delegi. Recte illi quidem. Ii tamen intelligant, me non selectiora remedia improbandi causa id affirmare, sed ad eorum levitatem perstringendam, qui audito maligni, contagiosi, ac pestilentis morbi nomine male mereri se de suis egrotantibus putant, nisi pretiosa studiose colligant, cum ea quæ sunt ante pedes singularis virtutis, & quorum pulcherrima laus est nocere non posse, negligant, & quod deterrimum, ac perniciosissimum vitium est, nulla accurata, diligentique causarum facta perquisitione, eadem etiam præpostera methodo adhibeant.

XXII. *Ubi vero dissolutionis argumenta non desint, alterantia erunt decoctiones fol. acetos. &c.*) Quoniam in contagiosis, ac pestilentibus febribus peccat plerunque corruptio sanguinis per coagulationem, & dissolutionem simul ab acerrimo principio texturam ejus, ac compagem solvente, ac colliquante, hinc jure dixerunt eximii Auctores Hildanus, Heredias, & Thonerus supra laudati, nil deterius, ac perniciosius esse in ejusmodi morbis, quam calidioribus uti alexipharmacis, atque iisdem utentes peste absumptos esse omnes. Ea porro in tali sanguinis constitutione eximiam præstabant operam, quæ debitam sanguini consistentiam tribuunt, quæ moderate adstringunt, ac nimium fervorem, æstumque sanguinis compescunt, uti sunt nitrata, aut quæ nitroso, aut huic persimili sale gaudent, præsertim si cum absorbentibus misceantur, blande diaphoreticis, & ipsa camphora, quorum connubio refrigerantem nistri indolem optime cicurari, & medicinam emergere non modo alexipharmacam, sed & inflammationi efficaciter resistentem Cl. Hoffmannus testatus est. Et vero camphora tenuibus quidem, volatilibus, subtilibusque particulis constat, iis tamen, ut cito e corpore avolet, in omnes partes, ac recessus sese insinuet, poros omnes intime penetret absque eo quod calorem, fervoremque intendat, sed potius sedet, ac compeſcat, etiam si magna dosi exhibeatur, nedum parcissima & ad alterius amicissimi remedii vim corrigendam, ut alibi a nobis fuisse est demonstratum (1).

XXIII. *His successu temporis addantur mixture cardiacæ ex aq. suc. Acetos. &c.*) Quo-

niam motus cordis, & reliqui omnes ab ipsis pendentes languescunt potissimum, ac labefactantur in malignis, & pestilentibus febribus, quod soluta, ac colliquata sanguinis massa a principio acerrimo, ac caustico, impar redditur fibris motricibus roborandis, eademque spiritibus dissipatis plus æquo flaccescunt, ac relaxantur, hinc ea omnia, quæ tum prædictæ sanguinis constitutioni opem ferunt, tum quæ solidarum partium vim elasticam restituunt, cardiaca, & alexipharmaca erunt censenda. In horum censu veniunt aq. suc. Acetos. Oxalid. & similes alibi a nobis laudatæ, præsertim vero totius citri, ejusque syrupus. Acido enim succo citri dici vix potest, quam apte acris, & corrodentis veneni spicula obtundantur, sanguinis orgasmus reprimatur, putredini, & dissolutioni humorum resistatur, ventriculus relaxatus erigatur, ac firmetur, vires recreentur: hinc nil mirum Cl. Forestum grassante peste non alio præsidio munitum ad ægros se conferre consuevisse, quam mali citri putamine succulento dentibus attrito. Quid de aqua Theriacali dicam, cujus insignes vires peritissimi Scriptores, Riverius, Sala, Diemerbroekius, Mindererus, Platerus prædicarunt. Cum nempe in ejus compositionem Acetum rutaceum, succus radic. pimpinellæ, tormentillæ, limonum aliaque id genus acida, & adstringente virtute prædita recipiantur, cardiacum, & alexipharmacum in hisce casibus opportunissimum est, si quod aliud. Utinam & sine vini spiritu, & vino Malvatico, aut simili conficeretur. Quamvis enim acria fermentatione confecta, cujusmodi sunt spiritus vini, cerevisiæ, alique similes sanguinem cogere videantur ob acidas, quas continent, particulas, animadvertendum tamen est, vi irritandi pollere, unde solidis partibus validius, & fortius sese contrahentibus fluida magis atteri, atque exsolvi contingit, sulphureis, volatilibusque particulis a calore exaltatis, magno impetu moveri, & humoribus orgasmum, ac rareſcentiam conciliari: Aquæ Theriacali libentius indulgerem. Et sane admirabilem esse vim acidorum adversus corruptionem fluidorum, quæ fit partim per coagulationem, partim per dissolutionem in febribus malignis, contagiosis, & pestentialibus, dubitare nemo potest, qui sedulo per-

(1) Vid. lib. 1. cap. 4. com. 19.

perpendat massulas fluidorum a sale volatili, ac corrosivo solutas in novas concretiones abire, acida autem figendo acre fluidorum, eorundem dissolutionem, ac novam inde concretionem prohibere. Hinc saluberrimum eorum consilium, qui Hippocrate olim, Dioscoride, & Galeno praeuntibus, acidis in hisce morbis utuntur. Nihil enim Thonero (1) affirmante profuisse magis visum est in peste praeter acetum theriacale inter initia ad eliciendos sudores exhibitum, atque anno 1693 grassante inter Milites febre maligna, hoc eodem remedio integram gregariorum cohortem non solum servatam fuisse, sed eos omnes quibus tempestive dabatur, convaluisse. Idem fere evenisse in peste Romana testatur Kircherus (2), ut taceam Sylvium, cum singulis diebus antequam egros visitasset duo cochlearia aceti assumere consuevisset, a peste immunem servatum esse, unde ejus aqua prophylactica propter acetum, quod est precipuum ejus ingrediens in malignis morbis, & ipsa peste magni semper aestimata, atque Fracastoreum (3), qui acetum ex succo acetosellæ, & citri tam ad præservationem, quam curationem eximias vires habere testatus est. Hinc apte Gesnerus (4) suadet, ut omnia alexipharmaca ex vino, cui acetum admixtum, præbeantur.

XXIV. *Gelatina ipsæ jusculis miscendæ, & portiones acidulæ fiant: illæ quidem succo limonum &c.* Quid opus est pluribus? Turcæ imitandi, qui, ut refert Cole (5), regnante pestilentia non alio remedii genere frequentius utuntur, quam succo limonum, quem liberaliter omni jusculo instillant. Quam in rem apte cadit, quod memorat Martinus Lister (6), Pisonem Medicum Batavum in rebus exoticis exercitissimum, qui refert, Medicos in India potissimum plus præsidii in limonibus ponere, quam in lapide Bezoartico, aut Theriaca contra malignos, ac pestilentiales morbos. Vis cogendi, figendique major adhuc inest spiritibus vitrioli, & similibus: hinc eximia eorum facultas quocumque modo exhibeantur, in pestilentialibus morbis, ut Mindererus (7) disertè tradidit, qui cum nullam esse putredinem, infectionem, atque

humorum depravationem, quæ per acida non superetur, affirmet, subdit postea: *Sane ut liberrime loquar, si mihi vitriolicorum remediorum usus interdiceretur, ego ad curationem pestis nunquam, vel certe inermis accederem.* Idem testatus Fonseca (8) inquit: *Joannes Crato, Augenius de Monte Sancto, Martinus Rulandus, & alii in febribus pestilentialibus spiritum vitrioli summo opere prodesse testantur. Et ego id testari ingenue possum, me non modo cum Syrupis, sed & cum conserva rosarum mixtum felici cum successu eum exhibuisse.* Syrupum vero berberum ad gratum saporem potionibus vitriolatis conciliandum quid aptius, aut opportunius, qui sale suo aluminoso haud dissimili, ut testatur Cl. Geoffroi, non solum ad sitim extinguendam in febribus ardentibus, sed ad humorum dissolutionem compescendam, ac malignitatem debellandam egregie conducunt, unde apud Ægyptios narrante Prospero Alpino (9) eorum virtus in malignis, & pestilentialibus febribus adeo eximia, ut pestifera ibi febre correptus cum immoderata diarrhœa biliosa, simplicissima eorundem maceratione in aqua Medicorum consilio usus perfectissime convaluerit. Simon Paulli Alpini exemplum imitatus acri febre, atque enormi diarrhœa Lutetiae Parisiorum ægotans solius syrupi Berberum usu aqua fontis diluti in pristinum valetudinis statum restitutus est (10).

XXV. *Vomitum in ejusmodi febribus sunt infestissimi, qui si contumaces fuerint, conserva cyton. &c.* Cum de vomitu ageremus Hippocraticæ doctrinæ inhærentes adnotavimus, in curatione evacuationum, sive per alvum, sive per os illud quamdiligenter considerandum esse, num criticæ sint, num modum servant, num per easdem materia inutilis ejiciatur, vel e contra symptomatice sint, atque ex mera naturæ irritatione oriantur, num utiles, boni, laudabilesque succi copiose excernantur, qui excernendi non essent. Si primum, cohibendas non esse, sed tamdiu sinendas, quamdiu conferre videantur; Sin alterum, reprimendas. Id probe tenendum est etiam in vomitu malignæ, ac pestilenti febre superveniente, qui cum criticus esse possit, non statim

- (1) *Obs. pag. 21.* (2) *De pest. p. 375.* (3) *Lib. 3. de morb. contag.*
 (4) *Lib. 3. epis. 27.* (5) *Lib. de morb. acut. p. 88.* (6) *Exercitat. Medic. 4.*
 (7) *De pest. cap. 15.* (8) *De ver. rat. curand. pest.*
 (9) *De Medic. Ægyptior.* (10) *Conf. lib. 3. aph. cap. 1. com. 12.*

tim ab exortu cohibendus est, sed solum si diutius persistat: ubi autem cohibendi argumenta suppetant, ab iis abstinendum esse, quæ facile Stomachum, & nauseam movent, perspicuum est, eaque in usum vocanda, quæ Stomacho grata sunt, & blande adstringendi, corroborandique vim habent. Ejusmodi sunt mala cytonia, mespili, pruna sylvestria, alique fructus paulo austriusculi, & acidi, ut berberum, limonum, & similes, quorum pulcherrima laus est, ut paulo ante diximus, calorem febrilem, sitimque coercere, vires reficere, atque putredini valide obistere. Quoniam vero violentæ, & non ordinatæ contractiones fibrarum ventriculi ab acerrimo principio inducuntur, hinc salubre practicum consilium, iisdem compescendis studere, quod nulla meliori ratione præstari posse, quam Diascordeo Fracastor. hora somni propinato constat ex Sylvio, qui in quorumvis humorum acrimonia adhibere idem non dubitavit.

XXVI. *Diarrhœa, atque dysenteriae alexipharmacis, atque adstringentibus simul pertractandæ &c.*) Alexipharmaca, & bezoartica fixiora, nec non terrea, & adstringentia adhiberi posse vel sola, vel acidis nupta, prout res, & occasio fert, monuit Hoffmannus (1), & de his legendos Cl. viros Scheeberg, Unzerum, Mindererum, aliosque consulit. Si quis tamen hac de re nostram sententiam desideret, alibi a nobis tradita (2) adeat necesse est, ubi eximias eorum virtutes ad diarrhœas, atque dysenterias, quæ symptomata sunt malignarum febrium, compescendas ita prosequuti sumus, ut nullus hic dicendi locus relinquatur.

XXVII. *Delirium phreneticum emulsione Vverlhophii* Vid. aph. lib. 1. cap. 4. com. 18.

XXVIII. *Lethargus præter vesicantia cucurbitulis, & frictionibus siccis &c.*) Vid. lib. 1. cap. 3. com. 11. & 26.

XXIX. *Hæmorrhagiæ in malignis symptomaticæ mixtura cochleatim exhibenda ex aq. suc. plantagin. &c.*) Causæ hæmorrhagiam facientes, ejus quoque differentiam faciunt. Si morbus, aut causa morbum procreans, vel procreare potens aufertur, uti cum a superfluo sanguine corpus exoneratur, quemadmodum in juvenibus contingit, iisque qui fervidiori temperamento sunt præditi,

salutaris dici solet a Medicis, aut critica acutos morbos non raro solvens. Quæ vero neque morbum tollit, neque ejus causam, vel novum alium morbum relinquit, non salutaris, & symptomatica. Talis plerumque est hæmorrhagia febribus malignis colliquantibus superveniens, & pestilentialibus, eaque non excedens sanguinis copia, aut turgentia, sed tenuitas, & erodens qualitas dignoscitur. Quo magis patet, in sistendo sanguine avertentia, & revellentia, cujusmodi sunt sanguinis detractio, ligaturæ dolorificæ partium extremarum, alique id genus, in hoc casu locum minime habere, sed ea solum, quæ debitam sanguini consistentiam conciliant, atque ipsius acrimoniam temperant, ac demulcent, ac solidas partes adstringunt. Talia sunt plantago, tormentilla, myrtillus, rosæ, cytonia, coralla, lapis hæmatites, & ex his parata, præsertim vero tinctura corallor. anodyna Helvetii, laudanum liquidum, alique opiata, quæ, ut inquit Et-mullerus, generalia sunt hæmorrhagiarum remedia, quatenus & irritationes, & spirituum impetum sedant. Inter adstringentia medicamenta sunt etiam maxime illustra alumen, vitriolum, & ex his composita. Ex vitriolo quidem ol. vitrioli, spiritus ejusdem, colcothar vitrioli, seu caput mortuum, quod remanet ex vitriolo dulci: ex alumine spiritus ejusdem, specificum Helvetii, quod ex alumine, & sanguine draconis componitur, aqua stiptica Lemerii, cujus præcipuum ingrediens est colcothar vitrioli, & alumen, alique id genus, quorum alibi meminimus (3). Verum cum medicamenta ex vitriolo, atque alumine desumpta magnam in sanguinem alterationem inducere experimentis Cl. Stancarii (4) compertum sit, qui eorundem affusione sanguini e vena extracto ipsum majorem in modum densari, figi, & in grumos cogiprehendit, solum externum eorum usum tutum ac proficuum esse censemus partibus ex quibus effluit sanguis, ad vasa aperta adstringenda applicandorum.

XXX. *Parotides, bubones, carbunculi, gangrena, sphacelus manu periti Chirurghi &c.*) Si dicam, in parotidum, aliorumque tumorum curatione præmissis jam internis su-

(1) De feb. cap. 12. de feb. pest. sect. 4.

(3) Lib. 2. aph. cap. 2. com. 11.

(2) Aphor. lib. 3. cap. 1. com. 16. 17.

(4) Act. Acad. Bonon.

sudoriferis, quibus naturæ conatus adjuvatur, tria externe esse attendenda; primo attrahentia, quibus materia venefica eliciatur, deinceps maturantia, quæ tumorem ad suppurationem perducant, & ad expurgationem, demum consolidantia, atque hinc (nisi forte suffocationis periculum immineat, vel materia adeo contumax sit, ut justus subrepat acceleratæ mortis timor, quo casu consulunt nonnulli parotides etiam crudas esse incidendas) ad tumorem attrahendum, si tardius prodeat, aut cucurbitulas, & vesicatoria, ut nonnulli volunt, applicari suadeam: ubi autem prodierunt, ad eosdem laxandos, ac suppurandos cataplasma admoveri ex ficibus, radice liliorum alborum, cæpis coctis sub cineribus, farina seminum lini, mucilage radicis althææ, aut ejusdem exsiccati pulvere, melle, croco paratum, vel emplastrum de mucilaginibus, de meliloto, vel diachilò cum gummis, quæ simul discutiant, & nisi sponte suppurentur, aut crusta excidat, ut malignus ichor confer-tim exeat, emplastrum superimponi acre ex fermento, sinapi, cæpa sub cineribus cocta, radice althææ, aut simile aliud; carbunculi vero oras digestivo illiniri, crustaque avulsa unguento ægyptiaco, ut cum melle rosato mixto maturius, & melius conficiatur pus, cavumque ulceris, ut ait egregie Cl. Mindererus (1), *ac si lupi ex-dissent*, repurgetur; si demum gangrænam, & sphacelum supervenientem, ne latius serpat, scharificatione, tum spiritu vini camphorato, & crocato cum sale armoniaco, vel nitro artificiali, quod ex spiritu sal. armoniaci urinoso, & spiritu nitri confici docet Hoffmannus, pertractari: methodum tradam, neque plane similem, neque plane diversam ab illa, quam in curanda peste summo cum fructu adhibuit accuratissimus Langius (2), quamque acri judicio, optimis adnotationibus, monitisque commentus est ipse Hoffmannus, eam tamen, quam propria experientia, ut idem fatetur, non didici, faxitque D. O. M., ut nunquam addiscam. Quare ne ab eo quod non plures ante hosce annos, aphorismos edens de cognoscendis, & curandis morbis pollicitus sum, ea solum quæ per

magistram rerum experientiam detexi ingenua oratione conscribendi, recedere videar, peritos Chirurgos consulendos tradidi, quorum provincia est, in hisce studium omne, omnemque operam collocare.

XXXI. *Vermibus hydrargyro præ cæteris est occurrendum.*) Vid. lib. 3. cap. 6. com. 9.

XXXII. *Ceterum a peste facilius præservabitur, qui contagium fugiat, qui in aere aperto &c.*) Vetus Celsi præceptum est, ut qui adhuc sanus, & incolumis a contagii vi præservari studet, naviget, & peregrinetur. Cum enim pestilentia ad nos plerunque ex remotis locis advehatur, nullo præstantiori remedio, quam fuga præcaveri eandem posse perspicuum est. Quod cum verum esse ratione constat, tum clarissimorum virorum testimonia confirmant, in primis Natalis Comit. (3), qui in peste Italica an. 1575. grassante, id eximie profuisse testatus est, & Sanctorius (4), qui ingenue fatetur: *Qui aliud remedium pro vitanda peste instituunt, quam fugam, vel sunt homines ignorantes, vel volunt ærascere.* Fieri tamen interdum potest, ut eo uti non possint. Tunc vero contagium fugiet, si domicilium saltem, & consuetudinem vitæ cum infectis sibi interdicit, ut se ab eodem muniat, ac virulentos halitus, qui ab infectorum corporibus eorumque supellectile emittuntur, studiosissime effugiat. Huic porro operi Principum Auctoritas plurimum tribuit paterno amore Civium saluti prospicientium, ne contagium vigente peste advehatur, atque accedat, quanta maxima fieri potest diligentia, ac contentione arcendo; ubi autem jam invasit, infectos a sanis segregari imperando, & omnem mortuorum supellectilem comburi, ne cum ea ad alios transferatur & pestis. Optime sibi consullet, si in aere puro, & salubri versetur, & suffumigiis odoriferis alterato, quæ ex mastiche, thure, myrrha, succino, baccis juniperi, lignisque resinosis combustis parantur, quæque pravas aeris qualitates corrigunt, aut si fonticulos sibi admoveri jubeat. Singularis enim est observatio referente Hoffmanno (5), eos, qui a peste præ-

(1) *De feb. pest. c. 12. §. 1.* (2) *Lib. I. epist. 18.*

(3) *Hist. lib. 27.* (4) *Medic. stat. sect. I. aph. 138.*

(5) *Sect. I. cap. 12. de febr.*

præservantur, ea grassante sæpe circa fonticulum insolitum dolorem, ac tumorem pati, argumento prope certissimo suscepti myasmatismatis materiem, quæ firmiter adherere solet fluidiori sanguinis parti ad apertum ulcusculum, per quod sanguinis massa immediate imminuitur, & insuper quædam illius excrementitiæ sordes expurgantur, ablegari, atque extra corporis confinia educi. Eorum propterea utilitatem magnopere commendavit Fabricius Hildanus scribens (1): *Neminem autem, quod notandum est, eorum, qui fonticulos in cruribus, & brachiis habuerunt præter unum, aut alterum summe cacochymum peste obiisse meminimus, & proinde præsentaneum præservativum tempore pestis esse cum in aliis multis, tum etiam in memetipso expertus sum.* Verum felicitis effectus rationem non tantum esse crediderim, quod per fonticulorum vim pestiferum virus profligetur, quantum quod fonticuli usus animum confirmet, & fiduciam afferat, ne virus exitio esse possit, eo prorsus modo, quo amuleta ad pestem arcendam non alia ratione valere possunt, præter illam, quam illis tribuit Cl. Aug. Quirinus Rivinus (2), ut scilicet his confisi præsidii plebeji præsertim magnanimi reddantur, & alacriores fiant, morbique sævitiam minus perhorrescant; quod dici vix potest quantum pesti arcendæ tribuat, quemadmodum ei contrahendæ, aut propa-

gandæ mæstitia, formido, exanimatio, ut supra a nobis adnotatum est.

XXXIII. *Medicus vero qui nunquam jejunus ad egros accedat, qui os, & naves aceto sæpius colluat &c.* Medici autem potissimum est egros lue infectos invisere, curare, tractare. Hinc cunctis viribus conandum est, ut se se immunem præstet. Quapropter suadent plerique, ne jejunus ad egros unquam accedat, ut vinum meracum moderate hauriat, & vires cum cibis reficiat, ut salivam nunquam deglutiat; sed crebro per sputum rejiciat, & alicujus radicis alexipharmacæ, uti Zedoariæ, Angelicæ, Carlinæ frustulum in ore habeat, & dentibus tractet. Quæ quamvis non exiguæ virtutis sint ad prohibendum, ne myasma succos vitales subeat, nec salivales in primis viis hærentes humores in sui societatem pertrahat, cum tamen acida venenati myasmatismatis vires majorem in modum infringere constet, & cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus Cl. Viorum Foresti, Sylvii, Thoneri, Kircheri, Gesneri, Fracastorei, Mindereri aliorumque, quorum supra meminimus, observationibus compertum sit, eadem ad pestis curationem non solum, sed etiam præventionem præ cæteris conferre, cur alio auxilii genere utar, quod cum efficacissimum esse ratio evincit, tum observatio, atque experientia confirmat?

C A P U T IX.

De Febre Variolosa, & Morbillosa.

I. **A** Pestilenti febre parum differt Veteribus ignota Variolosa, ac Morbillosa, eadem fere contagii vi insignis, & cujus causa fere eadem, corruptio scilicet sanguinis per coagulationem, & dissolutionem simul.

II. Quam facile inducit venenum acre, tenue, celerrimi motus, quod una cum crassioribus partibus motu quodam critico ad cutem propellitur inflammans, & exulcerans, & varias pustulas excitans, nunc magnas, elevatas, & suppurationis capaces, quæ variolæ, nunc parvas, & cutis potius asperitates, quæ morbilli dici consueverunt.

III. Tamdiu autem in sanguine delitescere contingit, quamdiu ab ætatis mutatione, ab

aere, a contagio, aliisque ejusmodi causis exaltetur, & vires suas exerat.

IV. Variolas, & morbillos portendunt febris acuta, & gravis dolore pulsatorio comitata circa frontem, ac tempora, vigiliis, deliriis, lincinationibus in dorso, epilepsiis in pueris, & infantibus, pulsu inordinato, palpitatione cordis, anxietate, vomitu, tussi, raucedine, oculorum rubedine, phlogosi, lacrymarum profusione in infantibus, & pueris nondum tales morbos expertis, maxime si inter consanguineos, & sui æquales morbi illi insurrexerint, & epidemice grassari ceperint.

V. Si post duos tresque dies pustulæ, ac tubercula sensim succrescant, primum forma

B b

mi-

(1) Obs. chir. cent. 4. ob. 23

(2) Tract. de pest. Lips. an. 1680.

minutissima papulae, quae mox attolluntur, vel inflantur, subsequentibus haemorrhagiis, inflammatione tonsillarum, linguae scabritie, aphthis in ore, ophthalmia, nebulis in oculis, palpebrarum coalitu, ptyalismo, de variolis suspicandum non est; quemadmodum nec de morbillis, si maculae erumpant, quae alias rubent, vel violaceum, & etiam lividum colorem exhibent, majores, minoresque cum vel sine exiguis pustulis.

VI. Si pustulae attollantur in abscessus albos, rotundosque, quae tamen aliquando compressae manent, aut foveam quamdam in medio constituunt, aut maculam nigram exhibent, auctis omnibus symptomatibus, & accedente pruritu, & punctione in plantis pedum intolerabili, ptyalismo cessante ipsas suppurari censendum est.

VII. Si suppurata tubercula liquorem puri similem fere effundant, vel in crustam siccam indurentur, exsiccari, ad differentiam morbillorum, qui citra liquidi sanioris effusionem exsiccantur.

VIII. Si pustulae disjunctae fuerint albae, aut rubrae, magnae, rotundae, molles, & a sede vitali, & naturali remotae, plerumque boni exitus esse consueverunt, praesertim si haemorrhagiae in principio, & epilepsia in augmento cessaverint, ac reliqua symptomata simul cum febre in statu morbi, aut paulo post remiserint. Idem dicendum de morbillis, si eleganter rubri fuerint, nec nimium abundantes. E contra res habet, si variolae depressae, maculisque nigris notatae, vel lividae, plurimae, confluentes, nec maturitatem expectantes, & reliqua symptomata diu perdurantia suppurationis tempore graviora fiant, si vomitus, diarrhoea, haemorrhagiae, aut cruentus fluxus, delirium, syncope non remittente febre ante suppurationem superveniant, aut alia gravis, & acuta undecima, decima quarta, decima septima, aut circa vigesimam invadat. Par ratio morbillorum.

IX. Secunda vel tertia die ante eruptionem, si febris fuerit vehemens, si venae turgidae, si plenus habitus, aut si grave aliquod, & lethale symptoma, aut febris gravis, & acuta undecima, vel ultra die superveniens, postulent, sanguis mittendus.

X. Purgatio utcumque lenis periculosa inter initia.

XI. Potiones papaveraceae tepidae, & copiosius propinatae in eruptione pustularum commodissimae; nec non syrupus de Meconio ab

unc. .s. ad unc. i. .s. prout vel discretae fuerint, vel confluentes singulis noctibus exhibenda ad sedandum, & si pbrenitis urgeat, ut summum emulsio Verlhophii adhibenda.

XII. Si pustulae segnius erumpant, vel colabantur, & introrsum redeant cum pulsus debilitate, ac refrigeratione, moderato instituto regimine detur infusum calidum theiforme fol. scabios. Card. Bened. flor. sambuc. Chamomil. additis pulveribus ex Cor. Cer. ph. praep. stib. diaph. a 3 i. Bezo. orient. 3 i. m. f. pul. in partes iiii addito syrupo Card. S. unc. .s. mane, & vespere horis medicis; vel sequens emulsio. ʒ. aq. flor. sambuc. rut. caprar. card. S. a unc. ii. semin. card. benedict. aquilei. a 3 i. .s. Adde stib. diaphoret. 3 i. sacchar. perl. q. s. m. capiat ut dixi.

XIII. Si vero nimius fervor, atque orgasmus peccet, solae decoctiones cichoraceae cum pulveribus diaphoreticis, addito tamen nitro purissimo, vel emulsionem ex decoct. rasur. Cor. Cer. quatuor semin. frigid. amygdalar. cum syrup. violar. aut sacchar. q. s. ad gratum saporem.

XIV. Sopor, ac torpori succurremus emplastro de limacibus terrestribus contusis, allio, fermento panis, & acerrimo aceto plantis pedum applicito, & solum in gravissimo casu vesicatorio nuchae appposito.

XV. Tussi etiam eclegmate ex ol. amygdal. dulc. ad unc. ii. syrup. violat. celest. Papaver. a unc. i. de quo saepius lambat aeger. Ardori faucium & laryngis aqua florum sambuc. ad unc. vi. cum syrup. diamor. ad unc. i. Aphthis mucilagine semyn. cytoniorum. Ardori ruborique oculorum conniventium, eadem mucilagine aqua florum rosarum, & sambuci diluta, addito modico croci & camphorae.

XVI. Vomitus, diarrhoea, dysenteriae, haemorrhagiae, si modum excefferint, pertractanda ut illae, quae malignis, & pestilentialibus superveniunt.

XVII. Foveis in facie relictis sequens linimentum applicetur. ʒ. Axung. human. unc. i. .s. spermat. cet. 3 i. balsam. de Copaib. gut. x. cer. alb. q. s. f. linimentum. Iisdem vero cicatrizatis aqua destillata flor. fabar. rosar. radicis sigilli Salomonis facies ablunda.

XVIII. Cibus sit tenuis: potus aq. decoct. hord. radic. Scorzoner. rasur. Cor. Cer. Aer temperatus non prius relinquendus, quam perfectissime aeger convalescit.

CAPUT IX.

De Febre Variolosa, & Morbillosa.

I. **A** Pestilenti febre parum differt Veteribus ignota Variolosa, ac Morbillosa &c.) Febris genus declarandum aggredimur, quo obscurius nullum, nullum difficilius, vel ejus causæ spectentur, vel curatio, quæ Antiquis vel omnimode ignota fuerunt, vel saltem ad nos minime traducta. Febrem variolosam intelligo, cui in decursu febris ad cutem pustulæ, papulæ erumpentes nomen dedere. Si Antiquorum monumenta volvamus, exanthematicam quamdam febris speciem memorat Hippocrates, quam exanthemata, sive eruptiones, & pustulæ ad cutem comitantur, quæ in variolosis etiam febribus contingunt: Sed ejusmodi febres exanthematicæ non eas adjunctas habent affectiones, quæ in Variolis observantur, quas certæ temporum differentia, & Symptomata certis temporibus succedentia claras faciunt, quæ in exanthematicis ab Hippocrate descriptis desiderantur. Dari enim ait quasdam febres, in quibus aliqua ad cutem eruptio contingit, quæ mox evanescit. In variolis autem præter cutaneam eruptionem nonnulla quædam adnotari licet a motibus criticis non solum diversa, sed quæ ad symptomatica jure merito referri possunt, de medio sublatis ægris vel in eruptione, vel in decursu eruptionis, vel paulo post eruptionem, quod aliis commune non est. Unde citra erroris suspicionem affirmari posse videtur, Hippocratem veram ideam, atque essentiam febris variolosæ non intellexisse. Cui quidem id unum vel alterum robur addit, quod Galenus ejusdem interpres accuratissimus, si quis alius, harum febrium mentionem nullibi fecit. Enimvero nisi penitus ignotæ illis fuerunt, accurate certe descriptæ non sunt, & Posterorum memoriæ relicte. Id autem contigisse conjectari licet, quod sint tantum accidentia febribus Synochis, & malignis supervenientia, & eruptiones criticæ proprium, & peculiare morbi genus minime constituentes, vel quod in Græcia propter aeris clementiam tam levis fuerit affectus, ut Medicorum curam non meruerit, ut conjecit egregie Riverius, narrans de Indis

Occidentalibus, qui antequam Hispani eas regiones occupassent, eadem de causa tam levi morbo corripiebantur, ut nullum fere studium in eundem, ac curam contulerint: communicata vero ab Æthiope quodam eo delato, & pestilentibus variolis correpto per vim contagii maligna, & venenata qualitate, tam immaniter grassari cepit, ut plerique Indorum enecarentur. Avicennas postea Arabum facile princeps, qui Aristotelis doctrinis, tamquam totius scientiæ fundamentis in Medicinam investis, postquam litteris per Italos restitutis Græcorum, & Hippocratis præsertim libri, ac Medicina magno in honore haberi denuo ceperunt, cum Græcia jam devastata, latinoque solo a Barbaris occupato, uti omnes litteræ confederunt, plurimum detrimenti acceperit in Hippocrate interpretando, atque ejus doctrinis, quæ sparsim vagabantur nulli systemati addictis, congerendis excelluit, quam qui maxime, febris variolosæ meminit, atque claram ejus ideam exhibet ex pluribus affectionibus desumptam, quibus ejusmodi febres stipantur. Qua de re si quis curiosius doceri velit, adeat Cl. Freind, qui cum fateatur variolarum morbum primum inter Arabes exordia habuisse, solumque fere esse, cujus historiam ii ex Græcis non desumpserint; volui, inquit, rem eam involutam sane, & nemini adhuc, quod scio, satis perceptam sic explicare, ut expositis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia videres.

Eadem fere contagii vi insignis &c.) Ceterum ratione contagii a pestilenti febre parum differre ex eo potissimum constat, quod serpit in humanum genus tanta sevitie, ut neminem cujusvis fere ætatis, sexus, temperamenti, nationis prætereat, & ex hominum millibus vix unum reperire liceat, qui semel saltem in vita hos affectus non patiatur, ut Riverius testatur, & diurna experientia compertum est. Si quis afferat exempla eorum, qui bis, terque variolis duorum, aut trium mensium spatii correpti sunt, vereor ne quoddam pustularum genus variolis simile iis facile imponat. Id mihi quoque observare contigit in duobus egrotantibus, qui postquam in infantia variolas passi sunt, alio pustularum genere laborarunt, quæ quoniam quatuor temporibus, sive stadiis distinctæ non sunt, & vix apparentes, ad ultimum fere

gradum deveniant, citoque evanescant, spurias, ac nothas appellare non dubitarem. Quid de mira eorum fecunditate dicam, qua facillime innascuntur, amplificantur & crescunt? Animadversione dignum est hoc loco, quod certissimis Anglorum experimentis compertum est, instituta infusione variolas confertim erumpere & germinare, si nempe detracti puris ex aliquo varioloso homine particula in cutem sauciatam alterius sani immitatur: protinus enim huncce morbum efflorescere suis fere omnibus symptomatibus & affectionibus stipatum haud injucundo spectaculo deprehensum est.

Et cujus causa fere eadem, corruptio scilicet sanguinis per coagulationem, & dissolutionem simul &c.) Si variolarum, & morbillorum originem aut ab occulto Syderum influxu, aut ab innato nobiscum principio, & innominato, ut ajunt, veneno repetam, præterquamquod mera figmenta sequar, remque ad abstrusa, & abdita principia revocando, eo abditioem, atque inscrutabiliorem efficiam, accedit præterea, nihil proferre, quo cognitio Medica proficiat, aut praxis. Neque si ad venenatam occultam qualitatem referam, quidquam dicam, quo proximam causam assequi valeam, aut eas, a quibus curandi indicationes potissimum eliciantur. Quoties enim occultam quamdam qualitatem, venenatum fermentum in medium profero, causam me nescire postea velim nolim, fateri cogor. Si ad pervulgatas, ac tritas revocem, quales vulgo perhibentur a Veteribus ad sanguinis scilicet menstrui sub ingravidatione retenti immunditiem foetui communicatam, aliquod forte dicam, quod verosimilitudinis speciem quamdam præfert. Id enim docent Arabes luculento vini exemplo, cujus meminit Riverius, quod dum adhuc recens, & musti naturam retinens in dolium mucidum, aut prava alia qualitate infectum infunditur, a dolio quidem malam illam qualitatem recipit: dum vero per ebullitionem depuratur, non modo se ipsum, sed & dolium purificat. Istam autem ebullitionem, seu mavis fermentationem nunc citius, nunc ocyus in hominibus excitari passim putant, prout citius, aut ocyus ab externa aliqua causa commovetur. Ut ut res est, primordia variola-

rum ab utero materno esse repetenda, facit potissimum, quod cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus observationibus compertum est infantes a Matre minus sana, pravisque succis referta progenitos, variolis mali moris, & quandoque exitialibus corripì, matre licet sub gestatione vegeta, ob impuros succos in foetum transeuntes: vicissim gravidas, si proba victus ratione, & affectuum moderatione gubernentur, si opportune plenitudini occurrant venæ sectione, cacochymię purificatione, sudore, aliisque Medicis auxiliis, infantes edere, qui variolis & paucis, & benignis corripì solent, ut Frid. Hoffmannus testatus est (1). Ecquis vero vel e Medicinæ tyronibus nesciat, hanc, & similes causas in antecedentium potius numero recensendas esse? Qua enim ratione certissimos variolarum effectus, hisce succorum impuritatibus a materno utero derivatis, tamquam rivulum a fonte emanantes explicem, stagnationem videlicet in glandulis subcutaneis, in visceribus internis omnibus, ut constat observationibus cadaverum, quæ ejusmodi morbo perempta sunt, cerebro, & oculis plerumque exceptis, & violentas simul, enormesque excretiones, atque hæmorrhagias, quas suo loco percersebo numerando? Cum idem fere sit contagiosarum, ac pestilentium maxime proprium, ut stagnationis, & eliquationis simul præclarissima edant argumenta per maculas, exanthemata, petechias, bubones, parotides, nec non enormes vomitus, diarrhœas, dysenterias aliaque id genus symptomata, quæ ad corruptionem sanguinis per coagulationem, & dissolutionem simul referenda esse demonstratum est, cur ab eodem ferme sanguinis vitio variolæ, ac morbilli proxime, atque immediate repetendi non sint, omnino non video.

II. *Quam fere inducit venenum acre, tenue, celerrimi motus, quod una cum crassioribus partibus, &c.*) Consequens inde esse fermentum perniciosum, & virulentum, venenum si libet in variolis, & morbillis potissimam partem agat, sed remote tantum, manifesta adeo res est, ut manifestior sit nulla, idque potissimum acrimonia sua, tenuitate, mobilitate, qua sanguinis massulas dissolvit in sua elementa.

menta, unde quæ tenuiora sunt, & ad motum magis prona, fusa, & soluta manent, quæ vero crassiora sunt, terrestria, & inertia coeunt, & in massulas majores coalescunt. Cum his potissimum motu quodam critico ad cutim propelli contingit organicam partem, ut cætera viscera, atque ex fibris tendineis, papillis nerveis, diversis glandulis miliaribus a Malpighio dictis, vasis arteriosis, venosisque compositam, ibidemque hæere, ac subsistere non tantum ob distantiam longissimam a viribus cordis propellentibus, aut massularum inertiam ad motum, aut vasculorum angustiam, seu contractionem majorem, quam eisdem libera circulatione trajiciendis sufficiant, sed ob causticam ac exedentem virulenti fermenti vim cutis texturam pervertentem inflammando, exulcerando, unde pustulæ variæ indolis, ac naturæ exeunt, prout crassioribus, aut subtilioribus particulis erit admixtum, & quæ fermentationis capaces sunt, vel per minutissimos cutis poros exhalationi idoneæ, unde orta divisio variolarum, & morbillorum. Variolæ quidem nominari consueverunt pustulæ majores varis persimiles, unde nomen sortitæ sunt, quæque ad suppurationem pervenire solent: morbilli vero pustulæ perexiguæ, & veluti cutis asperitates cum intensa rubedine instar erysipelatum, quæ intra quinque, vel septem dies suppuratione discutiuntur. Quod non aliunde repetendum esse facile judicaverim, quam ex materiæ conditione minus causticæ erodentisque, ut in variolis, unde morbillosa febris, totusque morbus ob id longe minor, nec tantam stragem, atque interitum efficiens. Quæ res potissimum ansam dedit Frid. Hoffmanno, Mortono præeunte, a communi, ac trita Medicorum consuetudine desciscendi, atque eorum tractationem instituendi. Qui tamen cum fateatur utramque febrem exanthematicam, contagiosam, & epidemicam esse omnibus hominibus perpetiendam, nec non certis temporibus magis, vel minus benignam, & sequi quam maxime atmospheræ statum, corporis dispositionem, ac temperamentum, & quod magis est, eandem omnino curationem, licet quoad causam, genium, diagnosim, prognosim utrisque insignem intercedere differentiam prætendat, quæ

rem sedulo, & accurate perpendenti non alia occurrit, quam quæ a causæ plus minus vehementer operantis vi oriri potest, ne longiores in rebus tam paucis, & levibus videremur, sequuti non sumus. Tertium pustularum genus pueris familiare, & variolis simile, quoad magnitudinem, ac figuram, cujus supra meminimus, descripsit accurate Vidus Vidius his verbis: *Sunt qui præter duas species crystallos adjiciant. Sic enim appellant quasdam veluti vesiculas plenas aqua instar crystallos splendentes, quibus cutis variis locis distinguitur, has nunc vulgo nominant ravaglione. In quas non ita incurrunt omnes homines, sicut in variolas, & morbillos: neque sub ipsis ita affliguntur. Quamobrem non videntur tamquam tertia species, morbillis, & variolis adjiciendæ.* Venenum porro variolas, ac morbillos excitans licet acre, tenue dixerim, ac summe mobile, si occulta qualitate agere contendas, non multum pugnabo. Licet enim constet, calorem e. gr. frigus, acrimoniam, mobilitatem, aut aliam similem affectionem a figura, modisque suarum partium nasci, vel saltem figuras, modosque materiæ esse instrumenta formarum ad corpus destruendum, quis tamen mortalium scire potest, qua magnitudine, quo motu, qua figura præditæ sint veneni corpuscula, quæ nostri corporis fluida corrumpunt ea ratione, qua opus est ad variolosas, ac morbillosas febres procreandas? Neque in his perscrutandis operam perdendam esse alibi a nobis adnotatum est, contententibus satis superque esse venenorum vires actionesque homini infestissimas sedula ratione explorare, licet eorumdem intima natura, agendique modus adhuc lateat in obscuro (1).

III. *Tamdiu autem in sanguine delitescere contingit &c.* In memoriam hoc loco sunt revocanda, quæ de veneno canis rabidi a libi diximus (2), quod in homines propagatum septem, tredecim, & viginti annorum spatio in corpore latere potest, priusquam eo infecti appareant, ut Dioscoridis, Hildani, aliorumque observationibus compertum est. Animadversionem etiam meretur cancer, qui in glandularum substantia quam diutissime reconditus, tandem pernicioso, ac virulento principio, a quo

(1) Lib. 1. aph. cap. 7. com. 4.

(2) Ibid.

quo originem suam mutuatur; a latibulis suis educto, suos funestos effectus parit, ut myasma venereum silentio præteream, quod per lac nutricis infanti communicatum non nisi spatio temporis longioris vim suam prodere, & ferociam exercere, vel in adultis per gonorrhæam virulentam suppressam ad interiora pulsum per annos interdum latere, & quiescere priusquam ferociat, unde præclare dicitur, pueros usque ad septimum ætatis annum cum ob molliorem temperiem vermibus magis subjaceant, quam adulti, mercurialibus ad eos enecandos esse pertractandos, adultos ad luem venereum profligandam, quæ vel acquisita, vel hæreditaria a parentibus, avis, proavisque singulos homines infestat. Si eadem ratione latere posse dicas seminium variolarum, & morbillorum diu ante susceptum, sanguinique, ac cæteris humoribus interspersum, donec collectis viribus quam citissime moveatur, & perniciosas suas vires exerat, febrem suscitando diris symptomatibus comitatam, pustularum eruptionibus, cæterisque lethiferis adjunctis, plus sane non dices, quam præclarissimi viri, qui de hisce febribus accurate scripserunt, præ cæteris Cl. Frid. Hoffmannus, qui non solum viscositate quadam involutum, firmisque tubulis quibusdam impactum delitescere tamdiu, donec in motum fermentativum, sui multiplicativum, ut ipse ait, ab aliis causis deducatur, succis insinuetur, & critica quasi despumatione e corpore exturbetur, sed peculiare ipsius latibulum, medullæ spinalis tubulos quosdam obstructos ingeniose admodum subtiliterque constituit. Recte ne an secus, non facile dixerim. Præterquam enim quod præjudicatæ mentis vitio non caret, extraordinaria quædam phænomena, & admirabilia, a quibus praxis quicquam proficit, altius persequi, ut ipse paulo inferius testatur, accedit præterea latens diu ubivis virulentum fermentum, ubi a cæterorum humorum vinculo expeditum, ac sui juris factum sanguinis massam corrumpit, solidas etiam partes insigniter lædere, nervosas præsertim, quæ sensu exquisito præditæ in vehementiores, & inordinatas contractiones aguntur, unde fere symptomata, quæ in malignis, ac pestilentibus observari solent, in variolosa etiam, ac morbillo-

sa proficiuntur, dolor capitis, convulsiones, deliria, tremores artuum, vomitus, diarrhææ, vigiliæ, aliaque id genus quæ clare concipi, & intelligi possunt, etiamsi venenum ex imis medullæ, maximeque illius portionis, quæ in inferiori regione spinæ non prodeat. Nonne enim veneno ore assumpto, ac per venas lacteas sanguinem subeunte, aut pestifero myasmate per poros cutis, aut pulmones ingresso eadem fere phænomena momento fere temporis contingunt? Quapropter satius esse duxerim fateri, sensus nostros omnino fugere præcisam sedem diu latentis venenati myasmatis, neque cogitandum esse, cum affecti sunt nervi a causa aliqua mole spectabili, atque ipsos aculei ad instar stimulantis, pungentis, corroden-
tis oriri. Sæpe enim minimum est, ac longissime a Spinali medulla diffitum, quod eos lædit, & maximas in ipsis perturbationes creat. Sic levi odore horrendas convulsionem in feminis excitari videmus, inconspicuo halitu in contagiosis, ac pestilentibus febribus actiones omnes nostri corporis perverti.

Quamdiu ab ætatis mutatione, ab aere, a contagio &c.) Tempore pubertatis insignes mutationes fieri in solidis partibus, robur videlicet, atque elaterem acquirendo constat potissimum ex plerorumque morborum, Epilepsiæ præsertim curatione, quam diversis in locis felicissime peragi per ætatem docuit Hippocrates, ab hac vero non sanatam egrius, vel nunquam tolli, quod & Galeni, & Riverii, aliorumque observationibus adeo confirmatum est, ut nullus ambigendi locus relinquatur (1). Hinc cuique ætati juxta Veteres suum erat temperamentum: pueritiam calidam & humidam faciebant, juventutem calidam, & siccam, consistentem ætatem frigidam, & siccam &c. Quæ doctrina si ad nostra principia redigatur, nihil est sane cur, quoad rem nostram attinet, omnino rejiciatur. Cum enim temperamentum ab Hoffmanno definiatur certa partium solidarum, & fluidarum habitudo ad circulum sanguinis, motusque in corpore humano, & functiones tam naturales, quam vitales, & animales perficiendas, pro diverso autem sanguinis circulo, ejusque in partes solidas influxu, diverso modo se habere robur corporis, ejus-

fua-

functiones, secretiones, excretionefque, seu quod eodem recidit, temperamentum pro vario sanguinis circulo variari, cum vero sanguinis circulus a cordis, arteriarum, muscutorum, fibrarum, solidarumque partium impellentium vi potissimum, atque elatere dependeat, quæ vis, atque elater solidorum ætatis mutatione intenditur, si præsertim de pueritia sermo sit, quæ infantiæ succedit, in qua habitus plerumque mollis, ac tenellus est, ut de pubertate, aut adolescentia, in quibus adhuc magis fibræ firmantur, ac tenduntur, hinc varie etiam exagitari fluidas partes necesse est, pulsum frequentiore fieri, vehementioremque, sulphureas, tenuioresque particulas exaltari, spiritus copiosius separari, agilioresque, atque propterea virulentum myasma alicubi impactum excuti, dimoveri, in motum agi, aut sanguini etiam ac ceteris humoribus interspersum ita ab eorum nexu, ac vinculo expediri, ut quasi signo dato repente moveatur, febremque variolosam, aut morbillosam exsuscitet. Nisi ab aucto solidarum partium elatere, fluidorumque impetu delitescens venenum exalteretur in tota pueritia, quæ usque ad vigesimum quintum annum extenditur, in qua insignes mutationes contingunt, rarius plerumque vires suas exerit in juventute, multo minus in ætate consistente, nunquam fere in senectute, in quibus nullæ in solidis partibus, & humoribus mutationes fiunt, aut eæ tantum, quibus illorum vis, ac robur languescat, illorum vero attritio, exolutio cesset, aut imminuatur, promptitudo ad fluendum maximopere retardetur. Quid ergo ni liceat conjectari, dictis de causis variolas plerumque pueros infestare, raro juvenes adoriri, nunquam fere senes? Quemadmodum epilepsie vigintiquinque annos nati supervenientes nunquam fere curari Hippocratis, aliorumque testimonia luculenter ostendunt. Sed hæc satis de ætatis mutatione. De aere, & contagio, vix ulla suppetunt, quæ dicam, cum insignes utriusque vires ad corpus nostrum labefactandum, atque malignas, & pestilentes febres excitandas, capite antecedenti ad examen sic revocarim, ut si eas nunc denuo aut percensere numerando velim, aut explicare dicendo, rem aut longiorem faciam, aut obscuriorem.

IV. *Variolas & morbillos portendunt febris acuta, & gravis dolore pulsatorio comitata &c.*) Ad quatuor stadia, sive tempora, quæ morbus iste decurrere solet, ebullitionem, sive apparatus, pustularum eruptionem, suppurationem, atque exsiccationem adeo diligenter attendendum esse monuit Cl. Mortonus, ut difficile admodum sit hac distinctione omissa veram ipsius morbi ideam formare, symptomatum causas eruere, signa diagnostica, vel prognostica rite proferre, vel indicationes curativas rationi congruentes elicere, ac stabilire. Tempus igitur ebullitionis illud esse intelligimus, in quo variolarum semina, diu ante suscepta, facto impetu in motum acta sanguinis texturam, & crasim immutant eam corrumendo, solidas vero partes vehementer stimulant, vellicant, atque erodunt. Corrupta enim sanguinis massa, seu in sua elementa dissoluta ab acri, tenui, celerimque motus veneno, crassiores, terrestres, & inertes partes coeunt, & in majores massulas coalescentes ad capillares arterias capitis facile herere coguntur, dum liquide, sulphureæ, tenues, volatilioresque particule solum manentes circulationem sanguinis pervertunt, & febrem inducunt dolore capitis pulsatorio comitam circa frontem, & tempora, dum vel salino-acris altius penetrans, atque in nervos sese insinuans, ac spiritus animales in furorem, cæcumque impetum agens, vigilias, deliria, lancinationes in dorso, epilepsias, cordis palpitationes, anxietates, aliaque ejusmodi gravissima symptomata procreat. Quid quod eodem vitio lymphæ communicato, atque in glandulas ventriculi, œsophagi, laryngis, & oculorum traducto, vomitus, tusses, raudedines, oculorum rubedinem, lacrymarum profusionem, aliasque similes affectiones excitet?

V. *Si post duos tresque dies pustule, ac tubercula sensim succrescant &c.*) Hactenus recensita symptomata aliis etiam morbis, & febribus communia sunt. Propria vero variolarum, & morbillorum in secundo stadio, sive eruptione clare innotescunt. Sunt ea fere pustule, ac tubercula succrescentia sensim, sensimque forma primum minutissimæ papule, quæ mox attolluntur, vel inflantur non aliunde repetenda, quam ab eodem virulento principio, a quo sanguis

guis corrumpitur, quod post varios circuitus ita subigitur, ac miscetur cum dissolutis sanguinis massulis, ut ad exitum impediatur. Propterea fit, ut lucta oborta & agitatione, eaque diutius perdurante ex diductis vasorum tunicis elabatur in spatia interjecta, vel etiam ex iisdem reclusis intra glandularum folliculos recedat. Dissolutæ sanguinis massulæ in sua elementa, si in novas massulas coalescant ea ratione, qua ibi herentes cujusdam veluti fermentationis capaces sint, atque ebullitionis, distrahent facili negotio latera spatii, in quo continentur, & grandia quædam tubercula efficient, quæ nisi ab insolita vehementiori causa arefiant, siccenturque, ad suppurationem devenient: si tenuiores sanguinis massulæ ad motum pronæ fusæ, & solutæ maneant ea ratione, qua paulatim resolvantur caloris vi, & perspiratione absumantur, non grandiores tumores excitabunt, sed parvas eminentias, seu pustulas, vel quasi cutis asperitates, quæ continuata exhalatione intra breve vel quinque, aut sex dierum spatium absumuntur. Alterutrum vero, aut utrumque contingat, solutæ jam sanguinis partes in universum corpus diffusæ, qua e minimorum vasculorum orificiis elabendo hæmorrhagias pariunt, qua acrius tonsillas pungendo, atque capillarium extremitates convellendo ea ratione, qua liber sanguinis cursus præpediatur, earundem inflammationem, qua lingue papillas adurendo, ejusdem scabritiem, qua teneras oris membranas corrodendo, aphthas, qua tunice oculorum adnatæ vascula stimulando, atque angustiora efficiendo, quam sanguini, cæterisque humoribus libera circulatione trajiciendis sufficiant, ophthalmiam, oculorum nebulas, qua salivales glandulas ad liberalem sui humoris effusionem sollicitando ptyalissimum. Cum vero non suppurentur morbilli, nil mirum pro varia humoris stagnantis conditione alias rubescere, alias violaceum, & etiam lividum colorem exhibere. Qui ad hæc diligenter attendat, facile morbillos a reliquis excretionibus cutaneis discernet. Petechiæ præterquamquod longe mitioribus symptomatibus stipantur, accedit præterea minore amplitudine, & elevatione præditas esse. Purpura alba maculas exhibet, ex quibus pustulæ exigue, pellucide surgunt, quod de mor-

billis affirmari non potest: Rubra eminentias dat miliares duras, & asperas: Rubeolæ, & Rossalia non solum febrem habent irregularem, sed illæ maculas habent minoris amplitudinis, quam in morbillis; hæc vero majoris, ut propterea universum fere corpus erysipelate affectum videatur.

VI. *Si pustulæ attollantur in abscessus albos, rotundosque, quæ tamen aliquando compressæ &c.*) Non possunt humores in aliqua parte diu consistere, quin etiam componentes partes sensim a se mutuo solvantur, atque secedant, subtiliores avolent, crassiores vero remaneant, paulatimque corrumpantur in bonum quidem, ac laudabile pus, si virulenti principii vis retundatur, & cohibeatur a debita crassiorum, humidiorumque particularum copia, unde pustulæ emergunt temperatæ, & suppurationi idoneæ: Quæ dum fit, acres, volatiles, sulphureæ particule exaltatæ, atque in universam sanguinis massam diffusæ agitationem, ejusque furorem augent, unde symptomata omnia exacerbantur, & recrudescent docente ipso Hippocrate, dum pus fit, dolorem, & febrem augeri. Animadversione dignum est hoc loco, ptyalissimum plerumque in hoc tertio stadio cessare, quod sane opinionem confirmat, ad bonum, ac laudabile pus conficiendum opus esse debita humidiorum particularum copia, quibus virulenti miasmatis vis cohibeatur: hisce igitur ad universam cutis peripheriam delatis critico naturæ motu, veritati consentaneum videtur asserere, ad salivales glandulas influere ea ratione non posse, qua frequens salivæ expositio habeatur.

VII. *Si suppurata tubercula liquorem puri similem fere effundant, vel in crustam siccam indurentur &c.*) Ultimum etiam variolarum stadium insignem eorum differentiam facit a morbillis. Nam præterquamquod morbilli non suppurantur, neque dolorem, ardoremque pariunt, sed insignem tantum declinante morbo pruritum in genis, labiis, & toto corpore, quo ægrotantes ad scalpendum excitantur, ac propterea citra liquidi sanioris effusionem exsiccantur, accedit præterea exsiccationem ipsam diversâ ratione contingere: nam in variolis suppurata tubercula liquorem puri similem effundunt, vel in crustam siccatam indurantur, fœda relinquunt vestigia, atque ulcera in

articulis, & partibus externis: morbilli vero squammulas solum furfuraceas successive decedentes, ut præ cæteris Hoffmannus testatus est.

VIII. Si pustulæ disjunctæ fuerint albæ, aut rubræ, rotundæ, molles, & a sede vitali, & naturali remotæ &c.) Præclara est variolarum divisio in benignas, & malignas: benignæ produnt se primum numero, quæ & parvæ sunt & raræ seu discretæ, præterea magnitudine mediocres, colore albæ, figura rotundæ, consistentia molles. Si solus numerus spectetur, in fraudem facile induci possumus de benigna ipsarum indole pronuntiantes, cum intrinsecus in esophago, intra pectus, & viscera nasci queant, ob tenacitatem particularum sanguinis, quæ in majores massulas concrevere solent, quæque facile adherescunt extremitatibus vasorum internas partes irrigantium, vel ob insignem earundem quaquaversum diffusarum copiam, nec alicubi herentium. Quid quod virulentum miasma, quod una cum crassioribus, & inertibus particulis ambitum versus urgeri deberet, imminuta sanguinis agitatione in partem aliquam internam cumuletur, ibique inflammationem, & abscessum faciat, unde vel nullæ, vel paucæ in cutem variolæ efflorescunt? Tunc vero earum præsentia colligi debet ex febre valde acuta, & gravi, ex pectoris angustia, tussi, difficili respiratione, ex magnis doloribus ventris, & intestinorum cruciatibus, aliisque id genus symptomatibus, quæ ubi abesse deprehendantur, boni ominis inditia esse consueverunt. Si his addatur albus, aut rubescens color, quid aliud liceat conjicere, quam sanguinem vix a naturali crasi recedentem, nec valde corruptum; si rotundæ sint, magnæ, elevatæ, quam debitam cordis, & arteriarum vim, atque elaterem ad expellendum id quod corpori infestum est, & humidiorum particularum affluxum ad venenati fermenti acrimoniam infringendam, ac cohibendam; si molles & albæ fiant, quam dispositionem ad bonum, ac laudabile pus conficiendum, aut saltem ad ichorem serosum, & acrem emittendum, qui cutem corrodens vel ulcuscula excitat, & altiores foveas efficit, quæ propterea in cute vestigia solet relinquere? Huc accedit, variolis longe a sede vitali,

Tom. IV.

& naturali diffitis, minus subesse periculi, quin si intro aperiantur, majora adhuc ulcera, & vitia saltem intrinsecus imprimant, & si forte fuerint in via chyli, pus inde, & ichor ad inquinandum chylum ipsum, & sanguinem deductus uberiores variolis, & febris materiam præbeat. Verum quoniam futurorum scientia humanæ mentis vires superat, & paucissimis divino munere conceditur, conjecturæque solæ relictæ ad præsagia instituenda fallere possunt, ideo nisi certæ salutis faces affulserint, nihil temere pronuntiandum est, quæ ut in morbis omnibus acutis, ita & in variolis longius erui possunt a nonnullorum symptomatum, quæ initio ægros exercere solent, remissione in augmento, inter quæ maxime eminent hæmorrhagiæ, & epilepsia, & reliquorum omnium simul cum febre in statu morbi, aut incipiente declinatione. Jam de malignis variolis sermo urget, quæ cum insignem sanguinis corruptionem pro causa proxima agnoscant, & eam quæ fit, cum massulæ fibrosæ, rubræ a se invicem segregantur, non inchoatam tantum, & levem, sed perfectam dissolutionem massularum earundem in sua elementa salina, sulphurea, terrea a caustico, corroden-que fermento, varie etiam erumpere solent, depressæ quidem ob spirituum jacturam, ac languescens cordis ad impellendum vim, maculis vero nigris notatæ, vel lividæ a putrefactione intima sanguinis, qua rutilum colorem amittens nigrum, aut livescentem, aut similem colorem acquirit. Ab hoc eodem fonte & pulsus frequentiam, & syncopem & alia horrenda symptomata, diarrhœas præsertim, & mictus cruentos repetenda esse ex dictis de pestilente febre adeo manifestum est, ut curiosiore explicatione nullatenus indigere posse putem. Lethales adeo ejuscemodi variolas esse tradidit Hoffmannus (1), ut ex viginti vix unus evadat, qui iisdem corripitur, atque sectione cadaverum, qui hac variolarum specie occubuerunt, sanguinem fluidum esse totum, nec in serum, nec in coagulum secedere sæpius observasse testatur, manifesto inditio, ut ait, putrefactione intima ejus crasim plane esse colliquatam, & vinculum seri, & sanguinis destructum &c. Quæ omnia luculenter ostendunt diversam esse

C c

esse

(1) Sect. 1. de feb. variol. cap. 7.

esse virulenti miasmatis acrimoniam, quæ sanguinis, & humorum temperiem varie pervertit, eorum substantiam corrumpendo, quarum summa illa videtur, qua carnes exeduntur, & ossa ipsa corroduntur, quod interdum accidere in pueris, & tenellis corporibus deprehenditur. Quid si putrescentibus variolis malignis, & confluentibus putris humor in sanguinem remeans pessimam febrem accendit, quæ aut decima quarta, vel decima septima, aut circa vigesimam omni spe salutis abjecta vitam miserrime extinguit? Hæc fere est illa febris quam adventitiam, & secundariam appellavit Sydenhamius, atque ad putridarum censum revocavit, magnum Medentibus laborem afferentem, ut superetur.

IX. *Secunda vel tertia die ante eruptionem, si febris fuerit vehemens &c.*) Jam de morbi pathologia hætenus plura. Remediorum historiam therapeuticam quod spectat, disputant practici, quid agendum in variolis, num scilicet committendum sit opus omne nature, an manus medica adijcienda ad acrem causticam materiam contemperandam, ad effrenes vasorum, ac nervorum motus compescendos, ad eruptionem variolarum promovendam, ad sanguinem secundaria accedente febre putrida repurgandum, ad graviora symptomata coerceda. Profecto qui censent in variolosa febre, prout & nature, & fortune febris est, nihil esse agendum, & variolarum medendi methodum esse curare variolas sine remediis, ii fortasse rem melius intelligunt, quam qui artificiosa medicatione per spirituosam, per volatilia, aliaque commoventia, atque exaltantia remedia, aut contra per refrigerantia, compescencia, præpostere adhibita, nature opus evertunt. Ut autem ordine procedamus, ea sunt examinanda remedia, quæ in quocumque tempore, sive stadio variolarum adhiberi passim solent a Medicis: quæ cum quatuor sint constituta, ebullitionis, eruptionis, suppurationis, & exsiccationis, quid in priore primum agendum sedulo, & accurate perquirendum. Tempore igitur ebullitionis, cum febris Synochos emuletur, nullaque pustularum eruptio adfit, queritur, utrum vena secanda. Qui ad generale venæ sectionis indicans attendunt, nimiam videlicet humoris arte-

rioli venosique copiam vel absolutam, & veram, vel relativam, & apparentem, qui ad habitum corporis plenum, vasisque amplis, ac turgentibus præditum, qui ad virium robur, ac cetera coindicantia, cum hæc omnia deprehendant in varioloso homine, nulli dubitant, quin optime cedat operatio. Utraque enim plenitudo venæ sectione tollitur utilissime, vel dempta materie sanguinis, vel orgasmo nimio, ac rarefientia sedata: quo fit, ut variolæ vel parcius, & discretè erumpant, vel viscerum inflammatio præcaveatur, vel totus febris decursus mitioribus symptomatibus stipetur. Qui vero ad etatem puerilem respiciunt ferendæ venæ sectioni minus accommodatam, qua plerumque invadere solent variolæ, licet ratione febris synochi putridæ, effervescentiæ summæ, atque orgasmi sanguinis fateantur indicari venæ sectionem, ratione tamen subjecti in puerili etate constituti venæ sectionem perhorrescunt. Qui tamen hodie audiendi non sunt, cum experientia compertum sit, etiam in tali etate non ita formidandam esse, quin aliquo acuto morbo, & calido urgente, velut variolosa febre administretur, præsertim si vires permittant, & vasa ampliora sint, & sanguinis copia turgens. Quid enim si phlebotomiæ loco cucurbitulas scharificatas applicemus? Alia ne ratione ejusmodi præsidia differunt inter se, quam ex eo quod per phlebotomiam sanguis e majoribus vasis educitur, per cucurbitulas a minoribus? Cum vero sanguis fluat & refluat a vasis majoribus ad minora, eandem sanguinis copiam imminui, nimium orgasmum, rarefientiam compesci, ac stagnationem in vasis præcaveri perspicuum est. Neque te ab opinione removeat mittendi sanguinem, criticæ evacuationis nomen: præterquam enim quod ante eruptionem missionem sanguinis celebrandam esse diximus, accedit præterea, vel in ipsa incipiente eruptione, & longius progressa, si aut atrox dolor capitis, aut artuum, & lumborum, aut truculentus spasmus, aut dolor pleuriticus, seu peripneumonicus urgeat, aliaque horrenda symptomata, quorum neglectu plures non minus, quam a veneno primario variolis confluentibus, & malignis interemptos periisse testatus est Mortonus (1),

venæ

(1) De app. variol. cap. 7.

venæ sectione liberali, eaque si opus sit repetita occurrendum esse. Quid si secundaria, & putrida febris undecimo, vel alio die confluentibus superveniat? Nullo enim vero alio præsidii genere ex monito Sydenhamii tam prompte, ac tuto sedari potest periculosissimus humorum orgasmus, & æstus sanguinis, quam secta quam primum vena brachii rarioribus pustulis circumsecta, missoque liberaliter sanguine ad unc. x. & ultra juxta patientis habitum, ætatem, & vires, iterata etiam venæ sectione, si eam requirat symptomatum magnitudo. Si vero pustulis erumpere incipientibus febris mitescat, symptomata omnia remittant, vel antequam erumpant gracilis sit ægri habitus cum vasorum exilitate conjunctus, nec æstus comitetur, & orgasmus insignis, debilitas virium adsit, tunc satius esse duxerim omne opus naturæ bene operanti relinquere, quæ totam materiem morbificam ad cutem sufficienter expulsura est, docente experientia infinitos pueros benignioribus variolis laborantes, neque plethoricos felicissime curatos fuisse, immo si venæ sectio celebretur, illud maxime verendum esse, ne nimia sanguinis copia subtracta, materia intus detineatur, & eruptio ad plures dies protrahatur magno ægrotantium discrimine, ut egregie Hoffmannus ostendit.

X. *Purgatio utcumque lenis, periculosa inter initia.*) Si eos audimus, qui certis observationibus edocti alvi fluxum licet copiosum per totius morbi decursum sine ullo periculo successisse, hi non solum purgationem variolarum eruptioni contrariam esse facile putant, sed instituendam a Medicis esse pugnacissime sustinent. Opinioni ansam dedit Amatus Lusitanus inquiring (1): *Pervenere hac æstate ad manus nostras plus minus C L pueri variolis, & morbillis affecti, e quibus parentum ex culpa evacuatio facta non fuit, vitam cum morte commutarunt, numero tres: alii vero quatuor in ulcera difficillima, & male morigerata pervenerunt, quæ cum aphthis communionem habent, & facile in gangrenam abeunt. Iis similis superstes puer, qui ulcus cancrosum, & malignum cubitum dextri brachii occupans multis foraminibus perforatum habet. Cum*

eadem sit Ballonii (2) sententia, & Hoffmanni, nullus dubitandi locus relinqui videtur. Si tamen sedulo, & accurate perpendant, qua potissimum ratione purgantia medicamenta operentur, intelligent facile, ad purgantia medicamenta in variolosa febre non sine magna præmeditatione, & eorum delectu deveniendum esse. Ut igitur missa faciamus, quæ acribus, ac fere causticis particulis non solum intestina velliant, ac pæne corrodunt, sed præterea in venas lacteas, & inde in sanguinem injecta ejus texturam solvunt, atque colligunt, agitationem in ipsum inducunt, quibus efficitur, ut humores fusi uberius ad intestina confluant, & in cavitatem intestinorum effundantur, ceu quæ omnino rejicienda esse a Medicis non semel a nobis demonstratum est; certum est non solum in materiam excernendam agere purgantia, vel intestina ipsa leniter stimulare; sed eorum tum peristalticum motum ad crebriores corrugationes sollicitare, tum glandulosos folliculos, biliarium atque pancreaticum ductum ad humores suos copiosius effundendos, hinc motum naturæ contrarium, nempe a circumferentia ad centrum fieri, ac variolarum eruptionem, & suppurationem inhiberi. Quapropter aut soli clysteres, si excrementa in intestinis copiosius aggesta molestas ægris jactationes, & anxietates afferant vel in ipso maturationis tempore injiciantur, vel in id tempus purgantis usus protrahatur, quod curationi locum præstet. Ubi autem purgandum sit, lenientia solum esse in usum vocanda cujusmodi sunt Rhabarbarum, Cassia, Tamarindi, Manna, docuit olim Riverius, quem postea Cl. Freind, qui peculiari scripto purgationis utilitatem variis observationibus adstruxit, adeo sequutus est, ut nonnisi decoctum Mannæ admittat. Quam tamen cum utilem in principio solum, & incremento variolarum observasse se affirmet Hoffmannus, post declinationem vero soluto morbo insignes flatulentias creare, pectus lentis, viscidisque succis obruere, anxietatesque efficere, quandoque ut exulcerationes sequantur in ipsam cutem, ansam præbere, quamvis id adhuc mihi observare datum non sit, neque plane assequar, cur remedium

(1) Cent. 3. p. 234.

(2) Epid. & ephem.

quod præter vim lenientem tussi, raucedini, & aliis ejusmodi affectionibus asperæ arteriæ succurrendo famam obtinuit, id præstare valeat, nihil est cur ejus loco simile leniens adhibeatur, ut pulpa Cassiæ, tamarindorum, qui suavi acore suo ad alchalicos, & ferventes humores compescendos, atque ex massa sanguinea præcipitandos opportunissimi existunt.

XI. *Potiones papaveraceæ tepidæ, & copiosius propinatae in eruptione pustularum &c.*) Insignis sanguinis, & humorum tumultus, vigiliæ, nervorumque spasmodici motus pustularum eruptionem comitari plerumque solent. Hinc nervos industriæ omnes intendendos esse, ut ille ad quietem componatur, & tranquillitatem, hi vero sedentur, perspicuum est. Quo loco quæstio occurrit inter Medicos. Nonnulli enim in ea sunt opinione, ut credant, ubi humorum tumultus violenti, effrænæque motus compescendi sunt, & somnus conciliandus, ad opiata, & narcotica confugiendum esse: Alii e contra ab opiatis abstinendum sustinent, cum stricturam, & inflammationem augere valeant, aut confirmare. Priorem sententiam tenet Celsus (1); alteram Cælius Aurelianus (2). Cautissime alii in illorum usu procedendum esse arbitrantur. Cum enim in Syncho febre variolosa incongruæ particulæ Cerebri filamentis, & spiritibus infestæ prædominentur, verendum est, ne horum usu vel nimium figantur spiritus, vel magis adhuc perturbetur eorum motus, unde aut soporosi affectus, aut vigiliæ, & spasmi vehementiores excitentur, ut cum Alexandro Tralliano, & Celso viri præstantissimi Vvilisius, & Etmullerus animadverterunt. De infido opiatorum usu in febribus, si quis curiosius doceri velit, adeat quæ alibi a nobis dicta sunt, ubi argumentum paulo diligentius pertractavimus. Interim hic innuisse sufficiat, Mortonum opiatis ad dolores, & spasmos sedandos in variolosa febre frequenter, & liberaliter utentem minus placere. Quies enim, quæ spiritibus ex narcoticorum actione accedit, torpor potius est, ut cum Cyrillo alibi ostendimus, quam placida exoptanda tranquillitas. Ea igitur nobis maxime probantur, commendanturque, quæ acres, stimu-

lantesque, ac nimium mobiles particulas demulcendo, ac refranando, atque motrices fibras laxando, atque emolliendo spiritus cæco impetu hac illac ruentes ad placidum, & æquabilem motum redigunt, ut moderate in fibras influendo moderatam etiam in ipsis tensionem efficiant. Talia porro sunt non quæ strictè narcotica, sed quæ anodyna appellantur: inter quæ papaveracea eminent: quorum usum indicasse videtur Ovidius.

*Ante fores antri fœcunda papavera florent,
Innumeraque herbae, quarum de lacte soporem
Nox legit, & spargit per opacas humida terras.*

Qua in re summopere arridet Sydenhamii methodus, qui cæteris anteponit syrupum de Mæconio, quem sic parari jubet. ℞. Capit. papav. alb. bene siccatur. unc. xiiii. Macerentur per horas viginti octo in aquæ fontis Lib. viii. Probe coquantur: facta demum fortissima expressione colentur, & addantur Sacchar. Lib. ii. f. s. a. Syrupus, cujus unciam unam præstare afferit uncis duabus alterius vulgaris in officinis parati ex capitibus vel non bene siccatis, vel nigris, vel papaveris rhæados, adhibita leviori expressione: Syrupum itaque de Mæconio parca dosi porrigit singulis noctibus, si variolæ fuerint discretæ; sin confluentes, dosim auget ad unc. i. s. & mane repetit ad unc. i. quin etiam sæpius in die breves haustus præbet, ubi ad turbas humorum, aut phrenitidem compescendam largiori paregorici dosis opus est. Quod si hisce medicamentis optato fine potiri non valeamus, substitui posse Laudanum liquidum tradit, cujus descriptio est. ℞. Vin. hispanic. Lib. i. Op. unc. ii. Croc. unc. i. Cinnam. & Cariophyl. a unc. i. Infundantur in B. M. per duos vel tres dies, donec liquor debitam consistentiam adipiscatur: Ejus autem guttas xviii. præscribit pro qualibet supradicti syrupi uncia: guttas xxv. pro qualibet uncia, & semis. Verum cum Opiatis fidendum non sit, etiam si non vino hispanico, croco, cinnamomo.

(1) Lib. 3. cap. 18.

(2) Lib. 1. cap. 4.

mo aliisque spirituosus præparentur, sed aqua simplicissima, ut cum Vvedelio, & Geoffroi demonstratum est loco citato, sola camphorata emulsione utendum traderem, cujus eximiam virtutem ad deliria sedanda, ad immanes effrænesque phrenitides compescendas qui non cognoscit, Medicinam cognoscit plane nullam.

XII. *Si pustulae segnius erumpant, vel collabantur, & introrsum redeant &c.* Utrum ante pustularum eruptionem, & sub ipsa etiam validiora expellentia conveniant, & æstuosum quoad lectum, & conclave regimen, vel contra refrigerantia, & ambientis aeris frigus, questio est. Nonnulli enim animadvertentes dum sanguinis cursus acceleratur, simulque ejus partes attenuantur, compages eorum solvitur, & universa ejus massa rarefcit, cursum ejus per exilissimos quosque corporis meatus promoveri, ac propterea ad corporis ambitum copiose, celeriterque delatum per minimos cutis poros serosi liquoris guttas effundere, atque omnes impuritates hac via e sanguine eliminari, ea omnia quæ crassiores sanguinis partes resolvunt, sanguinis massam rarefaciunt, ejusque cursum concitatiorem efficiunt, variolis quoque expellendis, earumque virulento fermento opportunissima existunt. Hinc uti de malignis ac pestilentibus febribus dictum est, validiora diaphoretica, cujusmodi sunt in primis sales omnes volatiles e. gr. Cor. Cer. sanguin. human. urin. viperar. tincturæ bezoartic. alexipharmaca spirituosas adhibere, nec non æstuosum regimen restituere saluberrimum ducunt. Verum enimvero cum observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus deprehensum sit, validioribus hisce expellentibus sanguinis, & humorum massam majorem in modum exagitari, æstus, anxietates, convulsiones, spasmos, vigilias exacerbari, virulenti fermenti particulas acriores fieri, atque variolas ex benignis non solum malignas evadere, sed eorum eruptionem ab intempestiva, atque periculosa retropulsione excipi, quo ægrotautes de medio tolluntur, ut de spiritu Corn. Cer. constat in Ammani Medicina critica, quo liberalius dato tres liberi enecati sunt, non defuit præcl. Sydenhamius, qui a calidioribus medicamentis, & a mul-

tis stragulis impositis, & æstuoso conclavi non solum abhorruit, sed frigidum regimen in variolarum curatione, cujuscumque fuerit generis, ubique, & sine ullo discrimine adhibendum acriter contendit: hinc spiritu vitrioli, decocto albo, syrupo de Mæconio, aliisque refrigerantibus, & aere ipso, cubiculo frigido, utut pestilentialis, ac deleterius fuerit morbi genius, utramque curationis paginam adimpler. Mediam tenent viam Mortonus, Hoffmannus, alique fatentes quidem a calidioribus medicamentis, a multis stragulis impositis, atque æstuante cubuli calore plus æquo exagitari sanguinis massam, fundi, rarefieri, atque acres subtilioresque fermenti particulas a reliquarum nexu secedentes, sui que juris factas corruptionem sanguinis ita augere, ut & symptomata omnia sæviora fiant, & morbus malignam indolem nanciscatur, sed illud etiam acriter sustinentes a frigore nimio, & ambientis aeris injuriis plus æquo coacta sanguinis massa, atque cutis vasculis adstrictis non solum variolosam materiem ad ambitum corporis critico naturæ motu deferri difficilius posse, atque heterogenea quæque, omnesque impuritates e sanguine eliminari, qui propterea in tota sua crassi depuratus tutæ, & citæ valetudini occasionem præbeat, sed expulsas jam ipsas variolas retropelli facillime posse, atque ægrum in vitæ discrimen adduci. Hinc apte Cl. Van-Suvieten (1), quamvis meminerit observationis, quæ extat in Actis Acad. Reg. Sc. ann. 1732., quæ docet conferre aliquando ad febrem compescendam a lecto abstinere, antea tamen docuit adversus Sydenhamium, *frigidissimo aeri exponere calefactum corpus temerarium esse, propterea cautelam adhiberi posse, ne nimis diu lecto absint ægrotantes, & posse aerem sic temperari, ubi decumbunt ægri, ut nimio frigore nocere nequeat.* Hos in præsens sequimur, ita tamen, ut si variolæ congrue erumpant, eleventur, tumide fiant, atque in bona, ac laudabili sua eruptione, atque elevatione tandiu persistant, quandiu suppurationi, & exsiccationi locus detur, nihil omnino movendum sit, atque omne opus, ut de venesectione dictum est, naturæ committendum. Si vero pustulæ segnius erumpant, vel collabantur, & introrsum redeant, arctioris fan-

(1) *Com. in aph. Boer. 5. 610.*

sanguinis compagis, spirituum inopię, atque inde consequens virium impellentium languoris inditio manifestissimo, ea potissimum indicari videntur, quę sanguinis motum accelerant, tenuitatem, fluiditatemque eidem conciliant, cursum ejus per exilissimos quosque corporis meatus promonent, ac blande volatiles, atque actuosas partes ingerendo, proximam, atque convenientissimam spiritibus materiam prębent, unde cordis, ac cęterarum impellentium virium efficacia ad variolarum eruptionem restaurandam, promovendam, confirmandam. Ejusmodi sunt scabiosa, Card. bened. alięque plantę, ac semina, quę blande alchalicis, ac volatilibus particulis pręditę sunt, & ex quibus aut decoctiones parari solent, aut emulsiones; quę cum pulveribus diaphoreticis, seu humores ad diaphoresim disponentibus tempestive assumptę cum sudori movendo, tum prędictis muneribus obeundis opportunissime existunt.

XIII. Si vero nimius fervor, atque orgasmus peccet, solę decoctiones Cichoraceę &c.) Sydenhamii methodus variolas pertractandi iis medicamentis, quę nimium sanguinis ěstum eruptionem prohibentem, compescunt, ferventesque, atque alchalicos humores cohibent, novum ejusdem inventum non est. Cognovit singularem eorum vim Riverius, sed quando maxima ebullitio, & fervor sanguinis immodicus urget, iisdem utendum tradidit. Cognovit ante ipsum Amatus Lusitanus (1), sed tunc solum cum a fervidioribus humoribus originem ducunt variolę, adhibenda docuit, ut pręclarissimo constat exemplo, quod Medentibus reliquit, inquiens: *Puer Altavassii variolis corripit cępit, ex quibus nonnullę ita percurrebant, ut miserum corpusculum intra duos dies fere totum excoiatum reliquerint: quę aliis quoque evenisse puerulis observavi; contra quę sic orsus sum: primo cum materia hęc plus justo acrior, eam obtundere conati sumus, nec tantum eam, verum etiam jecinoris, & membrorum interiorum malam qualitatem infringendo, ne de novo altera gigneretur. Sed id refrigerantibus complebamur medicamentis, ut syrupo rosato, syrupo de Cichoria simplici, de endivia, de Violis adjectis similibus aquis &c. Quibus omnibus materia crassior est reddita, & variola cras-*

se, & amplę apparere cęperunt. Insignes cichoraceorum, & quę nitroso sale, aut huic persimili sunt prędita, quęque ad blandissime attenuandum, sed fervorem etiam nimium, ěstumque sanguinis compescendum sunt opportuna toties dicendo explicuimus, ut supervacaneum sit hisce diutius immorari. Innuisse sufficiat in peculiari casu variolarum, nitri dosim augere non solum non dubitasse Hoffmannum, sed tincturam rosarum, & quatuor florum cordialium cum phlegmate vitrioli paratam ex monito Waldschmidii, & Dolęi prębere. Verum si quid sentio, a vitriolatis medicamentis, nisi pestiferum principium sanguinis massam omnino corrumpens peccet, abstinendum traderem, ne sanguinis partes plus æquo figendo, & ejus texturam quasi constringendo, aut variolarum eruptionem, aut congruam maturationem coerceamus.

XIV. Sopor, ac torpori succurremus emplastro de limacibus terrestribus confusis &c.) Si Freindium, Mortonum, aliosque Anglos Medicos audimus, ii Vesicantia in variolosa febre miris laudibus extollunt. Hoffmannus vero, qui rarius eadem adhibuit, atque solum ubi pueri, vel adolescentes in ingentem soporem, ac torporem inciderunt, aut finito morbo oculi rubore, ac defluxione affecti sunt, nihil certi de eorum virtute affirmare testatus est. Et sane cum diuturna experientia constet, a Vesicantium applicatione vesicę dolores, urinę ardores, suppressiones, mictus cruentos, vigilias, aliaque dira symptomata excitari ab acribus, urentibusque eorum particulis non solum cutim cui applicantur extimulantibus eam divellendo, lacerandoque, sed in sanguinem introductis universum nervorum genus mirum in modum percellentibus, & vasa vesicam perreptantia, cui potissimum infestę sunt Cantharides, corrodentibus, assequi nulla ratione possum, qui fieri possit, ut in variolosa febre, quam vigilię, spāsmi, hęmorrhagię, mictus cruenti, sputum sanguinis e pulmonibus, aliaque id genus symptomata claram faciant, bene cedat eorum operatio, etiamsi sopor, aut torpor accesserit. Quo quidem in casu licet haud inficiaverim ea esse usurpanda, quę asperum sensum, ac dolorem inducendo universorum nervorum genus percellunt, atque

atque in reciproco motu constrictionis, & relaxationis excitant, unde crassos, viscidosque humores cerebrum infarcientes attenuari contingit, fibras flaccascentes firmari, ac spirituum liberum motum in partes redire, a mitioribus tamen semper in hoc casu incipiendum traderem, cujusmodi sunt cataplasmata stimulantia acria, vel rubefacientia plantis pedum applicita, quorum in censu venit præ ceteris eximii usus emplastrum de limacibus terrestribus cum cortice contusis, ut alibi (1) ostendimus, ac solum ad vesicatorium nuchæ deveniendum esse, cum cetera minus profuerint.

XV. *Tussi etiam eclegmate ex ol. amygdal. dul. ad unc. ii. syrup. violat. coelest. papaver. &c.*) Molestum magis in morbillis symptoma esse tussim ferinam, quam variolis experientia constat. Alterutri vero, aut utrique morbo succedat, cum non aliud tussis nomine veniat, quam violenta, subita, & iterata musculorum respirationi inservientium contractio, per quam aer prius copiose inspiratus, mox vehementer extruditur, transiensque per arctatam laryngem sonitum quemdam facit, cujus violentæ irritationis causa repetenda est a nervosarum partium, musculorumque respirationi inservientium irritatione, ob quam in convulsivum illum motum adiguntur, & quæ irritare easdem partes possunt, sint propemodum infinita, eaque vel ipsas immediate vellicare, vel alias cum ipsis connexas, in variolosa tamen, ac morbillosa febre, acres ac causticas fermenti particulas potissimam partem agere tam certum est, quam quod certissimum. Cum enim universum nervorum genus mire percellunt, atque in vehementes, & non ordinatas contractiones sollicitant, ex quibus convulsiones, spasmi, deliria, vigiliæ, aliaque dira symptomata proficiuntur, tum bronchia, atque pulmones irritant, atque interdum sanguifera eorumdem vasa corrodunt, unde & tussis, & sputum cruentum. Quid autem in tali morbi constitutione, in qua nihil fere omnino operandum est, ad eam sedandam adhibeam? An potiones calidas copiosius assumendas, infusionem Theæ, juscula avenacea, hordeacea, mucilagines ex semin. malvar. alth. cyton. e-

mulSIONES ex amygdalis, & seminibus frigidis, aliaque humorum tenuitatem incrassantia, si ex modo memoratis præfidiis irritatio suavi eclegmate tolli possit, & pueris præsertim commodo? Neque alia fere methodo ab eodem fonte prodeuntem ardorem faucium, & laryngis aphthas, aliaque id genus symptomata esse pertractanda notum omnibus est, planeque perspectum.

XVI. *Vomitus, diarrhææ, dysenteria, hæmorrhagiæ si modum exceßerint &c.*) Vid. cap. 8. n. 25. 26. 29.

XVII. *Foveis in facie relictis sequens linimentum. M. axung. human. &c.*) Cum Variolæ præsertim confluentes profundiores, & fædas cicatrices, & foveas in facie relinquunt, ut quam maxima fieri potest diligentia, avertantur, ne faciem deturpent, puellæ utpote de pulchritudine, & nitore vultus sollicitæ, enixe obsecrant. In hoc porro opere Sylvii industria maxime eluxit, qui ut faciem a variolis tueretur, pediluvia frequentia commendat, ut materia ex superioribus ad inferiores partes trahatur. Non desunt etiam, qui cum Riverio aliisque papulas in facie pinguibus, & oleosis inungendas suadent. Verum quemadmodum periculo non vacat pediluvium utpote criticum, & salutari naturæ motui contrarium, ita papularum inunctio pessima, cum oblinitis poris difflatio impediatur, profundiores reddantur abscessus, & cicatricum vestigia longe magis conspicua, ut Hoffmannus testatus est. Quapropter salubre illorum consilium, qui linimenta, & aquas cosmeticas simplices in usum revocant, cujusmodi fere est linimentum ex axungia humana, spermate ceti aliisque descriptis compositum, papulis applicandum antequam arescant: ad nitorem vero faciei conciliandum aqua destillata flor. fabarum, rosarum, radicis sigilli Salomonis, & similibus, quibus etiam vultus rubor elui solet. Quid enim aut aquam Reginæ Ungariæ, aut Cosmeticam Mynsicht, Schroderi, aut essentiam cosmeticam Michalis, Hoffmanni aliasque similes magno artificio paratas commemorem, quarum meminit Cl. Joan. Jacobus Janthius (2), quæ cum a divitibus impense conquirantur, id habent solum, quo clariora fiant, ut majori gloria nitori serviant?

XVIII.

(1) *Aph. lib. I. cap. 3. com. 26.*

(2) *Select. mater. Medic. tab. 6.*

XVIII. *Cibus sit tenuis: potus aq. decoct. bord. &c.*) Quandoque post variolosam, ac morbillosam febrem asthma, phthisim, tabem, tumores, furunculos, scabiem saniosam, gangrenas, cachexiam aliosque funestissimos morbos subsequi testatur Mortonus. Quos cum ex eo maxime evenire ille puter, quod veneni particule nondum perfecte subacte sunt, tum ad præmaturum aeris, & victus, viteque rationis neglectum, quo impuras morbi reliquias retineri, & adaugeri contingit, referre non du-

bitat Hoffmannus. Quocirca salubre monitum reliquit, ut convalescentes non solum victum servant tenuem, & bibant decoctum temperans, & diluens, sed non nimis cito aeri sese committant per aliquot hebdomadas, perspirationem sollicitè custodientes, quo sane nihil efficacius ad heterogenea quæque omnesque impuritates eliminandas e sanguine, qui propterea in tota sua crasi depuratus optimum partibus nutrimentum, & materiam spiritibus præbeat convenientissimam.

L. D. S.

F I N I S.

I N D E X

R E R U M , E T V E R B O R U M .

A

- A**bscessus cur febrem conjunctam habeant. 44
- A**bscessus in Synocho putri interdum salutare. 72
- A**bsorbentium multiplex genus. 91
- Eximie virtutis in hectica febre. ib.
- Quenam sint. 112. 113
- Quomodo agant. ib.
- Interdum noxia. ib.
- In malignis ac pestilentibus initio adhibenda quenam. 186
- In febribus tertiani motus eximia. 139. 164
- A**bsynthium quandonam adhibendum. 163
- A**cetum sanguinem solvit. 30
- A**ceta vegetabilium quanam sint. 91
- An tuta adversus hecticam febrem. ib.
- A**cetum theriacale cur prestantissimum contra pestilenciales morbos. 190
- Vulgare paris efficacie. ib.
- Item compositum ex succo acetosellæ, & citri. ib.
- Quomodo a peste præservet. 193
- A**cetosa eximia in malignis, & pestilentialibus morbis. 189
- A**cerrimus oris ventriculi morbus in intermittente maligna cur. 130
- A**cida quomodo ad febres fugandas agant. 30
- A**cida quæ sanguinem cogunt quanam. 34
- A**cida fortissima cur sanguinem corrumpant. 35
- Cur febrem excitent. 34
- A**cidum, & acre utrum fermentescant. 38
- A**ciditas sanguinis utrum detur. ib.
- A**cidum sanguinem ingrediens suam naturam amittit. ib.
- Sanguinem ingredi dubitandum non est. ib.
- Cur sensibile non appareat. 39
- A**cidum & acre utrum febrem excitent excitando. ib.
- Quanam sint saporis species? ib.
- Tom. IV.*
- A**cidum qua ratione frequentius febrem excitet. 39. 40
- Quibus salibus constet. 60
- A**cida lenia quo modo ad sudorem disponant. 63
- Cur optima in Synocho putri. 74
- In Causo, seu febre ardente. 82
- A**cida naturalia quanam sint. 90
- Cur efficaciam insignis adversus hecticam febrem. ib.
- Quomodo interdum sudori provocando sunt opportuna. 166
- Cur præstantissima adversus pestilenciales morbos. 190
- A**cidorum abusus cur paroxysmos intermittentium acceleret. 107
- A**crida fortia quomodo sanguinem corrumpant. 34. 35
- A**credo insignis sanguinis ardentis febris causa. 67
- Cum fusione, & colliquatione conjuncta hecticæ febris. 85
- A**conitum venenum homini infestissimum. 173
- A**crimonie species illustres quot. 38
- A**cre cur frequentius febrem excitet. 39
- A**cutis febribus statim est occurrendum. 61. 62
- A**cutæ febris augmentum sanguinis missione prohibetur. 79
- A**dstringentia lenia cur cardiaca sint. 94
- Optima in alvi fluxu. ib.
- A**er quomodo sit cordis antagonista. 18
- A**ereum principium per pulmones ingrediens cur necessarium. 21
- A**er nimis calidus multorum morborum causa. 53
- A**eris rarefactionis inditium quodnam. 54
- Levitatis quodnam. ib.
- A**ere calido cur sanguis rarefiat. ib.
- Quomodo febris ardens excitetur. 68
- A**er moderate frigidus, & humidus cur eligendus hecticis. 93
- Frigidissimus cur minus tutus. ib.
- A**eris mutatio cur iisdem proficua. ib.
- A**er humidus, & palustris quomodo febribus

- bus intermittentibus tribuat. 105
- Aeris affectiones, & proprietates quænam. 106
- Aer quandonam febrium recursus acceleret. ib.
- Aeris manifestæ, & occultæ qualitates quænam. 174
- Aer quomodo malignis, & pestilentibus febribus tribuat. ib.
- Aer quomodo varie, & multipliciter afficiat corpus humanum. 175
- Quomodo salinis acribus, aliisque pravis particulis infectus agat. ib.
- Aer purus, & salubris plurimum facit ad contagium præcavendum. 192
- Multo magis, si suffumigiis odoriferis alteretur. ib.
- Aer spiritus proxime afficit, & nervos. 32
- Ætas senilis, vel puerilis an venæ sectionem prohibeat. 79
- Non prohibet interdum. 80
- Ætas juvenilis cur in hæcticam febrem proclivis. 87
- Curationi cur nihil tribuat. 91
- Ætas infantilis utrum in quartanas proclivis. 105
- Ætatibus suum est temperamentum. 199
- Ætatis mutatio cur veneno variolarum excusitando idonea. ib.
- Æstas calida, & humida cur ad tertianas disponat. 105
- Æstuosum regimen evitandum in emitritæo. 170
- In variolis utrum instituendum. 205
- Noxium revera est. ib.
- Agaricum cur minus tutum purgans. 168
- Alchalia omnia terrea, & crustacea quomodo ad sudorem disponant. 63
- Alchalia urinosa, ac volatilia quænam sint. 186
- Cur evitanda inter initia malignarum, & pestilentium febrium. ib.
- Alexipharmaca quænam dicantur. 187
- Calidiora in principio malignarum, & pestilentium febrium locum non habent. ib.
- Quænam sint. ib.
- Alexipharmaca contra morbos ex dissolutione quænam. 189
- Algida febris a velociori sanguinis circulatione oriri non potest. 29
- Algida febre laborantes cur frigore corripiantur. ib.
- Algida febris unde dicatur. 131
- Alimenta quæ facile teruntur a stomacho quænam. 92
- Cur corpus nutriant facilius. ib.
- Alimenti sumendi necessitas unde. 106
- Ejus quantum sit ingerendum. 107
- Ejus abusus multorum morborum causa. ib.
- Alimenta temperata quænam sint. ib.
- Crassa, & duriora sale condita cur quartanas creent. 158
- Alternus cardialgiæ, & hemicranii recursus in febribus intermittentibus compositis unde. 93
- Alvi fluxus in hæctica febre cur cohibendus. 92
- Quibus auxiliis. ib.
- Aluminosa medicamenta cur solum externe ad adstringendum sint adhibenda. 191
- Amara, amaro-acria in febribus quomodo agant. 27
- Anasarca a suppressis Mensibus cur venæ sectionem requirat. 162
- Animalia jugulata cur convellantur. 19
- Spatio angusto clausa cur brevi moriantur. 22
- In recipiente machinæ pneumaticæ exantlato aere cur intumescant. ib.
- Animalia volatilia in eodem recipiente cur fumo carbonum carotica fiant. 51
- Animalium venenatorum applicatio vulnerr, quod infligitur, cur saluberrima. 82
- Animalia crustacea dicta optima ad hæcticam febrem. 92
- Amuleta quomodo tribuant ad præservationem pestis. 193
- Animi pathemata graviora quomodo febrem excitent. 20
- Animi potestas insignis in nervos & spiritus. 20. 32. 51
- Animi pathemata quomodo febrem ephemeram gignant. 51
- Quomodo ad hæcticam febrem disponant. 87
- Quomodo intermittentibus febribus tribuant. 105
- Animi defectio gravis, & frequens in intermittentibus malignis unde. 130
- Quot modis contingat. 131
- Animi commotiones vehementes cum ira quomodo tertianas continuas excitent. 156

Cum merore, & tristitia cur ad quartanas disponant. 157
 Animi deliquia in malignis unde. 179
 Animi fiducia cur pestis præservationi inserviat. 193
 Animi quies cur nonnullorum morborum remedium. 59
 Anisi Cassiam corrigunt. 77
 Anodyna optima in eruptione variolarum quænam. 205
 Antimonium diaphoreticum cujusnam efficaciam. 65
 Antimonialia in hæctica febre parum juvant. 92
 Antihecticum Poterii cum iisdem elaboratur nullius efficaciam. ib.
 Antiscorbutica mitiora quænam sint. 167
 Quomodo agant in quartana continua. ib.
 Anthrax quinam tumor vocandus. 101
 Cur in peste contingat. ib.
 Anxietates in ebullitione variolarum unde. 199
 Appetitus prostratio insignis in malignis unde. 176
 Aphthæ malignæ febre accedentes cur mali ominis. 183
 In eruptione variolarum, & morbillorum unde. 199
 Apyrexia in febribus intermittentibus unde. 104
 Brevi superveniens in tertianis unde. 125
 In quartanis. 126
 Aqua frigida quomodo febribus opituletur. 29
 Interdum abstinendum. ib.
 Nervos afficit. 51. 52
 Aquæ tepidæ usus insignis contra ventriculi cruditatem. 58. 59
 Aquæ usus insignis in Synocho simplici. 62. 63
 In Synocho putri. 74
 In ardente febre. 80
 Non multum frigida propinanda est. 62. 63. 80
 Aquea diæta minus tuta. 63
 Aqua quomodo exhibenda. ib. 81
 Aqua gelida multorum morborum causa. ib.
 Aquæ necessitas in febribus. 107
 Aquæ Quinquinquæ vehiculum plures. 147
 Aquæ Nocerianæ præstantissimæ in febribus biliosis. 166

Ex plantis refrigerantibus stillatæ paris virtutis. ib.
 Aquæ succi acetosæ, oxalydis, citri eximia cardiaca in febribus biliosis. 166. 167
 Aqua frigida evitanda in emittitæ. 170
 Aquarum palustrum potiones malignarum, ac pestilentium febrium causa. 176
 Aqua theriacalis cur eximia in malignis, & pestilentibus. 189
 Præstantior quomodo existeret. ib.
 Aqua stiptica Lemerii cur solum extrinsecus applicanda in hæmorrhagiis. 191
 Aquæ cosmeticæ quænam. 207
 Aquea omnia quandonam hæcticis præscribenda. 90
 Archeus cordis furens causa febris perperam habitus. 26
 Ardentis febris causæ nomine differunt. 67
 Eædem quæ Synochi putris vehementius agentes. ib.
 Arsenicalia qua vi agant. 173
 Artifices metallorum cur brevi moriantur. 52
 Arteriæ undenam originem mutuuntur. 44
 Arteriarum morbi cur febrem conjunctam habeant. ib.
 Arteriæ diversæ vario tempore affectæ cur humoribus una recipiendis ineptæ. 109
 Assodes febris quænam dicatur. 157
 Athletæ Græcorum, & Romanorum cur robustissimi. 15
 Attractio humorum quomodo fiat. 82
 A Modernis magni habita licet antiquissima sit. ib.
 Attenuantia medicamenta quænam sint. 111
 Cur febribus quandoque opitulentur. 27
 Austera stiptica cur minus tuta in hæctica febre. 92
 Quænam sint. ib.
 Auræ frigide sensus in subintranantibus, aut proportionatis febribus unde. 152
 Auripigmentum qua vi agat. 173
 Autumnalis tempestas ætati calidæ succedens cur ad hæcticam febrem disponat. 86
 Axungia humana optima ad variolarum foveas. 207

B

- B**Alnea minus tuta in febribus. 61
 Balneorum divisio, & usus ab antiquis traditus contra hecticam febrem. 94
 Nostratibus familiaris. 95
 Cur minus tuta. ib.
 Berberis eximiae virtutis contra malignos, & pestilenciales morbos. 190
 Bezoar orientale, & occidentale cujusnam efficaciae. 65
 Bezoarticum minerale. ib.
 Bilis sanguinem quandoque inquinat sine febre. 42
 Inspissata quas vires habeat. 43
 Ne cum acido quidem fortissimo effervesceat. ib.
 Bilis nomine quinam humores intelligendi. 156
 Biliosi sanguinis quanam sit superficies. 73
 Quam attritionem patiatur venae sectione. ib.
 Biliosa Veterum dyscrasia quid sit. ib.
 Biliosi homines calidique cur venae sectionem minus ferant. 83
 Bistorta eximiae virtutis in hectica diarrhoea. 94
 Borago optimum diaphoreticum. 65
 Optimum refrigerans. ib.
 Bolus armena optima in hectica diarrhoea. 94
 Bubonis pestilentialis analysi quanam principia ediderit. 180
 Bubo quinam tumor vocandus. 182
 Cur in peste contingat. ib.

C

- C**Acochymia esse potest sine febre. 35
 Cachexia febribus intermittentibus cur superveniat. 133
 Caligines insolite post terrae motus cur pestem portendant. 181
 Calor vitalis juxta Veteres quid. 5
 Calor non est signum pathognomonicum febris. ib.
 Calor naturalis undenam proficiscatur. 7
 Preternaturalis undenam. 9
 Cur frigori succedat. ib.
 Mitis in malignis unde. 12

- Perpetuus in febribus unde. 13
 Caloris & frigoris insultus alterni unde. 14. 15
 Calor, & frigus in una eademque parte unde. ib.
 Calor nonnullarum febrium effectus tantum. 24
 Febrium causa perperam habitus. 26
 A viscido coactoque sanguine oriri non potest. 30
 Neque ab ipsius fermentatione. ib.
 Calor mitis in ephamera unde. 55
 Cur major si a violentis exercitationibus, & temulentia nascatur. ib.
 Cur acris ubi ab ira. ib.
 Calor plus minus acris, & urens in Syncho cur. 69
 Intensissimus in Causo, seu febre ardente cur. 70
 Calor actualis non est proxima, & continens febris causa. 80
 Calor vix egris molestus in primo hecticae febris gradu cur. 89
 Cur nullo horrore comitatus. 90
 Cur una cum pulsu cibo assumpto increseat. ib.
 Calor frigori succedens in intermittentibus a lentore sanguinis non soluto perperam desumptus. 101
 Undenam repetendus. ib.
 Calor acris, & mordax in tertiana febre unde. 103. 104
 Mitis, & cum levi siti conjunctus in quartana. 104
 Cum acredine conjunctus etiam intermissionis tempore in febre subcontinua cur. 132
 Notabiliter diminutus in remissione subintrantium, & quae proportionate dicuntur. 152
 Intenfior in remittentibus. 153
 Acris in augmento quotidianae continue. 156
 Internas potius partes vexans, quam externas in malignis. 178
 Calx viva quas partes contineat. 89
 Cur aqua viva effervesceat. ib.
 Camphora nitratis mixta cur eximia in malignis, & pestilentibus morbis. 189
 Camphorata emulsio in deliriis variolarum eximia. 205
 Candentia ferramenta aqua demersa fervorem concitant. 89

Can-

Cantharides in vesicantium compositione alijs præferendæ. 82
 Cum Pipere deglutitæ cur hydrophobiæ remedium. 83
 Cur corrosivæ, & gratissimorum symptomatum causa. ib.
 Capitis dolores ab ira unde. 20
 Capitis gravitas in Synocho unde. 58
 Cardiaca quot sint. 94
 Cardiaca calefacientia cur noxia in paroxysmis febrium. 159
 Cardiaca in quotidianis continuis validiora minime adhibenda. 160
 Quænam adhibenda, & quando. ib.
 Cardiaca moderate acida quandonam exhibenda in febribus. 166
 Quænam sint. ib.
 Cardiaca febris unde dicatur. 130
 Cardialgia constanter recurrens in intermit- tentibus cur. 108
 In febre Affode cur. 157
 A gelida potione cur. 82
 Carduus Benedict. quomodo sudorem moveat. 63
 Ejus virtutes aliæ insignes. 163
 Carbunculus quinam tumor dicendus. 181
 Cur in peste contingat. ib.
 Carnes salitæ cur facilius dulcescant aqua salita. 83
 Carnes suillæ, ovillæ optime adversus he- cticam febrem. 92
 Carnes vetustiorum animantium, aut fumo induratæ cur intermittantium paroxys- mos accelerent. 106
 Carus quid sit, & quomodo differat a le- thargo. 131. 132
 Cassia optimum leniens in febribus. 89
 Quomodo corrigenda. ib.
 Etiam in malignis & pestilentibus. 185
 In variolis. 203 In Emitriteo. 168
 Catharsis infida in hectica febre. 95
 Catholica, & universalia remedia quænam dicantur. 185
 Quænam a multis recenseantur. ib.
 Cur nulla revera dentur. 186. 187
 Cathartica in Synocho putri pessima. 73
 Castrensis febris quænam dicenda. 179
 Centauræ minoris virtutes insignes. 163
 Cephalalgia in Synocho putri unde. 71
 Cerebri substantia cuinam muneri compa- rata. 155
 Cholere iræ supervenientes unde. 19
 Cholericæ febris unde dicatur. 129

Cholera in tertiana continua colliquante dicta unde. 158
 China Chinæ idem ac cortex Peruvianus, & Quinquinna. 115
 Quid sit. ib.
 Ejus vis febrifuga Hispanis in India quantum latuerit, & cur. 116
 Quomodo cognita. ib.
 Cur pulvis Patrum dicatur, & Cardinalis de Lugo. ib.
 Ejus usus cur primum obsoleverit. ib.
 Cur cæteris febrifugis palmam præripue- rit. ib.
 Quas febres tuto curet, & contra. 117
 118
 Crisim, & excretionem aliquam promo- vendo agit. 119
 In ejus usu caute persistendum. ib.
 Ea uti quandonam minus expediat. ib.
 Calore & siccitate non agit. ib.
 Nec acidum invertendo, & obtunden- do. ib.
 Nec quod venenatas ac deleterias parti- culas delet. 120
 Nec quod humores condensat. ib.
 Qua probabiliore ratione agat. ib.
 Gravidis, & quibus menstrua fluunt, in- noxie exhibetur. ib.
 Etiam in sanguinem agit sales acres corrigendo. ib.
 Complexu omnium qualitatum, quæ ejus tantum propriæ sunt, operatur. ib.
 Cur cæteris febrifugis anteponenda. 127
 Quo potissimum tempore sit exhibenda. 140
 In febribus salutaribus cur non exhiben- da. ib.
 In corruptivis benignis cur elapsis ali- quot paroxysmis. ib.
 In perniciosis, & malignis cur statim. ib.
 Nullo habito discrimine exhibenda non est. 141
 Quæ ad nos adfertur ab illa differt, quæ utuntur Americani. ib.
 Cur interdum valde noxia. 142
 In principio febrilis paroxysmi minus tuta. ib.
 Quo tempore exhibenda. 143
 Qua dosi. ib.
 Qua methodo in quotidiana, aut tertia- na duplici. ib.
 In tertiana simplici. ib.
 In quartana simplici. ib.

- In quartana duplici . ib.
 Num miscenda cum aliis medicamentis . ib.
 14. 144
 Cum rhabarbaro , & salibus digestivis commodissime miscetur . ib.
 Non ita cum purgantibus validis . ib.
 Qua methodo exhibenda in tertiana perniciofa . 145
 In tertiana duplici , aut quotidiana . ib.
 In quartana . ib.
 In febribus subintranantibus . ib.
 In subcontinuis . 146
 Qua ratione recidivas arceat . ib.
 Qua forma efficacius agat . 147
 Ejus vehiculum quodnam . ib.
 Variæ præparationes . ib.
 Utrum in Emitritæo locum habeat . 169
 Quandonam adhibenda . ib.
 Chymicæ analysi cur parum fidendum . 180
 Cibi abstinencia optimum cruditatis remedium . 59
 Cibi voracitas multorum morborum causa . 53
 Febris ephemeræ , & Synochi . ib.
 Cibi acres , aromatici , falsi cur tertianis continuis tribuant . 156
 Cibi viliores pravique quomodo malignas , & pestilentes febres excitent . 176
 Crassi crudique quomodo intermittentibus generatim . 106
 Cichoraceorum vires insignes in variolarum æstu nimio , & fervore . 206
 Cicutæ succus hominibus infestissimus . 173
 Sturnis pabulum . ib.
 Cinamomum Cassiam corrigit . 77
 Circulatio sanguinis per æqualia temporis intervalla æqualiter aucta perperam habita febris causa . 29
 Eam sustinet Sylvius . 25
 Perperam habita pariter nimis segnis , & tarda . 30
 Citrum cur optimum in malignis , & pestilentibus febribus . 189
 Clysterum efficacia insignis in morbis intestinorum . 60
 Clysteres quomodo operentur . 94
 Cur torminibus infra umbilicum opitulentur . ib.
 Qua ratione adhibeantur in Diarrhœa hæctica . ib.
 Ad alvum laxandam . 95
 Cur præmittendi purgationi in Hemitritæo . 168
 Tuti in variolis cur . 203
 In Synocho putri . 73
 Coctio humorum quomodo fiat . 72
 Quomodo variet . ib.
 Coctio præsertim spectanda in purgantium usu . 75
 Coctionis signa diligenter examinanda in usu diaphoreticorum . 115
 Coeliaca passio dysentericiæ cur superveniat . 134
 Colliquatio cur purgationem prohibeat . 77
 Contagio spiritus afficit , & nervos . 32
 Ejus vis in quo sita . 179
 Contagiosæ febres quænam dicantur . ib.
 Cur facile communicentur . 180
 Earum halitus quomodo diu lateat . ib.
 Emissus tandem suam vim exercet . ib.
 Contagio quomodo præcaveri possit . 192
 Contrayerva quandonam eximia in malignis , ac pestilentibus febribus . 186
 Convulsiones in malignis ex dissolutione cur . 183
 Conclave cur in plerisque morbis aperiendum . 83. 84
 Cornu Cervi ustum alvi fluxui opitulatur . 94
 Consolida major optima adversus alvi fluxum . ib.
 Cordis , & arteriarum contractio velox quomodo febris symptomata procreet . 10
 Naturalis quantum sanguinis trumat in arterias . ib.
 Quomodo non soluto sanguine frigus excitet . ib.
 Quomodo soluto sanguine calorem . ib.
 Cordis actio muscularis vis incredibilis . 11
 Cor ab iisdem causis movetur , ac cæteri muscoli . 15
 Nempe a spiritibus , & sanguine . 17
 Cordis motus languescens quomodo excitetur . ib.
 Cor quinam musculus sit . ib. 18
 Quomodo non convellatur in convulsionibus . ib.
 Utrum antagonista careat . ib.
 Vires habet æquiparentes antagonistiæ musculo . ib.
 Cordis vires insignes quot sint . ib.
 Cordis contractio quomodo pervertatur , non cæterorum musculorum . 19
 Cordis , & arteriarum contractio velox cur inter causas febris recensenda . 23
 Cordis dilatatio parva crebriori contractioni ansam non præbet . 30
 Cor.

Cordis motionem vehementem quomodo agnoscat Medicus. 31
 Cordis palpitaciones in eruptione variolarum unde. 199
 Confectio alchermes optimum cardiacum. 65.
 Cortices vegetabilium eximiae virtutis contra acidum. 60
 Corporis extenuatio in febre hectica unde. 90.
 Corporis exercitatio optima contra hecticam febrem. 93
 Corporis languor in quotidiana continua unde. 155
 Emaciatio subita in tertiana continua colliquante. 157
 Colliquantis febris indicia quænam. 161
 Corporis immobilitas in febribus malignis unde. 178
 Segnities. 182
 Crisis quid sit. 72
 Quomodo distinguenda. ib.
 Criseos tempus varium cur. ib. 73
 Critici dies quinam dicantur. ib.
 Crisum inditia quænam. ib.
 Crises per quasnam vias promoveantur. 74. 75.
 Crisum species, & differentias quænam præeant inditia. ib.
 Per urinas quænam. ib.
 Per sudorem quænam. ib.
 Cruditas ventriculi, & intestinorum quoduplex. 59. 60
 Ejus remedia. 60
 Cruditatis acidæ causæ, & remedia. ib.
 Magis proficua quænam. ib.
 Cruenta dejectio in intermittente maligna unde. 130
 Culicularis febris quænam dicatur. 179
 Causus. V. Febris ardens.

D

Decoctiones cichoraceæ, & refrigerantium herbarum in tertiana continua optimæ. 165
 In quotidiana febre. 163
 In hemitritico. 169
 Decoctiones Card. S. Melis. Scorzonæ. in malignis ex coagulatione eximiae cur. 103.
 In Variolis. 206
 Decoctio levis Scorzonæ, & Cor. Cer. pro potu commodissima in malignis, & pe-

stilentialibus. 105
 Definitio quænam optime tradita. 43
 Definitio febris cur perperam a multis tradita. 45
 Deglutiendi difficultas in quotidiana continua unde. 156
 Delirium in Syncho putri unde. 69
 In febre ardente. 70
 In malignis febribus. 178. 182
 In ebullitione variolarum. 200
 Diaphoretica in febribus quomodo agant. 27.
 Utrum in Syncho simplici adhibenda. 63
 Eorum genus varium, variusque agendi modus. 64
 Validiora in Syncho simplici proscribenda. ib.
 Mitiora eximie virtutis. ib.
 Diaphoretica cardiaca quomodo agant. 65
 In fine morbi sudore non superveniente optima. ib.
 Valentiora cur penitus proscribenda in Syncho putri. 74. 75
 Diaphoretica quomodo differant a sudoriferis. 115
 Quomodo varie operentur. ib.
 Quænam in febribus adhibenda. ib.
 Quandonam adhibenda. ib.
 Diaphoretica in quotidianis continuis neque inter initia, neque validiora adhibenda. 163. 164
 Quænam, & quandonam adhibenda. ib.
 In febribus malignis quænam, & quandonam. 166
 Validiora cur causam febris adaugeant. ib.
 Quænam ejusmodi sint. 205
 Utrum in variolarum eruptione adhibenda. ib.
 Revera noxia sunt. ib.
 Blanda & temperata tuta. 206
 Diaphoretica febris unde dicatur. 130
 Diarrhœa iræ superveniens unde. 19
 Diarrhœa & dysenteria multorum morborum causa. 38
 Cur minus observandæ, ubi sanguis detrahendus est in Causo, seu febre ardente. 78
 In malignis febribus ex dissolutione cur superveniant. 183
 Quandonam boni ominis inditium in pestilentibus. 184
 Quomodo in ejusmodi morbis tractandæ. 190
 Cur variolis malignis succedant. 201
 Di-

- Diascordeum Fracastorei** quandonam eximium in malignis, & pestilentibus febribus. 190
- Diatriapiperon Veterum** quid sit. 60
- Cur minus tutum cruditatis remedium. ibid.
- Divisio febrium multiplex.** 47
- Diuretica** quomodo agant in febribus. 27.
- 114.
- Quanam ejusmodi dicenda. ib.
- Quanam in variis febribus adhiberi tuto queant. ib.
- Quanam in aliis morbis. ib.
- Dolores** interdum acerbissimi signa febris. 5
- Doloris causa proxima** quid sit. 44
- Dolor levis, & mitis** cur febrem non excitet. ib.
- Dolor dorsalis** circa lumbos in febribus undenam. 45
- Dolor vehemens** quomodo ephemeram, & Synochum gignat. 55
- Dolor artuum, lumbi** in febribus intermittibus unde. 103
- Dolor cum tensione** aut molestia viscerum in apyrexia intermittentium unde. 109
- Dolor capitis** in tertiana unde. 126
- Vehemens in malignis febribus cur. 182
- Interdum cur gravativus. ib.
- Acutus, & terebrans** cur. ib.
- Dorsi lancements** in ebullitione variolarum unde. 199. 200
- Dulcia in Stomachi cruditate** infesta. 63
- Cur intermittentium paroxysmos accelerent. 107
- Cur tertianis continuis occasionem præbeant. 155
- Dysenteria a gelida potione** cur. 81
- Dysenteria mitis, & brevis quartanæ** superveniens cur salutaris. 134
- Dysenteria hæcticæ febris causa.** 88
- Dysenterica febris** unde dicatur. 129

E

- Effervescentia sanguinis** causa febris perperam habita. 40
- Effluvia ex musco, & ambra tenuissima.** 21
- Effluvia maligna febrium malignarum** causa. 20
- Spiritus** prius afficiunt, quam sanguinem. ib.
- Per quas vias sanorum corpora ingrediantur. ib.
- Elodes febris** unde dicatur. 157

- Emitritæus** cur ad erraticas febres referendus non est. 159
- Cur confusa febris jure dicatur. ib.
- Neque ad tertianam ab inflammatione prodeuntem est referendus. ib.
- Ejus signa, causæ, curatio.** 149
- Cur periculi plena febris sit. 161
- Ejus curatio** cur perdifficilis. 168
- Cur quamcitissime est instituenda. 169
- In ejus curatione quanam evitanda. ib.
- 170.
- Cur horrida febris dicatur. ib.
- Cur ejus symptomatis truculentis occurrendum. ib.
- Emitritæus** cur rarissima febris reputetur. 154.
- Emetica** quandonam convenient in febribus. 77
- Quanam eorum usum prohibeant. ib. 78
- Vehementia omnino proscribenda. ib.
- Mitia quanam sint. ib.
- Emeticorum vires insignes.** 113
- Quandonam indicentur. ib.
- Quanam in febribus adhiberi tuto possunt. ib.
- Emetica acriora** infesta in malignis, & pestilentibus morbis. 185
- Quanam proficua. ib.
- Emollientia** quanam sint. 112
- Quomodo agant. ib.
- Cur quandoque noxia. ib.
- Empyematicorum pus** interdum febrem ciet, interdum neutiquam. 22
- Empyematici a febre recurrente** per corticem peruvianum liberari nequeunt. 118
- Emplastrum de limacibus terrestribus** optimum in sopore variolarum. 206
- Emulsiones seminum frigidorum** minus tute in Stomachi cruditate. 63
- Optimæ adversus hæcticam febrem. 92
- Ephamera febris a spirituum agitatione** excitatur. 32
- Quomodo differat a Synocho simplici. 46. 51.
- Ejus signa, prognosis, curatio.** 46
- Ephemere causæ** qua ratione differant a Causis, & hæcticæ febris causis. 66
- Ephamera a calore** non pendet. 56. 57
- Cur cautissime tractanda. 58
- Quomodo multorum morborum sit medicina. ib.
- Quandonam in Synochum putrem desinit. ib.
- Ephemera ab ira, ab animiaffectibus** cur oc.

occurrendum.	59
Epiale symptomata unde.	15
Epilepsiæ a forti timore.	20
In ebullitione variolarum.	200
Equitatio omnium præstantissimum auxilium adversus hæcticam febrem.	93
Evacuationes enormes venæ sectionem prohibent.	78
In tertiana maligna cur contingant.	130
Serosi humoris loturæ carniū similes cur.	ib.
Quandonam sinendæ, aut reprimendæ.	190.
Remittentes in augmento morbi cur boni ominis esse consueverunt.	199
Suppressæ quomodo intermittentibus febribus tribuant.	105
Exercitationes corporis violentæ quomodo sanguinem cogant, aut dissolvant.	34
Quomodo ephemeram, & Synochum gi- gnant.	54
Quomodo hæcticam febrem.	87
Experimenta in cadaveribus quandonam in- certa.	20
Extremorum pallor in intermittentibus un- de.	102
Extremorum livor cum oscitatione in sub- intranantibus, aut proportionatis.	152

F

F Aciei rubor, & tumor in Synocho sim- plici unde.	58
Facies subtumida in quotidianis continuis unde.	156
Facies quomodo a variolis præservari queat.	207.
Febris affectiones maxime propriæ.	1
Earum causa proxima, & remota.	2
Febris definitio.	ib.
Febris unde dicatur.	3
Cur sævissimus morbus sit, & salutaris.	4
Febris natura cur hæcenus latuerit.	ib.
Febris algida utrum detur.	5
Febris existentie inditium quodnam.	ib.
Febris causæ cur ignotæ.	7
Febrile fermentum quid sit.	12
Febres calore comitatæ quænam.	13
Febres acutæ, malignæ, inflammatoriæ cur convulsionem conjunctas habeant.	19
Febres ardentes acutæ ab ira quomodo fiant.	20
Febris ab animi affectionibus undenam re- petenda.	ib.
Tom. IV.	

Febris essentia in quo consistat.	23. 24
Febris causa remota quænam.	ib.
Febris definitio cur diversa ratione ab a- liis tradita.	24
Ejus differentia in quo consistat.	ib.
Febris definitio a Pitcarnio tradita quæ- nam.	ib.
A Sylvio.	25
A Veteribus Medicis.	ib.
Febres aliæ frigidis curantur, aliæ calidis.	26.
Febris definitio Pitcarnii cur eadem ac Ga- lenica.	ib.
Iisdem rationibus ejicitur.	27
Febres quibus remediis generatim curen- tur.	ib.
Febres, & febrium tempora in quibus san- guis ocys movetur quænam.	30
Febrium phænomena viscido, coactoque san- guine explicari non possunt.	ib.
Febris nulla, in qua pulsus non aberret a naturali statu.	35
Febris cum sanguinis vitiis necessario con- juncta.	ib.
Febres urentes, & lentæ quas causas a- gnoscant.	37
Febres inflammatoriæ undenam exoriantur.	ib.
Febris symptomata per fermentationem ex- plicari nequeunt.	40
Febres a subjecto, in quo accendi videban- tur perperam divisæ a Veteribus.	47
Quænam ejusmodi sint.	ib.
Febres typorum ratione melius distinctæ quæ- nam.	48
A causa eas faciente juxta nonnullos quæ- nam.	49
Cur minus spectandæ ita divisæ.	51
Ab origine, & durationis modo magis arident.	49
Primariæ sive essentielles cur dicantur.	ib.
Secundariæ, & symptomaticæ cur.	ib.
Continuæ, & intermittentes.	ib.
Ephemera.	ib.
Synochus simplex.	ib.
Synochus putris.	ib.
Causus, sive ardens.	ib.
Hæctica.	ib.
Quotidiana.	ib.
Tertiana.	ib.
Quartana.	ib.
Emitritæus, & semitertiana.	ib.
Malignæ.	ib.
Pestilentes.	ib.

- Comitate. ib.
 Subintrantes. 56
 Communicantes. ib.
 Coalternæ. ib.
 Epiala. ib.
 Algida. ib.
 Syncopalis. ib.
 Lypiria. ib.
 Dejectoria. ib.
 Diuretica. ib.
 Elodes. ib.
 Affodes. ib.
 Petechialis. ib.
 Scarlatina. ib.
 Puncticularis. ib.
 Milliaris. ib.
 Morbillofa. ib.
 Variolosa. ib.
 Febris origo ab externa aliqua causa quomodo ephemeræ signum. 55
 Febrilis commotio sanguini expurgando idonea. 61
 Febris ardens notha cur levior legitima. 71.
 Febres compositæ quænam dicantur. 108
 Quas causas agnoscant. ib.
 Febris motus quem in finem institutus. 110.
 Febris curatio in quo consistat. ib.
 Febres subcontinuas quænam. 117
 Febres omnes cum excretionem aliqua, & crisi solvuntur. 118
 Febres depuratoriæ quænam dicendæ. 127.
 128.
 Febres salutare quomodo dignoscendæ. 128.
 A corruptivis quomodo differant. ib.
 A benignis quomodo. ib.
 A perniciosis. 129
 Febres salutare, ac depuratoriæ cur sinendæ. 135. 136.
 Febres autumnales cur periculosiores quam vernaes, & æstivæ. 136
 Febres intermittentes recidivæ cur vulgari methodo, non cortice peruviano pertractandæ. 142
 Febres subintrantes a subcontinuis distinguendæ. 145
 A remittentibus, & proportionatis quomodo differant. 150
 Cur easdem causas agnoscant, ac intermittendum. ib. 151
 Cur manifestiora habeant exacerbationis, & remissionis inditia quam remittentes. 151
- Cur in fervidioribus præsertim temporibus oriantur. 151
 Cur origine sua apte distinguantur. 153
 Febrium malignarum, contagiosarum, pestilentium, & pestis differentiæ, causæ, signa, prognosis. 170. 171
 Curatio. 171. 172
 Earum varia, ac multiplex conditio. 173. 174.
 Earum fermentum cur venenum dici possit. 174
 Undenam exordium suum habeant. 174.
 175.
 Quomodo communicentur. 175
 Quomodo a vermibus ortum traducant. 176.
 Quomodo curentur hydrargyro. 177
 In occulta qualitate fundari cur optime dictum. ib.
 Febris acuta in ebullitione variolarum unde. 199. 160
 Febris secundaria putrida in variolis unde. 201.
 Febris ardens & Causus quomodo differant. 71.
 Febrifuga quænam dicantur. 118
 Quomodo differant a venæ sectione, ab emeticis, a purgantibus. ib.
 Febrifugorum facile princeps cortex Peruvianus. ib. 119
 Febrifuga omnia excretionem aliquam, & crisin promovendo operantur. ib.
 Febrifuga Veterum quænam. 138
 Fermentatio sanguinis nulla datur. 38
 Quænam sint ejus impedimenta. ib. 39
 Fermentatio sanguinis cur febris causa esse nequeat. 40. 41
 Fermentatio frigida quomodo excitetur. ib.
 Calida quomodo. ib.
 Fermentatio nonnullorum a subtili materia commentitia. 41
 Potius in aucto motu intestino, & progressivo sanguinis reponenda. ib.
 Naturalis, & præternaturalis est. 42
 Fibrarum conformatio, & nîsus quanam. 15.
 Fibræ musculares quomodo moveantur. 8
 Fibræ utcumque affectæ febrem excitant spiritus compellendo. 44
 Fluor albus mulierum multorum morborum causa. 38
 Quomodo fiat, & ad hecticam disponat. 88.

Fluida continuo motu agitata fermentatio-
nem non subeunt. 40

Fluidorum vitia in intermittentibus febri-
bus quænam. 109

Quandonam augeantur. ib.

Aucta cur febrem accelerent. ib.

Florum persicorum conserva, aut syrupus
optimus in tertianis febribus. 138

Fœminæ non generant semen. 88

Fœminæ præ viris cur ad quotidianas con-
tinuas dispositæ. 155

Præsertim si menstrua deficient. ib.

Fonticuli cur eximiæ virtutis ad præserva-
tionem pestis. 192

Friktiones moderate cur eximiæ virtutis in
nonnullis febribus. 60. 61

Frigus non est signum febris. 5

Frigus febrile quomodo excitetur. 9

Frigus, & calor in una eademque parte
quomodo. 10

Frigoris & caloris insultus alterni. ib.

Frigus perpetuum in febribus. 10. 11

Quomodo differat ab horrore rigoreque .
56.

Undenam in ephamera proficiscatur. ib.

Frigus intermittentium cur optime desum-
ptum a lentore. 100

Frigus in quotidiana febre sine rigore un-
de. 125. 126

Cum horrore, & rigore in quartana un-
de. 127

Frigus diurnum, & continuum in algida
febre unde. 132

Frigus ægris vix perceptibile in quartanis
continuis unde. 158

Frigidum regimen in variolis cur sæpe no-
xium. 204

Fumi carbonum ephemeræ aliorumque
morborum causæ. 51

Fumi metallici infestissimi. 52

Fuga omnium præstantissimum auxilium ad
præcavendum contagium. 192

Fructus paulo austeriusculi quinam. 190

Cur in vomitu malignarum, & pestilen-
tium febrium eximii. ib.

G

G Enitura undenam secernatur. 87

Ejusdem effusio nimia tabem inducit.
ib.

Gladiatores Veterum cur robustissimi. 15

Gonorrhœa multorum morborum causa. 37

Quomodo fiat, & ad tabem disponat. 88

Gravitas corporum quas causas agnoscat .
41.

Gravitas corporis in quartana unde. 127

Gutturis inflammatio ulcerosa cum crusta
in subcontinuis febribus malignis ma-
gni momenti. 132

H

Hæmorrhoidalis fluxus unde. 8

Cur salutaris in viris. 155. 156

Ejus loco interdum urina copiosior. 156

Hæmorrhagiæ suppressæ quomodo epheme-
ram, & synochum gignant. 55

Quomodo ardentem febrem. 69

Hæmorrhagiæ urgentes quomodo sistendæ .
113.

Hæmorrhagia salutaris quænam. 135

Non salutaris quænam. ib.

Quartanis superveniens cur mala. ib.

Quomodo superveniat. ib.

Critica quomodo distinguenda a sympto-
matica. ib.

Hæmorrhagiæ in malignis symptomaticæ
quænam dicendæ. 191

Quomodo sistendæ. ib.

In eruptione variolarum, & morbillo-
rum unde. 140

Remittentes in augmento morbi cur bo-
ni ominis sint. 142

Hecticæ febris essentia, causæ, signa, pro-
gnosis, curatio. 84. 85

Hecticæ febris subjectum partium solidarum
lesio non est. 85

Quomodo differat a febre phthifica. ib.

Undenam repetenda. ib.

Cur inter initia vix dignoscatur. 89

Confirmata cur nullam curationem ad-
mittat. 90. 91

Quomodo in longius protrahi potest. ib.

Hecticorum stomachus utrum crassis ali-
mentis terendis idoneus. 92

Helleborus hominibus infestus, Coturnis
pabulum. 173

Hemicrania constanter recurrens in inter-
mittentibus unde. 108

Hepatis infarctus unde. 9

Herbæ insipidæ quænam sint. 91

Sero lactis destillatæ eximiæ contra he-
cticam febrem. ib.

Homines calidi biliosique, juniores, &
viri cur ad tertianas procliviores. 105

Melancholici, & Senes cur ad quarta-
nas. ib.

- Qui temperamento sunt humido cur ad quotidianas. ib.
- Hordeum torrefactum optimum in hecticis alvi fluxibus. 94
- Horror & rigor in intermittentibus unde. 102.
- Horror varia hora invadens, qui a calore excipitur in Emitriteo cur. 160
- Horror quidam miti calore intermixtus cur incipientis malignę febris inditium. 178
- Horrida febris. V. Emitriteus.
- Horror febrilis quid sit. 56
- Levis, & mitis cur in ephemera febre. ib.
- Humanum corpus quid sit. 106
- Humorum sanguineorum ad extrema vascula stagnatio quomodo febris symptomata excitet. 31
- Humorum vitia in qualitate quęnam. 38
- Crassities, quomodo differat a visciditate, & lentore. ib.
- Quomodo febrem excitent. ib.
- Humorum tenuitas, fluiditas, & fusio quomodo crassitię, visciditati, & lentori contraria. ib.
- Quid sint. ib.
- Quomodo febrem excitent. ib.
- Humorum acrimonię insignes quot. 38. 39
- Quomodo febrem excitent. ib. 40
- Humores crudi, concoctique quomodo differant. 75. 76
- Quinam ad secretionem apti sint. ib.
- Humorum concoctio quomodo promoveatur. ib.
- Humoribus nimis tenuibus existentibus cur nulla fiat secretio. ib.
- Humorum turgescencia quid sit. ib.
- Ejus inditia quęnam. ib. 77
- Humorum spissitudo quomodo venę sectione tollatur. 112
- Humores Veterum quomodo sint accipiendi. 154
- Hydrops quomodo intermittentibus superveniat. 133
- Hystericę atque hypochondriacę affectionis præcipuum subjectum spiritus, & nervi. 32
- I
- Icterus in Synocho putri pessimum salutis præsagium. 72
- Quomodo intermittentibus superveniat. 133.
- Incidentia medicamenta in febribus quomodo agant. 27
- Igneus faciei ardor in Causo unde. 70
- Iliaca passio ab aqua frigida. 81
- Quomodo fiat? ib.
- Indicatio generalis therapeutica febrium in refrigeratione, & humectatione perperam statuta. 80
- Quęnam sit. ib.
- In intermittentibus desumendę quęnam. 135.
- Incrassantia medicamenta optima adversus hecticam febrem. 92
- Inanitas sanguinis, & succi nutritii plurimorum morborum causę. ib.
- Imaginatio fortis cur multorum morborum causa. 20. 21
- Imaginationes tetrę in malignis febribus unde. 178
- Inedia acrimonię insignis causa. 53
- Cur febrem ephemeram excitet. ib.
- Ardentis febris causa cur. 69
- Cur ad hecticam febrem disponat. 87
- Cur ad malignas ac pestilenciales. 175
- Inflammatiō axillarum, inguinum, & aliarum partium ephemerę causa perperam habita. 55
- Inflammationes cur febrem intensissimam conjunctam habeant. 42
- Inflammatiō febris ardentis comes, quomodo excitetur. 70
- Quomodo eamdem adaugeat. ib.
- Inflammatiō Cerebri in synocho putri quandonam excitetur. ib.
- Inflammationis inditia quęnam. 113
- Ad eam præcavendam cur statim venę sectio imperanda. ib.
- Inflammationes viscerum imi ventris in emitriteo quomodo contingant. 159
- Tonsillarum in eruptione variolarum quomodo. 200
- Insensibilis transpirationis emolumenta maxima. 58
- Insectorum corpuscula quantum minuta. 176. 52.
- Insecta quędam quomodo ephemeris gignant. 52
- Insolatus quomodo ephemeram, & Synochum gignat. 53
- Intermittentium febrium signa, divisio, causę. 95. 96
- Earum remedia. 97
- Natura, & symptomata quęnam. 97. 98
- Differentiæ a periodorum intervallis desumendę. 98. Quę

Quę sine frigore, horrore, aut rigore invadunt intermittentes non sunt. ib.
 Pręter quotidianas, tertianas, quartanas utrum quintanę dentur, sextanę &c. ib.
 Dantur revera. 98. 99
 Alię differentię a periodorum constantia quęnam. ib.
 Earum circuitus vitio lentoris juxta Bel-
 linum explicati. 99. 100
 Apyrexie longitudo, aut brevitās. ib.
 Permutationis inter se febrium. ib.
 Perperam tamen. 101. 102
 Intermittentium focus, & sedes quid sit. 104.
 In visceribus omnibus imi ventris sta-
 tuendus. ib.
 Symptomata inter se contraria undenam repetenda. 105
 Periodi cur eodem puncto temporis re-
 vertantur. 106
 Cur citius e contra. ib. 107. 108
 Intermittentes cur iisdem semper sympto-
 matis stipatę recurrant. 108. 109
 Cur diversis. 109. 110
 Intermittentium compositarum paroxysmi omnes cur anticipent, & contra. ib.
 Alii cur celerius, alii tardius. 110
 Cur diversis cum symptomatis constanter recurrant. ib.
 Intermittentes febres a vitio sanguinis, & humorum perperam desumptę. 109
 Essentiales quęnam dicendę. 117
 Earum specialis divisio, differentię. 121. 122.
 Cause, signa, prognosis. 122. 123
 Earum differentię cur desumendę a mo-
 re. 124
 Quandonam ad longęvitatem disponant. 133.
 Cur varia tempestate varię. ib.
 Quęnam ad subintrantes, aut proportio-
 natas referendę. 132
 Inunctio variolarum pessima. 207
 Jovialia medicamenta in hectica febre pa-
 rum juvant. 92
 Ipecacuanę radix mite emeticum. 77
 Ira quandoque cur salutaris. 19
 Ira quid sit. 56
 Quę organa afficiat. ib.
 Ira correpti cur caleſcant. 32
 Ire proprietates alię. 108
 Juscula avenacea, hordeacea optima crudi-
 tatum remedia. 60

L

Ac quomodo in varias partes secedat. 14.
 Lac omnium pręstantissimum remedium contra hecticam febrem. 92
 A lacte in quibus abstinendum. ib.
 Quonam lactis genere utendum in vario febris stadio & virium robore. ib.
 Quo modo exhibendum. 92. 93
 Lactatio nimia multorum morborum cau-
 sa. 37
 Quomodo hecticam febrem inducat. 88
 Lapis hyſtricus cujusnam efficacię. 65
 Lassitudo tensiva in Synocho unde. 58
 Dolorifica omnium membrorum in putri-
 cur. 69
 In febribus intermittentibus cur. 102
 Laudanum liquidum cur eximium in he-
 morrhagiis. 191
 Quomodo paretur. 204
 Lenientia adhibenda in quotidiana conti-
 nua quęnam. 163
 Quandonam locum habeant in contagio-
 sis, & pestilentibus febribus. 185
 Quęnam sint eligenda. ib.
 In variolis. 203
 Leonina crispatura quid arguat. 15
 Lentor in sanguine non solutus symptoma-
 tis febrium intermittentium explican-
 dis ineptus. 101
 Aucta cordis, & arteriarum contractione solvi debet. 102
 Lentoris fermentum in intermittentibus vires suas exercere nequit sine Solido-
 rum vitio. 104
 Ejus actio quomodo varia. 105
 Lepus marinum pulmones speciatim affi-
 cit. 173
 Lethargica febris unde dicatur. 132
 Lethargus in malignis quomodo tractan-
 dus. 191
 Lienteria quomodo dysenterię superveniat. 134.
 Limonum succus cur pręstantissimus in ma-
 lignis, ac pestilentialibus morbis. 190
 Ligna sudorifica quomodo agant. 65
 Linguae siccitas, & scabrities in malignis unde. 178
 In eruptione variolarum, & morbillo-
 rum. 199
 Linimenta ex oleis, & spiritibus suaveo-
 lentibus cur eximia extus applicita in hemitritæo. 169. Li-

Liquidum arteriosum cur ad motum musculorum concurrat. 16
 Qua ratione. 17
 Locustarum confluxus pestis præsagium. 181
 Lypiriæ febris calor internus, externum frigus unde. 15

M

MAculæ varii coloris cutim foedantes in malignis febribus unde. 179
 Cur mali ominis. ib.
 In peste unde. 181
 In prognosi malignarum, & pestilentium febrium cur spectandæ. 183
 Malignæ febris symptomata undenam repetenda. 20
 Maligna effluvia febris malignæ causa. ib.
 Malignæ febres intermittentes quomodo dignoscantur. 129
 Cur a truculentis symptomatis nomen assumant. ib.
 Quænam generatim dicendæ. 177. 178
 Malignarum, & pestilentium febrium nulla generalia medicamenta. 185. 186
 Malignæ, & pestilentes quomodo inter se differant. 172
 Manna utrum in variolis locum habeat. 203.
 Martialia optima in quartana chronica ad hydropem præcavendum. 167
 Medicina juxta Veteres ex quibus constituitur. 26
 Medici munus in ephemeris dignoscendis febribus. 55
 Medicus qua ratione præservari possit a peste. 192
 Medicamenta quænam in febribus eligenda. 110
 Alterantia quid sint, & quomodo agant. ib. III.
 Melancholici quinam dicantur. 125
 Melancholiæ nomine quid sit intelligendum. ib.
 Melancholiæ loco quinam humores veniant. 158
 Melissa optimum cardiacum. 65
 Mercurius vitæ, seu pulvis Algaroti noxium emeticum. 77
 Mercurius sublimatus qua vi agat. 173
 Mercurius vivus, aut dulcis qua ratione febribus malignis, ac contagiosis opituletur. 177
 Menstrua cur ad mulierum sanitatem conducant. 155

Menstruorum loco hæmorrhoides superveniunt. ib.
 Menstrui sanguinis sub ingravidatione retenti variolarum causa cur habeatur. 196.
 Mentis hebetudo in malignis unde. 179
 Metallorum crocus noxium emeticum. 77
 Morbi a crasso oriundi cur senibus periculosi. 13
 Morbi a spiritibus affectis infiniti. 19
 Eorum remedia quænam. ib.
 Morbi ab amore quomodo dignoscantur. 20.
 Morbus febris adhærens juxta Pitcarnium quid sit. 24. 25
 Morbi ab affectis nervis quinam. 32
 Morbi recurrentes sine solidarum partium vitio explicari non possunt. 104
 Morbi febre curandi quinam. 127
 Morbis dire grassantibus de peste suspicandum. 181
 Grassante peste quiescunt. 182
 Morbus Ungaricus. V. Castrensis febris.
 Morbi variolis supervenientes quinam. 207
 Quibus auxiliis præcavendi. ib.
 Morbifica materies quandonam ad separationem moveatur. 136
 Morbilli quinam sint. 179
 Cur brevi absumantur. 199
 Quomodo differant a variolis. 200
 A reliquis cutis excretionibus. ib.
 Cur varium colorem exhibeant. ib.
 Mictus cruentus in variolis malignis unde. 201
 Mors a gelidis potionibus cur. 81
 Moribundis pulvinaria subtrahere cur periculosum. 8
 Morientes cur convellantur. 19
 Motus causa caloris. 7
 Motus differentia in naturalem, & voluntarium. 17
 Undenam repetendus uterque. ib.
 Motus convulsivi ex inanitione quomodo fiant. 19
 Motus intestinalis, & progressivus sanguinis quid sit. 41
 Plures internas, & externas causas agnoscit. ib.
 Utrum fermentatio diu queat. 42
 Augeri non potest quin sanguis acer evadat. ib.
 Quomodo febrem excitet. ib.
 Motus asymmeter elementorum sanguinis idem ac fermentatio Chymicorum. ib.
 Tam-

- Tamquam proxima febris causa haberi nequit. 43
 Motu violento corporis cur sanguis incalcescat. 73
 Quandonam paroxysmi febriles accelerentur, aut contra. 108
 Musculorum motus quomodo peragatur. 16
 Musculi suos habent antagonistas. 18
 Miasmata quomodo sanguinem corrumpant. 34
 Miasmata leviter infesta ephemerę febris causa. 52
 Ubi insigniter agant, pestilentialium. ib.
 Miasma virulentum non sola aciditate, aut acrimonia corrosiva malignas, & pestilentes febres excitat. 173

N

- N**Apellus venenum homini infestissimum. 173
 Narium hæmorrhagia die critico superveniens in Synocho putri cur salutaris. 72.
 Nausea in intermittentibus unde. 104
 Nervorum pori, qui tendunt in cor cur patuli sint, & aperti. 17. 18
 Qui in alias partes clausi. ib.
 Nervorum vera origo adhuc latet. ib.
 A nonnullis tradita cur admittenda. ib.
 Nervorum paria quotnam in cor tendant. 19.
 Nervi cur ad glandulas propagentur. 43
 Nervei succi expurgatio impedita quomodo febrem excitet. 44
 Nerveę corporis fibrę quot vitiis afficiantur. ib.
 Vitiatę quomodo febrem excitent. ib.
 Nitrata quomodo ad sudorem disponant. 63. 64.
 Optima adversus ardentem febrem. 82
 Adversus tertianam continuam. 165
 Hemitritæum. 168
 Malignam colliquantem. 189
 Malignas, & pestilentes ex dissolutione. ib.
 Variolarum ęstus nimium fervoremque. 206
 Nutritius succus quid sit. 88
 Nutritio quomodo fiat. ib.

O

- O**bsonia, aut vestimenta in aperto aere corrupta pestis præsagium. 181
 Obstructiones viscerum imi ventris unde. 14.
 Olea destillata quomodo sudorem moveant. 64
 Oleum amygdalarum dulcium optimum in irritato vomendi conatu in febribus intermittentibus. 138
 In tussi variolarum. 207
 In faucium ardore, in aphthis. ib.
 Oleum vitrioli venenum coagulans. 173
 Ophthalmia in variolarum, & morbillorum eruptione cur. 200
 Opiata utrum in variolarum eruptione locum habeant. 204
 Cautissime adhibenda. ib.
 Immo prorsus abstinendum. ib.
 Ante universalia remedia locum non habent. 139
 Organica, & animata corpora ex aere decidentia quomodo malignos, & pestilenciales procreent. 176
 Oscitatio in quartana febre unde. 127
 Ossa vel usta, vel in pulverem redacta absorbendi virtute prædita. 60
 Quomodo sudorem moveant. 65
 Ossium rasurę optimę adversus hecticam febrem. 92
 Ostrearum cochleę præstantissima ad acidam stomachi cruditatem. 60
 Ovum incubatum cur folliculis donetur. 21.
 Ova recentia quibus partibus consent. 107.
 Oxymel scilliticum mite emeticum. 77

P

- P**andiculatio in intermittentibus febribus unde. 103
 In quartana febre. 127
 Papaveracea ceteris præferenda ad sedandum in eruptione variolarum. 204
 Parotides aliique tumores, & maculę in malignis ex coagulatione, & dissolutione simul. 183
 Panis quibus partibus constet. 107
 Pediluvium in variolis noxium. 207
 Periculi magnitudo in febribus undenam desumenda. 71. 72

Perio-

- Periodicarum febrium causę , signa , prognosis , curatio . 148. 149
 Periodicę febres continuę quomodo ab intermittentibus , quę continuę factę sunt , differant .
 Cur distinguendę . 150. 151
 Periodicę proportionatę quas causas agnoscant . ib.
 Licet continuę cur quamdam habeant periodum . 152
 Periodi remissio obscura in remittentibus unde . 153
 Periodicę febres continuę quomodo distinguantur . 154
 Pestilens febris a peste quomodo differat . 172.
 Pestis natura occulta . 174
 Quomodo variet . ib.
 Pestis cur post famem . 176
 Cur plebejis magis infensa . ib.
 Cur truculentissimus morbus . 180
 Ejus pręsagia quęnam . 181
 Non semper bubones , aut carbunculos conjunctos habet . ib.
 Cur paucis remediis tractanda . 188
 Pestilentes febres a malignis , & contagiosis quomodo distinguantur . 180
 Pestilentis principii volatilitas , atque acrimonia insignis quomodo arguatur . ib.
 Prima ejus origo obscurissima . 181
 Peticulares febres quęnam . 179
 Quomodo a pulicum moribus distinguantur . ib.
 Petechię quomodo differant a morbillis . 200.
 Phthisici a febre recurrente per corticem peruvianum curari nequeunt . 118
 Phthisanę in febribus commodę quęnam . 107.
 Pisces subtus glaciem cur moriantur . 21
 Mortui citra causam cur pestem portant . 181
 Pingua , & oleosa cur intermittentibus pabulum prębeant . 107
 Pleuriticorum sanguis cur crusta inflammatoria obductus . 13
 Plethora esse potest sine febre . 36
 Plethorę plures species . 36. 37
 Earum causę . ib.
 Quandonam febrem excitant . ib.
 Potiones calidę quomodo sudorem moveant . 63.
 Potio frigida cur noxia in paroxysmis febrium intermittentium . 139
 Quęnam sit exhibenda . ib.
 Subacida cur large propinanda in febrium incremento . 140
 Liberalis in febribus biliosis maximi emolumenti . 165
 Copiosa , & calida vitanda in hemitritęo . 169
 Prognosis febrium quibusnam auxiliis feliciter instituitur . 135
 Pręcordiorum anxietates in malignis unde . 179.
 Ptyalismus in quartana continua unde . 158.
 In eruptione variolarum , & morbillorum . 200.
 Cur in tertio stadio cesset . ib.
 Pubertatis tempore insignes fiunt mutationes . 200
 Pueritia quomodo veneno variolarum excusitando tribuat . ib.
 Pulsus febris phlegmaticę , & syncopalis quęnam . 6
 Pulsus naturali frequentior utrum inseparabile febris signum . ib. 7
 Pulsus frequentię causa quęnam . 10
 Pulsus celer , & parvus in febribus intermittentibus quando . 12
 Frequens , & validus . ib.
 Pulsus magnitudo quid arguat . 30
 Quas febres comitetur . ib.
 Pulsus vitari non potest sine sanguinis vitio . 35
 Ejus inęqualitas in ephemera ab ira cur . 56.
 Pulsus velocitas cur major in diastole , quam in systole in ephemeris febribus . ib. 57
 Celeritas , frequentia , & inęqualitas in Synocho putri . 69
 Parvus , moderate celer , & frequens in hectica . 90
 Frequens , & celer in intermittentibus . 103.
 Robustus , & magnus in progressu . ib.
 Cur in intermittentibus finito paroxysmo tardius ad naturalem rhythmum redigitur . 108. 109
 Celer , frequens , & vehemens in tertiana . 126
 Nec valde celer , nec vehemens in quartana . 127
 Pulsus inęqualitas systematica quid sit . 128.
 Quas causas agnoscat . ib.
 Pul-

Pulsus quomodo explorandus in iudicio fe-
renso de benigna, aut subdola febris
natura. 129
Pulsus aliqua perturbatio etiam intermis-
sionis tempore cum siti aliisque sym-
ptomatis in subcontinua febre cur. 132.
Pulsus tranquillior in remissione febrium
subintransientium, aut quæ proportiona-
te dicuntur cur. 152
Pulsus elevatio, atque turgentia major in
remittentibus. 153
Compressus, abditusque in quotidiana
continua cur. 155. 156
Validior cur progressu. ib.
Compressus abditusque, & inæqualis bre-
vissime durans in tertiana continua. 157.
Languidior lassitudine universali in quar-
tana continua. 158
Varia hora compressus, abditusque, qui
continuo fit expansus, & inæqualis in
hemitriteo. 160
Valde languidus in malignis. 178
Parvus, & inæqualis. ib.
Frequens in variolis malignis. 201
Purgantia valida in febribus intermittenti-
bus proscribenda. 137
Lenia quo tempore exhibenda. ib.
Eorum delectus habendus. 138
Post usum Quinquinæ interdum adhi-
benda. 142
Post usum Quinquinæ interdum recidivas
pariunt. 146
Quandonam tuto adhibentur. ib.
Purgantia in febrium curatione suspecta. 160.
Quandonam indicentur. 114
Quænam adhibenda. ib.
In quotidiana continua minus tuta. 163
Nec non in quartana continua. 167
Penitus proscribenda in tertiana conti-
nua. 164
In malignis, ac pestilentibus morbis in-
festa. 185
In variolis caute adhibenda. 203
Purgatio cur minus tuta ante venæ sectio-
nem in febribus. 73
Utrum instituenda initio statim. 75
Quandonam celebranda post venæ sectio-
nem. ib.
Quandonam indicetur. 76. 77
Quænam eamdem prohibeant. ib.
Quomodo instituenda. ib.

Tom. IV.

Non fortioribus purgantibus. 77
Purgatio cur statim instituenda in hemi-
triteo. 168
Quibus purgantibus perficienda. ib.
Purpura febris quænam. 179
Purpura alba & rubra quomodo differat a
morbillis. 200
Pus loci inflammati quomodo fiat. 33
Dum fit cur symptomata augeantur. ib.
Pustulæ ad ambitum corporis in Synocho
putri, unde. 69
Quæ in eruptione variolarum contingunt
cur ad suppurationem deveniant. 199
Quæ in morbillis cur absumentur. ib.
In peste quomodo fiant. 181
Pustularum suppuratio quomodo fiat inter-
tio variolarum stadio. 200
Cur depressæ, & lividæ eedem sint in
variolis malignis. 201
Putredo humorum febris causa esse nequit. 33.
Quomodo differat a suppuratione. ib.
Ejus loco quid sit intelligendum. ib.
Putredo sanguinis, & bilis quomodo ex-
plicanda. 67
Putredo sordida, ac profunda humorum ma-
lignarum, ac pestilentium causa per-
peram habita. 173

Q

Quartanæ febres cur frigoris tempore
Senes interimunt. 13
Undenam nomen sortitæ sunt. 125
Spuriæ cur mitiora conjuncta habeant
symptomata. 127
Convulsionibus supervenientes cur salu-
tares. 134
Quartanæ continuæ cur frequentes. 154
Quartanæ continuæ cur ad quadragesi-
mum, & ultra diem protrahantur. 161.
Cur motibus symptomaticis judicentur. ibid.
Quotidiana febris unde dicatur. 125
Quomodo a quartana duplici distingua-
tur. 126
An frequens sit vel rara. ib.
Utrum a putredine pituitæ dependeat. ibid.
Cur diuturnior quam tertiana, non ita
tamen ut quartana. 133
Quotidiana continua utrum detur. 154

F f

Cur

Cur humidiores plerunque corripit, phlegmaticos. *ibid.*
 Qua ratione distinguenda a catarrhali. 155.
 In benignam, & malignam dispescitur. 160.
 Illa cur periculi expers, e contra alia. *ibid.*
 Quotidianæ febris curandæ indicationes quænam. 162
 Si venæ sectione tractetur cur in obstructions viscerum imi ventris, in cachexiam definat. *ib.*
 Si chronica fiat cur in hydropem terminetur. 167
R Aucedo in quotidiana continua unde. 155.
 Refrigerantia optima in Synocho putri. 75
 In hemitritæo. 168
 In quartana noxia sunt. 166
 Eorum loco quænam adhibenda. *ib.*
 An locum habeant in variolis. 204
 Interdum noxia. *ib.*
 Quandonam adhibenda. *ib.*
 Refrigeratio corporis quomodo febribus intermittentibus tribuat. 105
 Remedia quibus sanguinis motus cohibetur quænam. 29
 Quibusnam febribus opitulentur. *ib.*
 Remittentes febres quas causas agnoscant. 151.
 Cur hyberno plerunque tempore exoriantur. 152
 Res non naturales quænam sint. 106
 Quodnam earum munus. *ib.*
 Respiratio magna, & difficilis in Synocho unde. 58
 Anhelosa in intermittentibus. 103
 Valida progressu cur. *ib.*
 Difficilis in malignis unde. 179
 Rhabarbarum optimum purgans in tertianis spuriis. 138
 Commodissime miscetur cum cortice peruviano in tertianis, quartanisque longis. 143
 Qua methodo. 144
 Quocumque tempore exhibitum blandissime purgat. 146
 Qua ratione agat. 164
 Cur minus tutum in tertiana continua. *ibid.*

Cur eximium in quartana continua. 167
 Cur infusum melius agat. *ib.*
 Ejus vis quomodo tartareis augeatur. *ibid.*
 Tutum in variolis. 203
 Rigor febrilis quid sit. 56
 Cur levis in ephemera febre. *ib.*
 Rigor, & horripilatio in Synocho unde. 69
 Rigor cum dolore, & aliis symptomatis in tertiana cur. 126
 Rigor cum urinæ coctione circa declinationem febris superveniens cur salutaris. 135.
 Rigor, horror, aut frigus ad extrema in subintrantibus febribus, aut proportionatis unde. 152
 Rubor in vigore intermittentium unde. 104.

S

Saccharum quid sit. 111
 Saccharum in morbo Stomachi apparatu pessimum. 63. 104
 Salivatio multorum morborum causa si immodica sit. 38
 Saturnina in hectica febre parum juvant. 106.
 Sal armoniacale inest sanguini. 39
 Sales lixiviosi quinam. 40
 Sales cujusvis generis quomodo febrem cieant. *ib.* 41
 Sales volatiles quomodo sudorem moveant. 63.
 Sales fixi, lixiviales, & medii quinam. 111.
 Quomodo agant. *ib.*
 Cur sæpius noxii. *ib.*
 Sales volatiles quinam sint. *ib.*
 Quomodo agant. *ib.*
 Cur dubie virtutis in febribus. *ib.*
 Sales neutri quinam sint. 139
 Cur locum habeant in quotidiana, & quartana febre. *ib.*
 Sales digestivi commodissime miscentur cum cortice peruviano in febribus tertianis, quartanisque longis. 145
 Eximii in quartana continua. 167
 Salus in desperatis morbis quomodo interdum contingat. 72
 Sal nitri, & aluminis in crystallos suæ figuræ proprias quomodo resolvantur. 82.
 Scorzonera quomodo sudorem moveat. 64
 Scor.

- Scorbutus ebrius intermittentibus quomodo accidat. 134
 Scorpium venenum qua vi agat. 173
 Sanguis quid sit. 7
 Utrum dispari velocitate moveatur. ib. 8.
 Qua quantitate cor singulis horis pertranseat. 8
 Quantum in homine contineatur. ib.
 Diversis partibus constat. ib.
 Sanguinis analysis quænam. ib.
 Sanguinis cursus per varia viscera varius. ib. 102
 Quomodo velox in una parte, in altera segnis. 9
 Sanguis crassus, viscidus, & lentus quomodo frigus excitet. 10
 A corde quomodo trituretur. ib.
 Certo temporis spatio cor ingredi debet. 12. 13.
 Inordinate ingrediens quid mali efficiat. ib.
 Quomodo partim crassus sit, partim fluidus. ib.
 Extractus in viscerum obstructionibus cur ferofus. 14
 Sanguinis circulatio perturbata quid sit. 23. 24.
 Quomodo febris essentiam constituat. ib.
 Sanguinis constitutio varia quid sit. ib.
 Sanguinis circulatio in febribus quandonam diminuta. 26
 Sanguis initio intermittentium cur e secula vena non effluat. ib.
 Sanguis stagnare potest sine fermentatione. 30.
 Sanguis in vivis cur non putrescit. 33
 Sanguinis corruptio triplex. ib.
 Per coagulationem quomodo fiat. ib.
 Per dissolutionem. 34
 Per coagulationem, & dissolutionem simul. 35
 Quos morbos frequenter pariat. ib.
 Sanguinis motus velocior quomodo febrem cieat. 35. 36
 Velocissimus quomodo sanguinem corrumpat. ib.
 Plane cohibitus quomodo. ib.
 Sanguinis vitio omnia febris phenomena explicantur. 36
 Sanguinis vitia esse possunt sine febre. ib.
 Sanguine deficiente omnes functiones corporis languent. 37
 Sanguinis motus quomodo vitietur. 40

- Vitiatus quomodo febrem cieat. 1b.
 Sanguinis rarefactio in principio nonnullarum febrium esse nequit. 41
 Cum adest quomodo febrem gignat. ib.
 Sanguis pleuriticorum cujusnam naturæ. 42.
 Sanguinis partes subtiliores in inflammationibus solutæ, reliquæ cur hærentes. ibid.
 Sanguis eductus in pessimis, corruptisque febribus nihil a naturali mutatus. ib.
 Sanguinis partes plures sunt. 43
 Sanguinis mittendi mensura quomodo definiripot. 62
 Sanguis in viventibus continuo circulum suum conficit. 72
 Undenam momentum acquirat. 74
 Quomodo æstimetur. ib.
 Sanguis quibus viribus solvatur. 102
 Cur in Synocho putri statim detrahendus. 73
 Sensuum torpor in malignis unde. 179
 Senectutis vitia quænam. 13
 Serum lactis tamarindatum optimum in hemitritæo, in malignis, &c. 185. 164.
 Serum lactis stillatum optimum contra hecticam febrem. 92
 Nec non contra febres biliosas. 165
 Semitertiana febris. V. Emitritæus.
 Sitis intolerabilis in Causo unde. 70
 In tertiana febre mitior. 126
 In paroxysmis febrium intermittentium. 143.
 Quibus temperanda. ib.
 Sitis levis in quotidiana continua unde. 71.
 Sitis nulla in malignis cur. 179
 Cur malum portendat. ib.
 Singultus in Synocho putri pessimus. 71
 Somnus quomodo fugandis febribus tribuat. 30.
 Aliorum morborum remedium. 59
 Quandonam noxius, & perniciosus. 107
 Initio prioris accessionis permissus cur alteram acceleret in intermittentibus. ibid.
 Gravis, & profundus in earum principio cur. 101
 In toto earum decursu. 131
 In malignis. 183
 Sopori variolarum quomodo occurrendum. 206.
 Solidarum partium vitia quot sint. 44

- Quenam sint in febribus intermittenti-
bus. 109
Quandonam augeantur. ib.
Aucta cur febrem accelerent. ib.
Sputum cruentum in variolis, ac morbillis
unde. 207
Spiritus animales cur ad motum musculo-
rum concurrant. 15
Qua ratione, & modo. 16
Quomodo cordis motum accelerent. 17
Quomodo non convellant. 18
Spiritus pauciores ad Cor movendum ine-
pti. 19
Ordinate influentes cur cordis motum
adaugeant, non ceteros musculos con-
vellant. ib.
Eorum motus concitatus quomodo fe-
brem gignat. 24
Quomodo præcipuum febrium subjectum.
31.
Principaliter agunt febrem excitando.
32.
Quibus de causis in crebriorem motum
agantur. ib.
Spiritus acidi quinam. 40
Urinosi quinam. ib.
Spiritus nitri, vitrioli cur optimi in febi-
bus biliosis. 166
Spiritus Cor. Cer. infestissimus in variolis.
205.
Spasmodica nervosi, & vasculosi generis af-
fectio quid sit. 45
Febris phænomenis explicandis inepta.
ibid.
Spiratio densa, ac difficilis in Causo un-
de. 71
Stillæ sanguinis e naribus in malignis cur.
183.
Stimuli nomine in febribus quid veniat.
Stomachi cruditates quomodo intermitten-
tibus febribus tribuant. 165
Suaveolentia eximia in virium languore.
93.
Quænam. ib.
Subcruenta febris unde dicatur. 130
Subcontinua febris quænam dicatur. 132
Quomodo in malignam transeat. ib.
Quomodo distinguatur. ib.
Succus nutritius potest solus deficere, licet
non deficiat sanguis. 38
Deficiens multorum morborum causa. ib.
Succi pancreatici cum bilis effervescentia
qua ratione febres intermittentes ex-
citant. 43
- Ejus aciditas naturalis incerta. ib.
Succi primarum viarum quomodo intermit-
tentes excitent. 105
Sudor levis in ephamera unde. 57
Sudor quomodo promoveatur. 63
Sudor largus die critico in Synocho putri
cur salutaris. 72
Sudore quinam morbi finiantur. 74. 75
Sudores profusi in intermittente maligna
unde. 130
In tertiana continua colliquante. 157
In Elode febre. ib.
Multorum morborum causæ. 38
Sudor quandonam promovendus. 166
Qua ratione promovendus in malignis
febribus. 179
Ejus utilitates. ib.
Quibus remediis juvandus. ib.
Syderum influxus malignos in corpora age-
re perperam creditur. 180. 181
Quinam sint. ib.
Nec variolarum, & morbillorum causa
habendi. 196
Symptomata mitiora in quartana continua,
quam in quotidiana cur. 158
Symptomatum inconstantia in hemitriteo
unde. 159
Symptomata omnia, quæ in pestilentibus
observantur, cur in variolis, & mor-
billis accendant. ib.
Cur in eorum suppuratione exacerbentur,
& recrudescant. 202
Eorum remissio in statu morbi cur boni
ominis. ib.
Symptomata horrenda in variolis malignis
unde. ib.
Inter hæc syncopes. ib.
Synochus putris cur inflammatoria febris
dicatur. 28
Synochi putris causæ. ib.
Synochus simplex quomodo differat ab ephe-
mera. 46
Ejus causæ, signa. ib.
Prognosis, curatio. 46. 47
Synochi symptomata cur graviora, quam
in ephamera. 57. 58
Synochus quandonam in inflammationes
desinat. ib.
Synochi putris essentia, causæ, divisio,
symptomata, signa. 65
Prognosis, curatio. 66
Synochus cur putris dicatur. 67
Cur in sanguineam, & biliosam divida-
tur. 67. 68
San-

Sanguinea cur minus periculosa .	ib.
Synochus putris cum urinis crudis cur sempe periculosa .	71
Quandonam lethalis .	ib.
Quomodo hecticam inducat .	88
Syncopalis febris quomodo intermittenti superveniat .	129
Syrupi ribesiorum , berberum , aciditatis citri eximii in febribus biliosis .	165
Syrupus de Mæconio quomodo paretur ?	204.
Eximius ad sedandum in variolarum eruptione .	ib.
Systolis , & diastolis magnitudo , & parvitas unde .	11

T

T Abes extremaque macies in hectica febre unde .	90
Quomodo differat a macie senum .	91
Tamarindi optimi in febribus biliosis .	77
In tertianis febribus exquisitis .	138
Etiamsi continuæ fuerint .	164
In Hemitritæo .	168
In contagiosis , & pestilentibus .	185
In variolis .	203
Tartarea purgantium actionem corrigunt , & juvant .	77. 166
Qua ratione agant .	164
Cur minus tuta in tertiana continua .	ib.
In tertianis spuris locum habent .	138
Temperamentum calidum biliosum cur ad hecticam febrem disponat .	86
Cur ad tertianas continuas .	155. 156
Frigidum melancholicum cur ad quartanas .	157. 158
Temperamentum quid sit .	198
Quomodo variet .	ib.
Temperatum regimen cur instituendum in variolis .	205
Temperantia quomodo agant in febribus acutis , biliosis , & ardentibus .	110
Tempestas potissimum est perpendenda in iudicio ferendo de febribus intermittentibus .	133
In febrium continuarum curatione .	152
Tempora febrium quot sint .	136
Tempus universale exhibendi corticem Peruvianum in febribus intermittibus quodnam .	141
Particulare quodnam .	142
Terebinthinæ vapor quomodo sanguinem in-	

greditur .	22
Terræ multæ sigillatæ eximie virtutis contra acidum .	60
Terror cur ad propagandas malignas febres efficax .	176
Tertiana febris unde dicatur .	124
Exquisita , & notha quomodo differat .	126.
Exquisita cur graviora habeat symptomata .	ib.
Tertianæ simplices vernaes cur finendæ .	136.
Tertianæ continuæ cur periculosæ .	161
Cur in lypiriam febrem terminentur .	ib.
Cur inflammatio interdum præcedat .	ib.
Cur in colliquantem malignam definant .	ib.
Si sint benignæ cur 14. diebus judicentur .	ib.
Earum accessiones cur sine frigore , horroreque .	157
Timentes cur frigescant .	31
Cur peste facilius corripiantur .	176
Tinctura corallorum anodyna Helvetii cur eximia in hæmorrhagiis .	191
Transitus ab uno contrariorum in aliud cur periculosus .	81
Triteophyæ febres cur periculosæ .	161. 162.
Tumores in malignis febribus unde .	183
Quandonam boni ominis in peste .	184
Cur mali e contra .	184
Tussis cum excretionem pituitosa in quotidiana continua unde .	156
Quid sit .	207
Quas causas agnoscat in variolis , ac morbillis .	ib.
Quibus sedanda .	ib.

V

V Aletudo quomodo conservatur .	106
Variolosæ , & morbillosæ febris differentia .	193
Causæ , signa , prognosis , curatio .	194
Variolæ unde dicantur .	195
Quomodo differant ab exanthematibus .	ib.
Utrum Veteribus ignotæ .	ib.
Variolosa febris parum differt a pestilenti .	ib.
Variolæ spurie quid sint .	196
Variolarum primordia quomodo ab utero ma-	

- materno sint repetenda. ib.
- A corruptione sanguinis per coagulationem, & dissolutionem simul cur proxime repetende. ib.
- Variolæ quomodo differant a morbillis. 197.
- Earum descriptio. ib.
- Variolæ spurie quid sint. ib.
- Variolarum tempora quot sint. 199
- Variolarum differentia insignis a morbis propter exsiccationem. 200
- Variolæ benignæ quænam. ib.
- Quomodo distinguantur a malignis. 201
- Variolarum intus latentium præsentia undenam colligenda. ib.
- Felix earum exitus quibusnam arguendus. ib.
- Variolæ malignæ cur plerunque lethales. ib.
- In variolis an naturæ opus committendum, vel contra. 202
- Volatilibus certe pertractandæ non sunt. ib.
- Quid in unoquoque variolarum stadio præstandum. ib.
- Velocitas contractionis pulsus major in intermittentibus, quam in aliis febribus cur. 109
- Vena cava, & pulmonaris inter vires antagonistas cordis cur recensenda. 18
- Venæ cavæ structura, & proprietates. ib.
- Venæ sectio in febribus quomodo agat. 28
- Quousque acceleret motum sanguinis. ib.
- In Synocho simplici cur optimum remedium. 61
- Cur initio statim celebranda. ib.
- Quoties iteranda. ib.
- In Synocho putri sanguineo cæteris omissis cur statim celebranda liberaliter. 73
- In biliosa cur parcius. 73. 74
- Ejus effectus. ib.
- In Causo etiam biliosis, calidisque exstentibus humoribus. 78
- Ejus emolumenta. ib.
- Parca tamen esse debet. 79
- Venæ sectio cur nulla interposita mora in plerisque morbis instituenda. ib.
- Salvatellæ sectio commodissima in plerisque casibus. ib.
- Venarum delectus in detrahendo sanguine habendus. ib.
- Venæ sectio infida in hectica febre. 95
- Venarum turgentia in intermittentibus febribus unde. 103
- Venæ sectionis indicantia quænam. 112
- Ejus operatio cur promptior, & tutior inedia. ib.
- Cur motibus, & exercitationibus. ib.
- Cur cæteris omnibus evacuantibus. 113
- Quibus humorum vitiis, & morbis eadem occurrat. ib.
- Quibus cautelis administranda. ib.
- In intermittentibus febribus utrum celebranda. 135. 136
- Cur varia tempestate varios edat effectus. 136
- Quandonam tuto institui potest. ib.
- Utrum ante purgationem locum habeat. 137.
- Cur tutior purgatione initio celebrata. ib.
- Quænam eandem prohibeant. ib.
- In quotidiana febre cur male plerunque cedat. 162
- Celebranda solum suppressis mensibus, aut graviore urgente symptomate. ib.
- In tertiana continua cur opportunissima. 164.
- Abstinentum solum cum virium resolutio adfit. ib.
- In quartana continua cur solum suppressis mensibus, aut hæmorrhoidibus celebranda. 166
- In Hemitritæo cur nulla interposita mora instituenda. 168
- Quibusnam prohibeatur. ib.
- In malignis ac pestilentibus utrum celebranda. 184
- Casus in quibus locum habet, & contra. ib.
- Utrum in variolis. 202
- Quandonam tuto celebrari potest. ib.
- Quando e contra abstinendum. 203
- Senes a morbis præservat. 79
- Venenum quomodo nonnullarum febrium causa habeatur. 32
- Veneni febrilis antidotum China Chin. ib. 33
- Venenata & occulta qualitas causa non est malignarum, ac pestilentium febrium. 173
- Venena quæ sanguinem cogunt, aut dissolvunt quænam. ib.
- Venenum acidum quomodo malignas febres, & pestilentes gignat. ib. 174
- Acre quomodo. 174

- Acidissimum, aut acerrimum quomodo pestem ipsam excitat. ib.
- Cur aquę forti, regię, arsenici floribus comparandum. ib.
- Undenam sublimetur. 174. 175
- Venenum acre, tenue, celerrimi motus quomodo variolarum, & morbillorum causa. 196. 197
- Cur occulta agere qualitate censendum sit. 197. 198
- Diu interdum latere potest. ib.
- Ejus sedes utrum in tubulis spinalis medullę recte statuta. ib.
- Sensus nostros fortasse fugit. ib.
- Cur in pueritia plerunque exaltetur, raro in juventute, nunquam in senectute. ibid. 199
- Venus immodica cur hecticam febrem gignat. 87
- Venti australes, aut boreales insigniter flantes quomodo ephemeram, & Synochum gignant. 54
- Quomodo ardentem febrem. 69
- Ventis ab ea regione flantibus, in qua pestis existit suspicandum alias afferri. 181
- Vermes cur innumeris trachęis donentur. 22.
- Vermes malignarum febrium causa, an effectus. 176. 177
- Causam esse dubitari non potest. 177
- Vesicantium genera, & formulę. 82
- Quęnam pręferenda. ib.
- Veteribus ignota fuerunt. ib.
- Utrum attrahendo operentur. ib.
- Plurimorum symptomatum causa. ib.
- Non solum extrinsecus agunt, sed in sanguinem & nervos. 83
- Eorum effectus. ib.
- Sales acres augment, non corrigunt. ib.
- Solum in Causo notho locum habent, non legitimo. ib.
- Quomodo agant in malignis & pestilentibus morbis. 187
- Quandonam applicanda. ib.
- Utrum convenient in variolis. 206
- Plerunque infesta sunt. ib.
- Eorum loco quęnam applicanda. 207
- Vesicatorium nuchę quandonam applicandum. ib.
- Victus crudior in delicatioribus cur quotidianis continuis occasionem prębeat. 155.
- Vigilia naturalis quid sit. 52
- Vigilię intensę, & diurnę quomodo ephemeram gignant. ib.
- Quomodo ardentem febrem. 69
- Quomodo ad hecticam disponant. 86
- Quomodo tertianas continuas gignant. 157.
- Vigilię intensissimę in malignis unde. 182. 183.
- In ebullitione variolarum. 200
- Ultimum moriens quodnam sit. 18
- Vinum quomodo dulcis saporis evadat. 39
- Vini, & liquorum spirituosorum abusus ephemerę, & Synochi causa. 53
- Vinum hypochondriacis noxium. 60
- Vinum fragrans, & suave cur viribus servandis idoneum. 94
- Vina austera, & fęculenta quomodo intermittentibus tribuant. 105
- Vini abusus cur intermittentium paroxysmis accelerandis idoneus. 107
- Quomodo ardentis febris causa. 69
- Vini lymphatici usus quandonam proficius in malignis, & pestilentibus. 168.
- Parca dosi, & post cibum cur exhibendum. ib.
- Vinum optimum vehiculum corticis peruvianı. 146
- Viri prę fęminis cur ad tertianam continuam proclives. 156
- Virium resolutio in tertiana continua maligna quomodo dignoscatur. 164
- Virium subitus, & ingens lapsus in maligna febre unde. 178
- In hectica febre. 94
- Vires potissimum sunt spectandę in prognosi malignarum febrium. 183
- In prognosi contagiosarum, & pestilentium. ibid. 184
- Viperę venenum qua vi agat. 173
- Virium debilitas a resolutione, & per suffocationem differunt inter se. 28
- Unius remedium cur alteri contrarium. ib.
- Vitia fluidorum utrum velociorem cordis contractionem excitent. 22
- Interdum insignia esse possunt sine febre. ib.
- Quomodo interdum febrem cieant. ib.
- Vitia solidorum quomodo. ib.
- Vita deses, & otiosa quomodo febribus intermittentibus tribuat. 105
- Quomodo quotidianis continuis. 154
- Vitrioli spiritus aqua dilutus eximius contra

- tra malignos, ac pestilenciales mor-
bos. 190
- Vitrioli colcothar cur solum extrinsecus
applicandum in hæmorrhagiis pestilen-
tium morborum. 191
- Vitriolata medicamenta minus tuta in va-
riolarum eruptione. 205
- Ulcera larga, & profunda plurimorum mor-
borum causa. 38
- Quomodo tabem inducant. 88
- Vomitibus biliosus in Synocho putri pessi-
mus. 71
- Vomitibus quandonam promovendus in fe-
bribus. 77
- Vomitibus quandonam præmittenda venæ se-
ctio. ib.
- Vomitibus constanter recurrens in intermit-
tentibus unde. 108
- Vomitibus quinam humores ejiciantur. 113
- Ejus necessitatis inditia quænam. ib.
- Ejus utilitates. ib.
- Vomitibus in malignis unde. 183
- Quandonam sinendus, aut reprimendus. 190.
- Si reprimendus quibusnam remediis. ib.
- Vomitibus inanis, & sicca in febribus
intermittentibus unde. 138
- Quibus remediis pertractanda. ib.
- Volatilia omnia vitanda in Hemitritæo. 169.
- In variolis. 202
- Urina colorata in tertiana febre unde. 126
- Urinæ initio crudæ, vel parum coctæ cur
corruptivam febrem plerunque desi-
gnant. 129
- Urinæ præ cæteris attendendæ sunt ad pro-
gnosim morborum. 135
- Urinarum consistentia, color, contentorum
ratio varia unde. 56
- Urinæ plerunque sanorum similes in ephē-
mera unde. ib.
- Rubræ, & saturatæ in morbis ab ira,
& remulencia cur. 57. 58
- Urinæ initio flammæ, & crudæ in Syno-
cho putri unde. 69
- Cur solæ spectandæ non sint. ib.
- Urinæ cruditatis, & concoctionis inditia
quænam. 71
- Præcipuum est hypostasis. ib.
- Urina naturalis quid sit. ib.
- Urinæ nubecula quid. ib.
- Hypostasis seu sedimentum quid. ib.
- Urina tenui, vel rubra quid indicetur in
febre ardente. ib.
- Urina copiosa die critico in Synocho putri
cur salutaris. 72
- Urina quinam morbi finiantur. 74
- Urina nebulosa, ac turbida existente cur
tuta purgatio. 76
- Urinæ color naturalis undenam repeten-
dus. 90
- Cur initio febris hæcticæ parum mute-
tur. ib.
- Cur oleaginosæ, diversicolores successu
temporis appareant. ib.
- Urinæ profluvia in tertiana febre colliquan-
te unde. 157
- Cur crassæ, pingues, & oleosæ. ib.
- Urina tenuis, & alba in quotidiana con-
tinua unde. 154
- Rubra & crassa in augmento quotidia-
næ continuæ. 155. 156
- Urinæ varia hora tenues, & albæ, quæ
continuo evadunt crassæ, & rubræ in
Hemitritæo unde. 160
- Urinæ fere naturales in incipiente maligna
febre unde. 178
- Variæ in progressu cur. ib.
- Aquæ in malignis ex coagulatione cur.
183.
- Turbidæ, & oleosæ in malignis ex dis-
solutione cur. ib.
- Vulnere a Vesicantibus inflicto incongrui
succus educuntur. 83
- Uvarum succus qui fieri possit, ut non
fermentescat. 39

F I N I S.

ERRATA

Pag. 3. lin. 34.
Pag. 103. lin. 24.

CORRIGE.

Mæcenai. Mæcenati.
Reficiatur. Reficitur.

